

DİYANET İŞLERİ
BAŞKANLIĞI

HAYAT REHBERİ KUR'ÂN

KONULU
TEFSİR

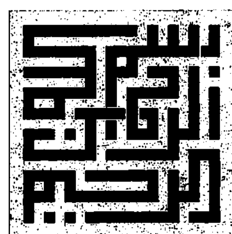
2

HAYAT REHBERİ KUR'ÂN

KONULU TEFSİR

2

HAYAT REHBERİ KUR'ÂN -KONULU TEFSİR-

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI - 2032
KAYNAK ESERLER - 251

Genel Koordinatör
Prof. Dr. Huriye MARTI

Yayın Yönetmeni
Doç. Dr. Fatih KURT

Koordinasyon
Bünyamin KAHRAMAN

Tasarım
Emre YILDIZ

Baskı Takip
Mustafa ÇOBAN

2021-06-Y-0003-2032
ISBN 978-625-435-121-1 (takım)
ISBN 978-625-435-123-5 (2. cilt)

Eser İnceleme Komisyon Kararı:
19.08.2021/48

Sertifika No: 12930

2. Baskı, Ankara 2021

Baskı ve Cilt
Başak Matbaacılık ve Tan. Hizm.
İth. İhr. Tic. A.Ş.
Tel: (0312) 397 16 17

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Bulvarı
No: 147/A 06800 Çankaya/ANKARA
Tel: (0312) 295 72 93 - 94
Faks: (0312) 284 72 88
e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

Yayın ve Satış
Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü
Tel.: (0312) 295 71 53 - 295 71 56
Faks: (0312) 285 18 54
e-posta: dosim@diyanet.gov.tr

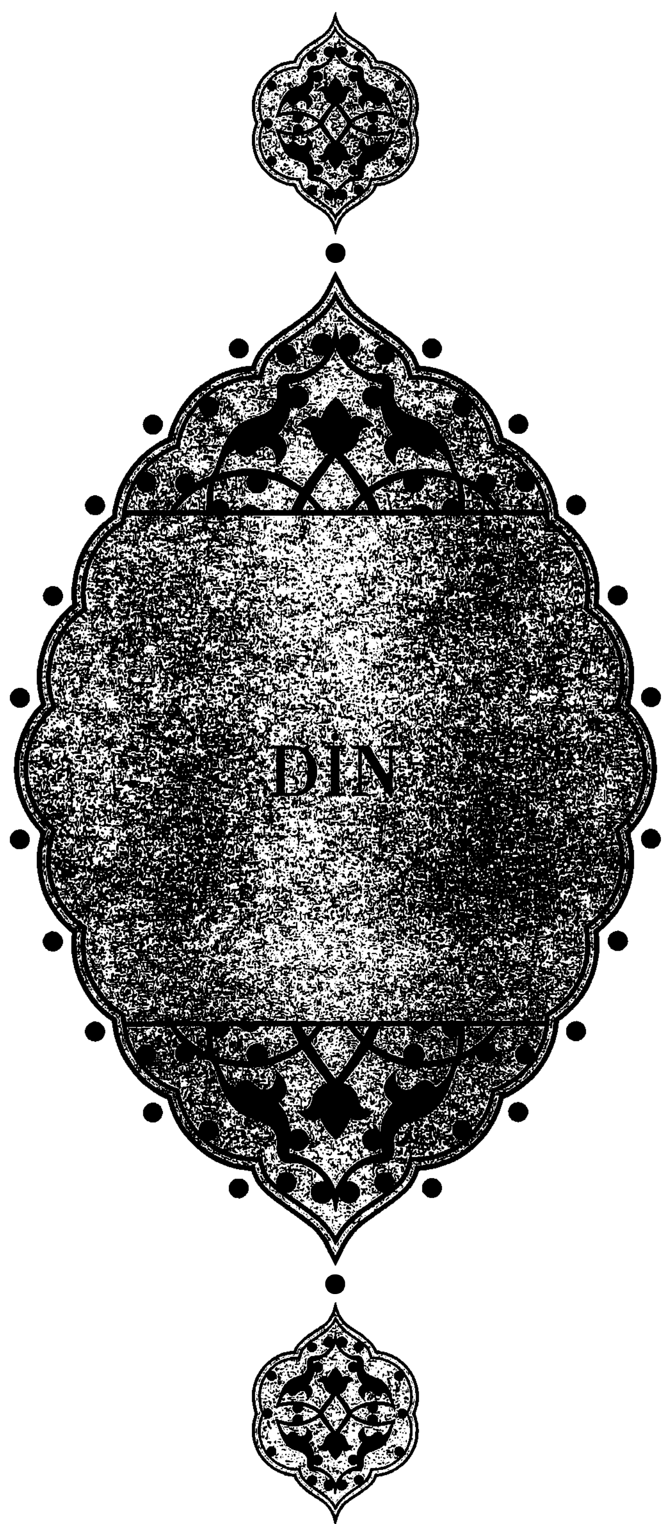
HAYAT REHBERİ KUR'ÂN

KONULU TEFSİR

2

İÇİNDEKİLER

DİN

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدّ۪ينِ مَا وَصّٰى بِه۪ نُوحاً وَالَّذ۪ٓي اَوْحَيْنَٓا اِلَيْكَ وَمَا
وَصَّيْنَا بِه۪ٓ اِبْرٰه۪يمَ وَمُوسٰى وَع۪يسٰٓى اَنْ اَق۪يمُوا الدّ۪ينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا ف۪يهِۜ
كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِك۪ينَ مَا تَدْعُوهُمْ اِلَيْهِۜ اَللّٰهُ يَجْتَب۪ٓي اِلَيْهِ مَنْ يَشَٓاءُ وَيَهْد۪ٓي
اِلَيْهِ مَنْ يُن۪يبُ ﴿١٣﴾

"O, Nûh'a buyurduklarını, sana vahyettiklerimizi, İbrâhim'e, Mûsâ'ya ve Îsâ'ya buyurduklarımızı size din olarak emretti. O hâlde dini uygulayın ve onda ayrılığa düşmeyin! Senin Müşrikleri çağırdığın şey, onlara ağır geldi. Allah, dilediğini seçer ve kendisine yöneleni doğruya iletir."

(Şûrâ 42/13)

وَجَاهِدُوا فِي اللّٰهِ حَقَّ جِهَادِهٖۜ هُوَ اجْتَبٰيكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدّ۪ينِ مِنْ حَرَجٍۜ مِلَّةَ اَب۪يكُمْ اِبْرٰه۪يمَۜ هُوَ سَمّٰيكُمُ الْمُسْلِم۪ينَ مِنْ قَبْلُ وَف۪ي هٰذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَه۪يداً عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَٓاءَ عَلَى النَّاسِۚ فَاَق۪يمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللّٰهِۜ هُوَ مَوْلٰيكُمْۚ فَنِعْمَ الْمَوْلٰى وَنِعْمَ النَّص۪يرُ ﴿٧٨﴾

"Allah uğrunda hakkını vererek cihad edin. Sizi O seçti ve size dinde hiçbir zorluk yüklemedi, babanız İbrâhim'in dininde olduğu gibi. O, size hem daha önce hem de bu Kur'ân'da 'Müslümanlar' adını verdi ki Peygamber size şahitlik etsin, siz de bütün insanlara şahitlik edesiniz. O hâlde namazı kılın, zekâtı verin ve Allah'a sımsıkı bağlanın. Sizin mevlânız O'dur. O ne güzel mevlâ ve ne güzel yardımcıdır."

(Hac 22/78)

اَلَا لِلّٰهِ الدّ۪ينُ الْخَالِصُۜ ... ﴿٣﴾

"Bilesiniz ki saf din Allah'a aittir..."

(Zümer 39/3)

وَمَٓا اُمِرُٓوا اِلَّا لِيَعْبُدُوا اللّٰهَ مُخْلِص۪ينَ لَهُ الدّ۪ينَ حُنَفَٓاءَ وَيُق۪يمُوا الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوا الزَّكٰوةَ وَذٰلِكَ د۪ينُ الْقَيِّمَةِۜ ﴿٥﴾

"Onlara, dini Allah'a özgü kılan hakka yönelen kimseler olarak yalnız O'na kulluk etsinler, namazı kılsınlar ve zekâtı versinler diye emredildi. İşte gerçek ve doğru din budur."

(Beyyine 98/5)

قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا ف۪ي د۪ينِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعُٓوا اَهْوَٓاءَ قَوْمٍ
قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ وَاَضَلُّوا كَث۪يراً وَضَلُّوا عَنْ سَوَٓاءِ السَّب۪يلِ ﴿٧٧﴾

"De ki; 'Ey Kitap ehli! Dininizde haksız yere aşırı gitmeyin. Daha önce sapan, birçoklarını saptıran ve yolun doğrusundan uzaklaşan bir topluma uymayın.'"

(Mâide 5/77)

اِنَّ الدّ۪ينَ عِنْدَ اللّٰهِ الْاِسْلَامُ ... ﴿١٩﴾

"Allah katında din İslâm'dır..."

(Âl-i İmrân 3/19)

وَالَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ اُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِ
هُمْ ف۪يهَا خَالِدُونَ ﴿٨٢﴾

"İman edip sâlih işler yapanlar cennetliktirler; onlar orada ebedî kalıcıdırlar."

(Bakara 2/82)

وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْاِسْلَامِ د۪يناً فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُۚ
وَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخَاسِر۪ينَ ﴿٨٥﴾

"Kim İslâm'dan başka din ararsa, bu kabul edilmeyecektir. O, âhirette kaybedenlerden olacaktır."

(Âl-i İmrân 3/85)

فَاَقِمْ وَجْهَكَ لِلدّ۪ينِ حَن۪يفًاۜ فِطْرَتَ اللّٰهِ الَّت۪ي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَاۜ لَا تَبْد۪يلَ لِخَلْقِ اللّٰهِۜ ذٰلِكَ الدّ۪ينُ الْقَيِّمُۙ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَۗ ﴿٣٠﴾

"O hâlde sen Allah'a yönelmiş olarak bütün varlığınla kendini dine, Allah'ın insanları yaratmış olduğu fıtrata çevir. Allah'ın yaratmasında değişme olmaz. İşte doğru din budur, fakat insanların çoğu bilmezler."

(Rûm 30/30)

قُلْ اَمَرَ رَبّ۪ي بِالْقِسْطِۖ وَاَق۪يمُوا وُجُوهَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ مُخْلِص۪ينَ لَهُ الدّ۪ينَۜ كَمَا بَدَاَكُمْ تَعُودُونَۜ ﴿٢٩﴾

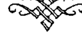
"De ki; 'Rabbim adâleti emretti. Her secde yerinde bütün benliğinizle O'na yönelin. Dini yalnız Allah'a özgü kılarak O'na kulluk edin. Başlangıçta sizi yarattığı gibi, yine O'na döneceksiniz.'"

(A'râf 7/29)

لَٓا اِكْرَاهَ فِي الدّ۪ينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّۚ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللّٰهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقٰىۗ لَا انْفِصَامَ لَهَاۜ وَاللّٰهُ سَم۪يعٌ عَل۪يمٌ ﴿٢٥٦﴾

"Dinde zorlama olmaz. Doğru yol, eğrilikten ayrılmıştır. Artık her kim şeytanı yalanlayıp Allah'a iman ederse, işte o en sağlam tutamağa yapışmıştır, o kopmaz. Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir."

(Bakara 2/256)

...اَلْيَوْمَ يَئِسَ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا مِنْ د۪ينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِۜ
اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ د۪ينَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَت۪ي
وَرَض۪يتُ لَكُمُ الْاِسْلَامَ د۪يناًۜ ... ﴿٣﴾

"... Bugün Kâfirler dininizden ümitlerini kestiler; onlardan korkmayın, yalnız benden korkun. Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, size nimetimi tamamladım ve İslâm'ın size din olmasına razı oldum..."

(Mâide 5/3)

Konunun Kavramsal Bağlamı

Din konusu Kur'ân-ı Kerîm'de en çok işlenen konulardan birisidir. Bunu *dîn* kavramının ve diğer ilgili kelimelerin sûrelerdeki yoğunluğundan da tespit etmek mümkündür. *Dîn* kelimesi farklı kiplerde Kur'ân'da 94 defa tekrar eder. Her şeyden önce gerçek ve doğru din olan İslâm'ı anlatmayı hedefleyen Kur'ân, onun için şu ifadeleri kullanılır: *Ed-dînü'l-kayyim, dînü'l-kayyime* (sağlam din), *ed-dînü'l-hâlis* (yalnız Allah'a kulluk edilen din), *dînü'l-hakk* (doğru ve gerçek din), *dînullâh* (Allah'ın dini). Mekke döneminde inen âyetlerin, dinin Allah'a ait olduğunu ve âhiret ile ilgisini vurguladığını görürüz. Medine'de ise dinin niteliği, ana ögeleri, içeriği ve insan-din ilişkileri açıklanmıştır. Kur'ân'ın hedefi, Cenâb-ı Hak'tan gelen son ve mükemmel dini insanlara anlatmaktır.

Dîn, kelimesinin türediği *d-y-n* kökünün temel mânaları, sözlükte "ceza-karşılık, itaat ve âdet" olarak sıralanır. *Ceza*, yapılan iyi veya kötü bir işin karşılığıdır. Âhiret için kullanılan *yevmü'd-dîn*[1] terkibi, "karşılık günü" demektir ve insanların hesaba çekilip yaptıklarının karşılığını görecekleri günü bildirir. Aynı kökten gelen *medîn* kelimesi[2] de "âhirette hesaba çekilen ve yaptıklarının karşılığını gören kimse" mânasına gelir. Kelimenin ikinci temel anlamı olan *itaat*, boyun eğmek, kabullenmek, bir gücün üstünlüğünü onaylayıp onun isteğine göre hareket etmek demektir. *Âdet* ise bir kişi ya da grup tarafından benimsenerek sürekli tekrarlanan davranıştır.[3] *Fî dîni'l-melik* (Mısır kralının kanunlarında)[4] ifadesi böyle bir anlamı barındırır. Dinin insan hayatı ile bağlantısı ise bir kimsenin bir dini seçmesi, onun ilke ve emirlerini kabul etmesi ve onlara uyması sonucu gerçekleşir.

1 Müddessir 74/46; Fâtiha 1/4; Vâkıa 56/56; Mutaffifîn 83/11.

2 Sâffât 37/53; Vâkıa 56/86.

3 Halîl b. Ahmed, II, 61-62; İbn Düreyd, II, 688; Cevherî, V, 2118-2119; Ebû Hilâl el-Askerî, *el-Furûḳu'l-Luġaviyye*, s. 220-221; Ebû Hilâl el-Askerî, *el-Vücûh ve'n-Neẓâ'ir*, s. 217.

4 Yûsuf 12/76.

Dîn kelimesi İslâm'dan başka dinî oluşumlar için de kullanılmıştır. Meselâ Firavun'un ve Müşriklerin dini aynı kelime ile ifade edilmiştir.[5] Hz. Âişe'nin, *"kânet Kureyşün ve men dâne dînehâ..."* (Kureyş ve onun dinine (âdetlerine) uyanlar)"[6] sözünde de bu mâna vardır. İslâm dinini benimsemeyenler *"Hak dini din kabul etmeyenler"*dir.[7] Kelimenin bu anlamlarından hareketle en yaygın "din" tanımı şöyle yapılmıştır: "Din, akıl sahiplerini peygamberin bildirdiklerini kabule çağıran ilâhî bir düzenlemedir."[8]

Kur'ân'da din konusu, *dîn* kelimesinin yanı sıra farklı isim ve tamlamaların da kullanıldığı geniş bir alana işaret eder. Bu alandaki kelimeleri şöyle sıralayabiliriz: *İslâm,* yeryüzünde insan varlığının başlangıcından beri Allah'ın peygamberleri ile ilân ettiği dinin adıdır. *Millet,* Allah'ın bildirdiklerini uygulamak suretiyle oluşturulan yaşam tarzı demektir. *Ümmet,* bir peygambere inananların oluşturduğu topluluktur. *Şeriat,* Allah'ın gösterdiği istikamete giden yol demektir. *Hanîf,* yegâne bir ilâha inanmak, yani tevhiddir. *Fıtrat* ise Allah'ın her bir insan için belirlediği temiz yaratılış demektir. *Sırât, sebîl* ve *tarîk* "yol" demektir. Mecazen dinin hem doğru hem de amaca eriştiren bir yola benzediğini ifade için bu kelimeler kullanılmıştır. *Minhâc* kelimesi dinî hayatta hem yol hem de uygulama tarzı için kullanılır. *Hüdâ* ve *nûr* kelimeleri, din, peygamber ve kitabın insana yol gösteren bir rehber, aydınlatıcı bir ışık olduğunu dile getirir. *Habl* ve *'urve* de "ip, tutunulan kulp" demektir, bu mânasıyla dinin sağlam bir tutamak (*el-urvetü'l-vüsk*ā) olduğu benzetmesine aracı yapılmıştır. Dine bağlanmayı ve bütün benliğini vererek ibadet etmeyi anlatan önemli bazı kelimeler ise şunlardır: *Huşû* (derin saygı), *hudû* (boyun eğme), *inâbe* (gönül verme), *tezellül* (kendini Allah karşısında küçük görme). Bu kelimeler, din ile ilgi kurularak tefsir edilmiştir.[9]

---

5 Mü'min 40/26; Kâfirûn 109/6; En'âm 6/137.

6 Bakara 2/199: Taberî, III, 535; Buhârî, "Tefsîr", 2.

7 Tevbe 9/29.

8 Cürcânî, s. 111.

9 Fâtiha 1/6; Bakara 2/120, 138, 213, 256; Âl-i İmrân 3/73, 99, 103; Mâide 5/48; İbrâhîm 14/1: Mukātil b. Süleyman, I, 292; Mâtürîdî, I, 287; Mâverdî, III, 269; Zeccâc, I, 285; 416, II, 310; Zemahşerî, I,

Dinin birlikte işlendiği başlıca konular şöyle özetlenebilir: *Allah,* dinin belirleyicisi ve sahibidir; Allah ve *âhiret* konuları dinin üzerine oturduğu iki esastır. *Nübüvvet* ve *nebi* ise dini Allah'tan insanlara aktaran ve dini ilk uygulayarak gösteren peygamberliği ve peygamberi anlatır. *İman,* kişinin dini kabul ettiğinin göstergesi olup *ihlâs* ise hem iman hem de amelde samimiyeti ve sadece Allah'ın hoşnutluğunu gözetmeyi anlatır. *Sâlih amel,* dinin iyi gördüğü ve yapılmasını istediği her türlü davranış olup *ibadet*i de içine almaktadır. *Dua,* ibadetin bir çeşidi olup kulun Rabbine durumunu arz etmesidir. *Şirk* ve *küfür* ise Allah'ı ve O'nun dinini kabul etmemek, ya din olgusunu bütünüyle reddetmek ya da alternatif bir dinî yaşantıyı benimsemektir.

115-116, 316.

Günden güne Peygamberimiz Hz. Muhammed'e (sas) ve getirdiklerine inananların çoğalması, Mekke'de Müşrikleri çılgına çevirmişti. Müşriklerin "Muhammed! Dinimize dön, ilâhlarımıza ibadet et, gittiğin yolu terk et. Dininden ve âhiretten ne bekliyorsan onların tamamını biz sana sağlayacağız." teklifi de işe yaramamıştı.[1] Bu defa başta Ebû Cehil olmak üzere ileri gelenlerden bir grup biraz hiddetli biraz da tedirgin bir şekilde Ebû Tâlib'in önünde sıralanmışlardı. Yetmiş yaşını aşmış olan Ebû Tâlib ise hasta yatağında yatıyordu. Yeğeni de odanın bir kenarında oturuyordu. Mahkemeyi andıran bir sahne... Müşrik heyet, Peygamberimizi sekiz yaşından beri büyüten amcası Ebû Tâlib'e şikâyette bulundu: "Yeğenin Muhammed ilâhlarımızı kötülüyor, ileri geri konuşuyor, olur olmaz işler yapıyor." Amcasının konuşmasını isteyen bakışları üzerine yeğenin cevabı kısa ve netti: "Amcacığım! Onlardan, söylediklerinde bütün Arapların kendilerine itaat edeceği bir tek cümleyi söylemelerini istiyorum." Müşrikler, "Sadece bir cümle mi! Hiç önemli değil; hemen söyleriz, istersen on cümle de söyleriz. Neymiş o?" dediler. Hz. Muhammed (sas), *"Lâ ilâhe illâllâh."* deyince hep birden ayağa kalktılar, dehşet içindeydiler, söylene söylene odayı terk ettiler: *"(Muhammed) bütün ilâhları (reddedip) bir (tek) ilâh olduğunu mu iddia ediyor? Bu çok tuhaf bir şey! Yürüyün, dininize bağlı kalmaya, ilâhlarınıza tapmaya devam edin. Yapmanız gereken budur..."*[2] Böylece Mekke'de defalarca yaşanmış olan sahne bir kez daha tekrarlanıyordu. Çölün kızgın kumları gibi öfkeli yürekler, kendi dinlerine bağlılık adına sözleşiyordu. Allah'ın Son Elçisi ise üzgün bir hâlde oradan ayrılırken, bu olayı konu edinen âyetler iniyor ve ona bu yaşadıklarının benzerlerini önceki peygamberlerin de yaşadığını anlatarak teselli veriyordu. Şüphesiz ki Kur'ân gerçekti, Allah'ın bildirdikleri

---

1 En'âm 6/161-163: Ebû Hayyân, IV, 263.

2 Sâd 38/5-8. Ayrıca Kāf 50/1-3: Mukātil b. Süleyman, III, 636; Taberî, XIX, 18-21; İbn Ebî Hâtim, X, 3235.

haktı. Ona düşen, önceki peygamberlerin yaptığı gibi, Allah'ın yolunda sabır ve sebat göstermekti.[3]

DİN, ALLAH'IN DİNİDİR

اَلَا لِلّٰهِ الدّ۪ينُ الْخَالِصُۜ ... ﴿٣﴾

"Bilesiniz ki saf din Allah'a aittir..."

(Zümer 39/3)

Hz. Muhammed (sas) İslâm'ı ilân ettiğinde Müşrikler, bunu 'yeni' bir durum olarak niteleyip karşı çıkmıştı. Oysa Resûlullah, davetinin Hz. Âdem'den beri devam edegelen Allah'ın dininin yeniden tebliği olduğunu bildiriyordu. Onlardan, Allah'ı birlemelerini ve yalnızca O'na kulluk etmelerini istiyordu. Ne var ki, *"Onlara, 'Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur.' denildiği zaman, inanmıyor, büyüklük taslıyorlardı. 'Biz, cinlerin etkisi altına girmiş bir şair için ilâhlarımızı mı terk edeceğiz?' diyorlardı."*[4] İnançlarının en doğrusu olduğunu savunuyor, vahyi hafife alıyorlardı. Hatta Hz. Peygamber'e bir yıl kendi ilâhlarına tapması, buna mukabil kendilerinin de bir yıl Allah'a tapmaları gibi bir uzlaşma teklifinde bulunmaya bile cesaret edebildiler. Âyet ise ondan, *"Sizin dininiz size benim dinim banadır."*[5] demesini istedi. Müşrikler Hz. Muhammed'i (sas) onun atalarının da taptığı sözde ilâhlara tapmaya çağırmayı sürdürünce bütün tartışmalara noktayı koyan şu âyetler nâzil oldu: *"Bu Kitap'ın indirilişi, aziz ve hakîm olan Allah tarafındandır. Biz bu Kitap'ı sana gerçeğin ta kendisi olarak indirdik. Öyleyse dini yalnız Allah'a özgü kılarak O'na kulluk et! Bilinmeli ki saf din yalnız Allah'ındır. Ondan başka birtakım koruyucular edinerek, 'Biz onlara sırf bizi Allah'a yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz.' diyenlere gelince, elbette Allah, ihtilâf ettikleri konularda aralarında hükmünü verecektir. Yalancı ve inkâra saplanmış kimseyi Allah kesinlikle doğru yola yöneltmez... De ki, şüphesiz bana dini yalnız Allah'a özgü kılarak O'na kulluk etmem emredildi. Ve bana Müslümanların ilki olmam da emredildi."*[6]

---

3 Sâd 38/12-49, 66-68; Ahkāf 46/35.
4 Sâffât 37/35-36.
5 Kâfirûn 109/1-6: Taberî, XXIV, 702.
6 Zümer 39/1-3, 11-12. Diğer âyetler: Yûnus 10/104-105; Mü'min 40/65: Mukātil b. Süleyman, III, 972; Ta-

Çok geçmeden Allah Resûlü'nün tebliğ ettiği dinin isminin 'İslâm' olduğu açıklandı.[7] Şirk inancının hiçbir gerçekliğe dayanmadığı belirtildi. Müşriklerin kendi arzularına uygun bir din icat ettikleri, Allah'tan başka ilâh diye kabul edip taptıkları şeylerin din koyma yetkisinin olmadığı vurgulandı.[8] Dikkat çekici eleştirilerden birisi de Müşriklerin atalarının inanç ve törelerini yaşama konusundaki ısrarlarıydı. Kur'ân, yanlış yolda gitmiş ataları taklit etmenin bir gerekçe olamayacağını açıkladı.[9] Hatta bunun akılla bağdaşmadığını ifade etti.[10] Tutarsızlıklarla örülen dinleri, onları yanlış yönlendirmişti.[11] Bu sıralarda inen âyetlerdeki *ed-dînü'l-hâlis* (saf din) ifadesi, çok önemli bir ayrıntıya dikkat çekiyordu: *Saf din*, Allah'ın belirlediği hâliyle, şirkten arınmış ve yalnız Allah'a kulluk edilen dindir.[12]

Yüce Allah kendi dinine uymanın en doğru yol olduğunu açıkladı ve yanlış yollara gitmeyi yasakladı.[13] Kendi dinini kabul edenlere, Kur'ân'a uymayı emretti. Onları, dinlerini parçalayan Yahudi ve Hıristiyanların durumuna düşmemeleri konusunda uyardı.[14] Allah Resûlü (sas), Allah'tan getirdiği dini, arkadaşlarına doğru bir çizgi ile, İslâm dışındaki dinleri de onun sağından solundan çizdiği farklı çizgilerle anlatmıştır. Sonra da onlara bu doğru çizgiden ayrılmamalarını öğütlemiştir.[15] Aslında İslâm, İbrâhim'in dosdoğru dini idi. Önceki din mensuplarının ona saygı duyduğu gibi, Kureyş Kâfirleri de onun dinini izlediklerini iddia ediyorlardı. Bu nedenle Hz. Muhammed'e tebliğ ettiği dinin, İbrâhim'in dini ile aynı olduğunu duyurması bildirildi.[16]

Yukarıdaki anlatımlara daha ayrıntılı baktığımızda görürüz ki Müşrikler en çok, Allah'a bağlılıktaki ikircikli tutumları yüzünden kınanmışlardır. Kur'ân'da şu temsil ile bu tutumları anlatılmıştır: Müşrikler bir deniz yolculuğunda hafif rüzgârlar eşliğinde gemide neşelendikleri bir sırada aniden fırtına bastırır, her taraftan dev dalgalar âdeta onları yutmak üzere iken Allah'ı hatırlarlar: *"'Eğer bizi buradan kurtarırsan sana şükredenlerden olacağız.' demek suretiyle dini yalnız O'na özgü kılarak Allah'a yalvarırlar. Fakat Allah onları kurtarınca, bir de bakarsın ki bulundukları*

---

berî, XX, 180-181.

7 Zümer 39/22; En'âm 6/125: Mâtürîdî, V, 207-208; Zemahşerî, II, 393-394; V, 299.

8 Yûsuf 12/40; Şûrâ 42/21; Nahl 16/52.

9 Zuhruf 43/21-24: Mukātil b. Süleyman, III, 792; Taberî, XX, 569-573.

10 Bakara 2/170.

11 Yûnus 10/22-23; En'âm 6/137; Ankebût 29/65.

12 Zümer 39/3.

13 En'âm 6/153.

14 En'âm 6/155, 159.

15 En'âm 6/153: İbn Mâce, "Mukaddime", 1; En'âm 6/153: İbn Kesîr, VI, 218.

16 En'âm 6/161-163: Ebû Hayyân, IV, 261-263.

yerde hak hukuk tanımadan taşkınlık yapıyorlar..."[17] Âyetlerdeki *"dini yalnız O'na özgü kılma"*[18] ifadesi, şirki terk ederek Allah'ın bir olduğunun kabulünü ifade eder. Bunun anlatıldığı *ihlâs* sözcüğü, müminin samimiyetle yalnız Allah'a kulluk etmesi demektir.

Nitekim Yüce Allah'ın buyruklarını gönülden isteyerek yerine getiren kimseye *muhlis* denir. Bu yüzden müfessirler, âyetlerdeki *ed-dîn* kelimesini, "Yüce Allah'ın kendisini ve niteliklerini birlemek (*tevhîd*), O'ndan başka ilâh olmadığına tanıklık etmek (*şehâdet*), kulluk, itaatte içtenlik (*ihlâs*), dua, niyet"[19] gibi kelimelerle açıklamışlardır. Dinin özüne işaret eden âyetlerden birisi de şöyledir: *"De ki, 'Rabbim adaleti emretti. Her secde yerinde bütün benliğinizle O'na yönelin. Şirkten uzaklaşarak yalnız O'na kulluk edin. Başlangıçta sizi yarattığı gibi (O'na) döneceksiniz.'"*[20]

Kur'ân, İslâm'ı fıtrata uygun tek din olarak takdim eder: *"O hâlde sen hanîf olarak bütün varlığınla dine, Allah'ın insanları yaratmış olduğu fıtrata çevir. Allah'ın yaratmasında değişme olmaz. İşte doğru din budur, fakat insanların çoğu bilmezler."*[21] Âyetteki *"Allah'ın yaratmasında değişme olmaz."* cümlesi, bir gerçeği belirtmenin yanı sıra 'Allah'ın yarattığı fıtratta değişiklik yapmayın.' şeklinde bir uyarı[22] olarak da anlaşılmıştır. Fıtrat, yaratılış demektir.[23] Âyet-i kerîmeye göre, din duygusu, inanma ve Yüce Yaratıcı'ya bağlanma ihtiyacı insanın tabiatında vardır. O hâlde gerçek din, insanın kendini, aslını ve özünü bulmasıdır.[24] Mâtürîdî (ö. 333/944) bu âyette geçen *fıtratullâh* (Allah'ın insanları yaratmış olduğu tabiat) deyişinin şu üç mânayı kapsadığını söyler: İnsanın yaratılıştan getirdiği Allah'ı bilme (*ma'rifetullâh*) imkânı, O'nun birliğinin kanıtı olan yaratılış ve imtihan edilmeyi kabullenmek. O hâlde insan Allah'ı bilme bilinci ile donatılmış olarak doğar. Dolayısıyla kendi hâlinde kaldığında, aklıyla iç dünyasında Yüce Allah'ın varlığını duyar ve hisseder.[25] Demek ki din, insanın doğasında vardır. Bunun dışavurumu ise inanç ve sâlih amellerle gerçekleşir. İşte Kur'ân'da bu, ilâhî buyruklara boyun eğme anlamında İslâm olarak yer alır.

---

17 Yûnus 10/22-23.

18 Lokmân 31/32; Zümer 39/14.

19 Abdürrezzâk b. Hemmâm, II, 171; Taberî, III, 194; XI, 100; XIV, 119; XXI, 13, 85; XXIII, 204; Zeccâc, II, 331; III, 203; Mâverdî, II, 217; III, 193; V, 114; Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, s. 292; Kurtûbî, XV, 233.

20 A'râf 7/29.

21 Rûm 30/30.

22 Rûm 30/30: Zemahşerî, IV, 577-578; Begavî (1993), VI, 269-270; İbn Kesîr, III, 432.

23 Rûm 30/30: Mâtürîdî, XI, 185-186; Zemahşerî, IV, 577.

24 Ebü'l-Bekā el-Kefevî, *el-Külliyât*, s. 697.

25 Rûm 30/30: Mâtürîdî, XI, 186-87.

HAK DİN İSLÂM'DIR

اِنَّ الدّ۪ينَ عِنْدَ اللّٰهِ الْاِسْلَامُ ... ﴿١٩﴾

"Allah katında din İslâm'dır..."

(Âl-i İmrân 3/19)

Kur'ân'ın ilk muhatapları olan Mekkelilerin bir kısmı, atalarından miras aldıkları dinlerini değiştirmede çok zorlandılar. Müşrikler inatlarını uzun yıllar devam ettirdiler. Medine'de ise Yahudiler, "Muhammed'in dininin hiçbir değeri yoktur, asıl din bizim dinimizdir."[26] iddiasından hiç vazgeçmediler. Oysa onlar vahyi, peygamberi ve kitabı bilen kimselerdi. Dini Allah'a has kılma, tevhide inanma, namazı kılma, zekâtı verme[27] emri onlara da gelmişti. Âl-i İmrân sûresi bu tartışmayı konu alır. İbn Abbas (ö. 68/687-88) şöyle anlatır: "Tevrat ve İncil'i izleyenler, İbrâhim'in dinine kendilerinin daha yakın olduğu iddiasıyla Resûlullah'a geldiler. O, '*İki grup da onun dininden uzaktır.*' dedi. Bu cevabı duyunca hep birden, 'Vallahi! Senin kararını kabul etmeyiz, senin dinini de benimsemeyiz.' dediler. Bu ve benzeri tartışmalar üzerine şu âyetler indi: *"Allah katında din İslâm'dır. Kitap verilenler, kendilerine bu konuda bilgi geldikten sonra aralarındaki kıskançlık yüzünden ayrılığa düştüler..."; "Göklerde ve yerdekiler, ister istemez ona teslim olduğu ve dönüşlerinin de ona olacağı ortadayken Allah'ın dininden başka din mi arıyorlar? ..."; "Kim İslâm'dan başka din ararsa, bu kabul edilmeyecektir. O, âhirette kaybedenlerden olacaktır."*[28]

Kur'ân-ı Kerîm'in bu açık beyanlarının vurguladığı ilk husus, Allah katında gerçek dinin İslâm olmasıdır. Mümine düşen ise Allah'ın kabul edeceği şekilde dini yaşamasıdır.[29] İkinci husus, İslâm'dan başka din arayanın, kaybedeceğidir.[30] İslâm'ı kabul edip sonradan onu bırakanlar da bu dünyada ve âhirette kayba uğrayacaklardır.[31] Üçüncü önemli nokta ise Allah'ın gönderdiği peygamberlerin, aynı kaynaktan vahiy almış ve aynı dini tebliğ etmiş olmalarıdır. Nitekim Resûlullah (sas) şöyle buyurmuştur: *"Ben, Meryem'in oğluna insanların en yakın olanıyım. Peygamberler anneleri ayrı, babaları bir kardeştirler. Benimle onun arasında başka bir peygamber*

26 Nisâ 4/46: Mukātil b. Süleyman, I, 377.
27 Beyyine 98/5; Bakara 2/40-46, 83.
28 Âl-i İmrân 3/19, 83, 85: Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, s. 64, 54-55.
29 En'âm 6/150-153; Nûr 24/55.
30 Bakara 2/130; Âl-i İmrân 3/85; Kehf 18/20.
31 Bakara 2/120, 217; Mâide 5/54.

yoktur."[32] Onların yolu birdir, tebliğ ettikleri dinin esası Allah'a teslim olmaktır.[33] Onlara aynı din emredilmiştir.[34] Nûh, Yûnus, Lût, İbrâhim, İsmâil, İshak, Ya'kūb, Dâvûd, Süleyman, Eyyûb, Yûsuf, Mûsâ, Hârûn, Zekeriyyâ, Yahyâ, İlyâs, Elyesa ve Îsâ (selâm onların üzerine olsun) sâlih kimselerdir. Allah, onlara kitap, hikmet ve peygamberlik vermiştir. Onları inkâr edense kaybeder.[35] Son Peygamber Hz. Muhammed'e ve ona inananlara da önceki peygamberlerin yoluna tâbi olma emri verilmiştir: *"İşte, o peygamberler, Allah'ın doğru yola ilettiği kimselerdir. Sen de onların tuttuğu yolu tut!"*[36] Özetle bütün peygamberlerin getirdiği dinin adı İslâm'dır.[37] Onların tebliğ ettikleri bu dinin esası ise Allah'tan başka ilâh edinmeyip sadece O'na kulluk etmek ve yalnızca O'na teslim olmaktır.[38]

Allah'ın bildirdiği dinin içeriği Kur'ân'da açıklanmıştır.[39] İşte bu hak dindir. Buna karşın, Allah'tan gelmeyen ve insanların kendi düşünce ve keyfî istekleriyle oluşturdukları dinler Kur'ân'da yanlış ve geçersiz (*bâtıl*) kabul edilmiştir.[40] Öte yandan tarih içinde bir kısım insanlar, Allah'ın hak dinini değiştirme çabalarına girmiştir. Sadece Hz. İbrâhim'in tevhid dininden sapan müşrik Araplar değil, birçok ümmet, peygamberlerin kendilerine bildirdiği dini tahrif etmişlerdir. Bu yüzden Yahudi ve Hıristiyanlar da sert biçimde eleştirilmiştir.[41]

Kur'ân'da din konusu açıklanırken Hz. İbrâhim'in adı ön plana çıkar. Bunun sebebi, Yahudilerin, Hıristiyanların ve Arapların ona saygı duymaları, onu ataları bilmeleridir.[42] Ne yazık ki onlar, bu şerefli peygambere saygı duysalar da onun dininden uzaktılar: *"Kimin dini, iyilik yaparak kendini Allah'a teslim eden ve hakka yönelen İbrâhim'in dinine tâbi olan kimsenin dininden daha güzeldir?"*[43] Hz. İbrâhim, "hanîf" yani şirke bulaşmayan, Allah'ı birleyen, O'nun bildirdiklerini en güzel şekilde hayata dâhil eden bir yaşam tarzı (*millet-i İbrâhîm*) sergilemiştir. Evlâtlarından Müslüman olarak, yani kendilerini Allah'a teslim etmiş olarak ölmelerini istemiştir.[44]

32 Nisâ 4/159; Yûnus 10/72; Şûrâ 42/13: İbn Kesîr, IV, 348-348; VII, 386; XII, 262; Buhârî, "Enbiyâ'", 48; Müslim, "Fezâ'il", 145; Ebû Dâvûd, "Sünne", 14/4675.
33 En'âm 6/84-92; Nahl 16/123; Mü'minûn 23/44-52.
34 Şûrâ 2/11-15.
35 En'âm 6/83-90.
36 En'âm 6/90; Bakara 2/136, 285; Âl-i İmrân 3/84-85.
37 Âl-i İmrân 3/144; Enbiyâ 21/92; Zümer 39/65-66; Şûrâ 42/13.
38 En'âm 6/84-92; Nahl 16/123; Mü'minûn 23/44-52.
39 Nahl 16/52; Hucurât 49/16.
40 Âl-i İmrân 3/24, 73, 83, 85; Zümer 39/1-11; Yûsuf 12/40; Şûrâ 52/21; Nisâ 4/46.
41 Âl-i İmrân 3/24, 73, 171; Nisâ 4/146; Mâide 5/77.
42 Âl-i İmrân 3/65-68: Begavî, II, 50-52; Râzî, VIII, 96.
43 Nisâ 4/125.
44 Bakara 2/132.

Peygamber Efendimize bildirilen de onun dininden başkası değildir.[45] Son Peygamber tarafından tebliğ edilen İslâm, her şeyiyle tamamlanmış en mükemmel dindir.[46] Hz. Muhammed (sas) bunu şu sözleriyle dile getirir: *"Benimle benden önceki peygamberler arasındaki ilişki şuna benzer: Bir kişi bir ev yaptırmış ve onu süsleyip güzelleştirmiş; yalnız bir köşede bir tuğla yeri boş bırakmıştır. İnsanlar evi hayranlıkla dolaşırlar ve o eksiği görünce 'Şu tuğla da şuraya konsaydı ya?' derler. İşte ben, o yeri boş bırakılan tuğla gibiyim; ben peygamberlerin sonuncusuyum."*[47]

Kainatın yaratıcısı olan Allah, dinini bütün dinlere üstün kılmıştır. Kur'ân'da pek çok sûrede peygamberlerin Allah'ın dininin üstün gelmesi için inkâr edenlerle çetin bir mücadeleye girdikleri anlatılmıştır.[48] Yüce Allah, son elçisi Hz. Muhammed (sas) aracılığı ile açıkladığı dinini her hâlükârda tam anlamıyla yerleştireceğini ve onu koruyacağını ilân etmiştir. Medine döneminin farklı aşamalarında inen üç sûrede bu ilân tekrarlanmıştır: *"Allah'ın nurunu söndürmek istiyorlar. Kâfirler istemeseler de Allah nurunu tamamlayacaktır. O, Müşrikler hoşlanmasa da bütün dinlere üstün kılmak için peygamberini hidayet ve hak din ile gönderdi."*[49] Bu üstünlük, âyetlerin indiği şartlarda şu mânalara gelir: Allah'ın dinini yok edemeyeceksiniz, O'nun Son Elçisi ve beraberindeki Müminler üstün gelecektir. İslâm ilk ve son dindir, ilelebet en üstün din olarak yaşayacaktır, bu konuda asla ümitsizliğe yer yoktur. Çünkü o hak dindir, Hakk'ın dinidir.[50] Dahası, dinin yayılması ve yaşaması için Hz. Muhammed'e ve onu izleyenlere büyük sorumluluk düşmektedir. Müminler bu uğurda gayret etmeli, mücadele vermelidir.[51]

Din bir bütündür. Onun esaslarının tamamına inanmak ve bütünlüğünü korumak gerekir. Bu nedenle dinin esaslarının değiştirilmeye kalkışılması veya sadece uygun görülenlerin alınması Kur'ân'da reddedilmiştir: *"Şu dinlerini parça parça edenler ve grup grup ayrılanlar var ya! (Senin) onlarla hiçbir ilgin yoktur. Onların işi Allah'a kalmıştır..."*[52] Dini parçalayanlar Allah'ın yolundan ayrılmıştır. Kur'ân ise *"Ey iman edenler! Hep birlikte İslâm'a girin."* âyetiyle dinin bir bütün olduğunu ve ona inananların bu bütünlüğü kabul etmesi gerektiğini belirtmiştir. Taberî'ye (ö. 310/923) göre, bu âyet-i kerîme, Peygamberimizin ashâbına hitap etmektedir. Diğer ihtimal

45 En'âm 6/161; Nahl 16/123; Hac 22/78.
46 Mâide 5/3; Tevbe 9/32-33; Nasr 110/2.
47 Ahzâb 33/40: İbn Ebî Hâtim, X, 3138; Buhârî, "Menâkıb", 18; Müslim, "Fezâ'il", 20-23.
48 Hac 22/67; İbrâhîm 14/13; A'râf 7/88-89; Enfâl 8/39-40; Mü'min 40/26.
49 Saf 61/9. Diğer âyetler: Feth 48/28; Tevbe 9/32-33.
50 Feth 48/28; Saf 61/9: Elmalılı, VI, 4439-440; VII, 4937-4940.
51 Bakara 2/193, 217; Enfâl 8/39, 72; Tevbe 9/29, 36-41 122; Mümtehine 60/8-9.
52 En'âm 6/159. Diğer âyetler: Bakara 2/44, 85, 208; Âl-i İmrân 3/19; Nisâ 4/150-151; Hac 22/67; Rûm 30/32.

de Müslüman olan bazı Yahudilerin, "Ey Allah'ın Elçisi! Biz cumartesi gününü kutsal görürdük, müsaade et yine öyle yapalım. Tevrat da Allah'ın kitabıdır, müsaade et geceyi onunla ihya edelim." demeleri üzerine inmiştir. Her iki hâlde de Allah'ın İslâm çatısı altında emrettiği iman, ibadet ve ahkâm arasında bir ayrım yapılamayacağı, tamamının birlikte uygulanması gerektiği vurgulanmaktadır.[53]

DİNİN ÖZÜ İMAN ve SÂLİH AMELDİR

وَالَّذٖينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ اُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِۚ هُمْ فٖيهَا خَالِدُونَ ﴿٨٢﴾

"İman edip sâlih işler yapanlar cennetliktirler;
onlar orada ebedî kalıcıdırlar."
(Bakara 2/82)

Yüce Allah, elçisi Hz. Muhammed Mustafa'ya (sas) ve ona inananlara şu açık ve kesin emri vermiştir: Dini Allah'a özgü kılın, yalnız O'na kulluk edin, âdil olun.[54] Mekkî âyetlerde Allah'ın insana verdiği nimetler hatırlatılarak O'na yönelmenin gerekliliği dile getirilmiştir. Yine bu âyetlerde özellikle dinin inanç ve ahlâk esasları ayrıntılı biçimde ortaya konmuştur. Namaz ve infak başta olmak üzere önemli ibadet esasları da ilk andan itibaren gündeme alınmıştır. Dinin geri kalan esasları, buyrukları, yapılması ve yapılmaması gerekenlere dair hükümleri ise genellikle Medenî âyetlerde daha geniş bir şekilde açıklanmıştır. Dikkat çeken bir durumdur ki Kur'ân'da emir ve yasaklar devamlı olarak Allah'ın birliği, âhiret inancı ve ahlâkî esaslar ile iç içe sunulmuştur. Bir âyet-i kerîmede bu bütünlük şöyle dile getirilir: *"İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Fakat iyilik, bir kimse Allah'a, âhiret gününe, meleklere, Kitap'a, peygamberlere inanır; yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, yardım isteyenlere ve boyunduruk altında bulunan köle ve esirlere sevdiği maldan harcar; namazı kılar, zekât verir(se odur). (Böyleleri) antlaşma yaptığı zaman verdiği sözü yerine getirenlerdir; sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabredenlerdir. İşte doğru olanlar bunlardır ve muttakiler de bunlardır."*[55]

53 Bakara 2/208: Taberî, III, 595-600; Elmalılı, II, 735-736.
54 Mü'min 40/14; A'râf 7/29.
55 Bakara 2/177.

İman, öncelikle Allah'ın birliğini yani tevhid akidesini ve âhiretin varlığını kabul ve tasdik etmektir. Kur'ân'da ilk inen âyetlerden itibaren bu iki ilke o kadar sık vurgulanır ki, dinin onlarsız olmayacağı netleşir. Ayrıca peygamberlere, kitaplara, meleklere ve Allah'ın takdirine iman, bu ikisiyle bir bütünlük oluşturur. İlgili âyetlerden birisi şöyledir: *"İman edenler! Allah'a, Peygamberi'ne, Peygamberi'ne indirdiği Kitap'a ve daha önce indirdiği kitaba iman edin. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve kıyamet gününü inkâr ederse tam anlamıyla sapmıştır."*[56]

Sâlih amel işlemek, Allah'ın yapılmasını emrettiklerini yerine getirmek, O'nun razı olacağı işler yapmaktır. İlgili âyetlere göre,[57] sâlih amel, insanın Allah'a karşı sorumlulukları olan namaz, oruç, zekât gibi ibadetlerin yanı sıra, insanlarla ve diğer varlıklarla ilişkilerinde dikkat etmesi gereken ahlâkî değerleri de içerir.[58] Allah ile yakınlığın somut şekli ibadetlerdir. Namaz, oruç, hac ve zekât,[59] mutlaka yapılması istenen ibadetlerdir. Bu zorunlu ibadetlerin dışında kişinin gönülden, kendi arzusuyla yaptığı (*tatavvu'*)[60] ibadetler de vardır. Dua, secde, tilâvet/kıraat ve zikir (Kur'ân okuma ve Allah'ı anma), şükür, tövbe, istiğfar, tesbih, tezekkür, tefekkür[61] gibi ibadetler böyledir.

Kur'ân-ı Kerîm'e göre, ibadetlerde içtenlik ve süreklilik esastır. İnsanın Allah'a yönelmesi ve kendini vermesi demek olan teslimiyet, gönülden bağlılık ve huşû, müminin bütün ibadetlerinde görülmelidir. *İhlâs* ise kişinin imanındaki, niyetindeki ve ibadet esnasındaki içtenliğidir. Böyle bir ibadet, insanı Allah'ın mükâfatına kavuşturur: *"Namaz kılın, zekâtı verin! Kendiliğinizden yapacağınız her türlü iyiliği Allah katında bulacaksınız. Allah yaptıklarınızı görmektedir."*[62]

Ahlâk, kişinin Allah'a, yaratılmışlara ve kendine karşı sorumluluklarında takip etmesi gereken insanî ve vicdanî tutumun adıdır. Şu âyet-i kerîmede iman, ibadet ve ahlâkın birlikteliğine işaret edilmiştir: *"Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve doğru söz söyleyin ki, Allah işlerinizi düzeltsin ve günahlarınızı bağışlasın. Kim Allah'a ve Resûlüne itaat ederse, büyük bir başarıya ulaşmıştır."*[63] Ahlâkî tutum ve davranışlar Kur'ân'da *takvâ* (sakınma), *ihsân* (iyilik), *birr* (iyilik), *ma'rûf* (bilinen

56 Nisâ 4/136; ayrıca bk. Bakara 2/285.
57 Bakara 2/82, 277; Nisâ 4/124; Mâide 5/93.
58 Asr 103/3: Taberî, XIV, 613-614.
59 Bakara 2/183-187, 196-203, 238; Tevbe 9/71; Mü'minûn 23/1-6; Nûr 24/56.
60 Bakara 2/158, 184.
61 Âl-i İmrân 3/135; A'râf 7/204-205; Enfâl 8/2; Yûnus 10/3, 24; Ra'd 13/28; İsrâ 17/45, 106; Hac 22/18; Furkān 25/65-66, 74; Rûm 30/21; Fâtır 35/29; Zümer 39/7, 9; Mü'min 40/55, 60; Kāf 50/40; Haşr 59/21; Alak 96/19.
62 Bakara 2/110.
63 Ahzâb 33/70-71.

ve doğru kabul edilen), *hayır* (fayda), *hasenât* (iyilikler), *tayyib* (temiz ve güzel olan), *helâl* gibi kelimelerle anlatılmıştır. Kötü ve ahlâka aykırı fiiller ise *münker* (tanınmayan, kabul edilmeyen, kötü), *şer* (kötü, zararlı), *seyyie* (kötü, yanlış), *habîs* (pis), *haram* (yasak), *hatîe* (yanlış, hata, günah), *zenb* (günah), *ism* (günah) diye adlandırılmıştır. Bu zıt davranış gruplarına bir âyette şöyle dikkat çekilir: *"Allah adaleti, ihsânı ve akrabaya yardımı emreder. Edebe aykırı her şeyi, kötülüğü ve azgınlığı da yasaklar. Düşünüp öğüt alırsınız diye size öğüt veriyor."*[64] Gerek âyetlerin vurgusu gerekse Peygamberimizin uyguladığı ve tavsiye ettiği hasletler, güzel ahlâkı inanan insanın davranışlarına yerleştirme amacına yöneliktir. Görüldüğü gibi Kur'ân, insanın niyet, düşünce, söz ve davranışlarını bir bütünlük içinde değerlendirir. İman ve ameli birbirinden ayırmaz. İman esastır; yapılanlar ise ona bağlı olarak değer kazanır. Sonuç olarak insan imanda, ibadette ve ahlâkta Kur'ân'ın gösterdiği istikamette yürümeli, hayatında bu sürekliliği ve bütünlüğü sağlamalıdır.

Dinde gönülden bağlılık esastır. Bu fikri aşılayan şu Kur'ânî kelimeleri bir daha sıralayalım: *İslâm, sıdk* (doğruluk), *ihlâs* (sadece Allah'a yönelme), *ta'at* (itaat etme), *iman, ihsân* (iyilik, Allah'ı görüyormuş gibi davranma). İslâm, kişinin kendi iradesi, aklı ve isteği ile hiçbir ön şart olmaksızın Allah'ın emir ve yasaklarını kabul etmesidir. *"Kim iyi işler yaparak benliğini Allah'a teslim ederse, kopmaz bir kulpa yapışmıştır. Bütün işlerin gidip varacağı yer Allah'tır. Kim de inkâr ederse, onun inkârı seni üzmesin..."; "Azap size gelmeden önce Rabbinize dönün ve O'na teslim olun."*[65] Sıdk ve sadakat, hiçbir şüphe taşımaksızın dini doğrulamayı ve İslâm'a ödünsüz bağlanmayı ifade eder. *İhsân,* Allah'ı görüyormuşçasına kulluk yapmak, insanlara güzel davranmak demektir. Sonuçta 'dini Allah'a has kılanlar' ve samimiyetle O'na bağlı kalanlar kazanacaktır: *"Tövbe edenler, durumlarını düzeltenler, Allah'ın Kitabı'na sarılanlar ve dinlerini Allah'a has kılanlar ise Müminlerle beraberdirler. Allah, Müminlere büyük bir mükâfat verecektir."*[66]

Din, Kur'ân'dan ve Allah'ın elçisi Hz. Muhammed'den (sas) öğrenilir. Din, yaşayabilmesi ve yaşanabilmesi için öğrenilmeli ve öğretilmelidir. Tevbe sûresi 122. âyet, Resûlullah'ın önderliğinde savaşa gidilmesi hâlinde bile dinin öğrenilmesi ve öğretilmesini öğütlemiştir.[67]

---

64 Nahl 16/90.
65 Lokmân 31/22-24; Zümer 39/54.
66 Nisâ 4/146. Diğer âyetler: Bakara 2/82, 277; Mâide 5/93; Asr 103/3.
67 Tevbe 9/122: Mukātil b. Süleyman, I, 203; Taberî, XII, 76-80.

DİNİN ÖZÜ KOLAYLIK ve İTİDALDİR

لَٓا اِكْرَاهَ فِي الدِّينِ ... ﴿٢٥٦﴾

"Dinde zorlama yoktur..."
(Bakara 2/256)

Kur'ân-ı Kerîm, dini hür iradeyle seçme ve yaşama ilkesini getirmiştir. *"Dinde zorlama yoktur. Doğrulukla eğrilik birbirinden ayrılmıştır."*[68] âyeti bu ilkeyi belirtir. Âyetin içeriğinden ve bağlamından anlaşıldığına göre, rahmeti sonsuz olan Allah, doğru ve yanlışı açıklamış, hakkı ve bâtılı insanlığa açıkça beyan buyurmuş, sonrasında İslâm'ı kabul veya reddetme tercihi ise kişiye bırakılmıştır. Din "kalp ile bağlanılan bir şey" olduğuna göre baskı ve zor (*ikrâh*) onunla bağdaşmaz. Rivayete göre bu âyetin iniş sebebi şöyledir: Câhiliye devrinde bazı kadınlar uzun ömürlü olsun diye çocuklarını Yahudi ailelere verirdi. Çocuklar da onların terbiyesinde büyür ve dinlerini benimserdi. İslâm geldikten sonra Yahudi kabilesi Nadîroğulları Medine'den sürgün edilirken bazı kadınlar Resûlullah'a gelerek çocuklarını geri almak istediklerini söylediler. O da ses çıkarmadı, bir müddet sonra bu âyet indi. O zaman Allah Resûlü (sas), *"Çocuklar serbest bırakıldı. Şizi seçerlerse sizinledirler, onları seçerlerse onlardandırlar."* buyurdu. Yahudi aileyi seçenleri onlarla birlikte sürgün etti.[69] Âyetin iniş sebebi dinin zorlama ile bağdaşmadığını destekler. Önceki peygamberler gibi Hz. Muhammed (sas) de 'bir zorlayıcı değil, sadece bir davetçi'[70] idi: *"Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzünde bulunanların hepsi iman ederdi. Böyle iken sen mi mümin olsunlar diye insanları zorlayacaksın? Allah'ın izni olmadıkça, hiçbir kimse iman edemez. Allah, azabı akıllarını kullanmayanlara verir."*[71]

Dinde zorlama yoktur, ancak İslâm'dan dönenler âhirette aşağılanacaktır.[72] İnsanların dini yaşamaları hem kendilerinin hem de toplumun yararınadır. Zorlama sadece dini kabul etmekle ilgili değildir. Müslüman bir kimse dinin emirlerini yerine getirme konusunda da zorlanamaz, ancak uygun bir üslûpla uyarılır, iyiliğe davet edilir ve kötülükten sakındırılır. İnandığı dinin gereklerini kendi irade ve isteğiyle

68 Bakara 2/256.
69 Bakara 2/256: Taberî, IV, 246-255; Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, s. 45-47; Bedreddin Çetiner, *Fâtiha'dan Nâs'a Esbâb-ı Nüzûl*, s. 110-112.
70 Gâşiye 88/21-22; Kehf 18/6; Şuarâ 26/3; Yâsîn 36/17.
71 Yûnus 10/99-100.
72 Bakara 2/217.

yapması beklenir. Diğer bir deyişle zorla ya da zoraki dindarlık olmaz.[73] Yüce Peygamberimiz, *"Ameller niyetlere göre değerlendirilir."*[74] buyurmuştur. Din, gönülden ve özgür iradeyle benimsenir. Dine aklın ve yüreğin gücü ile bağlanılır. Dinin emirleri seve seve, onur duyarak yerine getirilir. Aksi takdirde zorlama, baskı ve şiddet ile dini yaşatmaya çalışmak, kişileri ikiyüzlülüğe ve inkâra sürükler.

Kur'ân'ın dinde gözettiği esaslardan birisi de kolaylıktır. Allah'ın buyurduğu din, insanların yapamayacağı yükümlülükler içermez.[75] Bunun için ibadetlerde ve hükümlerde kolaylık ilkesi getirilmiştir.[76] Kolaylığı gözetmeyerek sözde dindarlık adına dinde aşırılığa gitmenin, dini bozmaya kadar varan bir yanı da vardır. Bu yüzden Kur'ân'da Ehl-i kitap'ın, peygamberleri tanrılaştırma, din adamlarına ödünsüz bağlanma, ruhbanlıkla dünyadan uzaklaşma gibi aşırılıkları eleştirilmiştir.[77] Buna karşın Muhammed ümmetine aşırılıklardan uzak, mutedil, orta bir yol tutmaları öğütlenmiştir. Muhammed ümmeti, bu özelliği ile diğer insanlara örnektir.[78]

Hz. Peygamber (sas) bir gün sahâbeye iyi Müslüman olmaları, âhireti unutmamaları öğüdünde bulunmuştu. Bunun üzerine kimileri et, kimileri yağ, kimileri de gündüz yemek yememeye ant içti. Birisi de mağaraya çekilmek istediğini söyledi. Olayı duyan Allah Resûlü, onlara kızdı ve kendisinin asla böyle bir dindarlık istemediğini belirtti. Kısa süre sonra şu âyet indi: *"Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı iyi ve güzel şeyleri haram saymayın, sınırı da aşmayın. Allah sınırı aşanları sevmez."*[79] Yine sahâbeden üç genç Peygamberimizin ibadet hayatını onun ailesinden sorup öğrendikten sonra, kendilerinin çok daha fazla ibadet etmesi gerektiğini düşünerek istişare etmiş, birisi geceler boyunca namaz kılacağını, diğeri her gün oruç tutacağını, öteki ise hiç evlenmeyeceğini söylemişti. Bu durumdan haberdar olan Rahmet Elçisi (sas), onları şöyle uyardı: *"Gençler! Aranızda Allah'tan en çok korkan ve O'na en bağlı olan benim. Bazen nafile oruç tutarım bazen tutmam. Hem gece kalkar (teheccüd namazımı kılar) hem uyurum. Ben hanımlarımla da evlenirim. Kim benim bu hayat tarzımdan uzaklaşırsa, o benden değildir."*[80] Bu anlatılanlar, insanların dinî yaşantıyı her devirde abartabileceklerine güzel bir örnektir. Böylesi anlayışlar,

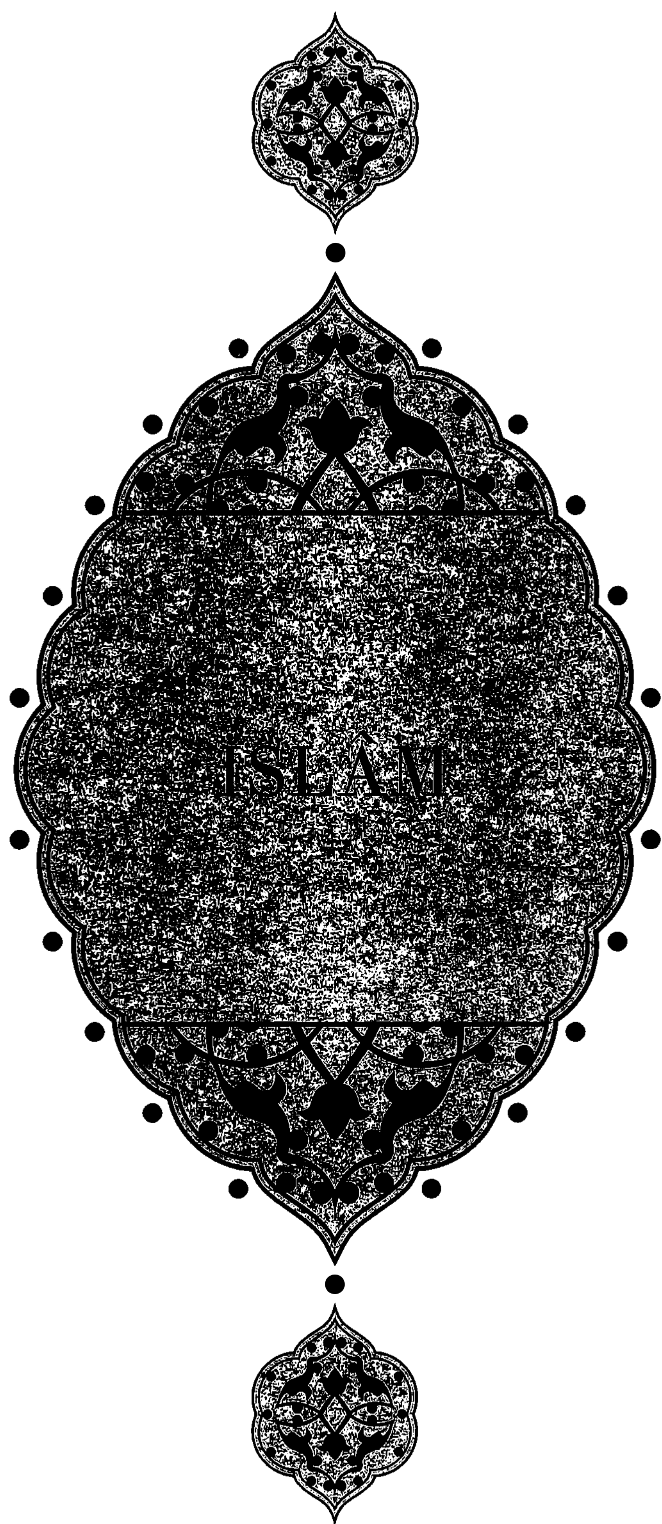
73 Bakara 2/256: Elmalılı, II, 860-865.
74 Âl-i İmrân 3/145: Begavî (1993), II, 116; Buhârî, "Bed'ü'l-Vaḥy", 1; Müslim, "İmâre", 155; Ebû Dâvûd, "Ṭalâḳ", 11.
75 Bakara 2/256; Hac 22/78; İnşirâh 94/5-6.
76 Bakara 2/185; Nisâ 4/25-28, 43; Mâide 5/6; Hac 22/78; Mücâdele 58/3-4.
77 Nisâ 4/171; Mâide 5/77; Bakara 2/67-71; Hadîd 57/27.
78 Mâide 5/101; Bakara 2/142-143.
79 Mâide 5/87.
80 Mâide 5/87: Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, s. 117-118; Çetiner, *Fâtiha'dan Nâs'a Esbâb-ı Nüzûl*, s. 331-335; Buhârî, "Nikâḥ", 1; Müslim, "Nikâḥ", 5.

İslâm'ın gözettiği dünya-âhiret dengesini bozduğu için Kur'ân'dan ve Resûlullah'ın sünnetinden hiçbir zaman onay alamaz. Nitekim bir âyette şöyle buyrulur: *"De ki: 'Allah'ın kulları için yarattığı süsü, temiz ve iyi rızıkları kim haram kıldı?' De ki: 'Onlar dünya hayatında Müminlere yaraşır; kıyamet gününde ise yalnız onlara mahsus olacaktır.' İşte bilmek isteyen bir topluluk için âyetleri böyle açıklıyoruz."*[81]

Kur'ân, Allah'ın dini İslâm'ı son defa ve etraflıca anlatmıştır. Buna göre din, insanın dünya hayatındaki bütün davranışlarını yönlendiren emirler, yasaklar, temel ilkeler ve kurallar bütünüdür. İslâm, şartsız ve ön yargısız bir anlayışla Yüce Allah'ı tek ilâh kabul etmek ve O'nun buyruklarına boyun eğmektir. Bu muhteşem inanç sistemi, bütün peygamberlerin getirdiği fıtrat dinidir. İslâm, her devir ve her yerde yaşanabilir din olma özelliğine sahiptir. Allah sadece İslâm'a bağlanandan razı olur. Kendini Allah'a teslim eden dünyada huzura, âhirette büyük ödüle ve sonsuz mutluluğa erişir. İslâm'ın din olarak tezahür edebilmesi için Kur'ân'a ve Kur'ân'ın bildirdiklerine iman etmek, Hz. Peygamber'in yoluna uymak esastır. İbadet ve ahlâk vazgeçilmez bir şekilde birbirlerine bağlı olup, dini tamamlar; namaz, oruç, hac ve zekât, ancak güzel ahlâkla bütünlendiğinde din kemale erer. Bütün davranışlarımızın, insanlarla ve varlık âlemiyle olan ilişkilerimizin doğru ölçüsü olan kuralları din belirlemiştir. Kur'ân, kendisiyle, Rabbiyle ve diğer varlıklarla barışık olan insanı mümin olarak tasvir etmiştir. Böylece iyilikte ve hayırda yardımlaşan ve yarışan erdemli bireylerden oluşan bir toplumu hedeflemiştir. Allah, dinin doğrularını, en sağlam ve değişmez ilkeleri Son Peygamberine bildirmiş, o da insanlara aktarmıştır. Demek ki hak din, vahiyle kurulur, insanın onu uygulaması ile hayat bulur ve devam eder.

81 A'râf 7/32.

İSLÂM

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

إِنَّ الدّ۪ينَ عِنْدَ اللّٰهِ الْاِسْلَامُ۠ وَمَا اخْتَلَفَ الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ اِلَّا مِنْ
بَعْدِ مَا جَٓاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْياً بَيْنَهُمْۜ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ فَاِنَّ اللّٰهَ سَر۪يعُ
الْحِسَابِ ﴿١٩﴾ فَاِنْ حَٓاجُّوكَ فَقُلْ اَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلّٰهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِۜ وَقُلْ لِلَّذ۪ينَ
اُو۫تُوا الْكِتَابَ وَالْاُمِّيّ۪نَ ءَاَسْلَمْتُمْۜ فَاِنْ اَسْلَمُوا فَقَدِ اهْتَدَوْاۚ وَاِنْ تَوَلَّوْا
فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُۜ وَاللّٰهُ بَص۪يرٌ بِالْعِبَادِ ﴿٢٠﴾

"Allah katında din kesinlikle İslâm'dır. Kitap verilenler, ancak kendilerine ilim geldikten sonradır ki, aralarındaki hak tanımazlık yüzünden ayrılığa düştüler. Allah'ın âyetlerini inkâr edenler bilmelidirler ki Allah'ın hesabı çok çabuktur. Eğer seninle tartışmaya girerlerse, de ki: 'Bana uyanlarla birlikte ben kendimi Allah'a teslim ettim.' Ehl-i kitap'a ve kendine kitap verilmeyen Müşriklere: 'Siz de Allah'a teslim oldunuz mu?' de. Eğer teslim oldularsa doğru yolu buldular demektir. Yok, eğer yüz çevirdilerse, sana düşen yalnızca bildirmektir. Allah kullarını çok iyi görmektedir."

(Âl-i İmrân 3/19-20)

فَمَنْ يُرِدِ اللّٰهُ اَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْاِسْلَامِۚ وَمَنْ يُرِدْ اَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقاً حَرَجاً كَاَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِي السَّمَٓاءِۜ كَذٰلِكَ يَجْعَلُ اللّٰهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذ۪ينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٢٥﴾

"Allah kimi doğru yola iletmek isterse onun kalbini İslâm'a açar; kimi de saptırmak isterse, göğe çıkıyormuş gibi kalbine darlık ve sıkıntı verir. Allah inanmayanları işte böyle cezalandırır."

(En'âm 6/125)

وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْاِسْلَامِ د۪يناً فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُۚ وَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخَاسِر۪ينَ ﴿٨٥﴾

"Kim İslâm'dan başka bir din arama çabası içine girerse, bilsin ki bu kendisinden asla kabul edilmeyecek ve o âhirette ziyan edenlerden olacaktır."

(Âl-i İmrân 3/85)

...اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ د۪ينَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَت۪ي وَرَض۪يتُ لَكُمُ الْاِسْلَامَ د۪يناًۜ ... ﴿٣﴾

"... Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, size nimetimi tamamladım, sizin için din olarak İslâm'ı seçtim..."

(Mâide 5/3)

هُوَ الَّذ۪ٓي اَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدٰى وَد۪ينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدّ۪ينِ كُلِّه۪ۜ وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَه۪يداًۜ ﴿٢٨﴾

"O, Peygamberi'ni hidayet ve hak din ile gönderendir. (Allah) o hak dini bütün dinlere üstün kılmak için (böyle yaptı). Şahit olarak Allah yeter."

(Feth 48/28)

وَاَنَّ هٰذَا صِرَاط۪ي مُسْتَق۪يماً فَاتَّبِعُوهُۚ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَب۪يلِه۪ۜ ذٰلِكُمْ وَصّٰيكُمْ بِه۪ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٥٣﴾

"Şüphesiz bu benim dosdoğru yolumdur. Buna uyun; (başka) yollara sapmayın; sonra onlar sizi Allah'ın yolundan ayırır. İşte günahtan korunmanız için Allah bunları size emretti."

(En'âm 6/153)

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَٓافَّةًۖ وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِۜ اِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُب۪ينٌ ﴿٢٠٨﴾

"Ey iman edenler! İslâm'a tam anlamıyla (bütün varlığınızla) girin ve şeytanın adımlarına uymayın. Şüphesiz o, sizin için açık bir düşmandır."

(Bakara 2/208)

اِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُٓ اَسْلِمْۙ قَالَ اَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعَالَم۪ينَ ﴿١٣١﴾

"Rabbi ona (İbrâhim'e), 'Bana teslim ol.' buyurmuş; o da, 'Âlemlerin Rabbine teslim oldum.' demişti."

(Bakara 2/131)

وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَهُوَ يُدْعٰٓى اِلَى الْاِسْلَامِۜ
وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الظَّالِمٖينَ ﴿٧﴾

"Yalnız Allah'a teslim olmaya çağırılıp dururken Allah hakkında asılsız şeyler yakıştırmaya çalışandan daha büyük haksızlığı kim yapabilir? Allah zalimlere hidayet nasip etmez."

(Saf 61/7)

اِنَّمَٓا اُمِرْتُ اَنْ اَعْبُدَ رَبَّ هٰذِهِ الْبَلْدَةِ الَّذٖى حَرَّمَهَا وَلَهُ كُلُّ شَیْءٍۘ وَاُمِرْتُ اَنْ
اَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمٖينَۙ ﴿٩١﴾ وَاَنْ اَتْلُوَا الْقُرْاٰنَۚ فَمَنِ اهْتَدٰى فَاِنَّمَا يَهْتَدٖى
لِنَفْسِهٖۚ وَمَنْ ضَلَّ فَقُلْ اِنَّمَٓا اَنَا مِنَ الْمُنْذِرٖينَ ﴿٩٢﴾

"De ki: 'Dokunulmaz kıldığı bu şehrin Rabbine, yalnız O'na kulluk etmem bana emredildi; zaten her şey O'na aittir. Bir de bana Müslümanlardan olmam ve Kur'ân'ı okumam emredildi.' Artık kim doğru yola gelirse yalnız kendisi için gelmiş olur; kim de saparsa ona de ki: 'Ben sadece uyarıcılardanım.'"

(Neml 27/91-92)

بَلٰى مَنْ اَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُٓ اَجْرُهُ عِنْدَ رَبِّهٖۖ
وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١١٢﴾

"Bilakis, kim güzel niyet ve davranış sahibi olarak kendini Allah'a teslim ederse Rabbinin katında onun mükâfatı vardır. Öylelerine korku yoktur, onlar üzülmeyecekler de."

(Bakara 2/112)

Konunun Kavramsal Bağlamı

Kur'ân'da İslâm kelimesi, türevleriyle birlikte, 34'ü Mekkî ve 16'sı Medenî olmak üzere toplamda 48 sûrede geçmektedir.[1] İslâm, Yüce Allah'ın insanlara, doğru yolu (*sırât-ı müstakîm*) bildirmek üzere gönderdiği dindir. İslâm, Cenâb-ı Hakk'ın iradesine mutlak teslimiyet göstermek ve O'nun dışında hiçbir varlığa kulluk etmemektir. Bu da, her iki dünyada güven ve mutluluk getirir. Yüce Allah, elçi gönderdiği bütün toplumlardan, benliklerini O'nun emir ve iradesine teslim etmelerini istemiştir. Kur'ân-ı Kerîm'in ve daha önceki bütün peygamberlerin Allah'tan aldıkları vahyin sunduğu din, "Allah katındaki tek din olan İslâm'dır."[2]

İslâm kelimesinin kökü, *s-l-m*, "hastalıktan şifa bulup sağlığa kavuşmak, tehlikelerden kurtulup emniyete ve güvene ulaşmak" durumunu ifade eder.[3] *Selleme* kipi, Kur'ân'da altı kez geçer ve "teslim etmek",[4] "birini korumak, kurtarmak ve selâm vermek"[5] anlamlarına gelir. Bu fiilden türemiş *teslîm* kelimesi ise, Allah'a teslim olmak, boyun eğmek ve itaat etmek gibi çeşitli anlamlara gelmektedir.[6] Aynı şekilde, *esleme* fiili de "teslim olmak, boyun eğmek, itaat etmek, dürüst ve samimi olmak" demek olup "İslâm dinine girmek" anlamında 18 kez Kur'ân'da geçmektedir.[7] Yine bu kökten türeyen *selem* kelimesi "barış" mânasını ifade etmektedir.[8] *Müslim* kelimesi, itaat ederek teslim olan, tâbi olan, kendi kibrini kırarak Allah'a kulluk eden; gönülden Allah'ın emir ve yasaklarını kabul eden demektir.[9] Başka bir ifadeyle, şirki kabul etmeyen ve Hz. İbrâhim'in dininden olan kişiye Müslim denir.[10] *İslâm* kelimesi bu anlamları içine alarak, Allah'a teslimiyet ve Resûlü'nden geleni kabul

---

1 Âl-i İmrân 3/19, 85; Mâide 5/3; En'âm 6/125; Tevbe 9/74; Zümer 39/22; Hucurât 49/17; Saf 61/7.
2 Âl-i İmrân 3/19.
3 Cevherî, V, 1950.
4 Cevherî, V, 1952.
5 İbn Manzûr, XII, 291.
6 Zebîdî, XXXII, 384-386.
7 Ezherî, XII, 452.
8 Nisâ 4/90, 91; Enfâl 8/61; Muhammed 47/35.
9 Kalem 68/35: Taberî, XXIII, 184.
10 En'âm 7/126: Taberî, X, 364.

ederek itaat anlamına gelir.[11] Böylece *İslâm*, insanın hem dünya hem de âhiret hayatında karşılaşacağı maddî ve manevî bütün kötülüklerden, hastalıklardan korunup güven ve huzura kavuşması demektir. Yüce Allah'ın isimlerinden biri de *Selâm*'dır; O (cc) kullarını *Dâru's-Selâm*'a çağırır ki orası sonsuz barış yurdu olan cennettir.[12]

İslâm dinine Kur'ân'da, dosdoğru sağlam din, (*dînen kıyemen, ed-dînü'l-kayyim, dînü'l-kayyime*),[13] saf ve yalnızca tevhidi içeren din (*ed-dînü'l-hâlis*),[14] doğru ve gerçek din (*dînü'l-hakk*),[15] Allah'ın dini, Allah'ın yasası ve hükmü (*dînullâh*)[16] gibi ifadelerle işaret edilir. İslâm, (*millet, ümmet*), ibadet, ahlâk ve toplumsal hayatla ilgili hükümler koyar (*şeriat*); Müslüman Allah'ın eşsiz olduğuna inanır (*hanîf*), sadece O'na kulluk eder (*'ubûdiyet*); İslâm, Allah'ın dosdoğru yoludur (*sırat-ı mustakîm, tariki müstakim, sebilullah*) ve insana bir yaşam tarzı teklif eder (*minhâc*); İslâm, Allah'ın yarattığı insan tabiatı ile uyum içindedir (*fıtratullah*); doğru, iyi ve güzele götüren bir rehberdir (*hüdâ*); aşırılıklardan sakındırır ve doğruluğu esas alır (*istikamet*); insanı aydınlatan bir ışık (*nûr*) ve tehlikelerden koruyan bir tutamaktır (*hablullah*); asla kopmayan kurtarıcı bir kulptur (*el-urvetü'l-vüskā*), barışa (*selm*) ve ebedî kurtuluşa götürür (*el-fevzul azîm*).

Kur'ân'da İslâm'ın karşıtı olarak da başlıca şu kavramlar yer alır: Peygamberin dinle ilgili tebliğ ettiği konuları kabul etmemek (*küfür, inkâr*), inkâr ettiği hâlde kendini mümin göstermek (*nifak*), açıkça dinin emir ve yasaklarına aykırı davranmak (*fısk*), Allah'ın yarattığı düzeni bozmak (*ifsat*), taşkınlık yaparak dinin sınırlarını aşmak (*tuğyân*), ilâhî buyruklara karşı çıkmak (*dalâlet*), insanın kendisine, Yüce Yaratıcı'ya ve diğer insanlara haksızlık yapması (*zulüm*).[17]

---

11 Âl-i İmrân 3/19: Taberî, V, 282.
12 Ezherî, III, 90.
13 En'âm 6/161; Beyyine 98/5; Rûm 30/30, 43; Yûsuf 12/40; Tevbe 9/36.
14 Zümer 39/3.
15 Tevbe 9/29, 33; Feth 48/28; Saf 61/9.
16 Âl-i İmrân 3/83; Nasr 110/2; Nûr 24/2.
17 En'âm 6/117, 125, 161; Bakara 2/256; Nahl 16/9; İbrâhîm 14/1; Mâide 5/16; Kalem 68/7; Necm

İslâm ve ona bağlı olarak *müslim* kelimesi Kur'ân'da geniş bir ağ ilişkisine sahiptir. Başta Allah ve din konusu olmak üzere peygamberlik, peygamberler, kitaplar, tevhid, iman, küfür, şirk, nifak, âhiret, ibadet, iyilik, takvâ gibi birçok konuyla bağlantılı olarak anlatılmaktadır. Temel vurgu şöyle özetlenebilir: İslâm, Allah'ın bütün peygamberleri ile ilân ettiği dinidir, onu kabul ederek gereği gibi yaşayanlar bu dünyada ve âhirette selâmete ererler, kabul etmeyenler de inkâra sapmış olarak hüsrana uğrarlar.

53/30; İsrâ 17/81: Mukātil b. Süleyman, *el-Vücûh ve'n-Neẓâ'ir*, s. 25, 26, 27, 30, 63, 82, 126, 207, 209.

Mekke'de Müşriklerin baskısı altında zor günler geçirmeye başlayan ilk Müslümanlar, bir çıkış yolu olarak Habeşistan'a hicret etmek durumunda kalmışlardı. İnandıkları gibi yaşayabilmek uğruna Habeşistan'a hicret eden Müslüman topluluğun temsilcisi Ca'fer b. Ebi Tâlib orada Kral Necâşî'ye bir konuşma yaptı. Bu konuşmadan Arap toplumunun İslâm'dan önceki dinî ve sosyal hayatının yanı sıra İslâm'ın mesajını bütün açıklığı ile öğrenmekteyiz. Ca'fer b. Ebî Tâlib, konuşmasında şöyle demişti: "Ey hükümdar! Biz cahil bir millettik. Putlara tapardık. Leş yerdik. Her türlü kötülüğü işlerdik. Akrabalarımızla ilişkilerimizi keserdik. Komşularımıza kötülük yapardık. Kuvvetli olanlarımız zayıf olanlarımızı ezerdi. Yüce Allah, bize kendimizden; soyunu, doğruluğunu, güvenilirliğini, iffet ve inceliğini bilip duyduğumuz bir peygamber gönderinceye kadar, biz bu durumda idik. O Son Peygamber; bizi Allah'a, Allah'ın birliğine inanmaya, O'na kulluğa, bizim ve atalarımızın tapındığı taşları ve putları kırmaya davet etti. Doğru söz söylemeyi, emanetleri yerine getirmeyi, akrabalık haklarını gözetmeyi, komşularla güzel geçinmeyi, günahlardan ve kan dökmekten sakınmayı bize emretti. Her türlü ahlâksızlığı, yalan söylemeyi, yetimlerin malını yemeyi, namuslu kadınlara dil uzatmayı ve iftira etmeyi bize yasak etti. Hiçbir şeyi eş, ortak koşmaksızın bir Allah'a ibadet etmeyi, namaz kılmayı, zekât vermeyi, oruç tutmayı bize emretti... Biz de o Peygamber'e iman ettik. Onun, Allah'tan getirip tebliğ ettiği mesajları kabul ettik. Hiçbir şeyi ortak koşmadan yalnızca Allah'a ibadet ettik. Onun bize haram kıldığını haram, helâl kıldığını da helâl olarak kabul ettik. İşte bu yüzden kavmimiz bize düşman kesildi. Bu sebepten kanlı ellerini gırtlağımıza dayayıp bize zulmettiler. Bizi dinimizden döndürmek, Allah'a ibadetten alıkoymak, putlara taptırmak için türlü işkencelere ve zorlamalara uğrattılar. Bizi, sırf İslâm ile hayat bulduğumuz için perişan ettiler. Bize eski kötülüklerimizi yaptırmak için uğraştılar. Bizi dinimizden, Peygamberimizden ayırmak

gayesiyle yanıp tutuştular. Biz de senin yurduna, senin ülkene can attık ve sana sığındık. Seni başkalarına tercih ettik. Senin himayene, komşuluğuna güvendik. Senin yanında haksızlığa uğramayacağımızı ümit ediyoruz! Selâm konusuna gelince: Biz seni, Allah Resûlü'nün selâmı ile selâmladık ki, birbirimizi de öyle selâmlarız. Cennete gireceklerin selâmlarının da böyle olduğunu Allah'ın Resûlü bize öğretti. Bunun için biz de seni öyle selâmladık. Sana secde etmedik, çünkü biz, âlemlerin Rabbi olan Allah'tan başkasına secde etmekten Allah'a sığınırız!" Hükümdar Necâşî bu sözleri dinledikten sonra heyecanla: "Allah'a yemin ederim ki bu sözler Hz. Mûsâ ve Hz. Îsâ'ya gelen vahiylerle aynı kaynaktandır." dedi. Ardından kendisinden Müslümanları korumamasını isteyen Mekkeli Müşriklerin elçilerine dönerek: "Siz ikiniz gidin artık. Vallahi, ne ben onları size teslim ederim ne de kimse onlara dokunabilir." sözleriyle taleplerini reddetti.[1]

İSLÂM, YÜCE ALLAH'A TESLİM OLMAKTIR

اِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُٓ اَسْلِمْۙ قَالَ اَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٣١﴾

"Rabbi ona (İbrâhim'e), 'Bana teslim ol.' buyurmuş; o da, 'Âlemlerin Rabbine teslim oldum.' demişti."

(Bakara 2/131)

Önceki bütün peygamberler gibi, son elçi Hz. Muhammed (sas) de halkını İslâm'a, Allah'a teslim olmaya davet etmişti. Onlara; *"Bana ilâhınız bir tek ilâhtır diye vahyediliyor; siz hâlâ teslim olmayacak mısınız?"*[2] çağrısında bulunmuştu. Kendisi de Allah'a teslim olmakla sorumluydu: *"De ki, 'Dokunulmaz kıldığı bu şehrin Rabbine, yalnız O'na kulluk etmem bana emredildi; zaten her şey O'na aittir. Bir de bana Müslümanlardan olmam ve Kur'ân'ı okumam emredildi.'"*[3] Onlar ise bu çağrıyı yalan diyerek, sihir diyerek reddettiler.[4] Aslında Peygamberimiz onları, şirke hiçbir şekilde

1 İbn Hişâm, I, 334-338.
2 Enbiyâ 21/108: Taberî, XVI, 441; İbn Kesîr, IX, 461; Hûd 11/14.
3 Neml 27/91; En'âm 6/14.
4 Saf 61/7: Zemahşerî, VI, 105.

bulaşmamış, tevhide önderlik etmiş olan ataları Hz. İbrâhim'in dosdoğru dinine çağırıyordu: *"De ki, 'Şüphesiz Rabbim beni doğru yola, sapasağlam bir dine, Allah'ı bir bilen İbrâhim'in dinine iletti.' O, ortak koşanlardan değildi. De ki, 'Benim namazım, (her türlü) ibadetim, hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbi olan Allah içindir. O'nun ortağı yoktur. Bana sadece bu emrolundu ve ben Müslümanların ilkiyim.'"*[5] Nitekim Hz. Yûsuf da, *"Ey Rabbim! … Benliğini sana teslim etmiş bir kul olarak canımı al ve beni iyi kulların arasına kat!"*[6] diyordu.

Kur'ân, indirildiği müşrik topluma, Müslüman olmanın, yani Allah'a teslim olmanın farklı örneklerini daha önceki Müslümanların kıssalarıyla anlatmaktaydı. Amacı, Hz. Peygamber'in arkasında saf tutan ashâba güç vermek, onlara Müslüman olmanın anlamını öğretmekti. Meselâ, tıpkı Peygamber Efendimizin onu kabul etmeyen Kureyş'e söylediği gibi, Hz. Nûh da halkına şunları söylüyordu: *"Şayet yüz çevirirseniz, zaten benim sizden bir karşılık beklediğim yok! Benim mükâfatımı ancak Allah verir. Bana (Allah'a) teslimiyet içinde olanlardan biri olmam emredildi."*[7] Hz. İbrâhim ile oğlu İsmâil de Allah'ın buyruğuna teslim olmuş ve oğul kurban olmayı, baba da oğlunu kurban etmeyi kabul etmişti.[8] Allah'a teslim olanlar, onlar gibi kurtulmuş, ancak O'na teslim olmayanlar ise tepelerine yağan balçıktan taşlarla cezalandırılmıştı.[9] Hz. Mûsâ'nın Allah'tan getirdiği gerçek karşısında, Firavun'un baskısından kurtulup doğruyu gören sihirbazlar da kararlılıklarını şöyle ifade etmişlerdi: *"(Ey Firavun) Sen, Rabbimizin âyetleri bize geldiğinde onlara inandık diye, sırf bu yüzden bizden intikam alıyorsun. Ey Rabbimiz! Bize sabırlar ver ve sana teslimiyet göstermiş kulların olarak canımızı al!"*[10] Buna karşın Firavun, yaptıklarının neticesi olarak Allah'ın ona dünyada verdiği ceza ile karşılaştığında Allah'a teslim olmuştu ama çok geç kalmıştı: *"Sonunda Firavun boğulmak üzereyken şöyle dedi: 'Elhak inandım ki, İsrâiloğullarının iman ettiğinden başka tanrı yokmuş! Ben de artık kendini O'na teslim edenlerden biriyim.'"*[11] Hz. Mûsâ kendi halkını da Allah'a teslim olmaya çağırmıştı: *"Mûsâ 'Ey kavmim!' dedi, 'Eğer Allah'a iman ettiyseniz, gerçekten O'na teslim olduysanız, artık yalnız O'na güvenip dayanın.'"*[12] Sebe melikesi de, Yüce Allah'ın Hz. Süleyman'a verdiği gücü görmüş, önce ona teslim olmuş ve sonra da

5 En'âm 6/161-163.
6 Yûsuf 12/101.
7 Yûnus 10/72.
8 Sâffât 37/103.
9 Zâriyât 51/32-36.
10 A'râf 7/126.
11 Yûnus 10/90.
12 Yûnus 10/84.

onunla birlikte Yüce Allah'a iman ederek, *"... Rabbim, ben gerçekten kendime zulmetmişim! Artık Süleyman'la beraber âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum."*[13] demişti.

Aynı şekilde Hz. Peygamber (sas) de müşrik halkını eşi benzeri olmayan tek Allah'a teslim olmaya çağırıyordu ama bunun için onları zorlayamazdı: *"Sen körleri (yol gösterip) yanlış yoldan doğruya yönlendiremezsin. Sen (çağrını) ancak âyetlerimize inanıp teslim olanlara duyurabilirsin."*[14] Bu inatlarını sürdürmelerinin sonucu ise onlar için hiç de iyi olmayacaktı. Tıpkı daha önce inatla Allah'a teslim olmayı reddeden topluluklar gibi onlar da dünya ve âhirette azap ile karşılaşacaklardı. Kur'ân muhataplarına bunu tekrar tekrar hatırlatır. Ya azap onlara gelmeden önce teslim olacaklar: *"Azap size gelip çatmadan önce Rabbinize yönelip O'na teslim olun; sonra kimseden yardım göremezsiniz."*[15] Ya da Allah'a dünyada teslim olmayı kabul etmeyenler, buna hesap gününde çok pişman olacaklardır: *"... inkâr edenler, 'Keşke Müslüman olsaydık!' diye hayıflanacaklar."*[16]

Aylar, yıllar geçtikçe Müşriklerden Allah'a teslimiyet gösterenlerin sayısı çoğalmıştı. Daha önce Hıristiyan ve Yahudi olanlardan da Peygamberimizin getirdiği hak dine uyanlar oldu. Saîd b. Cübeyr'den gelen rivayete göre, Necâşî'nin göndermiş olduğu 70 Hıristiyan âlim, Hz. Peygamber'e gelmişlerdi. Allah Resûlü (sas) onlara Yâsîn sûresini okumuş, onlar da bundan çok etkilenerek ağlamış ve Müslüman olmuşlardı. İşte şu âyetler onlar hakkında inmişti: *"Bundan önce kendilerine kitap verdiğimiz o kimseler ki, onlar buna (Kur'ân'a da) iman ederler. Onlara Kur'ân okunduğu zaman derler ki, 'Ona inandık; doğrusu o, Rabbimizden gelen gerçektir. Şüphesiz biz, daha önceden de (Allah'a) teslim olmuş kimselerdik.'"*[17] Ayrıca Yüce Allah, bazı Ehl-i kitap âlimlerinin son vahiy Kur'ân nazil olunca ona inandıklarını başka âyetlerle de bildirmişti: *"Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, onu gereği gibi okurlar. İşte bunlar ona inanırlar. Onu inkâr edenlere gelince, işte onlar ziyana uğrayanların ta kendileridir."*[18] *"De ki: Ona ister inanın ister inanmayın. Şüphesiz, daha önce kendilerine ilim verilenler, Kur'ân kendilerine okunduğunda derhal yüzüstü secdeye kapanırlar."*[19] Âyetlerde geçen Allah'ın "kitap ve ilim verdiği kişiler" ifadesi, önceki ilâhî kitaplarla kendilerine ulaşan temel İslâm ilkelerine bilinçli ve samimi olarak

13 Neml 27/44.
14 Rûm 30/53; Neml 27/81.
15 Zümer 39/54.
16 Hicr 15/2.
17 Kasas 28/52-53: İbn Kesîr, X, 471.
18 Bakara 2/121.
19 İsrâ 17/107-108.

bağlı kalan kimselere işaret etmektedir. Onlar Kur'ân'ın önceki kitapların tahrif olmamış gerçekleriyle örtüştüğünü, aynı temel ilkelerde buluştuğunu kavramışlardır.[20]

Allah'a teslim olanlar, sadece insanlar arasından değil, cinler arasından da çıkmıştı.[21] İster insanlardan ister cinlerden olsun, Kur'ân kendini iyiliğe adayarak özünü Allah'a teslim edenleri en sağlam kulpa yapışmış kimseler olarak tarif eder.[22] Onlar Allah'ın gönüllerini aydınlattığı kişilerdir. *"Allah kimin gönlünü İslâm'a açmışsa o, Rabbinden gelen bir aydınlık (nûr) içinde olmaz mı? ...."*[23] âyeti onların bu hâlini yansıtmaktadır. Bu bağlamda aktarılan bir rivayete göre, Allah'ın Resûlü'ne (sas), kalbin İslâm'a açılmasının nasıl olacağı sorulduğunda şöyle buyurmuştur: *"O, Allah'ın müminin kalbine koyduğu bir nûrdur. Kulun kalbi onunla genişler ve rahata kavuşur. Bunun göstergesi ise, o kulun sonsuz âleme yönelmesi, geçici olan dünyadan uzak durması ve ölüm gelmeden, ölüme hazırlıklı olmasıdır."*[24] Taberî'ye (ö. 310/923) göre bu âyette İslâm, sadece Allah'a kulluk etmek ve kullukta hiçbir şeyi O'na ortak koşmamak anlamındadır.[25] Zemahşerî'ye (ö. 538/1144) göre ise İslâm, tevhid ve adâlet üzere hareket etmektir.[26] Mukātil b. Süleyman da (ö. 150/767) âyette geçen "kalbin İslâm'a açılması" ifadesini, kalbi tevhid inancı ile genişletmek, "nûr" ifadesini de hidayet olarak açıklamaktadır.[27]

Allah'ın birliğini kabul edip samimi bir kullukla O'na teslimiyetlerini dile getiren Müslümanlar, aslında sözün en güzelini ifade etmiş olmaktadırlar: *"Allah'a çağıran, dine ve dünyaya yararlı iş yapan ve 'Ben Müslümanlardanım.' diyenden daha güzel sözlü kim vardır?"*[28] Çünkü "Ben Müslümanlardanım." diyen, iyilik eden, kötülüğü bırakan ve diğer insanları Allah Teâlâ'ya imana çağıran kişidir.[29] Müslüman'a yakışan bir diğer davranış da *"Bana ve anne babama verdiğin nimetlere şükretmemi, senin razı olacağın sâlih amel işlememi bana ilham et. Neslimi de sâlih kimseler yap. Şüphesiz ben sana döndüm. Muhakkak ki ben sana teslim olanlardanım."*[30] diyerek Rabbine dua etmesidir. İbn Abbas'tan (ö. 68/687-88) gelen bir rivayete göre, bu âyet, Hz. Ebû Bekir hakkında inmiştir. O, gençliğinden beri Peygamberimiz ile yakın

20 İsrâ 17/107-108.
21 Cin 72/14.
22 Lokmân 31/22.
23 Zümer 39/22.
24 Zümer 39/22: İbn Kesîr, VI, 167; Kurtubî, IX, 23.
25 Âl-i İmrân 3/19: Taberî, V, 282.
26 Âl-i İmrân 3/19: Zemahşerî, I, 538.
27 Zümer 39/22: Mukātil b. Süleyman, III, 675.
28 Fussılet 41/33.
29 Fussılet 41/33: İbn Kesîr, XII, 240.
30 Ahkāf 46/15.

arkadaştı. Seyahatlerinde bile Resûlullah'tan hiç ayrılmıyordu. Resûlullah (sas) kırk, Hz. Ebû Bekir otuz sekiz yaşına bastığında, Hz. Muhammed'in peygamberliği haber verildi. Hz. Ebû Bekir derhal Müslüman oldu ve onun peygamber olduğunu kabul etti. Kırk yaşına gelince de yukarıdaki âyette geçen duayı yapmıştı.[31] Müslüman, kendi nesli için yapacağı bu duayla onların her işte Allah'ın hoşnutluğunu aramalarını ve O'na itaat eden kişiler olmalarını niyaz eder.[32] Çünkü o, Kur'ân'ın değerinin farkındadır: *"Bu Kitap'ı sana her konuda açıklama getiren bir rehber, bir hidayet ve rahmet kaynağı, Allah'a teslim olanlara bir müjde olarak indirdik."*[33]

ALLAH'IN BÜTÜN ELÇİLERİ İSLÂM'I GETİRMİŞTİR

اِنَّ الدّ۪ينَ عِنْدَ اللّٰهِ الْاِسْلَامُۜ وَمَا اخْتَلَفَ الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَهُمُ
الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْۜ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ فَاِنَّ اللّٰهَ سَر۪يعُ الْحِسَابِ ﴿١٩﴾ فَاِنْ حَٓاجُّوكَ
فَقُلْ اَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلّٰهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِۜ وَقُلْ لِلَّذ۪ينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ وَالْاُمِّيّ۪نَ ءَاَسْلَمْتُمْۜ فَاِنْ
اَسْلَمُوا فَقَدِ اهْتَدَوْاۚ وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُۜ وَاللّٰهُ بَص۪يرٌ بِالْعِبَادِ ﴿٢٠﴾

"Allah katında din kesinlikle İslâm'dır. Kitap verilenler, ancak kendilerine ilim geldikten sonradır ki, aralarındaki hak tanımazlık yüzünden ayrılığa düştüler. Allah'ın âyetlerini inkâr edenler bilmelidirler ki Allah'ın hesabı çok çabuktur. Eğer seninle tartışmaya girerlerse, de ki: 'Bana uyanlarla birlikte ben kendimi Allah'a teslim ettim.' Ehl-i kitap'a ve kendine kitap verilmeyen Müşriklere: 'Siz de Allah'a teslim oldunuz mu?' de. Eğer teslim oldularsa doğru yolu buldular demektir. Yok, eğer yüz çevirdilerse, sana düşen yalnızca bildirmektir. Allah kullarını çok iyi görmektedir."

(Âl-i İmrân 3/19-20)

31 Ahkāf 46/15: Kurtubî, XVI, 194.
32 Ahkāf 46/15: Taberî, XXI, 141.
33 Nahl 16/89, 102.

Mekke döneminde Kur'ân, asıl dinin, kişinin gönülden gelen bir inanç ve bağlılıkla kendisini Allah'a teslim etmesi olduğunu, dine çağrının da bütün peygamberler tarafından aynı kararlılıkla dile getirildiğini ortaya koymuştu. Hicretten sonra ise Medine'de Müslümanların Ehl-i kitap toplulukları ile daha fazla ilişkisi olmuştu. Yahudiler ve Hıristiyanlar aslında Mekke'de inen âyetlerden, Kur'ân'ın getirdiği dinin Allah'ın bütün peygamberlere vahyettiği hak din olduğunu biliyorlardı. Ancak Medine'de bu gerçek daha belirgin bir şekilde onlara anlatılınca, "sırf içlerindeki kıskançlıktan ötürü"[34] bu gerçeği reddettiler. Zaten Yahudiler ve Hıristiyanlar, daha önceden birbirlerine karşı derin bir tutuculuk içindeydiler.[35] Kur'ân, bütün bu tartışmaların ötesinde, onlara tekrar tekrar doğru dinin Allah'a teslim olmak olduğunu anlattı: *"Bilâkis kim güzel niyet ve davranış sahibi olarak kendini Allah'a teslim ederse Rabbinin katında onun mükâfatı vardır. Öylelerine korku yoktur, onlar üzülmeyecekler de."*[36]

Kur'ân, Medine'de Yahudilere ataları İbrâhim'i ve onun doğru dinini hatırlattı. Son ve mükemmel din olan İslâm'ı kabul etmeye onları davet ederken Hz. İbrâhim ve Hz. İsmâil'in Kâbe'nin temellerini yükseltirken ettikleri şu duayı anımsattı: *"… Ey Rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur; şüphesiz sen işitensin, bilensin. Ey Rabbimiz! Bizi sana teslim olanlardan eyle, soyumuzdan da sana teslim olacak bir ümmet çıkar. Bize ibadet usullerimizi göster, tövbemizi kabul et. Şüphesiz tövbeleri kabul eden, merhameti bol olan yalnız sensin. Soyumuz içinden, onlara senin âyetlerini okuyacak, kitabı ve hikmeti öğretecek, onları arındıracak bir elçi çıkar Rabbimiz! Çünkü yalnız sensin kudret ve hikmet sahibi."*[37]

Yahudilerin yapması gereken, Hz. İbrâhim'in ve oğullarının dini olan İslâm'ı kabul etmeleriydi.[38] Bu nedenle Kur'ân, Yahudi din bilginlerini, Kur'ân'ın getirdiği hükümleri eksiksiz bir bütün olarak kabul edip Allah'a teslim olmaya çağırdı.[39] Ama onlar bu çağrıya şiddetle karşı çıktılar. Oysa ataları Hz. İbrâhim ve onun peygamber oğulları ilâhî buyruklara teslimiyetin simgesi idiler: *"Kendine cahilce kötülük edenden başka kim İbrâhim'in halkına getirdiği dini reddeder? Oysa biz, gerçekten onu dünyada seçkin kıldık; şüphesiz ki o, âhirette de iyiler arasında yer alacaktır. Çünkü Rabbi ona, 'Bana teslim ol.' buyurmuş; o da, 'Âlemlerin Rabbine teslim oldum.'*

34 Bakara 2/109.
35 Bakara 2/111-113.
36 Bakara 2/112.
37 Bakara 2/127-129.
38 Bakara 2/ 209: Taberî, III, 603.
39 Bakara 2/ 208.

demişti. İbrâhim de bu dini oğullarına vasiyet etti, Ya'kūb da. 'Oğullarım! Allah sizin için bu dini seçti; öyleyse yalnız ona teslim olmuş Müminler olarak can verin!' (dediler)."[40]

Yahudiler ve Hıristiyanlar, birbirlerine karşı yönelttikleri ithamları Müminlere karşı da yöneltiyorlardı. Ancak Kur'ân onlara, Allah'ın gerçek dinine mensup olanların, Hz. Muhammed'e (sas) inananlar olduğunu şöyle ilan etmişti: *"Onlar, 'Yahudi veya Hıristiyan olun ki doğru yolu bulasınız.' dediler. Sen de şöyle de: 'Hayır! Biz, Hanîf olan İbrâhim'in dinine uyarız. O, Müşriklerden değildi.' 'Biz Allah'a ve bize indirilene; kezâ İbrâhim, İsmâil, İshak, Ya'kūb ve torunlarına indirilenlere; yine Mûsâ ve Îsâ'ya verilenlere ve bütün peygamberlere Rableri tarafından gönderilenlere inandık. Onlar arasında ayırım yapmayız; biz O'na teslim olmuşuzdur.' deyin."*[41] Kur'ân devamla onları, aralarındaki kısır tartışmaları bırakıp Allah'ın dinine, O'nun peygamberlerinin tebliğ ettiği doğru dine katılmaya şöyle çağırmıştı: *"De ki: 'Allah bizim de Rabbimiz, sizin de Rabbiniz olduğu hâlde O'nun hakkında bizimle tartışmaya mı kalkışıyorsunuz? Bizim yaptıklarımız bize, sizin yaptıklarınız da size aittir. Biz O'na gönülden bağlanmışızdır. Yoksa siz İbrâhim, İsmâil, İshak, Ya'kūb ve torunların Yahudi yahut Hıristiyan olduklarını mı söylüyorsunuz?' De ki: 'Siz mi daha iyi bilirsiniz, yoksa Allah mı?' Allah katından gelmiş olup kendinde bulunan bir tanıklığı (bilgiyi insanlardan) gizleyen daha zalim kim vardır? Allah yaptıklarınızdan habersiz değildir."*[42]

Necran'dan başlarında dinî liderleri bulunan Hıristiyan bir heyet, Medine'ye Hz. Peygamber (sas) ve Müminler ile görüşmeye gelmişti. Kur'ân, onlara da Allah'ın gerçek dininin O'na kayıtsız şartsız teslimiyeti ifade eden *İslâm* olduğunu hatırlattı. Ne var ki, onlar katı bir tutuculukla Resûl-i Ekrem ile tartışmaya girdiler. Nazil olan Kur'ân âyetleri ise, değişmez hakikatin ve asıl olanın başından beri İslâm olduğunu, Allah Teâlâ'nın bunun dışında hiçbir dini kabul etmeyeceğini bildirdi: *"Allah katında din kesinlikle İslâm'dır. Kitap verilenler, ancak kendilerine ilim geldikten sonradır ki, aralarındaki hak tanımazlık yüzünden ayrılığa düştüler. Allah'ın âyetlerini inkâr edenler bilmelidirler ki Allah'ın hesabı çok çabuktur. Eğer seninle tartışmaya girerlerse, de ki: 'Bana uyanlarla birlikte ben kendimi Allah'a teslim ettim.' Ehl-i kitap'a ve kitabı olmayan Müşriklere, 'Siz de Allah'a teslim oldunuz mu?' de! Eğer teslim oldularsa doğru yolu buldular demektir. Yok eğer yüz çevirdilerse, sana düşen yalnızca bildirmektir. Allah kullarını çok iyi görmektedir."*[43] Âyetlerden anlaşıldığına göre, Yahudi ve

40 Bakara 2/130-132.
41 Bakara 2/135, 136.
42 Bakara 2/ 139-140.
43 Âl-i İmrân 3/19-20.

Hıristiyanların ellerinde bulunan Tevrat ve İncil'de Hz. Muhammed'in Cenâb-ı Hak tarafından gönderilecek son elçi olduğu yazılı idi. Onlar bunu kitaplarından çok iyi biliyorlardı.[44] Buna rağmen gerçeği kabule yanaşmayarak Hz. Peygamber (sas) ile tartışmaya girdiler. Ayrıca âyetlerde geçen "teslim olmak" iradesi ve eylemi, kulluğu sadece Yüce Allah'a yapmayı ifade etmektedir.[45] Çünkü İslâm'ın emri budur.[46]

Kur'ân Müminlere örnek olarak Hz. Îsâ'nın annesinin, büyük annesinin ve Hz. Zekeriyyâ'nın Allah'a olan bağlılıklarını anlatmıştır. Yine Hz. Îsâ'nın ve onun ashâbı havârilerin, Allah'a kendilerini teslim etmiş Müslümanlar olduğunu belirtmiştir: *"Îsâ onlardaki inkârcılığı sezince, 'Allah'a giden yolda bana yardımcı olacaklar kimlerdir?' diye sordu. Havâriler cevap verdiler: 'Biz Allah için yardımcılarız; Allah'a inandık, şahit ol ki bizler Müslümanlarız. Rabbimiz! İndirdiğine inandık ve peygambere tâbi olduk; artık bizi şahitlerle beraber yaz.'"*[47] Aradan asırlar geçtikten sonra onların manevî temsilcileri olduğunu iddia eden Necran Hıristiyan heyeti de, Allah'a teslimiyete yani "Müslüman" olmaya şöyle çağrılmıştır: *"De ki: 'Ey Ehl-i kitap! Sizinle bizim aramızda müşterek olan bir söze gelin: Yalnız Allah'a tapalım, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım ve Allah'ı bırakıp da içimizden bazıları diğer bazılarını rab edinmesin.' Eğer yine yüz çevirirlerse, 'Şahit olun ki biz Müslümanlarız.' deyin."*[48] "Allah'tan başka ilâh yoktur." ilkesi de bu ortak özün sözle ifadesidir.[49]

Zeyd b. Sâbit'ten gelen bir rivayete göre, Necran'dan gelen kalabalık Hıristiyan heyeti ve Medine'de bulunan Yahudi din adamları Hz. Peygamber'in huzurunda bir araya geldiler. Yahudiler de Hıristiyanlar da Hz. İbrâhim'in kendilerinden biri olduğunu iddia ettiler. Kur'ân ise onlara, Tevrat'ın da İncil'in de Hz. İbrâhim'den sonra geldiğini hatırlattı. Dolayısıyla Hz. İbrâhim'in Yahudi veya Hıristiyan olması mümkün değildi. O, bütün varlığıyla Rabbine teslim olmuş bir insan, gerçek bir Müslümandı. Ehl-i kitap'ın sahip olduğu taassup ve yaşadığı tutarsızlık âyetlerde şöyle anlatılır: *"Ey Ehl-i kitap! İbrâhim hakkında niçin tartışırsınız? Oysa Tevrat da İncil de kesinlikle ondan sonra indirildi. Hiç düşünmüyor musunuz? İşte siz böylesiniz. Hadi hakkında bilginiz olan konuda tartıştınız, fakat hiç bilgi sahibi olmadığınız bir konuda niçin tartışıyorsunuz! Oysa Allah bilir, siz bilmezsiniz. İbrâhim ne Yahudi ne de Hıristiyan idi; bilakis o, tek Allah'a inanıp boyun eğmiş birisiydi, Müşriklerden*

44 Âl-i İmrân 3/19, 20: Mukātil b. Süleyman, I, 267.
45 Âl-i İmrân 3/52: Mukātil b. Süleyman, I, 278.
46 Âli İmrân 3/20: Zemahşerî, I, 539.
47 Âl-i İmrân 3/52-53; Mâide 5/111.
48 Âl-i İmrân 3/64: Taberî, V, 475.
49 Âl-i İmrân 3/64: Taberî, V, 478.

de değildi. Doğrusu insanların İbrâhim'e en yakın olanı, ona tâbi olanlar, şu Peygamber (Hz. Muhammed) ve iman edenlerdir. Allah da Müminlerin dostudur."[50]

Kur'ân, Ehl-i kitap'a, Allah'ın dininden başka bir din arayışına girmemeleri gerektiğini tekrar tekrar belirtmiştir. Çünkü zaten göklerdeki ve yerdeki bütün varlıklar isteyerek veya istemeyerek Allah'a teslim olmuştur. Dolayısıyla onların da yapması gereken âlemlerin Rabbine teslim olmaktır. Konu, Kur'ân'ın diliyle şöyle ifade edilir: *"Onlar Allah'ın dininden başkasını mı arıyorlar! Oysa göklerde olanlar da yerde olanlar da isteyerek veya istemeyerek hep O'na boyun eğmişlerdir ve O'na döndürüleceklerdir."*[51] Şu hâlde onlar, başka bir din aramamalı ve artık Müslüman olmalıdırlar. Çünkü, *"Kim İslâm'dan başka bir din arama çabası içine girerse, bilsin ki bu kendisinden asla kabul edilmeyecek ve o âhirette ziyan edenlerden olacaktır."*[52] Bu âyetin öncesinde de İsrâiloğullarına gönderilen peygamberlerin hak dinde buluştukları anlatılmış, onların bu zincirin son halkası olan İslâm'ı benimsemeleri istenmiştir:[53] *"De ki: 'Allah doğruyu söylemiştir. Öyle ise, Hanîf olan İbrâhim'in dinine uyunuz. O, Müşriklerden değildi.'"*[54] Yahudiler, kendi inandıkları peygamberler dışında başka bir elçi gönderilmediğini iddia ediyor, Hz. Muhammed'i tanımıyorlardı. Kur'ân onların bu tutumunu Allah'a iftira olarak görmüştür. Çünkü bu Peygamber de Hz. İbrâhim'e gönderilen vahiyle aynı özde birleşen Kur'ân'ı getirmiştir.[55]

Diğer taraftan, Müminler de ilâhî buyruklara teslim olmak, onları yerine getirmek için gayret ve titizlik göstermelidirler.[56] Çünkü ancak bu şekilde gerçekten Allah'a iman etmiş olurlar. Bu uyarı bir âyette şöyle dile getirilir: *"Hayır, Rabbine andolsun ki, aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp sonra da içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın verdiğin hükmü kabullenmedikçe ve boyun eğip teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar."*[57] Bir mümin için böyle teslimiyetten daha güzel bir şey olamayacağı da âyette şu şekilde ifade buyrulur: *"İşini güzel yaparak kendini Allah'a veren ve İbrâhim'in, Allah'ı bir tanıyan dinine tâbi olan kimseden kimin dini daha güzel olabilir! Ve Allah İbrâhim'i dost edinmiştir."*[58] Meselâ, Allah'ın her ümmet için koyduğu kurban kesmeyi ve kurbanı Allah'ın adına kesmeyi de Müminler

---

50 Âl-i İmrân 3/65-68: Taberî, V, 478-479.
51 Âl-i İmrân 3/83.
52 Âl-i İmrân 3/85.
53 Âl-i İmrân 3/85: İbn Kesîr, III, 103.
54 Âl-i İmrân 3/95.
55 Âl-i İmrân 3/94-95: İbn Kesîr, III, 113.
56 Âl-i İmrân 3/102.
57 Nisâ 4/65.
58 Nisâ 4/125.

teslimiyetle kabul etmelidirler.[59] Yine, zor gelse de, Allah'tan gelen cihad emrini de gerektiği şekilde yerine getirmelidirler: *"Allah yolunda, gerektiği gibi cihad edin. Sizi O seçti ve size din konusunda hiçbir güçlük yüklemedi; ceddiniz İbrâhim'in dininde olduğu gibi. O size hem daha önce hem de bu Kur'ân'da 'Müslümanlar' adını verdi ki peygamber size şahit (ve örnek) olsun, siz de insanlara şahit (ve örnek) olasınız. Haydi namazı kılın, zekâtı verin ve Allah'a sımsıkı bağlanın. Sizin mevlânız O'dur. O ne güzel mevlâdır ve ne iyi yardımcıdır."*[60]

İslâm'ın temel esaslarını "Cibrîl hadisi" özlü bir şekilde anlatır: Hz. Ömer'in naklettiğine göre, bir gün Cebrâil, Hz. Peygamber'in huzuruna bembeyaz elbiseli, simsiyah saçlı, yabancı bir adam kılığında çıkagelmiştir. Allah'ın Elçisi'nin yanına oturmuş ve ona: "Ey Muhammed, İslâm nedir?" diye sormuştur. Resûlullah (sas): *"İslâm, Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Resûlü olduğuna şehâdet etmen, namazı dosdoğru kılman, zekâtı vermen, Ramazan orucunu tutman bir de güç yetirip imkân bulduğun zaman Kâbe'yi ziyaret (hac) etmendir."*[61] diye cevap vermiştir.

Müminlerin teslimiyetlerinin sınandığı diğer bir olay Hendek Savaşı'ydı. Savaş aynı zamanda can korkusu demekti. Her insan gibi ashâb-ı kirâm da ölüm korkusunu yüreklerinde hissettiler. Ancak onları diğer insanlardan ayıran en önemli üstünlükleri, Allah Teâlâ'ya olan sarsılmaz iman ve güvenleriydi. Bu şartlarda onlar, birbirlerine iyice kenetlendiler. Allah ve Resûlü'nün verdiği zafer sözü gönüllerini kapladı. Onların doğru söylediklerine olan sarsılmaz güvenleri kalplerini doldurdu. Düşman kuvvetlerini karşılarında gördüklerinde iman ve azimleri daha da perçinlendi. İşte Kur'ân onların bu sırada dillerinden dökülenleri şöyle aktarır: *"'Bu, Allah'ın ve Resûlü'nün bize vaat ettiği durumdur, Allah ve Resûlü hep doğru söyler.' dediler; bu onların ancak imanlarını ve teslimiyet duygularını arttırdı."*[62] İman ve teslimiyetin zirveye ulaştığı benzer durumlar Uhud Savaşı sürecinde de yaşanmıştı. Korkutmalar, tehditler imanda derinleşmiş bu insanları yıldırmadı, aksine onlardaki adanmışlık duygusunun coşmasına sebep oldu. Âyet bu tabloyu onların dilinden bizlere şöyle anlatır: *"Birtakım insanlar onlara, 'İnsanlar size karşı asker toplamışlar,*

59 Hac 22/34.
60 Hac 22/78.
61 Lokmân 31/34: İbn Kesîr, XI, 83-84; Buhârî, "Îmân", 37; Müslim, "Îmân", 1, 5; Tirmizî, "Îmân", 4; Ebû Dâvûd, "Sünne", 16; Nesâî, "Mevâkīt", 6; İbn Mâce, "Mukaddime", 9.
62 Ahzâb 33/22: Kurtubî, XVII, 110-111.

onlardan korkun.' dediler de bu, onların imanlarını arttırdı ve 'Allah bize yeter, O ne güzel vekildir!' diye cevap verdiler."[63]

İslâm kelimesi Kur'ân'da Müslümanların egemenliğine katılmak ve ona boyun eğmek anlamında da kullanılır. İslâm'ın bu anlamda kullanımına, henüz kalplerine iman yerleşmediği hâlde İslâm topluluğuna katılmış bedevî Araplardan bahsedilirken rastlarız: *"Bedevîler, 'İman ettik.' dediler. Şunu söyle: Henüz iman gönüllerinize yerleşmediğine göre, sadece İslâm'a girdik deyin. Bununla beraber Allah'a ve Resûlü'ne itaat ederseniz yaptığınız hiçbir şeyi boşa çıkarmaz; Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir."*[64] Hatta konuyla ilgili şöyle bir olay anlatılır: Bir keresinde, imanı henüz tam olarak sindirememiş bazı insanlar Allah Resûlü'ne gelirler. İslâm'a girmelerini onun yüzüne vurarak bu durumdan bir pay çıkarmaya çalışırcasına başına kakarlar. Esedoğulları kabilesinden olan bu kimseler: "Ey Allah'ın Resûlü! Biz seninle savaşmadan Müslüman olduk. Oysa filanca oğulları seninle savaştılar." derler. Bunun üzerine şu âyet inmiştir:[65] *"İslâm'ı kabul etmelerini sana bir iyilik yapmış gibi gösteriyorlar. Onlara şöyle de: 'İslâm'a girmenizi bana yapılmış bir iyilik saymayın! Eğer dürüst olacaksanız (kabul etmelisiniz ki) asıl Allah size iman yolunu açarak lütufta bulunmuştur."*[66] Böylece onların iç dünyalarını bilen Yüce Allah, İslâm'ı kabul etmelerinin kendilerine ilâhî bir iyilik olduğunu, fakat henüz imanı yeterince özümseyip içselleştiremediklerini bildirmiştir.

Müminler, Mekke'deki ve Medine'deki zorlu yıllardan sonra nihayet Hicaz bölgesinde üstünlük sağlamışlardı. Özellikle Mekke'nin fethine doğru, bu durum dost-düşman herkes tarafından iyice anlaşılmıştı. Ancak Müşrikler boş durmuyor, bu aşamada bile Allah'ın nûrunu söndürmeye ve insanları O'nun dininden döndürmeye çalışıyorlardı. Oysa bütün çabalar, kara propagandalar, tehditler, saldırılar boşuna idi. Çünkü Yüce Allah irade buyurmuştu, nûrunu tamamlayacaktı: *"Müşrikler istemese de, bütün dinlerin üzerindeki yerini alsın diye Resûlü'nü, doğru yol rehberi ve hak din ile gönderen O'dur."*[67]

Müşrikler her ne kadar İslâm'ın yayılmasından rahatsız olsalar da, sonunda bu durumu kabullenmekten başka çareleri kalmamıştı. Çünkü Allah Teâlâ'nın dini, bütün bâtıl dinlere galip gelecekti: *"Bütün dinlerin üzerindeki yerini alsın diye Resûlü'nü doğru yol rehberi ve hak din ile gönderen O'dur. Buna tanık olarak da Allah*

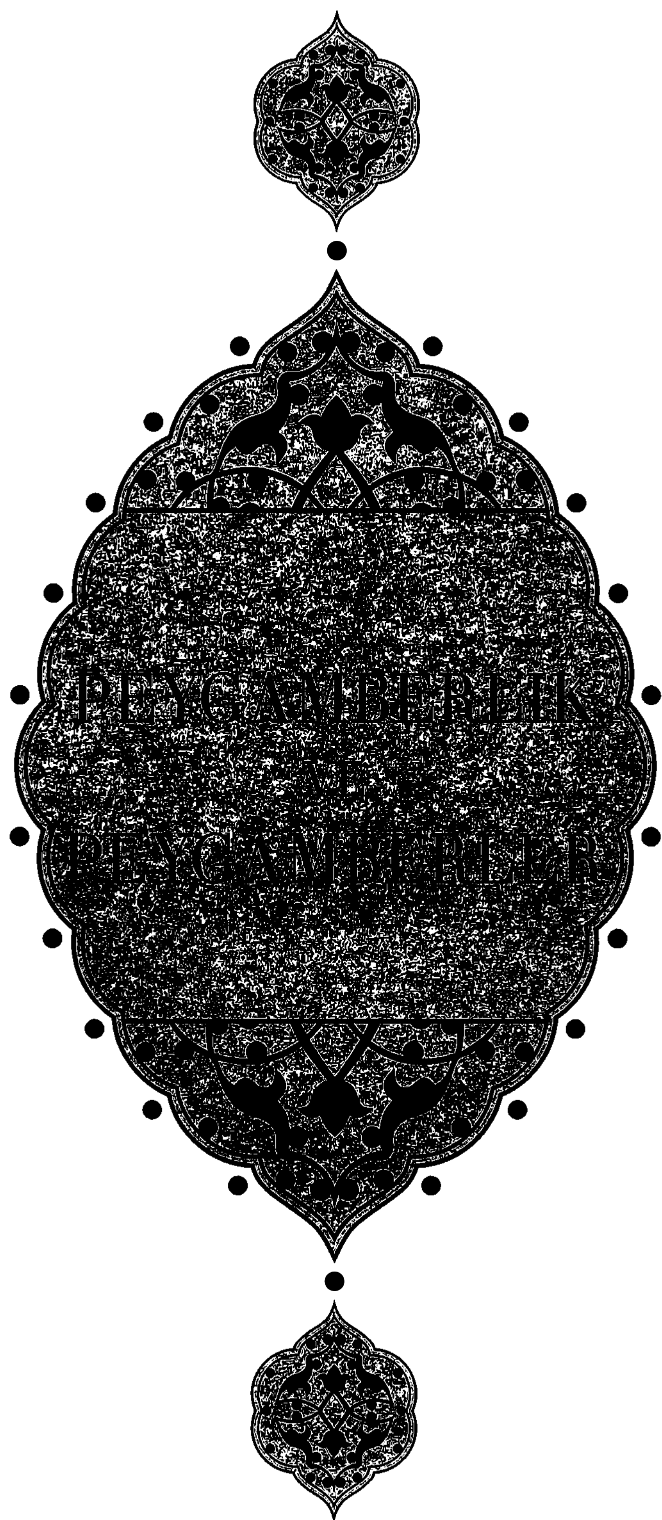
63 Âl-i İmrân 173: Taberî VI, 244-245.
64 Hucurât 49/14.
65 Hucurât 49/17: İbn Kesîr, XIII, 176.
66 Hucurât 49/17.
67 Saf 61/7-9.

yeter."[68] Bu durumda onların şirke bulaşmış bütün inançları, kabulleri ve hükümleri geçerliliğini yitirmişti: *"… Bugün, Kâfirler dininizi yok etmekten ümitlerini kesmişlerdir… Onlardan korkmayın, benden korkun. Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, size nimetimi tamamladım, sizin için din olarak İslâmiyet'i seçtim…"*[69]

Kur'ân'ın odak konularından biri olan "İslâm", insanın hiçbir koşul ileri sürmeden, kibrinden arınmış, alçak gönüllü ve samimi bir şekilde, bütün benliğiyle Yüce Allah'a teslim olmasıdır. Bu, Allah Teâlâ'nın, inanıp iyi işler yapması için yarattığı insanın en temel iman göstergesidir. Rabbimiz katında bütün zamanlar için geçerli olan ve uyulması gereken tek din, O'na teslimiyeti ifade eden İslâm'dır. İslâm, Yüce Allah'ın insana bir armağanı, ona sunduğu eşsiz bir nimettir. İslâm, insanın temiz yaratılışına uyan, onu huzura ve kemale ulaştıran yegâne dindir. İslâm'ı kendine din seçmiş bir Müslim/Müslüman, hayatını dininin gösterdiği istikamette sürdürürse, hem bu dünyada hem de âhirette mutlu olacaktır. Allah'ın buyruklarına teslim olmakla insan, aslında görünür görünmez bütün başka varlıklara kul olmaktan kurtulur ve gerçek özgürlüğe erişir. Bu sayede kendisini keşfeder, yeteneklerini kullanır, faydalı işler yapar ve Yüce Allah'ın engin rahmetine sığınma güvencesini kazanır. Bütün varlık âleminin sahibine inanıp bağlanmanın huzurunu ve manevî gücünü hisseder; iç dünyasında bu duyguları canlı tutma imkânını elde eder. Allah Teâlâ'ya bağlanmakla insan, bir taraftan hayatın zorluklarına karşı metanetli ve donanımlı hâle gelir. Diğer taraftan da hayırlara koşturan, ibadet ve sâlih amellerle kendini geliştiren ve ahlâkını yücelten iyi bir kul olma fırsatını yakalamış olur.

68 Feth 48/28.
69 Mâide 5/3.

PEYGAMBERLİK
VE
PEYGAMBERLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اَللّٰهُ يَصْطَف۪ي مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِۜ اِنَّ اللّٰهَ سَم۪يعٌ بَص۪يرٌۚ ﴿٧٥﴾

"Allah, meleklerden de resûller seçer, insanlardan da.
Şüphesiz Allah, her şeyi işitmektedir, her şeyi görmektedir."

(Hac 22/75)

وَكُلًّا نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ اَنْبَٓاءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِه۪ فُؤَادَكَۚ وَجَٓاءَكَ ف۪ي هٰذِهِ
الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرٰى لِلْمُؤْمِن۪ينَ ﴿١٢٠﴾

"Peygamberlerin haberlerinden, senin kalbini kuvvetlendireceğimiz bilgilerin her birini sana anlatıyoruz. Bunlarda sana gerçeğin bilgisi, Müminlere de bir öğüt ve bir uyarı ulaşıyor."

(Hûd 11/120)

وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ اُمَّةٍ رَسُولاً اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَۚ فَمِنْهُمْ مَنْ هَدَى اللّٰهُ وَمِنْهُمْ مَنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُۜ فَسِيرُوا فِي الْاَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٦﴾

"Gerçekten biz her ümmete, 'Allah'a kulluk edin, bütün şeytanî düşünce ve güçlerden uzak durun." diyen bir elçi gönderdik. Onlardan kimini Allah doğru yola iletti, kimileri de saptırılmayı hak ettiler. Yeryüzünü dolaşın da hak dini yalanlayanların sonunun ne olduğunu görün."

(Nahl 16/36)

وَمَا اَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ اِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْۜ فَيُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُۜ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٤﴾

"İstisnasız her peygamberi kendi kavminin diliyle gönderdik ki onlara açık açık anlatsın; bundan sonra Allah dilediğini sapkınlık içerisinde bırakır, dilediğini de doğru yola iletir. O, güçlüdür, hikmet sahibidir."

(İbrâhîm 14/4)

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلاً مِنْ قَبْلِكَ مِنْهُمْ مَنْ قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ لَمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَۜ وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ اَنْ يَأْتِيَ بِاٰيَةٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِۚ فَاِذَا جَاءَ اَمْرُ اللّٰهِ قُضِيَ بِالْحَقِّ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُونَ ﴿٧٨﴾

"Senden önce de elçiler gönderdik; onlardan sana hayat hikâyelerini anlattıklarımız var, anlatmadıklarımız var. Allah'ın izni olmadıkça hiçbir elçi âyet getiremez. Allah'ın buyruğu geldiğinde artık hak yerini bulmuştur ve ilâhî hakikatleri yok etmeye kalkışanlar hüsrana uğramışlardır."

(Mü'min 40/78)

اٰمَنَ الرَّسُولُ بِمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْهِ مِنْ رَبِّه۪ وَالْمُؤْمِنُونَۜ كُلٌّ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِه۪
وَكُتُبِه۪ وَرُسُلِه۪ۜ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْ رُسُلِه۪ۜ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا غُفْرَانَكَ
رَبَّنَا وَاِلَيْكَ الْمَص۪يرُ ﴿٢٨٥﴾

"Allah'ın Elçisi, Rabbinden kendisine indirilene iman etti. Müminler de iman ettiler. Her biri Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine inandılar ve şöyle dediler: 'O'nun elçileri arasında ayırım yapmayız.' ve 'İşittik, itaat ettik, bağışlamanı dileriz Rabbimiz, sonunda dönüş yalnız sanadır.'"

(Bakara 2/285)

وَلَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ فَصَبَرُوا عَلٰى مَا كُذِّبُوا وَاُو۫ذُوا حَتّٰٓى اَتٰيهُمْ نَصْرُنَاۚ
وَلَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِ اللّٰهِۚ وَلَقَدْ جَٓاءَكَ مِنْ نَبَإِ۬ي الْمُرْسَل۪ينَ ﴿٣٤﴾

"Andolsun ki senden önceki peygamberler de yalanlanmıştı. Fakat onlar, yalancılıkla itham edilmelerine ve eziyete uğramalarına rağmen sabrettiler; sonunda yardımımız onlara yetişti. Allah'ın sözlerini değiştirebilecek hiç kimse yoktur. Muhakkak ki peygamberlerin haberlerinden bazıları sana da geldi."

(En'âm 6/34)

اِنَّٓا اَرْسَلْنَٓا اِلَيْكُمْ رَسُولًا شَاهِدًا عَلَيْكُمْ كَمَٓا اَرْسَلْنَٓا اِلٰى فِرْعَوْنَ رَسُولًاۜ
﴿١٥﴾ فَعَصٰى فِرْعَوْنُ الرَّسُولَ فَاَخَذْنَاهُ اَخْذًا وَب۪يلًا ﴿١٦﴾

"Doğrusu Firavun'a bir elçi gönderdiğimiz gibi, size de hakkınızda şahit olacak bir peygamber gönderdik. Ama Firavun o peygambere karşı geldi, biz de onu ağır bir şekilde cezalandırdık."

(Müzzemmil 73/15-16)

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَالْاَحْزَابُ مِنْ بَعْدِهِمْۖ وَهَمَّتْ كُلُّ اُمَّةٍ بِرَسُولِهِمْ لِيَأْخُذُوهُ وَجَادَلُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ فَاَخَذْتُهُمْۗ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ ﴿٥﴾

"Onlardan önce Nûh'un kavmiyle bunların ardından gelen çeşitli topluluklar da ilâhî gerçeği yalanlamış, her topluluk kendi peygamberlerini yakalayıp etkisiz hâle getirmeye kalkışmış, asılsız iddialarla gerçeği ortadan kaldırmak için mücadele vermişlerdi; bu yüzden sonunda onların yakalarına yapıştım. Nasılmış benim cezalandırmam, gördüler!"

(Mü'min 40/5)

وَمَا مَنَعَ النَّاسَ اَنْ يُؤْمِنُوا اِذْ جَاءَهُمُ الْهُدٰى اِلَّا اَنْ قَالُوا اَبَعَثَ اللّٰهُ بَشَراً رَسُولاً ﴿٩٤﴾ قُلْ لَوْ كَانَ فِي الْاَرْضِ مَلٰٓئِكَةٌ يَمْشُونَ مُطْمَئِنّ۪ينَ لَنَزَّلْنَا عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَٓاءِ مَلَكاً رَسُولاً ﴿٩٥﴾

"Kendilerine kurtuluş rehberi (vahiy) geldiğinde insanların inanmalarını, ancak 'Allah, peygamber olarak bir insan mı gönderdi?' demeleri engellemiştir. De ki: 'Yeryüzünde yerleşip dolaşan melekler bulunsaydı elbette onlara da peygamber olarak gökten bir melek gönderirdik.'"

(İsrâ 17/94-95)

اِنَّٓا اَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَش۪يراً وَنَذ۪يراًۜ وَاِنْ مِنْ اُمَّةٍ اِلَّا خَلَا ف۪يهَا نَذ۪يرٌ ﴿٢٤﴾

"Doğrusu biz seni hak ile desteklenmiş bir müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Hiçbir ümmet yoktur ki içlerinden bir uyarıcı gelip geçmemiş olsun."

(Fâtır 35/24)

وَجَعَلْنَاهُمْ اَئِمَّةً يَهْدُونَ بِاَمْرِنَا وَاَوْحَيْنَٓا اِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَاِقَامَ
الصَّلٰوةِ وَاِيتَٓاءَ الزَّكٰوةِۚ وَكَانُوا لَنَا عَابِدٖينَۙ ﴿٧٣﴾

"O peygamberleri, emrimiz uyarınca doğru yolu gösteren önderler yaptık ve kendilerine hayırlı işler yapmayı, namazı dosdoğru kılmayı, zekât vermeyi vahyettik. Onlar, sadece bize kulluk eden kimselerdi."

(Enbiyâ 21/73)

يَا بَنٖٓي اٰدَمَ اِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ اٰيَاتٖيۙ فَمَنِ اتَّقٰى وَاَصْلَحَ
فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٣٥﴾

"Ey Âdemoğulları! İçinizden âyetlerimi size anlatacak peygamberler gelir de kim kötülükten sakınıp kendini ıslah ederse, artık onlara hiçbir korku yoktur ve onlar asla üzülmeyeceklerdir."

(A'râf 7/35)

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فٖيهِمْ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللّٰهَ وَالْيَوْمَ الْاٰخِرَۜ وَمَنْ
يَتَوَلَّ فَاِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمٖيدُ ﴿٦﴾

"İçinizden Allah'ın lütfuna ve âhiret gününe umut bağlayanlar için onlarda (İbrâhim ve beraberindekilerde) hiç şüphe yok ki güzel bir örneklik vardır. Kim yüz çevirirse bilsin ki Allah hiçbir şeye muhtaç değildir, her türlü hamde ve övgüye lâyıktır."

(Mümtehine 60/6)

Konunun Kavramsal Bağlamı

Peygamberlik (*risâlet, nübüvvet*), Kur'ân-ı Kerîm'de üzerinde en çok durulan temel konular arasındadır. Zira peygamberlere iman, ana iman ilkelerinden biridir. Peygamber veya elçi anlamındaki *resûl* kelimesi, Kur'ân'da tekil, ikil ve çoğul olarak 333 defa geçer. Peygamberlik mânasında kullanılan *risâlet* kelimesi ise tekil ve çoğul olarak on defa geçmektedir. *Resûl* anlamına gelen *mürsel* (elçi, gönderilen) kelimesi, tekil ve çoğul olarak otuz beş defa yer alır. Kelimenin türediği ve göndermek anlamına gelen *ersele* fiili, farklı kiplerde yüzden fazla yerde geçmektedir. Yine peygamber anlamındaki *nebî* ise çeşitli kiplerle Kur'ân'da elli dört defa yer almaktadır. Çoğulları olan *en-nebiyyûn* ve *el-enbiyâ* kelimeleri de yirmi bir defa geçmektedir. Peygamberlik mânasında kullanılan *nübüvvet* kelimesi ise beş âyette bulunur. Yine peygamber gönderme anlamındaki *ba's* bazen yeniden diriltme anlamında olmak üzere, yirmiden fazla âyette geçmektedir.

Pek çok sûrede peygamberlere ve kıssalarına yer verilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de Enbiyâ (Peygamberler) adlı bir sûre bulunmaktadır. Aynı zamanda Nûh, Hûd, İbrâhîm, Yûsuf, Yûnus, Muhammed gibi bazı sûreler de peygamberlerin isimleriyle anılmaktadır. Yine Bakara, Âl-i İmrân, Neml, Kasas gibi bazı sûrelerin isimleri peygamberlerin yaşanmışlıkları ile ilgilidir. Kur'ân-ı Kerîm'de bazı peygamberlerin kıssaları anlatılmamış,[1] sadece 25 peygamberin adına ve hayatından kesitlere yer verilmiştir. Bu peygamberlerden 18 tanesinin adı arka arkaya gelen âyetlerdeki sıralamaya göre; İbrâhim, İshak, Ya'kūb, Nûh, Dâvûd, Süleyman, Eyyûb, Yûsuf, Mûsâ, Hârûn, Zekeriyyâ, Yahyâ, Îsâ, İlyâs, İsmâil, Elyasa, Yûnus ve Lût'tur.[2] Farklı âyetlerde geçen diğer yedi peygamber ise şunlardır: Âdem, İdrîs, Hûd, Sâlih, Şuayb, Zülkifl ve son peygamber olan Hz. Muhammed (sas). Bu peygamberlerden ismi en çok geçenler sırasıyla Hz. Mûsâ (136 kez), Hz. İbrâhim (69 kez) ve Hz. Nûh (43 kez) olmuştur. Peygamberimizin ismi ise dört kez Muhammed, bir kez de Ahmed olarak Yüce Kitabımızda

1 Mü'min 40/78.
2 En'âm 6/83-86.

yer almıştır. Allah Teâlâ ona Kur'ân'da daha çok "Ey Nebî, Ey Resûl" diye hitap etmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'de, peygamber mânasında *nebî*, *resûl* ve *mürsel* kelimeleri kullanılmıştır. Hem *nebî* hem de *resûl* Kur'ân'da "Allah'ın emirlerini muhataplara bildirmek üzere seçtiği kişi" anlamına gelmektedir.[3] Peygamberlerin özelliklerini bildiren müjdeleyen (*beşîr*), uyaran (*nezîr/münzir*) ve ümmeti hakkında tanıklık eden (*şâhid*) kelimeleri de Kur'ân'da aynı anlamda kullanılmıştır. Yine Hz. Muhammed (sas), Kur'ân'da kandil (*sirâc*) ve "rahmet" gibi özelliklerle de nitelenmiştir.[4] Peygamber göndermeyi ifade için *ba's* ve *irsâl* kelimeleri kullanılmıştır. İnsanlar arasından peygamber seçme mânasında da *ihtiyâr, istıfâ, ictibâ* kelimeleri tercih edilmiştir. *İhtiyâr, hayr* kökünden gelmesi itibarıyla, hayırlı olanı seçmek demektir. Peygamberler de insanların en hayırlıları olmaları nedeniyle seçilmiş kimselerdir. *Sa-fe-ve* kökünden gelen *istıfâ* ise arınmış ve saf olanı elde etme mânasındadır. Peygamberler de insanî özellikleriyle insanların en temiz, arınmış ve saf olanlarıdır.[5] *İctibâ* da, bu seçkin özelliklere sahip olanları seçip bir araya getirmek demektir.[6]

Nübüvvet kelimesinin kök anlamı hakkında iki görüş vardır. Birincisi, onun haber mânasına gelen *ne-be-e* kökünden olduğudur. İkincisi ise, yüksek yer anlamındaki *ne-be-ve* kökünden alındığıdır. Çünkü *nebî*, Allah'tan haber alan kimse olduğu gibi, seçilmiş ve yükseltilmiş kimsedir. Ayrıca, *nebî* kelimesi vahiy yoluyla Allah'tan aldığı bilgileri insanlara haber veren, ileten anlamını taşır.[7] Resûl kelimesi ise yola koyulmak, ağır yürümek, sürekli olmak, birbirini takip etmek mânalarına gelen *ra-se-le* kökündendir. *Resûl* bir haber veya mesaj ile gönderilen kişi anlamındadır. *Resûl* kelimesi nebîye göre daha özeldir.[8] Öte yandan Arapçada nebî

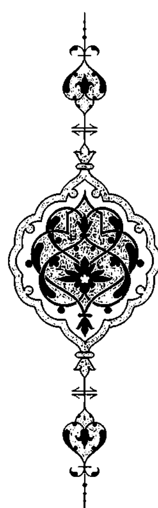
---

3 Fîrûzâbâdî, s. 1006; Cürcânî, s. 115.
4 Enbiyâ 21/107; Ahzâb 33/46.
5 Râgıb el-İsfahânî, s. 283.
6 Râgıb el-İsfahânî, s. 87.
7 Râgıb el-İsfahânî, s. 482.
8 Cürcânî, s. 115.

kelimesi sadece peygamber için, *resûl* kelimesi "elçi" mânasında, melek ya da bir devletin temsilcisi gibi başka varlıklar için de kullanılır.[9] Bunlardan başka peygamberlikle ilgili pek çok kavram ve kelime vardır. *Dîn, imân, İslâm, tevhîd, gayb, âhiret, hidayet, ıslâh, rüşd* (doğru), *teblîğ, davet, isyân, azâb, helâk, kavim, ümmet, vahiy, melek, kitâb, suhuf* (sayfalar), *istikâmet, sabır, tevekkül, teslimiyet, inâbe* (Allah'a yöneliş), *kâfir, müşrik, mecnûn, şâir, küfr, tekzîb* (yalanlama), *eziyet* bunların bazılarıdır.

9 Ebû Hilâl el-Askerî, *el-Furûḳu'l-Luġaviyye*, s. 268.

Hz. Âdem, ilk insan ve ilk peygamber… Peygamberlik ilk insanla başlıyor... Sonra ardarda gelen ve gönderildiği toplumu aydınlatan insanlar... Hepsi Yüce Allah'ın varlığını ve birliğini anlatıyor. İnsanlara gerçek anlamda insan olmayı öğretiyor. Onlara doğru yolu, yani İslâm'ı gösteriyor. Ebedî mutluluğun yoluna rehberlik ediyor. Her topluma Rabbimiz tarafından peygamber gönderiliyor. Bazen birkaç peygamber birbirlerine destek olup insanlara Rablerinin buyruklarını anlatıyor. Bazen ara veriliyor, peygamberler gelmiyor. İnsan unutkan… İlâhî mesaj zihinlerden siliniyor. Bunun üzerine yeni bir peygamber gönderiliyor. Karanlıklar tekrar aydınlanıyor. İşte Arap yarımadası da uzun bir bekleyişin ardından karanlıklar içindeydi… Nice zamandır bu karanlıkları aydınlatacak bir güneş doğmamıştı. İnsanlar putlara tanrı diye tapıyordu. Kutsal mâbet Kâbe putlarla dolu idi. Haksızlık, zulüm, içki, kumar, her türlü şiddet, ahlâksızlık, kötü âdet ve gelenekler içinde sürüp giden câhilâne bir hayat vardı… Derken peygamberlik güneşi bir kere daha doğdu. Karanlıklar kayboldu. İnsanların hayatı aydınlandı. Putlar eriyip yok oldu. Şehirler, evler ve gönüller vahyi getiren Allah Resûlü'nün ışığı ile parıldadı. Bu nur bir daha sönmeyecekti…

İNSANLIK PEYGAMBERSİZ KALMAMIŞTIR

وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ اُمَّةٍ رَسُولاً اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَۚ فَمِنْهُمْ مَنْ هَدَى اللّٰهُ وَمِنْهُمْ مَنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُۜ فَسِيرُوا فِي الْاَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٦﴾

"Gerçekten biz her ümmete, 'Allah'a kulluk edin, bütün şeytanî düşünce ve güçlerden uzak durun." diyen bir elçi gönderdik. Onlardan kimini Allah doğru yola iletti, kimileri de saptırılmayı hak ettiler. Yeryüzünü dolaşın da hak dini yalanlayanların sonunun ne olduğunu görün."

(Nahl 16/36)

Yüce Allah'ın insanlara sonsuz merhametinin göstergelerinden birisi de onlara kendi içlerinden gönderdiği elçileridir.[1] Peygamberler, yaşadıkları toplumun diğer fertleri gibi, yiyen, içen, evlenen, çoluk çocuk sahibi olan insanlardır.[2] Ancak onlar aynı zamanda hayatları boyunca ağır sınamalardan geçen, sağlam kişilikli, vahiy ve mucizelerle desteklenen, Allah'ın üstün ahlâklı ve seçkin kullarıdır. Bu elçiler aracılığı ile insanlara yaratılış amaçları bildirilmiş, dünya hayatının bir sınav olduğu hatırlatılmıştır. Bir sınav yeri ve zamanı olan dünya hayatından âhirete, ebedî bir âleme gidilecektir. İnsanın görevi ise onu yaratan Allah'ın buyruklarına uymak, yasaklarından kaçınmak ve kendisini bekleyen sonsuz hayata hazırlanmaktır. İşte Allah'ın elçileri insanlara O'nun âyetlerini okumuş, ruhları arındırmış, kitap ve hikmeti, bilmedikleri doğruları öğretmişlerdir.[3] İnsanları yanlışa ve günaha götüren yollardan çevirip kulluğa ve Allah'a boyun eğmeye davet etmişlerdir.[4] Elçiler birer rehber,[5] insanları karanlıklardan aydınlığa çıkaran birer ışık olmuşlardır.[6] Nitekim peygamberlerin sonuncusu olan Hz. Muhammed (s.a.s) Kur'ân'da şöyle tanıtılmıştır: *"Ey Peygamber! Seni şahit, müjdeci, uyarıcı, izniyle Allah'a çağıran ve etrafını*

1 Âl-i İmrân 3/164; Nisâ 4/64, 79; Tevbe 9/61.
2 Ra'd 13/38; Furkān 25/20.
3 Bakara 2/151.
4 Bakara 2/51-55,129; Âl-i İmrân 3/164; Cum'a 62/2.
5 Nisâ 4/79.
6 Talâk 65/11.

aydınlatan bir ışık olarak gönderdik."[7] O, "çevresini aydınlatan, doğru yola ulaştıran bir ışık kaynağı"dır. Ayrıca, bu anlatım Hz. Peygamber'in bildirdiği dinin içeriğindeki doğruluk, iyilik, güzellik ve aydınlığı da ifade etmektedir.[8] *"Biz seni tüm insanlara ancak rahmet olarak gönderdik."*[9] âyetinde "rahmet" nitelemesi dikkat çekmektedir. Bu niteleme, ona uyanların dünya ve âhirette Allah'ın merhametiyle mutluluğa kavuşmalarını anlatır.[10]

Böylece Yüce Allah, yeryüzünün halifesi yaparak[11] değerli kıldığı[12] insanı kendi başına bırakmamıştır.[13] İlk insan olan Hz. Âdem'le başlayarak ardarda elçiler göndermiştir.[14] Rabbimiz bu elçiler ile dilediğini vahyetmiştir.[15] Kullarını yalnız ve rehbersiz bırakmamış, her topluma mutlaka bir peygamber göndermiştir.[16] Bu elçiler de en başta, insanları Yüce Allah'ın varlığına ve birliğine inanmaya davet etmişlerdir. Peygamberler toplumlarına tevhidi anlatmış, Allah'ı gerektiği gibi tanıtmışlardır. O'na ortak koşmaktan ve putlara tapmaktan uzak kalmalarını istemişlerdir.[17] Bu gerçek âyette şöyle anlatılmaktadır: *"Senden önce hiçbir peygamber göndermedik ki ona, 'Benden başka ilâh yoktur, şu hâlde bana kulluk edin.' diye vahyetmiş olmayalım."*[18]

Peygamberlerin, gönderildikleri toplumlar tarafından reddedilmeleri, kibirli insan gruplarının onları alaya alarak karşılamaları her seferinde tekrarlanmıştır.[19] Son peygamber Hz. Muhammed (s.a.s) de putlara tapan halkı tarafından aynı davranışlara muhatap olmuş ve yalanlanmıştı. Nitekim bu tarihî gerçek Allah Resûlü'nü teselli etmek amacıyla bir âyette şöyle anlatılır: *"Gerçekten senden önceki peygamberler de yalanlanmıştı. Fakat onlar, yalancılıkla suçlanmalarına ve eziyete uğramalarına rağmen sabrettiler; sonunda yardımımız onlara yetişti. Allah'ın sözlerini değiştirebilecek hiç kimse yoktur..."*[20] Böylece peygamberler, yalnız Yüce Allah'ın yardım

---

Ahzâb 33/45-46.
Ahzâb 33/45-46: Taberî, XIX, 127.
9 Enbiyâ 21/107.
10 Enbiyâ 21/107: Taberî, XVI, 440.
11 Bakara 2/30.
12 İsrâ 17/70.
13 Mü'minûn 23/115; Kıyâme 75/36.
14 Mü'minûn 23/44; Hadîd 57/27.
15 Şûrâ 42/51.
16 Yûnus 10/47; Nahl 16/36; Kasas 28/59; Fâtır 35/24.
17 Hûd 11/2; Enbiyâ 21/25; Mü'minûn 23/32-33; Şuarâ 26/115; Neml 27/91-92; Kasas 28/87; Mü'min 40/41-42; Fussılet 41/33; Zuhruf 43/45.
18 Enbiyâ 21/25.
19 Hicr 15/11; En'âm 6/10.
20 En'âm 6/34.

sözüne güvenerek çağrılarına kararlılıkla devam etmiş ve sonunda zafere erişmişlerdir. Bu ilâhî yasa, âyette şöyle anlatılır: *"Nihayet peygamberler toplumlarının inanmasından ümitlerini yitirip de yalanlandıklarını anladıkları sırada onlara yardımımız gelir. Böylece dilediğimiz kimse kurtuluşa erdirilir. Fakat suça gömülmüş olanlardan azabımız geri çevrilmez."*[21]

Önceki peygamberler gibi, Hz. Muhammed (s.a.s) de yurdundan çıkarılmıştı. Ancak inkâr edenler de peygamberlerden sonra yurtlarında fazla kalamayacaklardı. Şu âyette belirtildiği gibi, bu, Allah Teâlâ'nın peygamberler hakkındaki değişmez kanunu idi: *"Yine onlar, seni yurdundan çıkarmak için neredeyse sana dünyayı dar etmişlerdi. Ama senden sonra kendileri de fazla kalamayacaklar! Senden önce gönderdiğimiz peygamberler hakkındaki kanun da budur. Bizim kanunumuzda hiçbir değişiklik bulamazsın."*[22]

Yüce Yaratıcı'nın tarihteki yasalarından bir diğeri de bizlere şöyle anlatılmaktadır: *"(Ey Peygamber) Rabbin ülkelerin merkezine, âyetlerimizi halka okuyan bir peygamber göndermedikçe onları helâk etmez. Zaten biz, ülkeleri ancak halkı zulüm ve isyanda devam ettikleri zaman helâk ederiz."*[23] Bu âyette görüldüğü gibi, Allah Teâlâ, peygamber göndermeden, insanları dünyada helâk etmemekte, âhirette de onları azapla cezalandırmamaktadır.[24] Peygamberlerin gönderilmesi, inkârcıların *"Rabbimiz keşke bize peygamber gönderseydin de getirdikleri âyetlere uysaydık."*[25] şeklindeki mazeretlerinin önünü kesmek içindir.

Peygamberler gerçekleri anlatırken toplumlarının hem akıllarına hem de vicdanlarına seslenmişlerdir. Hz. Nûh toplumuna Cenâb-ı Hakk'ın insana olan eşsiz iyiliğini, yaratılıştaki muhteşem kudretini ve sonunda insanı huzuruna çağırmasını şöyle anlatır: *"Ne oluyor size de Allah'ın büyüklüğünü hesaba katmıyorsunuz? Oysa O, sizi türlü evrelerden geçirerek yaratmıştır. Görmüyor musunuz, Allah yedi göğü birbiriyle nasıl uyumlu yaratmıştır? Onların içinde ayı bir ışık, güneşi ışık kaynağı yapmıştır. Allah sizi yerden bitirip yetiştirmiştir. Sonra sizi yine oraya döndürecek ve yeniden çıkaracaktır. Allah yeryüzünü sizin için sergi gibi döşemiştir ki, onda geniş yollar edinip dolaşabilesiniz."*[26]

21 Yûsuf 12/110.
22 İsrâ 17/76-77.
23 Kasas 28/59.
24 İsrâ 17/15; Kasas 28/59.
25 Nisâ 4/165; Tâhâ 20/134: Taberî, VII, 193.
26 Nûh 71/13-20.

Ve Hz. İbrâhim... O, şirk içindeki halkını düşünmeye davet ederek putlara tapmalarının anlamsızlığını bildirir.[27] Güneş, ay ve yıldızlar gibi batıp kaybolan varlıkların ilâh olamayacağını haber verir. Gerçek ilâhın, gökleri, yeri ve içlerindeki bütün varlıkları yaratan Allah olduğunu anlatır.[28] Diğer taraftan da Yüce Allah'ın güç ve sıfatlarını kendisinde görecek kadar haddini aşan Kral Nemrud'un karşısına dikilip ikna edici bir üslupla onun iddialarını şöyle çürütür: *"Allah'ın kendisine verdiği iktidara dayanarak İbrâhim ile Rabbi hakkında tartışmaya giren kimseyi görmedin mi? İbrâhim 'Rabbim hayat veren ve öldürendir.' deyince o, 'Hayat veren ve öldüren benim.' dedi. İbrâhim 'Allah güneşi doğudan getirmektedir, hadi sen de onu batıdan getir.' dedi. Bunun üzerine inkârcı ne diyeceğini bilemedi. Allah zalimler topluluğuna rehberlik etmez."*[29]

Ve Mûsâ (as)... O da *"Sizin Rabbiniz kimmiş, ey Mûsâ?"* diye küstah ve inkârcı bir tavırla soran Firavun ve toplumuna Cenâb-ı Hakk'ı anlatır. Varlık âlemine bakıp düşünmelerini, oradaki harika sanat eserlerini gözlemleyerek Rablerini tanımalarını şu ifadelerle ister: *"'Bizim Rabbimiz her şeye özüyle ve biçimiyle varlık veren, sonra da işin yolunu yordamını gösterendir.' Yeryüzünü sizin için bir beşik yapan, onda size yollar açan ve gökten su indiren O'dur. Onunla her çeşitten çift çift bitkiler çıkardık. Kendiniz yiyin, hayvanlarınızı da otlatın. Kuşkusuz bunlarda akıl sahiplerinin çıkaracağı dersler vardır. Sizi ondan yarattık, yine ona döndüreceğiz ve sonra oradan bir defa daha çıkaracağız."*[30]

Peygamberlerin toplumlarına anlattıkları bir diğer önemli inanç ilkesi âhirete imandır. Nitekim Peygamber Efendimizin çağrısı karşısında Müşriklerin en çok direndiği konulardan biri bu olmuştur. O da bütün peygamberler gibi, toplumuna ölümün ve hayatın en güzel kulluğu gerçekleştirmek için bir sınav olduğunu anlatmıştır.[31] Dolayısıyla âhirette Yüce Allah'ın huzurundaki duruşmadan başarıyla çıkmak için şu çağrıyı yinelemiştir: *"Ey iman edenler! Allah'a itaatsizlikten sakının. Herkes yarın için ne hazırladığına baksın! Allah'a itaatsizlikten sakının. Şüphesiz Allah yapıp ettiklerinizden tamamen haberdardır."*[32]

Peygamberler Allah'ın koyduğu sınırları ve O'nun rızasına uygun bir hayatın temel prensiplerini toplumlarına iletmiş, onları doğru yola yönlendirmişlerdir. Bu

---

27 Enbiyâ 21/65-70.
28 En'âm 6/79.
29 Bakara 2/258.
30 Tâhâ 20/50, 53-55.
31 Mülk 67/2.
32 Haşr 59/18.

yüzden Allah'ın gönderdiği elçilere itaat edilmelidir, çünkü elçiye itaat, Allah'a itaat demektir.[33] Özellikle Medine'de inen âyetler, emirleri, yasakları, Kitap'ı ve hikmeti öğreten elçiye boyun eğilmesini vurgulamıştır. Bu dönemde Müşriklerden farklı olarak, peygamberliğin ne olduğunu bilen Ehl-i kitap da uyarılmıştır. Çünkü onların esas sorunu, daha önce hiç elçi ile karşılaşmamış Müşriklerden farklı idi. Tarihleri boyunca kendilerine birçok elçi gelmişti. Ne var ki Yahudi ve Hıristiyanlar, Allah'ın elçilerine bile bile karşı çıkmışlardı. Yüce Allah onların peygamberlere gösterdikleri samimiyetsizliği şöyle ifade etmiştir: *"Andolsun biz Mûsâ'ya kitabı verdik. Ondan sonra da ardarda peygamberler gönderdik. Meryem oğlu Îsâ'ya da açık kanıtlar verdik ve onu Rûhulkudüs ile destekledik. Ama ne zaman size bir peygamber nefislerinizin hoşlanmadığı bir şey getirdiyse büyüklendiniz, kimini yalanladınız, kimini de öldürdünüz, doğru değil mi?"*[34] Onlar şimdi Hz. Peygamber (sas) geldiğinde de *"… Allah'ın Kitabı'nı sanki bilmiyorlarmış gibi kulak ardı edip terk ettiler."*[35]

Müminler de Allah'ın elçisine uymaları için birçok kereler özendirilmiş ve uyarılmıştır: *"Ey iman edenler! Allah'a ve Resûlü'ne itaat edin, söylediklerini işittiğiniz hâlde ondan yüz çevirmeyin."*[36] Çünkü kadın ya da erkek bir müminin *"Allah ve Resûlü bir emir ve hüküm verdiklerinde artık işlerinde bundan başkasını seçme hakları olamaz. Allah'ın ve Resûlü'nün emrine itaat etmeyenler doğru yoldan açıkça sapmışlardır."*[37] Bunun ötesinde, mümin yanlış tutumlarla Allah'ın Elçisi'ni incitmez.[38] Aksine Allah'a ve Elçisi'ne itaat eder. Bunun karşılığında ise *"… Allah onu, altından ırmaklar akan cennetlere koyacaktır, orada devamlı kalıcıdırlar; işte büyük kazanç budur."*[39]

Peygamberlerin mesajlarında tam anlamıyla birlik vardır. Herhangi bir peygamberin mesajını bilmek diğerlerininkini de bilmek demektir. Çünkü temel konularda hepsi aynı gerçekleri bildirmiş, aynı ilkeleri vurgulamış, birbirlerini doğrulamışlardır.[40] Örneğin, A'râf sûresinde ardarda Hz. Nûh, Hz. Hûd, Hz. Sâlih, Hz. Lût ve Hz. Şuayb'ın toplumlarına gönderilmeleri anlatılmıştır. Bu arada hepsinin davetinde temel vurgunun aynı olduğu şu kalıp ifadeyle dile getirilmiştir: *"… Ey milletim!*

---

33 Nisâ 4/80.
34 Bakara 2/87.
35 Bakara 2/101.
36 Enfâl 8/20; Âl-i İmrân 3/132; Ahzâb 33/31.
37 Ahzâb 33/36.
38 Ahzâb 33/57.
39 Nisâ 4/13.
40 Sâffât 37/37.

Allah'a kulluk edin! Sizin O'ndan başka hiçbir ilâhınız yoktur..."[41] Şuarâ sûresinde de yine birbiri ardınca sırasıyla Hz. Nûh, Hz. Hûd, Hz. Sâlih, Hz. Lût ve Hz. Şuayb'ın kıssaları aynı ifadelerle anlatılmıştır.[42] Örneğin ilk kıssa şöyle başlar: *"Nûh'un kavmi de peygamberleri yalancılıkla suçladılar. Kardeşleri Nûh onlara şöyle demişti: 'İnkârdan sakınmayacak mısınız? Bakınız ben, size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin. Bunun için sizden hiçbir karşılık beklemiyorum. Benim ücretimi vermek yalnız âlemlerin Rabbine aittir. Artık Allah'a isyandan sakının ve bana itaat edin.'"*[43] Diğer kıssalarda da peygamberlerin dilinden dökülen ifadeler farklı olmamıştır. Böylece bütün peygamberler tevhidi tebliğ etmiş, ilâhî buyruklara uyanlara müjdeler vermiş, aksine davrananlara ise ciddi uyarılar yapmışlardır. Onların mesajlarının ve özelliklerinin bu şekilde sıralanmasının amacı açıktır. Bu üslup ile Yüce Allah onların davasının ortaklığını, doğruluğunu ve sarsılmaz gücünü ortaya koymaktadır.

PEYGAMBERLER İNSANLIK İÇİN EN GÜZEL ÖRNEKTİR

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللّٰهَ وَالْيَوْمَ الْاٰخِرَۜ
وَمَنْ يَتَوَلَّ فَاِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَم۪يدُ ﴿٦﴾

"İçinizden Allah'ın lütfuna ve âhiret gününe umut bağlayanlar için onlarda (İbrâhim ve beraberindekilerde) hiç şüphe yok ki güzel bir örneklik vardır. Kim yüz çevirirse bilsin ki Allah hiçbir şeye muhtaç değildir, her türlü hamde ve övgüye lâyıktır."

(Mümtehine 60/6)

Peygamberler, Yüce Rabbimizin emirlerini, yasaklarını, müjde ve uyarılarını insanlara ulaştırmak üzere görevlendirdiği insanî ve ahlâkî özellikleri üstün

41 A'râf 7/59-85.
42 Şuarâ 26/105-191.
43 Şuarâ 26/105-110.

kimselerdi. Yüklendikleri elçilik sorumluluğu nedeniyle onların dosdoğru olmaları (*sâdık, sıddîk*) gerekirdi. Her konuda oldukları gibi, tebliğ vazifesinde yani Allah'ın âyetlerini insanlara ulaştırmada da güvenilir kişilerdi.[44] Kur'ân'da onların bu özelliğinin sık sık vurgulandığını görürüz. İbrâhim, İsmâil ve İdrîs peygamberlerde "dosdoğru olmak" sıfatı açıkça belirtilir. Meselâ Hz. İbrâhim'le ilgili şöyle buyrulur: *"Bu kitapta İbrâhim'i de okuyup an! Kuşkusuz o, özü sözü doğru bir insan, bir peygamberdi."*[45] Peygamberler, bahsedilen niteliklerinin bir sonucu olarak, güvenilir (*emîn*) kimselerdir. Hayatlarında yalana, hile ve desiseye asla yer yoktur. Meselâ inkârcıların iflâh olmaz yalanlamaları karşısında Hz. Nûh'un içten ve samimi dilinden şu ifadelerin döküldüğünü görürüz: *"Bakınız ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim."*[46] Peygamberler, özü sözü bir, dürüst ve sağlam kişilikleri gereği, korkusuz ve gözü pek insanlardır. Gerçekten bütün tehditlere ve yıldırma çabalarına rağmen insanlardan çekinmemiş, aksine sadece Allah Teâlâ'dan korkmuş ve O'na boyun eğmişlerdir.[47] Onlar, Allah'ın yoluna davet etmekten hiç geri durmamış, yılmamış, usanmamış ve bütün samimiyetleri ile şöyle seslenmişlerdir: *"Ben size Rabbimin vahyettiklerini duyuruyorum, size öğüt veriyorum ve ben sizin bilmediklerinizi Allah'tan (gelen vahiy ile) biliyorum."*[48] Zaten Yüce Allah da onları insanlardan gelecek her türlü kötülükten koruma konusunda söz vermiştir.[49]

Peygamberler, risalet vazifesini Allah'ın emri ve görevlendirmesiyle yaparlar.[50] Yalnız Allah'a kulluk ederler. Sadece O'nun rızasını gözetir, kul ile Rabbi arasındaki bağı düzenlemeye çalışırlar.[51] Dünyalık peşinde değildirler.[52] Davetlerine karşılık insanlardan dünyevî hiçbir karşılık ve çıkar beklemezler. Sadece Cenâb-ı Hakk'ın katında olanı tercih ederler.[53] Davetlerinde insanî hassasiyetleri gözetirler, muhatapların akıl düzeylerine göre konuşurlar. Dolayısıyla mesajları açık ve sadedir; davetlerini herkes anlar ve istifade eder.[54] Hedefleri de berrak ve nettir.[55] İnsanları Allah'ın

44 A'râf 7/68; Tekvîr 81/24.
45 Meryem 19/41; diğer âyetler için bk. Meryem 19/54, 56.
46 Şuarâ 26/107; ayrıca bk. Şuarâ 26/125, 143, 162, 178.
47 Ahzâb 33/39.
48 A'râf 7/62; ayrıca bk. A'râf 7/79, 93.
49 Mâide 5/67.
50 En'âm 6/50; A'râf /203; Yûnus 10/16; Şûrâ 42/52; Necm 53/3.
51 Zümer 39/2, 11.
52 En'âm 6/90.
53 Hûd 11/29; Yûnus10/72; Ahkāf 46/35; Şûrâ 42/36; Tâhâ 20/131; Şuarâ 26/127; Sebe' 34/47.
54 Bakara 2/258; Sâd 38/86.
55 Yûsuf 12/108.

yoluna hikmetli sözlerle, güzel öğütlerle davet eder, kendilerine karşı çıkanlarla en uygun şekilde mücadele ederler.[56]

Tarih boyunca bütün peygamberler, insanlara güzel ahlâkı, iyi olanı emretmiş; kötü ve çirkin şeylerden, Allah'ın çizdiği sınırları aşmaktan sakındırmıştır. Allah'a karşı gelmekten uzak durmayı ve doğruluğu emretmiş; temiz şeylerin helâl, pis şeylerin haram olduğunu bildirmiş; böylece onlara sonsuz mutluluğun anahtarlarını sunmuşlardır.[57] Davetçisi oldukları doğru yoldan[58] kendileri de asla ayrılmamışlardır. İnsanlara emrettiklerini öncelikle kendileri yapmışlardır. Günahlardan kesinlikle sakınmış,[59] sadece sözle değil, davranışlarıyla da örnek olmuşlardır.[60] Son derece erdemli[61] ve iyilikte yarışan kimseler olan peygamberler, Allah'a derin saygı ve bağlılık içindedirler.[62] Yüce Allah'a korku ve ümit içinde dua eden, O'nun âyetlerini işittiklerinde ağlayarak saygı (*huşû*) içinde secdeye kapanan bu samimi elçiler, aynı zamanda insanlarla olan ilişkilerinde dürüst ve adâletli kimselerdir.[63]

Kur'ân-ı Kerîm'de anlatılan söz ve davranışlarıyla, her bir peygamber insanlara "güzel bir örnek" *(üsve-i hasene*) sunmuştur. Âyetlerde bu ifadenin Hz. İbrâhim ve son elçi Hz. Muhammed (s.a.s) ile ilgili olarak geçmesi dikkat çeker: *"İbrâhim'de ve ona uyanlarda size güzel bir örneklik vardır…"*,[64] *"İçinizden Allah'ın lütfuna ve âhiret gününe umut bağlayanlar, Allah'ı çokça ananlar için hiç şüphe yok ki, Resûlullah'ta güzel bir örneklik vardır."*[65] Allah Teâlâ'nın elçilerinin bu üstün örneklik vasıfları, peygamberlik davasında da onların samimi ve haklı olduklarının birer delilidir.

Peygamberler haramlardan, günahlardan, her türlü çirkin davranıştan uzak kalmışlardır. Yoksa onların toplumlarına örnek[66] ve önder[67] gösterilmesi doğru olmazdı. Çağrıları, uzak-yakın herkes için geçerlidir. Ancak davetlerine kendi yakınlarından başlamış ve öncelikle onları uyarmışlardır.[68] Elbette Allah tarafından gönderilen ve her adımında O'nun kontrolü altında olan bu insanlar, Allah'ın izni

56 Nahl 16/165; Tâhâ 20/44; Ankebût 29/46.
57 Âl-i İmrân 3/101, 132, 172, 179; Nisâ 4/13, 69; A'râf 7/35, 157; Tevbe 9/99; Yûnus 10/103; Nûr 24/52; Ahzâb 33/29, 31; 70-71; Hadîd 57/19, 28; Mücâdele 58/22.
58 Şûrâ 42/52-53.
59 Âl-i İmrân 3/161; Şuarâ 26/162; Duhân 44/17-18.
60 Hûd 11/88; Ahzâb 33/21.
61 Ahzâb 33/53.
62 Enbiyâ 21/90.
63 Nûr 24/50; Hadîd 57/25.
64 Mümtehine 60/4.
65 Ahzâb 33/21.
66 Ahzâb 33/21; Mümtehine 60/4.
67 Enbiyâ 21/73; Secde 32/24.
68 Şuarâ 26/214.

olmadan hiçbir âyet getiremezler.[69] Sadece Allah'ın vahyettiklerini okuyup onlara uymakla[70] ve O'nun gönderdiklerini aktarmak ve açıklamakla yükümlüdürler.[71] Rablerinden gelen vahyi insanlara aynen iletirler. Hiçbir şeyi saklamaz, ilâve etmez veya bozup değiştirmezler.[72] Onlar gerçeği gören, ileri görüşlü, Allah'a çağıran davetçilerdir. İnsanların doğru yolu bulmasını çok isterler ama doğru yola iletme güçleri yoktur. Çünkü Müslümanlığı nasip etmek, hidayete erdirmek yalnız Yüce Allah'a mahsustur.[73]

Peygamberler, Allah'ın çağrısını en iyi şekilde anlatıp açıklayabilmeleri için vahyin insanlara ulaştırılmasında toplumun konuştuğu dili kullanmışlardır.[74] Ağır toplumsal sorumluluklar getiren ve zorlu bir mücadeleye atılmayı gerektiren peygamberlik görevi için, Allah'ın kadın ve melek kulları değil, erkekler seçilmiştir.[75] Allah'ın kutlu elçileri, gerçekten bu uğurda büyük sıkıntılarla karşılaşmış, sürgünle tehdit edilmiş, şiddete uğramışlardır: *"İnkârcılar peygamberlerine, 'Andolsun, ya sizi yurdumuzdan çıkaracağız, ya da bizim dinimize dönersiniz.' dediler. Rableri de onlara şöyle vahyetti: 'Biz zalimleri mutlaka yok edeceğiz.'"*[76]

İslâm'ı tebliğ ederken birçok sıkıntıyla karşılaşan Peygamberimiz de Allah tarafından, Müşriklerin gösterdiği inat ve inkâra direnip kararlı olmaya davet edilmişti. *"Sen yüksek azim sahibi (ülü'l-azm) peygamberler gibi sabret."*[77] buyruğu bunu ifade eder. Allah yolunda kararlı ve azimli olarak nitelenen bu peygamberlerin diğer peygamberlerden daha üstün olduğu yorumu yapılır. Çünkü onlar Allah yolunda çok çetin sınavlardan geçmiş, zorluklara sabredip direnmiş ve başarmışlardır. Bu yüzden peygamberlerin önderleri olmuşlardır. Bunların Hz. Nûh, Hz. İbrâhim, Hz. Mûsâ, Hz. Îsâ ve Hz. Muhammed (s.a.s) olduğu belirtilmiştir. Şu âyetler, kendilerinden söz alınan bu peygamberlerle ilgili olarak yorumlanır: *"Hani biz peygamberlerden senden, Nûh'tan, İbrâhim'den, Mûsâ'dan ve Meryem oğlu Îsâ'dan ağır sorumluluk taşıyan bir söz almıştık."*[78] *"Allah 'dini dosdoğru bir şekilde uygulayın, onda ayrılığa düşmeyin.' diye dinden Nûh'a emrettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrâhim, Mûsâ*

69 Mü'min 40/78.
70 En'âm 6/106.
71 Mâide 5/66, 99; Nahl 16/35, 44, 82; Ankebût 29/18; Kehf 18/27; Yâsîn 36/17; Şûrâ 42/48; Ahkāf 46/23.
72 Hâkka 69/44-47.
73 Bakara 2/272; Kasas/56.
74 Bakara 2/129; İbrâhîm 14/4; Kasas 28/59.
75 Enbiyâ 21/7: Taberî, XVI, 228; Yûsuf 12/109: Taberî, XIII, 370.
76 İbrâhîm 14/13.
77 Ahkāf 46/35.
78 Ahzâb 33/7.

ve Îsâ'ya emrettiğimizi size de şeriat yaptı."[79] Bazı müfessirler, pek çok peygamberi bu sınıftan saymışlardır.[80] Nitekim bir yoruma göre, bütün elçilerin Allah yolundaki mücadelede büyük bir sabır ve azim gerektiren bu özelliğe sahip oldukları kabul edilmiştir.[81]

İnkârcıların peygamberleri reddederken ileri sürdükleri bahanelerin başında, onların birer insan olmaları gelmektedir.[82] Onlara göre, peygamber, toplumda büyük bir kişi olmalıydı.[83] Bazıları da peygamberlerin olağanüstü özelliklere sahip olmaları gerektiğini iddia etmişler, gökten hazineler indirmelerini istemişlerdi. İnkârcılar, başka meselelere olduğu gibi, peygamberlik konusuna da mal ve evlât çokluğu, toplumsal statü üstünlüğü açısından bakıyorlardı. Onlara göre, peygamberlik, ancak kendi tanıdıkları varlıklı, toplumda sözü geçen bu tür kimselerin hakkıydı.[84] Yoksa maddî varlığı ve nüfuzu olmayan insanlar bu makama lâyık değildi. Kimileri daha da ileri giderek, *"Bize Allah'ı göstermedikçe sana iman etmeyiz."* demişlerdi.[85] Bazıları ise elçi gönderilecekse melek olmalı,[86] ya da beraberinde melek veya meleklerle gezmeli demişlerdi.[87] Âyetler ise onlara şöyle cevap vermişti: *"De ki: 'Yeryüzünde yerleşip dolaşan melekler bulunsaydı elbette onlara da peygamber olarak gökten bir melek gönderirdik.'"*[88] Böylece insanlara neden kendi içlerinden bir beşerin peygamber olarak gönderildiği açıklanıyordu. Melek bir elçi kendi görüntüsünde gelse, görmeye dayanamazlardı. İnsan görüntüsünde gelse onun melek olduğunu anlayamazlardı.[89] Kendi içlerinden biri olmadığı için tanımakta ve örnek almakta zorlanır, aralarındaki mesafeyi aşamazlardı.

Kıskançlık gösterip peygamberin kendi toplumlarından çıkmasını isteyenler de vardı. Meselâ Yahudiler, son peygamberin kendi aralarından değil de Araplar arasından çıkmasını bir türlü kabullenemiyorlardı.[90] Oysa ister müşrik isterse Ehl-i kitap olsun, inkârcılar şu gerçeği göz ardı ediyorlardı: Peygamberi gönderen başkası değil, Yüce Allah'tı. Bütün peygamberler O'nun adına görev yapıyorlardı. Üs-

79 Şûrâ 42/13.
80 Şûrâ 42/13: Zemahşerî, V, 400.
81 Ahkāf 46/35: Zemahşerî, V, 513.
82 Mü'minûn 23/33-34; Tegābün 64/6; Kamer 54/24.
83 Zuhruf 43/31.
84 Zuhruf 43/31-32.
85 Bakara 2/51-55; İsrâ 17/90-93.
86 Mü'minûn 23/23-24; Fussılet 41/14.
87 Hûd 11/12.
88 İsrâ 17/95.
89 En'âm 6/8-10.
90 Bakara 2/109.

telik peygamberlik makamı, Allah Teâlâ'nın bazı insanlara bir lütfu ve iyiliği idi. Dolayısıyla bunu dilediği kimselere verme hakkına sahipti.[91] Çünkü O, sınırsız ilmi ve hikmeti gereği bu konuda insanlık için en doğru ve en faydalı olanı belirleyecek en yüce makamdı. Bu sebeple, Allah'ın elçisinin seçilmesi, insanların sınırlı bilgi, yanlış kanaat, bencil hesap ve arzularına göre karar verilecek bir konu değildi. Bu hususta Kur'ân'da *"Allah, elçiliğini kime vereceğini çok iyi bilir."*[92] buyrulmuştur. Yine insanî nitelikler açısından, ahlâkî ve manevî anlamda bu işe en lâyık olanların kimler olduğunu takdir edecek O'ndan başkası değildir. Nitekim âyette bu gerçek şöyle ifade edilir: *"Doğrusu onlar bizim katımızda gerçekten seçkin kılınmış, hayırlı kimseler arasındadırlar."*[93]

Peygamberler hem müjdeci (*beşîr*) hem de uyarıcı (*nezîr*)[94] olarak gönderilmişlerdir. Dolayısıyla çağrılarını, insanları eğitmede çok önemli olan bu iki yöntemle, yani Allah'ın rahmetini müjdeleme ve azabı konusunda uyarma yoluyla gerçekleştirirler: *"İman eden ve iyi işler yapanlara, kendileri için zemininden ırmaklar akan cennetler bulunduğu müjdesini ver..."*[95] âyeti müjdelemeye bir örnektir. *"Böylece alev alev yanan bir ateşe karşı sizi uyarmış bulunuyorum."*[96] âyeti de uyarma hakkında bir örnektir. İnkâr edenler, bu konuda ısrar ettikleri takdirde, âhirette sonsuz bir ceza ile karşılaşacaklardır. Ancak onlar, âhiretten önce dünyada da cezalandırılabilirler: *"Yeryüzünde gezip de kendilerinden öncekilerin sonu ne olmuş görmezler mi? Onlar kendilerinden çok daha güçlüydüler..."*[97]

Peygamberlerin hepsi doğru yolu gösteren birer rehber olsa da aralarında derece farklılıkları vardır. Bu gerçek Kur'ân-ı Kerîm'de açıkça ifade edilir: *"O peygamberlerin kimini kimine üstün kıldık. Allah içlerinden bir kısmıyla konuşmuş, bir kısmını da derecelerle yükseltmiştir..."*[98] Ancak bazı peygamberlerin diğerlerinden üstün kılınması, iman bakımından onlar arasında bir ayırım yapmayı gerektirmez.[99] Bu anlamda Müminler, Yahudi ve Hıristiyanların yaptığı gibi, elçilerin kimine inanıp kimini inkâr etmezler.[100] Şu âyet Ehl-i kitap'ın bu konudaki inkârına ve sapmasına dikkat çeker: *"Allah'ı ve peygamberlerini inkâr edenler, Allah ile peygamberle-*

91 Bakara 2/105.
92 En'âm 6/124.
93 Sâd 38/47.
94 En'âm 6/48; A'râf 7/184; İsrâ 17/105; Kehf 18/56; Furkān 25/56; Şuarâ 26/115; Kasas 28/46; Sâd 38/65, 70.
95 Bakara 2/25.
96 Leyl 92/14.
97 Rûm 30/9.
98 Bakara 2/253.
99 Bakara 2/136, 285.
100 Bakara 2/136: Taberî, II, 596; Bakara 2/285: Taberî, V, 150.

rini birbirinden ayırmak isteyenler, 'Bir kısmına inanırız ama bir kısmına inanmayız.' diyenler ve bunlar arasında bir yol tutmak isteyenler yok mu, işte gerçek Kâfirler bunlardır."[101]

Yüce Allah, peygamberlerini apaçık delillerle, akıl ve duyu organlarıyla algılanan mucizelerle desteklemiştir.[102] Her peygambere Allah'tan geldiğinin kanıtı olan çeşitli mucizeler vermiştir.[103] Meselâ Hz. Mûsâ'nın asâsı ve Hz. Îsâ'nın ölüleri diriltmesi birer mucizedir. Peygamberimizin de en önemli mucizesi Yüce Kur'ân'dır. Nitekim tekrar tekrar mucize istekleri karşısında inkârcılara, *"Kendilerine okunan bu kitabı sana göndermiş olmamız onlara yetmiyor mu?"* cevabı verilmiştir.[104] Allah Teâlâ'nın izni olmadan hiçbir peygamber mucize (*âyet*) getiremez.[105] Nitekim Rabbimiz, Hz. Îsâ'ya lutfettiği mucizeleri hatırlatırken, sık sık *"Benim iznimle"* ifadesini kullanmıştır.[106] *"Ey Meryem oğlu Îsâ! Sana ve annene lutfettiğim nimetleri hatırla! Seni Rûhulkudüs (Cebrâil) ile desteklemiştim de hem beşikte iken hem de yetişkin hâlinde insanlarla konuşuyordun. Sana kitabı, hikmeti, Tevrat ve İncil'i öğretmiştim. Benim iznimle çamurdan kuş biçiminde bir şey yapıp ona üflüyordun ve benim iznimle derhal kuş oluyordu. Benim iznimle körü ve cüzzamlıyı iyileştiriyordun. Yine benim iznimle ölüleri diriltiyordun…"*[107] Hz. Îsâ da gösterdiği kanıtları anlatırken *"Allah'ın izniyle"* ifadesini eklemeyi unutmamıştır.[108]

Tarih boyunca inkârcıların peygamberleri zorlamak amacıyla mucize isteklerinde bulundukları görülmektedir. Konu âyette şöyle anlatılmaktadır: *"'Allah bizimle konuşmalı veya bize bir mucizeli işaret gelmeli değil miydi?' dediler. Bunun gibi onlardan öncekiler de onların dediklerinin benzerini demişlerdi. Kalpleri hep birbirine benziyor!"*[109] İnkârcılar, istedikleri anda peygamberin mucizeler göstermesini bekliyorlardı. Bunda ısrar ediyor, aksi takdirde asla inanmayacaklarını söylüyorlardı.[110] Âyetlerde inkârcıların aynı kuşku ve iddialarla ortaya çıktıkları, kalplerinin bozulduğu, tabiatlarının birbirine benzediği belirtilmiştir.[111] Mucize konusunda

101 Nisâ 4/150: İbn Kesîr, IV, 330.
102 Bakara 2/87; Âl-i İmrân 3/49, 183; Tevbe 9/70; Rûm 30/47; Zuhruf 43/46.
103 Bakara 2/87: Taberî, II, 220; Âl-i İmrân 3/49: Taberî, V, 418-419; Buhârî, "Fezâ'ilü'l-Ḳur'ân", 1; Müslim, "Îmân", 239.
104 Ankebût 29/51.
105 Mâide 5/110; Ra'd 13/38; Ankebût 29/50.
106 Mâide 5/110.
107 Mâide 5/110.
108 Âl-i İmrân 3/49.
109 Bakara 2/118.
110 İsrâ 17/90-93.
111 Nahl 16/35; Fussılet 41/43.

ısrar eden inkârcılar, atalarından gördüklerini bırakmamakta da inat etmişlerdir.[112] Peygamberleri küçümseyerek[113] alay etmiş ve onları yalancılıkla suçlamışlardır.[114] Allah'ın elçilerine karşı düşmanca tavırlar sergilemiş,[115] sihirbaz, şair ve mecnun olduklarına yönelik iftiralar atmışlardır.[116] Peygamberleri ve onlara inananları yurtlarından çıkarmışlardır.[117] Hatta İsrâiloğulları daha da ileri gitmiş, kendilerine gelen bazı peygamberleri öldürmüşlerdir.[118]

İnkârcıların peygamberlerin davetini reddetmelerinin ana sebebi, tevhid inancına ve ölümden sonra dirilişe karşı çıkmalarıdır. Allah Resûlü'nün (s.a.s) yaşadığı toplumun da bu iki konudaki itirazı yüksek sesle dillendirdiğini görüyoruz. Örneğin Müşrikler ona *"Tanrıları tek tanrıya mı indiriyor! Bu gerçekten şaşılacak bir şey!"*[119] demişlerdir. Mekke'de Müşriklerin tek tanrı inancından ne denli uzaklaştıkları ve bu konudaki davet karşısında ne kadar şaşırdıkları âyetlerde anlatılmaktadır. İnkârcıların bir türlü kabullenemedikleri diğer bir konu da öldükten sonra yeniden diriliş inancıdır. Onlar bu konudaki tepki ve hayretlerini şöyle ifade etmişlerdir: *"Çürüyüp toprak olduktan sonra yeniden mi diriltilecekmişiz!?"*[120] Ancak bu itirazı Peygamberimizden önceki pek çok toplum da yapmıştır. Nitekim Hz. Yûsuf âhireti inkâr eden muhataplarıyla aynı inancı paylaşamayacağını şöyle dile getirir: *"Ben Allah'a inanmayan ve âhireti inkâr eden bir topluluğun dinini terk ettim."*[121] Yine Semûd ve Âd toplulukları, aniden gelip çatacak ve yürekleri hoplatacak kıyameti yalanlamışlardı.[122] Peygamberleri yalanlayanlar genelde ileri gelenler, makam mevki sahipleri,[123] refaha boğulmuş, lükse batmış, şımarık kimselerdi.[124] Bu kesimlerin ortak temel özelliği peygamberlere ve onlara inananlara tepeden bakmaları ve kibirli oluşlarıdır. Kendilerini toplumun efendileri konumunda ayrıcalıklı gören bu kibirli kesim, peygamberleri toplumun gözünde değersizleştirmek için her türlü

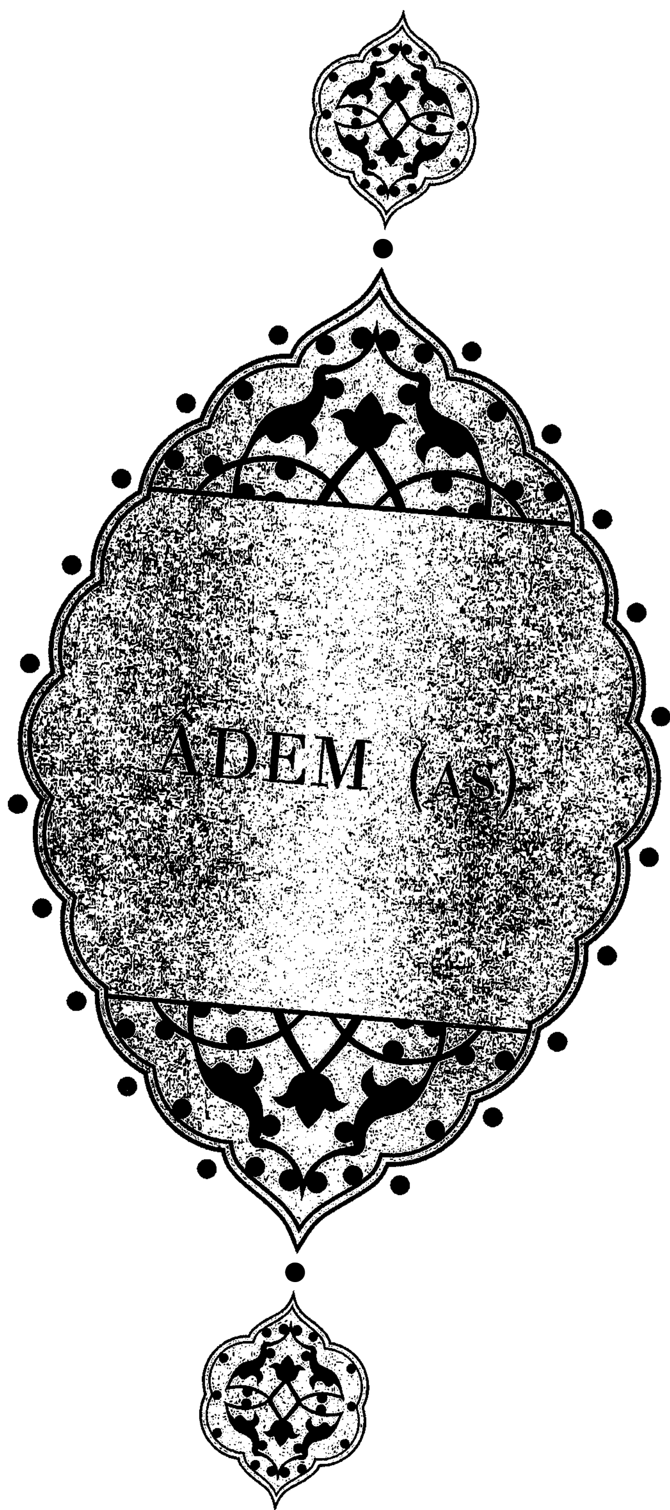
112 İbrâhîm 14/10; Mâide 5/104; A'râf 7/70.
113 Mü'minûn 23/47.
114 Sâd 38/14.
115 Mâide 5/70; En'âm 6/10; Enfâl 8/13; Yûnus 10/4; Hûd 11/59; Nahl 16/113; Kehf 18/106; Enbiyâ 21/41.
116 A'râf 7/184; Enbiyâ 21/2-3; Zâriyât 51/52.
117 Mümtehine 60/1; Buharî, "Bed'ü'l-Vaḥy", 1.
118 Bakara 2/61: Taberî, II, 27-31; Bakara 2/91: Taberî, II, 257-258.
119 Sâd 38/5.
120 İsrâ 17/49, 98; Mü'minûn 23/14, 35, 82; Yâsîn 36/78; Sâffât 37/16, 53; Vâkıa 56/47; Kıyâme 75/3; Nâziât 79/11.
121 Yûsuf 12/37.
122 Hâkka 69/4.
123 Mü'minûn 23/23-24, 32-33.
124 Sebe' 34/34.

karalamaya başvurmuşlardır. Meselâ onlar Allah'ın seçkin elçilerine, toplumda yönetimi ele geçirmek, lider olmak, insanları ülkeden sürmek, bozgunculuk yapmak iftiralarını atmışlardır.[125]

Peygamberler, Yüce Allah'ın sevgisine erişmiş, yüksek ahlâk sahibi, özel ve değerli insanlardır. Allah Teâlâ tarih boyunca insanoğlunu bu dünyada başıboş bırakmamış, peygamberler aracılığıyla yaratılış gayesini ona hatırlatmıştır. Allah'ın kutlu elçileri insanlara Yaratıcılarını eşsiz nitelikleriyle anlatıp tanıtmış, sadece O'na kulluk etmeye davet etmiş, ebedî âlem için hazırlık yapmalarını istemişlerdir. Yüce Mevlâ'nın emirlerini bildirerek ve açıklayarak doğru yolu göstermişlerdir. Ümmetlerine dinî ve dünyevî işlerinde önderlik yapmış, onları iyiliğe çağırıp kötülükten sakındırmışlardır. İnananları ilâhî terbiye ile eğiterek onlara güzel örnek (*üsve-i hasene*) olmuşlardır. Kur'ân'ın selâm ile andığı bütün peygamberler, yeryüzü ahalisine dünya ve âhirette huzurun, saadetin ve esenliğin yollarını göstermiş kutlu şahsiyetlerdir.

125 A'râf 7/123; Yûnus 10/78; Tâhâ 20/63; Mü'minûn 23/24; Şuarâ 26/35.

ÂDEM (AS)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذ۪ي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا
زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَث۪يرًا وَنِسَٓاءًۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذ۪ي تَسَٓاءَلُونَ بِه۪
وَالْاَرْحَامَۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَق۪يبًا ﴿١﴾

"Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan, ikisinden birçok erkek ve kadın meydana getirip yayan Rabbinize itaatsizlikten sakının. Adını anarak birbirinizden dilek ve istekte bulunduğunuz Allah'a saygısızlıktan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir."

(Nisâ 4/1)

اِنَّ مَثَلَ عٖيسٰى عِنْدَ اللّٰهِ كَمَثَلِ اٰدَمَۜ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٥٩﴾

"Allah nezdinde Îsâ'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir. Onu topraktan var etti; sonra ona 'Ol!' dedi, o da oluverdi."

(Âl-i İmrân 3/59)

اِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنّٖي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ طٖينٍ ﴿٧١﴾

"Hani Rabbin meleklere demişti ki: 'Ben çamurdan bir insan yaratacağım.'"

(Sâd 38/71)

اَلَّـذٖٓي اَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَاَ خَلْقَ الْاِنْسَانِ مِنْ طٖينٍۚ ﴿٧﴾

"O, yarattığı her şeyi güzel yapmış ve ilk başta insanı çamurdan yaratmıştır."

(Secde 32/7)

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَاٍ مَسْنُونٍۚ ﴿٢٦﴾

"Andolsun biz insanı şekillenebilir özlü balçıktan, (şekil verilip) kurutulmuş çamurdan yarattık."

(Hicr 15/26)

وَعَلَّمَ اٰدَمَ الْاَسْمَٓاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلٰٓئِكَةِ فَقَالَ اَنْبِؤُ۫نٖى بِاَسْمَٓاءِ هٰٓؤُ۬لَٓاءِ
اِنْ كُنْتُمْ صَادِقٖينَ ﴿٣١﴾ قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَٓا اِلَّا مَا عَلَّمْتَنَاۜ اِنَّكَ اَنْتَ
الْعَلٖيمُ الْحَكٖيمُ ﴿٣٢﴾ قَالَ يَٓا اٰدَمُ اَنْبِئْهُمْ بِاَسْمَٓائِهِمْۚ فَلَمَّٓا اَنْبَاَهُمْ بِاَسْمَٓائِهِمْ
قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَكُمْ اِنّٖٓى اَعْلَمُ غَيْبَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا
كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٣٣﴾

"Ve (Allah) Âdem'e bütün isimleri öğretti. Sonra bunları meleklere gösterip 'Sözünüzde doğru iseniz şunların isimlerini bana söyleyin.' dedi. Onlar, 'Seni tenzih ederiz! Bize öğrettiğinden başka hiçbir bilgimiz yoktur. En kâmil ilim ve hikmet sahibi şüphesiz sensin.' cevabını verdiler. 'Ey Âdem! Bunların isimlerini onlara bildir.' dedi. Âdem bunların isimlerini onlara bildirince de 'Size ben göklerin ve yerin gizlisini kesinlikle bilirim; yine sizin açıkladığınızı da gizlediğinizi de bilirim demedim mi!' buyurdu."

(Bakara 2/31-33)

وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَۗ فَسَجَدُٓوا اِلَّٓا اِبْلٖيسَۜ
لَمْ يَكُنْ مِنَ السَّاجِدٖينَ ﴿١١﴾ قَالَ مَا مَنَعَكَ اَلَّا تَسْجُدَ اِذْ اَمَرْتُكَۜ قَالَ اَنَا۬ خَيْرٌ
مِنْهُۚ خَلَقْتَنٖى مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طٖينٍ ﴿١٢﴾

"Andolsun sizi yarattık, sonra size şekil verdik, sonra da meleklere 'Âdem'e secde edin.' diye emrettik. İblîs'in dışındakiler secde ettiler. O secde edenler arasında yer almadı. (Allah), 'Ben sana emretmişken seni secde etmekten alıkoyan nedir?' buyurdu. (İblîs), 'Ben ondan daha üstünüm; çünkü beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın.' dedi."

(A'râf 7/11-12)

وَيَٓا اٰدَمُ اسْكُنْ اَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ فَكُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٩﴾

"Ey Âdem! Sen ve eşin cennette yerleşip dilediğiniz şeyden yiyin. Ancak şu ağaca yaklaşmayın! Sonra zalimlerden olursunuz."

(A'râf 7/19)

وَلَقَدْ عَهِدْنَٓا اِلٰٓى اٰدَمَ مِنْ قَبْلُ فَنَسِيَ وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا ﴿١١٥﴾

"Biz daha önce Âdem'den söz almıştık, fakat o unuttu; biz onda yeterli bir kararlılık görmedik."

(Tâhâ 20/115)

فَاَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَاَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْاَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ اِلٰى حِينٍ ﴿٣٦﴾

"Şeytan oradan onların ayağını kaydırdı da bulundukları yerden onları çıkardı. Biz de 'Birbirinize düşman olmak üzere inin! Bir zamana kadar sizin için yeryüzünde kalacak bir yer ve ihtiyaç maddeleri vardır.' dedik."

(Bakara 2/36)

فَتَلَقّٰٓى اٰدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ اِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿٣٧﴾

"Bunun üzerine Âdem'e Rabbinden bazı sözler ulaştı (bunlarla tövbe etti), Rabbi de onun tövbesini kabul buyurdu. Şüphesiz O, tövbeleri kabul eden ve rahmeti sınırsız olandır."

(Bakara 2/37)

قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَٓا اَنْفُسَنَا وَاِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا
وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٢٣﴾

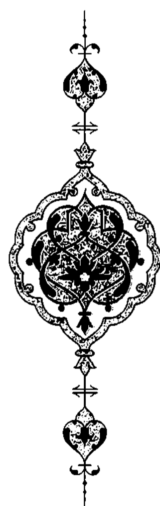
"Dediler ki: 'Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz, bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz!'"

(A'râf 7/23)

اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰٓى اٰدَمَ وَنُوحاً وَاٰلَ اِبْرٰهِيمَ وَاٰلَ عِمْرٰنَ عَلَى الْعَالَمِينَۙ ﴿٣٣﴾ ذُرِّيَّةً
بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍۜ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌۚ ﴿٣٤﴾

"Allah, birbirinden gelme nesiller olarak Âdem'i, Nûh'u, İbrâhim ailesini ve İmrân ailesini seçip âlemlere (bütün yaratılmışlara) üstün kıldı. Allah hakkıyla işitmekte ve bilmektedir."

(Âl-i İmrân 3/33-34)

Konunun Kavramsal Bağlamı

Âdem (as) kıssası Kur'ân'da pek çok defa anlatılır. Kıssanın detayları, iniş sırasına göre Sâd, A'râf, Tâhâ, İsrâ, Hicr, Kehf ve Bakara sûrelerinde yer alır. Birçok sûrede de Âdem (as) ve eşinin ya da Âdemoğullarının yaratılışına kısaca değinilir. Hz. Âdem'i anlatan âyetlerin çoğunlukla, Mekke döneminde tevhid ile şirkin mücadelesi bağlamında indiği söylenebilir. Kur'ân-ı Kerîm, insanlığın başlangıcına giderek, şeytan kimliği ile İblîs'in insanı yanlışa sürüklediğini anlatır. İblîs/Şeytan, kendisi gibi insanın da cennetten kovulmasına yol açmıştır. Allah Teâlâ, ilk insan Hz. Âdem'i dünyaya inince yalnız bırakmamış, ona doğruyu göstermiştir. Hz. Âdem'in çocukları da bu hidayete uymalı, şeytanın ardından gitmemelidir. Onlar, Allah tarafından gönderilen, kendilerini imana ve iyiliğe çağıran peygambere uymalıdır. Oysa vahyin muhatabı Müşrikler, onlara kötülük eden ve sonunda onları cehenneme sokacak olan şeytana uymaktadırlar: *"Ey Âdemoğulları! Size 'Şeytana kulluk etmeyin, o sizin için apaçık bir düşmandır; bana kulluk edin, doğru yol budur.' dememiş miydim?"*[1] Bakara sûresindeki Âdem (as) bahsinin öncelikli muhatapları ise Medine'de yerleşik bulunan Yahudiler ve Münafıklardır. Aynı kıssa, yine muhataplarını şeytana değil Allah'ın gönderdiği Son Peygamber'e ve onun getirdiği hidayeti izlemeye çağırmak için anlatılmıştır.[2]

Âdem ismi, bir görüşe göre Arapçada "deri, cilt" anlamındaki *edîm/edeme* kelimesinden gelir. Buna göre Hz. Âdem, yerin yüzünden yani dış kabuğu olan topraktan yaratıldığı için bu ismi almıştır.[3] Hz. Âdem, insanoğlunun anne ve babası bulunmayan ilk atası olarak yaratılmıştır. Kur'ân-ı Kerîm, Âdem kıssası ile insanın basit ve değersiz bir maddeden yaratıldığını anlatır. İnsanın kendisinde gördüğü güç ve kudretin aslında Allah tarafından verildiğine işaret eder. Ona öldükten sonra tekrar diriltilip hesaba çekileceğini hatırlatır. Genel anlamda Âdem (as) kıssası, insanın

1 Yâsîn 36/60.
2 Bakara 2/30-39.
3 Halîl b. Ahmed, I, 61; Râgıb el-İsfahânî, s. 14; Bakara 2/30: Taberî, I, 497, 511-512; Bakara 2/31: Zemahşerî, I, 252.

yaratılışına ve yaratılış amacına dikkat çeker. İnsanın fıtratında taşıdığı özellikler ve diğer varlıklara göre konumu gibi konulara temas eder. Bu yönüyle kıssalar içinde farklı bir öneme sahiptir. Hz. Âdem için Kur'ân'da kişi (*nefs*) ve baba (*eb*) kelimeleri de kullanılmıştır. Havvâ'nın ismi ise Kur'ân'da geçmez, ondan Hz. Âdem'in eşi (*zevc*) şeklinde bahsedilir. Hz. Âdem hakkında kullanılan *halîfe* kelimesi, "yerine geçen" anlamındadır. Bu anlamda Hz. Âdem ve soyu yeryüzünün önceki sakinlerinin yerine gelmiştir.[4] Bu yönüyle o, Allah tarafından seçilmiştir (*ıstıfâ*).

4 Bakara 2/30: Zemahşerî, I, 251.

HZ. ÂDEM, TOPRAKTAN EN GÜZEL ŞEKİLDE YARATILDI

اَلَّذٖٓى اَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَاَ خَلْقَ الْاِنْسَانِ مِنْ طٖينٍۚ ﴿٧﴾

"O, yarattığı her şeyi güzel yapmış ve ilk başta insanı çamurdan yaratmıştır."

(Secde 32/7)

Hz. Âdem'in yaratılış kıssası Kur'ân'da şöyle anlatılır: Allah Teâlâ, yeryüzünde insanı yaratıp görevlendireceğini meleklerden oluşan "en yüksek meclis"e (*el-meleü'l-a'lâ*) haber vermişti. Melekler ise, Allah'ın *"Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım"* demesi üzerine tartışmaya girmişlerdi.[1] *"Sen orada fesat çıkaracak ve kan dökecek birini mi var edeceksin? Hâlbuki biz seni övgüyle tenzih ediyor ve kutsiyetini itiraf edip duruyoruz!"* demişlerdi. Allah da onları *"Ben sizin bilmediklerinizi bilirim."* diye uyarmıştı.[2] Aslında melekler, yeryüzünün daha önceki sakinlerinin yaptıklarını gördüklerinden böyle söylüyorlardı. Çünkü rivayetlere göre, insandan önce yeryüzünün sakinleri cinlerdi. Onlardan bir kısmı Allah'a karşı geldi, yeryüzünde fesat çıkarıp kan döktüler.[3] Sonrasında ise yeryüzünde, Hz. Âdem'in yaratılıp *halife* yapılması süreci başladı.[4]

---

1 Sâd 38/69-70.
2 Bakara 2/30.
3 Bakara 2/30: Taberî, I, 482, 483.
4 Sâd 38/69-70: Mâtürîdî, XII, 277, 278; Bakara 2/30: Râzî, II, 180.

Hz. Âdem'in yaratıldığı madde için Kur'ân'da farklı kelimeler kullanılmıştır. Bu kelimelerin anlamlarından hareketle onların insan bedeninin yaratılış sürecinde gittikçe olgunlaşan farklı aşamalara işaret ettiği düşünülmüştür. Toprak (*türâb*) ile buluşan su[5] yani çamur (*tîn*), yaratılış sürecinin en başında değerlendirilir.[6] Bir sonraki aşama *tîn-i lâzib* ifadesi ile açıklanır. Bu, İbn Abbâs'a (ö. 68/687-88) göre "yapışkan ve sıcak çamur" anlamındadır.[7] Başka âyetlerde *hame-i mesnûn* yani kokuşmuş çamur şeklinde, çamurun bir başka hâli geçer. Bir sonraki aşama, âyette *salsâl ke'l-fehhâr* ifadesi ile anlatılır. O da pişmediği hâlde pişmiş çömlek gibi ses veren kuru çamur şeklidir.[8] Bu ibareye, "çamur hâlden çıkıp kurumuş toprak" veya "kum katılmış kavruk toprak" anlamı da verilir.[9] Başka âyetlerde ise bu, kokuşmuş çamur anlamında *min salsâlin min hamein mesnûn* şeklinde ifade edilmiştir.[10] Bu aşamada Hz. Âdem'in bedeni cansız, şişkin ve içi boştur.[11] En son aşamada Yüce Allah Hz. Âdem'in bu cansız bedenine ruh üflemiş ve ona canlılık kazandırmıştır.[12] İnsanın bütün bu hâliyle en güzel şekilde yaratıldığına[13] şöyle işaret edilir: *"O, yarattığı her şeyi güzel yapmış ve ilk başta insanı çamurdan yaratmıştır. Sonra önemsenmeyen bir suyun özünden onun neslini yaratıp sürdürmüştür."*[14] İnsanın yaratılışı Allah'ın varlığının delillerindendir: *"O'nun kanıtlarından biri, sizi topraktan yaratmış olmasıdır. Sonra bir de baktınız ki çoğalarak yeryüzüne dağılmış beşer topluluğusunuz."*[15]

Görüldüğü gibi insanın yeryüzündeki varlığı basit bir başlangıç ile gerçekleşmektedir. Aslında her bir insan bu şekilde yoktan var edilmektedir. Bu gerçek ona şöyle hatırlatılır: *"İnsan düşünmez mi ki, daha önce hiçbir şey değilken biz onu yaratmışızdır?"*[16] O, yeryüzünün toprağından yaratılmıştır, sonra yine orada ölüp aynı toprağa döndürülecektir. Sonra da bir bitki gibi tekrar topraktan diriltilip çıkacaktır.[17] Allah'ın kudretiyle insan olarak yaratılan bu özel varlık, sonunda yeniden dirilecek ve Yüce Allah'ın karşısına hesap vermek için çıkacaktır.[18]

---

5 Furkān 25/54.
6 Sâd 38/76: Râzî, XXVI, 228.
7 Sâffât 37/11: Taberî, XIX, 512.
8 Rahmân 55/14; Hicr 15/26: Kurtubî, XII, 203.
9 Hicr 15/26: Taberî, XIV, 57-58; Rahmân 55/14: Taberî, XXI, 191, 192.
10 Hicr 15/26, 28, 33.
11 Bakara 2/30: Taberî, I, 483-484.
12 Hicr 15/29.
13 Tîn 95/4.
14 Secde 32/7-8.
15 Rûm 30/20.
16 Meryem 19/67.
17 En'âm 6/2; Hûd 11/61; Tâhâ 20/55; Rûm 30/20; Sâffât 37/11; Rahmân 55/14; Nûh 71/17.
18 En'âm 6/98; Kehf 18/37; Hac 22/5; Mü'minûn 23/12-14; Fâtır 35/11; Mü'min 40/67; Necm 53/32.

HZ. ÂDEM, BİLGİ ile ÜSTÜN ve ŞEREFLİ OLDU

وَعَلَّمَ اٰدَمَ الْاَسْمَٓاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلٰٓئِكَةِ فَقَالَ اَنْبِؤُ۫ن۪ي بِاَسْمَٓاءِ هٰٓؤُ۬لَٓاءِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِق۪ينَ ﴿٣١﴾ قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَٓا اِلَّا مَا عَلَّمْتَنَاۜ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَل۪يمُ الْحَك۪يمُ ﴿٣٢﴾ قَالَ يَٓا اٰدَمُ اَنْبِئْهُمْ بِاَسْمَٓائِهِمْۚ فَلَمَّٓا اَنْبَاَهُمْ بِاَسْمَٓائِهِمْۙ قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَكُمْ اِنّ۪ٓي اَعْلَمُ غَيْبَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۙ وَاَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٣٣﴾

"Ve (Allah) Âdem'e bütün isimleri öğretti. Sonra bunları meleklere gösterip 'Sözünüzde doğru iseniz şunların isimlerini bana söyleyin.' dedi. Onlar, 'Seni tenzih ederiz! Bize öğrettiğinden başka hiçbir bilgimiz yoktur. En kâmil ilim ve hikmet sahibi şüphesiz sensin.' cevabını verdiler. 'Ey Âdem! Bunların isimlerini onlara bildir.' dedi. Âdem bunların isimlerini onlara bildirince de 'Size ben göklerin ve yerin gizlisini kesinlikle bilirim; yine sizin açıkladığınızı da gizlediğinizi de bilirim demedim mi!' buyurdu."

(Bakara 2/31-33)

Yüce Yaratıcı, Hz. Âdem'i eliyle yarattığını buyurur. Bu ifade, Kur'ân'da başka hiçbir varlıkla ilgili olarak geçmemektedir.[19] Yine ona kendi ruhundan üflediğini bildirir.[20] Sonra ona varlıkların isimlerini öğretmiş, meleklere de ona secde edip saygı göstermelerini emretmiştir.[21] Rabbimiz, Hz. Âdem'i bütün bu özellikleriyle diğer varlıklardan üstün ve şerefli kılmıştır. Dolayısıyla insan, bahsedilen üstün yönleriyle yüklendiği kulluk sorumluğunun (*emanet*) gereğini yapabilecek bedensel, zihinsel ve ruhsal donanıma sahip bulunmaktadır.

İnsanın yaratılış hikâyesi, Bakara sûresinde detaylı bir şekilde anlatılır. Yüce Allah insanı var etme kararını meleklere bildirince onlar çekincelerini şöyle dile getirirler: *"Biz seni eksiksiz bilirken ve durmadan övgü ile tenzih ederken orada fesat çıkaracak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?"* Oysa bu yaratılışta meleklerin

---

19 Sâd 38/75.
20 Hicr 15/29.
21 Bakara 2/31; Sâd 38/72.

bilemediği nice hikmetler vardır. Allah Teâlâ, Hz. Âdem'i yarattıktan sonra ona varlıkların isimlerini öğretir ve meleklerine şöyle buyurur: *"Bana bildirin bakalım şu eşyaların isimlerini."* Ancak onlar varlıkların isimlerini bilemezler. Bu kez melekler, *"Rabbimiz seni tenzih ederek yüceltiriz, bizim senin bildirdiğinden başka bilgimiz yoktur."* der ve tövbeye yönelirler. Buna karşın Allah'ın öğretmesiyle Hz. Âdem isimleri onlara söyler:[22] *"'Ey Âdem! Bunların isimlerini onlara bildir.' dedi. Âdem bunların isimlerini onlara bildirince de 'Size ben göklerin ve yerin gizlisini kesinlikle bilirim, yine sizin açıkladığınızı da gizlediğinizi de bilirim demedim mi!' buyurdu."*[23] Böylece Hz. Âdem'in bilgisi ve yeteneği sebebiyle *hilâfet* görevine seçildiği açıkça görülmüş olur.[24]

Hz. Âdem ve soyu yeryüzünde halife olacak özelliklerle donatılmıştır. *Halife* kelimesi birisinden sonra onun yerine yerleşen ve sorumluluk üstlenerek orayı imar eden anlamındadır. Bir görüşe göre, yeryüzünde daha önce cinler bulunuyordu. İnsanoğlu onların yerine gelip yeryüzünü imar etmiştir. Diğer bir görüşe göre ise halife Âdemoğullarıdır. Onların bir kısmı diğer bazılarına halife olmuştur.[25] Sonra da ardı ardına nesiller birbirinin yerine geçmiştir. Sahâbeden İbn Abbâs ve İbn Mes'ûd'a (ö. 32/652-53) dayandırılan bir görüşe göre, âyette kastedilen, yeryüzünde Yüce Allah'ın hükmünü yürütecek bir halifenin yaratılmasıdır. Ama Hz. Âdem'in neslinden bir kısmı bu sorumluluğu yerine getirmemiş, aksine fesat çıkarmış ve kan dökmüştür. Bu yorumlardan halife kavramının, insanın yeryüzüne yerleşip orayı Allah'ın buyruklarına göre imar etmesi, yani hayat şartlarını geliştirip güzelleştirmesi mânası çıkmaktadır.[26]

Âdemoğullarının sahip olduğu yetenek, onları halifelik görevine cinler ve meleklerden daha yetkili kılmaktadır. Kur'ân'da bu üstünlük, çeşitli vesilelerle ifade edilmiştir. Örneğin bir âyette bu husus doğrudan Yüce Allah'ın ifadesiyle *"Âdemoğulları'nı yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık."*[27] şeklinde, bir başka âyette ise İblîs'in ağzından *"... Şu benden üstün kıldığına bak!.."*[28] cümlesiyle dile getirilmiştir. Bu üstünlüğün kaynağı Hz. Âdem'in, varlıklara isim verebilme yeteneği,[29] onun bütün varlıkların isimlerini bilmesi yani onları en güzel şekilde tanıyarak ve

22 Bakara 2/31-33.
23 Bakara 2/33.
24 Bakara 2/31: Râzî, II, 217.
25 Bakara 2/30: Mâtürîdî, I, 77.
26 Bakara 2/30: Taberî, I, 476-480; Mâtürîdî, I, 77 vd.; Râzî, II, 180-181; Sâd 38/76: Râzî, XXVI, 226.
27 İsrâ 17/70.
28 İsrâ 17/62.
29 Bakara 2/31: Taberî, I, 484.

kullanarak dünyada yeni bir hayat kurma becerisidir. İşte melekler bu özelliği Hz. Âdem'de gördüklerinden, ona saygı secdesinde bulunmuş ve onun üstünlüğünü kabul etmişlerdir.[30]

Yüce Allah, Hz. Âdem'e isimleri, sanatları, beldelerin imarını, yiyecekleri, ilaçları, maden çıkarmayı, ağaç dikmeyi, dini ve dünyayı mamur edecek işleri öğretmiştir.[31] Bir başka yoruma göreyse, Hz. Âdem'e tüm diller öğretilmiştir. Ondan sonra yeryüzüne dağılan çocukları da bu dilleri konuşmaya başlamışlardır.[32] Allah'ın Hz. Âdem'e eşyanın isimlerini öğretmesinin ilham yoluyla olduğu düşünülmüştür. Bu öğretme, Yüce Yaratıcı'nın ona verdiği gözlem yapma ve bilgiyi çıkarsama yetenekleri ile de mümkündür.[33] Bu ihtimallerden sonuncusunun daha doğru bir görüş olduğu söylenebilir.[34]

Allah Teâlâ, meleklerin Hz. Âdem'e secde etmelerini buyurmuştur. Konu âyette şöyle geçmektedir: *"Meleklere 'Âdem'e secde edin!' dediğimizde İblîs dışındakiler derhâl secde ettiler; o direndi, büyüklendi ve Kâfirlerden oldu."*[35] Melekler Hz. Âdem'e saygı ifadesi olarak önünde eğilip, secde etmişlerdir. Sadece içlerinde bulunan İblîs, Âdem'in üstünlüğünü kabul etmemiştir. Böylece kibrine, çekememe duygusuna ve kinine yenik düşmüştür: *"Allah, 'Ey İblîs!' dedi, 'Kendi ellerimle yarattığım şu varlığın önünde secde etmekten seni alıkoyan nedir? Büyüklük mü taslıyorsun yoksa ululardan mısın?' İblîs, 'Ben ondan daha üstünüm. Çünkü beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın.' diye cevap verdi. Allah, 'O hâlde çık oradan!' dedi; 'Artık kovuldun! Kıyamet gününe kadar rahmetimden uzak kalacaksın!' dedi."*[36] İblîs, Hz. Âdem'e saygı gösterip secde etmemekle, Allah'ın emrine karşı gelmiştir. O'na isyan etmiş ve sınavı kaybetmiştir.[37]

İblîs, kendi yaratılışını daha üstün gördüğü için Hz. Âdem'e karşı haset ve kin duymuş ve bunu gizlemiştir. Tefsirler, Allah'ın meleklere *"Ben sizin açığa vurduklarınızı da gizlediklerinizi de bilirim."* buyurduğunda, İblîs'in içinde gizlediği bu çekememezlik duygusuna işaret ettiğini belirtmişlerdir. İblîs melek değildir ama ilk insanın yaratılışında yaşananların şahididir. Hz. Âdem'e secde etmemekle gizli kıskançlık duygusunu açığa vurmuştur. Bu hareketiyle İblîs, ona sunulan tövbe etme

30 Bakara 2/31: Taberî, I, 494-495.
31 Bakara 2/31: Tabersî, I, 102.
32 Bakara 2/31: Râzî, II, 192.
33 Bakara 2/31: Mâtürîdî, I, 79; İbn Âşûr, I, 410, 411; *Kur'an Yolu*, I, 104, 105.
34 Bakara 2/31: Elmalılı, I, 308-309.
35 Bakara 2/34.
36 Sâd 38/75-78.
37 Bakara 2/34: Mâtürîdî, I, 85; İbn Âşûr, I, 426.

fırsatını geri çevirmiştir. Daha da ötesi İblîs, seçiminin Allah'ın kararına karşı bilinçli bir karşı çıkış olduğunu da göstermiştir. Allah'ın emrine itaatsizlikten öteye geçip bu emri beğenmediği için küfre düşmüştür.[38] Bunun sonucunda cennetten çıkarılmış ve cehennemlik olmuştur.[39]

İblîs hem isyanında ısrar etmiş hem de insanı da kendi yoluna çekebilmek için Allah'tan izin istemiştir: *"'Rabbim! Öyleyse insanların yeniden diriltileceği güne kadar bana mühlet ver.' dedi. Allah, 'Mâlum vakte kadar mühlet verilmiş olanlar arasındasın.' buyurdu. İblîs, 'Senin kudretine andolsun ki Rabbim, samimi kulların hariç, insanların hepsini kesinlikle yoldan çıkaracağım.' dedi."*[40] İblîs'in Hz. Âdem'i ve zürriyetini yoldan çıkarma gayreti, iddia ettiği üstünlüğü ispatlama çabası olarak yorumlanabilir. Allah da İblîs'in kıyamete değin yaşamasına izin vermiş ve onunla Âdemoğullarını sınamıştır. Onlardan hangisinin gerçekten kendi seçimiyle halifelik konumuna ve sorumluluğuna lâyık bir hayat yaşayacağını görmeyi murat etmiştir. Bütün bunlar şeytanın varlığının hikmetini de ortaya koymaktadır.

HZ. ÂDEM ve EŞİ HATADAN DÖNEBİLMEYİ BAŞARDI

قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا اَنْفُسَنَا وَاِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٢٣﴾

"Dediler ki: 'Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz, bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz!'"

(A'râf 7/23)

Cenâb-ı Hak, Hz. Âdem'i yarattıktan sonra eşi Havvâ'yı yaratmıştır. Havvâ isminin "canlıdan yaratılmış" anlamına geldiği ve bu ismin ona Hz. Âdem tarafından verildiği ifade edilmiştir.[41] Hz. Âdem ve Havvâ cennete yerleştirilmişlerdir. Orada özgürce yiyip içebilmekte, refah içinde yaşamaktadırlar: *"Ey Âdem! Sen ve eşin*

38 Bakara 2/34: Elmalılı, I, 318.
39 Bakara 2/34: Taberî, I, 497 vd.; İbn Kesîr, I, 351 vd.
40 Bakara 2/79-83.
41 Bakara 2/34: Râzî, III, 3; Tabersî, I, 114.

cennette yerleşip dilediğiniz şeyden yiyin. Ancak şu ağaca yaklaşmayın! Sonra zalimlerden olursunuz."[42] Onlara *"... İstediğiniz yerden rahatça yiyip için...",*[43] *"Burada sana acıkmak da çıplak kalmak da yok. Yine burada susuzluk çekmezsin ve sıcaktan bunalmazsın"*[44] denilmişti. Hz. Âdem ve eşinin yerleştirildiği cennet, İslâm bilginlerinin çoğunluğuna göre, âhirette insanoğluna ödül olarak hazırlanan ebedî mutluluk diyarı cennettir. Ancak bunun yeryüzünde bir bahçe olduğu görüşü de ileri sürülmüştür. Bu görüşün gerekçeleri, Allah'ın cennette bir ağaçtan yeme yasağı koyması, şeytanın oraya girebilmesi, onun Hz. Âdem ve eşini kandırabilmesi, hepsinin oradan kovulmaları gibi nedenlerdir.[45] Aslında Allah, *"Oradan dilediğiniz gibi yeyin ama şu ağaca yaklaşmayın."*[46] dediğinde Âdem (as) ve eşinin sınanması başlamıştır. Ayrıca Rabbimiz *"Ey Âdem! Bil ki bu, senin de eşinin de düşmanıdır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın, yoksa mutluluğunu yitirirsin!"* diye onları İblîs'e karşı uyarmıştır.[47]

Cennete yerleştirildiklerinde, Hz. Âdem ve eşine, gerçek düşmanlarının İblîs olduğu söylenmiştir. Ne var ki İblîs onları aldatmayı başaracak ve ikisinin cennetten çıkarılmalarına sebep olacaktır. Kur'ân bunu şöyle ifade eder: *"Şüphesiz biz Âdem'den daha önce bir söz almıştık. O sözünü unuttu ve onda bir kararlılık göremedik."*[48] Öte yandan İblîs, kendisinin haklı olduğunu, ancak Hz. Âdem yüzünden sonsuza dek lânete uğramış olduğunu düşünerek Yüce Allah'a şöyle demiştir: *"Beni yoldan çıkarman nedeniyle senin dosdoğru yoluna oturacağım, sonra onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından, sollarından yanaşacağım. Onların çoğunu şükreder bulamayacaksın."*[49] Kibir duygusunun vardığı son noktayı gösteren bu ifadelerin ardından Allah da ona kıyamete kadar sürecek bir fırsat tanımıştır. Ancak *"Seni ve Âdem'in neslinden sana uyanları cehenneme koyacağım."*[50] uyarısını da yapmıştır.

İblîs, önce Hz. Âdem'i ve eşini yasaklanmış ağaçtan yemeğe ikna etmiştir. O ağaçtan yerlerse melekler gibi ebedî olacaklarını söylemiştir. *"Nihayet ikisi de o ağaçtan yediler. Bunun üzerine mahrem yerleri birbirlerine göründü, üstlerini cennetteki yapraklarla örtmeye çalıştılar. Böylece Âdem, Rabbine karşı gelmiş ve yolunu şaşırmıştı."*[51] Yaşananlar, İblîs'in Hz. Âdem ve Hz. Havvâ'yı aldatmak için ne tür sinsi

42 A'râf 7/19.
43 Bakara 2/35.
44 Tâhâ 20/118-119.
45 Bakara 2/35: Tabersî, I, 114; Râzî, III, 3-4; İbn Kesîr, I, 363; Elmalılı, I, 321-322; İbn Âşûr, I, 430-431.
46 A'râf 7/19.
47 Tâhâ 20/117; Bakara 2/35: Taberî, I, 556, 557; Râzî, III, 6; Elmalılı, I, 322; İbn Âşûr, I, 432.
48 Tâhâ 20/115.
49 A'râf 7/17.
50 A'râf 7/18.
51 Tâhâ 20/121.

hilelere başvurduğu bağlamında başka âyetlerde şöyle anlatılır: *"Derken şeytan, kapalı olan avret yerlerini birbirine göstermek için onlara fısıldayıp kafalarını karıştırdı ve 'Rabbiniz size bu ağacı sırf melek olursunuz veya ebedî yaşayanlardan olursunuz diye yasakladı.' dedi. Onlara, 'Ben gerçekten sizin iyiliğinizi isteyenlerdenim.' diye de yemin etti. Böylece ikisini de ayartmış oldu. Ağacın meyvesini tattıklarında ayıp yerleri kendilerine göründü. Ve cennet yapraklarından üzerlerini örtmeye başladılar..."*[52]

Hz. Âdem ve Hz. Havvâ, yaptıkları hata yüzünden Allah tarafından açıkça azarlanmıştır. Yüce Allah, *"Ben size o ağacı yasaklamadım mı ve şeytanın size apaçık bir düşman olduğunu söylemedim mi?"*[53] buyurmuştur. Onlar da yanlış yaptıklarının farkına varmışlardır. Büyük bir üzüntü ve pişmanlık yaşamışlar, içinde bulundukları çaresizlikten kurtulmak için yine Allah'ın rahmetine sığınmışlardır. İşte o zaman Allah Teâlâ, Hz. Âdem'e, onu yanlıştan kurtaracak doğru yolu göstermiştir: *"Bunun üzerine Âdem'e Rabbinden bazı sözler ulaştı (bunlarla tövbe etti), Rabbi de onun tövbesini kabul buyurdu..." "Sonra Rabbi onu seçkin kıldı, tövbesini kabul etti ve doğru yola yöneltti."*[54] İkisi beraber yalvarıp şöyle demişlerdir: *"Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz, bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz!"*[55] Cenâb-ı Hak, *"... Birbirinize düşman olarak inin! Sizin için yeryüzünde bir süreye kadar yerleşme ve faydalanma vardır..."*[56] buyurmuş, böylece onlar için dünyada sınamalarla dolu bir yaşam başlamıştır. İnsanın hilâfet konusundaki yeterliliği de, onların karşısına İblîs'in çıkmasıyla anlaşılacaktır.[57] Artık Hz. Âdem ve soyu kıyamete kadar İblîs ve takipçileri olan şeytanlarla sınanacaktır.

Yüce Allah, Hz. Âdem'i seçmiş ve razı olacağı itaati de kendisine öğretmişti. Böylece, onun tövbesi de kabul edilmişti.[58] Artık cennetten kovulup yeryüzüne indirilenler için Allah şöyle bir kurtuluş yolu göstermektedir: *"Size benden bir hidayet geldiğinde bilesiniz ki hidayetime uyan artık ne sapar ne de sıkıntı çeker."*[59] Başka bir âyette de *"... onlara ne korku vardır ne de üzüleceklerdir"*[60] buyrulur. Burada zikredilen hidayet, Allah'ın peygamberleriyle gönderdiği vahyidir. Allah'ın gönderdiği hidayete uyan, ne dünyada yanılacak ne de âhirette zorluk ve sıkıntı yaşayacaktır. Ona

52 A'râf 7/20-22.
53 A'râf 7/22.
54 Bakara 2/37; Tâhâ 20/122.
55 A'râf 7/23.
56 A'râf 7/24.
57 Bakara 2/35: Elmalılı, I, 324.
58 Tâhâ 20/122: Taberî, XVI, 190.
59 Tâhâ 20/123.
60 Bakara 2/38.

uymayanları ise hem dünyada hem de âhirette büyük zarar ve güçlükler beklemektedir.[61] Allah'ın gönderdiği vahiy, doğruyu gösteren aklî delilleri de içermektedir.[62]

Allah, merhametiyle Hz. Âdem'in tövbesini kabul etmiş ve ona doğru yolu göstermiştir. Böylece Hz. Âdem ve eşi, dünyaya günahkâr olarak gelmemiştir. Aksine insanlığın anne ve babası, dünya hayatlarına Allah Teâlâ tarafından affedilmiş olarak başlamıştır. Yüce Allah onlara yolun doğrusunu göstermiştir. Allah'ın gösterdiği bu doğru yola tâbi olan herkesin kurtuluşa ereceği sözünü vermiştir.[63] Öte taraftan Kur'ân, her bir Âdemoğlunun Allah'ı Rab bileceğine söz verdiğini şöyle anlatır: *"Rabbin Âdemoğullarından -onların sırtlarından- zürriyetlerini alıp bunları kendileri hakkındaki şu sözleşmeye şahit tutmuştu: Ben sizin Rabbiniz değil miyim? 'Elbette öyle! Tanıklık ederiz.' dediler. Böyle yaptık ki kıyamet gününde, 'Bizim bundan haberimiz yoktu.' demeyesiniz."*[64] Bu âyet, her insanın yapısında var olan "Allah'ı tek ilâh olarak tanıma" eğilimine temsilî bir yolla işaret etmektedir.[65] Söz konusu âyet, nesillerin Hz. Âdem'in sulbünden çıkarılması, ecellerinin ve rızıklarının takdir edilmesi, ardından geri iade edilmesi şeklinde de açıklanmıştır.[66]

Allah Teâlâ, Hz. Âdem'i bağışlamış, onu ve soyundan gelen peygamberleri seçkin kılmıştır. Nitekim bir âyette şöyle buyrulur: *"Allah, birbirinden gelme nesiller olarak Âdem'i, Nûh'u, İbrâhim ailesini ve İmrân ailesini seçip âlemlere (bütün yaratılmışlara) üstün kıldı. Allah her şeyi işitmekte ve her şeyi bilmektedir."*[67] Peygamberimiz (sas) de ilk nebînin, Allah'ın kendisiyle konuştuğu Hz. Âdem olduğunu söylemiştir.[68]

Mâide sûresi, Hz. Âdem'in oğulları Hâbil ile Kâbil'in kıssasını anlatır. Buna göre, Hz. Âdem'in oğulları Allah'a birer kurban sunmuşlardır. Ancak Hâbil'in samimiyetle sunduğu kurban kabul edilirken iyi niyetten mahrum olan Kâbil'in kurbanı kabul edilmemiştir. Kurbanı kabul görmeyen oğul, diğerine *"Andolsun seni öldüreceğim!"*[69] demiş, diğer oğul Hâbil ise ona şöyle cevap vermiştir: *"Allah ancak takvâ sahiplerinden kabul eder. Andolsun ki sen öldürmek için bana el uzatsan bile, ben öldürmek için sana elimi kaldıracak değilim! Zira ben âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım. Ben diliyorum ki sen hem benim günahımı hem de kendi günahını*

---

61 Tâhâ 20/123-124: Taberî, XVI, 190-192.
62 Bakara 2/38: Râzî, III, 28.
63 Bakara 2/38: Taberî, I, 591; Râzî, III, 28-29.
64 A'râf 7/172.
65 A'râf 7/172: Beyzâvî, I, 581; Âlûsî, IX, 103; *Kur'an Yolu*, II, 624-625.
66 A'râf 7/172: Taberî, X, 550; Râzî, XIII, 50.
67 Âl-i İmrân 3/33-34.
68 Nisâ 4/164: İbn Kesîr, IV, 371-372; İbn Hanbel, *el-Müsned*, V, 178, 179, 265, 266.
69 Mâide 5/27-31.

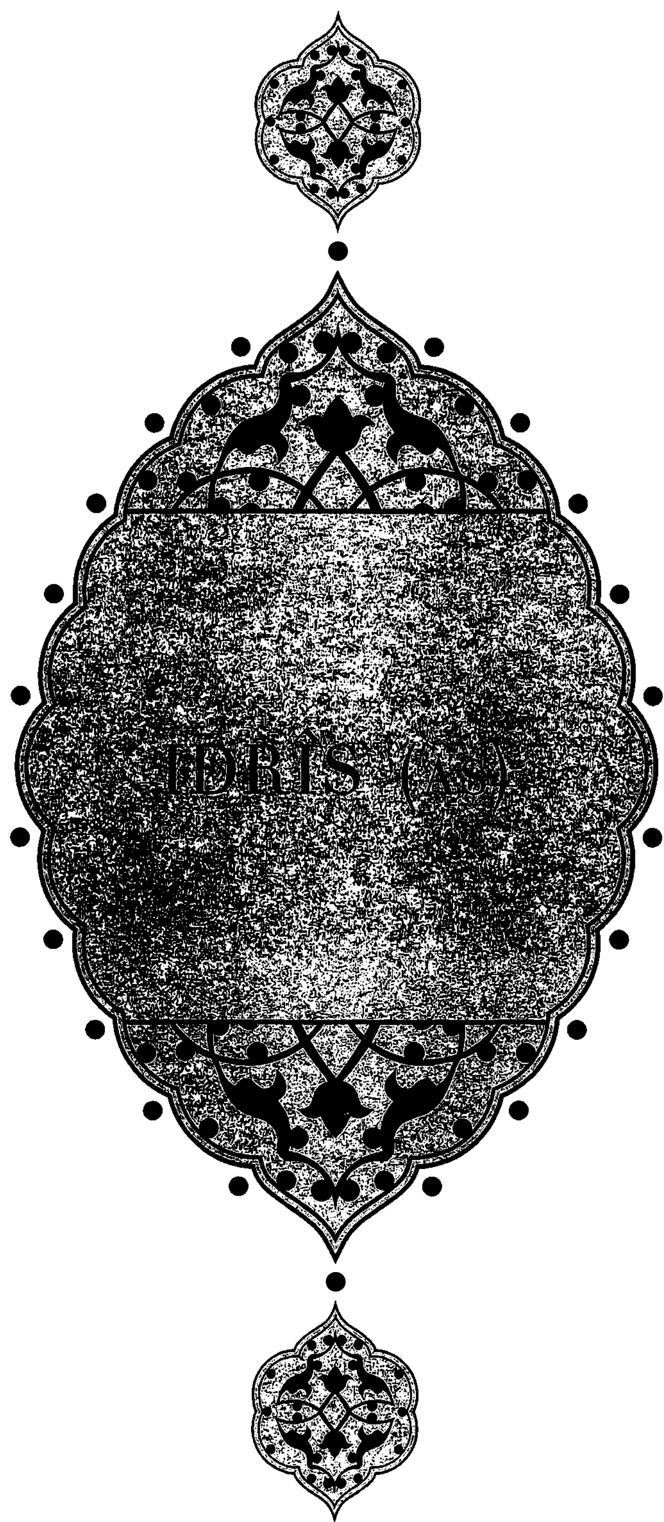
yüklenesin, cehennemliklerden olasın! Zalimlerin cezası işte budur."[70] Kâbil, sonunda içindeki kıskançlık duygusuna yenilmiş ve kardeşini öldürmüştür. Ardından çok pişman olmuştur, ancak artık yapacak bir şey yoktur. Kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini düşünürken Allah Teâlâ, ona bir karga göndermiş ve karga yeri eşeleyince Kâbil de sorusuna aradığı cevabı bulmuştur. Böylece yeryüzünde ilk cinayeti işleyen Kâbil, ne kadar yanlış yaptığını, pişmanlığını ve cahilliğini şu sözlerle ifade etmiştir: *"Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar olup da kardeşimin cesedini gömmekten aciz miyim?"*[71] Taberî'ye (ö. 310/923) göre, Kur'ân'da geçen, *"Onlara Âdem'in iki oğlunun haberini gerçeğe uygun olarak anlat."* ifadesiyle[72] Yüce Allah, Peygamber Efendimizden bu kıssayı Medine'deki Yahudilere anlatmasını istemiştir. Çünkü onlar, Müslümanlara haksızlık etmiş, Hz. Peygamber'e ve onun yanındaki Müminlere tuzaklar kurmuş, anlaşmalarını çiğnemişlerdir. Kısaca Allah'ın koyduğu sınırlara uymamış ve fesat çıkarmışlardır. Bu kıssa ile Hz. Peygamber (sas) onlara yaptıklarının yanlışlığını, verilen söze bağlı kalmanın gerekliliğini ve davranışlarının doğuracağı sonuçları hatırlatmıştır.[73] Nitekim kıssanın sonunda gelen âyet, haksız yere adam öldürmenin ve fesat çıkarmanın sonuçlarını İsrâiloğullarına hatırlatarak şöyle devam eder: *"İşte bundan dolayı İsrâiloğullarına şöyle yazmıştık: 'Bir cana kıymaya veya yeryüzünde fesat çıkarmaya karşılık olması dışında, kim bir kimseyi öldürürse bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir can kurtarırsa bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olur.' Şüphesiz peygamberlerimiz onlara apaçık deliller getirdiler. Ama bundan sonra da onların çoğu yeryüzünde taşkınlık göstermektedirler."*[74]

Hz. Âdem kıssası, basit bir maddeden yaratılan insana nice nimetler verildiğini ve saygınlık kazandırıldığını anlatır. Şüphe yok ki her şeyin tek sahibi Allah'tır. Yalnızca O'nun seçtiği kimse üstün ve O'nun adına yetkili olabilir. Hz. Âdem, bilgi ve yeteneğiyle halifelik makamına lâyık görülmüştür. Kıssanın anlattığı asıl konu budur. Şeytanın zannettiğinin aksine, maddî ve dünyevî ayrıcalıkların Allah indinde bir kıymetinin bulunmadığı bilinmelidir. İblîs'in tutumunda olduğu gibi, günahta ısrar ve inat, Allah'a isyan ve kibir ancak ilâhî rahmetten kovulmayı ve ebedî zararı beraberinde getirir. Gururlanmak ve üstünlük taslamak ancak şeytanın nitelikleridir. Âdemoğullarının bir kısmı da onun ayartmasıyla böyle bir iddia peşine düşmüştür. Hâlbuki şeytan, Âdemoğlunun ebedî mutluluğuna engel olmak isteyen en büyük düşmandır. Kendisine uyanlarla birlikte ebediyyen cehenneme girecektir.

70 Mâide 5/27-29.
71 Mâide 5/31.
72 Mâide 5/27-31.
73 Mâide 5/27: Taberî, VIII, 317.
74 Mâide 5/32.

İnsanoğlunun kurtuluş çaresi, Allah'ın istek ve emirlerine tâbi olup hidayeti O'nun tanımladığı şekilde aramaktan geçer. Bu da onun seçip gönderdiği peygambere ve vahye tâbi olmakla mümkündür. İnsanoğluna düşen, Allah'ın mesajı karşısında asla büyüklenmemek, kul olduğunu ve iman edip iyilik yapmak üzere yaratıldığını unutmamaktır. Allah'ın buyruklarına karşı tevazu ile boyun eğmek, zengin ve nüfuzlu ya da fakir ve düşkün olsun, tüm insanların tek kurtuluş çaresidir.

İDRİS (AS)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ اِدْرِيسَۘ اِنَّهُ كَانَ صِدِّيقاً نَبِيّاًۙ ﴿٥٦﴾
وَرَفَعْنَاهُ مَكَاناً عَلِيّاً ﴿٥٧﴾

"Kitap'ta İdrîs'i de okuyarak an. Hakikaten o, pek doğru bir insandı ve bir peygamberdi. Onu üstün bir makama çıkardık."

(Meryem 19/56-57)

وَاِسْمٰعِيلَ وَاِدْرِيسَ وَذَا الْكِفْلِۜ كُلٌّ مِنَ الصَّابِرِينَۚ ﴿٨٥﴾
وَاَدْخَلْنَاهُمْ فِي رَحْمَتِنَاۜ اِنَّهُمْ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٨٦﴾

"İsmâil'i, İdrîs'i ve Zülkifl'i de hatırla. Hepsi de sabreden kimselerdendi. Onları rahmetimize kabul ettik. Onlar hakikaten iyi kimselerdi."

(Enbiyâ 21/85-86)

Konunun Kavramsal Bağlamı

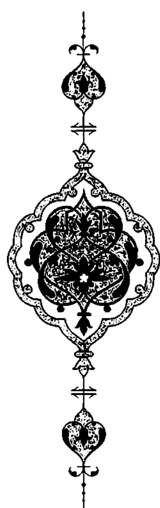
İdrîs (as) Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçen peygamberlerdendir. Kur'ân'da İdrîs ismi iki defa geçer ve kendisinden dört âyette kısaca bahsedilir. Meryem sûresinde anlatılan peygamberlerin en önce yaşayanı olmasına rağmen, sûrede onun ismi en son zikredilir. İdrîs (as), bazı kaynaklarda "Ahnûh (Uhnûh)" ismiyle de geçer.

Hz. İdrîs'in soyu kaynaklarda "Âdem oğlu Şît oğlu Kaynân oğlu Enûş oğlu Mehlayîl oğlu Yared oğlu Uhnûh (İdrîs)" şeklinde gösterilmiştir. Kuvvetli görüşe göre, Hz. Nûh'un babasının dedesidir.[1] Hz. Âdem ve Hz. Şît'ten sonraki ilk peygamberdir. Hz. Âdem'den sonra gelen ilk peygamber olduğu da söylenmiştir.[2] Tefsir ve tarih kaynaklarında kendisine 30 sahife indirildiği belirtilir.[3]

Bazı müfessirler *İdrîs* kelimesinin Arapça *de-ra-se* kökünden geldiğini söylemişlerse de çoğunluğa göre kelime Arapça değildir.[4] Kelimenin Süryânîce olduğu da söylenmiştir.[5] Tevrat ve İncil'de İdrîs'ten "Enok (Hanok)" diye söz edilir. Burada ilginç olan, İbrânîce Hanok kelimesinin de *İdrîs* kelimesinin türediği ifade edilen Arapça *de-ra-se* kökü gibi, "ders vermek ve aydınlatmak" anlamlarına geliyor olmasıdır.[6]

1 Meryem 19/56: Âlûsî, XVI, 105.
2 Enbiyâ 21/85: Bikāî, XII, 463.
3 Taberî, *Târîḫ*, I, 313; Meryem 19/56: Zemahşerî, III, 24; Beyzâvî, IV,12.
4 Meryem 19/56: Zemahşerî, III, 23-24; Âlûsî, XVI, 105.
5 Meryem 19/56: Âlûsî, XVI, 105.
6 Ömer Faruk Harman, "İdrîs", *DİA*, XXI, 479.

HZ. İDRÎS, YÜCE BİR KONUMA NAİL OLMUŞTU

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ اِدْرِيسَ اِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا ﴿٥٦﴾ وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا ﴿٥٧﴾

"Kitap'ta İdrîs'i de okuyarak an. Hakikaten o, pek doğru bir insandı ve bir peygamberdi. Onu üstün bir makama çıkardık."

(Meryem 19/56-57)

Hz. İdrîs, peygamberler zincirinin ilk halkalarındandır. Sabır ve doğruluk gibi yüksek ahlâkî nitelikleri sebebi ile Yüce Allah katında özel bir değere sahip olmuş, ilâhî rahmete erişmiştir. Nüzûl sırasına göre, adının ilk geçtiği âyette şöyle anılmıştır: *"Kitap'ta İdrîs'i de okuyarak an. Hakikaten o, pek doğru bir insandı ve bir peygamberdi."*[1] Hz. İdrîs diğer bir âyette de yine güzel özellikleri sayılan peygamberler arasında anılmıştır: *"İsmâil'i, İdrîs'i ve Zülkifl'i de an. Hepsi de sabreden kimselerdendi. Onları rahmetimize kabul ettik. Onlar hakikaten iyi kimselerdi."*[2] Âyetlerin muhatabı öncelikle Peygamberimizdir ve Kur'ân, önceki peygamberler arasında Hz. İdrîs'i de anmasını ondan istemektedir. Kur'ân-ı Kerîm, özellikle Mekke döneminde, Hz. Muhammed'den (sas) önceki peygamberlere sık sık değinmiş, onların Allah yolunda gösterdikleri sabrı, kararlılığı, kulluktaki içtenliği Müminlere örnek göstermiştir. Böylelikle Cenâb-ı Hak, Sevgili Peygamberimize ve inananlara destek olmuş, onlara

---

1 Meryem 19/56-57.
2 Enbiyâ 21/85-86.

yalnız olmadıklarını hatırlatmıştır. Nitekim Bikāî (ö. 885/1480), Kur'ân'ın Hz. İdrîs'ten söz etme amacının, Son Peygamber Hz. Muhammed'i (sas) Yahudiler karşısında mânen desteklemek olduğunu söylemiştir.[3] Hz. İdrîs, "yıldızlar ve matematik üzerine ilk düşünen, kalem ile ilk yazan, ilk defa elbise diken ve giyen yine terazi, ölçü ve silahı ilk kullanan insan" olarak bilinmektedir.[4] Rivayete göre, Hz. İdrîs terziliği sırasında, batırdığı her iğnede *"Sübhânallâh"* diyerek Allah'ı anardı.[5]

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. İdrîs'in özü sözü doğru bir insan olduğu belirtilir. Taberî (ö. 310/923), âyette geçen "dosdoğru olmayı", "yalan söylememek" olarak açıklar.[6] Bu erdem, Hz. İdrîs'i "üstün bir makama" çıkarmıştır.[7] Yine aynı âyetteki "yüksek makam (*mekânen aliyyen*)" ile fizikî veya manevî yüksekliğin kastedildiği şeklinde iki görüş vardır. Birinci görüşe göre, İdrîs (as) fiilen ve fiziksel olarak göklerdeki yüksek bir yere, yüce bir konuma yükseltilmiştir. Bu görüşte olanların bir kısmı, bu makamın göğün dördüncü katında olduğunu, diğer kısmı ise göğün altıncı katında olduğunu söylemişlerdir. Taberî'nin aktardığı bir rivayete göre, İbn Abbas (ö. 68/687-88), İsrâiloğullarından Kâ'b b. Ahbâr'a, Meryem sûresi 57. âyette Hz. İdrîs ile ilgili geçen *"Onu üstün bir makama çıkardık."* ifadesinin açıklamasını sormuştur. O da daha önceki bilgilerinden hareketle Hz. İdrîs hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Bu rivayete göre, Hz. İdrîs, çok ibadet eden ve bunun sonucunda göğün dördüncü katına çıkarılan bir peygamberdir. Hz. İdrîs, kendisini o makama çıkaran melekle birlikte ölüm meleği ile karşılaşır ve Hz. İdrîs'in canı burada alınır.[8] Bu görüş, Mi'rac sırasında, Allah Resûlü'nün (sas) dördüncü kat gökte İdrîs (as) ile görüştüğünü ifade eden rivayete dayanmaktadır.[9] Taberî, onun altıncı kat göğe yükseltildiği ve ölmediği şeklindeki görüşleri de aktarır.[10] Söz konusu yüce makamın "cennet" olduğu görüşü de vardır.[11] Mâtürîdî (ö. 333/944) ise tefsirinde, âyette geçen söz konusu ifadeyi, "onu üstün bir konuma getirdik" şeklinde yorumlamakta ve sözlerinin devamında şöyle demektedir: Burada doğru olan görüş, İdrîs Peygamber'in konumunun ve değerinin yükseltilmesi, hem Yüce Allah nezdinde hem de insanlar arasında üstün bir konuma getirilmesidir.[12] Buna göre, âyette geçen "yükseltilme", mecazi anlamdadır.

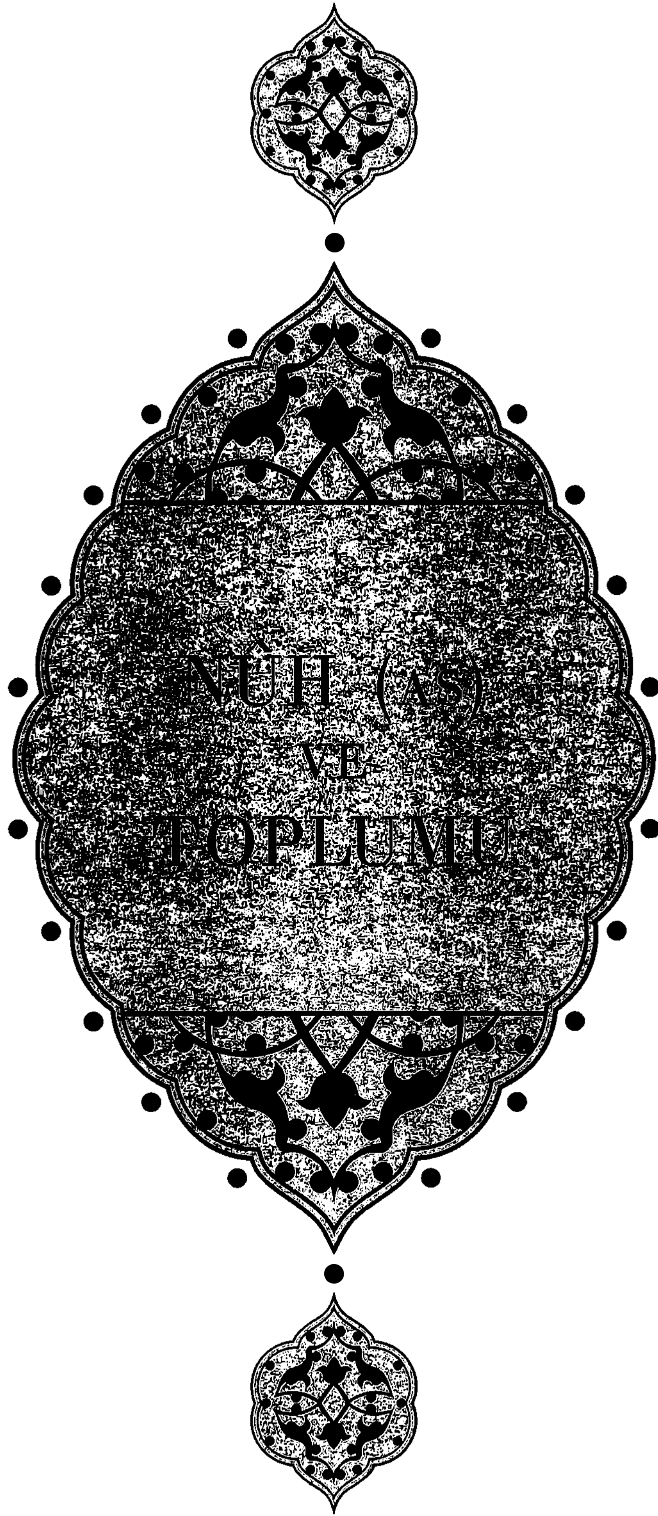
3 Meryem 19/56: Bikāî, XII, 215.
4 Meryem 19/56: Kurtubî, XIII, 476.
5 Meryem 19/56-57: İbn Kesîr, IX, 261.
6 Meryem 19/56: Taberî, XV, 562.
7 Meryem 19/58.
8 Meryem 19/57: Taberî, XV, 563.
9 Meryem 19/57; Buhârî, "Bed'ü'l-Ḫalḳ", 6.
10 Meryem 19/57: Taberî, XV, 563; İbn Kesîr, IX, 261.
11 Meryem 19/57: Bikāî, XII, 216; Taberânî, VII, 201.
12 Meryem 19/57: Mâtürîdî, IX, 148.

Dolayısıyla burada kastedilen, İdrîs Peygamber'e kendisinden öncekilerde bulunmayan bilgilerin verilmesi ve böylece onun konum itibarıyla yükseltilmesidir.[13]

Hz. İdrîs, Kur'ân'da ve tefsirlerde, duaları Allah tarafından kabul edilen, doğru sözlü ve sabırlı, meleklerle görüşüp onlardan taleplerde bulunan ve Allah tarafından yüksek derecelere çıkarılmış bir peygamber olarak tanıtılmaktadır.

13 Meryem 19/57: İbn Âşûr, XVI, 131.

NÛH (AS)
VE
TOPLUMU

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحٖيمِ

اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰٓى اٰدَمَ وَنُوحاً وَاٰلَ اِبْرٰهٖيمَ وَاٰلَ عِمْرٰنَ عَلَى الْعَالَمٖينَۙ ﴿٣٣﴾ ذُرِّيَّةً
بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍۜ وَاللّٰهُ سَمٖيعٌ عَلٖيمٌۚ ﴿٣٤﴾

"Allah, birbirlerinin soyundan gelen bir nesil olarak Âdem'i, Nûh'u, İbrâhim ailesini ve İmrân ailesini seçip âlemlere (bütün yaratılmışlara) üstün kılmıştır. Allah hakkıyla işitendir, bilendir."

(Âl-i İmrân 3/33-34)

إِنَّٓا اَرْسَلْنَا نُوحاً اِلٰى قَوْمِهٖٓ اَنْ اَنْذِرْ قَوْمَكَ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿١﴾

"Biz Nûh'u, 'Kendilerine can yakıcı bir azap gelmeden önce halkını uyar.' diyerek kavmine gönderdik."

(Nûh 71/1)

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوحاً اِلٰى قَوْمِهٖ فَلَبِثَ فٖيهِمْ اَلْفَ سَنَةٍ اِلَّا خَمْسٖينَ عَاماًۜ فَاَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١٤﴾ فَاَنْجَيْنَاهُ وَاَصْحَابَ السَّفٖينَةِ وَجَعَلْنَاهَٓا اٰيَةً لِلْعَالَمٖينَ ﴿١٥﴾

"Vaktiyle biz Nûh'u kendi kavmine elçi olarak göndermiştik. Nûh, bin yıldan elli yıl daha az bir süreyle onların arasında kaldı. Sonunda zulümlerini sürdürürlerken onları tûfan yakaladı. Fakat biz Nûh'u ve gemidekileri kurtardık ve bunu bütün insanlık için bir ibret yaptık."

(Ankebût 29/14-15)

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوحاً اِلٰى قَوْمِهٖٓ اِنّٖي لَكُمْ نَذٖيرٌ مُبٖينٌۙ ﴿٢٥﴾ اَنْ لَا تَعْبُدُٓوا اِلَّا اللّٰهَۜ اِنّٖٓي اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ اَلٖيمٍ ﴿٢٦﴾

"Gerçek şu ki biz Nûh'u kavmine şunları söylemesi için elçi olarak gönderdik: Ben, Allah'tan başkasına tapmayın diye size gönderilmiş apaçık bir uyarıcıyım. Doğrusu ben, başınıza gelecek can yakıcı bir günün azabından korkuyorum."

(Hûd 11/25-26)

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا وَقَالُوا مَجْنُونٌ وَازْدُجِرَ ﴿٩﴾ فَدَعَا
رَبَّهُٓ اَنّ۪ي مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرْ ﴿١٠﴾ فَفَتَحْنَٓا اَبْوَابَ السَّمَٓاءِ بِمَٓاءٍ مُنْهَمِرٍۘ ﴿١١﴾
وَفَجَّرْنَا الْاَرْضَ عُيُونًا فَالْتَقَى الْمَٓاءُ عَلٰٓى اَمْرٍ قَدْ قُدِرَۚ ﴿١٢﴾ وَحَمَلْنَاهُ عَلٰى
ذَاتِ اَلْوَاحٍ وَدُسُرٍۙ ﴿١٣﴾ تَجْر۪ي بِاَعْيُنِنَاۚ جَزَٓاءً لِمَنْ كَانَ كُفِرَ ﴿١٤﴾ وَلَقَدْ
تَرَكْنَاهَٓا اٰيَةً فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿١٥﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَذَاب۪ي وَنُذُرِ ﴿١٦﴾

"Bunlardan önce Nûh'un kavmi de (peygamberlerini) yalancılıkla suçladı. O kulumuzu yalancı saydılar, 'Delinin biri!' dediler ve o görevinden alıkondu. Bunun üzerine Nûh, 'Artık yenik düştüm, yardımını esirgeme!' diye Rabbine yalvardı. Hemen göğün kapılarını bardaktan boşanırcasına inen bir yağmura açtık. Yerden de sular fışkırttık, derken sular önceden belirlenmiş bir iş için birleşti. Onu tahtalar ve mıhlarla yapılmış gemide taşıdık. Gözetim ve korumamız altında akıp gidiyordu, inkâr edilmiş olan o kulumuza bir mükâfat olmak üzere. Yemin olsun ki biz, bunu bir ibret levhası olarak bıraktık, ibret alacak yok mu? Azabım ve uyarılarım nasılmış görün!"

(Kamer 54/9-16)

وَاِنّ۪ي كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُٓوا اَصَابِعَهُمْ ف۪ٓي اٰذَانِهِمْ وَاسْتَغْشَوْا
ثِيَابَهُمْ وَاَصَرُّوا وَاسْتَكْبَرُوا اسْتِكْبَاراًۚ ﴿٧﴾ ثُمَّ اِنّ۪ي دَعَوْتُهُمْ جِهَاراًۙ ﴿٨﴾
ثُمَّ اِنّ۪ٓي اَعْلَنْتُ لَهُمْ وَاَسْرَرْتُ لَهُمْ اِسْرَاراًۙ ﴿٩﴾ فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ
اِنَّهُ كَانَ غَفَّاراًۙ ﴿١٠﴾

"Kendilerini bağışlaman için ben onları ne zaman (imana) davet ettiysem parmaklarını kulaklarına tıkadılar, elbiselerini başlarına bürüdüler, ayak dirediler, kibirlendikçe kibirlendiler. Yine de ben onları açık açık çağırmaya devam ettim. Onlara açık da söyledim, yerine göre gizli de söyledim. Dedim ki: Rabbinizden bağışlanmanızı dileyin; O, çok bağışlayıcıdır."

(Nûh 71/7-10)

فَكَذَّبُوهُ فَاَنْجَيْنَاهُ وَالَّذ۪ينَ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ وَاَغْرَقْنَا الَّذ۪ينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَاۜ
اِنَّهُمْ كَانُوا قَوْماً عَم۪ينَ۟ ﴿٦٤﴾

"Nûh'u yalanladılar. Biz de onu ve onunla beraber gemide bulunanları kurtardık, âyetlerimizi asılsız sayanları da suda boğduk! Çünkü onlar kör bir kavim idiler."

(A'râf 7/64)

Konunun Kavramsal Bağlamı

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Mûsâ ve Hz. İbrâhim'den sonra en çok Hz. Nûh'un hayatından anlatımlara yer verilir. Hz. Nûh'un ismi toplam yirmi dokuz sûrede yer almaktadır.[1] Kur'ân'da adına özel bir sûre de bulunan Hz. Nûh; "Allah tarafından seçilmiş",[2] "hidâyete erdirilmiş",[3] "ilâhî rahmet ve nimete erişmiş",[4] "apaçık bir uyarıcı",[5] "Yüce Allah'a kulluğa davet eden",[6] "bir kul olarak çok şükreden",[7] "Rabbine güvenip dayanan",[8] "sâlih",[9] "güvenilen",[10] ve "duası kabul edilerek yakınlarıyla birlikte sıkıntı ve ıstıraptan kurtarılan"[11] bir peygamber olarak tanıtılmıştır.

Hz. Nûh, tıpkı diğer peygamberler gibi, *tevhid* inancını toplumuna aktaran bir elçi ve aynı zamanda *şirk* ile ilk mücadele eden peygamberdir. Azgınlık ve şımarıklıkları sonucunda müşrik halkı *tûfan* ile *helâk* edilmiş; kendisi ise inananlarla birlikte, Allah'ın emriyle yaptığı *gemi*ye binerek kurtulmuştur. Hz. Nûh kıssası, Mekke'de inen sûre ve âyetlerde ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Medine'de inen âyetlerde de Hz. Nûh'a ve ailesine atıflar bulunmaktadır.[12] Hz. Nûh'un kıssası, diğer peygamberlerin kıssaları gibi, Kur'ân'ın iniş sürecinde Müşriklerle yürütülen amansız mücadelede Hz. Peygamber'e (sas) ve Müslümanlara büyük bir destek olmuştur.[13] Çünkü Hz. Nûh'un halkı, Mekke'de Müşriklerin yaptıklarına benzer davranışlarda bulunmuşlar ve sonunda Allah'ın azabıyla karşı karşıya kalmışlardı. İlk Müslümanlar da tıpkı Hz. Nûh'un toplumu gibi

---

1 Âl-i İmrân, Nisâ, En'âm, A'râf, Tevbe, Yûnus, Hûd, İbrâhîm, İsrâ, Meryem, Hac, Furkān, Enbiyâ, Mü'minûn, Şuarâ, Ankebût, Ahzâb, Sâd, Sâffât, Mü'min, Şûrâ, Zâriyât, Necm, Kamer, Kāf, Hadîd, Tahrîm, Nûh, Hâkka.

2 Âl-i İmrân 3/33.

3 En'âm 6/84.

4 Meryem 19/58.

5 Hûd 11/25; Nûh 71/2.

6 A'râf 7/59; Mü'minûn 23/23.

7 İsrâ 17/3.

8 Yûnus 10/71.

9 Tahrîm 66/10.

10 Şuarâ 26/107.

11 Enbiyâ 21/76.

12 Ahzâb 33/7-8; Âl-i İmrân 3/33-34; Tahrîm 66/10.

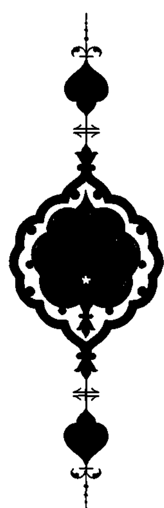
13 Hac 22/42-44.

çoğunlukla zayıf ve fakir insanlardan oluşuyordu. Yine Hz. Peygamber'e ve ilk Müslümanlara yöneltilen "yalancı, aklını yitirmiş, cin çarpmış (*mecnûn*)" gibi ithamlar, Hz. Nûh'a ve ona inananlara yapılanlara çok benziyordu. Hz. Nûh kıssası aracılığıyla gerçek ve doğrunun yanında duran ilk Müslümanların sonunda galip geleceği, Müşriklerin de ceza ile karşılaşacağı mesajı verilmiştir.

Kıssada ayrıca Hz. Nûh'un ailesi üzerinden, peygamber ailesine mensup olmanın ve kan bağının kurtuluş için garanti sağlamayacağı, asıl kurtuluşun iman ile olacağı anlatılır. Hz. Nûh, uzunca bir süre ailesini Cenâb-ı Hakk'a imana davet etmiştir. Ancak çok istemesine rağmen, tercihini *bâtıl*dan yana yapan eşinin ve çocuğunun kurtuluşu için elinden hiçbir şey gelmemiştir. Hatta bir baba şefkatiyle oğlunun tûfandan kurtarılıp gemiye alınmasını istemesi nedeniyle Yüce Allah tarafından sert bir şekilde uyarılmıştır.[14]

14 Hûd 11/46.

HZ. NÛH, HALKINI SABIRLA TEVHİDE ÇAĞIRDI

إِنَّا أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ أَنْ أَنْذِرْ قَوْمَكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١﴾

"Biz Nûh'u, 'Kendilerine can yakıcı bir azap gelmeden önce halkını uyar.' diyerek kavmine gönderdik."

(Nûh 71/1)

Kur'ân-ı Kerîm'den öğrendiğimize göre, Hz. Nûh'un kavmi Vedd, Suvâ', Yegûs, Yeûk ve Nesr[1] isimli putlara tapıyorlardı. Bu kavim, dine uygun bir hayat yaşadıklarına inandıkları saygın kişilerin önce heykellerini dikmişler, sonra da bu kişileri anma adına onlar için yaptıkları heykellere tapmaya başlamışlardı.[2] İbn Abbas'ın (ö. 68/687-88) aktarımına göre, Mekke Müşriklerince de saygın kabul edilen putlar aslında böyle bir geçmişe dayanıyordu.[3] Hz. Nûh da halkını, en son elçi Hz. Muhammed'e (sas) kadar gelecek tüm elçilerin yaptığı gibi, yalnızca bir olan Allah'a kulluk etmeye çağırmıştı.[4]

Hz. Nûh, Allah'tan aldığı emirle, kararlı bir şekilde çağrısını sürdürdü ve farklı yöntemleri de kullanarak dine davetten vazgeçmedi. O, toplumunu gece-gündüz (*leylen ve nehâren*), açık (*cihâren*) ve gizli (*isrâren*) yani mümkün olabilecek

1 Nûh 71/23.
2 Nûh 71/23: İbn Kesîr, XIV, 142-143; Buhârî, "Tefsîr", 71/1.
3 Nûh 71/23: Taberî, XXIII, 304; İbn Kesîr, XIV, 142; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye* (1932), I, 105-106.
4 A'râf 7/59.

her yolla gerçeği kabule davet etti.[5] Müfessir Zemahşerî'ye (ö. 538/1144) göre ilgili âyetler, Hz. Nûh'un iyiliği emredip kötülüğü yasaklayan bir kimsenin yapması gereken her şeyi yaptığını bildirmektedir.[6] O, daveti sırasında kendisinin güvenilir, doğruyu söyleyen bir elçi olduğunu ve bir karşılık beklemeden bu görevi yerine getirdiğini belirtmekteydi. Karşılığının ise âlemlerin Rabbi tarafından verileceğini söylerdi. Her defasında bütün peygamberler gibi o da ısrarla ve içtenlikle: *"Bunun için sizden bir karşılık beklemiyorum. Benim ecrimi vermek yalnız âlemlerin Rabbine aittir."* diyordu.[7] Hz. Nûh, çağrısı sırasında tabiattan getirdiği kanıtlarla Allah'ın varlığını ve kudretini halkına anlatmaya çalışıyordu. Yüce Allah'ın tek yaratıcı olduğunu, O'nun yegâne güç ve kudret sahibi olduğunu halkına ilân ediyordu. Onlara Allah'ın kendilerini nasıl yoktan var ettiğini hatırlatıyor, öldükten sonra da onları -yerden bir bitkinin bitmesi gibi- yeniden dirilteceğini haber veriyordu. Allah'ın göğü nasıl bir düzen içinde yarattığını, ayı ve güneşi bir ışık kaynağı olarak nasıl hizmetlerine sunduğunu birer ibret vesikası olarak anlatıyordu. Yine yeryüzünü nasıl ayakları altına serdiğini söylüyor ve tekrar tekrar onları iman etmeye çağırıyordu.[8] Ayrıca yaptıkları yanlıştan döndükleri takdirde Yüce Allah tarafından affedileceklerini söylüyordu. Bunun da ötesinde dünyada güzel nimetlere kavuşacaklarını ve güçleneceklerini söyleyerek onları tevhid inancına özendiriyordu: *"Rabbinizden günahların bağışlanmasını dileyin; zira O, çok bağışlayandır. (Bu sayede) üzerinize gökten bolca yağmur indirsin, mallar ve oğullar vererek sizi güçlendirsin, size (ürün yüklü) bağlar-bahçeler versin ve sizin için ırmaklar akıtsın."*[9] Nûh (as) içinde yaşadığı topluma bu şekilde sesleniyordu; çünkü onlar, zenginliğe ve çocuklarının çok olmasına düşkün bir halktı. Kur'ân ise onlara *"Gelin, Allah'a itaat edin ki dünyanın da âhiretin de nimetlerine erişesiniz!"* demişti.[10] Diğer taraftan Nûh (as) bu güçlü toplumu ilâhî daveti kabul etmedikleri takdirde başlarına gelecek azapla uyarıyor ve *"Ben, Allah'tan başkasına tapmayın diye size gönderilmiş apaçık bir uyarıcıyım. Doğrusu ben, başınıza gelecek can yakıcı bir günün azabından korkuyorum."*[11] diyordu. Bu ifadelerle, başlarına gelecek cezanın büyüklüğünü, şiddetini ve can yakıcılığını etkili bir şekilde dile getiriyordu.[12]

5 Nûh 71/5, 8-9.
6 Nûh 71/5-9: Zemahşerî, VI, 214.
7 Şuarâ 26/106-109.
8 Nûh 71/11-20: Taberî, XXII, 295-297; Zemahşerî, VI, 216.
9 Nûh 71/10-12.
10 Nûh 71/10-12: Taberî, XXIII, 294.
11 Hûd 11/25-26: Taberî, XII, 378.
12 Hûd 11/25-26: Taberî, XII, 379; Râzî, XVII, 219.

Hz. Nûh'un söz konusu özendirmeleri ve uyarıları, toplumu tarafından kabul görmemişti. Tam aksine bu çağrılar, onların hakikatten kaçışını hızlandırmıştı.[13] Nitekim halkı ona kulak vermek yerine, zengin ve güçlü kişilerin peşine takılıyordu.[14] Onun davetini etkisiz hâle getirmek için çeşitli tuzaklar kuruyor,[15] insanları inkâra çağırıyor ve onları Allah yolundan çevirmeye çalışıyorlardı.[16] Toplumun önde gelenleri, kendilerini haklı çıkarmak için insanlara şu sözlerle sesleniyorlardı: "Allah, Nûh'u ve ona inananları bizden daha çok sevmiş olsaydı, onları bizden daha zengin ederdi. Bize zenginlik verip onlara vermediğine göre, biz doğru yoldayız demektir."[17]

Allah'ın elçi göndermesinin değerini bilmeyen, vahyin aydınlığına yüreklerini açmayan bu toplum, Hz. Nûh'a karşı amansız bir mücadeleye girişmiş, ona karşı çıkmakta ısrar etmişlerdi.[18] Onu kendilerince doğru yoldan sapmış biri olarak görüyorlardı.[19] Hz. Nûh'u kendileri üzerinde üstünlük kurma çabasında olan, halkın onun peşinden gitmesini isteyen, asılsız çağrısını da buna gerekçe yapan bir kişi[20] olduğu gerekçesiyle suçladılar. Onu cin çarpmış biri olmakla itham ettiler.[21] Allah'tan getirdiği çağrıyı, aslında onun uydurduğunu söylediler.[22] Hz. Nûh'un aklını yitirmiş olduğunu ileri sürdüler.[23] Bütün bunlarla yetinmeyip dine daveti sürdürmekten vazgeçmezse onu taşlamakla, aşağılamakla tehdit ettiler.[24] Halkının önde gelenleri onu ve inananları şöyle küçümsüyorlardı: *"Biz seni sadece bizim gibi bir insan olarak görüyoruz. Sana sığ görüşlü ayak takımımızdan başkasının uyduğunu da görmüyoruz. Sizin bize karşı bir üstünlüğünüz olduğunu da kabul etmiyoruz, aksine sizin yalancı olduğunuz kanaatini taşıyoruz."*[25] Bu nedenle çağırısı hakkında konuşmak için Hz. Nûh'un, yanındaki fakir Müminleri kovmasını istediler. Hz. Nûh ise sırf Allah'a iman ettiler diye aşağılanan, davetini kabul etmiş bu insanları yanından uzaklaştırmayacağını belirtti. Çünkü o, insanları uyarmak için gönderildiğini ve onların yargılamasını

13 Nûh 71/6.
14 Nûh 71/21.
15 Nûh 71/22.
16 Nûh 71/22: Mâtürîdî, XVI, 142.
17 Nûh 71/22: Mâtürîdî, XVI, 142; İbn Kesîr, XIV, 142.
18 Şuarâ 26/105-116; Kamer 54/9.
19 A'râf 7/60.
20 Mü'minûn 23/24: Taberî, XVII, 34; İbn Kesîr, X, 120.
21 Mü'minûn 23/25.
22 Hûd 11/35.
23 Kamer 54/9.
24 Şuarâ 26/116.
25 Hûd 11/27; Şuarâ 26/111; Mü'minûn 23/33.

da ancak Rabbinin yapabileceğini söylüyordu.[26] Hem böyle yaptığı takdirde elçi de olsa Yüce Allah tarafından cezalandırılması kaçınılmazdı: *"Ey kavmim! Onları kovarsam, beni Allah'a karşı kim koruyabilir? Düşünmüyor musunuz?"*[27] Hz. Nûh, toplum içerisinde önde gelen, varlıklı ve kibirli kimselerin beklentilerine karşı bu cevabı verdikten hemen sonra, kendisinin Allah'ın hazinelerine sahip olmadığını, bir melek de olmadığını, sadece onları uyarmak için gelen bir elçi olduğunu söylüyordu.[28] *"Ey kavmim! Bende hiçbir sapkınlık yoktur; şu var ki ben âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir elçiyim. Size Rabbimin vahyetiklerini duyuruyorum, size öğüt veriyorum ve ben sizin bilmediklerinizi Allah'tan (gelen vahiy ile) biliyorum. Günahtan sakınıp da rahmete nail olasınız diye, içinizden sizleri uyaracak bir adam vasıtasıyla Rabbinizden size bir zikir (vahiy) gelmesine şaşırdınız mı?"*[29]

Hz. Nûh'un tevhid mücadelesi dokuz yüz elli yıl gibi çok uzun bir süre devam etti. Kur'ân'ın ifadesiyle o, *"Bin yıldan elli yıl eksik bir süre onların arasında kaldı."*[30] Hz. Nûh, Rabbimizin dini uğruna büyük mücadele veren, Allah'ın azim ve kararlılık sahibi peygamberlerinden (*ülü'l-azm*) biri oldu.[31] Ayrıca o, insanlık tarihinde kendisine hayatın değişik alanlarıyla ilgili düzenlemeler içeren bir din verilen ilk peygamberdi.[32] Bütün uğraşılarına rağmen onun yoluna uyanların sayısı oldukça az olmuştu.[33] Fakat o, yılmamış Allah yolunda özveriden ve fedakârlıktan vazgeçmemişti.[34] Cenâb-ı Hakk'ın dinine davet için her türlü tehdide cesaretle karşı koymuştu.[35] Toplumunu, Allah'ın birliğini kabule ve putlara tapmayı terk etmeye çağırmış,[36] onlara Allah Teâlâ'ya yönelmeyi öğütlemişti.[37]

Buna karşı onlar, parmaklarını kulaklarına tıkadılar; dinlemediler, duymadılar, düşünmediler. Allah'ın elçisini görmemek için elbiselerini başlarına bürüdüler, kendilerini uzaklaştırdılar, iletişimi kestiler. Böylece Hz. Nûh ile aralarına engel koymak istiyorlardı.[38] Yine onlar inkâr eden bütün toplumlar gibi kibir ve gururla

26 Şuarâ 26/113-115.
27 Hûd 11/30.
28 Hûd 11/31.
29 A'râf 7/61-63.
30 Ankebût 29/14.
31 Sâffât 37/78-79.
32 Şûrâ 42/13.
33 Hûd 11/40; Ahkāf 46/35.
34 Ahkaf 46/35; Nûh 71/6-8.
35 Yûnus 10/71; Nûh 71/6-8.
36 Ankebût 29/14: Taberî, XVIII, 370.
37 Nûh 71/10; 28.
38 Nûh 71/7: Zemahşerî, VI, 214.

peygamberlerini aşağıladılar.[39] Sonunda Hz. Nûh, açık açık onlara şunu söyleme noktasına geldi: *"Ey kavmim! Eğer benim aranızda bulunmam ve Allah'ın âyetlerini bildirmem zorunuza gidiyorsa, bilin ki ben yalnız Allah'a dayanıp güveniyorum; siz de ortaklarınızı toplayıp ne yapacağınızı kararlaştırın, yapacağınız iş içinizde niyet olarak kalmasın ve bana zaman tanımadan yapacağınızı yapın. Şayet yüz çevirirseniz, zaten benim sizden bir karşılık beklediğim yok, benim mükâfatımı ancak Allah verir. Bana (Allah'a) teslimiyet içinde olanlardan biri olmam emredildi."*[40] Halkının ileri gelenleri ise buna karşı şöyle diyecek kadar cüretkârdı: *"Ey Nûh! Gerçekten bizimle tartıştın ve bize karşı çok mücadele ettin. Eğer doğrulardan isen, kendisiyle bizi tehdit ettiğin azabı başımıza getir!"*[41] Sonunda Hz. Nûh, hâlini Rabbine şöyle arz etti: *"Artık yenik düştüm, yardımımı esirgeme!"*[42]

İNANMAYANLAR TÛFANLA YOK EDİLDİ

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوحاً اِلٰى قَوْمِه۪ فَلَبِثَ ف۪يهِمْ اَلْفَ سَنَةٍ اِلَّا خَمْس۪ينَ عَاماًۜ فَاَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١٤﴾ فَاَنْجَيْنَاهُ وَاَصْحَابَ السَّف۪ينَةِ وَجَعَلْنَاهَٓا اٰيَةً لِلْعَالَم۪ينَ ﴿١٥﴾

"Vaktiyle biz Nûh'u kendi kavmine elçi olarak göndermiştik. Nûh, bin yıldan elli yıl daha az bir süreyle onların arasında kaldı. Sonunda zulümlerini sürdürürlerken onları tûfan yakaladı. Fakat biz Nûh'u ve gemidekileri kurtardık ve bunu bütün insanlık için bir ibret yaptık."

(Ankebût 29/14-15)

Nûh Peygamber'in halkının çoğunluğu doğruya ve gerçeğe kulak vermediler. Gerek kendisiyle gerekse tevhide davetiyle alay ettiler. İnatçı, kibirli ve küstah tavırlarında direnerek Hz. Nûh'un kendilerini uyarmış olduğu azabın gelmesini istediler.

39 Nûh 71/7.
40 Yûnus 10/71-72.
41 Hûd 11/32.
42 Kamer 54/10.

Bununla, Hz. Nûh'un kendilerini uyardığı azabın yalan olduğunu ispatlamaya çalışıyorlardı.[43] "Eğer doğru söylüyorsan, hadi istediğin gibi bize beddua et de Allah başımıza belâ ve azabını indirsin." diyorlardı.[44] Toplumda iman edenlerle inkâr edenler artık açıkça ayrışmıştı. Bunun üzerine Hz. Nûh'a şöyle vayhedildi: *"Kavminden daha önce iman etmiş olanlardan başkası artık inanmayacak. Sakın onların yaptıklarına üzülme!"*[45] Hz. Nûh da yaptığı tüm uyarıların, ilâhî mesajı düşünmeye yönelik çağrıların bir sonuca ulaşmadığını görmüştü.[46] Böylece o, öğüt almaz, yola gelmez kavmi için şunları söyleyecek noktaya gelmişti: *"'Rabbim', dedi, 'yeryüzünde inkârcılardan hiç kimseyi sağ bırakma! Sen onları bırakırsan kullarını saptırırlar, günahkâr nankör nesillerden başkasını da yetiştirmezler.'"*[47]

Artık Nûh Peygamber'in başından beri halkını uyardığı azabın gerçekleşme vakti gelmişti. Hz. Nûh, *"Gemi yap!"* emrini almış ve Allah Teâlâ'nın gözetiminde bu emri yerine getirmeye koyulmuştu.[48] *"Nûh gemiyi yaparken, kavminin ileri gelenleri yanına uğradıkça onunla alay ediyorlardı."* Onu peygamber olmanın ardından bir de marangoz olmakla, hatta deniz kenarında olmadıkları hâlde gemi yapacak kadar aklını yitirmiş olmakla itham ediyorlardı.[49] Hz. Nûh onlara *"Bizimle alay ediyorsanız edin bakalım! Ama bilin ki sizin alay ettiğiniz gibi (gün gelecek) biz de sizinle öyle alay edeceğiz! Rezil edecek bir cezaya kimin çarptırılacağını, sürekli azabın kimin başına geleceğini yakında göreceksiniz!"*[50] diyordu.

Yüce Allah'ın azap emri geldiğinde sular yükselmeye başladı. Hz. Nûh, emir gereği her cinsten birer çift hayvanı ve ona iman etmiş olanları gemiye aldı. İnanmayanlar ise gemiye binemedi.[51] O, anne-babasının ve bütün Müminlerin bağışlanması için Yüce Yaratıcı'ya yakardı.[52] Ailesinden de olsa, inanmamış olanların gemiye alınmaması için daha önce zaten karar verilmişti ve nitekim onlar gemiye kabul edilmediler. Gemiye alınanlar gerçekten çok azdı.[53]

---

43 Hûd 11/32: Taberî, XII, 388.
44 Hûd 11/32: İbn Kesîr, VII, 433.
45 Hûd 11/36.
46 Şuarâ 26/111, 116-117; Kamer 54/9-10.
47 Nûh 71/26-27.
48 Hûd 11/37.
49 Hûd 11/38: Taberî, XII, 393.
50 Hûd 11/38-39.
51 Hûd 11/37; Mü'minûn 23/27.
52 Nûh 71/28; Şuarâ 26/107.
53 Hûd 11/40.

Nihayet buyruk gelmiş, sular coşup yükselmeye başlamıştı.[54] Hz. Nûh bu esnada Müminlere, *"Haydi gemiye binin! Yüzerken de dururken de Allah'ın adını anın. Şüphesiz ki Rabbim çok bağışlayan, pek esirgeyendir."* diyordu.[55] Yanındakilerle birlikte gemiye yerleştiğinde, *"Bizi bu zalimler topluluğundan kurtaran Allah'a hamdolsun!"* diyerek Allah'a olan şükranını belirtmişti.[56] Gemi, Hz. Nûh'un olağanüstü sabrının, çabasının ve dualarının karşılığı olarak Rabbimizin gözetimi altında yüzüp gitmişti.[57]

Hz. Nûh'un eşi[58] ve oğullarından birisi de inkâr edenler arasındaydı. Tûfanın başlaması üzerine onun şerefli bir peygamber ve müşfik bir baba olarak oğluna yaptığı son uyarılar oldukça etkileyicidir: *"Derken gemi onları, dağlar gibi dalgalar arasında götürmeye başladı. Nûh, uzak duran oğluna, 'Haydi yavrum gel, sen de bizimle birlikte gemiye bin. Kâfirlerle beraber olma!' diye seslendi. Oğlu, 'Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım.' diye cevap verdi. Nûh dedi ki, 'Bugün Allah'ın hükmünden ancak O'nun esirgedikleri kurtulacaktır.' Derken aralarına dalga giriverdi, böylece o da boğulanlardan oldu."*[59]

Hz. Nûh, inanmasalar da aile bireylerini boğulmaktan kurtarmak için Rabbine son bir yakarışta bulunur: *"Rabbim! Şüphesiz oğlum da ailemdendir. Senin vaadin elbette gerçektir. Sen hükmedenlerin en âdilisin."* Ancak cevap çok açıktır: *"Ey Nûh! O senin ailenden değildir. Çünkü onun yaptığı iyi olmayan bir iştir. Sakın hakkında bilgi sahibi olmadığın bir şeyi benden isteme! Ben cahillerden olmayasın diye sana öğüt veriyorum."*[60] İnananlarla inanmayanlar artık belli olmuştur ve bir peygamberin ailesinden olmak, kurtuluş için yeterli bir gerekçe değildir. Aile olmak, kan bağından ziyade inanç ve ideal bağını gerektirir. Bu sebeple Hz. Nûh'un oğlu, ailenin bir üyesi olarak bile kabul edilmemiştir. Nitekim yaşananlar Kur'ân'da şöyle anlatılır: *"Nûh dedi ki: 'Ey Rabbim! Ben, senden hakkında bilgi sahibi olmadığım bir şeyi istemekten yine sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz ve bana acımazsan, kaybedenlerden olurum!' Denildi ki: 'Ey Nûh! Sana ve seninle beraber olan gruplara bizden selâm ve bereketlerle gemiden in! İleride, bir süre faydalandıracağımız, sonra tarafımızdan can yakıcı bir azapla cezalandırılacak topluluklar da olacaktır.'"*[61]

---

54 Hûd 11/40.
55 Hûd 11/41.
56 Mü'minûn 23/28.
57 Kamer 54/14.
58 Tahrîm 66/10.
59 Hûd 11/42-43.
60 Hûd 11/45-46.
61 Hûd 11/47-48.

Hz. Nûh ve inananlar bu gemi sayesinde kurtulmuş, diğerleriyse sulara gömülmüştü.[62] Böylece Yüce Allah, inananları ödüllendirmiş; âyetlerini yalanlayan, ilâhî davete kör kalan ve uyarıları dikkate almayan halkı ise yok etmişti.[63] İnkârcıların cezalandırılmalarının ardından Allah Teâlâ'nın emriyle tûfan sona erdi: *"'Ey toprak suyunu yut! Ey gök sen de tut!' denildi. Su çekildi, hüküm yerini buldu, gemi Cûdî'nin üzerine oturdu, 'Zalimlerin topunun canı cehenneme!' denildi."*[64] İlerleyen nesiller boyunca insan soyu, Hz. Nûh ve tûfandan kurtulan Müminler ile devam etti. Hz. Nûh'un sonraki nesillerde saygın bir yeri oldu, inananlar onu esenlikle andılar. Birçok elçinin atası olan Hz. İbrâhim de onu izlemişti.[65]

Kur'ân'da, tıpkı diğer peygamberler gibi, Hz. Nûh'un kıssası da Peygamber Efendimize imanı kabul etmeyen muhataplara ibret olarak anlatılmıştır.[66] Kur'ân-ı Kerîm, inatla inkâr etmiş halkına karşı Hz. Nûh'un çektiklerini anlatır. Sanki bunlar, Hz. Muhammed'in (sas) Mekke Müşrikleri karşısında yaşadıklarıdır. Zira Müşriklerin inkârı, hakikat karşısındaki direnişleri, saygısız ve kibirli tavırları Hz. Nûh'un toplumuyla birebir benziyordu. Ayrıca Mekke'deki Müşriklerden önce de bu topraklarda Hz. Nûh'un kavminden itibaren birçok halk, peygamberlerini yalancılıkla suçlamıştı.[67] Nitekim kıssayı anlatan âyetlerin büyük çoğunluğu Mekke'de inmiştir. Diğer taraftan bu kıssalar, Müşriklerin baskıcı ve alaycı tutumları karşısında zor anlar geçiren ve sıkıntılar yaşayan ama her şeye rağmen sabreden Hz. Peygamber'in (sas) ve ilk Müslümanların arkasında Yüce Allah'ın yardımının ve desteğinin olduğunu, iyi günlerin uzak olmadığını bildirmektedir: *"Ey Resûlüm! Sabret, çünkü iyi sonuç, günahtan sakınanlarındır."*[68]

Medine'de inen sûrelerde de bilhassa Ehl-i kitap'a ve vahyin muhataplarına mesaj vermek için Nûh kıssasına atıflar yapılmıştır.[69] Bunlar içerisinde özellikle bir âyet, inkâr edenlere mühim bir ders vermektedir. Şöyle ki, iman etmedikçe Allah'ın peygamberine olan herhangi bir yakınlık bile, azaptan kurtuluş için yeterli değildir. Hz. Nûh'un ve Hz. Hûd'un hanımları örnek verilerek bu konu âyette şöyle anlatılır: *"Allah, inkâr edenlere Nûh'un karısı ile Lût'un karısını misal vermektedir: Onlar kullarımızdan iki erdemli kişinin nikâhı altındaydılar ama kocalarının davasına ihanet*

62 Şuarâ 26/119-120.
63 A'râf 7/64; Yûnus 10/73.
64 Hûd 11/44.
65 Sâffât 37/77-83.
66 Zâriyât 51/46.
67 Kāf 50/12-14.
68 Hûd 11/49.
69 Âl-i İmrân 3/33-34; Ahzâb 33/7-8; Nisâ 4/163-164.

ettiler. Dolayısıyla kocaları da Allah'tan gelen cezaya karşı onları koruyamadı. Kendilerine ise 'Haydi, diğer girenlerle birlikte girin bakalım ateşe!' denildi."[70]

Hz. Peygamber'in de Kur'ân'a muhatap olan ilk neslin de daha evvel bilmediği bu kıssalar[71] hicretten önce inmiştir. Hz. Âdem'den sonra insanlığın ikinci babası olan Hz. Nûh'un kıssası anlatıldıktan sonra bir konunun vurgulanması yerinde olur. Nûh kıssası da dâhil olmak üzere, Kur'ân kıssalarının neredeyse hiçbirinde tarih ve yer bilgisinin bulunmaması ve peygamberler dışında nâdiren şahıs isimlerine yer verilmesi, kıssaların anlatılış amacına yönelik bir fikir vermektedir. Buna göre denilebilir ki Kur'ân-ı Kerîm, bu kıssalar üzerinden tarih bilgisi vermeyi hedeflememiştir. Kıssaların anlatılmasındaki amaç, Hz. Âdem'den itibaren tüm insanlığa, inananlar ve inanmayanlar üzerinden iki farklı duruş arasındaki çetin mücadeleyi göstermek, her dönemde her bir insanın iman ve iyilik safında yer almasını sağlamaktır. Çoğu defa Kur'ân'ın, aralarında asırlar hatta binlerce sene bulunan elçilerin mücadelelerini bir çırpıda peş peşe zikretmesi de bu amaca yöneliktir. Yüce Kitabımız Kur'ân, ilk Müslümanlara, kendilerinden önce Hz. Nûh önderliğindeki "iyilerin" karşılaştığı zorlukları anlatmıştır. Böylece onları desteklemiş, teselli etmiş ve onlara ümit, güç, azim ve sabır aşılamıştır. Son tahlilde, Hz. Nûh da diğer elçiler gibi tevhid mücadelesini kararlılıkla yürütmüştür. Kur'ân, Hz. Peygamber (sas) ile sona eren bir zincirin halkaları olarak peygamber kıssalarını anlatmıştır. Bu doğrultuda imandan ve itidalden sapmaya izin vermemek için de Müminlerin ağzından *"Allah'ın elçileri arasında ayrım yapmayız."*[72] ilkesini dile getirmiştir.

70 Tahrîm 66/10.
71 Hûd 11/49.
72 Bakara 2/285.

HÛD (AS)
VE
ÂD HALKI

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَاِلٰى عَادٍ اَخَاهُمْ هُودًاۜ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُۜ
اَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٦٥﴾ قَالَ الْمَلَاُ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِه۪ٓ اِنَّا لَنَرٰيكَ
ف۪ي سَفَاهَةٍ وَاِنَّا لَنَظُنُّكَ مِنَ الْكَاذِب۪ينَ ﴿٦٦﴾ قَالَ يَا قَوْمِ لَيْسَ ب۪ي
سَفَاهَةٌ وَلٰكِنّ۪ي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَم۪ينَ ﴿٦٧﴾ اُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبّ۪ي
وَاَنَا۬ لَكُمْ نَاصِحٌ اَم۪ينٌ ﴿٦٨﴾

"Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u (gönderdik). O dedi ki: 'Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka ilâhınız yoktur. Hâlâ sakınmayacak mısınız?' Kavminin inkârcı ileri gelenleri, 'Biz seni kesinlikle bir akılsızlık içinde görüyoruz ve gerçekten senin yalancılardan olduğunu düşünüyoruz.' dediler. Hûd ise 'Ey kavmim!' dedi, 'Ben akılsız değilim; ben, âlemlerin Rabbinin gönderdiği bir elçiyim. Size Rabbimin vahyettiklerini duyuruyorum ve ben sizin için güvenilir bir öğütçüyüm.'"

(A'râf 7/65-68)

وَتِلْكَ عَادٌ جَحَدُوا بِاٰيَاتِ رَبِّهِمْ وَعَصَوْا رُسُلَهُ وَاتَّبَعُٓوا اَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَن۪يدٍ
﴿٥٩﴾ وَاُتْبِعُوا ف۪ي هٰذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِۜ اَلَٓا اِنَّ عَادًا كَفَرُوا رَبَّهُمْۜ
اَلَا بُعْدًا لِعَادٍ قَوْمِ هُودٍ ﴿٦٠﴾

"İşte Âd! Rablerinin âyetlerini inkâr ettiler, O'nun peygamberlerine âsi oldular ve her inatçı zorbanın emrine uydular. Onlar hem bu dünyada hem de kıyamet gününde lânete uğradılar. Evet, Âd Rabbini inkâr etti. Hûd'un kavmi Âd'ın canı cehenneme!"

(Hûd 11/59-60)

اِذْ قَالَ لَهُمْ اَخُوهُمْ هُودٌ اَلَا تَتَّقُونَۚ ﴿١٢٤﴾ اِنّ۪ي لَكُمْ رَسُولٌ اَم۪ينٌۙ ﴿١٢٥﴾
فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَط۪يعُونِۚ ﴿١٢٦﴾ وَمَٓا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍۚ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا
عَلٰى رَبِّ الْعَالَم۪ينَۜ ﴿١٢٧﴾

"Kardeşleri Hûd onlara şöyle demişti: 'Allah'a karşı gelmekten sakınmıyor musunuz? Ben, size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin. Bunun için sizden bir karşılık beklemiyorum. Benim mükâfatımı vermek yalnız âlemlerin Rabbine aittir.'"

(Şuarâ 26/124-127)

كَذَّبَتْ ثَمُودُ وَعَادٌ بِالْقَارِعَةِ ...﴿٤﴾

"Semûd ve Âd, kapılarını çalacak felâketi yalan saymışlardı..."

(Hâkka 69/4)

وَعَادًا وَثَمُودَا۟ وَقَدْ تَبَيَّنَ لَكُمْ مِنْ مَسَاكِنِهِمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ اَعْمَالَهُمْ
فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّب۪يلِ وَكَانُوا مُسْتَبْصِر۪ينَ ﴿٣٨﴾

"Âd ve Semûd kavimlerini de helâk ettik. Onların durumlarını yurtlarının kalıntıları size apaçık gösteriyor. Şeytan onlara, (kötü) işlerini güzel gösterip kendilerini doğru yoldan saptırmıştı, oysa gerçeği görme yeteneğine de sahiplerdi."

(Ankebût 29/38)

وَلَقَدْ مَكَّنَّاهُمْ ف۪يمَٓا اِنْ مَكَّنَّاكُمْ ف۪يهِ وَجَعَلْنَا لَهُمْ سَمْعًا وَاَبْصَارًا وَاَفْـِٔدَةًۘ
فَمَٓا اَغْنٰى عَنْهُمْ سَمْعُهُمْ وَلَٓا اَبْصَارُهُمْ وَلَٓا اَفْـِٔدَتُهُمْ مِنْ شَيْءٍ اِذْ كَانُوا
يَجْحَدُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِه۪ يَسْتَهْزِؤُ۫نَ ﴿٢٦﴾

"Onlara (Âd kavmine), size vermediğimiz yerler ve imkânlar verdik; kendilerini kulak, göz ve kalplerle donattık. Onlara kulakları da gözleri de kalpleri de hiçbir fayda sağlamadı. Çünkü onlar Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlardı. Alaya aldıkları şeyler kendilerini kuşatıverdi!"

(Ahkāf 46/26)

كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَذَاب۪ي وَنُذُرِ ﴿١٨﴾

"Âd kavmi de (peygamberlerini) yalancılıkla suçladı.
Azabım ve uyarılarım nasılmış bir bakın!"

(Kamer 54/18)

وَاذْكُرْ اَخَا عَادٍۜ اِذْ اَنْذَرَ قَوْمَهُ بِالْاَحْقَافِ وَقَدْ خَلَتِ النُّذُرُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ
وَمِنْ خَلْفِهٖٓ اَلَّا تَعْبُدُٓوا اِلَّا اللّٰهَۜ اِنّٖٓي اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظٖيمٍ ﴿٢١﴾

"Âd'ın kardeşini (Hûd'u) hatırla. Hani o, Ahkāf bölgesindeki kavmini uyarmıştı ki, ondan önce de sonra da nice uyarıcılar gelip geçmişti. O şöyle uyarmıştı: 'Allah'tan başkasına kulluk etmeyin. Ben size gelecek büyük bir günün azabından gerçekten korkuyorum!'"

(Ahkāf 46/21)

وَفٖي عَادٍ اِذْ اَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرّٖيحَ الْعَقٖيمَۚ ﴿٤١﴾
مَا تَذَرُ مِنْ شَيْءٍ اَتَتْ عَلَيْهِ اِلَّا جَعَلَتْهُ كَالرَّمٖيمِۜ ﴿٤٢﴾

"Âd kavminde de (ibretler var). Onlara silip süpüren rüzgârı göndermiştik. Üzerinden geçtiği hiçbir şeyi bırakmıyor, kül edip savuruyordu."

(Zâriyât 51/41-42)

وَاَمَّا عَادٌ فَاُهْلِكُوا بِرٖيحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍۙ ﴿٦﴾ سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ
وَثَمَانِيَةَ اَيَّامٍۙ حُسُومًا فَتَرَى الْقَوْمَ فٖيهَا صَرْعٰىۙ كَاَنَّهُمْ اَعْجَازُ
نَخْلٍ خَاوِيَةٍۚ ﴿٧﴾

"Âd halkı ise dehşetli bir kasırga ile yok ediliverdi. Allah o kasırgayı ardarda yedi gece, sekiz gün onların üzerine gönderdi. Öyle ki (orada bulunsaydın), o kavmi devrilmiş hurma kütükleri gibi oracıkta yere serilmiş hâlde görürdün."

(Hâkka 69/6-7)

فَاَمَّا عَادٌ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَقَالُوا مَنْ اَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً اَوَلَمْ
يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ الَّذ۪ي خَلَقَهُمْ هُوَ اَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَكَانُوا بِاٰيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿١٥﴾
فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ ر۪يحًا صَرْصَرًا ف۪ٓي اَيَّامٍ نَحِسَاتٍ لِنُذ۪يقَهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي
الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَخْزٰى وَهُمْ لَا يُنْصَرُونَ ﴿١٦﴾

"Âd kavmi, yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve 'Bizden daha güçlü kim var?' dediler. Onları yaratan Allah'ın kendilerinden daha güçlü olduğunu düşünmezler miydi? Onlar, âyetlerimizi de inatla inkâr ediyorlardı. Sonunda dünya hayatında onlara alçaltıcı cezayı tattırmak için o kara günlerde üzerlerine dondurucu bir rüzgâr gönderdik. Âhiret azabı ise daha da alçaltıcı olacak, orada onlara yardım da edilmeyecektir."

(Fussılet 41/15-16)

Konunun Kavramsal Bağlamı

Hz. Hûd ve peygamber olarak gönderildiği Âd toplumunun kıssası, Kur'ân'da 14 Mekkî sûrede yer almaktadır. Konuyla ilgili ilk âyetlerde onların yaşadıkları kısaca anlatılır, peygamberlerini yalanladıklarına ve ağır biçimde cezalandırıldıklarına dikkat çekilir.[1] Kıssanın ayrıntılı anlatımı A'râf (7/65-72), Şuarâ (26/123-139), Hûd (11/50-60), Ahkāf (46/21-28) ve Mü'minûn (23/31-43) sûrelerinde verilir. Yüce Allah, Mü'minûn sûresinde Nûh kavminden sonra "başka bir toplum" vücuda getirdiğini ve bu topluma da kendilerinden bir elçi gönderdiğini bildirmektedir. Bu toplumun, korkunç bir gürültüyle (*sayha*) yok edildiği ifadesinden hareketle Semûd kavmi olduğu da ileri sürülmüştür.[2] Ancak müfessirlerin çoğunluğuna ve kimi tarihçilere göre bu toplum, Âd kavmidir.[3] Nitekim A'râf, Hûd ve Şuarâ sûrelerinde de Nûh kavminin kıssasından hemen sonra Âd kavminin kıssası anlatılmaktadır.[4] Âyetlerde Hûd, "Âd'ın kardeşi" olarak sunulmuştur.[5] Bu nitelendirme, müfessirlerce Hûd'un halkıyla aynı kabileye mensubiyeti [6] veya onlar gibi bir beşer olması şeklinde anlaşılmıştır.[7] Sözlükte "yüksek kum yığını" anlamına gelen Ahkāf, kaynaklara göre Hûd Peygamber'in "İlk Âd" (*Âd-ı Ûlâ*) toplumunu imana davet ettiği sırada yaşadıkları yerin adıdır. Bu yer ise Arabistan'ın güneyinde, Umman ile Hadramut veya Umman ile Mehre arasında bir bölge ya da Yemen'in denize bakan yüksek kum tepeleridir.[8] Hz. Hûd'un adı ve kavminin yaşadığı "Ahkāf" bölgesinin ismi, Kur'ân'da iki ayrı sûreye isim olmuştur.

Hâid kelimesinin çoğulu olan *hûd*, "yavaşça geri dönmek" anlamına gelir. Din dilinde ise "günahından dönmek, tövbe etmek" mânasında kullanılır.

1 Fecr 89/6-7; Necm 53/50; Kāf 50/13; Kamer 54/18-21.
2 Mü'minûn 23/31-32: Taberî, XVII, 39; İbn Kesîr, X, 122; İbn Âşûr, XVIII, 49-50.
3 Mü'minûn 23/31-32: Mukātil b. Süleyman, III, 156; İbn Kesîr, X, 122; İbn Atıyye, VI, 292; Kurtubî, XV, 37-38; Cevâd Ali, *el-Mufaṣṣal fî Târîḫi'l-ʿArab*, I, 299.
4 Mü'minûn 23/31-32: Râzî, XXIII, 98.
5 A'râf 7/65; Şuarâ 26/123-124; Hûd 11/50; Ahkāf 46/21.
6 A'râf 7/65: Mukātil b. Süleyman II, 44; Mâtürîdî, V, 398; Râzî, XIV, 161.
7 A'râf 7/65: Mâtürîdî, V, 398; Râzî, XIV, 161.
8 Ahkāf 46/21: Taberî, XXI, 150-153; Mâverdî, V, 282, 406; Zemahşerî, V, 504; Nesefî, III, 315; Elmalılı, VI, 4354.

Hevd kökünden türetilmiş olan *hûd* kelimesi, kimi âyetlerde Yahudileri ifade eden bir isim olarak da yer alır. Neticede Kur'ân-ı Kerîm'de on âyette geçen *hûd* kelimesi, yedi âyette Hz. Hûd'un adı olarak, üç âyette de Yahudileri ifade eder şekilde kullanılmıştır. Âd kelimesi ise 24 âyette geçmektedir. Bu halkın ilk atası olarak kabul edilen Âd, Hz. Nûh'un torunlarından Avs'ın (Ûs) oğludur. Kimi müfessirler, Necm sûresinin ellinci âyetinde geçen "İlk Âd" (*Âd-ı Ûlâ*) ifadesinden hareketle Âd kavmini "İlk Âd" (*Âd-ı Ûlâ*) ve "Sonraki Âd" (*Âd-ı Uhrâ*) olmak üzere iki kısma ayırmışlardır. Buna göre Hz. Hûd'un peygamber olarak gönderildiği kavim Âd-ı Ûlâ'dır.

Âd kavminin yaşadığı yerin ismiyle ilgili Fecr sûresinde *"memleketler içinde benzeri yaratılmamış olan, sütunlarla dolu İrem"* şehrinden bahsedilmektedir. Bundan hareketle Âd kavminin yaşadığı yerin, kimi müfessir ve tarihçiler tarafından "İrem" olduğu da ifade edilmektedir. Kaynaklarımızda en çok benimsenen görüş, İrem'in Yemen'de Hadramut ile San'a arasında Şeddâd isimli hükümdar tarafından inşa ettirilen bir şehir olduğudur.

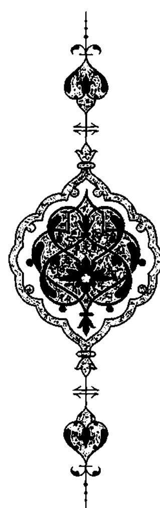
Âd kavmini konu edinen ilk âyetlerde, Müşriklere inkârda ısrar etmemelerine dair uyarılarda bulunulur. Aksi takdirde kendilerini bekleyen son, daha önce peygamberlerini yalanlayan toplumların acı sonu ile aynı olacaktır. Bu uyarılar Hz. Peygamber'e (sas) iman ettikleri için zulüm ve baskıya mâruz kalan Müminlerin Allah'a olan güvenlerini pekiştirmiştir. Kur'ân'da Hûd ve halkı Âd arasındaki diyaloglar âdeta Hz. Muhammed'in (sas) Kureyş ile olan diyaloglarını andırır. Buna göre, Peygamberimiz toplumunu neye davet etmişse Hz. Hûd da aynı şeye davet

Bakara 2/111: Halîl b. Ahmed, IV, 329; Taberî, II, 428; Fîrûzâbâdî, *el-Ḳāmûsü'l-Muḥîṭ*, s. 329.
Bakara 2/111, 135, 140: Ferrâ, I, 73.
A'râf 7/65: İbn Âşûr, VIII, 200.
Fecr 89/6: Ebû Ubeyde, II, 297.
Necm 53/50: Kurtubî, XX, 63; Ebüssuûd Efendi, V, 2.
Fecr 89/7-8.
Fecr 89/6-8: Taberî, XXIV, 361-368; İbn Kesîr, XIV, 343-345; Zemahşerî, VI, 369.
A'râf 7/65-72.

etmiştir. Âyetler, Allah Resûlü'nün (sas) Mekke'de sürdürdüğü tevhid mücadelesinde Müşriklerden yoğun baskı gördüğü bir zaman diliminde inmiştir. Müşrikler, ticarî yolculukları sebebiyle, Âd toplumunun geçmişte yaşadığı mekânı biliyorlardı. Hz. Hûd'un dine davetine karşılık azgın ve şımarık kavminin onu nasıl inkâr ettiği, sonuçta zalimlerin ilâhî azapla nasıl yok olduğu anlatılarak aslında Müşriklere bir uyarıda bulunulmakta, Müminlere ise Allah Teâlâ'nın yardım müjdesi verilmektedir.[1]

1 A'râf 7/72: Zemahşerî, II, 461; İbn Âşûr, VIII, 215.

HZ. HÛD, HALKINI SADECE ALLAH'A KUL OLMAYA ÇAĞIRMIŞTI

وَاِلٰى عَادٍ اَخَاهُمْ هُودًاۜ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُۜ اَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٦٥﴾

"Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u (gönderdik). O dedi ki: 'Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka ilâhınız yoktur. Hâlâ sakınmayacak mısınız?'"

(A'râf 7/65)

İnsanlık ailesine gönderilen bütün peygamberler gibi, Hz. Hûd da kavmini yalnızca Yüce Allah'a kul olmaya davet etmişti. Çünkü içinde yaşadığı topluluk, putları ve insanları tanrılaştırmış, onlara sığınıp onlardan yardım diler hâle gelmişti. Hûd Peygamber onlara şöyle hitap etti: *"Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka ilâhınız yoktur."*[1] Âd kavmi bu çağrıya kulak tıkayarak inkârını inatla sürdürdü. Bunun temelinde ise atalarından gördüklerini doğru kabul etme, yani körü körüne bağlanma eğilimi yatıyordu. Kur'ân-ı Kerîm, hidayet çağrısına karşı yükselen bu itirazı şöyle anlatmaktadır: *"Dediler ki: Sen bize yalnız Allah'a kulluk etmemiz ve atalarımızın tapmakta olduklarını bırakmamız için mi geldin?"*[2] Bu itiraza Hûd (as) şöyle cevap verdi: *"… Haklarında Allah'ın hiçbir delil indirmediği, sadece sizin ve atalarınızın uydurduğu birtakım isimler (düzmece tanrılar) konusunda benimle tartışıyor*

1 A'râf 7/65; Hûd 11/50: İbn Ebî Hâtim, V, 1508; VI, 2044.
2 A'râf 7/70.

musunuz?..."[3] Ancak Âd halkı, kendilerince tanrı edindikleri birtakım putlara tapmaya devam ediyor, onların kendilerine faydası olacağını zannediyordu. Bu düşüncenin geçersiz olduğunu Kur'ân-ı Kerîm şöyle ifade eder: *"Allah'tan başka, O'na yaklaştırsın diye edindikleri tanrılar kendilerine yardım etselerdi ya! Aksine onları bırakıp kayboldular..."*[4]

Yüce Allah'ın dışındaki varlıkları tanrı edinip onlardan medet ummak, Kâfirlerin uydurdukları bir yalandan ve sahte bir inançtan ibaretti. Hâlbuki Allah Teâlâ onlara hakikati işitme, görme ve düşünüp anlama kabiliyeti vermişti. Fakat ne kulakları, ne gözleri ne de kalpleri işe yaradı. Çünkü onlar, Yüce Allah'ın apaçık âyetlerini inkâr ediyor, *"Sen bizi ilâhlarımızdan uzaklaştırmak için mi geldin?"*[5] diyerek peygamberlerine karşı çıkıyorlardı. Hûd (as) ise Yüce Allah'a karşı gelmemelerini ve kendisine uymalarını söylüyordu. Üstelik bu elçilik görevi sebebiyle kendilerinden maddî bir karşılık beklemediğini de açıkça ilân ediyordu. Çünkü bütün peygamberler gibi, Hz. Hûd'un yaptıklarının karşılığını da yalnızca Rabbimiz verebilirdi.[6]

Muhataplarını Allah Teâlâ'ya imana ve yalnız O'na kulluk etmeye davet eden Hûd Peygamber, halkı tarafından yalancılıkla suçlandı.[7] Vahyi inkâr edenler, Hz. Hûd'a karşı gelerek inatçı zorbaların peşinden gitti.[8] Allah'ın elçisine inanmayan bu kimseler, kıyameti de yalanladı.[9] Nitekim Âd'ın önde gelen Kâfirleri, Hz. Hûd'u aklını yitirmiş ve sahtekâr birisi olmakla itham ettiler: *"Biz seni kesinlikle bir akılsızlık içinde görüyoruz ve gerçekten senin yalancılardan olduğunu düşünüyoruz."*[10] Daha da ileri giderek, *"... Rabbimiz (buna inanmamızı) isteseydi mutlaka (elçi olarak) melekler gönderirdi..."* diye bahaneler uydurup onun peygamberliğini inkar ettiler.[11]

Hak ve hakikat davetçisi Hûd Peygamber'e karşı gelen Âd halkı, öncekilerin yanlışını tekrar ediyordu.[12] Bu haksız ithamlara karşı Hûd Peygamber'in cevabı şöyleydi: *"Ey kavmim! Ben akılsız değilim; fakat ben, âlemlerin Rabbinin gönderdiği bir elçiyim. Size Rabbimin vahyettiklerini duyuruyorum ve ben sizin için güvenilir bir öğütçüyüm."*[13] Onlara şunu soruyordu: *"Sizi uyarmak için, içinizden bir adam*

3 A'râf 7/71.
4 Ahkāf 46/28.
5 Ahkāf 46/22.
6 Şuarâ 26/123-127.
7 Kamer 54/18; Şuarâ 26/123, 129.
8 Hûd 11/59.
9 Hâkka 69/4.
10 A'râf 7/66: Mukātil b. Süleyman, II, 45.
11 Fussılet 41/14.
12 Şuarâ 26/123.
13 A'râf 7/67-68.

vasıtasıyla Rabbinizden size bir zikir (vahiy) gelmesine şaştınız mı?"[14] İnkârcılar ise yaşadıkları toplumun içinden bir insanın peygamber olmasına karşı çıkıyor, Hz. Hûd'u başkalarının gözünde değersiz kılmak için şu gerekçeleri öne sürüyorlardı: *"… Bu da olsa olsa sizin gibi sıradan bir insan. Sizin yediğinizden yemekte, içtiğinizden içmektedir. Sizin gibi sıradan bir insana uyacak olursanız o zaman herhalde kaybedenlerden olursunuz. (…) O (peygamber), Allah hakkında sadece yalanlar uyduran bir adamdır. Biz ona inanmıyoruz."*[15] Oysa Yüce Allah'ın yasası, insanlara rahmetinin bir gereği olarak aralarında yaşayan ve örnek alabilecekleri peygamberler göndermekti.

Âd toplumunun, Hz. Hûd'a karşı çıkmalarının ve hidayet davetini kabul etmemelerinin bir diğer gerekçesi tıpkı Kureyş gibi öldükten sonra yeniden diriliş gerçeğini ve âhiret hayatını inkâr etmeleriydi. Âd kavminin bu dünya hayatında kendilerine verilen nimetlerle şımarıp azan ileri gelenleri şöyle diyorlardı: *"O (Hûd) size, ölüp de toprak ve kemik yığını hâline gelmişken tekrar hayat alanına çıkarılacağınızı mı söylüyor? Bu size söylenenler gerçek olmaktan çok çok uzak! Gerçek olan sadece şu yaşadığımız dünya hayatıdır. Yaşar ve ölürüz. Bir daha da diriltilecek değiliz."*[16] İşte bu anlayışları sebebiyle sadece dünya hayatının refah ve rahatını düşünerek büyük binalar yapıyorlardı. Yaptıkları bu köşklerde mutlu ve güvenli yaşayacaklarını, âdeta hiç ölmeyeceklerini zannediyorlardı. İsrafa, gösterişe, şiddete ve haksızlığa kaymışlardı. Hz. Hûd ise böylesine maddî güce ve gelişmiş imkânlara sahip olan bu halkı düşünmeye davet ediyordu: *"Siz boş şeylerle uğraşarak her yüksek yere bir anıt mı dikersiniz? Temelli kalacağınızı umarak mı büyük konaklar yaparsınız? Gücünüzü hep zalim zorbalar gibi mi kullanırsınız?"*[17] Dünyanın geçici zenginliğine aldanıp âhireti, Allah'a hesap vermeyi ve sonsuz saadeti unutanlar, Hûd Peygamber'in uyarılarından elbette rahatsız oluyordu.

Âd kavminin inkârı nankörlükten besleniyordu. İyiliğin değerini bilmeme ve nimeti verene karşı şükürsüzlük etme hâli olan nankörlük, onları kibre ve isyana sürüklüyordu. Kulun Rabbine karşı nankörlüğü O'nu inkârdır. Nitekim Hûd (as) onları kendilerine verilen nimetler üzerinde düşünmeye ve şükretmeye davet ederek şöyle demişti: *"… Düşünün ki O sizi, Nûh kavminden sonra onların yerine geçirdi ve yaratılışta sizi onlardan güçlü kıldı. O hâlde Allah'ın nimetlerini hatırlayın ki kurtuluşa*

A'râf 7/69.
15 Mü'minûn 23/33-34, 38.
16 Mü'minûn 23/35-37.
Şuarâ 26/128-130.

eresiniz."[18] Allah Teâlâ onlara, Mekke Müşriklerine bile vermediği imkânları vermiş,[19] sürülerle hayvanlar ve evlâtlar bahşetmiş, dillere destan İrem bağlarını bağışlamıştı. Onlara düşen, bu nimetlere şükrederek Yüce Allah'ın azabından korunmaya çalışmalarıydı.[20] Ama onlar şükretmeyi değil nankörlüğü tercih ettiler. Bu durum âyette şöyle anlatılır: *"... yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve 'Bizden daha güçlü kim var?' dediler. Oysa onları yaratan Allah'ın kendilerinden daha güçlü olduğunu düşünmezler miydi?..."*[21] Görüldüğü gibi Âd kavmi, ellerindeki imkânlara aldanarak büyüklük taslamış, her türlü güç, kuvvet ve kudretin esas kaynağının Yüce Allah olduğunu görmezden gelmişti. O'nun azabından korkup da kötülüklerden vazgeçmek yerine kendilerine gelen bütün âyetleri ve kanıtları inkâr etmişlerdi.[22]

Kendisini yalancılıkla itham eden halkına Hz. Hûd'un elbette bir cevabı vardı: *"... Allah'a karşı gelmekten sakınmıyor musunuz? Ben, size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin."*[23] Yine Hûd (as), âhiret hayatını unutup tamamen dünya hayatının zevklerine yönelen, kulluğu terk eden, servetine güvenen, sorgulamaksızın ve gaddarca cinayetler işleyen[24] halkını günahtan arındırmak için şu çağrıyı yapmıştı: *"Ey kavmim! Rabbinizden bağışlanmayı dileyin, sonra O'na tövbe edin ki üzerinize bolca yağmur göndersin ve kuvvetinize kuvvet katsın, sakın günahkârlar olup Allah'tan yüz çevirmeyin!"*[25] Âd kavmi ise ona şu karşılığı vermişti: *"Ey Hûd! Bize açık bir mucize getirmedin, biz senin sözünle tanrılarımızı bırakacak değiliz, biz sana iman edecek de değiliz. 'Tanrılarımızdan biri senin aklını almış!' demekten başka söyleyeceğimiz söz yok!..."*[26] Hz. Hûd'un halkına mucizeler ve tevhide dair kanıtlar getirmediği açık bir yalan ve iftiraydı. Nitekim Kur'ân'da şöyle buyrulmaktadır: *"İşte Âd! Rablerinin âyetlerini (mucizelerini) inkâr ettiler..."*[27] Yüce Allah, Âd kavmine çeşitli mucizeler göndermiş, ama onlar yine de peygamberlerini mucize getirmemekle itham etmişlerdi.[28] Bu suçlamaya karşılık, Allah'ın elçisi, endişesini şöyle dile getirmişti: *"Doğrusu sizin hakkınızda büyük bir günün azabından korkuyorum."*[29] Onların cevabı yine hoyratçaydı: *"Sen öğüt versen*

18 A'râf 7/69.
19 Ahkāf 46/26.
20 Şuarâ 26/132-134.
21 Fussılet 41/15.
22 Fussılet 41/15: Mukātil b. Süleyman, III, 738; Taberî, XX, 397.
23 Şuarâ 26/124-126.
24 Şuarâ 26/128-130: Kurtubî, XVI, 55-57; İbn Âşûr, XIX, 165-169.
25 Hûd 11/52.
26 Hûd 11/53-54.
27 Hûd 11/59: Kurtubî, XI, 146.
28 Hûd 11/53: İbn Âşûr, XII, 97-98.
29 Şuarâ 26/135.

de vermesen de bizce birdir. Bu, öncekilerin tuttuğu yoldan başkası değildir. Bu yüzden azaba uğratılacak da değiliz."[30]

Bütün çaba ve uğraşısına rağmen inkârda ısrar eden kavmine son bir uyarı olarak Hz. Hûd şöyle hitap etti: *"… Ben Allah'ı şahit tutuyorum, siz de şahit olun ki sizin Allah'ı bırakıp da O'na ortak koştuklarınızla benim hiçbir ilgim yoktur. Haydi hepiniz bana tuzak kurun, bana aman vermeyin! Ben, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a dayandım. Çünkü kımıldayan her canlının kaderi O'nun elindedir. Şüphesiz Rabbimin yolu dosdoğru yoldur. Eğer sırt çevirirseniz bilin ki size ulaştırmakla görevli olduğum şeyi size bildirdim. Rabbim yerinize başka bir kavmi getirebilir. Siz O'na hiçbir engel çıkaramazsınız. Şüphesiz Rabbim her şeyi gözetendir."*[31] Nihayet inkârcıların hak ettikleri azap ve helâk vakti gelince Allah Teâlâ, Hz. Hûd'u ve onunla birlikte iman edenleri katından bir rahmetle kurtardı.[32] Âyetlerini yalan sayıp iman etmeyenlerin de köklerini kazıdı.[33] Rabbini inkâr eden Âd kavmi, hem bu dünyada hem de kıyamet gününde Rabbimizin sonsuz rahmetinden mahrum kalmaya mahkum oldu.

ÂD HALKINA VERİLEN CEZA İNKÂR EDENLERE İBRETTİR

وَفِي عَادٍ إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَ ﴿٤١﴾
مَا تَذَرُ مِنْ شَيْءٍ أَتَتْ عَلَيْهِ إِلَّا جَعَلَتْهُ كَالرَّمِيمِ ﴿٤٢﴾

"Âd kavminde de (ibretler var). Onlara silip süpüren rüzgârı göndermiştik. Üzerinden geçtiği hiçbir şeyi bırakmıyor, kül edip savuruyordu."
(Zâriyât 51/41-42)

30 Şuarâ 26/136-138.
31 Hûd 11/54-57.
32 A'râf 7/72; Hûd 11/59.
33 A'râf 7/72.

Hz. Hûd halkını şöyle uyarmıştı: *"Allah'tan başkasına kulluk etmeyin. Ben size gelecek büyük bir günün azabından gerçekten korkuyorum!"*[334] Bu uyarıya kulak asmayan cüretkâr topluluk, *"... Doğru söylüyorsan tehdidini hemen gerçekleştir!"*[335] diyerek onu alaya aldılar. Hz. Hûd ise onlara, *"Bu bilgi ancak Allah katındadır; size bildirmek üzere gönderildiğim mesajı ulaştırıyorum, fakat sizi cehâlette direnen bir topluluk olarak görüyorum."*[336] cevabını vermişti. Ellerindeki onca nimetin kıymetini bilmeyen, yaşadıkları hayata ve sahip oldukları imkânlara şükretmeyen, Allah'a şirk koşarak tevhid çağrısına kalplerini kilitleyen Âd kavmi, üstelik bir de bu nimetlerin yok olmamasını arzu ediyorlardı. Nihayet ufukta bir bulut gözükmüştü: *"Felâketi vadilerine yönelmiş, ufku kaplayan bir bulut olarak görünce, 'İşte bize yağmur getirecek bir bulut.' dediler. Hayır, o hemen gelmesini istediğiniz ceza! İçinde acılı azap bulunan, Rabbinin emri ile her şeyi silip süpüren bir rüzgâr! Sonunda sadece evlerinin kalıntılarının görüldüğü bir hâle geldiler. Günaha batıp kalmış bir topluluğu işte böyle cezalandırırız."*[337] Hadis kaynaklarımızda aktarıldığına göre, Peygamberimiz Âd kavminin helâk edilişinin bir bulut aracılığıyla olduğunu hiç aklından çıkarmazdı. Nitekim Hz. Âişe hava bulutlandığında veya rüzgâr arttığında onun endişelendiğini ve bu durumun yüzüne yansıdığını anlatmıştır. Bir gün Hz. Âişe, "Ey Allah'ın Resûlü! İnsanlar bulut gördükleri zaman yağmur vardır ümidiyle sevinirler. Hâlbuki sen bunu gördüğünde, yüzünden hoşnutsuzluk okuyorum." deyince, o şöyle buyurmuştur: *"Ey Âişe! Bunda bir azap bulunmadığına dair bana kim teminat verebilir? Hâlbuki bir kavim (Âd kavmi) rüzgâr ile helâk edilmişti. Onlar aslında azabı görmüşler fakat ümitlenerek 'Bu bize yağmur yağdıracak bir buluttur.' demişlerdi."*[338]

Hak ettikleri azabın vakti geldiğinde *"Azabım ve uyarılarım nasılmış bir bakın!"*[339] buyuran Yüce Allah, bu dünya hayatında onları perişan eden cezayı tattırmak için üzerlerine dondurucu bir rüzgâr göndermişti.[340] Bitmek bilmeyen o kara günde, rüzgâr şiddetli bir kasırgaya dönüşmüştü. İnsanları sökülmüş hurma kütükleri gibi savurup atıyordu.[341] Önüne gelen her şeyi silip süpürüyordu. Üzerinden geçtiği her şeyi kül edip savuruyordu.[342] Fırtına, onları âdeta bir çerçöp yığını hâline getirmişti.

334 Ahkāf 46/21.
335 Ahkāf 46/22; A'râf 7/70.
336 Ahkāf 46/23.
337 Ahkāf 46/24-25: İbn Âşûr, XXVI, 49-50.
338 Ahkāf 46/24-25: Müslim, "İstisḳā'", 16; İbn Kesîr, XIII, 25-26; Zemahşerî, V, 506; Kurtubî, XIX, 215.
339 Kamer 54/18.
340 Fussılet 41/16.
341 Kamer 54/19-20.
342 Zâriyât 51/41-42.
343 Mü'minûn 23/41.

Bu, onlara bu dünyada yaşattırılan bir azaptı. Âhirette onları daha yakıcı bir azap bekliyordu. Çünkü inkâr edenlerin ebedî durağı ancak cehennemdi.

Âd kavminin hikâyesi, bütün insanlar için ders alınması gereken bir ibret tablosudur. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'in ilk inen sûrelerinin birinde şöyle denilmektedir: *"Görmedin mi, Rabbin ne yaptı Âd kavmine; memleketler içinde benzeri yaratılmamış olan, sütunlarla dolu İrem'e?"*[44] Yine Yüce Allah, Resûlullah'a (sas) hitabıyla, Âd kavminin kötü sonunun Müşriklere anlatılmasını istemektedir: *"Âd kavminin kardeşini (Hûd'u) hatırla."*[45] Eğer Müşrikler kendileriyle Âd kavmini bir karşılaştırsalardı, ne derece benzer olduklarını görürlerdi. Sonuçta kendilerini de böyle bir âkıbetin beklediğini anlarlardı.[46]

Yüce Kitabımız, Hz. Hûd ve Âd toplumu kıssasında nice dersler olduğunu ancak insanların çoğunluğunun bundan ibret alıp da iman etmediğini bildirmektedir.[47] Dolayısıyla Âd toplumunun başına geleni unutmamak, hakkı inkâr ve Allah'a isyanın kötü sonundan dersler çıkarmak gerekmektedir. Nitekim Allah Teâlâ, Mekkelileri kastederek Peygamberimize şöyle seslenmiştir: *"Eğer onlar yine de yüz çevirirlerse de ki: Sizi, Âd ve Semûd'un başına düşen yıldırım gibi bir yıldırıma karşı uyarıyorum."*[48] Bu âyetle Mekke Müşriklerinin kendisine karşı çıkması üzerine, vahyin Hz. Peygamber'i teselli ettiği görülmektedir. Birçok peygamber kıssasında, Resûl-i Ekrem'i ve Müminleri rahatlatmak için geçmiş toplumlardan örnekler verilmiştir.[49] Kur'ân'ın farklı sûrelerinde anlatılan Hûd Peygamber ve Âd kavminin kıssasına ilişkin bütün bu anlatımlar, aslında özü ve ana fikri bakımından tek bir olaydan bahsetmektedir: Yurtlarında bolluk içinde yaşayan ama buna rağmen nankörlük ederek Yüce Allah'a şirk koşan Âd toplumuna içlerinden birisi olan Hz. Hûd, peygamber olarak gönderilmiştir. Hz. Hûd onları Yüce Allah'a imana ve şirk koştukları diğer tanrıları reddetmeye çağırmıştır. Ancak onlar sahip oldukları maddî güç ve servete aldanarak kibir ve gurura kapılmışlardır. İman eden birkaç kişi dışında, kalabalık bir toplum, tevhidi, adâleti ve erdemli bir hayatı öngören vahyin davetini reddetmiş, nihayetinde korkunç bir kasırgayla helâk olmuşlardır.

Âd kavmini konu edinen ilk âyetlerde, Müşriklere inkârda ısrar etmemelerine dair uyarılarda bulunulur. Aksi takdirde daha önce peygamberlerini yalanlayan

44 Fecr 89/6-8.
45 Ahkāf 46/21: Zemahşerî, V, 505.
46 Ahkāf 46/21: İbn Âşûr, XXVI, 44.
47 Şuarâ 26/139.
48 Fussılet 41/13.
49 Ahkāf 46/21-23: Taberî, XXI, 150; İbn Kesîr, XIII, 22; İbn Âşûr, XXVI, 44.

toplumların dehşetli sonu onları da bekliyor olacaktır. Bu uyarılar, Peygamberimize iman ettikleri için Mekkelilerden zulüm gören ve ambargoya maruz kalan Müminlerin Allah'a olan güvenlerini pekiştirmiştir. Hz. Hûd ile Âd kavmi arasında geçen ve Kur'ân'da zikredilen diyaloglar Hz. Muhammed'in (sas) Kureyş ile olan diyaloglarını andırır. Her iki peygamber de içinde yaşadıkları şirk toplumunu tevhide davet etmiş ama muhatapları çeşitli akıl oyunları ve tartışmalarla onları reddetmiştir. Âd kavminin inkârına ve peygamberlerini suçlamalarına dair anlatılan ne varsa aynısı Mekke Müşriklerinde de vardır. Bu âyetler, Mekke'de yaşanan baskıların zirvede olduğu dönemde inmiştir. Ticarî yolculukları sebebiyle, Âd toplumunun geçmişte yaşadığı mekânları bilen Müşriklere, azgın ve şımarık bir kavmin nasıl helâk edildiği anlatılmış, ibret almaları için imkân sunulmuştur. Müminlere ise Allah Teâlâ'nın yardımı, mükâfatı ve rahmeti müjdelenmiştir.

SÂLİH (AS)
VE
SEMÛD HALKI

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَاِلٰى ثَمُودَ اَخَاهُمْ صَالِحًاۢ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُۜ هُوَ اَنْشَاَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ ف۪يهَا فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تُوبُوا اِلَيْهِۜ اِنَّ رَبّ۪ي قَر۪يبٌ مُج۪يبٌ ﴿٦١﴾

"Semûd halkına kardeşleri Sâlih'i gönderdik. (Sâlih onlara) dedi ki: 'Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka ilâhınız yoktur. O sizi yerden var etti ve size orayı mâmur hâle getirme görevi verdi. O hâlde O'ndan mağfiret isteyin, sonra da O'na tövbe edin. Şüphesiz Rabbim (kullarına) çok yakındır, duaları kabul eder.'"

(Hûd 11/61)

وَاِلٰى ثَمُودَ اَخَاهُمْ صَالِحاًۢ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُۜ قَدْ جَٓاءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْۜ هٰذِهٖ نَاقَةُ اللّٰهِ لَكُمْ اٰيَةً فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فٖٓي اَرْضِ اللّٰهِ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُٓوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ اَلٖيمٌ ﴿٧٣﴾

"Semûd halkına kardeşleri Sâlih'i gönderdik. Sâlih onlara, 'Ey kavmim!' dedi, 'Allah'a kulluk edin; sizin O'ndan başka ilâhınız yoktur. Size Rabbinizden açık bir delil gelmiştir. O da, size bir işaret olarak (gelmiş olan) Allah'ın şu devesidir. Onu bırakın, Allah'ın toprağında otlasın. Ona kötülük etmeyin, sonra sizi elem verici bir azap yakalar.'"

(A'râf 7/73)

كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِالنُّذُرِ ﴿٢٣﴾ فَقَالُٓوا اَبَشَراً مِنَّا وَاحِداً نَتَّبِعُهُٓۙ اِنَّٓا اِذاً لَفٖي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ ﴿٢٤﴾ ءَاُلْقِيَ الذِّكْرُ عَلَيْهِ مِنْ بَيْنِنَا بَلْ هُوَ كَذَّابٌ اَشِرٌ ﴿٢٥﴾

"Semûd (kavmi de) uyarıları yalanlamışlardı. Dediler ki: 'İçimizden tek bir beşere mi uyacağız? O takdirde doğru yoldan sapmış olur, yanarız. İlâhî mesaj içimizden ona mı gönderilmiş? Hayır o, yalancının, küstahın tekidir!'"

(Kamer 54/23-25)

وَكَانُوا يَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتاً اٰمِنٖينَ ﴿٨٢﴾

"Onlar, güvende olmak üzere dağları oyarak barınaklar yaparlardı."

(Hicr 15/82)

وَمَا مَنَعَنَٓا اَنْ نُرْسِلَ بِالْاٰيَاتِ اِلَّٓا اَنْ كَذَّبَ بِهَا الْاَوَّلُونَۜ وَاٰتَيْنَا ثَمُودَ النَّاقَةَ
مُبْصِرَةً فَظَلَمُوا بِهَاۜ وَمَا نُرْسِلُ بِالْاٰيَاتِ اِلَّا تَخْوِيفًا ﴿٥٩﴾

"Bizi mucizeler göndermekten alıkoyan şey, öncekilerin bunları yalanlamış olmasıdır. Nitekim Semûd kavmine, açık bir mucize olmak üzere dişi deveyi vermiştik, ama ona (inanmayıp) kötülük yaptılar. Oysa biz mucizeleri yalnızca korkutup uyarmak için göndeririz."

(İsrâ 17/59)

كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوٰيهَٓاۖ ﴿١١﴾ اِذِ انْبَعَثَ اَشْقٰيهَاۖ ﴿١٢﴾ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللّٰهِ
نَاقَةَ اللّٰهِ وَسُقْيٰيهَاۜ ﴿١٣﴾ فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَاۖ فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ رَبُّهُمْ بِذَنْبِهِمْ
فَسَوّٰيهَاۖ ﴿١٤﴾ وَلَا يَخَافُ عُقْبٰيهَا ﴿١٥﴾

"Semûd (kavmi) azgınlığı yüzünden (Allah'ın elçisini) yalanladı. Onların en azgın olanı (deveyi kesmek için ileri) atıldığında Allah'ın elçisi onlara, 'Allah'ın (mucize olarak) verdiği deveye ve onun su hakkına dokunmayın.' demişti. Fakat onlar, ona inanmayıp deveyi kestiler. Bunun üzerine Rableri, günahları sebebiyle onlara ardı arkası kesilmez felâketler göndererek hepsini helâk etti. (Allah, bu şekilde azap etmenin) âkıbetinden korkacak değil ya!"

(Şems 91/11-15)

قَالُوا يَا صَالِحُ قَدْ كُنْتَ فِينَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هٰذَا أَتَنْهٰينَا أَنْ نَعْبُدَ مَا يَعْبُدُ
آبَاؤُنَا وَإِنَّنَا لَفِي شَكٍّ مِمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ مُرِيبٍ ﴿٦٢﴾

"Dediler ki: 'Ey Sâlih! Sen bundan önce içimizde kendisine ümit bağlanan biriydin. Şimdi babalarımızın taptığı şeylere tapmaktan bizi engellemeye mi kalkışıyorsun?
Doğrusu bizi davet ettiğin konuda ciddi bir şüphe içindeyiz.'"
(Hûd 11/62)

وَفِي ثَمُودَ إِذْ قِيلَ لَهُمْ تَمَتَّعُوا حَتّٰى حِينٍ ﴿٤٣﴾ فَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ فَأَخَذَتْهُمُ
الصَّاعِقَةُ وَهُمْ يَنْظُرُونَ ﴿٤٤﴾

"Semûd (kavminin başına gelenler)de de (ibretler var).
Onlara 'Bir süreye kadar safa sürün bakalım!' denmişti.
Rablerinin buyruğuna uymayı kendilerine yediremediler.
Bu yüzden, bakıp dururlarken onları yıldırım çarpıvermişti!"
(Zâriyât 51/43-44)

فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ مَكْرِهِمْ أَنَّا دَمَّرْنَاهُمْ وَقَوْمَهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥١﴾ فَتِلْكَ
بُيُوتُهُمْ خَاوِيَةً بِمَا ظَلَمُوا إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥٢﴾

"Bak bakalım, tuzaklarının sonu ne oldu: Onları da kavimlerini de (nasıl) toptan helâk ettik! İşte haksızlıkları yüzünden çökmüş evleri!
Anlayan bir kavim için elbette bunda ibret vardır."
(Neml 27/51-52)

Konunun Kavramsal Bağlamı

Sâlih (as) kıssasına Kur'ân-ı Kerîm'de 21 sûrede değinilmektedir. Bunların on birinde kıssa detaylı anlatılmakta, diğerlerinde işaretle yetinilmektedir.[1] Hz. Sâlih'in kavmi olan Semûd ise Kur'ân-ı Kerîm'de 26 yerde geçmektedir. Sâlih (as) kıssası bazı yönleriyle Araplar tarafından bilinmekteydi. Nitekim Câhiliye dönemi Araplarının şiir ve hitabelerinde Hz. Sâlih ve Semûd kavmine çeşitli göndermeler yaptıklarını görüyoruz.[2] Bu halkın yaşadığı yerin Hicaz ile Şam arasındaki Vâdilkurâ ve çevresindeki Hicr bölgesi olduğu belirtilmektedir.[3] Bu yüzden Kur'ân'da Hz. Sâlih'in halkı için "Hicr Ashâbı" (*Ashâbü'l-Hicr*) ifadesi de kullanılmıştır.[4]

Semûd kelimesi "az su" anlamına gelmektedir. Bu halkın yaşadığı bölgede suyun az olması sebebiyle onlara bu isim verilmiştir. Bazı rivayetlere göre, Semûd ismi Hz. Sâlih'in dedesinden ötürü verilmiştir.[5] *Hicr* ise Arapçada kaya anlamına gelen *hacer* kelimesinden gelmektedir.[6] Çünkü Hz. Sâlih'in halkı dağlara, kayalara oydukları mağaralarda ve ovalara yaptıkları korunaklı bina ve saraylarda yaşıyorlardı.[7]

1 A'râf 7/73-79; Hûd 11/61-68; İsrâ 17//59; Şuarâ 26/141-159; Neml 27/45-53; Fussılet 41/17-18; Zâriyât 51/43-45; Kamer 54/23-31; Hâkka 69/4-5; Fecr 89/9-14; Şems 91/11-15.

2 İbn İshak, *es-Sîre*, s. 193, 211.

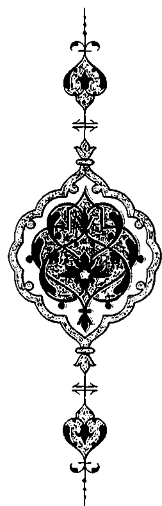
3 A'râf 7/73: Taberî, X, 282; Zemahşerî, II, 462; İbn Kesîr, VI, 336.

4 Hicr 15/80.

5 A'râf 7/73-74: Zemahşerî, II, 462; Râzî, XIV, 168; Râgıb el-İsfahânî, s. 81.

6 Râgıb el-İsfahânî, s. 108-109.

7 A'râf 7/74; Hicr 15/82; Şuarâ 26/149.

Kureyş'ten bir grup insan, bir gün yine Resûlullah'ın peygamberliği hakkında konuşuyordu. Ebû Cehil şu fikri ortaya attı: "Muhammed'in işine akıl sır erdiremiyoruz, yaptıklarına da bir anlam veremiyoruz! Şiiri, sihri ve kehaneti bilen bir adam bulalım da o kişi gidip onunla konuşusun ve ne demek istediğini bize aktarsın." Utbe b. Rebîa atıldı. "Vallahi ben şiir dinlerim ve söylerim, sihri bilirim, kehanetin de ne olduğuna vâkıfım." diyerek görevi üstlendi. Daha sonra Hz. Muhammed'e gelerek şöyle dedi: "Ey Muhammed! Sen mi daha üstünsün yoksa Hâşim mi? Sen mi daha değerlisin yoksa Abdülmuttalib mi? Sen mi daha iyisin yoksa (baban) Abdullah mı? Ne diye putlarımız hakkında ileri geri konuşuyor ve bizi yolumuzdan alıkoymaya, davamızdan uzaklaştırmaya çalışıyorsun? Eğer maksadın başkanlıksa, toplanıp seni liderimiz yapalım. Yok, şayet evlenmek istiyorsan, Kureyş'ten istediğin on kişinin kızını sana nikâhlayalım. Yok, eğer derdin mal-mülk ise seni zenginleştirecek kadar mal toplayıp bu arzunu yerine getirelim!" Sözünü kesmeden Utbe'yi dinleyen Allah Resûlü (sas), o sustuktan sonra *"Hâ Mîm. (Bu) Rahmân ve Rahîm olan tarafından indirilmiş bir kitaptır…"*[1] ifadeleriyle başlayan Fussılet sûresini okumaya başladı. Tam da, *"… Ben sizi, Âd ve Semûd kavimlerini çarpan yıldırıma benzer bir yıldırım(ın gelip bulmasın)a karşı uyarıyorum…"*[2] âyetini okumuştu ki Utbe, "Allah aşkına sus! Daha fazla okuma." diyerek Hz. Peygamber'in ağzını kapattı. Ardından, ne yapacağını bilemez bir hâlde, kendisinden haber bekleyen Kureyş reislerinin yanına uğramadan evine döndü. Utbe, yanlarına uğramayınca Kureyşliler, "Öyle görünüyor ki Utbe de sapıttı." diyerek onun Hz. Muhammed'in dinine yöneldiğini düşündüler. Evine giderek ona, "Utbe! Senin bizim yanımıza gelmene engel olan, Muhammed'in dinine girmiş olmandan başka bir şey olmamalı." dediler. Bu sözleri

1 Fussılet 41/1-2.
2 Fussılet 41/13.

duyan Utbe kızıp köpürdü ve artık bir daha Hz. Muhammed (sas) ile konuşmayacağına yemin etti. Sonra sözlerini şöyle sürdürdü: "Vallahi onunla konuştum. Fakat onun söyledikleri ne şiir ne sihir ne de kehanetti. En son, *'Âd ve Semûd'u çarpan yıldırımların benzeri...'* deyince ağzını kapattım ve 'akrabalık bağlarımız hürmetine artık sus!' diyerek devam etmemesini istedim. Kesin olarak kanaat getirdim ki, Muhammed bir şey söylediğinde ağzından hiç yalan çıkmamıştır, ben de başımıza azap gelmesinden korktum."[3]

Demek ki Yüce Allah, Kureyş'i bildikleri bir kıssa ile hak dine davet etmişti. Böylelikle onların, önceki kavimlerin başına gelenleri düşünüp ondan ibret almalarını ve eşsiz olan Yüce Allah'a yönelmelerini istemişti. Peki, Semûd kavminin başına ne gelmişti de Mekkeli Müşrikler bu kadar korkmuşlardı?

HZ. SÂLİH, HALKINI YILMADAN HAKKA ÇAĞIRDI

وَاِلٰى ثَمُودَ اَخَاهُمْ صَالِحًاۢ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُۜ هُوَ اَنْشَاَكُمْ
مِنَ الْاَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تُوبُٓوا اِلَيْهِۜ اِنَّ رَبّ۪ي قَر۪يبٌ مُج۪يبٌ ﴿٦١﴾

"Semûd halkına kardeşleri Sâlih'i gönderdik. (Sâlih onlara) dedi ki: 'Ey kavmim! Allah'a kulluk edin; sizin O'ndan başka ilâhınız yoktur. O sizi yerden var etti ve size orayı mâmur hâle getirme görevi verdi. O hâlde O'ndan mağfiret isteyin; sonra da O'na tövbe edin. Şüphesiz Rabbim (kullarına) çok yakındır, duaları kabul eder.'"

(Hûd 11/61)

Kur'ân-ı Kerîm'den anlaşıldığına göre Hz. Sâlih'in halkı, Hz. Hûd'un peygamber olarak gönderildiği Âd kavminin helâkından sonra yaşamıştır. Çünkü Yüce Allah, *"Düşünün ki Allah Âd kavminden sonra yerlerine sizi getirdi ve yeryüzünde sizi*

3 Fussılet 41/13: Râzî, XXVII, 112.

yerleştirdi…"[4] buyurmaktadır. Semûd halkı dağları oyup sağlam evler yapmıştı. Ayrıca güzel bağ ve bahçeler yetiştirmişler, ekinler, meyveler üretmişlerdi.[5] Onlar yaptıkları sarayların, dağlarda yonttukları mağaraların çok sağlam olduğunu ve hiçbir şekilde yıkılmayacağını düşünüyordu. Bu yapılarının onları, Âd kavminin başına gelen azabın[6] bir benzerinden koruyacağına inanıyorlardı. Hicr sûresindeki, *"Onlar güvende olmak üzere dağları oyarak barınaklar yaparlardı."*[7] âyeti de onların bu yaptıklarına işaret etmektedir. Ancak Yüce Allah, Semûd halkını uyararak bu yapıların onları koruyamayacağını ve her şeyin kendi istedikleri gibi sürüp gitmeyeceğini bildirmiştir: *"Siz burada; bahçelerin, pınarların içinde; ekinlerin, meyveleri uç vermiş hurma ağaçlarının arasında güven içinde bırakılacağınızı ve dağlardan ustaca evler oyup yapmaya devam edebileceğinizi mi sanıyorsunuz?"*[8] Onlar böyle bir refah içerisinde hayat sürerken ne bunun bir gün son bulabileceğini düşünmüşler ne de nimetin sahibi olan Yüce Allah'ı akıllarına getirmişlerdi. Aksine, kendilerini yaratan ve onlara birçok nimet bahşeden Yüce Allah'tan başka tanrılar icat etmişlerdi. Onlar, ülkelerinde Allah'ın emirlerini çiğniyor, dirliği düzeni bozuyor, Allah'a (cc) isyan ediyorlardı. Onlara uyarı için gönderilen peygamberlerine değil de fesat peşinde koşan toplumun şımarmış ileri gelenlerine tâbi oluyorlardı.[9] Kısaca zaman içerisinde onlar, dinî ve ahlâkî bir çöküş içine de girmişlerdi.

Yüce Allah, Semûd kavmini uyarmak ve yalnızca kendisine kulluğa yöneltmek için içlerinden biri olan Sâlih'i peygamber olarak seçti. Kur'ân-ı Kerîm bu durumu şöyle ifade etmektedir: *"Semûd (kavmine) de kardeşleri Sâlih'i gönderdik. (Sâlih onlara) Dedi ki: 'Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka ilâhınız yoktur. O sizi yerden var etti ve size orayı imar etme görevi verdi. O hâlde O'ndan mağfiret isteyin, sonra O'na tövbe edin. Şüphesiz Rabbim (kullarına) çok yakındır, duaları kabul edendir.'"*[10]

Hz. Sâlih, kavmine Yüce Allah'ın verdiği nimetleri hatırlatmıştı. Onları Allah'ın buyruklarını çiğnemekten, O'na isyan ederek dirliği bozmaktan ve ahlâksızlıktan uzak durmaya davet etmiş ve şöyle demişti: *"(Ey Semûd kavmi!) Düşünün ki Allah, Âd kavminden sonra onların yerlerine sizi getirdi ve yeryüzünde sizi yerleştirdi. Onun düzlüklerinde köşkler yapıp dağlarını da yontarak evler inşa ediyorsunuz.*

4 A'râf 7/74.
5 Hicr 15/82; Şuarâ 26/146-149.
6 Hâkka 69/6-8.
7 Hicr 15/82.
8 Şuarâ 26/146-149.
9 A'râf 7/74; Hûd 11/61; Şuarâ 26/151-152.
10 Hûd 11/61.

Artık Allah'ın nimetlerini hatırlayın da yeryüzünde bozgunculuk çıkararak karışıklığa yol açmayın!"[11] Yine Hz. Sâlih, Semûd halkını samimi bir kalp ile yalnız Yüce Allah'a kulluğa, O'nun azabından sakınmaya ve peygamberlerine itaate çağırmıştı. O, halkından Allah'ın bir elçisi olarak kendisine uyulmasını istemekteydi. Ancak müşrik halkın gözünde Hz. Sâlih bu çağrısını, onlara karşı üstünlük sağlamak, zenginlik elde etmek gibi düşüncelerle yapıyordu. Sâlih (as) bu kaygıları gidermek için onlara şöyle demişti: *"Bunun için sizden hiçbir karşılık beklemiyorum. Benim ecrimi vermek yalnızca âlemlerin Rabbine aittir."*[12] Bu sözün Kur'ân-ı Kerîm'de diğer peygamberlerden de aktarılması, onların da aynı itham ve iftiralarla karşı karşıya kaldıklarını göstermektedir.[13]

Hz. Sâlih, kavmini Allah'tan af dilemeye ve O'na tövbe etmeye davet ettikten sonra, *"… Şüphesiz Rabbim yakındır, duaları kabul eder."*[14] demişti. Çünkü onlar, Allah'ın ulaşılamaz olduğunu ve putların onları Allah'a yakınlaştıracağını ileri sürüyorlardı. Zira onlar, göz önünde olan bir tanrı istiyorlardı. İşte Hz. Sâlih'in az önceki ifadesi, Allah'ı çok uzaklarda kabul eden, bu yüzden de dualarını ulaştıramayacaklarını düşünen müşrik halkın bu inancına bir reddiyedir.

Hz. Sâlih'in halkı, çocukluğunda ve gençliğinde onu çok severdi. Geleceğe dair ondan çokça ümitliydiler. Ancak, o şimdi atalarının dinine karşı çıkıyor, Yüce Allah dışındaki tüm tanrıları reddediyordu. Kur'ân-ı Kerîm bu durumu şöyle ifade etmektedir: *"Dediler ki: Ey Sâlih! Sen bundan önce içimizde kendisine ümit bağlanan biriydin. Şimdi sen, babalarımızın taptıklarına tapmaktan bizi engelliyor musun? Doğrusu biz, senin bizi davet ettiğin konuda ciddi bir şüphe içindeyiz."*[15] Bu durum, bize, vahiy gelmeden önceki dönemde Hz. Peygamber'in Müşrikler tarafından "güvenilir (*el-Emîn*)" olarak isimlendirilmesini hatırlatmaktadır.[16] Onlar da Hz. Muhammed'den çok ümitliydiler. Ancak Müşrikler hak din olan İslâm'a davet edildiklerinde, atalarının dininden yani putlara tapmaktan vazgeçmeyeceklerini söyleyip Hz. Peygamber'e karşı çıktılar.[17] Hatta bununla da yetinmeyip "güvenilir" dedikleri Hz. Peygamber'i (sas) yalancı bir sihirbaz olmakla suçladılar.[18]

---

11 A'râf 7/74.
12 Şuarâ 26/145.
13 Şuarâ 26/106-110, 124-127, 161-164, 177-180.
14 Hûd 11/61.
15 Hûd 11/62.
16 İbn İshak, *es-Sîre*, s. 88.
17 Bakara 2/170; Mâide 5/104; Sâd 38/6-7.
18 Sâd 38/4.

Hz. Sâlih, Yüce Allah'a kulluğa, Allah'ın koyduğu sınırları aşmamaya ve O'nun peygamberine uymaya çağırdıkça halkı ona daha da düşman oldu. Hz. Sâlih aklını yitirmekle, yalancılıkla ve sihirbazlıkla suçlandı. Bu tür ithamlara birçok peygamber mâruz kalmıştır.[19] Semûd kavmi içindeki inkârcılar da Hz. Sâlih'e, *"... Kuşkusuz sen, kendisine büyü yapılmış birisin!"*[20] diyerek onu büyülenmiş bir sihirbaz olmakla itham ettiler. Hatta inkârcılar bununla da yetinmeyip Hz. Sâlih'i yalancı, sahtekâr ve şımarık olmakla suçladılar.[21] Öte yandan, *"Sen de yalnızca bizim gibi bir insansın..."*[22] diyerek peygamberin bir insan olmasını kabul etmek istemediler. Böylelikle onlar, bir yandan peygamberi hafife alıp yalanladılar, diğer yandan da çeşitli hilelere başvurarak Yüce Allah'ın mesajının insanlara ulaşmasını engellemeye çalıştılar. Dahası, Semûd kavmi başlarına gelen her kötü olaydan Hz. Sâlih'i ve ona inanan Müminleri sorumlu tutmuş, *"... Sen ve beraberindekiler yüzünden uğursuzluğa uğradık."*[23] dediler. Oysa onlara hakikatin bilgisi gelmişti, ancak onlar hakkı değil de yanlış yolu tercih etmişlerdi.

İNATLA İNKÂR EDENE MUCİZE DE FAYDA VERMEZ

وَمَا مَنَعَنَٓا اَنْ نُرْسِلَ بِالْاٰيَاتِ اِلَّٓا اَنْ كَذَّبَ بِهَا الْاَوَّلُونَۜ وَاٰتَيْنَا ثَمُودَ النَّاقَةَ مُبْصِرَةً
فَظَلَمُوا بِهَاۜ وَمَا نُرْسِلُ بِالْاٰيَاتِ اِلَّا تَخْوِيفاً ﴿٥٩﴾

"Bizi mucizeler göndermekten alıkoyan şey, öncekilerin bunları yalanlamış olmasıdır. Nitekim Semûd kavmine, açık bir mucize olmak üzere dişi deveyi vermiştik, ama ona (inanmayıp) kötülük yaptılar. Oysa biz mucizeleri yalnızca korkutup uyarmak için göndeririz."

(İsrâ 17/59)

A'râf 7/109; Yûnus 10/2, 76; Tâhâ 20/63; Şuarâ 26/34-35; Sâd 38/4; Zâriyât 51/52.
Şuarâ 26/153.
Kamer 54/25.
Şuarâ 26/154.
Neml 27/47.

Hz. Sâlih'in peygamberliğine iman etmeyen Semûd halkı, sonunda ondan peygamberliğini kanıtlayacak bir delil istemişti. Ona *"(Ey Sâlih!) Sen de yalnızca bizim gibi bir insansın. Eğer doğru sözlü isen, haydi bize bir mucize getir."*[24] dediler. Yüce Allah da onların bu isteğine karşılık mucize olarak dişi bir deve gönderdi. Kur'ân-ı Kerîm bu durumu şu şekilde haber vermektedir: *"Sâlih, 'İşte (mucize) bu dişi devedir. Onun bir su içme hakkı vardır, belli bir günün içme hakkı da sizindir. Sakın ona bir kötülük yapmayın, yoksa büyük bir günün azabı yakanıza yapışır.' dedi. Buna rağmen o deveyi kestiler, ama yaptıklarına pişman oldular; çünkü onları azap yakaladı. Doğrusu bunda büyük bir ders vardır ama çokları iman etmezler."*[25]

Kur'ân-ı Kerîm'de Semûd halkının deveyle sınandığı ve devenin o halk için bir mucize olduğu açıkça belirtilir. Ancak söz konusu devenin o topluma nasıl verildiği belirtilmez. Bu konuda tefsirlerde çeşitli rivayetler yer almaktadır. Bu rivayetlerden biri şöyledir: Semûd halkı Hz. Sâlih'ten, söylediklerinin doğruluğunu gösteren bir kanıt istediler. Sâlih (as) de, "Ne istersiniz?" diye sordu. Onlar, "Bayram günü bizimle beraber meydana çıkarsın. Biz de putlarımızı çıkarırız. Sen ilâhından istersin, biz de putlarımızdan isteriz. Eğer senin duan gerçekleşirse, biz sana uyarız; yok eğer bizim duamız gerçekleşirse sen bize uyarsın." dediler. Sâlih (as) onlarla beraber bayram yerine çıktı. Semûd halkının ileri gelenleri Hz. Sâlih'ten kabul olunmayacağını düşündükleri bir şey istediler. Ondan, Hicr bölgesinde meşhur olan bir kayadan büyük bir dişi deve çıkarmasını talep ettiler. O da, bunu gerçekleştirdiği takdirde kendisine iman edeceklerine dair onlardan söz aldı ve kayadan bir deve çıkarması için Allah'a yakardı. Bunun üzerine kaya bir hamilenin karnındaki yavrunun hareketlenmesi gibi hareketlendi. Ardından kaya yarıldı ve ortasından son derece büyük bir dişi deve çıktı.[26]

Hz. Sâlih'ten istedikleri mucizenin gerçekleştiğini görünce Semûd halkının bir kısmının iman ettiği de yine rivayetlerde belirtilir.[27] Ancak, onları başka bir sınav daha bekliyordu. Şöyle ki; Semûd kavminin içecek suları son derece kısıtlıydı. Bundan dolayı onlar sularının tamamını bir gün deve için bir gün de bütün halk için olmak üzere nöbetleşe kullanacaklardı. Bu durum belli bir süre sonra Hz. Sâlih'i inkâr edenlerin hoşuna gitmemeye başladı. Çünkü onlar az olan su kaynaklarını paylaşmak istemiyorlardı. Bu yüzden de deveyi öldürmenin planlarını yaptılar ve sonunda

24 Şuarâ 26/154.
25 Şuarâ 26/155-158; Şems 91/13-14.
26 A'râf 7/73: Taberî, X, 225-226.
27 A'râf 7/73: Taberî, X, 226.

onu öldürdüler.[28] Böylece Semûd kavmi, istedikleri bir mucize verilmesine rağmen inkâra devam etmişti. Hatta daha da ileri giderek Yüce Allah'ın "Dokunmayın." dediği deveyi öldürmüşler ve sınavı kaybetmişlerdi.

Hz. Peygamber'in muhatapları da Hz. Peygamber'den bazı olağanüstü kanıtlar istediler. Safâ tepesinin altına dönüştürülmesi, arazileri ekip biçmek için aradaki dağların kaldırılması bu istekleri arasında yer alır.[29] Rivayetlere göre onlar bu mucizeleri isterken Hz. Sâlih'i ve Semûd halkına verilen deve mucizesini de örnek göstermişlerdi.[30] Mekkeli Müşrikler ayrıca Peygamber Efendimizden, kaynaklar fışkırtıp ırmaklar akıtmasını; onun bahçesinin, bağlarının, altından evinin olmasını; kendisinin göğe çıkmasını ya da göğü parça parça üzerlerine yağdırmasını, melekleri getirmesini istediler.[31] Ancak Yüce Allah, Müşriklerin istedikleri mucizeleri, sırf onlar arzuluyorlar diye vermeyeceğini yine Semûd kavmi üzerinden şu şekilde bildirmişti: *"Bizi mucizeler göndermekten alıkoyan şey, öncekilerin bunları yalanlamış olmasıdır. Nitekim Semûd kavmine, açık bir mucize olmak üzere dişi deveyi vermiştik, ama ona (inanmayıp) kötü davrandılar. Oysa biz mucizeleri yalnızca korkutup uyarmak için göndeririz."*[32] Bu âyetle Yüce Allah, Semûd kavminin mucize verilmesine rağmen iman etmemesini Müşriklere örnek göstermiş, bu vesileyle onları düşünmeye ve ders almaya davet etmiştir.

Kur'ân'ın Hz. Sâlih kıssası üzerinden Mekkeli Müşriklere verdiği mesaj bununla sınırlı kalmamıştır. Hz. Sâlih'in çağrısına karşı çıkanlar, özellikle toplumun ileri gelenleri idi. Bu grup tıpkı Kureyş'in ileri gelenleri gibi, başlarına gelen sıkıntı, darlık ve kıtlık konusunda Hz. Sâlih ve ona inananları suçluyorlardı. Aslında bu tür bir suçlama, inkâr eden başka toplumlarda da görülmüştü.[33] Özellikle de Semûd halkı içinde haddi aşan ve bozgunculuk çıkaran dokuz kişilik bir çete vardı. Bunlar o kadar ileri gitti ki, sonunda Sâlih (as) ve ailesini öldürmeyi kararlaştırıp bunun için bir plan yaptılar. Buna göre bir gece ani bir baskınla onu öldürecek ve yakınlarına da "Biz yapmadık." diyeceklerdi. Yüce Allah onların tuzaklarını nasıl boşa çıkardığını şöyle haber vermektedir: *"O şehirde dokuz elebaşı vardı; bunlar yeryüzünde bozgunculuk yapıyor, iyileştirme ve düzeltme* çabasına *gitmiyorlardı. Bunlar, Allah'a and içerek aralarında şöyle konuştular: 'Gece baskınıyla onu ve ailesini öldürelim, sonra*

28 A'râf 7/73-74: Râzî, XIV, 170.
29 İsrâ 17/59: Râzî, XX, 235; İbn Kesîr, IX, 34.
30 İbn İshak, *es-Sîre*, s. 255.
31 İsrâ 17/90-93.
32 İsrâ 17/59.
33 A'râf 7/131; Yâsîn 36/18.

da (ona arka çıkacak olan) velisine, biz Sâlih'in ve ailesinin öldürülmesi esnasında orada değildik, gerçekten doğru söylüyoruz.' diyelim. Onlar böyle bir tuzak kurdular, biz de onlar farkında olmadan bir plan kurduk."[34] Âyette bahsedilen "Allah'ın plan kurması", onların tuzaklarını Hz. Sâlih'e bildirmesi ve neticesinde de tuzaklarını boşa çıkararak onları helâk etmesi anlamına gelmektedir.[35] Böylece yaptıkları tüm planlar, hileler ve tuzaklar boşa çıkmıştır. Nitekim Mekke'de de olaylar benzer şekilde gelişmiş, Müşrikler de Hz. Muhammed'i (sas) öldürüp ortadan kaldırmanın hesabını yapmışlardı.[36] Yüce Allah bu kıssa üzerinden onlara, "Sizin gibi öncekiler de peygamberlerini ve inananları öldürmek için tuzaklar kurdular; ancak Allah onların tuzaklarını boşa çıkardı: O hâlde unutmayın ki, Allah'ın sizlerin planlarını boşa çıkarmaya da gücü yeter. Bunları düşünerek hareket edin." mesajını vermiştir. Nitekim O, Hz. Sâlih'i kurtardığı gibi Hz. Peygamber'i de Müşriklerin çeşitli tuzaklarından her defasında korumuş ve kurtarmıştır.

İNKÂRIN BEDELİ, YOK EDİCİ BİR CEZA OLDU

وَفِي ثَمُودَ اِذْ قِيلَ لَهُمْ تَمَتَّعُوا حَتّٰى حِينٍ ﴿٤٣﴾ فَعَتَوْا عَنْ اَمْرِ رَبِّهِمْ
فَاَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ وَهُمْ يَنْظُرُونَ ﴿٤٤﴾

"Semûd (kavminin başına gelenler)de de (ibretler var). Onlara 'Bir süreye kadar safa sürün bakalım!' denmişti. Rablerinin buyruğuna uymayı kendilerine yediremediler. Bu yüzden, bakıp dururlarken onları yıldırım çarpıvermişti!"

(Zâriyât 51/43-44)

Hz. Sâlih'in kavmi, iman etmek için ileri sürdükleri ve kabul olmayacağını düşündükleri deve mucizesinin gerçekleştiğini görmüşlerdi; ancak bu mucize, onlara

34 Neml 27/48-50.
35 Neml 27/45-53: Râzî, XXIV, 203.
36 İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 480-482.

yeni bir imtihanın kapısını aralamıştı. O da, kendileriyle söz konusu deve arasında Allah'ın emriyle belirlenen su içme günlerine riayet etmeleriydi. Ne var ki, onlar Allah'ın bu buyruğuna uymadılar ve mucize olarak verilen deveyi öldürdüler. Bununla da yetinmeyip Hz. Sâlih'e, *"Biz, kendi içimizden (çıkmış) bir insana mı uyacağız? O takdirde biz apaçık bir sapkınlık ve delilik içine düşmüş oluruz. Hem, vahiy aramızdan ona mı indirildi? Oysa o, yalancının, şımarığın biridir."*[37] diyerek meydan okudular. Ancak bu tehditkâr ve alaylı ifadeler üzerine Yüce Allah'ın *"Yarın onlar asıl yalancı, küstah kimmiş görecekler!"*[38] tehdidiyle ve sonrasında da ilâhî azapla karşılaştılar.

Kur'ân onların azaba uğratılışını ve hemen öncesindeki şımarıklıklarını şöyle anlatır: *"Derken, o dişi deveyi ayaklarını keserek öldürdüler, böylece Rablerinin emrinden dışarı çıktılar ve 'Ey Sâlih! Eğer sen gerçekten peygamberlerden isen, bizi tehdit ettiğin azabı bize getir!' dediler."*[39] Böyle meydan okumalarına rağmen Cenâb-ı Hak, *"Bir süreye kadar safa sürün bakalım!"*[40] diyerek onlara biraz daha zaman tanımıştı. Allah'ın kendilerine tanımış olduğu süre Kur'ân'ın ifadesiyle "üç gün" idi.[41]

Görüldüğü üzere Semûd kavminin Yüce Allah'ın mucize olarak gönderdiği deveyi kesmesi, onların sonunu hazırlamıştır. İsyanla yetinmeyen bu halk, daha da ileri gitmiş ve Hz. Sâlih'e vadettiği azabı getirmesi için meydan okumuştur. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak çeşitli felâketler göndererek onları helâk etmiştir. Kur'ân-ı Kerîm bu durumu şöyle haber vermektedir: *"Allah'ın elçisi onlara, 'Allah'ın (mucize olarak) verdiği deveye ve onun su hakkına dokunmayın.' demişti. Fakat onlar ona inanmayıp deveyi kestiler. Bunun üzerine Rableri, günahları sebebiyle onlara ardı arkası kesilmez felâketler göndererek hepsini helâk etti."*[42] Bu, inkârda direnen birçok toplumun Semûd halkı ile paylaştığı bir sondu.[43]

İnkârda ısrar eden Semûd halkının nasıl cezalandırıldığına ve yok edildiğine ilişkin Kur'ân-ı Kerîm'de çeşitli bilgiler verilmektedir. Hicr sûresindeki, *"(Derken) sabaha karşı korkunç bir ses (sayha) onları yakaladı!"*[44] âyeti, onların "korkunç bir sesle" helâk olduklarını bildirmektedir. Zâriyât sûresindeki şu âyet ise cezanın "yıldırım" ile geldiğini bildirmektedir: *"(Semûd kavmi) Rablerinin buyruğuna uymayı kendilerine*

37 Kamer 54/24-25.
38 Kamer 54/26.
39 A'râf 7/77.
40 Zâriyât 51/43.
41 Hûd 11/65.
42 Şems 91/14; ayrıca bk. Şuarâ 26/157.
43 Fussılet 41/17; Hicr 15/7-8.
44 Hicr 15/83; ayrıca bk. Hûd 11/67; Kamer 54/31.

yediremediler. Bu yüzden, bakıp dururlarken onları yıldırım (sâika) yakalayıverdi!"[45] Hâkka sûresinde de, *"Semûd kavmi çok şiddetli bir depremle (tâğıye) helâk edildi."*[46] buyurularak, inkâr eden bu toplumun "deprem" ile helâk edildikleri anlatılmaktadır. Şuarâ sûresinde ise tüm bu yok oluş çeşitlerini kapsayacak şekilde, *"(Uyarılara) rağmen o deveyi kestiler, ama (bunu yaptıklarına çok geçmeden) pişman oldular, çünkü azap onları yakaladı…"*[47] buyurularak "azap" kelimesi kullanılmaktadır. Aynı şekilde Neml sûresinde de *"Bak işte tuzaklarının sonu ne oldu: Onları da kavimlerini de (nasıl) toptan helâk/imha ettik!"*[48] buyurularak, "helâk/imha" anlamına gelen "tedmîr" kelimesi kullanılmıştır. Anlaşılan o ki, bunların her biri bir büyük musibetin farklı bir yönüne işaret etmektedir. Cenâb-ı Allah Semûd kavmini yerle bir ettikten sonra, *"Azabım ve uyarılarım(ın âkıbeti) nasılmış bir bakın!"*[49] buyurarak tüm inkârcıları onlar üzerinden ikaz etmiştir. Böylelikle herkesin, onların bu acı sonundan ibret almalarını istemiştir. Âyetteki, *"bakıp dururlarken"* ifadesi bir yoruma göre şöyle anlaşılmıştır: Azabı çaresizce beklemek, onlar için azaptan daha acı verici bir durum olmuştu. Ayrıca, azap bir anda geldiğinde, can verirlerken birbirlerini gözlemlemekten başkaca bir şey yapamamışlardı.[50] Onların bu hâlini, *"Can boğaza gelip dayandığında, işte o zaman siz (çaresiz) bakar durursunuz."*[51] âyetinde olduğu gibi, ölüm anının bir çaresizliği olarak da anlayabiliriz.

Yüce Allah inkârcıları helâk ederken kendisine iman edenleri ise rahmetinin bir gereği olarak o korkunç felâketten kurtarmıştır: *"Derken, (azap) emrimiz gelince Sâlih'i ve onunla beraber iman edenleri, tarafımızdan bir rahmet olarak helâk olmaktan ve o günün rezilliğinden kurtardık. Şüphesiz Rabbin pek kuvvetlidir (Kavî), yüceler yücesidir (Azîz)."*[52] Böylece Yüce Allah vaadini gerçekleştirmiş, iman edenleri kurtarıp inkâr edenleri ise helâk etmiştir.

Helâk edilen Semûd kavminin yaşadığı evler ve sarayların bazı kalıntıları yüzyıllarca ayakta kalmıştır. Nitekim aktarıldığına göre Tebük seferi esnasında Resûlullah (sas) ordusuyla birlikte Hicr bölgesinde konaklamıştı. Seçilen bölge, Semûd kavminin evlerinin kalıntılarının bulunduğu bir yerdi. İnsanlar Semûd kavminin kuyularından su içtiler, hamur yaptılar ve tencerelerde et pişirdiler. Hz. Peygamber

45 Zâriyât 51/44; ayrıca bk. Fussılet 41/17.
46 Hâkka 69/5; ayrıca bk. A'râf 7/78.
47 Şuarâ 26/157-158.
48 Neml 27/51.
49 Kamer 54/30.
50 Zâriyât 51/44: Râzî, XXVIII, 224; Elmalılı, VI, 4540.
51 Vâkıa 56/83-84: Elmalılı, VII, 4725.
52 Hûd 11/66.

(sas) bu durumu görünce, onlara tenceredeki yemekleri dökmelerini ve hamurlarını develere yedirmelerini emretti. Ardından da onları Hz. Sâlih'in devesinin su içtiği kuyunun başına götürdü. Orada ashâbını, onların başına gelenlerle uyardı. Bir başka rivayette ise Hz. Peygamber'in Semûd kavminin topraklarına gelince başını örtüp devesini hızlandırarak geçtiği ifade edilmiştir.[53]

Hz. Sâlih ve onun kavmi olan Semûd'un kıssası, Kur'ân'ın muhataplarına ders vermek üzere sıkça dile getirdiği ibretli kıssalardan biri olmuştur. Yüce Allah bu kıssa üzerinden hem Hz. Peygamber'e ve ona inananlara hem de Müşriklere çeşitli mesajlar vermektedir. Şöyle ki; müşrik Araplara, peygambere ve ilâhî vahye daha önce benzer tepkiler verenlerin sonunu haber vermiştir. Onlardan, bunları düşünerek ibret almalarını ve bir an önce atalarının dininde ısrar etmekten vazgeçmelerini istemiştir. Diğer taraftan da bu kıssa üzerinden tüm inananlara, hak yolunda çekilen zorluklar karşısında yılmamayı öğütlemiş, böylece inananların eninde sonunda üstün ve galip geleceğini müjdelemiştir.

Kur'ân kıssalarında insana ve toplumlara yaşadıkları durum ve gelecekleriyle ilgili önemli uyarılar yapılır. Çünkü Kur'ân kıssalarında ibret alınması gereken önemli olaylar aktarılır. İşte Sâlih Peygamber'in toplumunun sonunu getiren yanlışlıkları ve isyanlarının anlatımıyla da bizlere uyarılar yapılmıştır. Bu halk, Yüce Allah'ın dışında birtakım varlıkları tanrılaştırmış, kutsallaştırdıkları putları ve insanları aracı hâline getirip onlara sığınmışlardı. Onlar dünyanın geçici zevkleri ve hazlarına dalmışlar, başta hak hukuk olmak üzere Allah'ın buyruklarını çiğnemişlerdi. Yine onlar, sonunda mutlaka Yüce Allah'a döneceklerini ve bu dünyada yaptıkları her şeyden O'na hesap vereceklerini unutmuşlardı. İşte bu sapmalardan dolayı, Hz. Sâlih de diğer peygamberler gibi onları yaptıkları üzerinde düşünmeye ve bu yanlışlarından ve günahlarından temizlenmeye çağırmıştır. Onlara dünya ve âhiret azabından korunmak için Allah'a karşı gelmekten sakınmayı (*takvâ*) emretmiş, onları kötülüklerden arındıran ve yücelten tövbeye çağırmıştır.

A'râf 7/73: İbn Kesîr, VI, 337; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 521-522; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I, 321.

İBRÂHİM (AS)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ اِبْرٰه۪يمَۜ اِنَّهُ كَانَ صِدّ۪يقاً نَبِياًّ ﴿٤١﴾

“Bu kitapta İbrâhim’i de okuyup an!
Kuşkusuz o, özü sözü doğru bir insan, bir peygamberdi.”

(Meryem 19/41)

وَكَذٰلِكَ نُر۪ٓي اِبْرٰه۪يمَ مَلَكُوتَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ
وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِن۪ينَ ﴿٧٥﴾

“Kesin inananlardan olsun diye biz İbrâhim’e göklerde
ve yerdeki egemenliğimizi gösteriyorduk.”

(En‘âm 6/75)

وَاِذِ ابْتَلٰٓى اِبْرٰهٖيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَاَتَمَّهُنَّۜ قَالَ اِنّ۪ي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ اِمَاماًۜ قَالَ
وَمِنْ ذُرِّيَّت۪يۜ قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِم۪ينَ ﴿١٢٤﴾

"Vaktiyle Rabbi İbrâhim'i bazı sözlerle sınayıp da İbrâhim onları eksiksiz yerine getirince, 'Ben seni insanlara önder yapacağım.' buyurmuştu. İbrâhim, 'Soyumdan da!' deyince Rabbi, 'Vaadim zalimleri kapsamaz.' buyurdu."

(Bakara 2/124)

اِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُٓ اَسْلِمْۙ قَالَ اَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعَالَم۪ينَ ﴿١٣١﴾

"Rabbi ona (İbrâhim'e), 'Bana teslim ol!' buyurmuş; o da, 'Âlemlerin Rabbine teslim oldum.' demişti."

(Bakara 2/131)

اِنَّ اِبْرٰهٖيمَ كَانَ اُمَّةً قَانِتاً لِلّٰهِ حَن۪يفاًۜ وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِك۪ينَۙ ﴿١٢٠﴾ شَاكِراً
لِاَنْعُمِهِۜ اِجْتَبٰيهُ وَهَدٰيهُ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَق۪يمٍ ﴿١٢١﴾ وَاٰتَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةًۜ
وَاِنَّهُ فِي الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِح۪ينَۜ ﴿١٢٢﴾

"Kuşkusuz İbrâhim, bir tevhid önderi olarak Allah'a gönülden itaat eden iyilik rehberiydi, o Allah'a ortak koşanlardan değildi. Allah'ın nimetlerine şükrederdi; Allah onu seçkin kılmış, doğru yola yöneltmişti. Biz İbrâhim'e bu dünyada iyilik verdik; kuşkusuz o, âhirette de sâlih kullar arasında yer alacaktır. "

(Nahl 16/120-122)

فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَا بُنَيَّ اِنّ۪ٓي اَرٰى فِي الْمَنَامِ اَنّ۪ٓي اَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا تَرٰىۜ قَالَ يَٓا اَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُۘ سَتَجِدُن۪ٓي اِنْ شَٓاءَ اللّٰهُ مِنَ الصَّابِر۪ينَ ﴿١٠٢﴾

"Çocuk, babasıyla beraber iş güç tutacak yaşa gelince babası ona, 'Yavrucuğum!' dedi, 'Rüyamda seni kurban ettiğimi gördüm, düşün bakalım sen bu işe ne diyeceksin?' Dedi ki: 'Babacığım! Sana buyurulanı yap; inşaallah beni sabredenlerden biri olarak bulacaksın.'"

(Sâffât 37/102)

وَاِذْ يَرْفَعُ اِبْرٰه۪يمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَاِسْمٰع۪يلُۜ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّاۜ اِنَّكَ اَنْتَ السَّم۪يعُ الْعَل۪يمُ ﴿١٢٧﴾

"İbrâhim'in İsmâil'le birlikte Kâbe'nin temellerini yükseltip şöyle dediklerini hatırlayınız: 'Ey Rabbimiz, yaptığımız bu işi bizden kabul buyur, kuşkusuz sen her sözü işiten ve her işi bilensin.'"

(Bakara 2/127)

اِنَّ هٰذَا لَفِي الصُّحُفِ الْاُو۫لٰىۙ ﴿١٨﴾ صُحُفِ اِبْرٰه۪يمَ وَمُوسٰى ﴿١٩﴾

"Bunlar önceki kitaplarda, İbrâhim ve Mûsâ'nın kitaplarında vardır."

(A'lâ 87/18-19)

قَدْ كَانَتْ لَكُمْ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ ف۪ٓي اِبْرٰه۪يمَ وَالَّذ۪ينَ مَعَهُۚ

"İbrâhim'de ve ona uyanlarda sizin için güzel bir örneklik vardır."

(Mümtehine 60/4)

مَا كَانَ اِبْرٰهِيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلٰكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُسْلِمًاۜ
وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٦٧﴾

"İbrâhim ne Yahudi ne Hıristiyan idi; bilakis o,
tek Allah'a inanıp boyun eğmiş birisiydi, Müşriklerden de değildi."
(Âl-i İmrân 3/67)

وَمَنْ اَحْسَنُ دِينًا مِمَّنْ اَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ اِبْرٰهِيمَ حَنِيفًاۜ
وَاتَّخَذَ اللّٰهُ اِبْرٰهِيمَ خَلِيلًا ﴿١٢٥﴾

"İşini güzel yaparak kendini Allah'a veren ve tevhidin önderi
İbrâhim'in dinine tâbi olan kimseden kimin dini daha güzel olabilir!
Allah İbrâhim'i dost edinmiştir."
(Nisâ 4/125)

وَاَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلٰى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْت۪ينَ
مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَم۪يقٍۙ ﴿٢٧﴾

"(Ey İbrâhim!) İnsanlara hac ibadetini duyur, gerek yaya olarak gerekse
yorgun argın develer üzerinde uzak yollardan gelerek sana ulaşsınlar."
(Hac 22/27)

وَقَالَ اِنّ۪ي ذَاهِبٌ اِلٰى رَبّ۪ي سَيَهْد۪ينِ ﴿٩٩﴾

"(İbrâhim), 'Ben Rabbime gidiyorum.' dedi, 'O bana yol gösterecektir.'"
(Sâffât 37/99)

Konunun Kavramsal Bağlamı

Hz. İbrâhim, Kur'ân'da adı geçen ve kıssası en çok anlatılan peygamberlerden biridir. İsmi 69 defa geçer ve toplam 186 yerde ona atıf yapılır. 14. sûre ismini ondan alır. Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. İbrâhim'den bahseden âyetler, hem Mekkî hem de Medenî sûrelerde bulunmaktadır. Ancak Mekke döneminde inen sûrelerde Hz. İbrâhim'den çokça bahsedilmektedir. Bunun, Mekkelilerin Hz. İbrâhim'e büyük bir saygı duymalarıyla yakından ilgili olduğu anlaşılmaktadır.

Hz. İbrâhim'in mücadele ettiği toplumun inançları ile Mekke Müşriklerinin inançları birbirine benzer. Her iki toplum da şirke ve atalarından kalan inançlara sımsıkı bağlıydılar, bunları terk etmek istemiyorlardı.[1] Diğer yandan, Mekke ve çevresinde Hz. İbrâhim'den kalan ibadet, gelenek ve görenekler saygıyla karşılanıyordu. Müşrikler, başta hac olmak üzere inanç ve kültürlerinin Hz. İbrâhim'e dayandığını iddia ediyorlardı. Bu nedenle onun şirkle savaşan ve putları yıkan biri olarak âyetlerde anlatılması, Müşrikleri derinden etkilemiştir. İçine düştükleri çelişkili durumu ciddi bir şekilde sorgulamaya götürmüştür. Âyette Hz. İbrâhim'in tevhid inancını asıl sürdürenin ve ona en yakın olanın Allah'ın son elçisi ve ona inananlar olduğu anlatılmıştır.[2] Böylece o, atası Hz. İbrâhim gibi çektiği zorluklara katlanmış ve zaman zaman uğradığı işkencelere karşı onun yaşadıklarıyla teselli bulmuştur.

Hz. İbrâhim'in milâttan önce XXII-XX. yüzyıllarda yaşadığı düşünülmektedir.[3] Tarih kaynaklarına göre o, Nemrud isimli kral döneminde dünyaya gelmiş ve bu kral tarafından ateşe atılarak cezalandırılmak istenmiştir.[4] Tercih edilen bir görüşe göre Hz. İbrâhim'in asıl vatanı Urfa'dır. Orada doğmuş, putperestliğe karşı çıktığı için burada ateşe atılmıştır. Ardından Harran'a buradan da Filistin'e gitmiştir. Tevhidi yaymak için Ürdün ve Mısır bölgelerine de yolculuklar yaptığı

---

1 Enbiyâ 21/53; Bakara 2/170.
2 Âl-i İmrân 3/68.
3 Ömer Faruk Harman, "İbrâhim", *DİA*, XXI, 272-273.
4 Taberî, *Târîḫ*, I, 196-197.

belirtilmiştir. Hz. İbrâhim'in hayatındaki dönüm noktalarından biri de karısı Hâcer ve oğlu İsmâil'le beraber Mekke'ye gitmesidir.[5] Burada İsmâil'le birlikte Kâbe'nin yapımını gerçekleştirmiş,[6] sonra onları orada bırakarak ayrılmıştır. Hz. İbrâhim'in iki yüz yaşında vefat ettiği rivayet edilmektedir.[7]

İbrâhîm kelimesi, Arapçada "merhametli ve milletlerin ulu atası" mânalarında kullanılır.[8] Kur'ân-ı Kerîm'in anlattığına göre Hz. İbrâhim, hassas ruhlu ve kötülüklere karşı sabırlı bir insandı (*halîm*).[9] Allah'a çok dua eden, insanlara karşı şefkatli ve onların başına gelen musibetlere çok üzülen (*evvâh*)[10] ve işlerinde hep Cenâb-ı Hakk'a yönelen (*münîb*) biriydi.[11] Çünkü o, yanlış yoldan doğru yola, bâtıl dinlerden hak dine dönmüştü (*hanîf*).[12] Allah Teâlâ putlara tapınmaktan onu kurtarmış, doğru yola yönlendirmiş (*rüşd*)[13] ve ona vahiy (*suhuf*) göndermişti.[14] O, İslâm dininin bir peygamberiydi (*millet-i İbrâhîm*).[15] Hz. İsmâil, Hz. İshak, Hz. Ya'kūb ve Hz. Muhammed de onun soyundan gelen (*Âl-i İbrâhîm*) ve yolunu izleyen seçkin peygamberlerdi.[16] Hz. İbrâhim sabırlı, gayretli ve kararlı peygamberlerden biriydi (*ülü'l-'azm*).[17] Yüce Allah'ın emirlerine gönülden bağlı dosdoğru bir kişiliğe sahipti (*sıddîk*).[18] Ömrü boyunca O'nun verdiği göreve sımsıkı bağlı kaldı (*vefiyy*).[19] Allah Teâlâ'nın verdiği

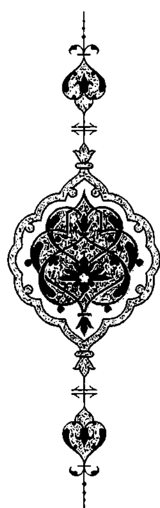
---

5 Harman, "İbrâhim", *DİA*, XXI, 272-273.
6 Bakara 2/127.
7 İbn Sa'd, *Kitâbü't-Ṭabaḳāti'l-Kebîr*, I, 249.
8 Tâhâ 20/135: Mukātil b. Süleyman, III, 53.
9 Hûd 11/75; Halîl b. Ahmed, I, 351; Râgıb el-İsfahânî, s. 129.
10 Tevbe 9/114: Taberî, XII, 44; Hûd 11/75: Râzî, XII, 31.
11 Hûd 11/75: Kurtubî, XI, 172.
12 Bakara 2/135; Râgıb el-İsfahânî, s. 133.
13 Enbiyâ 21/51: Taberî, XI, 290.
14 A'lâ 87/19: Taberî, XXIV, 325.
15 Bakara 2/130: Mukātil b. Süleyman, I, 140; Taberî, II, 578.
16 Âl-i İmrân 3/33: Mukātil b. Süleyman, I, 271; Taberî, V, 328.
17 Ahkāf 46/35: Mukātil b. Süleyman, IV, 31; Râzî, XXVIII, 35.
18 Meryem 19/41: Mukātil b. Süleyman, II, 629; İbn Âşûr, XVI, 112.
19 Necm 53/37: Mukātil b. Süleyman, IV, 165; Taberî, XXII, 74-75.

nimetlere şükrederdi (*şâkir*).[20] İlâhî buyruklara itaatte son derece gayretli; güçlü, gerçeği ve uzağı görebilen biriydi (*uli'l-eydî ve'l-ebsâr*).[21] O, dinde kendisine uyulan bir önder (*imâm*);[22] tevhide, hayra ve iyiliğe çağıran bir liderdi (*ümme*).[23] Peygamberlik görevini eksiksiz yerine getirmek için vatanını terk ederek şehir şehir dolaştı (*muhâcir*).[24] Üstün nitelikleriyle Müminler için güzel bir örnekti (*üsve-i hasene*).[25] Bu özelliği, putlara kulluk edenlerin inançlarını ve yaptıklarını reddetmek için dile getirildi.[26] Allah Teâlâ Hz. İbrâhim'i dost edindi (*halîl*).[27] Bu ifade, Kur'ân'da sadece onunla ilgili geçti ve o "Allah'ın dostu" olarak meşhur oldu. O, pek çok kez, ağır imtihanlarla sınandı (*ibtilâ*).[28] Ama bütün bunlar karşısında tam bir teslimiyetle Rabbine bağlanıp teslim oldu (*müslim*).[29] Sonrakilerin kendisini güzel bir şekilde anmasını diledi, bu duasından dolayı da öldükten sonra hep hayırla ve övgüyle anıldı (*lisâne sıdkın*).[30] Çünkü Allah kendi ismini yüceltmek için gayret gösterenleri hep yüceltir.

20 Nahl 16/121.
21 Sâd 38/45: Taberî, XX, 114.
22 Bakara 2/124: Mukātil b. Süleyman, I, 136; Nesefî, I, 128.
23 Nahl 16/120.
24 Ankebût 29/26: Mukātil b. Süleyman, III, 379; Kurtubî, XVI, 355.
25 Mümtehine 60/4; Râgıb el-İsfahânî, s. 18.
26 Mümtehine 60/4.
27 Nisâ 4/125: Taberî, VII, 529.
28 Bakara 2/124; Sâffât 37/106.
29 Bakara 2/131.
30 Meryem 19/50; Şuarâ 26/84: Taberî, XVII, 594.

Hz. İbrâhim, yıldızlara ve putlara tapan bir toplumda yaşıyordu. İnsanlar din adına yanlış inançları ve uygulamaları körü körüne kabullenmişlerdi. Hz. İbrâhim bu inanç ve uygulamaları sorgulamaya girişti. Babası Âzer ve diğer insanların puta tapmaları onu rahatsız ediyor, hatta akla ve vicdana uymayan dinî törenlere karşı itirazını açıkça söylüyordu. Allah Teâlâ kendi yolunda çaba sarf edenlere desteğini verdiği gibi, gerçeği içtenlikle arayan Hz. İbrâhim'e de yardımını esirgemedi. Onun sezgisini ve derin görüşünü güçlendirdi. Halk, âlemlerin Rabbini unutup gök cisimlerinin geçici aydınlığına kapılmış ve bunları tanrı edinmişti. Ama Hz. İbrâhim bu konuda gönlünü ve aklını doyuran delillerin arayışı içindeydi. Bir gün akşam olmuş, her tarafı gece karanlığı kaplamıştı. Bir yıldız gözüne takıldı, "Rabbim bu olmalı." diye mırıldandı. Yıldız batınca "Batanları sevmem." dedi. Gözlemine devam etti; az sonra ay, yıldızlar arasından bütün parlaklığıyla ışıldadı. Bu sefer de onun için "Rabbim budur." dedi. Bir süre sonra o da gözden kaybolunca onun da tanrı olamayacağı ortaya çıkmıştı. Ertesi sabah güneş bütün görkemiyle dünyayı aydınlatıp ısıtınca bu kez, "Rabbim bu olmalı, zira bu çok daha büyük." dedi. Fakat o da batıp gözden kaybolunca Hz. İbrâhim, gerçeği toplumuna şöyle haykırdı: *"Ey kavmim! Ben, sizin Allah'a ortak koştuğunuz sahte tanrılardan uzağım. Ben, O'nun birliğine inanarak yüzümü, gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah'a çevirdim ve ben asla O'na ortak koşanlardan değilim."*[1]

1 En'âm 6/76-79.

İBRÂHİM (as), KARARLI BİR TEVHİD ÖNDERİYDİ

اِنَّ اِبْرٰهٖيمَ كَانَ اُمَّةً قَانِتًا لِلّٰهِ حَنٖيفًاۜ وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكٖينَۙ ﴿١٢٠﴾

"Kuşkusuz İbrâhim, bir tevhid önderi olarak Allah'a gönülden itaat eden iyilik rehberiydi, o Allah'a ortak koşanlardan değildi. "

(Nahl 16/120)

Hz. İbrâhim, soyundan birçok peygamber geldiği için "Peygamberlerin atası" olarak bilinir.[2] Allah'ın son elçisi Hz. Muhammed de onun oğlu Hz. İsmâil'in soyundandır. O, Yahudilerin, Hıristiyanların sahip çıktığı ortak bir değerdi.[3] Ancak Kur'ân'a göre gerçekten Hz. İbrâhim'in yolundan gidenler âhir zaman Peygamberi ve onun ümmetidir.[4] Müşrikler de onu, kendi ataları kabul ediyor, ona ayrı bir değer veriyorlardı. İslâm'a göre Hz. İbrâhim, sabırlı ve gayretli (*ülü'l-azm*) peygamberlerden biriydi.[5] Kur'ân onu şu ifadelerle anlatmıştır: *"Biz, gerçekten onu dünyada seçkin kıldık; şüphesiz ki o, âhirette de iyiler arasında yer alacaktır."*[6] *"... Kuşkusuz o özü sözü doğru bir peygamberdi."*[7] Allah Teâlâ ona, buyruklarını içeren sahifeler vermişti.[8] Hz. İbrâhim, Yüce Allah'ın eşsizliğini ifade eden tevhid inancını insanlığın gündemine güçlü bir şekilde yeniden getirmişti. O, halkına Yüce Allah'ı bütün nitelikleriyle tanıtmaya çalıştı. Buna göre Allah Teâlâ, yaratmakla kalmayan, aynı zamanda yarattıklarına rızık veren, insanların yanlışlarını ve günahlarını bağışlayan ve öldükten sonra onları yeniden diriltecek, tek ilâhtır. O, doğruyu gösterir ve onu kabul eden inananları destekler. Dualara karşılık, hastalara şifa verir. Ne yazık ki, Allah'a şirk koşanlar, Hz. İbrâhim'i dinlemediler ve atalarının yolundan şaşmayacaklarını söylediler. Onlar, putlara kulluğa devam ettiler ve insanı esarette bırakan bu inançta direttiler. Hz. İbrâhim ise onları Allah'a ve O'na kulluğun özgürlüğüne davet etti. Doğruya varmanın körü körüne taklitle değil, aksine bilgi ve bilinçle olabileceğini belirtti.[9] Bu

---

2 Ankebût 29/27.
3 Âl-i İmrân 3/67.
4 Âl-i İmrân 3/68.
5 Ahkâf 46/35: İbn Kesîr, XIII, 56.
6 Bakara 2/130: Kurtubî, II, 406.
7 Meryem 19/41.
8 A'lâ 87/18-19.
9 Enbiyâ 21/53-57; Şuarâ 26/69-104.

yönüyle peygamberler arasında onun özel bir yeri vardır. Ayrıca o, Kâbe'yi inşa etmiş ve hac ibadetini insanlara öğretmiştir.[10]

Hz. İbrâhim, tıpkı Allah'ın son elçisi Hz. Muhammed (sas) gibi putperest bir toplumda yaşıyordu ve bu durumdan çok rahatsızdı. Çeşitli şekillerde bu rahatsızlığını ortaya koyuyor ve böylesine anlamsız bir inanca saplanmış olanları uyarma gereğini duyuyordu. Kendisine peygamberlik verildiğinde de uyarmaya en yakınlarından başladı. Asırlar sonra, Hz. Peygamber'e de bu emredilecekti.[11] Bir evlâdın babasına öğüt vermesi pek olağan bir şey değildi. Ancak Hz. İbrâhim, ilâhî bilgi ile donatılmış ve ağır bir sorumluluğun altına girmişti. Dolayısıyla en yakınında bulunan babası Âzer'in inkârını görmezden gelemezdi. Pek çok kez onunla konuştu. Bir defasında ona *"'Putları tanrılar mı sayıyorsun? Doğrusu ben seni de kavmini de apaçık bir sapkınlık içinde görüyorum.'* demişti."[12] Başka bir defasında ise aralarında şöyle bir konuşma geçmişti: *"… Babacığım! Duymayan, görmeyen ve sana hiçbir fayda sağlamayan bir şeye niçin taparsın? Babacığım! Sana gelmeyen bir bilgi hakikaten bana geldi, bu sebeple bana uy ki seni doğru yola çıkarayım. Babacığım! Şeytana kulluk etme! Çünkü şeytan, Rahmân (olan Allah)'ın buyruğuna uymamıştır. Babacığım! Allah'ın azabına uğramandan ve böylece şeytanın yandaşı olmandan korkuyorum. (Babası:) 'Ey İbrâhim! Sen benim tanrılarımdan yüz mü çeviriyorsun? Eğer vazgeçmezsen, andolsun seni taşlatırım, şimdi uzun bir süre gözüme görünme!' dedi. İbrâhim şöyle dedi: 'Esen kal! Rabbimden senin için bağışlama dileyeceğim. Çünkü O, bana karşı çok lütufkârdır. Sizden de Allah'ın dışında taptığınız şeylerden de uzaklaşıyor ve Rabbime yakarıyorum. Umudum odur ki Rabbime niyazımdan eli boş dönmeyeceğim.'"*[13]

Görüldüğü gibi Hz. İbrâhim, babasının ısrarlı inkârına karşın nezaketle, şefkat ve merhametle onu ikna etmeye çalıştı. Hatta onun bağışlanması için Rabbine yalvardı. Ancak şirkte, isyanda direnen birisi için af talebinde bulunması doğru değildi.[14] Hz. İbrâhim'in babasıyla arasında geçen bu olayın benzerleri yüzlerce yıl sonra Hz. Muhammed'le amcaları ve şirkin önderleriyle de yaşanmıştı. Hz. İbrâhim'in Nemrud'la ve müşrik kavmiyle yaptığı mücadeledeki örnekliği hiç kuşkusuz Hz. Muhammed'e yol göstermiş ve onun direncine direnç katmıştı.

---

10 Bakara 2/127-128; Hac 22/27-30.

11 Şuarâ 26/214.

12 En'âm 6/74.

13 Meryem 19/41-48.

14 Tevbe 9/113-114.

Hz. İbrâhim inandığı değerleri savunmada gözü pek birisiydi. Allah Teâlâ'ya karşı işlenen şirk zulmünü reddetti. Nitekim onun, putlara tapınmanın anlamsızlığına dair giriştiği aklını kullanmaya dayalı hikmetli eylemi âyetlerde şöyle anlatılır: *"Biz daha önce İbrâhim'e doğru düşünme yeteneği vermiştik. Biz onu biliyorduk. O, babasına ve kavmine, 'Şu kendilerine tapmakta olduğunuz heykeller de ne oluyor?' diye sormuştu. Onlar da 'Atalarımızı bunlara tapar bulduk.' diye cevap vermişlerdi. İbrâhim, 'Doğrusu siz de atalarınız da açık bir sapkınlık içindesiniz.' dedi. Onlar da, 'Bize gerçeği mi getirdin, yoksa bizimle oyun mu oynuyorsun?' diye sordular. İbrâhim şöyle cevap verdi: 'Hayır, sizin Rabbiniz, göklerin ve yerin Rabbidir, onları O yaratmıştır, ben de buna şahitlik edenlerdenim.' Sonra (içinden şöyle geçirdi): 'Allah'a yemin ederim ki siz ayrılıp gittikten sonra putlarınıza bir oyun oynayacağım!' (Onlar gidince) İbrâhim putları paramparça etti, belki ona başvururlar diye büyük putu bıraktı. (Dönüp durumu gören) putperestler, 'Bunu tanrılarımıza kim yaptı? Muhakkak o, zalimlerden biridir.' dediler. Bazıları, 'İbrâhim denen bir gencin bunları diline doladığını işitmiştik.' deyince, 'O hâlde, onu hemen insanların önüne getirin, belki birileri şahitlik eder.' dediler. İbrâhim getirilince, 'Bunu ilâhlarımıza sen mi yaptın?' diye sordular. İbrâhim, 'Hayır!' dedi, 'Bu işi şu büyükleri yapmıştır. Eğer konuşabiliyorlarsa onlara sorun!' Sonra dönüp birbirine, 'Asıl Hak'tan ayrılanlar sizlersiniz!' dediler. Biraz sonra yine dönüş yaptılar. 'Sen bunların konuşmadığını pekâlâ biliyorsun.' dediler. İbrâhim, 'Allah'ı bırakıp da size hiçbir fayda ve zarar veremeyen tanrılara mı tapıyorsunuz? Size de Allah'ı bırakıp taptığınız şeylere de yazıklar olsun! Siz aklınızı kullanmaz mısınız?' dedi. Putperestler, 'Eğer bir şey yapacaksanız, yakın onu ve böylece tanrılarınıza yardım edin!' dediler. Biz de, 'Ey ateş!' dedik, 'İbrâhim için serin ve zararsız ol!' Ona bir tuzak kurmak istediler, fakat biz onları daha çok zarar eden taraf yaptık. Onu da Lût'u da kurtarıp herkes için bereketli kıldığımız yere ulaştırdık."*[15] Hz. İbrâhim'le kavmi arasında geçen bu diyaloğa bakıldığında, onun davetini çok büyük bir kararlılıkla ve cesaretle yaptığı görülmektedir.[16] Onun karşısında körü körüne şirke batmış bir halk ve gücün kibrine kapılmış zorba bir kral vardı. Ama Hz. İbrâhim, bütün bunlara karşı doğru inancı, tam bir yiğitlikle ortaya koymuştu. Çünkü onun Rabbine olan bağlılığı ve güveni her şeyin üzerindeydi.[17]

Diğer taraftan Hz. Peygamber (sas) döneminde olduğu gibi o dönemde de atalardan gelen, inanç ve törelere bağlı, düşüncesi donuk bir halk vardı. İşte bundan dolayı Hz. İbrâhim, karşısındaki insanların düşünmelerini sağlayacak yöntemlere

15 Enbiyâ 21/51-71; Sâffât 38/85-99.
16 Ahzâb 33/39; Yûnus 10/71; Hûd 11/54-55.
17 Bakara 2/260; En'âm 6/75-79.

başvurmuştu. Gerçekten o, derin bir kavrayış, doğru bilgi, gerçeği görme ve isabetli hüküm verme yeteneği ile donatılmıştı.[18] Nitekim onun Nemrud'la yaptığı tartışma ve puthaneye girip büyük put hariç diğerlerini parçalaması bunun örneklerindendir. Böylece yaptığı çağrı, toplumda büyük yankı uyandırdı. Bu hareketiyle o, muhataplarını akıllarını kullanmaya davet etmişti. Böylece aklını kullanan ve mantıklı her insanın ulaşacağı sonucu bütün çıplaklığı ile onlara göstermişti. Yani tanrı olarak taptıkları putların kendilerini bile koruyamadıklarını anlamalarını sağlamayı hedeflemişti.

Hz. İbrâhim'in karşı çıktığı şirk inancı, bir yönüyle insanların çıkar kaynağıydı. Bundan dolayı İbrâhim onlara, *"Sizler sırf dünya hayatında aranızdaki sevgi (ve çıkar) ilişkisini sürdürmek için Allah'ı bırakıp kendinize birtakım putlar edindiniz."*[19] demişti. Görülüyor ki toplum, şirk dini etrafında ve bu dine yüklenen yanlış amaçlar doğrultusunda birleşmişti. Haksız çıkarlarını kaybetmek istemiyor, zulümlerini meşrulaştırmak için bu sahte dini kullanıyorlardı. Dolayısıyla Hz. İbrâhim putperestliğe karşı çıkarken, aynı zamanda zulme dayalı toplumsal yapıya da itiraz etmiş oluyordu.

Hz. İbrâhim, Allah Teâlâ'nın bütün sıfatlarıyla gerçek tanrılığa (*ulûhiyet*) lâyık tek varlık olduğunu her düzeyde insana anlatmıştır. Meselâ o, sevgili "babacığı"-nın yanlış bir inanç uğruna cehennem azabıyla karşılaşmasına razı olmamış, bunun için onu uyarmıştı.[20] Allah'ın bu sâlih kulu, tevhid inancını sadece halka değil, aynı zamanda yönetimi elinde bulunduran Kral Nemrud'a da anlatmaya çalışmıştı. Aralarındaki tartışmada Hz. İbrâhim'in hikmetli bir dil kullandığını ve anlatmak istediklerini, her insanın bildiği ve ilgilendiği hayat, ölüm ve tabiat olayları üzerinden anlattığını görüyoruz. Âyette bu tartışma şöyle anlatılır: *"Allah'ın kendisine verdiği iktidara dayanarak Rabbi hakkında İbrâhim ile tartışmaya giren kimseyi görmedin mi? İbrâhim 'Rabbim hayat veren ve öldürendir.' deyince o, 'Ben de hayat veren ve öldürenim.' dedi. İbrâhim öyle ise 'Allah güneşi doğudan getirmektedir, hadi sen de onu batıdan getir.' dedi. Bunun üzerine inkârcı ne diyeceğini bilemedi. Allah inkârda direnenleri doğru yola erdirmez."*[21]

Nemrud, büyük bir kibirle insanların inancını belirleme hakkına sahip olduğuna inanıyordu. *"Rabbim hayat veren ve öldürendir."* diyen İbrâhim'e *"Ben de hayat veren ve öldürenim."* diye karşılık vermişti. Bu cevabıyla o, sözü saptırmak istemişti, hayatta olan bir insanı sağ bırakmayı ya da onu öldürmeyi kastetmişti. Bir kral

18 Enbiyâ 21/51; En'âm 6/83: Râzî, XIII, 65.

19 Ankebût 29/25.

20 Meryem 19/42-45.

21 Bakara 2/258: Taberî, IV, 572; İbn Atıyye, II, 34.

olarak halkı üzerinde böyle bir gücü de vardı. Nemrud'un konuyu çarpıttığını gören İbrâhim (as), onun gücünü aşan bir cevap verdi: *"Allah güneşi doğudan getirmektedir, hadi sen de onu batıdan getir."* Bu teklif karşısında Nemrud doğal olarak şaşkına dönecek ve verecek bir cevap bulamayacaktı.[22]

Hz. İbrâhim, gerçeğe ulaşmada her dönemde geçerli olan doğru bilginin yolunu göstermiş, insanların evreni gözlemlemelerini istemiştir. Onun halkı gök cisimlerine de tapıyordu. Hz. İbrâhim ise bunlar üzerinden Allah'ın varlığını onlara ispatlıyordu. İnsanların taptığı bir yıldızın, ay ve güneşin tanrı olamayacağını ortaya koyuyordu. Gelip geçici varlıkların ilâh olamayacağını ve kulluğa lâyık olmadıklarını gösteriyordu. Aksine kulluk, bütün bu gökleri ve yeri yaratan Yüce Allah'ın hakkıydı.[23]

İBRÂHİM (as) KULLUK SINAVINI KAZANMIŞTI

وَاِذِ ابْتَلٰٓى اِبْرٰهٖيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَاَتَمَّهُنَّۜ قَالَ اِنّ۪ي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ اِمَامًاۜ قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّت۪يۜ
قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِم۪ينَ ﴿١٢٤﴾

"Vaktiyle Rabbi İbrâhim'i bazı sözlerle sınayıp da İbrâhim onları eksiksiz yerine getirince, 'Ben seni insanlara önder yapacağım.' buyurmuştu. İbrâhim, 'Soyumdan da!' deyince Rabbi, 'Vaadim zalimleri kapsamaz.' buyurdu."

(Bakara 2/124)

Hz. İbrâhim, her şeyi yaratan, her şeyi gören ve bilen, doğru yolu gösteren, canlıları rızıklandıran ezelî ve ebedî olanın, Yüce Allah'tan başkası olmadığı gerçeğini çok iyi kavramış biriydi. Çünkü yaratılmış bütün varlıklar, sadece O'nun varlığını ve birliğini kabule çağırmaktaydı. Nitekim o, bu duyarlılığını Allah Teâlâ'ya olan yakarışında şu şekilde dile getirmişti: *"O (Rabbim), beni yaratan ve bana doğru*

22 Bakara 2/258.
23 En'âm 6/75-79.

yolu gösterendir. Beni yediren ve içirendir. Hastalandığım zaman bana şifa verendir. Canımı alacak olan, sonra beni yeniden diriltecek olandır. Hesap günü hatalarımı bağışlayacağını umduğum yine O'dur. Rabbim! Bana hikmet ver ve beni iyiler arasına kat. Arkadan gelecekler içinde iyilikle anılmayı bana nasip eyle! Beni, nimetlerle dolu cennete girenlerden eyle! Babamı da bağışla, kuşkusuz o doğru yoldan sapanlardan oldu. İnsanların diriltileceği gün beni mahcup etme! O gün ne mal ne de çocuklar fayda verecektir, ama Allah'a (günahlardan) arınmış bir kalple gelenler başkadır!"[24]

Hz. İbrâhim, Allah Teâlâ'nın dünyada seçkin kıldığı, âhirette de makamı yüce olacak iyi kullarından biriydi.[25] Hiç şüphesiz ki o, böyle eşsiz bir ödülü, Allah yolunda zorluklara karşı sabır, azim ve cihadla kazanmıştır. Cenâb-ı Hak, onu değişik olaylarla sınamış, ama o bu sınavların hepsinde başarılı olmuştur.[26] Onun hayatındaki en önemli gerçek, Yüce Allah'ın buyruklarına olan tavizsiz teslimiyetidir. Kur'ân kıssalarında peygamberler farklı yönleriyle öne çıkarlar. Hz. İbrâhim de şu âyette geçtiği gibi "teslimiyet" özelliği ile dikkat çeker: *"Rabbi ona, 'Bana teslim ol!' diye buyurmuş; o da, 'Âlemlerin Rabbine teslim oldum.' demişti."*[27] Gerçekten Hz. İbrâhim, çok zor bir sınavdan geçerek Rabbine teslimiyetini göstermiştir. Şöyle ki o, rüyasında oğlunu kurban ettiğini görmüş ve bunu, oğlunun da onayını alarak, hiç duraksamadan gerçekleştirmeye karar vermişti. Sonunda her ikisi de ödüllendirilecekti. Konu âyetlerde şu şekilde anlatılır: *"Çocuk, babasıyla beraber iş güç tutacak yaşa gelince babası ona, 'Yavrucuğum!' dedi, 'Rüyamda seni kurban ettiğimi gördüm, düşün bakalım sen bu işe ne diyeceksin?' Dedi ki: 'Babacığım! Sana buyurulanı yap; inşaallah beni sabredenlerden biri olarak bulacaksın.' Her ikisi de (ilâhî buyruğa) teslim olunca ve babası onu yüzüstü yatırınca, 'Ey İbrâhim!' diye ona seslendik; 'Tamam, rüyanı gerçekleştirmiş oldun.' İşte iyileri biz böyle ödüllendiririz. Bu, kesinlikle apaçık bir imtihandı. Biz, (oğlunun canına) karşılık olarak ona iri bir kurbanlık verdik. Sonradan gelenler arasında ona güzel bir ad bıraktık. 'İbrâhim'e selâm olsun!' Evet, iyileri işte böyle ödüllendiririz."*[28]

Hz. İbrâhim misafirperverliğin ve cömertliğin de örneğidir. Onun bu üstün ahlâkî özellikleri, Kur'ân'da Lût'un kavmini cezalandırmak üzere insan görünümünde Hz. İbrâhim'e gelen meleklere yaklaşımıyla anlatılır. Hz. İbrâhim, tanımadığı bu

---

24 Şuarâ 26/78-87.
25 Bakara 2/130.
26 Bakara 2/124: Taberî, II, 498.
27 Bakara 2/131.
28 Sâffât 37/102-110.

insanlara cömertçe ikramlar hazırlar.[29] Melekler yaşlı olan Hz. İbrâhim'e, oğlu İshak'ın doğacağı müjdesini vereceklerdir:[30] *"(Melekler): 'Selâm sana.' dediler, '(Hz. İbrâhim de) size de selâm.' dedi. Hemen kızartılmış bir buzağı getirdi. Ellerini ona uzatmadıklarını görünce, onları yadırgadı ve onlardan dolayı içine korku düştü. Onlar: 'Korkma, biz Lût kavmine gönderildik.' dediler. İbrâhim'in ayakta durmakta olan eşi güldü. Bunun üzerine ona İshak'ın ve ondan sonra da Ya'kūb'un olacağı müjdesini verdik. İbrâhim'in eşi: 'Vay başıma gelene! Ben nasıl doğuracağım, oysaki ben yaşlı bir kadınım, benim bu kocam da yaşlı bir erkektir. Bu çok garip bir şeydir.' dedi. Melekler: 'Allah'ın emrine mi şaşıyorsun. Ey bu evin halkı, Allah'ın rahmeti ve bereketi üzerinize olsun. Kuşkusuz övülmeye ve yüceltilmeye lâyık olan yalnız O'dur.'"*[31] Meleklerin verdiği bu müjde karşısında Hz. İbrâhim şaşkınlığını şöyle dile getirmiştir: *"Bana müjde mi veriyorsunuz! Ben yaşlı birisi iken, beni ne ile müjdeliyorsunuz?"* Bunun üzerine melekler de *"Sana gerçek bir müjde veriyoruz, ümidini kesenlerden olma."* demişlerdir.[32]

İbrâhim (as), Allah'a imanı, tevekkül ve teslimiyeti çok yüksek düzeyde bir peygamberdi. Buna rağmen imanını geliştirmek ve bilgisini kesinleştirmek istemişti. O, bu tavrıyla da büyük bir örneklik sergilemişti. Bir keresinde o, yeniden dirilmenin nasıl olacağını sorgulamıştı. Hayvanların başka hayvanları parçalayıp yediğini gözlemlemiş ve Yüce Allah'ın vahşi hayvanların karnında yok olan bu hayvanları nasıl dirilteceğini de gözleriyle görmek istemişti. Yüce Allah da bunu şu âyette anlatıldığı şekilde ona göstermişti:[33] *"İbrâhim 'Rabbim! Ölüleri nasıl diriltiyorsun, bana göster!' deyince, Rabbi 'Yoksa inanmıyor musun?' demişti. O 'Hayır inanıyorum, fakat kalbim tam kanaat getirsin diye.' cevabını verdi. Rabbi 'Kuşlardan dört tane al, onları kendine alıştır, sonra (parçalayıp) her bir tepeye onlardan bir parça bırak, sonra onları çağır. Koşarak sana gelecekler ve şunu bil ki, Allah hep galiptir ve hikmet sahibidir.' buyurdu."*[34] Bir yoruma göre Hz. İbrâhim bu soruyu, bildiği bir şeyi daha yakından görerek inceleyip anlamak için sormuştu. Allah Teâlâ da onu, bilgi ve inanç düzeyinden *(ilme'l-yakîn)* gözlemle doğrulanan ve daha kesin olan bilgi düzeyine (*ayne'l-yakîn)*, oradan da en sağlam bilgi düzeyi olan ve iç tecrübe ile ulaşılan *hakka'l-yakîn*e kavuşturmuştur.[35]

29 Zâriyât 51/25-26.
30 Sâffât 37/101, 112-113.
31 Hûd 11/69-73; ayrıca bk. Hicr 15/51-53; Zâriyât 51/26-30.
32 Hicr 15/54-55.
33 Bakara 2/260: Taberî, IV, 624.
34 Bakara 2/260.
35 Bakara 2/260: Râzî, VII, 40; Bursevî, I, 415.

İBRÂHİM (as) KÂBE'Yİ İNŞA ETMİŞ, İNSANLARI HACCA ÇAĞIRMIŞTI

وَاَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالاً وَعَلٰى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْت۪ينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَم۪يقٍۙ ﴿٢٧﴾

"(Ey İbrâhim!) İnsanlara hac ibadetini duyur, gerek yaya olarak gerekse yorgun argın develer üzerinde uzak yollardan gelerek sana ulaşsınlar."

(Hac 22/27)

Hz. İbrâhim dendiğinde ilk akla gelen yerlerden biri Mekke ve orada bulunan Kâbe'dir. Onun yaşadığı dönemde şirkin bu çevrede yaygın olduğu anlaşılmaktadır.[36] Eşi Hâcer ve oğlu İsmâil'le birlikte Mekke'ye gelişi, onun hayatında olduğu gibi tevhid tarihinde de önemli bir dönüm noktası olmuştur. Kur'ân'ın anlatımında Hz. İbrâhim, hem Mekke için hem de burada yaşayacak olan ailesi, çocukları ve soyundan gelenler için içten yakararak dua etmiştir. Onun bu konudaki yakarışlarına Kur'ân şöyle yer verir: *"Rabbim! Bu şehri güvenli kıl, beni ve çocuklarımı putlara tapmaktan uzak tut! Rabbim! Putlar insanlardan birçoğunun sapmasına sebep oldu. Bundan böyle kim bana uyarsa o bendendir; kim de bana karşı gelirse artık sen çok bağışlayan, çok merhamet edensin. Ey Rabbimiz! Ben neslimden bir kısmını, senin kutsal evinin (Kâbe) yanında tarıma elverişli olmayan bir vadiye yerleştirdim. Bunu yaptım ki Rabbim, namazı kılsınlar! İnsanların gönüllerini onlara yönelt ve çeşitli ürünlerden onlara rızık ver ki şükretsinler! Rabbimiz! Şüphesiz ki sen gizlediğimizi de açıkladığımızı da bilirsin. Yerde ve gökte hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz. Yaşlılığıma rağmen bana İsmâil'i ve İshak'ı armağan eden Allah'a hamdolsun! Şüphesiz Rabbim duaları kabul edendir. Rabbim! Beni ve soyumdan gelecek olanları namazı devamlı kılanlardan eyle; Rabbimiz, duamı kabul et! Rabbimiz! Hesabın verileceği günde beni, anamı, babamı ve Müminleri bağışla!"*[37] Hz. İbrâhim duasında Mekke'nin güvenli olmasından, çocuklarının şirke düşmemesinden ve yerleştikleri vadinin verimsiz topraklarından bahsetmektedir. Kur'ân burada, Hz. İbrâhim'in şahsında, onun soyundan geldiklerini kabul eden Mekkeli Müşriklere mesajlar vermektedir. Böylece Allah'ın bu kutlu

---

36 İbrâhîm 14/35-36.
37 İbrâhîm 14/35-41.

elçisinin, asırlar öncesinde şirkten sakınmak, namaz kılmak gibi kendi soyu için temennide bulunduğu şeylere bağlı kalmalarını onlardan istemektedir.

Hz. İbrâhim için, soyundan kendisinden sonra geleceklerin sadece Allah'a kulluk etmesi ve O'nun buyruklarına itaat etmesi son derece önemliydi. Hz. İbrâhim ve torunu Hz. Ya'kûb'un bu konudaki hassasiyetlerini Kur'ân bize şöyle nakleder: *"İbrâhim de bu dini oğullarına vasiyet etti, Ya'kūb da. 'Oğullarım! Allah sizin için bu dini seçti, öyleyse yalnız O'na teslim olmuş Müminler olarak can verin!' (dediler)."*[38] Aynı şekilde Hz. İbrâhim, oğlu ve Arapların atası Hz. İsmâil'le birlikte Kâbe'nin sütunlarını yükseltirken de bunun için Yüce Allah'a dua etmişti. O, bir taraftan yeryüzünün ilk mâbedi ve hidayet kaynağı olan kutlu Beytullah'ın inşaatında ter döküyordu.[39] Diğer taraftan da şöyle niyazda bulunuyordu: *"Ey Rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur; şüphesiz sen her şeyi işitensin, her şeyi bilensin. Ey Rabbimiz! Bizi sana teslim olanlardan eyle, soyumuzdan da sana teslim olacak bir ümmet çıkar. Bize ibadet usullerimizi göster, tövbemizi kabul et. Şüphesiz tövbeleri çok kabul eden, merhameti bol olan yalnız sensin. Soyumuzdan, onlara senin âyetlerini okuyacak, kitabı ve hikmeti öğretecek, onları (günahlardan) arındıracak bir elçi çıkar Rabbimiz! Çünkü yalnız sensin mutlak güç, hüküm ve hikmet sahibi."*[40] Allah Teâlâ, baba-oğul bu iki peygambere ibadet amacıyla buraya gelenler için Beytullah'ı temiz tutmalarını da emretmiştir.[41] Bu kutsal yerin onarımı, temizlenmesi ve hacılara yapılacak hizmetler, orayı putlarla doldurmuş olsalar da, daha sonra müşrik Araplarca bile değerli sayılmıştır.[42]

İslâm dininin emrettiği hac ve kurban ibadeti, Hz. İbrâhim'in hayatında çok önemli yeri olan simgelerle doludur. Çünkü o, oğlu İsmâil ile birlikte Kâbe'nin tamirini tamamladıktan sonra Allah'ın emriyle insanları hacca davet etmiştir. Bu konu da yine Kur'ân'da şöyle dile getirilmektedir: *"İbrâhim'i Beytullah'ın bulunduğu yere yerleştirdiğimizde de şöyle demiştik: 'Bana hiçbir şeyi ortak koşma; tavaf edenler, kıyamda duranlar, rükûa ve secdeye varanlar için evimi tertemiz tut. İnsanlara hac ibadetini duyur, gerek yaya olarak gerekse yorgun argın develer üzerinde uzak yollardan gelerek sana ulaşsınlar. Böylece kendileri için faydalı olan şeyleri açık seçik görsünler ve Allah'ın onlara rızık olarak verdiği, belirlenen günlerde kesecekleri kurbanlık hayvanlar üzerine O'nun adını ansınlar. Artık onlardan hem kendiniz yiyin hem sıkıntı*

38 Bakara 2/132; İbrâhîm 14/40.
39 Bakara 2/127.
40 Bakara 2/127-128.
41 Bakara 2/125.
42 Tevbe 9/19.

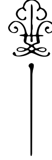
içindeki yoksulları doyurun. Sonra kalan hac fiillerini tamamlayıp temizlensinler, adaklarını yerine getirsinler ve o kadîm evi (Kâbe) tavaf etsinler.'"[43]

Görüldüğü üzere Hz. İbrâhim'i, tevhidi, namazı, Kâbe'yi, kıbleyi ve haccı birbirinden ayrı düşünmek mümkün değildir. O, Allah'ın lütfuyla Hicaz bölgesi ve çevresinde tevhid güneşini parlatmış, tek tanrı inancını yerleştirmişti. Kâbe'yi inşa etmiş ve insanları hacca çağırmıştı.[44] Böylece Hz. İbrâhim, hac ibadeti sayesinde çağlar boyunca Müslümanlar arasında birlik ruhunun sürmesine öncülük etti. Kur'ân'ın Hz. İbrâhim'le ilgili anlatımında namaz ibadetinin de öne çıktığı görülmektedir.[45] Allah Teâlâ'nın bu sevgili kulu, Rabbinden her daim kendisi ve soyu için namazı en güzel şekilde eda etmeyi istemiştir. Bu sayede o günden bugüne Müslümanlar onu hep hayırla anarlar. Namazlarında da onu ve ailesini Hz. Peygamberle beraber zikreder, onun için rahmet ve bereket dilerler. Hac ve umre ibadetlerinde, Kâbe'nin yanı başında bulunan Hz. İbrâhim'in makamı *(makām-ı İbrâhim*) çevresinde ilâhî bir buyruk olarak iki rekât namaz kılarlar.[46] Hiç şüphesiz ki Hz. İbrâhim'in en büyük arzusu, hesap gününde günahlardan arınmış olarak Yüce Allah'ın huzuruna varmak ve mahcup olmamaktı. Ancak o, sadece kendisi için değil, annesi, babası ve bütün Müminlerin bağışlanması için dua etmiştir. *"Rabbimiz! Hesabın verileceği günde beni, anamı, babamı ve Müminleri bağışla!"*[47] diye Yüce Allah'a yalvarmıştır. Babası kendisine düşmanlık etmesine rağmen, bağışlanması için bu şekilde duaya devam etmiştir. Çünkü o, çok yumuşak huylu ve ince ruhlu biri insandı. Fakat babasının bir Allah düşmanı olduğu ve artık inanmayacağı kesinleşince, onun için af dilemekten vazgeçmiştir.[48]

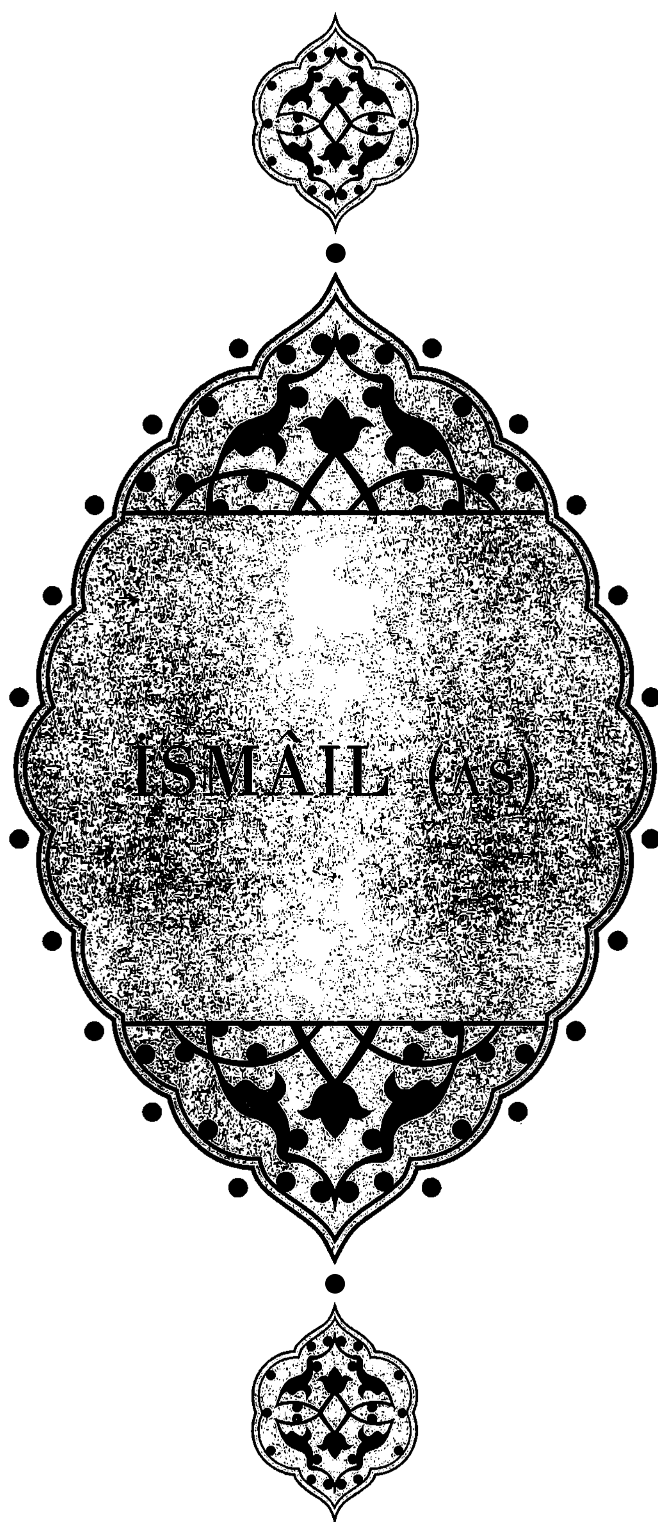
Kur'ân'ın önder olarak tanımladığı Allah'ın kutlu elçisi Hz. İbrâhim, çok yönlü özellikleriyle Müminlere örnek olmuştur. Davette akıl ve hikmetle hareket etmek, ahlâkta; merhamet, cömertlik ve cesarette öncü olmak onun belirgin nitelikleridir. Kur'ân'ın anlatımında onun öne çıkan bir diğer özelliği, dinî inancın gerçekliği ve doğruluğu üzerinde düşünme (*tefekkür*) çabasıdır. Aslında insanlar her an şahit oldukları yaratılış mucizesi ve tabiat olayları hakkında yine Allah Teâlâ'nın kendilerine bağışladığı görünür görünmez nimetler üzerinde düşünmeyi akıllarına pek getirmezler. Ancak Hz. İbrâhim, hayatında düşünce ile eylemi birleştiren bir peygamber

43 Hac 22/26-29.
44 Bakara 2/127; Hac 22/27.
45 İbrâhîm 14/40.
46 Bakara 2/125.
47 İbrâhîm 14/41.
48 Tevbe 9/114.

olmuştur. Onun tabiat olaylarından hareketle Allah'ın varlığı ve birliği ile ilgili akıl yürütmeleri ve diriliş hakkındaki kesin bilgi arayışı dikkat çekicidir.[49] Fakat Yüce Allah'ın bu seçkin kulu, sadece düşüncede derinleşme çabasıyla da yetinmemiştir. Buradan aldığı ilhamla sağlam bir imana erişmiş,[50] tevhid ve adâlete dayalı toplumsal bir hayatın kurulması için çaba sarf edenlerin önderi ve örneği olmuştur.

49 Bakara 2/260.
50 En'âm 6/75.

İSMÂİL (AS)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ اِسْمٰعِيلَ اِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا
﴿٥٤﴾ وَكَانَ يَأْمُرُ اَهْلَهُ بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا ﴿٥٥﴾

"Bu kitapta İsmâil'i de okuyup an. O gerçekten sözüne sadıktı, elçi-peygamberdi. Halkına namazı ve zekâtı emrederdi ve Rabbinin rızâsına ermişti."

(Meryem 19/54-55)

وَاِذْ يَرْفَعُ اِبْرٰه۪يمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَاِسْمٰع۪يلُؕ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّاۜ اِنَّكَ اَنْتَ السَّم۪يعُ الْعَل۪يمُ ﴿١٢٧﴾

"İbrâhim İsmâil'le birlikte Kâbe'nin temellerini yükseltiyordu: 'Ey Rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur; şüphesiz sen her şeyi işitensin, her şeyi bilensin.'"

(Bakara 2/127)

رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَٓا اُمَّةً مُسْلِمَةً لَكَۖ وَاَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَاۚ اِنَّكَ اَنْتَ التَّوَّابُ الرَّح۪يمُ ﴿١٢٨﴾

"Ey Rabbimiz! Bizi sana teslim olanlardan eyle, soyumuzdan da sana teslim olacak bir ümmet çıkar. Bize ibadet usullerimizi göster, tövbemizi kabul et. Şüphesiz tövbeleri kabul eden, merhameti bol olan yalnız sensin."

(Bakara 2/128)

وَاِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِلنَّاسِ وَاَمْناًؕ وَاتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ اِبْرٰه۪يمَ مُصَلًّىۜ وَعَهِدْنَٓا اِلٰٓى اِبْرٰه۪يمَ وَاِسْمٰع۪يلَ اَنْ طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّٓائِف۪ينَ وَالْعَاكِف۪ينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿١٢٥﴾

"O zaman biz Kâbe'yi insanların gidip gelip ziyaret edecekleri bir makam ve bir güvenlik yeri yaptık. Siz de İbrâhim'in makamından kendinize namaz kılacak bir yer edinin. İbrâhim ve İsmâil'e de 'Tavaf edecekler için, ibadete kapanacaklar, rükû ve secde edecekler için evimi temiz tutun.' diye tâlimat verdik."

(Bakara 2/125)

رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٠٠﴾ فَبَشَّرْنَاهُ بِغُلَامٍ حَلِيمٍ ﴿١٠١﴾

"(İbrâhim) 'Ey Rabbim! Bana sâlihlerden olacak bir evlât ver!' Bunun üzerine ona akıllı ve edepli bir erkek çocuğu olacağını müjdeledik."

(Sâffât 37/100-101)

رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلٰوةَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ ﴿٣٧﴾

"Rabbimiz! Ben çocuklarımdan bazısını, senin kutsal evinin (Kâbe'nin) yanında ekin bitmez bir vadiye yerleştirdim. Rabbimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için (böyle yaptım). Sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meylettir, onları ürünlerden rızıklandır, umulur ki şükretsinler."

(İbrâhîm 14/37)

وَإِسْمٰعِيلَ وَالْيَسَعَ وَيُونُسَ وَلُوطًا وَكُلًّا فَضَّلْنَا عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٨٦﴾

"İsmâil, Elyesa, Yûnus ve Lût'u da (hidâyete erdirdik). Hepsini diğer insanlara üstün kıldık."

(En'âm 6/86)

وَإِسْمٰعِيلَ وَإِدْرِيسَ وَذَا الْكِفْلِ كُلٌّ مِنَ الصَّابِرِينَ ﴿٨٥﴾ وَأَدْخَلْنَاهُمْ فِي رَحْمَتِنَا إِنَّهُمْ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٨٦﴾

"İsmâil'i, İdrîs'i ve Zülkifl'i de yâd et. Hepsi de sabreden kimselerdendi. Onları rahmetimize kabul ettik. Onlar hakikaten iyi kimselerdi."

(Enbiyâ 21/85-86)

أَمْ تَقُولُونَ اِنَّ اِبْرٰهِيمَ وَاِسْمٰعِيلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْاَسْبَاطَ كَانُوا هُودًا اَوْ نَصَارٰى قُلْ ءَاَنْتُمْ اَعْلَمُ اَمِ اللّٰهُ وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ كَتَمَ شَهَادَةً عِنْدَهُ مِنَ اللّٰهِ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٤٠﴾

"Yoksa siz İbrâhim, İsmâil, İshak, Ya'kūb ve torunların Yahudi yahut Hıristiyan olduklarını mı söylüyorsunuz? De ki: 'Siz mi daha iyi bilirsiniz, yoksa Allah mı?' Allah katından gelmiş olup kendinde bulunan bir tanıklığı (bilgiyi insanlardan) gizleyenden daha zalim kim vardır? Allah yaptıklarınızdan habersiz değildir."

(Bakara 2/140)

اَمْ كُنْتُمْ شُهَدَٓاءَ اِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ اِذْ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ بَعْدِى قَالُوا نَعْبُدُ اِلٰهَكَ وَاِلٰهَ اٰبَٓائِكَ اِبْرٰهِيمَ وَاِسْمٰعِيلَ وَاِسْحٰقَ اِلٰهًا وَاحِدًا وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿١٣٣﴾

"Yoksa Ya'kūb son nefesini verirken siz orada mıydınız? O sırada Ya'kūb oğullarına, 'Benden sonra kime kulluk edeceksiniz?' demiş; onlar da 'Senin, ataların İbrâhim, İsmâil ve İshak'ın ilâhı olan tek Tanrı'ya kulluk edeceğiz; biz sadece O'na teslim olduk.' demişlerdi."

(Bakara 2/133)

قَالُوا لَا تَوْجَلْ اِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ ﴿٥٣﴾

"'Korkma!' dediler; 'Biz sana bilgili bir çocuk müjdeliyoruz.'"

(Hicr 15/53)

Konunun Kavramsal Bağlamı

Hz. İsmâil, Hz. İbrâhim'in oğlu Hz. İshak'ın kardeşidir. İsmi Kur'ân'da 12 yerde zikredilir.[1] Üç yerde zamirle,[2] dört yerde de Hz. İbrâhim'in oğlu ve nesli[3] olarak geçer. Mekke döneminde inen Meryem, En'âm, Enbiyâ ve Sâd sûrelerindeki Hz. İsmâil'le ilgili âyetlerde daha çok, onun peygamberlik özellikleri dile getirilir.[4] Sâffât sûresinde ise Hz. İsmâil'in babası Hz. İbrâhim tarafından kurban ediliş kıssası ile onların Allah'ın buyruklarına duraksamadan teslim olmanın istisnaî bir örneği sunulur.[5] Medine döneminde inen âyetlerde ise Hz. İsmâil'in kıssası, babası Hz. İbrâhim ile Kâbe'yi yalnızca Allah'a ibadet etmek için inşa etmeleri bağlamında anlatılmıştır. Hz. İsmâil'in[6] *Kâbe* ile ilişkisi dikkat çekicidir. Çok küçükken babası onu Kâbe'nin yanına yerleştirmiştir.[7] Hz. İsmâil babası ile beraber Kâbe'yi inşa eder ve bu kutsal evi temiz tutmakla görevlendirilir.[8] Kâbe böylece insanların ziyaret edeceği bir *hac* yeri olur.[9] Kâbe'nin yapımından sonra babası, onu annesi Hâcer'le birlikte oraya yerleştirmiştir.[10] Hz. İsmâil'in diğer peygamberler gibi Allah'tan vahiy alan bir *nebî* ve *resûl* olduğu ifade edilir.[11] Kur'ân'da bu kıssa, Hz. Peygamber'in getirdiği tevhid dininin kökenlerinin Hz. İbrâhim'e dayandığını ifade etmektedir. Bu mesaj, hem Hz. İbrâhim ve İsmâil'i ataları olarak bilen Araplara hem de orada yaşayan Yahudi ve Hıristiyanlara yönelik önemli bir mesajdır.[12]

---

1 Bakara 2/125, 127, 133, 136, 140; Âl-i İmrân 3/84; Nisâ 4/163; En'âm 6/86; İbrâhîm 14/39; Meryem 19/54; Enbiyâ 21/85; Sâd 38/48.

2 Meryem 19/55; Sâffât 37/103; Enbiyâ 21/86.

3 Hicr 15/53; Sâffât 37/100, 102; İbrâhîm 14/37.

4 Meryem 19/54-55; En'âm 6/86; Enbiyâ 21/85-86; Sâd 38/48.

5 Sâffât 37/100-105.

6 İbrâhîm 14/39.

7 İbrâhîm 14/37.

8 Bakara 2/125, 127.

9 Hac 22/27-29.

10 İbrâhîm 14/37.

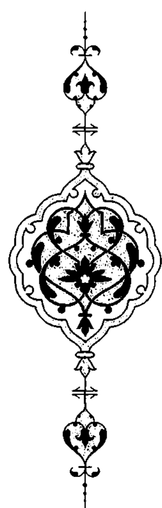
11 Bakara 2/133, 136; Âl-i İmrân 3/84; Nisâ 4/163; En'âm 6/86; Meryem 19/54-55; Enbiyâ 21/85; Sâd 38/48; İbrâhîm 14/39.

12 Bakara 2/124-140.

Hz. İsmâil'in, Yüce Allah'ın rızasını kazanmış (*merdiyy*), iyi, bilgili (*alîm*), Allah'a bağlı, ihsan sahibi, sabırlı, yumuşak huylu (*halîm*), sözünde duran (*sâdık*), tek tanrı (*tevhîd*) inancını benimsemiş, halkına namaz ve zekâtı emreden sâlih bir kul ve peygamber olduğuna dikkat çekilir.[13] Kur'ân, Hz. İsmâil'in *Yahudi* veya *Hıristiyan* olduğuna dair iddiaları reddeder.[14]

13 Bakara 2/133; Hicr 15/53; Meryem 19/54-55; Enbiyâ 21/85-86; Sâffât 37/101-103, 105; Sâd 38/48.
14 Bakara 2/140.

Kıblenin Hz. Süleyman'ın inşa ettiği Kudüs'teki Beytülmakdis'ten, Hz. İbrâhim ve oğlu Hz. İsmâil'in inşa ettiği Kâbe'ye çevrilmesi hadisesi aslında Medine'de bulunan Yahudilere bir mesajdı. Allah Resûlü ashâbıyla birlikte Medine'ye hicret ettiğinde burada birçok Yahudi yaşıyordu. Şehirde siyasî birliği sağlamak için Medine toplumunu oluşturan Yahudiler ve diğer gruplar ile anlaşma yapıldı. Ayrıca Resûlullah'ın Kudüs'e yönelerek namaz kılıyor olması, Yahudileri mutlu etmişti.[1] Ancak İslâm'ın gelişip güç kazanması üzerine Yahudiler düşmanca tavırlar içine girdiler. Müşrik ve Münafıklarla gizli iş birliklerine giriştiler. Bu aşamada, İslâm'ın kıblesi Allah'ın emriyle Kudüs'ten Mekke'deki Kâbe'ye çevrildi. Böylece, Ehl-i kitap'a İslâm'ın aslında Yahudiliği ve Hıristiyanlığı aşan, Arapların da ataları Hz. İbrâhim ve İsmâil'e dayalı köklü bir tarihi olduğu mesajı veriliyordu. Böylece Kâbe, bütün bu toplulukların ortak değeri olmalıydı. Kıblenin Kâbe'ye çevrilmesi kararına Yahudiler tutuculuk göstererek karşı çıktılar.[2] Tevhidi getiren ve Kâbe'yi bunun bir simgesi olarak bina eden Hz. İbrâhim'i saygın kabul ettiğini iddia edenler burada samimiyet sınavı veriyordu. Bu bakımdan Kur'ân-ı Kerîm, kıble değişikliğinin tevhide samimiyetle bağlı Müminlerin diğerlerinden ayrılmasını sağladığına dikkat çekmiştir.

---

1 Bakara 2/142: Taberî, II,620 vd.; Buhârî, "Îmân", 30.
2 Bakara 2/142-146.

İSMÂİL (as) HZ. İBRÂHİM'İN KABUL EDİLMİŞ DUASIYDI

رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٠٠﴾ فَبَشَّرْنَاهُ بِغُلَامٍ حَلِيمٍ ﴿١٠١﴾

"(İbrâhim) 'Ey Rabbim! Bana sâlihlerden olacak bir evlât ver!' Bunun üzerine ona akıllı ve edepli bir erkek çocuğu olacağını müjdeledik."

(Sâffât 37/100-101)

Hz. İbrâhim çok ileri yaşlarında çocuk sahibi olunca şöyle demişti: *"Yaşlılığıma rağmen bana İsmâil'i ve İshak'ı armağan eden Allah'a hamdolsun. Şüphesiz Rabbim duaları kabul edendir."*[3] İslâm geleneğinde yaygın kanaate göre müjdelenen bu akıllı ve edepli çocuk (*halîm*) Hz. İsmâil'dir.[4] Hz. İbrâhim'in eşi Hâcer'i ve oğlunu Mekke'ye yerleştirmesiyle birlikte burada yeni bir hayat başlamıştır. İbrâhim'in (as), *"Rabbimiz! Ben çocuklarımdan bazısını, senin kutsal evinin (Kâbe'nin) yanında ekin bitmez bir vadiye yerleştirdim."*[5] demesi, bunu açık şekilde göstermektedir. İsmâil ve Hâcer'i Allah'a emanet eden Hz. İbrâhim Rabbine şöyle yalvarmıştır: *"Ey Rabbimiz! Ben zürriyetimden bir kısmını, senin evinin (Kâbe) yanında, tarıma elverişli olmayan bir vadiye yerleştirdim. Bunu yaptım ki, Rabbim namaz kılsınlar! İnsanların gönüllerini onlara meylettir ve çeşitli ürünlerden onlara rızık ver ki, şükretsinler."*[6] Böylece Hz. İbrâhim Filistin'e doğru yola çıkar. Ancak, İsmâil'in annesi Hâcer, "Ey İbrâhim! Bizi bu ıssız ve hiçbir şey bulunmayan vadide bırakıp nereye gidiyorsun?" diyerek onun peşine düşer. Hâcer bu soruyu defalarca tekrarlar, fakat Hz. İbrâhim ona dönüp bakmaz. Sonunda Hâcer, "Sana bunu Allah mı emretti?" diye sorar. Hz. İbrâhim'in, "Evet, Allah emretti." demesi üzerine Hâcer, "Madem öyle, Allah bizi yalnız bırakmayacaktır." der ve geri döner.[7] Rivayetlere göre, yiyecek ve içecekleri tükenince Hâcer, susuzluktan ağlayan çocuğu için telâşlanır ve su bulmak umuduyla sağa sola koşmaya başlar. Önce Safa tepesine çıkar, oradan Merve tepesine koşar. Bu gidiş gelişler birkaç defa tekrar eder. Nihayet oğlu İsmâil'in yanına döndüğünde aradığını bulmuştur. Hz. İsmâil'in ayaklarının dibinde, "Zemzem" olarak bilinen

3 İbrâhîm 14/39.
4 Sâffât 37/101-102: İbn Kesîr, XII, 48 vd.
5 İbrâhîm 14/37.
6 İbrâhîm 14/37.
7 Bakara 2/127: İbn Kesîr, II, 77.

bir su akmaya başlamıştır. Hâcer vâlidemiz suyun etrafını çevirir, suyu gölet hâline getirir ve avuçlayıp kabına doldurur.[8]

Sâffât sûresinde yer alan âyetlerden[9] anlaşıldığına göre Hz. İbrâhim oğlu ile büyük bir sınavdan geçmiştir. Hz. İbrâhim'in bu oğlunun İsmâil olduğu İslâm geleneğinde çoğunlukla kabul edilen bir inanç olsa da onun İshak olduğunu ifade eden görüşler de mevcuttur. Meselâ müfessir Taberî (ö. 310/923) bu görüştedir.[10] Özellikle İbn Kesîr (ö. 774/1373) gibi daha sonraki müfessirler, Hz. İbrâhim'in kurban ettiği oğlunun İsmâil olduğu yönünde görüş belirtirler.[11] Allah'a ve onun buyruklarına koşulsuz teslim olmayı anlatan bu kıssa şöyle özetlenebilir: Hz. İbrâhim, gördüğü rüya üzerine, kendisiyle birlikte iş-güç tutacak bir yaşa gelen oğlunu kurban etmek istediğini ona haber verir ve ona şöyle der:[12] *"Yavrucuğum! Rüyamda seni kurban ettiğimi gördüm, düşün bakalım sen bu işe ne diyeceksin?"*[13] Tevhidin önderi, rüyanın verdiği bu ilâhî mesajı oğluna haber vererek bir bakıma onun bunu nasıl karşılayacağını görmek ister. Oğulun babasına cevabı açıktır: *"Babacığım! Sana buyrulanı yap. İnşaallah beni sabredenlerden biri olarak göreceksin."* der.[14] Oğul ilâhî buyruğa tam bir teslimiyet içindedir. Rivayete göre, Hz. İbrâhim, rüyasında aldığı ilâhî buyruğu gerçekleştirmek üzere oğlunun elinden tutar ve onu Mina'ya götürür. Onu yüzüstü yere yatırır. Baba ve oğul bu tutumlarıyla, Yüce Allah'ın önlerine koyduğu bu büyük teslimiyet sınavını kazanmışlardır. Yüce Allah da Cebrâil vasıtasıyla bir koç göndererek Hz. İbrâhim'den oğlunun yerine bu koçu kurban etmesini ister.[15] Bu sahne Kur'ân-ı Kerîm'de, *"Her ikisi de (ilâhî buyruğa) teslim olunca ve babası onu yüzüstü yatırınca, 'Ey İbrâhim! Tamam, rüyanı gerçekleştirmiş oldun.' diye ona seslendik. İşte iyileri biz böyle ödüllendiririz."*[16] şeklinde ifade edilir.

İsmâil'in delikanlı olduğu yıllara gelindiğinde, bu defa Hz. İbrâhim, Rabbinden aldığı emir uyarınca oğlu ile birlikte Kâbe'yi, Allah'ın tayin ettiği yerde inşa etmeye başlar.[17] Rivayete göre İsmâil taşları taşır, Hz. İbrâhim de onları üst üste koyarak binayı yapar. Nihayet Kâbe'nin duvarları yükselmeye başlayınca İsmâil, babası için bir taş getirir. Hz. İbrâhim bu taşın üzerine çıkarak duvarları yükseltmeye çalışır.

8 Bakara 2/127: İbn Kesîr, II, 78.
9 Sâffât 37/101-108.
10 Sâffât 37/101: Taberî, XIX, 578.
11 Sâffât 37/101: İbn Kesîr, XII, 48; *Kur'an Yolu*, IV, 546.
12 Sâffât 37/102: İbn Kesîr, XII, 37 vd.
13 Sâffât 37/102.
14 Sâffât 37/102.
15 Sâffât 37/102: Taberî, XIX, 580-582.
16 Sâffât 37/103-105.
17 Bakara 2/127.

Bir taraf yükselince taşı diğer tarafa götürür ve oradaki duvarı yükseltir. Kur'ân'ın, *"Siz de İbrâhim'in makamından kendinize namaz kılacak bir yer edinin."* âyetinde geçen "makam" ile kastedilen bu taştır ve Hz. İbrâhim'in ayak izleri, günümüzde mevcut taşın üzerindedir.[18] Baba-oğul, Kâbe'yi bina ederken kalpleri ürpererek Allah'a şöyle yalvarırlar: *"Ey Rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur, şüphesiz sen işitensin, bilensin… Soyumuzdan, onlara senin âyetlerini okuyacak, kitabı ve hikmeti öğretecek ve onları arındıracak bir elçi çıkar Rabbimiz!"*[19]

HZ. İSMÂİL, TESLİMİYETİN ÖNCÜSÜYDÜ

اَمْ كُنْتُمْ شُهَدَٓاءَ اِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُۙ اِذْ قَالَ لِبَن۪يهِ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ بَعْد۪يۜ قَالُوا نَعْبُدُ
اِلٰهَكَ وَاِلٰهَ اٰبَٓائِكَ اِبْرٰه۪يمَ وَاِسْمٰع۪يلَ وَاِسْحٰقَ اِلٰهاً وَاحِداًۚ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿١٣٣﴾

"Yoksa Ya'kūb son nefesini verirken siz orada mıydınız? O sırada Ya'kūb oğullarına, 'Benden sonra kime kulluk edeceksiniz?' demiş; onlar da 'Senin, ataların İbrâhim, İsmâil ve İshak'ın ilâhı olan tek Tanrı'ya kulluk edeceğiz, biz sadece O'na teslim olduk.' demişlerdi."

(Bakara 2/133)

Kur'ân-ı Kerîm, İslâm'ın Allah'ın bütün peygamberlere vahyettiği tevhid dini olduğunu belirtmek üzere, Hz. İbrâhim'i ve onun çocukları İsmâil ve İshak'ı ve hatta torunu Ya'kūb'u bir referans noktası olarak göstermiştir. Bununla Kur'ân, Yahudilik ve Hıristiyanlıktan da önceki bir tarihe işaret ederek İslâm'ın, İbrâhim'in dini olduğunu ifade etmiştir. Medine ortamında Yahudiler ve Hıristiyanlar, kendi dinlerinin doğru olduğunu iddia ediyor, Hz. Muhammed (sas) ve ashâbına, "Yahudi veya Hıristiyan olun ki doğru yolu bulasınız." diyorlardı. Ayrıca her iki grup da Hz. İbrâhim'in kendi dininden olduğunu iddia ediyordu. Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de onların Hz. İbrâhim'in kendilerinden olduğunu iddia etmelerini aklî bir çelişki sayar ve onlara şöyle cevap verir: *"Ey Kitap ehli! İbrâhim hakkında niçin tartışırsınız? Oysa Tevrat da İncil de kesinlikle ondan sonra indirildi. Hiç düşünmüyor musunuz?"*, *"İbrâhim ne*

18 Bakara 2/125: Taberî, II, 527; İbn Atıyye, I, 344; İbn Kesîr, II, 63-64; Kurtubî, II, 375; Âlûsî, I, 379.

19 Bakara 2/127, 129.

Yahudi ne Hıristiyan idi, bilakis o tek Allah'a inanıp boyun eğmiş birisiydi, Müşriklerden de değildi."[20] Bu âyetler Yahudi ve Hıristiyanların Hz. İbrâhim ve çocuklarının dinleri hakkındaki görüşlerinin, boş ve temelsiz bir tartışma olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Kur'ân-ı Kerîm, yine bu bağlamda Yahudilere şöyle bir soru sormuştur: *"Yoksa siz İbrâhim, İsmâil, İshak, Ya'kūb ve torunların Yahudi veya Hıristiyan olduklarını mı söylüyorsunuz? De ki: 'Siz mi daha iyi biliyorsunuz yoksa Allah mı?' Allah katından gelmiş olup kendinde bulunan bir tanıklığı (bilgiyi insanlardan) gizleyenden daha zalim kim vardır? Allah yaptıklarınızdan habersiz değildir."*[21]

İbn Abbas'tan (ö. 68/687-88) gelen bir rivayete göre, Yahudilerden Kâ'b b. el-Eşref, Mâlik b. es-Sayf, Vehb b. Yahûzâ ve Ebû Yâsir b. Ahtab Müslümanlarla karşılaştıklarında şöyle diyorlardı: "Bizim peygamberimiz Mûsâ en üstün peygamberdir. Kitabımız Tevrat en üstün kitaptır. Dinimiz de dinlerin en üstünüdür." Böylece Hz. Îsâ'yı, İncil'i, Kur'ân'ı ve Hz. Muhammed'i inkâr ediyorlardı. Hatta bir rivayete göre, tek gözü gören bir Yahudi olan Abdullah b. Sûriyâ, Resûlullah'ın (as) yanına gelerek, "Ey Muhammed! Bizim dinimizin dışında hidayet yoktur. Bize tâbi ol ki doğru yolu bulasın." demişti. Hıristiyanlar da benzer şeyler söylemişlerdi.[22] Bunun üzerine inen âyette Allah şöyle buyurdu: *"Onlar, 'Yahudi veya Hıristiyan olun ki, doğru yolu bulasınız.' dediler. Sen de şöyle de: 'Hayır! Biz Allah'ı tek tanrı kabul eden İbrâhim'in (hanîf) dinine uyarız. O Müşriklerden değildi.' Deyin ki: 'Biz Allah'a ve bize indirilene; keza İbrâhim, İsmâil, İshak, Ya'kūb ve torunlarına indirilenlere; yine Mûsâ ve Îsâ'ya verilenlere ve bütün peygamberlere Rableri tarafından gönderilenlere inandık. Onlar arasında ayrım yapmayız. Biz O'na teslim olmuşuzdur.'"*[23]

İSMÂİL (as) SÂLİH ve SADIK BİR KULDU

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ اِسْمٰعِيلَ اِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولاً نَبِيّاً ﴿٥٤﴾

"Bu kitapta İsmâil'i de okuyup an.
O gerçekten sözüne sadıktı; elçi-peygamberdi."

(Meryem 19/54)

20 Âl-i İmrân 3/65, 67.

21 Bakara 2/140.

22 Bakara 2/135: Taberî, II, 589-590; Âlûsî, I, 393.

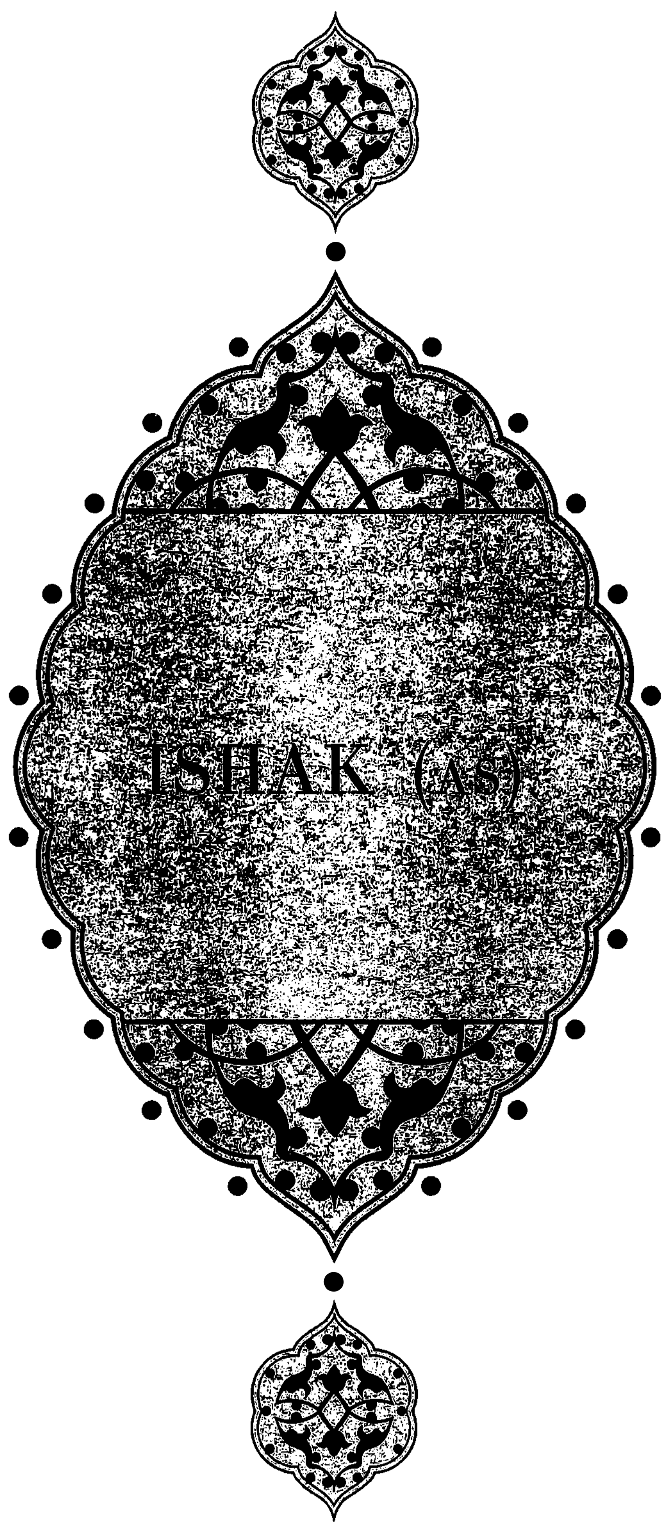
23 Bakara 2/135-136.

Kur'ân-ı Kerîm Hz. İsmâil'den söz ederken, onun güzel özelliklerini sıralar ve şöyle der: *"Bu kitapta İsmâil'i de okuyup an. O gerçekten sözüne sadıktı, elçi-peygamberdi. Halkına namazı ve zekâtı emrederdi ve Rabbinin rızâsına ermişti."*[24] Sayılan özelliklerden ilki onun sözüne bağlı olmasıdır.[25] Hz. İsmâil'deki en büyük sadakat örneği, babasının kendisini kurban etme teklifine sabırla rıza göstermesidir. Gerçekten bundan daha büyük bir sadakat göstergesi olamaz.[26] O halkına önder ve örnek olarak *"Ailesine namazı ve zekâtı emrederdi."*, sâlih amel konusunda oldukça duyarlıydı.[27] Nitekim Kur'ân da inananlardan, iyi ve güzel amellere hem kendilerinin devam etmelerini hem de aileleri ve yakınlarından başlamak üzere diğer insanlara bunları teşvik etmelerini ister: *"Aile fertlerine namazı emret, kendin de bunda kararlı ol."*,[28] *"Yakın akrabanı da uyar."*[29], *"Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun."*[30] Hz. İsmâil'in sözlerinin ve yaptıklarının birbirine uygun olması, onu Yüce Allah'ın razı olduğu kullardan kılmıştır.[31] Ayrıca Hz. İsmâil'in bir insan olarak[32] başkalarına üstün kılındığı[33] ve Allah yolunda zorluklara göğüs gerdiği anlatılır. İşte bütün bu üstün nitelikleri sebebiyle o, Allah'ın lütuf ve rahmetiyle kuşatılan hayırlı ve sâlih kullarından birisi olmuştur.[34]

Hz. İsmâil, Allah'ın gönderdiği tevhid dinini yaşayan ve onu anlatan güzel bir örnektir. Allah'ın dininin nasıl tebliğ edileceğini, O'na nasıl itaat edileceğini, dua ve ibadetin nasıl yapılacağını, Allah yolunda fedakârlığı, samimiyet ve ihlâsın ne anlama geldiğini onun davranışlarından öğreniyoruz. Hz. İbrâhim ve ailesi, Mekke'de tevhid inancının ilk tohumunu ekmiş ve o topraklarda Allah'a ibadetin ilk evi olan Kâbe'nin yapımını gerçekleştirmişlerdir. Müşrikler ise Kâbe'nin yapılış amacını ihlâl etmişlerdi. İşte Hz. Muhammed (sas) gerçek din olan tevhid dinini ve Kâbe'nin yapılış amacını tekrar hatırlatmış ve insanları bu dine çağırmıştır. Kur'ân bu tarihî gerçeği hatırlatarak bu dinin Hıristiyanlık'tan da Yahudilik'ten de daha köklü ve eski olduğunu bildirmiştir. Hz. İbrâhim ve oğlu Hz. İsmâil'den bu yana inananların her yıl gerçekleştirdikleri büyük hac ibadeti ile İslâm'ın, geçmişten geleceğe uzanan en sağlam ve sahih hidayet yolu olduğu ilân edilmektedir.

---

24 Meryem 19/54-55.
25 Meryem 19/54: Taberî, XV, 561.
26 Meryem 19/54: Kurtubî, XIII, 463; Alûsî, XVI, 104.
27 Meryem 19/54: Razî, XXI, 233; Ebüssuûd Efendi, III, 589.
28 Tâhâ 20/132.
29 Şuarâ 26/214.
30 Tahrîm 66/6.
31 Meryem 19/55: Âlûsî, XVI, 105.
32 Sâd 38/48.
33 En'âm 6/86.
34 Enbiyâ 21/85, 86.

İSHAK (as)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

فَلَمَّا اعْتَزَلَهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَهَبْنَا لَهُٓ اِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَۜ
وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا ﴿٤٩﴾

“Nihayet (İbrâhim) onlardan ve Allah’ın dışında taptıklarından uzaklaşınca, biz ona İshak ve Ya‘kūb’u bahşettik, her birini peygamber yaptık.”

(Meryem 19/49)

وَلَقَدْ جَٓاءَتْ رُسُلُنَٓا اِبْرٰهٖيمَ بِالْبُشْرٰى قَالُوا سَلَامًاۜ قَالَ سَلَامٌ فَمَا لَبِثَ اَنْ جَٓاءَ بِعِجْلٍ حَنٖيذٍ ﴿٦٩﴾ فَلَمَّا رَاٰ اَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ اِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَاَوْجَسَ مِنْهُمْ خٖيفَةًۜ قَالُوا لَا تَخَفْ اِنَّٓا اُرْسِلْنَٓا اِلٰى قَوْمِ لُوطٍۜ ﴿٧٠﴾ وَامْرَاَتُهُ قَٓائِمَةٌ فَضَحِكَتْ فَبَشَّرْنَاهَا بِاِسْحٰقَۙ وَمِنْ وَرَٓاءِ اِسْحٰقَ يَعْقُوبَ ﴿٧١﴾

"Elçilerimiz İbrâhim'e müjdeyi getirip selâm vermişlerdi. O da 'Selâm!' dedi, çok geçmeden (konuklarına) kızartılmış bir buzağı getirdi. Ona el uzatmadıklarını görünce, onları yadırgadı ve onlardan dolayı içine bir korku düştü. 'Korkma! Biz Lût kavmine gönderildik.' dediler. Ayakta bekleyen karısı rahatlayıp güldü, hemen ona İshak'ı, İshak'ın ardından da (torunu) Ya'kūb'u müjdeledik."

(Hûd 11/69-71)

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذٖى وَهَبَ لٖى عَلَى الْكِبَرِ اِسْمٰعٖيلَ وَاِسْحٰقَۜ اِنَّ رَبّٖى لَسَمٖيعُ الدُّعَٓاءِ ﴿٣٩﴾

"(İbrâhim), yaşlılığıma rağmen bana İsmâil'i ve İshak'ı armağan eden Allah'a hamdolsun! Şüphesiz Rabbim duaları kabul edendir."

(İbrâhîm 14/39)

وَبَشَّرْنَاهُ بِاِسْحٰقَ نَبِيًّا مِنَ الصَّالِحٖينَ ﴿١١٢﴾ وَبَارَكْنَا عَلَيْهِ وَعَلٰٓى اِسْحٰقَۜ وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِمَا مُحْسِنٌ وَظَالِمٌ لِنَفْسِهٖ مُبٖينٌ ﴿١١٣﴾

"İyi insanlardan (seçilmiş) bir peygamber olarak ona (İbrâhim'e) İshak'ı müjdeledik. Ona ve İshak'a bereketler indirdik. Onların soyu içinde iyisi bulunduğu gibi açıkça kendine kötülük edeni de olacaktı."

(Sâffât 37/112-113)

وَوَهَبْنَا لَهُٓ اِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَجَعَلْنَا فٖى ذُرِّيَّتِهِ النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ وَاٰتَيْنَاهُ اَجْرَهُ فِى الدُّنْيَاۚ وَاِنَّهُ فِى الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحٖينَ ﴿٢٧﴾

"Ona (İbrâhim'e) İshak'ı ve Ya'kūb'u armağan ettik. Onun soyundan gelenlere peygamberlik ve kitap verdik. Ayrıca ona dünyada mükâfatını da verdik. Şüphesiz o, âhirette de hayırlı ve faziletli kullar arasındadır."

(Ankebût 29/27)

وَاذْكُرْ عِبَادَنَٓا اِبْرٰهٖيمَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ اُو۬لِى الْاَيْدٖى وَالْاَبْصَارِ ﴿٤٥﴾ اِنَّٓا اَخْلَصْنَاهُمْ بِخَالِصَةٍ ذِكْرَى الدَّارِۚ ﴿٤٦﴾ وَاِنَّهُمْ عِنْدَنَا لَمِنَ الْمُصْطَفَيْنَ الْاَخْيَارِ ﴿٤٧﴾

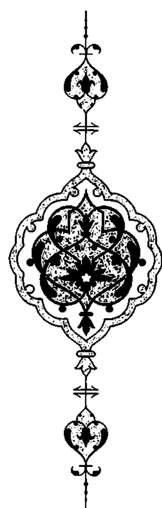
"(Ey Peygamber!) İradesi güçlü, gerçeği gören kullarımız İbrâhim, İshak ve Ya'kūb'u da an. Âhiret yurdunu hatırda tutmadaki samimiyetleri sayesinde onları günahlardan arındırdık. Doğrusu onlar bizim katımızda gerçekten seçkin kılınmış, hayırlı kimseler arasındadırlar."

(Sâd 38/45-47)

قُلْ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَٓا اُنْزِلَ عَلَيْنَا وَمَٓا اُنْزِلَ عَلٰٓى اِبْرٰهٖيمَ وَاِسْمٰعٖيلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْاَسْبَاطِ وَمَٓا اُو۫تِىَ مُوسٰى وَعٖيسٰى وَالنَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْۖ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْۘ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿٨٤﴾

"(Ey Peygamber!) De ki: 'Biz Allah'a ve bize indirilene; kezâ İbrâhim, İsmâil, İshak, Ya'kūb ve torunlarına indirilenlere; yine Mûsâ, Îsâ ve bütün peygamberlere Rableri tarafından verilenlere iman ettik. Onlar arasında ayrım yapmayız ve biz O'na teslim olmuşuzdur.'"

(Âl-i İmrân 3/84)

Konunun Kavramsal Bağlamı

Hz. İshak Kur'ân'da ismiyle 17 defa anılmaktadır. Altı yerde Hz. İbrâhim'e müjdelenmesinden,[1] bir yerde ise Sâre'ye müjdelenmesinden söz edilmektedir.[2] Hz. İshak, Hz. İbrâhim ve eşi Sâre'nin oğullarıdır. Hz. İbrâhim'in câriyesi Hâcer'den de Arapların atası İsmâil olmuştur. Kur'ân'da Hz. İshak'tan, babası Hz. İbrâhim dolayısıyla söz edilmektedir. Kıssa, ayrıntılı olarak Hûd sûresi 69-71. âyetlerde ele alınmaktadır. Aynı kıssaya Hicr sûresi 51-60. ve Zâriyât sûresi 24-30. âyetlerde de yer verilmektedir. Kıssanın özü şöyledir: Hz. İbrâhim ve Sâre ilerlemiş yaşlarına rağmen çocuk sahibi olamamışlardır. Bunun üzerine Hz. İbrâhim, Yüce Allah'tan sâlih bir kul olması duasıyla bir çocuk ister.[3] Lût halkının cezalandırılması için gönderilen melekler, Hz. İbrâhim'e misafir olduklarında ona ve Sâre'ye ileride bilgili bir kul olacak Hz. İshak'ın da müjdesini verirler.[4]

Hz. İshak, doğmadan önce babası Hz. İbrâhim'e nebî ve sâlih kullardan biri olarak müjdelenmiştir.[5] O, iradesi güçlü, gerçeği ve doğruyu gören, ileri görüşlü, basiretli, Allah katında seçilmiş hayırlı kişilerdendir.[6] Hz. İshak, kendisine bereketler verilmiş ve neslinden peygamberlerin geleceği bildirilmiş mübarek, kutlu bir peygamberdir.[7] Allah, ona övgüyle anılmayı nasip etmiştir.[8] O, kendisine vahiy gönderilen,[9] ilim sahibi bir kuldur.[10] Onun diğer peygamberlerle birlikte anıldığı âyetlerde nübüvvet, vahiy ve iman konuları ele alınmaktadır. Bu âyetlerde peygamberlerin insanları tevhide çağırdıkları belirtilmektedir.

---

1 En'âm 6/84; Sâffât 37/112; Bakara 2/133, 136, 140; Âl-i İmrân 3/84; Nisâ 4/163; Yûsuf 12/6, 38; Sâd 38/45; Sâffât 37/113.
2 Hûd 11/71.
3 Sâffât 37/100-101.
4 Zâriyât 51/24-30.
5 Sâffât 37/112.
6 Sâd 38/45-47.
7 Sâffât 37/113.
8 Meryem 19/50.
9 Nisâ 4/163.
10 Zâriyât 51/28.

Hz. İshak kıssasına dair âyetler Mekke döneminin sonlarında inmiştir. Bu yıllarda Müşriklerin Peygamber Efendimize ve Müslümanlara yaşattıkları eziyetler çekilmez bir hâl almıştı. İşte bu kıssa ile Allah Resûlü gibi tevhid inancını yerleştirmek için mücadele eden bir peygambere verilen, mutluluk ve sevince sebep olan nimet ve güzellikler anlatılmıştır. Dolayısıyla kıssa, Hz. Peygamber ve Müslümanlar için yaşanan zorluklar karşısında bir teselli ve moral kaynağı olmuştur.[11]

11 Sâffât 37/112-113: İbn Âşûr, XXIII, 163.

İSHAK (as), ANNE BABASINA VERİLMİŞ BİR MÜJDEYDİ

وَلَقَدْ جَٓاءَتْ رُسُلُنَٓا اِبْرٰهٖيمَ بِالْبُشْرٰى قَالُوا سَلَامًاۜ قَالَ سَلَامٌ فَمَا لَبِثَ اَنْ جَٓاءَ بِعِجْلٍ
حَنٖيذٍ ﴿٦٩﴾ فَلَمَّا رَآٰ اَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ اِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَاَوْجَسَ مِنْهُمْ خٖيفَةًۜ قَالُوا لَا تَخَفْ
اِنَّٓا اُرْسِلْنَٓا اِلٰى قَوْمِ لُوطٍۜ ﴿٧٠﴾ وَامْرَاَتُهُ قَٓائِمَةٌ فَضَحِكَتْ فَبَشَّرْنَاهَا بِاِسْحٰقَۙ وَمِنْ وَرَٓاءِ
اِسْحٰقَ يَعْقُوبَ ﴿٧١﴾

"Elçilerimiz İbrâhim'e müjdeyi getirip selâm vermişlerdi. O da 'Selâm!' dedi, çok geçmeden (konuklarına) kızartılmış bir buzağı getirdi. Ona el uzatmadıklarını görünce, onları yadırgadı ve onlardan dolayı içine bir korku düştü. 'Korkma! Biz Lût kavmine gönderildik.' dediler. Ayakta bekleyen karısı rahatlayıp güldü, hemen ona İshak'ı, İshak'ın ardından da (torunu) Ya'kūb'u müjdeledik."

(Hûd 11/69-71)

Hz. İshak, Hz. İbrâhim'e ve Sâre'ye artık çocuk sahibi olmaktan ümitlerini kestikleri yaşlılık dönemlerinde verilmiş bir müjdedir. Hz. İbrâhim, Sâre ile olan evliliğinden çocuk sahibi olamamıştır. Her ikisinin de yaşları ilerlemiş, bu sırada Hz. İbrâhim kavminin arasından ayrılıp mübarek kılınmış topraklara hicret etmiştir.

Akrabalarını ve sevdiklerini geride bırakan Hz. İbrâhim ve Sâre'nin sıkıntılarına böylece yalnızlık da eklenmiştir.[1]

Hz. İshak'ın müjdelenmesini anlatan âyetler, Hz. Lût ve halkının anlatıldığı bir bağlam içerisinde yer almaktadır. Kıssaya göre insan görünümünde gelen melekler selâm vererek Hz. İbrâhim'e konuk olurlar. Hz. İbrâhim, hemen misafirlerinin önüne kızarmış bir buzağıyı getirir. Ne var ki misafirler ellerini yemeğe uzatmazlar. Bu defa Hz. İbrâhim misafirlere, nazikçe *"Buyurmaz mısınız?"* diye sorar.[2] Misafirlerin yemediğini görünce içini bir korku kaplar.[3] Misafirler Hz. İbrâhim'e *"Korkma! Biz Lût kavmine gönderildik."* derler ve ona İshak'ın doğacağını müjdelerler.[4] Hicr ve Zâriyât sûrelerindeki anlatımda ise meleklerin *"Korkma! Biz sana bilgili bir çocuk müjdeliyoruz."* dedikleri ifade edilmiştir.[5]

Kur'ân'da Hz. İbrâhim ve Sâre'nin İshak'la müjdelenmesi sonrasında yaşananlar canlı bir üslupla anlatılmıştır. Hz. İbrâhim misafirleriyle ilgilenirken Sâre ayakta dır ve konuşulanları dinlemektedir. Duydukları sebebiyle Sâre rahatlayıp gülmüş, Allah da ona İshak'ı, İshak'ın ardından da (torunu) Ya'kūb'u müjdelemiştir. Tefsirlerde onun bir örtünün veya duvarın arkasından misafirleri dinlediği aktarılmıştır.[6] Anlaşılan Sâre de Hz. İbrâhim gibi tanımadıkları bu misafirlerin gelişinden endişelidir. Melekler *"Korkma! Biz Lût kavmine gönderildik."* dediklerinde buna Sâre de sevinmiştir.[7] Bir anda hem İshak hem de torunu Ya'kūb'la müjdelenen Sâre şaşkınlığını gizleyememiş ve şöyle demiştir: *"Aman yâ Rabbi! Ben bir yaşlı kadın, şu da ihtiyar kocam; bu hâlde ben çocuk mu doğuracağım? Doğrusu bu şaşılacak bir şey!"*[8] Sâre duydukları karşısında sevince boğulmuştur. Bu yaşında nasıl çocuk sahibi olacağına dair şaşkınlığı had safhadadır. Âyette, onun şaşkınlığını çığlık atarak ve elini yüzüne vurarak gösterdiği ifade edilmiştir.[9] Çünkü Sâre, hem kısırdır hem de yaşı ilerlemiş, doğurganlık evresini çoktan geçmiştir.[10] Rivayete göre, bu olay karşısında utandığı ve odasına çekildiği belirtilir.[11] Sâre'nin yaşadığı şaşkınlığın aynısını Hz. İbrâhim de yaşamış ve bunu şu sözlerle dile getirmiştir: *"Üzerime yaşlılık çökmüş olmasına*

1 Sâffât 37/99-100: İbn Âşûr, XXIII, 148.
2 Zâriyât 51/27.
3 Hûd 11/70; Zâriyât 51/28.
4 Hûd 11/70.
5 Hicr 15/53; Zâriyât 51/28.
6 Hûd 11/71: Taberî, XII, 473.
7 Hûd 11/71: Râzî, XVIII, 27.
8 Hûd 11/72.
9 Zâriyât 51/29.
10 Zâriyât 51/29: Ebû Hayyân, VIII, 138.
11 Zâriyât 51/29: Âlûsî, XXVII, 13.

rağmen bana böyle bir müjde getiriyorsunuz öyle mi? Peki (çocuğum olamayacağına göre) bana neyi müjdelemiş oluyorsunuz?"[12] O, şaşırmış, ama aynı zamanda çok sevinmiştir. Kulaklarına inanamamış, müjdeyi tekrar duymak istemiştir.[13] Melekler ona, *"Biz sana gerçeği müjdeledik. Sakın ümitsizliğe kapılanlardan olma!"* diye karşılık vermişlerdir.[14] Benzer şekilde Sâre'nin heyecanını da şöyle yatıştırmışlardır: *"Allah'ın işine mi şaşıyorsun? Allah'ın rahmet ve bereketi üzerinizdedir ey hane halkı! Şüphesiz ki O, övülmeye lâyıktır, şanı yücedir."*[15] Yüce Allah, Hz. İbrâhim'e sadece bir çocuk değil, hayırlı, faziletli ve sâlih bir peygamber bahşeder.[16] Hz. İshak, ümitlerin iyice azaldığı bir anda mucizevi bir şekilde açılan ilâhî rahmet kapısını temsil eder. Nitekim Hz. İbrâhim bu müjdeye şükrünü ve minnettarlığını şöyle dile getirmiştir: *"Yaşlılığıma rağmen bana İsmâil'i ve İshak'ı armağan eden Allah'a hamdolsun! Şüphesiz Rabbim duaları çok kabul edendir."*[17]

Kur'ân'da Hz. İbrâhim'e, yaptığı dua sonrasında müjdelenen çocuğun ismi zikredilmemektedir. Müfessirler Hz. İbrâhim'in bu oğlunun Hz. İshak ve Hz. İsmâil olduğu konusunda farklı görüşler aktarmaktadırlar. Taberî (ö. 310/922), her iki görüşte olanları ayrı ayrı aktarmakla birlikte bu oğulun Hz. İshak olduğu görüşünü benimser.[18] İbn Kesîr (ö. 774/1373) ise bu oğulun Hz. İsmâil olduğunu söyler ve bu görüşünü, onun Hz. İbrâhim'in ilk oğlu olduğu bilgisinden hareketle, tarihi sıralamayı dikkate alan bir bakışla desteklemek ister. Hz. İsmâil, Hz. İshak'tan büyüktür. Aktarılanlara göre, Hz. İsmâil doğduğunda Hz. İbrâhim 86 yaşında, Hz. İshak doğduğunda ise 99 yaşındadır. Yüce Allah, Hz. İbrâhim'den o zaman ilk ve tek olan oğlunu kurban etmesini istemiştir. Bu, Ehl-i kitap'ın kendi kitaplarında da bulunan bir bilgidir. Ancak onlar, ataları Hz. İshak'ı öne çıkarmak için kitaplarında bir tahrif yaparak, metinde olmadığı hâlde İshak ismini eklemişlerdir. İbn Kesîr, söz konusu oğulun Hz. İshak olduğunu söyleyen bazı sahâbiler de bulunduğunu ancak bunların Ehl-i kitap'tan gelen bu bilgiyi sorgulamadan aktarmış olabileceklerini belirtir.[19]

12 Hicr 15/54.
13 Hicr 15/54: Râzî, XIX, 201.
14 Hicr 15/55.
15 Hûd 11/73.
16 Sâffât 37/112.
17 İbrâhîm 14/39.
18 Sâffât 37/101-103: Taberî, XIX, 587-600.
19 Sâffât 37/101-103: İbn Kesîr, XII, 37, 39.

İSHAK (as), ERDEMLERLE DONATILMIŞ BİR PEYGAMBERDİ

وَاذْكُرْ عِبَادَنَٓا اِبْرٰهٖيمَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ اُو۫لِي الْاَيْدٖي وَالْاَبْصَارِ ﴿٤٥﴾ اِنَّٓا اَخْلَصْنَاهُمْ
بِخَالِصَةٍ ذِكْرَى الدَّارِۚ ﴿٤٦﴾ وَاِنَّهُمْ عِنْدَنَا لَمِنَ الْمُصْطَفَيْنَ الْاَخْيَارِ ﴿٤٧﴾

"(Ey Peygamber!) İradesi güçlü, gerçeği gören kullarımız İbrâhim, İshak ve Ya'kūb'u da an. Âhiret yurdunu hatırda tutmadaki samimiyetleri sayesinde onları günahlardan arındırdık. Doğrusu onlar bizim katımızda gerçekten seçkin kılınmış, hayırlı kimseler arasındadırlar."

(Sâd 38/45-47)

Kavmi ile arasında din bağı kalmayan Hz. İbrâhim, sonunda yaşadığı yeri de terk etmiştir. Allah'ın emirlerine sadakat ile bağlanmış, teslimiyet göstermiştir. Dini uğruna hicreti tercih ettiğinde Allah, ona İshak'ı ve torunu Ya'kūb'u armağan etmiştir. Sonunda her birini de peygamber yapmıştır.[20] Hz. İshak, sıradan bir müjde ve sıradan bir çocuk değildir. O, vahiy ve peygamberlik verilmiş doğru yola iletilmiş biridir.[21] Yüce Allah, onu hayırlı ve faziletli birisi kılmıştır.[22] Daha doğmadan önce onun erdemli ve sâlih bir peygamber olacağını babası Hz. İbrâhim'e şöyle bildirmiştir: *"İyi insanlardan (seçilmiş) bir peygamber olarak ona İshak'ı da müjdeledik."*[23] Hz. İshak'ın hem peygamber hem de seçilmiş biri olarak nitelendirilmesi,[24] onun üstünlüğünü ve şerefini göstermektedir.[25]

Yüce Allah, Hz. İbrâhim'e ve Hz. İshak'a peygamber evlâtlar vererek onları yüceltmiş ve bereketlendirmiştir:[26] Nitekim âyette bu durum Hz. İbrâhim'in şahsında şöyle anlatılır: *"Ona İshak'ı ve (torunu) Ya'kūb'u bağışladık, soyundan gelenlere peygamberlik ve kitap verdik. Ona bu dünyada mükâfatını verdik; o, âhirette de*

---

20 Meryem 19/49.
21 En'âm 6/84.
22 Sâd 38/45-47.
23 Sâffât 37/112.
24 Sâd 38/47; Enbiyâ 21/72.
25 Sâffât 37/112: Ebüssuûd Efendi, IV, 547.
26 Sâffât 37/113.

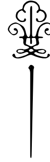
iyiler arasında yer alacaktır."[27] İsrâiloğullarına gönderilen peygamberler Hz. İshak'ın soyundan gelmiştir. Allah, onu rahmeti ile kuşatmıştır. O, sürekli âhiret bilinciyle yaşayan bir kuldur. Bu sayede, Allah onu kötülüklerden ve günahlardan korumuştur.[28] Hak ettiği şekilde onun övgü ile anılmasını sağlamıştır.[29] Ancak Hz. İshak'ın soyundan iyi ve hayırlı olanlar olacağı gibi günah ve isyanlara dalıp kendisine zulmedenlerin de bulunacağı bildirilmiştir.[30] Çünkü sadece Hz. İshak'ın neslinden gelmek, onun faziletine ve üstün niteliklerine sahip olmak anlamına gelmemektedir.[31] Kur'ân, Hz. İshak'ın şahsında yaptığı bu tespitlerle aslında Yahudilere bir mesaj vermiş, onları hak ve hakikate çağırmıştır. Çünkü onların büyük bir kısmı yüceliği ve fazileti sadece bir soy sop meselesi hâline getirmişler, Yüce Allah'ın gönderdiği son, evrensel dini kabul etmemişlerdi.

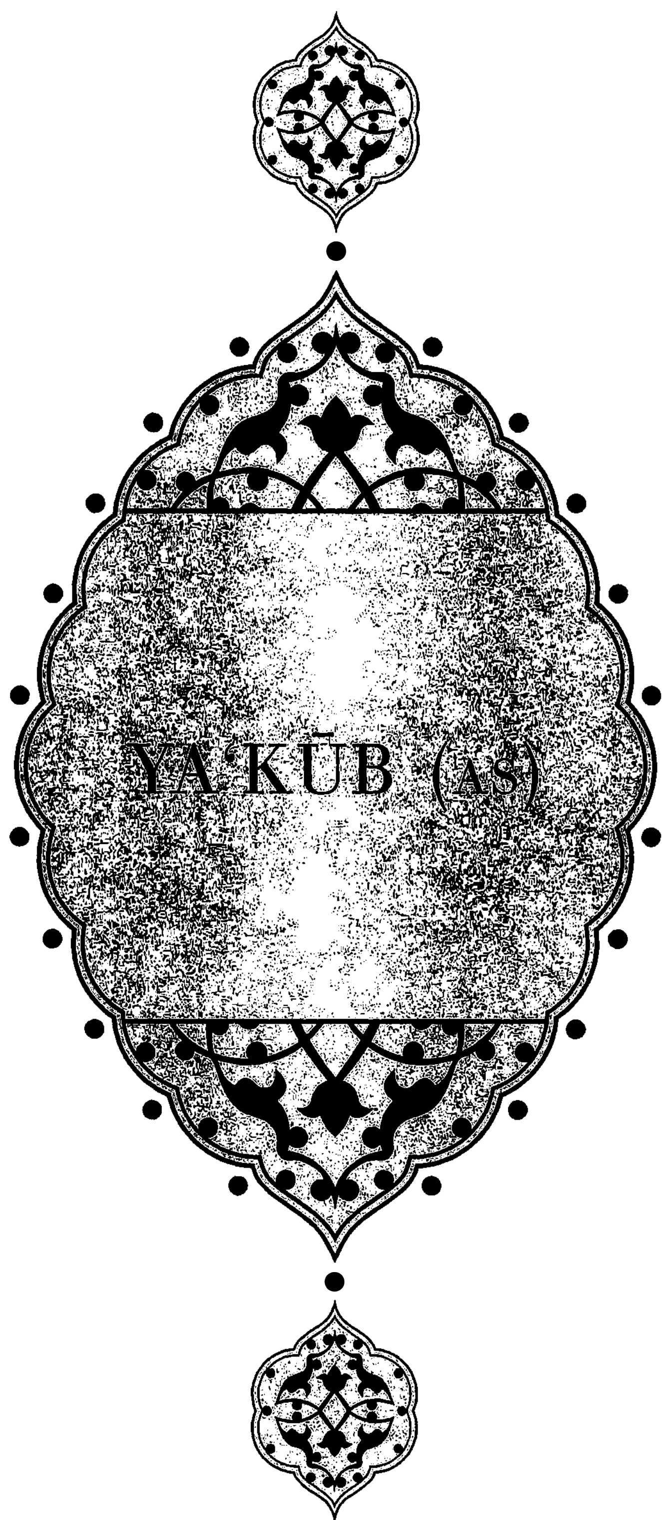
Üstünlüğün soy bağında değil, iman birlikteliğinde olduğu konusu Medine'de Hz. İbrâhim ve soyundan söz eden âyetlerde özellikle işlenmiştir. Taberî bu âyetlerin, onun soyundan gelmelerinden hareketle Hz. İbrâhim'in kendi dinlerinden olduğunu iddia eden Yahudi ve Hıristiyanları reddetmek için indiğini belirtir. Onlardan beklenen bir soy tutuculuğu değil, ortak koşmadan Allah'a teslim olmuş Müslümanların yolunu izlemeleridir.[32] Çünkü gerçekten mümin olanlar, *"Biz Allah'a ve bize indirilene; kezâ İbrâhim, İsmâil, İshak, Ya'kūb ve torunlarına indirilenlere; yine Mûsâ ve Îsâ'ya verilenlere ve bütün peygamberlere Rableri tarafından gönderilenlere inandık. Onlar arasında ayrım yapmayız, biz O'na teslim olmuşuzdur."*[33] derler. Bundan dolayı Yahudiler ve Hıristiyanlar Hz. İshak'ın da duyurduğu tevhide iman etmeye çağrılmışlardır.[34] Onlar, *"İbrâhim, İsmâil, İshak, Ya'kūb ve torunların Yahudi yahut Hıristiyan olduklarını"* söylemelerinden dolayı uyarılmışlardır.[35] Kur'ân, Hz. İshak'a ve diğer peygamberlere aralarında ayrım gözetmeden iman edilmesi gerektiğini bildirir. Nitekim Hz. Yûsuf, tevhide çağıran atalarına olan bağlılığını şöyle ifade eder: *"Atalarım İbrâhim, İshak ve Ya'kūb'un dinine uydum. Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşmamız bize yaraşmaz. Bu, Allah'ın bize ve insanlara olan lütfundandır. Fakat insanların çoğu şükretmezler."*[36]

---

27 Ankebût 29/27.
28 Sâd 38/45-47.
29 Meryem 19/50.
30 Sâffât 37/113.
31 Sâffât 37/113: Râzî, XXVI, 159.
32 Bakara 2:133: Taberî, II, 585.
33 Bakara 2:136: Taberî, II, 595-597. Ayrıca bk. Âl-i İmrân 3/84.
34 Bakara 2/133, 136, 140; Âl-i İmrân 3/84.
35 Bakara 2/140: Taberî, II, 608-610.
36 Yûsuf 12/38.

Hz. İshak, insanlığa örnek olacak üstün erdemlerle donatılmıştır. O, soyu bereketli kılınmış bir peygamberdir. Ancak bu, erdemin soya yükleneceği anlamına gelmemektedir. Bir peygamberin üstün meziyetlerini soyun bütünü için bir övgü malzemesi yapmak doğru olmaz. Hz. İbrâhim, putperestlerle mücadelesiyle tevhidin sembolü hâline gelmiştir. Hz. İshak, da bu süreçte önemli rol üstlenmiş bir peygamberdir. Allah, bu baba ve oğlunun mücadelesini Hz. Peygamber'in şirkle ve Müşriklerle mücadelesine bir kılavuz kılmıştır. Bu kıssada Hz. Peygamber'in şirkin bulunduğu yerden hicret edeceğine işaret vardır. Yüce Allah, bu yolculuğunda onu yalnız bırakmayacaktır. Allah, Hz. İbrâhim'e İshak'ı verdiği gibi bu hicret sonrasında ona da büyük bir ümmet bahşedecektir.

YA'KŪB (AS)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَاذْكُرْ عِبَادَنَٓا اِبْرٰه۪يمَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ اُو۬لِي الْاَيْد۪ي وَالْاَبْصَارِ ﴿٤٥﴾

"Güçlü ve gerçeği gören basiretli kullarımız
İbrâhim, İshak ve Ya'kūb'u da an."

(Sâd 38/45)

وَوَهَبْنَا لَهُٓ اِسْحٰقَۜ وَيَعْقُوبَ نَافِلَةًۜ وَكُلًّا جَعَلْنَا صَالِح۪ينَ ﴿٧٢﴾

"İbrâhim'e İshak'ı ve fazladan bir armağan olarak Ya'kūb'u lutfettik; her birinin hayırlı ve sâlih insan olmasını sağladık."

(Enbiyâ 21/72)

وَوَصّٰى بِهَٓا اِبْرٰه۪يمُ بَن۪يهِ وَيَعْقُوبُۜ يَا بَنِيَّ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰى لَكُمُ الدّ۪ينَ فَلَا تَمُوتُنَّ اِلَّا وَاَنْتُمْ مُسْلِمُونَۜ ﴿١٣٢﴾

"İbrâhim de bu dini (İslâm'ı) oğullarına vasiyet etti, Ya'kūb da öyle. 'Oğullarım! Allah sizin için bu dini seçti, öyleyse yalnız O'na teslim olmuş Müminler olarak can verin!' (dediler)."

(Bakara 2/132)

اَمْ تَقُولُونَ اِنَّ اِبْرٰه۪يمَ وَاِسْمٰع۪يلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْاَسْبَاطَ كَانُوا هُودًا اَوْ نَصَارٰىۜ قُلْ ءَاَنْتُمْ اَعْلَمُ اَمِ اللّٰهُۜ وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ كَتَمَ شَهَادَةً عِنْدَهُ مِنَ اللّٰهِۜ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٤٠﴾

"Yoksa siz İbrâhim, İsmâil, İshak, Ya'kūb ve (onun) soyundan gelenlerin Yahudi yahut Hıristiyan olduklarını mı söylüyorsunuz? De ki: 'Siz mi daha iyi bilirsiniz, yoksa Allah mı?' Allah katından gelmiş olup kendinde bulunan bir tanıklığı (bilgiyi insanlardan) gizleyenden daha zalim kim vardır? Allah yaptıklarınızdan habersiz değildir."

(Bakara 2/140)

وَجَٓاؤُ۫ عَلٰى قَم۪يصِه۪ بِدَمٍ كَذِبٍۜ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ اَنْفُسُكُمْ اَمْراًۜ فَصَبْرٌ جَم۪يلٌۜ وَاللّٰهُ الْمُسْتَعَانُ عَلٰى مَا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾

"Bir de (Hz. Yûsuf'un) gömleğinin üstünde uydurma bir kan izi gösterdiler. Ya'kūb, 'Hayır! Nefsiniz sizi kötü bir iş yapmaya sürüklemiş, artık (bana düşen) güzelce sabretmektir. Anlattığınız şeyler karşısında, (bana) yardım edecek olan ise ancak Allah'tır.' dedi."

(Yûsuf 12/18)

قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ اَنْفُسُكُمْ اَمْراًۜ فَصَبْرٌ جَم۪يلٌۜ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَأْتِيَن۪ي بِهِمْ جَم۪يعاًۜ اِنَّهُ هُوَ الْعَل۪يمُ الْحَك۪يمُ ﴿٨٣﴾

"Babaları (Ya'kūb) şöyle dedi: 'Hayır, nefisleriniz bu hususta sizi aldattı. Bana düşen artık güzel bir sabırdır. Umulur ki, Allah onların hepsini bana getirir. Şüphesiz O, her şeyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.'"

(Yûsuf 12/83)

قَالَ اِنَّمَٓا اَشْكُوا بَثّ۪ي وَحُزْن۪ٓي اِلَى اللّٰهِ وَاَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾

"Ya'kūb da şöyle dedi: 'Ben acımı ve kederimi ancak Allah'a arzediyorum ve ben sizin bilmediklerinizi Allah'tan gelen bir bilgiyle biliyorum.'"

(Yûsuf 12/86)

يَا بَنِيَّ اذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَاَخِيهِ وَلَا تَايْـَٔسُوا مِنْ رَوْحِ اللّٰهِؕ
اِنَّهُ لَا يَايْـَٔسُ مِنْ رَوْحِ اللّٰهِ اِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ ﴿٨٧﴾

"(Ya'kūb) Ey oğullarım! Gidin de Yûsuf'u ve kardeşini iyice araştırın, Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü inkâr edenlerden başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez!"

(Yûsuf 12/87)

اَمْ كُنْتُمْ شُهَدَٓاءَ اِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُۙ اِذْ قَالَ لِبَنٖيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ
بَعْدٖيؕ قَالُوا نَعْبُدُ اِلٰهَكَ وَاِلٰهَ اٰبَٓائِكَ اِبْرٰهٖيمَ وَاِسْمٰعٖيلَ وَاِسْحٰقَ اِلٰهاً وَاحِداًۚ
وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿١٣٣﴾

"Yoksa Ya'kūb son nefesini verirken siz orada mıydınız? O sırada Ya'kūb, oğullarına, 'Benden sonra kime kulluk edeceksiniz?' demiş; onlar da 'Senin, ataların İbrâhim, İsmâil ve İshak'ın ilâhı olan tek Tanrı'ya kulluk edeceğiz, biz sadece O'na teslim olduk.' demişlerdi."

(Bakara 2/133)

فَلَمَّا اعْتَزَلَهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِۙ وَهَبْنَا لَهُٓ اِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَۜ
وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا ﴿٤٩﴾

"Nihayet İbrâhim onlardan ve Allah'ın dışında taptıklarından uzaklaşınca, biz ona İshak ve Ya'kūb'u bahşettik, her birini peygamber yaptık."

(Meryem 19/49)

Konunun Kavramsal Bağlamı

Ya'kūb (as), Hz. İshak'ın oğlu, Hz. İbrâhim'in torunu ve İsrâiloğullarının atasıdır.[1] Hz. Ya'kūb ile ilgili konular hem Mekke hem de Medine döneminde indirilen sûrelerde yer alır. Bununla birlikte Hz. Ya'kūb'dan en fazla Yûsuf sûresinde oğullarının kıssası bağlamında bahsedilir. "Ya'kūb" ismi Kur'ân'da on altı âyette geçer.[2] Bunlardan on dördünde bizzat Hz. Ya'kūb'un ismi yer alırken, ikisinde "Ya'kūb'un soyundan" (*Âl-i Ya'kūb*) bahsedilir.[3] Bununla birlikte toplam kırk yedi âyette Hz. Ya'kūb ile ilgili konulardan söz edilir. İki âyette de kendisinden "İsrâîl" olarak bahsedilir.[4] Kırk bir âyette geçen İsrâiloğulları (*Benî İsrâîl*) ifadesi, işte Hz. Ya'kūb'un bu ikinci adıyla bağlantılı bir kelimedir. İslâm âlimlerine göre "İsrâîl" kelimesi "Allah'ın kulu", "Allah'ın sağlam yapılı, güçlü kulu", "Allah için hicret edip gece yürüyen" gibi anlamlara gelmektedir.[5]

Hz. Ya'kūb, Kur'ân'da Yüce Allah'ın samimi ve takvâ sahibi bir peygamberi olarak anlatılır. Sâd sûresinde Hz. Ya'kūb, İbrâhim ve İshak peygamberlerle birlikte Allah'ın "güçlü, gerçeği ve geleceği gören basiretli kulları" arasında zikredilir.[6] Meryem sûresinde, Hz. Ya'kūb'dan hem İbrâhim Peygamber'in soyundan gelen hem de kendi soyundan seçkin insanların geldiği bir peygamber olarak söz edilir.[7]

O, peygamber olarak gönderildiği topluluğa her yönüyle tevhid dini İslâm'ı tebliğ etmiştir. Son nefesine kadar çocuklarına şirkten uzak durup gönülden Müslüman olmalarını öğütlemiştir.[8]

Mekke döneminde inen En'âm, Hûd, Enbiyâ ve Ankebût sûrelerinde, Hz. Ya'kūb'un isminin bir müjde ile anıldığını görürüz. Bu sûrelerde,

1 Meryem 19/49; Sâd 38/45; Bakara 2/133, 136; Âl-i İmrân 3/84; Nisâ 4/163.
2 Meselâ bk. En'âm 6/84; Hûd 11/71; Yûsuf 12/38; Meryem 19/49; Enbiyâ 21/72; Sâd 38/45 vd.
3 Yûsuf 12/6; Meryem 19/6.
4 Âl-i İmrân 3/93; Meryem 19/58.
5 Bakara 2/40: Kurtubî, II, 6-7.
6 Sâd 38/45.
7 Meryem 19/58; ayrıca bk. Meryem 19/5-6, 49.
8 Bakara 2/133; ayrıca bk. Yûsuf 12/38.

Hz. Ya'kûb'dan, Hz. İbrâhim ve hanımı Sâre'ye daha sonra geleceği müjdelenen bir torun ve Hz. İshak'ın oğlu olarak söz edilir.[9] Yûsuf sûresinde Hz. Ya'kūb, başına gelen sıkıntılara göğüs geren ve sabrının güzel sonucunu alan hikmet sahibi birisidir. Aynı zamanda burada o, çocukları arasında yaşanan gerilimleri ve sıkıntılı olayları kararlılıkla karşılayan ve çözüm üretmeye çalışan bir baba olarak tanıtılır.[10]

Medine döneminde inen sûrelerde ise Ya'kūb (as), getirdiği vahiy ile ilgili olarak anılır. Bu sûrelerde, Hz. Ya'kūb'un da diğer peygamberler gibi Allah'tan aldıklarını insanlara duyurduğu, yeryüzünde tevhidin yerleşmesi için çaba gösterdiği belirtilir.[11] Medine döneminde inen sûrelerde, Hz. Ya'kūb üzerinden, özellikle buradaki Yahudilerin Resûlullah'a yaptıkları itirazlara cevap verildiği anlaşılmaktadır. Çünkü onlar Hz. Muhammed'in peygamber olduğunu kabule yanaşmıyorlardı. Bu sebeple meselâ Nisâ sûresinde Hz. Nûh'tan başlayarak Ya'kūb dâhil birçok peygamberin ismi sıralanır. Böylece Hz. Muhammed'e de bir peygamber olarak onlar gibi vahyedildiği belirtilir. Ayrıca Hz. Ya'kūb'un Yahudi ve Hıristiyan değil, bâtıl inanç ve sapmalardan uzak gerçek bir Müslüman olduğu vurgulanır.[12] O, peygamber olarak gönderildiği topluluğa her yönüyle tevhid dini İslâm'ı tebliğ etmiştir. Son nefesine kadar çocuklarına şirkten uzak durup gönülden Müslüman olmalarını öğütlemiştir.[13]

9 En'âm 6/84; Hûd 11/71; Enbiyâ 21/72; Ankebût 29/27.
10 Yûsuf 12/67, 83, 84, 87.
11 Âl-i İmrân 3/84.
12 Bakara 2/140.
13 Bakara 2/133; ayrıca bk. Yûsuf 12/38.

YA'KŪB (as) OĞULLARIYLA SINANDI

قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ اَنْفُسُكُمْ اَمْرًاۜ فَصَبْرٌ جَمِيلٌۜ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَأْتِيَنِي بِهِمْ جَمِيعًاۜ
اِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٨٣﴾

"Babaları (Ya'kūb) şöyle dedi: 'Hayır, nefisleriniz bu hususta sizi aldattı. Bana düşen artık güzel bir sabırdır. Umulur ki, Allah onların hepsini bana getirir. Şüphesiz O, her şeyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.'"
(Yûsuf 12/83)

Hz. Ya'kūb, Kur'ân'da özellikle aile içerisinde yaşadığı ağır sınavlar karşısında sabırla çözüm arayan örnek bir peygamber olarak bizlere tanıtılır. O, aynı zamanda Allah'a kullukta, doğruyu ve gerçeği görmede ve dini anlamada güçlü bir kişiliğe sahiptir (*ülü'l-eydî ve'l-ebsâr*).[1] Tarih ve tefsir kaynaklarında anlatıldığına göre Hz. Ya'kūb'un 12 oğlu dünyaya gelmiştir. Bunlardan ikisi, Yûsuf ve Bünyâmin, aynı anneden dünyaya gelmiş oğullarıdır. Yûsuf sûresinde anlatıldığına göre diğer oğulları, babaları Hz. Ya'kūb'un, Yûsuf'u ve kardeşini kendilerinden daha çok sevdiklerini düşünmekteydiler.[2] Bir gün Yûsuf bir rüya görür ve rüyasını babasına yorumlatır. Hz. Ya'kūb, oğlu Yûsuf'u rüyasını kardeşlerine anlatmaması yönünde uyarır. Çünkü kıskançlıkları yüzünden ona zarar verebileceklerinden kaygı duymaktadır.[3] Nitekim

1 Sâd 38/45: Taberî, XX, 114-116.
2 Yûsuf 12/8: Taberî, *Târîḫ*, I, 321.
3 Yûsuf 12/4-5.

Hz. Yûsuf'un rüyası çıkar ve kardeşleri Yûsuf'u civardaki bir kuyuya atarlar. Ellerinde sahte kanlı bir gömlekle, ağlayarak babalarına gelirler ve Yûsuf'u bir kurdun kaptığını söylerler. Hz. Ya'kūb, oğullarının doğruyu söylemediklerini hisseder fakat gerçeği ortaya çıkaracak durumda değildir. Dolayısıyla bundan sonra kendisine düşenin güzelce sabretmekten başka bir şey olmadığını anlar ve Allah'a sığınır.[4] Ne var ki bir süre sonra olaylar gelişir. Kardeşler, Bünyâmin'i Mısır'a götürürler. Ama o da dönmez olur. Erzak için gittikleri Mısır'da alıkonmuştur. Bu duruma da yine onların sebep olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Ya'kūb Peygamber bu konudaki endişesini şöyle dile getirmiştir: *"Daha önce kardeşi Yûsuf hakkında size ne kadar güvendiysem, bunun hakkında da size ancak o kadar güvenirim! En iyi koruyucu Allah'tır. O, acıyanların en merhametlisidir."*[5] Bu arada Hz. Ya'kūb, daha önce Yûsuf'u kaybetmenin acısıyla gözlerini kaybetmiştir.[6] Şimdi bir defa daha büyük bir acı ve hasretin içinde kalmıştır.[7] Aslında bu defa Bünyâmin'i alıkoyan kardeşi Hz. Yûsuf'tan başkası değildir. Kuyudan çıkarılıp Mısır'a götürülen Yûsuf, türlü çilelerden sonra Mısır'da önemli bir konuma gelmiştir. Kıtlıkla kavrulan Mısır halkına ve bölge insanlarına erzak dağıtımı yapmaktadır. Yûsuf'un kardeşleri de erzak almak amacıyla Mısır'a gitmişlerdir. Onları tanıyan Yûsuf, bir dahaki sefere kardeşlerini getirmezlerse onlara gıda maddesi vermeyeceğini söylemiştir. Döndüklerinde bu durumu babalarına açmışlar, fakat Hz. Ya'kūb'un daha önce Hz. Yûsuf'la ilgili yaşadıkları sebebiyle onlara olan güveni iyice azalmıştır. Ama sonunda, ancak Bünyâmin'i geri getirmeleri konusunda kesin söz verince buna razı olmuştur. Konu âyette şöyle anlatılır: *"Ya'kūb şöyle cevap verdi: 'Aşılamaz engellerle kuşatılmanız hariç, onu bana mutlaka getireceğinize dair Allah adına yeminle kesin söz vermediğiniz takdirde onu sizinle beraber göndermem!' Ona hepsi de kesin söz verince, 'Söylediklerimize Allah şahittir.' dedi."*[8]

Bir baba olarak oğullarına olan sevgisi, onları korumak için gösterdiği gayret, Hz. Ya'kūb'u bu konuda her türlü tedbiri almaya itiyordu. Ancak tedbir almak kesin olarak sonucu belirleyebileceği anlamına gelmiyordu. Hz. Ya'kūb, bir peygamber olarak bunu çok iyi biliyordu. Çünkü her konuda mutlak güç sahibi olan yalnızca Yüce Allah'tır. Bu kez Bünyâmin'le beraber Mısır'ın yolunu tutmuş oğullarına şöyle diyordu: *"... 'Oğullarım! (Şehre) hepiniz bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin. Ama Allah'tan gelecek hiçbir şeyi sizden savamam. Hüküm Allah'tan başkasının değildir. Ben yalnız O'na güvenip dayandım. Güvenecek olanlar yalnız O'na güvenip*

4 Yûsuf 12/8, 9, 11, 13, 16, 17, 18.
5 Yûsuf 12/64.
6 Yûsuf 12/84.
7 Yûsuf 12/64-84.
8 Yûsuf 12/66.

dayansınlar.' Babalarının kendilerine emrettiği şekilde girdiklerinde (emrine uymuş oldular. Fakat bu), Allah'tan gelecek hiçbir şeyi onlardan savamazdı, ancak Ya'kūb'un duygularından kaynaklanan bir ihtiyacı gidermiş oldu. Şüphesiz o, ilim sahibiydi, çünkü ona biz öğretmiştik. Fakat insanların çoğu bilmezler."[9]

YA'KŪB (as) ZORLU SINAVI SABRIYLA AŞTI

وَجَٓاؤُ۫ عَلٰى قَم۪يصِه۪ بِدَمٍ كَذِبٍۜ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ اَنْفُسُكُمْ اَمْراًۜ فَصَبْرٌ جَم۪يلٌۜ
وَاللّٰهُ الْمُسْتَعَانُ عَلٰى مَا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾

"Bir de (Hz. Yûsuf'un) gömleğinin üstünde uydurma bir kan izi gösterdiler. Ya'kūb, 'Hayır! Nefsiniz sizi kötü bir iş yapmaya sürüklemiş, artık (bana düşen) güzelce sabretmektir. Anlattığınız şeyler karşısında, (bana) yardım edecek olan ise ancak Allah'tır.' dedi."

(Yûsuf 12/18)

Hz. Ya'kūb, her seferinde Allah'tan gelene sabretmek gerektiğini ve olanlar karşısında tek dayanağının Allah olduğunu dile getirmekten geri durmuyordu. Yûsuf'un üzerine Bünyâmin'i de kaybedince, dilinden *"... Bana düşen artık güzel bir sabırdır. Umulur ki, Allah onların hepsini bana getirir. Şüphesiz O, çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."*[10], *"... Ben acımı ve kederimi ancak Allah'a arz ediyorum ve ben sizin bilmediklerinizi Allah'tan gelen bilgiyle biliyorum."*[11] şeklinde tevekkül, teslimiyet ve rıza dolu sözler dökülüyordu. Onun bu sözlerinden anlıyoruz ki, Hz. Ya'kūb'un sabrı, yaşadığı sıkıntı ve çaresizlik hâlinde bile Allah'a olan sarsılmaz güveninden kaynaklanıyordu. O bütün bu olanlar karşısında Allah'tan ümidini kesmiyordu: *"Ey oğullarım! Gidin de Yûsuf'u ve kardeşini iyice araştırın, Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü inkâr edenlerden başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez!"*[12]

---

9 Yûsuf 12/67, 68.
10 Yûsuf 12/83.
11 Yûsuf 12/86.
12 Yûsuf 12/87.

Hasretin bittiğini gösteren işaret, Hz. Yûsuf'un gömleği ile gelmişti. Babasının göremez hâle geldiğini öğrenen Hz. Yûsuf, erzak almaya gelen kardeşlerine kendi gömleğini vermiş, bununla babalarının gözlerinin iyileşeceğini söylemişti. Daha Mısır'dan yola çıkar çıkmaz onun gömleğinin kokusu Ya'kūb'a (as) ulaşmıştı. Ya'kūb'un gözlerinin açılması için gömleğin yüzüne değmesi yetmişti: *"Kafile Mısır'dan ayrılınca babaları, 'Eğer bana bunamış demezseniz, inanın ben Yûsuf'un kokusunu alıyorum!' dedi. Yanındakiler ise, 'Vallahi sen hâlâ eski şaşkınlığındasın.' dediler. Müjdeci gelince, gömleği yüzüne koyar koymaz Ya'kūb tekrar görür hâle geldi. Dedi ki: 'Ben size, Allah tarafından sizin bilmediklerinizi bilirim.' demedim mi?"*[13] Sonunda, Allah'ın izniyle Hz. Ya'kūb ile oğlu Hz. Yûsuf arasındaki uzun ayrılık ve özlem bitmişti. Ancak Hz. Ya'kūb, oğullarının sebep olduğu bütün bu acılar sebebiyle onlara karşı tavır koymamış ve küsmemişti. Aksine büyük bir olgunlukla onların bu hatalarını bağışlamıştı. Hatta rivayete göre, duaların kabulü için uygun zaman dilimleri olan seher vakti veya cuma gecesinde Yüce Allah'a yönelmişti. *"Sizin için Rabbim'den af dileyeceğim."* diyerek O'na yalvarıp yakarmıştı.[14]

Kur'ân'ın verdiği bilgilere göre oğlunun rüyası hakkında daha önce Hz. Ya'kūb'un söylediği şeyler yıllar sonra gerçekleşmişti. Mısır'da önemli bir konuma getirilmiş bulunan Hz. Yûsuf, bütün ailesini yanına aldırdı.[15] Burada onun söylediği sözler, bütün yaptıkları bir hikmete dayanan Yüce Allah'a teslimiyetin en güzel ifadeleridir: *"Babacığım! İşte daha önce gördüğüm rüyanın mânası buymuş, Rabbim onu gerçekleştirdi. Doğrusu Rabbim bana iyilik ve lütuflarda bulundu: Beni zindandan çıkardı, sizi de çölden çıkarıp buraya kadar getirdi, üstelik şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra! Şüphesiz Rabbim dilediğine cömertçe lutfedendir. Kuşkusuz O çok iyi bilendir, hikmet sahibidir."*[16] Allah Teâla, Hz. Ya'kūb'a sabrının karşılığını vermiş ve çektiği çileyi rahmete dönüştürmüştür. Hz. Ya'kūb'un bu konudaki tavrı, Müslümanın Allah ile kurması gereken sağlam bağın çapıcı bir örneğidir.

Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Ya'kūb'un, Hz. İbrâhim'in soyundan gelen ve insanlara tevhidi öğütleyen peygamberler silsilesi içinde yer aldığını belirtir. Tıpkı ataları İbrâhim, İsmâil ve İshak peygamberler gibi o da insanları inkârın karanlığından İslâm'ın aydınlığına çıkarmak için çabalamıştır. Onun dedesi Hz. İbrâhim gibi insanlara yaptığı çağrı, oğullarına verdiği öğütte açıkça şöyle ifade edilmiştir: "... *Oğullarım! Allah*

13 Yûsuf 12/94-96.
14 Yûsuf 12/98: Taberî, XIII, 347, 348.
15 Yûsuf 12/99.
16 Yûsuf 12/100.

sizin için bu dini seçti, öyleyse yalnız O'na teslim olmuş Müminler olarak can verin!"[17] Hz. Ya'kūb, bu çağrısını hayatında olduğu gibi ölüm döşeğinde sürdürmüştür.[18]

Mekke'de inen Yûsuf sûresi âyetlerinde Hz. Ya'kūb'un sabrı ve tevekkülü anlatılırken, Resûlullah ve arkadaşlarına bir mesaj veriliyordu. Onlar da oldukça sıkıntılı bir dönemden geçiyorlardı. Hz. Yûsuf ve Bünyâmin gibi en yakınlarından, akraba ve aşiretlerinden gelen birçok kötülük ve entrikayla muhatap oluyorlardı. İnsan olarak geleceğe dönük kaygıları vardı. Dolayısıyla desteğe ihtiyaçları çoktu. İşte kaynakların da belirttiği gibi bu sûrede anlatılanlar, Müşriklerin eziyetinden bunalan Resûlullah'ı ve ashâbını teselli etmek amacıyla indirilmiştir.[19] Hz. Ya'kūb'un şahsında, Resûlullah ve ashâbına, gerektiği şekilde gösterilen sabır ve tevekkülün güzel sonuçlar getireceği ve Müslümanlar açısından geleceğin parlak olacağı anlatılmıştır.

Konuyla ilgili Medine'de inen âyetlerin, aslında Yahudi ve Hıristiyanları Hz. Peygamber'i ve getirdiği vahyi kabul etmeye çağırdığı anlaşılmaktadır. Yahudiler, kıskançlıkları yüzünden Resûlullah'ın bir peygamber olduğunu kabul etmiyorlardı. Buna karşın Kur'ân bütün peygamberlere vahyedenin Allah olduğunu onlara hatırlatarak cevap vermişti. Şöyle ki, Yüce Allah Hz. İbrâhim'e, çocuklarına ve torunu Hz. Ya'kūb'a vahyettiği gibi aynı şekilde Hz. Peygamber'e de vahyetmiştir. Bunların hepsi, Allah'ın peygamberleridir ve Son Elçi'nin davet ettiği İslâm'ı getirmişlerdir. Dolayısıyla bu peygamberler, Yahudi veya Hıristiyan değil, aslında Müslümandırlar. Kur'ân bu ifadelerle Yahudi ve Hıristiyanlara şu çağrıyı yapmıştır: "Sizin atalarınız olan peygamberlerin hepsi İslâm dinini tebliğ etmişlerdi, bu sebeple sizler onların getirdiği ve son temsilcisi Hz. Muhammed (sas) olan Allah'ın gerçek dinine uymalısınız." İşte bu dönemde inen şu âyetlerin böyle bir çağrıyı içerdiği anlaşılmaktadır: *"Yoksa Ya'kūb son nefesini verirken siz orada mıydınız? O sırada Ya'kūb oğullarına, 'Benden sonra kime kulluk edeceksiniz?' demiş; onlar da 'Senin, ataların İbrâhim, İsmâil ve İshak'ın ilâhı olan tek Tanrı'ya kulluk edeceğiz; biz sadece O'na teslim olduk.' demişlerdi."*[20] Yüce Allah onların yanlış tutumlarını eleştirirken geçmiş peygamberleri hatırlatmıştır: *"Biz Nûh'a ve ondan sonra gelen peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik. Ve İbrâhim'e, İsmâil'e, İshak'a, Ya'kūb'a, torunlara, Îsâ'ya, Eyyûb'a, Yûnus'a, Hârûn'a ve Süleyman'a vahyettik. Dâvûd'a da Zebûr'u verdik."*[21]

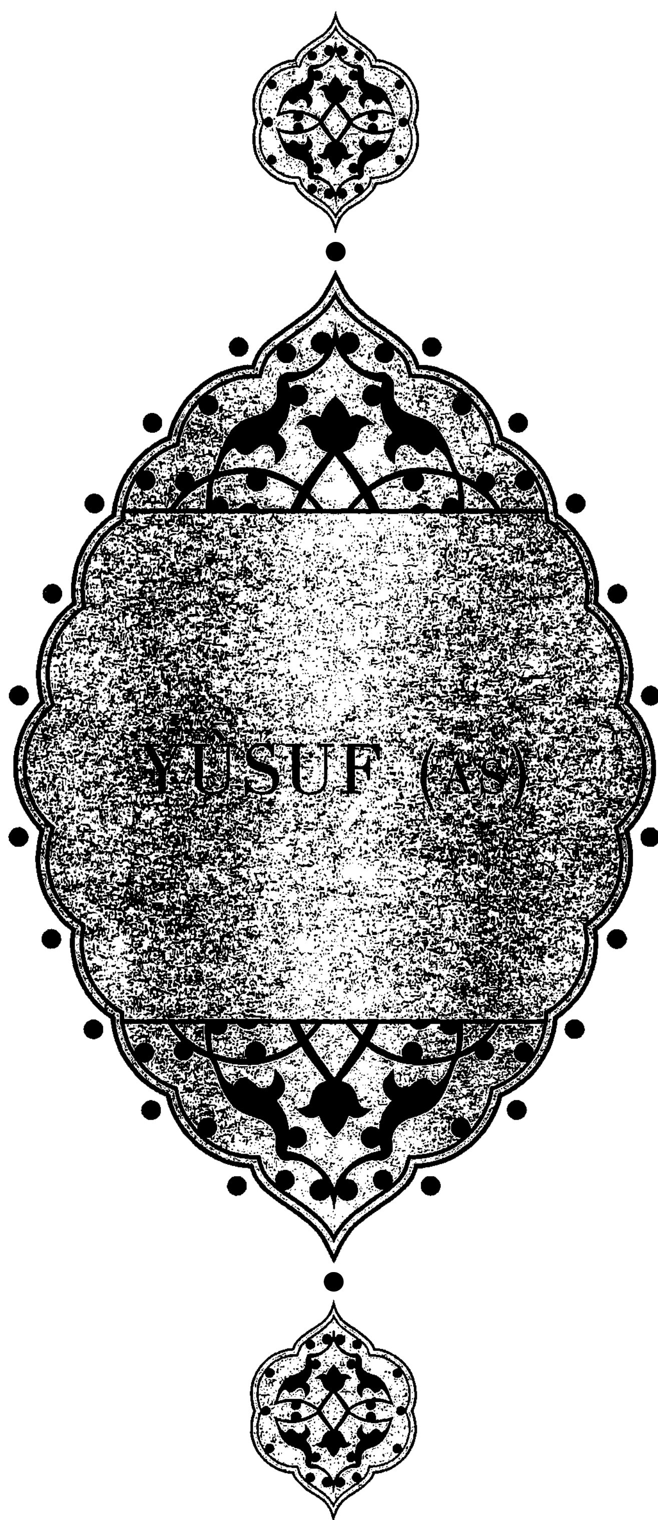
17 Bakara 2/132.
18 Bakara 2/133.
19 Yûsuf 12/3: Taberî, XIII, 8; İbn Ebî Hâtim, VII, 2100.
20 Bakara 2/133: Taberî, II, 586 vd.
21 Nisâ 4/163.

Yahudiler, Hz. Ya'kūb'u kendi dinlerinden kabul etmekte ve onun, Resûlullah'ın getirdiği İslâm ile bir bağının olmadığını iddia etmekte idiler. Kur'ân ise bütün bu iddiaları yalanlamış, Hz. Ya'kūb'un, Hz. İbrâhim'in mirasını devam ettiren, tevhid çizgisinde bir peygamber olduğunu sıklıkla ifade etmiştir. Şu âyet bu gerçeği ortaya koymaktadır: *"Yoksa siz İbrâhim, İsmâil, İshak, Ya'kūb ve (onun) torunlarının Yahudi yahut Hıristiyan olduklarını mı söylüyorsunuz? De ki: Siz mi daha iyi bilirsiniz, yoksa Allah mı? Allah katından gelmiş olup kendinde bulunan bir tanıklığı (bilgiyi insanlardan) gizleyenden daha zalim kim vardır? Allah yaptıklarınızdan habersiz değildir."*[22] Yine Kur'ân, bu konuda Yüce Allah'a bağlı gerçek Müminlerin, ayrım yapmadan bütün peygamberlere inanmaları gerektiğini şu ifadelerle dile getirmelerini emreder: *"Biz Allah'a ve bize indirilene; kezâ İbrâhim, İsmâil, İshak, Ya'kūb ve torunlarına indirilenlere; yine Mûsâ ve Îsâ'ya verilenlere ve bütün peygamberlere Rableri tarafından gönderilenlere inandık. Onlar arasında ayrım yapmayız; biz O'na teslim olmuşuzdur…"*[23]

İnsan, zor sınamalar karşısında kendine güç veren sağlam dayanaklara ihtiyaç duyar. Müminin, yüceler yücesi Yaratıcı ile kurduğu ve her daim geliştirdiği kuvvetli iman bağı, bu anlarda onun için eşsiz bir sığınaktır. İşte Hz. Ya'kūb, Kur'ân-ı Kerîm'de daha çok zorluklar karşısındaki sabrı ve tevekkülüyle ön plana çıkan bir peygamberdir. O, çok çetin bir sınav olan "evlâdına hasret kalmak" ile sınanmıştır. İhtiraslı ve kötü niyetli kardeşlerinin hilesiyle Hz. Yûsuf, bilinmeyen bir şekilde kayıplara karışmıştı. Daha sonraları Bünyâmin'le ilgili de benzer bir durum yaşanmıştı. Ancak o, sabrederek ve Yüce Allah'a dayanıp güvenerek bu sınavları aşmıştır. Böylece Ya'kūb Peygamber, Allah'ın takvâ sahibi bir kulu olarak, O'na nasıl dayanılıp güvenilmesi gerektiği konusunda bütün insanlığa örnek olmuştur. Sevgili evlâtlarının gözden kaybolmalarıyla çektiği ıstırabı, Allah'a olan derin sevgisi ve bağlılığı ile yatıştırmıştır. O, Allah'ın çağlar boyunca insanlara göndermiş olduğu peygamberler zincirinin bir halkasıdır. Dedesi İbrâhim (as) ve babası İshak (as) gibi güçlü bir iradeye ve öngörüye sahiptir, kendisi ve zürriyeti seçkin ve hayırlı insanlardan oluşmaktadır. Onlar dürüst, erdemli, iyilik peşinde olan, samimi Müslüman önderlerdir. Tıpkı diğer peygamberler gibi Hz. Ya'kūb da insanlığın kurtuluş çaresi olarak yalnızca tevhidi öğütlemiştir.

22 Bakara 2/40.
23 Bakara 2/36; ayrıca bk. Âl-i İmrân 3/84.

YUSUF (AS)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

لَقَدْ كَانَ فٖي يُوسُفَ وَاِخْوَتِهٖٓ اٰيَاتٌ لِلسَّٓائِلٖينَ ﴿٧﴾

"Andolsun ki Yûsuf ve kardeşlerin(in kıssasında), (hakikati) soranlar için ibretler vardır."

(Yûsuf 12/7)

وَلَمَّا بَلَغَ اَشُدَّهُ اٰتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًاۜ وَكَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٢٢﴾

"Yûsuf erginlik çağına erişince, ona güçlü bir muhâkeme yeteneği ve ilim verdik. İşte güzel davrananları biz böyle mükâfatlandırırız."

(Yûsuf 12/22)

قَالَتْ فَذٰلِكُنَّ الَّذ۪ي لُمْتُنَّن۪ي ف۪يهِۜ وَلَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِه۪ فَاسْتَعْصَمَۜ
وَلَئِنْ لَمْ يَفْعَلْ مَٓا اٰمُرُهُ لَيُسْجَنَنَّ وَلَيَكُونًا مِنَ الصَّاغِر۪ينَ ﴿٣٢﴾

"Kadın dedi ki: 'İşte hakkında beni kınadığınız şahıs (Yûsuf) budur. Ben onunla beraber olmak istedim. Fakat o, iffetini korudu. Andolsun, eğer kendisine emredeceğimi yapmazsa, mutlaka zindana atılacak ve elbette sürünenlerden olacaktır!'"

(Yûsuf 12/32)

وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُون۪ي بِه۪ٓ اَسْتَخْلِصْهُ لِنَفْس۪يۚ فَلَمَّا كَلَّمَهُ
قَالَ اِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَك۪ينٌ اَم۪ينٌ ﴿٥٤﴾

"Kral dedi ki: 'Onu (Yûsuf'u) bana getirin, onu kendime özel danışman edineyim.' Onunla konuşunca, 'Bugün sen yanımızda yüksek makam sahibi ve güvenilir birisin.' dedi."

(Yûsuf 12/54)

قَالَ لَا تَثْر۪يبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَۜ يَغْفِرُ اللّٰهُ لَكُمْۘ وَهُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِم۪ينَ ﴿٩٢﴾

"(Yûsuf şöyle) dedi: 'Bugün yaptıklarınız yüzünüze vurulmayacak, Allah sizi affetsin! O, merhametlilerin en merhametlisidir.'"

(Yûsuf 12/92)

قَالُٓوا ءَاِنَّكَ لَاَنْتَ يُوسُفُۜ قَالَ اَنَا يُوسُفُ وَهٰذَٓا اَخ۪يۘ قَدْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْنَاۜ اِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يُض۪يعُ اَجْرَ الْمُحْسِن۪ينَ ﴿٩٠﴾ قَالُوا تَاللّٰهِ لَقَدْ اٰثَرَكَ اللّٰهُ عَلَيْنَا وَاِنْ كُنَّا لَخَاطِـ۪ٔينَ ﴿٩١﴾

"(Kardeşleri) 'Yoksa sen, gerçekten sen Yûsuf musun?' diye sordular. O da 'Evet.' dedi, 'Ben Yûsufum, bu da kardeşim. Allah bize lütufta bulundu. Kim Allah'tan korkar ve sabrederse, şüphesiz Allah güzel davrananların mükâfatını zayi etmez.' Dediler ki: 'Allah'a andolsun, hakikaten Allah seni bize üstün kılmış. Gerçekten biz hataya düşmüşüz.'"

(Yûsuf 12/90-91)

لَقَدْ كَانَ ف۪ي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِاُو۬لِي الْاَلْبَابِۜ مَا كَانَ حَد۪يثاً يُفْتَرٰى وَلٰكِنْ تَصْد۪يقَ الَّذ۪ي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْص۪يلَ كُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿١١١﴾

"Andolsun onların (Yûsuf ve kardeşlerinin) kıssalarında akıl sahipleri için ibretler vardır. Kur'ân, uydurulabilecek bir söz değildir; fakat o, kendinden öncekiler için onay, her şey için detaylı açıklama, iman eden toplum için bir rahmet ve bir hidayettir."

(Yûsuf 12/111)

فَلَمَّا ذَهَبُوا بِه۪ وَاَجْمَعُٓوا اَنْ يَجْعَلُوهُ ف۪ي غَيَابَتِ الْجُبِّۚ وَاَوْحَيْنَٓا اِلَيْهِ لَتُنَبِّئَنَّهُمْ بِاَمْرِهِمْ هٰذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٥﴾

"Onu (Yûsuf'u) götürüp kuyunun dibine bırakmaya ittifakla karar verince bunu yaptılar. Biz de Yûsuf'a, 'Kardeşlerinin bu yaptıklarını bir gün onlara, kendileri (senin kim olduğunun) farkına varmadan mutlaka haber vereceksin!' diye vahyettik."

(Yûsuf 12/15)

وَرَفَعَ اَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًاۚ وَقَالَ يَٓا اَبَتِ هٰذَا تَأْوٖيلُ رُءْيَايَ
مِنْ قَبْلُۘ قَدْ جَعَلَهَا رَبّٖي حَقًّاۜ وَقَدْ اَحْسَنَ بٖٓي اِذْ اَخْرَجَنٖي مِنَ السِّجْنِ وَجَٓاءَ
بِكُمْ مِنَ الْبَدْوِ مِنْ بَعْدِ اَنْ نَزَغَ الشَّيْطَانُ بَيْنٖي وَبَيْنَ اِخْوَتٖيۜ اِنَّ رَبّٖي لَطٖيفٌ
لِمَا يَشَٓاءُۜ اِنَّهُ هُوَ الْعَلٖيمُ الْحَكٖيمُ ﴿١٠٠﴾

"(Yûsuf), anne babasını makamına çıkardı. Hepsi onun huzurunda yere kapandılar. Yûsuf dedi ki: 'Babacığım! İşte daha önce gördüğüm rüyanın mânası buymuş, Rabbim onu gerçekleştirdi. Doğrusu Rabbim bana çok iyilik ve lütuflarda bulundu: Beni zindandan çıkardı, sizi çölden (çıkarıp buraya) getirdi, üstelik şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra! Şüphesiz Rabbim dilediğine çok çok iyiliklerde bulunandır. Kuşkusuz O, her şeyi bilen, hüküm ve hikmet sahibidir.'"

(Yûsuf 12/100)

رَبِّ قَدْ اٰتَيْتَنٖي مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَنٖي مِنْ تَأْوٖيلِ الْاَحَادٖيثِۚ
فَاطِرَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ اَنْتَ وَلِيّٖ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِۚ تَوَفَّنٖي مُسْلِمًا
وَاَلْحِقْنٖي بِالصَّالِحٖينَ ﴿١٠١﴾

"(Yûsuf) Ey Rabbim! Bana iktidar verdin ve bana rüyaların yorumunu da öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Dünyada da âhirette de beni yönetip himaye eden sensin. Müslüman olarak canımı al ve beni iyi kulların arasına kat!"

(Yûsuf 12/101)

Konunun Kavramsal Bağlamı

Yûsuf (as), İshak Peygamber'in torunu, Hz. Ya'kūb'un (as) oğludur. Kur'ân'da onun kardeşleri tarafından kuyuya atılması, tüccarlar tarafından bulunup Mısır'a götürülmesi ve onu satın alan vezirin karısı ile arasında geçenler, zindanda geçirdiği hayat, yıllar sonra Mısır'da yüksek bir konuma gelmesi ve en sonunda kardeşleri ve babası Hz. Ya'kūb ile buluşması anlatılır. Hz. Yûsuf'un kıssası, Kur'ân'da nice derslerin ve ibretlerin (*âyât*) bulunduğu[1] "kıssaların en güzeli" (*ahsenü'l-kasas*)[2] olarak anılır. Hz. Yûsuf, üstün ahlâkî vasıflarının yanı sıra bilgisi, becerisi ve diğer birçok özelliğiyle ön plana çıkan bir şahsiyettir.[3] Baştan sona Hz. Yûsuf'un hikâyesini anlatan ve bu yönüyle Kur'ân'da tek olan Yûsuf sûresi Mekke'de inmiştir. En'âm sûresi 84. âyette de Hz. Yûsuf'un ismi, kitap verilen peygamberler arasında sayılmıştır.

Yûsuf sûresinin başındaki *"Andolsun ki Yûsuf ve kardeşlerin(in kıssasında), (hakikati arayıp) soranlar için ibretler vardır."*[4] ifadesi, sûrenin bir soru üzerine indiğine işaret edilmektedir. Sûre, Mekke döneminde, şiddetli baskılar altında yaşayan Hz. Muhammed'i ve ona inananları teselli etmeyi amaçlamıştır.[5] Sûrenin iniş sebebi ile ilgili iki rivayet öne çıkar. Bunlardan birine göre sûre, ilk Müslümanların Allah Resûlü'nden kıssalar anlatmasını istemeleri üzerine inmiştir.[6] Diğer rivayet de sûrenin, Yahudilerin Müşriklerden Allah Resûlü'ne, İsrâiloğullarının neden Mısır'a gidip yerleştiklerini ve oğluna olan hasretinden dolayı gözleri kör olan peygamberin kim olduğunu sormalarını istemeleri üzerine indiğini belirtir.[7] Sûrenin indiği bağlam dikkate alınırsa iki anlatımın da doğru olma ihtimali bulunmaktadır.

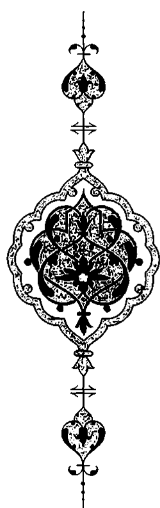
---

1 Yûsuf 12/7.
2 Başka bir yoruma göre "en güzel üslup". Bk. Yûsuf 12/3: Zemahşerî, III, 250-251.
3 Yûsuf 12/6, 24; Âl-i İmrân 3/33.
4 Yûsuf 12/7.
5 Yûsuf 12/7: Taberî, XIII, 17.
6 Yûsuf 12/3: Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl* (1991), s. 275-276; Süyûtî, *Lübâbü'n-Nuḳūl* (2002), s. 150.
7 Yûsuf 12/7: Âlûsî, XII, 170; Kurtubî, XI, 259.

Yûsuf sûresi uzun ve tek bir hikâyeyi konu edinmenin yanı sıra Kur'ân'ın Allah'tan geldiğine, Hz. Muhammed'in gösterdiği yolun hak olduğuna, ayrıca peygamberlerin Yüce Allah'ın gözetiminde bulunduklarına da işaret etmektedir. Kıssada tevhid, nübüvvet, vahiy, iman, şirk, âhiret, takvâ, Allah'a teslimiyet ve güven, tevekkül, sabır, imtihan, insan ilişkilerinde ahlâk, aile ilişkileri, baba-oğul sevgisi, rüya yorumu gibi konular işlenmektedir. Kûr'an ayrıca Yûsuf (as) kıssasında rüya ve yorumu (*te'vîlü'l-ehâdîs*),[8] kardeşler arası çekememezlik (*hased*),[9] sevgide aşırılık (*hubb, ehabb*),[10] yalan söylemek (*kezib*),[11] sabır (*sabr-ı cemîl*),[12] Yûsuf'a vereceği kararlarda isabet (*hüküm*) ve bilgi (*ilim*) lütfedilmesi,[13] kötülükler karşısında öncelikle Allah'a sığınma (*me'âzellâh, isti'âze*),[14] şahitlik,[15] Allah'ın birliğine davet (*tebliğ, tevhîd*),[16] Yûsuf'un, işin ehli olarak Mısır ülkesinde görev alması (*hazâinü'l-ard, mekîn, emîn, hafîz, 'alîm*),[17] Allah'ın koruması (*Hayrun Hâfizan*),[18] Yûsuf'un kendini öldürmeye kasteden kardeşlerini affetmesi (*menn, ihsân, takvâ, lâ tesrîb*)[19], kardeşlerini değil şeytanı suçlaması (*nezğu'ş-şeytân*),[20] sonunda Yûsuf'un Yüce Allah'a yönelişi, yakarışı (*teveffenî müslimen*),[21] Yûsuf ve kardeşlerinin kıssasının sonrakilere mühim bir ders olması (*'ibret, âyât*)[22] gibi hususlar üzerinde durmaktadır.

---

8 Yûsuf 12/6, 21, 101.
9 Yûsuf 12/8-10.
10 Yûsuf 12/8.
11 Yûsuf 12/11, 12, 14, 16-18.
12 Yûsuf 12/18.
13 Yûsuf 12/22.
14 Yûsuf 12/23.
15 Yûsuf 12/26.
16 Yûsuf 12/37-40.
17 Yûsuf 12/54-56.
18 Yûsuf 12/64.
19 Yûsuf 12/89-92.
20 Yûsuf 12/100.
21 Yûsuf 12/101.
22 Yûsuf 12/111.

HZ. YÛSUF'UN HAYATI İBRET DOLUDUR

لَقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ وَاِخْوَتِهِٓ اٰيَاتٌ لِلسَّٓائِلِينَ ﴿٧﴾

"Andolsun ki Yûsuf ve kardeşlerin(in kıssasında), (hakikati) soranlar için ibretler vardır."

(Yûsuf 12/7)

Hz. Yûsuf'un hayat hikâyesi kalabalık bir ailede başlar. Kıssaya göre, babaları Hz. Ya'kūb, onu ve küçük kardeşi Bünyâmin'i[1] ana ayrı diğer kardeşlerinden daha çok sevmektedir. Bir gün küçük Yûsuf bir rüya görür. Rüyasını babasına anlattığında, bu rüyayı kardeşlerine anlatmaması için onu uyarır. Çünkü küçük Yûsuf'un rüyadaki durumu kardeşlerini kıskandıracak kadar güzeldir: *"Bir gün Yûsuf, babasına demişti ki: 'Babacığım! Ben rüyamda on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm, onları bana secde ederken gördüm.' Babası, 'Yavrucuğum!' dedi, 'Rüyanı sakın kardeşlerine anlatma, sonra sana tuzak kurarlar! Çünkü şeytan insana apaçık bir düşmandır. Anlaşılan böylece Rabbin seni seçecek, sana rüyada görülenlerin yorumunu öğretecek ve daha önce ataların İbrâhim ve İshak'a nimetini tamamladığı gibi sana ve Ya'kūb soyuna da nimetini tamamlayacaktır. Kuşkusuz Rabbin çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."* [2] Babasının bu uyarısına rağmen Yûsuf rüyasını kardeşlerine anlatır.

---

1 Yûsuf 12/8, 59, 69: Mukātil b. Süleyman, II, 320; Taberî, XIII, 18.

2 Yûsuf 12/4-6.

Kardeşler, Yûsuf'u kendilerinden fazla sevdiği için babaları Ya'kūb'un büyük bir hata içerisinde olduğunu düşünürler. Onların kıskançlığı, Yûsuf'u öldürmeyi düşündürecek kadar derinleşir. Onu öldürdükleri takdirde babalarının sevgi ve ilgisinin kendilerine kalacağına inanırlar. Sonra fikir değiştirerek onu bir kuyuya atarlar, ama babalarına onun bir kurt tarafından öldürüldüğünü söylerler.[3] Fakat onların bilmedikleri bir gerçek vardır. Yûsuf kuyuya atıldığı an Allah onu korumasına almış ve o anda Yûsuf'a, onu koruyacağını, kuyudan kurtaracağını ve ileriki bir zamanda kardeşlerine bu yaptıklarını haber vereceğini vahyetmiştir.[4]

Küçük Yûsuf, atıldığı kuyunun yakınından geçen bir kervan tarafından bulunacaktır. Gelişen olaylar âyette şu şekilde anlatılır: *"Derken bir kervan geldi, sucularını gönderdiler, adam kovasını kuyuya saldı; 'Müjde! İşte bir oğlan çocuğu!' diye bağırdı. Onu alıp bir ticaret malı olarak sakladılar. Allah onların yaptıklarını çok iyi biliyordu. (Mısır'da) onu yok pahasına, birkaç dirheme sattılar. Zaten ona pek değer vermemişlerdi."*[5] Yûsuf daha sonra Mısır'da ülke yönetiminde "güçlü ve şerefli" (*el-'azîz*) konuma sahip bir kimseye köle olarak satılır. *"Onu satın alan Mısırlı adam karısına, 'Ona değer ver ve güzel bak! Umulur ki bize faydası olur veya onu evlât ediniriz.' dedi. İşte böylece Yûsuf'a orada bir yer sağladık ve bunu (rüyada görülen) olayların yorumunu ona öğretelim diye yaptık. Allah, emrini yerine getirmeye kādirdir. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler."*[6] Bazı kaynaklar Yûsuf'u satın alan kimsenin, Amâlikalılar'ın Kralı Reyyân b. Velîd'in veziri olduğunu, karısının da Züleyha veya Rabîha gibi isimlerle anıldığını aktarır.[7]

Yûsuf artık itibarlı bir aile yanında yetişmektedir. Yüce Allah ona ilim ve doğru karar verme yeteneği bahşetmiştir.[8] Bir süre sonra efendisinin karısı, bu yakışıklı ve genç köleye gönlünü kaptırır: *"… kadın, onunla ilişkiye girmek istedi. Kapıları iyice kapattı ve 'Haydi gel!' dedi. O da 'Hâşâ, Allah'a sığınırım! Zira (kocan) benim efendimdir, bana iyilik edip evini açtı. Gerçek şu ki zalimler iflâh olmaz!' dedi. Kadın onu kesinlikle arzulamıştı, eğer Rabbinin işaret ve ikazını görmeseydi o da kadını arzulardı. İşte biz, kötülük ve fuhşu ondan uzaklaştırmak için böyle yaptık. Şüphesiz o ihlâslı kullarımızdandı. İkisi de kapıya doğru koştular. Kadın onun gömleğini arkadan yakalayıp yırttı. Kapının yanında kocası ile karşılaştılar. Kadın kocasına dedi ki: 'Senin*

3 Yûsuf 12/8-10, 15-17.
4 Yûsuf 12/15: Taberî, XIII, 31.
5 Yûsuf 12/19-20.
6 Yûsuf 12/21.
7 Yûsuf 12/22: Mukātil b. Süleyman, II, 327, 336; İbn Ebî Hâtim, VII, 2117; İbn Kesîr, VIII, 24-25; İbn Atıyye, V, 61.
8 Yûsuf 12/22.

ailene kötülük etmek isteyenin cezası, zindana atılmaktan veya elem verici bir işkenceden başka ne olabilir?'"[9]

Kanıtlar, Hz. Yûsuf'un suçsuz ve günahsız olduğunu açıkça göstermektedir. Buna rağmen efendisi dedikoduları bastırmak ve olayı örtbas etmek için Hz. Yûsuf'u zindana attırır.[10] Hz. Yûsuf suçsuz yere yıllarca zindanda kalır. *"Onunla birlikte zindana iki delikanlı daha girdi. Onlardan biri, 'Ben rüyada şarap yaptığımı gördüm.' dedi. Diğeri de, 'Ben de başımın üstünde bir ekmek taşıdığımı gördüm. Kuşlar ondan yiyordu. Bunun yorumunu bize bildir. Kuşkusuz biz seni bu işleri iyi bilen biri olarak görüyoruz.' dedi. Yûsuf şöyle cevap verdi: 'Size gıda olarak verilen yemek gelmeden önce, onun yorumunu mutlaka size haber vereceğim. Bu, Rabbimin bana öğrettiklerindendir...'"*[11] Hz. Yûsuf kendisine anlatılan rüyaları şöyle yorumlar: *"Ey zindan arkadaşlarım! Biriniz efendisine şarap sunacak, diğeri ise asılacak ve kuşlar onun başından yiyecek. Yorumunu sorduğunuz iki rüya (bu şekilde) kesinleşmiştir."*[12] Ardından da zindandan kurtulup hükümdara şarap sunacağını düşündüğü kişiden, efendisine kendisinden bahsetmesini ister.[13] Neticede bu rüyalar, Hz. Yûsuf'un yorumuna uygun bir şekilde gerçekleşir.

Hükümdara içki sunan zindan arkadaşı Hz. Yûsuf'un isteğini unutur ve Yûsuf (as) yıllarca zindanda kalır. Bir gün hükümdar bir rüya görür, ancak bunu kimse yorumlayamaz. Bunun üzerine Yûsuf'u (as) hatırlayan arkadaşı onun yanına gelerek şöyle der: *"Yûsuf! Ey özü sözü doğru arkadaş! (Rüyada görülen) yedi zayıf ineğin yediği yedi semiz inek ile yedisi yeşil, diğer yedisi kuru olan başaklar hakkında bize yorum yap. Ümit ederim ki, insanlara dönerim ve umarım onlar da doğruyu öğrenirler."* Yûsuf bu rüyayı şöyle yorumlar: *"Her zaman yaptığınız gibi yedi sene ekin ekeceksiniz. Sonra yiyeceklerinizden ibaret olan az bir miktar hariç, hasat ettiğiniz ürünü başağında bırakın (böyle saklayın). Sonra bunun ardından, saklayacaklarınızdan az bir miktar (tohumluk) hariç, o yıllar için biriktirdiklerinizi yiyip bitirecek yedi kıtlık yılı gelecektir. Sonra bunun ardından insanların bol yağmura kavuşacakları bir yıl gelecek, artık o yıl (bolca ürettikleri üzüm ve zeytin) sıkacaklar."*[14]

Hükümdar, Hz. Yûsuf'un bu yorumundan ve önerdiği önlemlerden etkilenmiştir. Ondan yanında çalışmasını ister. Fakat Hz. Yûsuf, suçsuzluğu kabul edilinceye

9 Yûsuf 12/23-25.
10 Yûsuf 12/35.
11 Yûsuf 12/36-37.
12 Yûsuf 12/41.
13 Yûsuf 12/42.
14 Yûsuf 12/46-49.

kadar zindanı terk edip saraya gitmeyecektir. Suçsuzluğu ispatlanıp kabul edilince de bilgi sahibi olduğu ülke ambarlarının (*hazâinü'l-ard*) başına getirilmesini ister. Kıssanın bu kısmı âyetlerde şöyle anlatılır: *"Kral 'Onu bana getirin!' dedi. Elçi Yûsuf'a geldiğinde Yûsuf, 'Efendine dön de sor ona: Ellerini kesen o kadınların zoru neydi? Şüphesiz Rabbim onların hilesini çok iyi bilir.' dedi. Kral (kadınlara), 'Yûsuf'u elde etmek istediğinizde beklentiniz ne oldu?' diye sordu. Kadınlar, 'Hâşâ! Allah için, biz ondan hiçbir eğrilik görmedik.' dediler. Aziz'in karısı da 'Şimdi gerçek ortaya çıktı, ben onunla beraber olmak istemiştim. Şüphesiz ki o doğru söyleyenlerdendir.' dedi. Yûsuf dedi ki: 'Bu, Aziz'in, yokluğunda ona hainlik etmediğimi ve Allah'ın, hainlerin hilesini başarıya ulaştırmayacağını bilmesi içindi.' Kral dedi ki: 'Onu bana getirin, onu kendime özel danışman edineyim.' Onunla konuşunca, 'Bugün sen katımızda yüksek yeri olan, güvenilir birisin.' dedi. Yûsuf da, 'Beni ülkenin hazinelerine tayin et! Çünkü ben çok iyi korurum ve bu işi bilirim.' dedi."*[15]

Rüyalar Hz. Yûsuf'un yorumladığı şekilde bir bir çıkmaktadır. Bolluk senelerinden sonra Mısır'ı ve komşu memleketleri kavuran kuraklık ve kıtlık baş göstermiştir. Kuraklıktan babasının ve üvey kardeşlerinin yaşadığı topraklar da etkilenmiştir. Bu defa kardeşleri gıda temin etmek üzere Mısır'a doğru yola koyulurlar. Birkaç maceralı geliş gidişten sonra Hz. Yûsuf kendisini kardeşlerine tanıtır. Bir zamanlar kendisinden kurtulmak için onu kuyuya atanlar, şimdi yardımı için ona el açmak zorunda kalmışlardır. Yine bir zamanlar babalarını çok sevdiği oğlundan ayıranlar, şimdi onu babalarıyla bir araya getirmek için can atmaktadırlar. Nitekim sonunda bütün Yakuboğulları Mısır'a gelip yerleşecektir.[16] Çünkü Allah Teâlâ dilediğini gerçekleştirir ve bu konuda ona mâni olacak hiçbir engel söz konusu değildir.[17] Nihayetinde Hz. Yûsuf'un bir çocuk iken gördüğü rüya gerçekleşmiş, hak yerini bulmuştur.

Yûsuf kıssası, çekememezlik hastalığının insanı sürükleyebileceği yanlışları en güzel şekilde anlatan bir kıssadır. Kardeşlerinin Hz. Yûsuf'a yaptıkları, bu hastalığın insanın başına neler açabileceğini açıkça göstermektedir.[18] Çekememezlik, insanı ve onun diğer insanlarla ilişkilerini altüst eden sinsi bir illettir. Aşırı kıskançlığın, hasedin yol açtığı birçok acı olay, Hz. Ya'kûb'un ailesinde yaşanmıştır. Hz. Yûsuf'un, "nefsin aşırı derecede kötülüğü emrettiği"ni söylerken buna da işaret ettiği anlaşılmaktadır.[19] Şiddetli çekememezlik duygusu, kardeşleri Allah'ın yasakladığı yalan,

15 Yûsuf 12/50-52, 54-55.
16 Yûsuf 12/3-102.
17 Yûsuf 12/21.
18 Yûsuf 12/9-10.
19 Yûsuf 12/53.

iftira, sahtekârlık gibi birçok yanlışı hiç çekinmeden işlemelerine sebep olmuştur.[20] Dolayısıyla haset, kulluk bilincinin körelmesine ve sonuçta birçok haksızlığın işlenmesine yol açan kötü bir haslettir.

HZ. YÛSUF, MÜMİNLER İÇİN ÖRNEK BİR ŞAHSİYETTİ

قَالُوٓا أَءِنَّكَ لَأَنْتَ يُوسُفُ ۖ قَالَ أَنَا۠ يُوسُفُ وَهٰذَآ أَخِى ۖ قَدْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْنَا ۖ إِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ
وَيَصْبِرْ فَإِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٩٠﴾ قَالُوا تَاللّٰهِ لَقَدْ اٰثَرَكَ اللّٰهُ عَلَيْنَا
وَإِنْ كُنَّا لَخَاطِئِينَ ﴿٩١﴾

"(Kardeşleri) 'Yoksa sen, gerçekten sen Yûsuf musun?' diye sordular.
O da 'Evet.' dedi, 'Ben Yûsufum, bu da kardeşim.
Allah bize lütufta bulundu. Kim Allah'tan korkar ve sabrederse,
şüphesiz Allah güzel davrananların mükâfatını zayi etmez.'
Dediler ki: 'Allah'a andolsun, hakikaten Allah seni bize üstün kılmış.
Gerçekten biz hataya düşmüşüz.'"

(Yûsuf 12/90-91)

Hz. Yûsuf, ailesi ve dedeleri, Kur'ân'da birçok defa övgülerle anılmıştır. Yüce Allah, dedeleri Hz. İbrâhim ve Hz. İshak ile babası Hz. Ya'kūb'un ailesine ve kendisine lütuf ve ikramlarda bulunmuştur.[21] Allah Resûlü Hz. Muhammed'in ifadesiyle o, gelmiş geçmiş en değerli ve asil (*el-kerîm*) insandır.[22] Yûsuf'un (as) şerefi ve asaleti bizzat kendi erdemli davranışlarından ve takvâsından kaynaklanıyordu.[23] Ergenlik ve olgunluk çağına geldiğinde, diğer pek çok peygamberde olduğu gibi Hz. Yûsuf'a da "doğru karar verme kabiliyeti ve bilgi" bahşedilmiştir. Taberî (ö. 310/923) bunu, peygamberlik öncesinde ona verilen "akıl ve derin anlayış gücü"

20 Yûsuf 12/11-12, 14, 16-18.
21 Yûsuf 12/6.
22 Tirmizî, "Tefsîr", 1.
23 Hucurât 49/13; Yûsuf 12/57.

olarak yorumlamıştır.[24] Yûsuf (as) bu sayede verdiği kararlarda isabet etmiş, kötülük ve cahillikle suçlanacağı işlerden uzak durmuştur.[25]

Hz. Yûsuf'a, rüyaların ve olayların yorumu öğretilmiştir.[26] Yûsuf (as) rüyaları yorumlar ve olaylar da onun yorumladığı gibi gerçekleşirdi.[27] Bazı müfessirler tarafından onun bu yeteneği, Allah'ın kitaplarının anlamlarını, peygamberlerin uyulmaya lâyık güzel hâl ve hareketlerinin arkasındaki nedenleri, bunların insanlara kapalı kalan amaçlarını açıklamak olarak anlaşılmıştır.[28]

Yûsuf (as), Kur'ân'da yüksek ahlâkî değerlere sahip olan ve bu konuda örneklik ortaya koyan bir genç olarak anlatılmaktadır. Hz. Yûsuf güvenilir bir insandı (*emîn*). Bu özelliği onu ülkede önemli bir konuma taşıyacaktı. Âyetteki ifadesiyle hükümdar ona, *"Bugün sen yanımızda yüksek makam sahibi ve güvenilir birisin."* demişti. [29] Hz. Yûsuf, samimi ve iyilik eden (*muhsin*) bir kul olduğu için Allah ona yol göstermiş ve onu ödüllendirmiştir.[30] O, Mısır ülkesinin yönetiminde söz sahibi kılınmıştır.[31] Yine o, köle olarak evinde yaşadığı ve ona emanet edilen evin namusunu korumuş, efendisine ihanet etmemiştir. Evinde bulunduğu kadının uygunsuz teklifini *"Allah'a sığınırım! Zira kocan benim velinimetimdir, bana iyilik edip evini açtı. Gerçek şu ki zalimler iflâh olmaz!"* diyerek[32] reddetmiş ve iffetini korumuştur.[33] *"Rabbim! Zindan bana bunların (hayâsız kadınların) benden istediklerinden daha iyidir. Eğer onların bana kurdukları tuzağı boşa çıkarmazsan, onlara meyleder ve cahillerden olurum!"*[34] diyerek Allah'a sığınmıştır. Tabi ki bu süreçlerde o, Allah tarafından korunmuş (*ismet*)[35] ve O'ndan merhamet görmüştür. Aksi hâlde "kötülüğü çokça emreden (*emmâretün bi's-sû'*)" nefse aldanmak Yûsuf için de söz konusu olabilirdi. Bu açıdan kimse kendini temize çıkarmamalıydı.[36] Sonuç itibarıyla Yüce Allah Yûsuf'a (as) merhametini göstermiş, o da hep Allah'a güvenip bağlanmış, her zaman O'na karşı gelmekten sakınmıştır (*muttakî*).[37] Yüce Allah da tıpkı diğer peygamberleri koruduğu gibi sabrı

24 Yûsuf 12/22: Taberî, XIII, 68.
25 Yûsuf 12/22: İbnü'l-Cevzî, II, 425.
26 Yûsuf 12/6, 21, 101.
27 Yûsuf 12/6: Taberî, XIII, 15; Zemahşerî, III, 256.
28 Yûsuf 12/6: Zemahşerî, III, 256; Râzî, XVIII, 91.
29 Yûsuf 12/54.
30 Yûsuf 12/22, 56; En'âm 6/84.
31 Yûsuf 12/56, 101.
32 Yûsuf 12/23.
33 Yûsuf 12/24, 31-34.
34 Yûsuf 12/33.
35 Yûsuf 12/34.
36 Yûsuf 12/56.
37 Yûsuf 12/57.

ve takvâsı sebebiyle Hz. Yûsuf'u da bu günahtan korumuştu. O, bu davranışıyla nefsinden ve şeytandan gelen ayartmalara karşı günahlardan korunmak için, Allah'a sığınmak ve O'nun yardımını istemek yöntemini Müminlere öğretmiştir.[38]

Hz. Yûsuf, daima doğru konuşan biriydi. Kur'ân'da ondan özü sözü bir, verdiği söze bağlı kalan biri olarak bahsedilir.[39] Hatta o, kelimenin vurgulu formu olan *sıddîk* ifadesiyle anılır.[40] Nitekim onun iyilik, dürüstlük ve güvenilirliğine *"Eğer gömleği arkadan yırtılmışsa, kadın yalan söylemiştir, Yûsuf doğru söyleyenlerdendir."*[41] diyerek efendisi ve *"Bunun (rüyalarımızın) yorumunu bize bildir. Kuşkusuz biz seni bu işleri iyi bilen (muhsin) biri olarak görüyoruz."*,[42] *"Yûsuf! Ey özü sözü doğru arkadaş (sıddîk)!..."* sözleriyle de[43] zindandaki arkadaşları tanıklık etmişlerdi. Ona iftira atan vezirin hanımı bile *"Şimdi gerçek ortaya çıktı, ben onunla beraber olmak istemiştim. Şüphesiz ki o doğru söyleyenlerdendir."* diyerek[44] sonunda Yûsuf'un (as) doğruluğunu (*sıdk*) itiraf etmek zorunda kalmıştı. [45] Çünkü Allah Teâlâ, asırlar sonrasında Hz. Meryem ve Hz. Âişe'yi benzer çirkin iftiralardan koruduğu gibi Hz. Yûsuf'u da aklamış ve temize çıkarmıştı.[46]

Hz. Yûsuf zeki, bilgili ve becerikli yani diğer peygamberler gibi *fetânet* özelliği taşıyan biriydi. Bunu, Mısır ülkesini yıllarca sürecek kuraklığın olumsuz etkilerinden korumak için zindanda iken önerdiği tavsiyelerden ve yönetime geldikten sonraki uygulamalarından anlıyoruz. O, kendisindeki siyasî ve idarî yeteneklerin farkında idi. Bu yüzden büyük bir özgüvenle kraldan Mısır'ın tahıl ambarlarının başına tayin edilmesini istemiş, *"Beni ülkenin hazinelerine tayin et! Çünkü ben (bana emanet edeceğin şeyleri) çok iyi korurum ve (bana havale edeceğin işlerin nasıl yapılacağını) iyi bilirim."* demişti.[47] Bu ifadelerle Hz. Yûsuf, kendisini güvenilirlik, yeterlilik ve liyakatle nitelemiştir ki bu iki özellik kralların görev verecekleri kimselerde aradıkları özelliklerdir. Müfessir Zemahşerî'ye (ö. 538/1144) göre Hz. Yûsuf'un böyle söylemesinin sebebi; "bu vesileyle Allah'ın hükümlerini yürürlüğe koymak, hakkı ayağa kaldırmak, adâleti yerleştirmek ve peygamberlerin kullara gönderiliş amacını gerçekleştirebilme imkânı bulmaktır. Kendisinden başka hiç kimsenin bu görevi

38 Yûsuf 12/23.
39 Yûsuf 12/27, 51.
40 Yûsuf 12/46.
41 Yûsuf 12/27.
42 Yûsuf 12/36.
43 Yûsuf 12/36, 44, 46.
44 Yûsuf 12/51.
45 Yûsuf 12/51.
46 Meryem 19/28-35; Nûr 24/11-16.
47 Yûsuf 12/55: Taberî, XIII, 219.

yapamayacağını bildiği için böyle demiştir. Bu görevleri üstlenmeyi de mülk ve dünya sevgisinden dolayı değil, sırf Allah rızası için talep etmiştir."[48]

Hz. Yûsuf uzun süre ailesinden uzakta kaldıktan ve Mısır'da saygın ve önemli bir göreve geldikten sonra da ailesini unutmamıştı. Önceleri onları uzaktan kollamıştı. Anne babasıyla buluştuktan sonra da onlara saygıda kusur etmemişti: *"Yûsuf'un yanına girdiklerinde anne babasını bağrına bastı ve 'Allah'ın izniyle Mısır'a güven içinde girin [kalın].' dedi. Anne babasını makamına çıkardı. Hepsi onun huzurunda yere kapandılar. Yûsuf dedi ki: 'Babacığım! İşte daha önce gördüğüm rüyanın mânası buymuş; Rabbim onu gerçekleştirdi. Doğrusu Rabbim bana lütuflarda bulundu: Beni zindandan çıkardı, sizi çölden (çıkarıp buraya) getirdi, üstelik şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra! Şüphesiz Rabbim dilediğine çok lütufkârdır. Kuşkusuz O çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. Ey Rabbim! Bana iktidar verdin ve bana rüyaların yorumunu da öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Dünyada da âhirette de beni yönetip himaye eden sensin. Müslüman olarak canımı al ve beni iyi kulların arasına kat!'"*[49]

Hz. Yûsuf, kendisini çekemeyen, yalan söyleyen, önce öldürmeyi planlayan, sonra ıssız bir kuyuya atıp terk eden kardeşlerinin ihanetine uğramıştı.[50] Ama o, köle olarak satılmasına sebep olan, anne babası ve kardeşinden yıllarca ayrı düşüren ve hırsızlık iftirası atan bu üvey ağabeylerinin yaptıklarını yüzlerine vurmamıştı.[51] Gücü yettiği hâlde onlardan intikam almamıştı. Onları kınamayı bile düşünmemişti. Aksine kendisine yaraşır şekilde onlara iyi davranmış, konukseverlik göstermiş, iyilik etmiş ve onları bağışlamıştı. Kardeşlerinin *"Allah'a andolsun, hakikaten Allah seni bize üstün kılmış. Gerçekten biz hataya düşmüşüz."*[52] şeklindeki mahcubiyetlerini *"Bugün yaptıklarınız yüzünüze vurulmayacak, Allah sizi affetsin! O, merhametlilerin en merhametlisidir."*[53] diyerek gidermiş, onlar için Allah'tan merhamet ve af dileme âlicenaplığını bile göstermişti. [54] Aynı yüce gönüllülüğü Hz. Muhammed de Mekke'nin fethedildiği gün Kureyşli kardeşlerine gösterecekti. Kendisi *"Ey Kureyşliler, şimdi benim size ne yapacağımı düşünüyorsunuz?"* diye sormuştu. Onlar "İyilik yapacağını düşünüyoruz… Sen asil bir kardeşsin, asil bir kardeşin oğlusun. Artık imkân ve kudret sahibisin..." diye cevap verdiklerinde onlara şöyle demişti: *"Ben*

48 Yûsuf 12/55: Zemahşerî, III, 299-300.
49 Yûsuf 12/99-101.
50 Yûsuf 12/9, 11, 15, 18.
51 Yûsuf 12/77.
52 Yûsuf 12/91.
53 Yûsuf 12/92.
54 Yûsuf 12/92.

size kardeşim Hz. Yûsuf'un kardeşlerine dediğini derim: 'Bugün, daha önce bana yaptıklarınıza karşılık olarak sizi kınamıyorum [Allah sizi bağışlasın. En fazla merhamet gösteren O'dur].'"[55] Demek ki, Hz. Muhammed de kendisini Hz. Yûsuf gibi görüyor, kendisinin Kureyşli kardeşleriyle Yûsuf'un kardeşleri arasında yaşananların benzer olduğunu düşünüyordu. Nitekim Kureyşli kardeşleri, Hz. Yûsuf'un kardeşleri gibi onu çekememişti.[56] Onu öldürmeyi planlamışlar, aleyhinde konuşmuşlar, iftiralar atmışlar ve yıllarca memleketinden ayrı kalmasına sebep olmuşlardı. Fakat her iki peygamber de kardeşlerinden gördükleri bütün kötülüklere rağmen, Yüce Allah'ın izni ve yardımıyla en sonunda başarılı olmuşlardı. Çünkü her zorluktan sonra mutlaka bir kolaylık vardır.[57] Allah Teâlâ kendi elçilerini ve iman edenleri sonunda sıkıntı ve zorluklardan kurtarmış, onları zafere eriştirmiştir.[58]

Aslında Allah'ın elçileri Hz. Muhammed ile Hz. Yûsuf'un hayatları arasındaki benzerlikler, bunlarla sınırlı değildir. Her ikisi de ataları Hz. İbrâhim'in öğretisine uymuş, Yüce Allah'ın birliğini büyük bir gayretle anlatmaya çalışmışlardı.[59] Yine her ikisinin de Yüce Allah'ın iradesine ve takdirine mutlak teslimiyetleri vardı. Hayatlarında yaşadıkları onca haksızlığa rağmen ikisinin de hayatında en ufak bir şikâyet belirtisi görülmedi. Kısacası onlar, Yüce Allah'tan gördükleri iyiliklerin her zaman bilincinde olmuşlardı. Nitekim her ikisi de, Yüce Allah'a olan şükranlarını daima ifade etmiş[60] ve her zaman Yüce Allah'ın rahmetine sığınmışlardır.[61]

Kur'ân'da anlatılan Hz. Yûsuf'un hayatı, başta Hz. Muhammed ve ona inanan Müminler olmak üzere bütün insanlara ve çağlara yönelik mesajlar barındırmaktadır. Yüce Allah, Yûsuf sûresini indirmek suretiyle Mekke döneminde, ağır baskılar altında yaşayan Hz. Muhammed'i (sas) ve Müminleri teselli etmiş, onlara bir gelecek umudu vermişti. Hz. Yûsuf kıssasından anlaşıldığına göre, insanlar haksızlık yaptıkları, yalan yanlış işler ve birtakım entrikalar çevirdikleri ve ihanet ettikleri takdirde, bir süreliğine bazı başarılar elde etseler dahi bunlar aldatıcı ve geçicidir. Hatta sonunda yaptıkları hesaplar boşa çıkar, kurdukları tuzaklar başlarına yıkılır ve tam bir zarar ve ziyana uğrarlar.[62] Buna mukabil dürüst, iffetli, Allah'ın yasaklarından sakınan, ihanet etmeyen ve kendilerine yapılan haksızlıkları affetme büyüklüğü

55 Yûsuf 12/92: Zemahşerî, III, 322-323.
56 Yûsuf 12/7: Taberî, XIII, 17.
57 İnşirâh 94/5-6.
58 Yûnus 10/103.
59 Yûsuf 12/37-40.
60 Yûsuf 12/101; Buhârî, "Teheccüd", 6.
61 Yûsuf 12/53; Ebû Dâvûd, "Edeb", 101.
62 Fâtır 35/43.

gösteren kimselerin başarıları ise hakiki ve kalıcıdır. Onların Allah katındaki ödülleri asla kaybolmaz, aksine takvâ ve sabırları dolayısıyla onlara merhametle davranılır ve onlar mutlaka yüceltilirler.[63] Onlar Allah tarafından hem bu dünyada hem öteki dünyada ödüllendirilir. Öteki dünyadaki ödülleri bu dünyadakinden daha büyüktür.[64] Yine Hz. Yûsuf'un hayatından anlaşıldığına göre, ne yaparsa yapsın hiç kimse Yüce Allah'ın takdir ettiği şeylerin gerçekleşmesine mâni olamaz.[65]

63 Yûsuf 12/90.
64 Yûsuf 12/56, 57.
65 Yûsuf 12/111: *Kur'an Yolu*, III, 266. Ayrıca bk. Yûsuf 12/21.

LÛT (AS)
VE
KAVMİ

بسم الله الرحمن الرحيم

وَاِنَّ لُوطًا لَمِنَ الْمُرْسَل۪ينَۜ ﴿١٣٣﴾

"Kuşkusuz Lût, elçilerimizdendi."

(Sâffât 37/133)

كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍۨ الْمُرْسَلِينَۚ ﴿١٦٠﴾

"Lût kavmi peygamberleri yalancılıkla suçladı."

(Şuarâ 26/160)

وَلُوطًا اِذْ قَالَ لِقَوْمِه۪ٓ اَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا
مِنْ اَحَدٍ مِنَ الْعَالَم۪ينَ ﴿٨٠﴾

"Lût'u (peygamber olarak gönderdik). O, kavmine dedi ki: 'Sizden önce insanlardan hiçbirinin yapmadığı iğrençliği mi yapıyorsunuz?'"

(A'râf 7/80)

وَلُوطًا اِذْ قَالَ لِقَوْمِه۪ٓ اَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ وَاَنْتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٥٤﴾ اَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ
الرِّجَالَ شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَٓاءِۜ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿٥٥﴾

"Lût'u anlat! O kavmine, 'Göz göre göre hâlâ o iğrençliği yapacak mısınız? Gerçekten siz kadınları bırakıp da şehvetle erkeklere mi yöneliyorsunuz? Doğrusu siz (ahlâkî değerleri) bilmeyen bir topluluksunuz.' demişti."

(Neml 27/54-55)

فَجَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَاَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ سِجّ۪يلٍۜ ﴿٧٤﴾

"Lût'un uyarılarını dikkate almayan o kavmin yurtlarının altını üstüne getirdik, üzerlerine taşlaşmış çamur yağdırdık!"

(Hicr 15/74)

كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالنُّذُرِ ﴿٣٣﴾ اِنَّٓا اَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِباً اِلَّٓا اٰلَ لُوطٍۜ نَجَّيْنَاهُمْ بِسَحَرٍۙ ﴿٣٤﴾ نِعْمَةً مِنْ عِنْدِنَاۜ كَذٰلِكَ نَجْز۪ي مَنْ شَكَرَ ﴿٣٥﴾

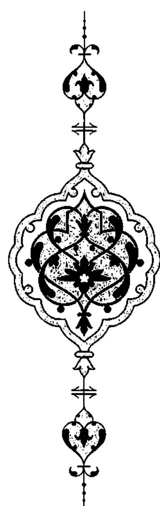
"Lût kavmi uyarıları ciddiye almadı. Biz de üzerlerine taş yağdıran bir kasırga gönderdik. Ancak Lût ailesi bu azaptan hariç tutuldu, onları katımızdan bir lütuf olarak seher vakti kurtardık. Şükredenleri işte böyle ödüllendiririz."

(Kamer 54/33-35)

فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِه۪ٓ اِلَّٓا اَنْ قَالُٓوا اَخْرِجُٓوا اٰلَ لُوطٍ مِنْ قَرْيَتِكُمْۚ اِنَّهُمْ اُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٥٦﴾ فَاَنْجَيْنَاهُ وَاَهْلَهُٓ اِلَّا امْرَاَتَهُۘ قَدَّرْنَاهَا مِنَ الْغَابِر۪ينَ ﴿٥٧﴾ وَاَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَراًۚ فَسَٓاءَ مَطَرُ الْمُنْذَر۪ينَ ﴿٥٨﴾

"Fakat kavminin cevabı, 'Lût ailesini ülkenizden çıkarın, kuşkusuz onlar (ahlâkça) temizlik taslayan kimselermiş!' demekten ibaret oldu. Bunun üzerine onu ve karısı dışında kalan ailesini kurtardık. Karısının geride kalanlardan olmasını takdir ettik. Onların üzerine müthiş bir yağmur indirdik, önceden uyarılmış olanların yağmuru ne korkunç oldu!"

(Neml 27/56-58)

Konunun Kavramsal Bağlamı

Lût (as), Kur'ân'da peygamberliği ve mücadelesi detaylı anlatılan elçilerden biridir. İsmi Kur'ân'da 27 defa geçmektedir.[1] O ve halkıyla ilgili yüzden fazla âyet bulunmaktadır. Bu âyetler toplamda 14 sûrede yer alır. Sûrelerin on ikisi Mekkî, ikisi ise Medenîdir. Kamer, A'râf, Şuarâ, Neml, Hûd ve Hicr sûrelerinde kıssaya dair detaylar verilir. Mekke'deki Müminler ve Müşrikler, nüzûl sürecinde Lût (as) kıssasıyla ilk defa, Kamer sûresindeki âyetlerde karşılaşmıştır. Bu sûre, peygamberliğin beşinci yılında inmiştir. Sâffât, Enbiyâ ve Ankebût sûrelerinde Hz. Lût'un halkının yaptığı yanlışlar ve bunlardan ötürü cezalandırılmalarının anlatıldığı âyetler yer alır. Medenî olan sûrelerde ise birer âyetle Lût kavmine ve Hz. Lût'un helâk edilen eşine gönderme yapılır.

Lût (as), halkını Allah'a imana çağırmış ve onların çarpık cinsel ilişkilerini gündeme getirmiş, onları yaptıkları kötülüklerden vazgeçmeye çağırmıştı. Halkı ise onun bu çağrısından yüz çevirmiş, onu yalanlamış, onun söylediklerini alaya almıştı. Bu süreçte Lût Peygamber halkını başlarına gelecek kötü sonla uyarmıştı. Ne var ki Lût kavmi, uyarıları dinlememiş, inkârlarını ve sapkınlıklarını sürdürmüş, sonunda azapla karşılaşmıştı. Bu azaptan Hz. Lût ile karısı dışındaki aile bireyleri kurtulmuştur. Bu kurtuluş Allah'ın yardımı ve lütfu ile gerçekleşmiştir.

İlgili âyetlerde, Hz. Lût ile birlikte "Lût'un kavmi",[2] "Lût'un ailesi",[3] "Lût'un kardeşleri",[4] "Lût'un eşi"[5] konu edilir. Hz. Lût'un peygamber olarak görevlendirildiği bölgeden *"mü'tefikât"* (alt-üst edilen yerler) ve gönderildiği halktan "Lût'un kavmi" olarak söz edilmiştir.[6] Bunlardan ilki

1 Hûd 11/70, 74, 89; Hac 22/43; Şuarâ 26/160; Sâd 38/13; Kamer 54/33; Hicr 15/59, 61; Neml 27/56; Kamer 54/34; Kāf 50/13; Tahrîm 66/10; En'âm 6/86; A'râf 7/80; Hûd 11/77, 81; Enbiyâ 21/71, 74; Şuarâ 26/161, 167; Neml 27/54; Ankebût 29/26, 28, 32, 33; Sâffât 37/133; En'âm 6/86; A'râf 7/80; Hûd 11/77, 81; Enbiyâ 21/71, 74,161, 167; Neml 27/54; Ankebût 29/26, 28, 32, 33; Sâffât 37/133.

2 Hûd 11/70, 74, 89; Hac 22/43; Şuarâ 26/160; Sâd 38/13; Kamer 54/33.

3 Hicr 15/59, 61; Neml 27/56; Kamer 54/34.

4 Kāf 50/13.

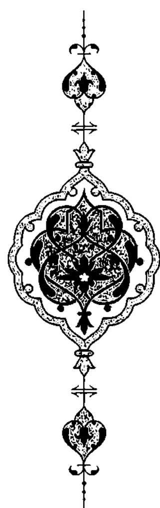
5 Tahrîm 66/10.

6 Tevbe 9/70: Taberî, XI, 555; İbn Ebî Hâtim, VI, 1837.

iki,[7] ikincisi ise yedi âyette geçer.[8] Kur'ân'da "Lût kavminin sapkınlığını" nitelemek için *seyyiât* (kötülükler), *habâis* (pis şeyler) ve *fâhişe* (açıktan yapılan ahlâksızlık) kelimeleri kullanılır. İlgili âyetlerin birinde Hz. Lût'un, aralarına katılmadan önce onların *seyyiât* denilen çirkinlikleri yapmakta oldukları haber verilir.[9] Bir diğer âyette Hz. Lût'un, *habâis* denilen çirkinlikleri yapan kasaba halkının elinden kurtarıldığı ifade edilir.[10] *Fâhişe* nitelemesi ise üç âyette yapılır.[11] Bu kıssanın anlatıldığı yerlerde Kur'ân'da ana tema olarak yer alan tevhid, iman, ibadet, nübüvvet, âhiret, Allah'a yakarma, O'na sığınma, inkâr, peygamberi alaya alma, günah, azgınlık, taşkınlık ve azap konuları işlenmektedir.

7 Tevbe 9/70; Hâkka 69/9.
8 Hûd 11/70, 74, 89; Hac 22/43; Şuarâ 26/160; Sâd 38/13; Kamer 54/33.
9 Hûd 11/78.
10 Enbiyâ 21/74.
11 A'râf 7/80; Neml 27/54; Ankebût 29/28.

LÛT (as), SAPKIN BİR HALKI ISLAH İÇİN ÇABALAMIŞTI

فَجَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَاَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ ﴿٧٤﴾

"Lût'un uyarılarını dikkate almayan o kavmin yurtlarının altını üstüne getirdik, üzerlerine taşlaşmış çamur yağdırdık!"

(Hicr 15/74)

Lût (as), Allah'ın merhamet ettiği sâlih kullardan biridir.[1] Yüce Allah, ona ilim ve hikmet vermiş, onu peygamber olarak görevlendirmiştir.[2] O, aynı devirde yaşayan Hz. İbrâhim ile birlikte halkının kötülüklerinden kurtarılan bir peygamberdir.[3] Rivayetler Hz. Lût'un, Hz. İbrâhim'in yeğeni olduğunu aktarır.[4] Hz. Lût, kendisine peygamberlik verilmeden önce amcasının dinine iman edip, onun Harran'daki tevhid mücadelesini desteklemişti.[5] Hz. İbrâhim'in *"Artık ben Rabbime hicret edeceğim."*[6] kararıyla Filistin'e[7] doğru yola çıkarken, Hz. Lût'un da onunla birlikte Harran'ı terk ettiği belirtilir.[8] Ancak Hz. Lût amcasıyla Filistin'e gitmemiş, Sedum

1 Enbiyâ 21/75.
2 Enbiyâ 21/74.
3 Enbiyâ 21/71.
4 Ankebût 29/28-30; Ankebût 29/26: Zemahşerî, IV, 546; İbn Ebî Hâtim, IX, 3050; İbn Kesîr, VI, 345; Taberî, *Târîḫ*, I, 292.
5 Ankebût 29/26: Taberî, XVIII, 384-385.
6 Ankebût 29/26.
7 Ankebût 29/28-30: Zemahşerî, IV, 546; Taberî, *Târîḫ*, I, 293.
8 Enbiyâ 21/71: Taberî, XVI, 313-314; Mâtürîdî, XI, 111.

(Sodom) ve Âmûre (Gomore) bölgesine yerleşmişti. Burası "Ölüdeniz" diye de bilinen Lût gölünün kıyısıdır. Altı üstüne getirilen, yıkılıp yok olan bu yerleşim yerine Kur'ân'da bu anlamlara gelen *mü'tefikât* adı verilmiştir.[9]

Lût kavmi, önceki birçok toplum gibi inkâr etmişti. Dahası bunlar, onların hepsinden farklı bir sapkınlık içindeydiler. Lût halkı, evlisiyle bekârıyla cinsel bir sapkınlığa yönelmişti. Erkekler, cinsel ihtiyaçlarını kadınlarla gidermek yerine hemcinslerine yöneliyorlardı.[10] Onlardan önce yaşamış hiçbir topluluk böylesine yaygın ve açık biçimde bir sapkınlığa düşmemişti. A'râf ve Ankebût sûrelerindeki âyetlerde, Hz. Lût'un halkına şöyle seslendiği bildirilir: *"Sizden önce insanlardan hiçbirinin yapmadığı iğrençliği mi yapıyorsunuz? Kadınları bırakıp da cinsel tatmin için erkeklere yanaşıyorsunuz. Doğrusu siz haddi aşan bir topluluksunuz."*[11]

Hz. Lût, halkının hâlini düzeltmek için görevlendirilmişti. Kur'ân'da bu toplumdan "Lût'un kardeşleri" diye söz edilir.[12] Hz. Lût, yaptıkları kötülüğü umursamayan tavırlarını düzeltmek için onların sapkınlıklarını açıkça dile getiriyordu: *"Göz göre göre hâlâ o iğrençliği yapacak mısınız? Gerçekten siz kadınları bırakıp da şehvetle erkeklere mi yöneliyorsunuz? Doğrusu siz cahil bir topluluksunuz."*[13] Halkın bu sapkınlığı sadece kendi aralarında kalmamıştı. Yaşadıkları bölge işlek bir yol üzerinde bulunduğundan yoldan gelip geçenlere de sarkıntılık ediyorlardı.[14] Onlar, hem toplu hâldeyken hem de açıktan utanmadan sapkınlıklarını sürdürüyorlardı.[15] Bu halk, artık aşırılıkta sınır tanımıyordu[16] ve büsbütün yoldan çıkmış bir durumdaydı.[17]

Yaptığı işin bütün zorluklarına karşın Hz. Lût, halkını Allah'a çağırmaya devam etti: *"… Allah'a karşı gelmekten sakınmaz mısınız? İyi bilin ki ben, size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin."*[18] Hz. Lût, çağrısı ve bundan sonra yapacakları için bir ücret ya da başka herhangi bir karşılık istemediğini açıkça ifade etmiştir. Zira peygamberin yaptığının karşılığını verecek olan sadece âlemlerin Rabbidir.[19] Yüce Allah'ın yetkilendirip bilgi verdiği

9 Tevbe 9/70; Hâkka 69/9: Mâtürîdî, VI, 408.
10 Ankebût 29/29: Mâverdî, IV, 281; Mukātil b. Süleyman, III, 380.
11 A'râf 7/80-81: İbn Kesîr, VI, 346; Ankebût 29/28: Mâverdî, IV, 282.
12 Kāf 50/13.
13 Neml 27/55.
14 Ankebût 29/29: Mukātil b. Süleyman, III, 380; Ferrâ, II, 316-317; Mâtürîdî, XI, 115.
15 Ankebût 29/28: Mukātil b. Süleyman, III, 380; Râzî, XXV, 58-59; Taberî, *Târîḫ*, I, 293-296; İbn Esîr, *el-Kâmil*, I, 91.
16 Şuarâ 26/166.
17 Enbiyâ 21/74.
18 Şuarâ 26/161-163.
19 Şuarâ 26/164.

her elçi gibi Hz. Lût[20] da halkını uyarınca onların tepkisi ile karşılaştı: *"Kavminin cevabı, 'Onları memleketinizden çıkarın! Çünkü onlar fazla temizlik taslayan kimselermiş!' demelerinden başka bir şey değildi."*[21]

Kur'ân'da kıssaları anlatılan peygamberlerin çoğu benzer direniş, muhalefet ve tehditlerle karşılaşmışlardır. Nitekim Hz. Peygamber (sas) de Mekke'de Müşriklerden benzer tepkiler görmüştü. Hakikati duyurmak ve insanları buna çağırmakla görevli bütün peygamberlerin hayatında yalanlanma[22] ve alaya alınma[23] tepkileri ortaktır. Görevini yaparken ödün vermeyen peygamberler öldürülmekle veya yaşadığı yerden sürgün edilmekle tehdit edilmişlerdir. Lût Peygamber'e de benzer tehditler savrulmuştu: *"Bu tutumundan vazgeçmezsen iyi bil ki sen de kovulacaksın!"*[24] O ise Yüce Allah'a güvenmiş ve bu tehditlere aldırış etmeden görevini sürdürmüştü. Çünkü bu tehditleri savuran halkın dayandığı gerçek bir güç yoktu.

Lût kavmi yalanlama, alaya alma ve tehditle de yetinmemişti. Akıllarınca bir de Hz. Lût'a yasak koymuşlardı. Ona, istemedikleri şeyleri yapmasını yasaklamışlardı.[25] Bununla Hz. Lût'u görevini yapamaz hâle getirmeyi, hatta kendi kontrolleri altına almayı hedeflemişlerdi. Yine Hz. Lût'un sabırla yerine getirdiği tebliğ alay, yalanlama ve tehditle karşılaşmıştı. Lût'un (as) bütün çabalarına rağmen bu insanların çirkinliklerden vazgeçmeyeceği netleşmişti. Onlar, aslında tercihleri yüzünden adım adım yok oluşa yaklaşıyorlardı. Zaten yok olmayı hak etmeyen hiçbir topluluk bu cezaya çarptırılmazdı. Kur'ân'ın birçok âyetinde tekrarlanan *"Biz onlara zulmetmedik, onlar kendi kendilerine zulmettiler."*[26] ifadesi de bu ilâhî yasaya işaret eder. Derken yok oluş vakti gelip çattı. Bu haberi iletmek için melek elçiler geldi. Elçiler insan görüntüsünde önce Hz. İbrâhim'e uğradılar. Cömertliğiyle bilinen Hz. İbrâhim, misafirlerine yemek ikram etti.[27] Fakat elçiler yemeğe el sürmediler. Onların bu tavrı Hz. İbrâhim'i endişelendirdi.[28] Çünkü ikram edilen yemeği geri çevirmek, konak sahibine karşı kötü bir niyet taşındığı anlamına geliyordu. Hz. İbrâhim de onların bu tavırlarından korkuya kapılmıştı. Onun korktuğunu gören elçiler, *"Korkma! Biz*

---

20 Enbiyâ 21/74: Âlûsî, XVII, 216.
21 A'râf 7/82; Neml 27/56.
22 Yûnus10/39; Hicr 15/80; İsrâ 17/59; Enbiyâ 21/41; Şuarâ 26/105, 123, 141, 176; Ankebût 29/18; Sebe' 34/45; Fâtır 35/25; Sâd 38/12, 14; Zümer 39/25; Mü'min 40/5; Kâf 50/12, 14; Kamer 54/9, 18, 23; Hâkka 69/4.
23 Hicr 15/11; Yâsîn 36/30; Zuhruf 43/7.
24 Şuarâ 26/167.
25 Hicr 15/70: Nesefî, II, 195.
26 Bakara 2/57; Âl-i İmrân 3/117; A'râf 7/160, 177; Tevbe 9/70; Yûnus 10/44; Nahl 16/33, 118; Ankebût 29/40; Rûm 30/9.
27 Hûd 11/69.
28 Hûd 11/69: Mâverdî, II, 483; İbn Âşûr, XII, 118.

Lût kavmine gönderildik." dediler.[29] Hz. İbrâhim, Lût halkına yönelik azap hakkında elçilerle tartışmaya başladı. Çünkü o yumuşak huylu, yufka yürekli biriydi.[30] Ancak elçiler ona azabın kesinleştiğini söylediler. [31] Böylece Hz. İbrâhim de azap kararından geri dönüşün olmayacağını anlamış oldu.[32]

Elçiler, Hz. İbrâhim'in yanından ayrıldıktan sonra Lût (as) ve ailesine geldiler.[33] Hz. Lût, onları misafir sanmıştı. Halkının bu misafirlere kötülük yapmak isteyeceklerinden endişe etti. Onlara: *"Siz, buralarda tanınmayan kişilersiniz."* dedi.[34] Lût (as), bir yandan korkuyordu, diğer yandan onların niçin geldiklerini de merak ediyordu. Elçiler onun telâşının ve merakının farkına varmışlardı. Ona şöyle dediler: *"Biz sana insanların, kuşkuyla karşılayıp reddettiği şeyi getirdik. Biz sana gerçekle geldik. Biz muhakkak doğru söylüyoruz."*[35] Bu sözleri üzerine Lût Peygamber, gelenlerin melek olduğunu ve *"Hadi, doğru söyleyenlerden isen başımıza Allah'ın azabını getir de görelim!"*[36] diye meydan okuyan sapkın halkın sonunun yaklaştığını anlamıştı. *"Daha önce de o iğrenç işleri yapmakta olan"*[37] kavmin, bu aşamada yapabileceği son bir iğrençlik vardı: Bu sırada Hz. Lût'un evine misafirlerin geldiği haberini alan halk,[38] çoktan oraya doğru akın etmiş,[39] peygamberin evini âdeta ablukaya almıştı. Dışardakiler ondan misafirlerini istiyordu. Hz. Lût kendini, kavminin isteğine karşı çok çaresiz hissetti. Gerçekten de o gün, *"çok zor bir gün"* idi.[40] Hz. Lût onlara yapmak istediklerinin doğru olmadığını son bir kez daha anlatmaya çalıştı. Olması gerekeni de ekledi: *"Ey kavmim! Şunlar kızlarım, sizin için en temiz iş onlarla evlenmektir. Allah'tan korkun ve misafirlerimin önünde beni rezil etmeyin! İçinizde aklı başında bir adam yok mu?"*[41] Halkın şehvetten gözü dönmüştü. Hz. Lût ise misafirlerine bir zarar gelmesin istiyordu: *"Bunlar benim misafirlerim, sakın beni utandıracak bir şey yapmayın! Allah'tan korkun ve beni rezil etmeyin."*[42] diyordu. Utanma duygusunu yitirmiş bu insanların, Hz. Lût'tan misafirleri istemeleri bardağı taşıran son damla

---

29 Hûd 11/70.
30 Hûd 11/74-75.
31 Hûd11/76.
32 Hûd11/76.
33 Hûd 11/77; Ankebût 29/33; Hicr15/61: Beyzâvî, II, 245.
34 Hicr 15/62.
35 Hicr 15/63-64.
36 Ankebût 29/29.
37 Hûd 11/78.
38 Hicr 15/67.
39 Hûd 11/78.
40 Hûd 11/77: İbn Âşûr, XII, 125.
41 Hûd 11/78.
42 Hicr 15/68-69.

olmuştu. Kur'ân'da bu konuda Hz. Muhammed'e hitaben şöyle denilmiştir: *"(Ey Resûlüm!) Hayatına yemin olsun ki onlar sarhoş (sersem) hâlleriyle saçmalayıp duruyorlardı."*[43] Bütün uyarılara rağmen halkın Hz. Lût'un evine saldırdığı anlaşılmaktadır. Çaresizlik içindeki Hz. Lût'un dilinden şu sözler dökülür: *"Keşke benim size karşı koyacak bir gücüm olsaydı veya güçlü bir desteğe dayanabilseydim!"*[44] Doğrusu onun Allah'a sığınmaktan başka yapabileceği bir şey yoktu. Ellerini açıp Allah'a yakardı: *"Şu bozguncular topluluğuna karşı bana yardım et Rabbim!"*[45] Lût Peygamber'in, *"Rabbim! Beni ve ailemi, bunların yapmakta olduklarının vebalinden kurtar."*[46] şeklindeki niyazı azabın çok yaklaştığının habercisidir. Hedeflerine kolayca ulaşabileceklerini düşünen saldırganlar, misafirleri almaya kalkıştıkları anda hiç beklemedikleri bir durumla karşılaştılar: *"Biz de gözlerini silme kör ediverdik."*; *"Tadın bakalım azabımı ve uyarılarıma aldırış etmemenin sonuçlarını!"*[47]

Beklenen azap o gecenin sonunda gelecekti. Hz. Lût'un kendisi ve ailesi için yaptığı dua kabul edildi. Karısı dışında aile bireyleri kurtuldu.[48] Karısı, kurtulanlar arasında değildi, çünkü iman etmemişti. Gelen elçiler şehirden çıkışın ne zaman ve nasıl yapılacağını Hz. Lût'a öğretmişlerdi. Çıkış sırasında Lût (as) ve ailesine kimse zarar veremeyecekti: *"Elçiler, 'Ey Lût! Biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla dokunamayacaklar. Sen gecenin bir vaktinde ailenle birlikte yola çık. Eşin hariç, sizden hiç kimse geride kalmasın. Çünkü onların başına gelecek olan, şüphesiz onun başına da gelecektir. Onlar için belirlenen zaman, sabah vaktidir. Sabah da yakın, değil mi?' dediler."*[49] Halkın başına gelecek ceza çok kesindi ve kaçınılmazdı: *"Lût'a şu hükmü bildirdik: Onlar, sabah vaktine girerken son ferdine kadar yok edilmiş olacaktır!"*[50]

Hz. Lût'un eşi azaptan kurtulamamıştı. Ondan önce de Hz. Nûh'un karısı ve öz oğlu da kendisini izlemedikleri için azaptan kurtulamamışlardı. Aslında bu tablo Kur'ân'ın indiği Mekke'de ve Medine'de de vardı. Bir ailenin bütün bireyleri iman konusunda aynı tavrı sergilemiyordu. İşte bundan dolayı olsa gerek Yüce Allah şöyle buyurmuştu: *"Allah, inkâr edenlere Nûh'un eşi ile Lût'un eşini örnek vermektedir: Onlar kullarımızdan iki erdemli kişinin nikâhlı eşleriydi, ama kocalarının davasına hıyanet ettiler. Dolayısıyla kocaları da Allah'tan gelen cezaya karşı onları koruyamadı ve*

43 Hicr 15/72: İbn Ebî Hâtim, II, 433; Abdürrezzâk b. Hemmâm, I, 369; İbn Kesîr, VIII, 270.
44 Hûd 11/50.
45 Ankebût 29/30.
46 Şuarâ 26/169.
47 Kamer 54/39: Zemahşerî, V, 661.
48 Şuarâ 26/170; Hicr 15/59.
49 Hûd 11/81.
50 Hicr 15/66.

kendilerine: 'Haydi, diğerleriyle birlikte girin bakalım ateşe!' dendi."[51] Azaptan kurtulmak için iman etmiş olmak gerekir. Bir peygamberin eşi veya oğlu olmak, iman etmediği takdirde kişinin kurtuluşuna vesile olmaz. Kurtuluşun tek şartı imandır. Akrabalık veya herhangi birine bağlılık değildir.

Kur'ân'da kurtulanların kimlikleriyle ilgili bir ayrıntı verilmez. Tefsirlerde aktarılan rivayetlerde ise Hz. Lût'un iki kızının ve damatlarının kurtulduğu belirtilir.[52] Elçilerin belirttiği kurtuluş planına göre gecenin belirlenen bir vaktinde Lût (as), ailesiyle yola çıkacaktı. Bu sırada uyulacak önemli bir kural vardı: *"Hemen gecenin bir vaktinde ailenin hızla yola koyulmasını sağla! Sen de arkalarından git! Hiçbiriniz arkasına dönüp bakmasın! Size emredilen yere doğru gidin!"* Hz. Lût ailesini alarak bu plana göre şehri terk etmiştir.[53]

Lût halkının azabı, korkunç bir sesin duyulmasıyla başlamıştı.[54] *"Nihayet sabah erkenden kalıcı bir azap onları yakalayıverdi."*[55] Duyulduğunda kulakları sağır eden güçlü bir sesle[56] birlikte, Rabbin katında işaretlenmiş taşlar Lût kavminin üzerine yağmaya başlamıştı: *"Emrimiz gelince oranın altını üstüne getirdik ve üzerlerine sağanak hâlinde, Rabbin katında işaretlenmiş taşlar yağdırdık. Böyle cezalar inkârcıların zalimlerin başından hiç eksik olmaz."*[57] Bu sapkın halk büyük bir sarsıntı ve taş yağmuruyla yok olup tarihten silinirken Lût (as), karısı hariç ailesinin diğer bireyleriyle birlikte kurtulmuş ve *"gitmeleri emredilen"*[58] ve *"herkes için bereketli kılınan yere"*[59] gitmişlerdir. Burası, ağırlıklı görüşe göre Şam topraklarıdır.[60]

Tarih sahnesinden silinen toplumların kıssalarında elbette büyük ibretler vardır. Bu kıssalardan biri de Lût Peygamber'in eşi benzeri görülmemiş bir sapkınlık içinde bulunan halkına doğruyu gösterme çabasıdır. Bu kıssa, peygamberlik mücadelesinin ne kadar zor süreçlere evrildiği konusunda bir fikir vermektedir. Peygamberler türlü türlü yanlışlık ve kötülüklerle mücadele eden, tevhid inancını yerleştirme gayretinde olan, sapkın cinsel tercihlere varıncaya kadar ahlâkî sapmalarla

---

51 Tahrîm 66/10.
52 A'râf 7/84: Mâverdî, II, 237.
53 Hicr 15/64-65: Taberî, XIV, 87-88; Mukātil b. Süleyman, II, 48; III, 382.
54 Hicr 15/73.
55 Kamer 54/38.
56 Hicr 15/73: Taberî, XIV, 93; Kurtubî, XII, 232; Râzî, XIX, 207; Zemahşerî, III, 414.
57 Hûd 11/82-83.
58 Hicr 15/65.
59 Enbiyâ 21/71.
60 Enbiyâ 21/71: Mukātil b. Süleyman, II, 433; Taberî, XVI, 310; İbn Ebî Hâtim, VII, 2457; Zemahşerî, IV, 155; Eski Ahid, Tekvin: 19/23.

başa çıkmaya çalışan erdemli kimselerdir. Hz. Lût da öyleydi. Onun ısrarlı davetine rağmen helâk olan kavminden alınacak çok dersler vardır.

Lût ve halkının hikâyesi, Mekke'de Müşriklerin Hz. Peygamber'e karşı ortaya koydukları tutumu da hatırlatır. Mekke'de koşullar ağırlaşmıştı. Tebliğ, gün geçtikçe zorlaşıyordu. Hz. Peygamber'in amcalarından birkaçı dâhil yakın akrabalarından bile ona iman etmeyenler vardı. Allah'ın kelâmını insanlara iletmek için çaba göstermesi engelleniyordu. Tam da bu sırada Kur'ân'da inkârcı ve yoldan çıkmış bazı halklara gönderilen peygamberlerin kıssaları anlatıldı. Meselâ, tebliğ için elinden geleni yapan Hz. Lût'a halkı, *"Sana elâlemi korumayı yasaklamamış mıydık?"*[61] diyecek kadar ileri gitmişti. Mekke'de de durum farklı değildi. Elbette bu kıssalarda Mekke Müşriklerine tehdit olduğu[62] kadar Hz. Muhammed (sas) için de mesajlar vardı. Kimi zaman o, teselli ediliyor, kimi zaman da peygamberlik mücadelesinin doğası hakkında eğitiliyordu. Bu mücadelede insanın doğup büyüdüğü yeri terk edip başka diyarlara göç etmesi de vardı. Hicrete yakın dönemde indirilen Şuarâ, Neml, Hûd, Hicr, Sâffât, Enbiyâ ve Ankebût sûrelerinde arka arkaya bu temaya yer verilir. Hz. Peygamber'in ve Müminlerin Mekke'den hicreti de o günlerin konusudur.

Hz. Peygamber artık Mekke döneminin son zamanlarını yaşadığını anlamakta ve her geçen gün hicrete biraz daha hazırlanmaktadır. Bütün bu örneklendirmelerin verdiği mesaj açıktır: "Ey Muhammed! İnkârcıların elinden başka peygamberleri kurtardık, seni de bu Müşriklerin elinden elbette kurtaracağız."[63] Yine bu kıssa Müşrikleri öncekilerin başına gelenlerden ders alıp akıllarını başlarına devşirmeye çağırmıştı. Kur'ân, Hz. Peygamber'in ağzından Müşrikleri defalarca şöyle uyarmıştı: *"Ey kavmim! Sakın bana karşı muhalefetiniz sizi, Nûh kavminin veya Hûd kavminin ya da Sâlih kavminin başlarına gelenlerin benzeri bir musibetin başınıza gelmesine sebep olacak günahlar işlemeye sürüklemesin! Lût kavmi zaten sizden uzak değildir."*[64] Mekkeliler, Lût kavminin cezalandırılmasından geriye kalan Lût gölünü ve Lût halkından geride kalanları çok iyi bilmekteydiler. Onlar, Allah'ın engin rahmeti, mutlak gücü ve adâletinin, herkese hak ettiğini vermeyi gerektirdiğini bilmeli ve geçmişte olanlardan ders almalıydılar: *"Elbet bunda büyük bir ibret vardır, fakat çokları iman etmezler. Şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak güç ve engin merhamet sahibidir."*[65] Ayrıca

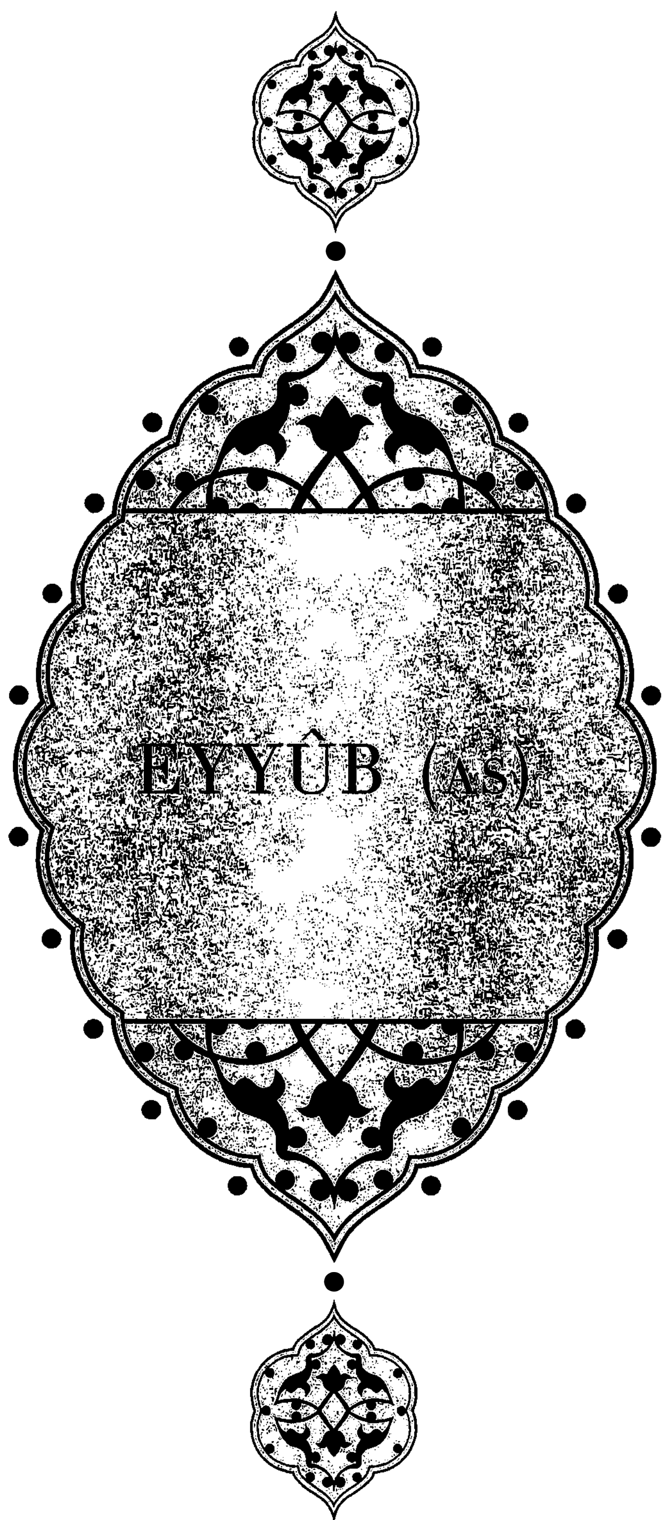
61 Hicr 15/70.
62 Hûd 11/83: Taberî, XII, 533-531.
63 Hûd 11/69: İbn Âşûr, XII, 116.
64 Hûd 11/89.
65 Şuarâ 26/174-175.

Kur'ân onlara, Lût halkının kalıntılarının işlek bir yol üzerinde hâlâ durmakta[66] olduğunu hatırlatıyordu: *"Siz de sabah akşam onların yurtlarından gelip geçmektesiniz. (Bunları görüp de) aklınızla değerlendirmiyor musunuz?"*[67]

Allah Teâlâ, insana hem ruhsal ve bedensel yaratılışı hem de toplum ve tabiatla olan ilişkileri sebebiyle eşsiz iyiliklerde bulunmuştur. Dinin ve fıtratın gereklerine göre kurulan bir aile yuvasında da, Yüce Yaratıcı'nın insana olan bu iyiliğinin sayısız yansımaları bizzat yaşanır. Bu anlamda aile, huzur, sevgi, şefkat ve merhametin kaynağıdır. Dinî buyruklara göre kurulan ve devam eden temiz ve nezih bir aile, hayırlı bir nesil ve temiz bir toplumu hedefler. Aksi durumda ise, ahlâkın yozlaşması, ruhların kirlenmesi ve toplumsal dokunun bozulması söz konusudur. Helâk olan Lût halkı, sadece Allah'a ortak koşmamıştı. Aynı zamanda günahların en büyüklerinden biri olan eşcinsellikte ısrar etmişlerdi. Ölçü ve sınır tanımayan şehvetlerinin batağına saplanmışlardı. Bu insanlar, aslında kendi yaratılışlarıyla çelişkiye düşmüş, çatışmaya girmişlerdi. Allah'ın yarattığı fıtrata karşı savaş açmışlardı. Erkek ve kadının birbirlerine olan istek, ihtiyaç ve uyumları, insan neslinin devamı gibi yaratılış kanunlarına karşı gelmişlerdi. Sonunda da cezalandırılmış, yok olup gitmişlerdi. Lût Peygamber'in halkının düştüğü bu yanlışlık ve günah ve de sonuçta karşılaştıkları ceza şu gerçeği bir defa daha hatırlatmıştır: *"Gerçek şu ki Allah insanlara zerrece haksızlık ve kötülük etmez, fakat insanlar kendilerine haksızlık ve kötülük ederler."*[68]

66 Hicr 15/75-77.
67 Sâffât 37/137.
68 Yûnus 10/44.

EYYÛB (AS)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَوَهَبْنَا لَهُٓ اِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَۜ كُلًّا هَدَيْنَاۚ وَنُوحاً هَدَيْنَا مِنْ قَبْلُ وَمِنْ
ذُرِّيَّتِه۪ دَاوُ۫دَ وَسُلَيْمٰنَ وَاَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسٰى وَهٰرُونَۜ وَكَذٰلِكَ
نَجْزِي الْمُحْسِن۪ينَۙ ﴿٨٤﴾

"Biz ona İshak ve Ya'kūb'u da armağan ettik, hepsini de doğru yola ilettik. Daha önce de Nûh'u ve onun soyundan Dâvûd'u, Süleyman'ı, Eyyûb'u, Yûsuf'u, Mûsâ'yı ve Hârûn'u doğru yola iletmiştik. Biz, iyileri böyle ödüllendiririz."

(En'âm 6/84)

وَاَيُّوبَ اِذْ نَادٰى رَبَّهُٓ اَنّ۪ي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرَّاحِم۪ينَۚ ﴿٨٣﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَكَشَفْنَا مَا بِه۪ مِنْ ضُرٍّ وَاٰتَيْنَاهُ اَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَذِكْرٰى لِلْعَابِد۪ينَ ﴿٨٤﴾

"Eyyûb'u da an! Hani Rabbine, 'Başıma bu dert geldi. Ama sen merhametlilerin en üstünüsün.' diye yalvarmıştı. Bunun üzerine biz, tarafımızdan bir rahmet ve kulluk edenler için anılacak bir örnek olmak üzere onun duasını kabul ettik, kendisinde dert ve sıkıntı olarak ne varsa giderdik; ona aile efradını, ayrıca bunlarla birlikte bir mislini daha verdik."

(Enbiyâ 21/83-84)

وَاذْكُرْ عَبْدَنَٓا اَيُّوبَۢ اِذْ نَادٰى رَبَّهُٓ اَنّ۪ي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ وَعَذَابٍۜ ﴿٤١﴾ اُرْكُضْ بِرِجْلِكَۚ هٰذَا مُغْتَسَلٌ بَارِدٌ وَشَرَابٌ ﴿٤٢﴾

"Kulumuz Eyyûb'u da an. O, Rabbine, 'Şeytan bana sıkıntı ve acı vermektedir.' diye seslenmişti. 'Ayağını yere vur (dedik), işte yıkanılacak ve içilecek serin bir su!"

(Sâd 38/41-42)

...اِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِراًۜ نِعْمَ الْعَبْدُۜ اِنَّهُٓ اَوَّابٌ ﴿٤٤﴾

"... Gerçekten biz onu sıkıntılara dayanıklı bulduk. O ne güzel bir kuldu! Yönü hep Allah'a dönüktü."

(Sâd 38/44)

Konunun Kavramsal Bağlamı

Kur'ân'da Hz. Eyyûb'un ismi dört âyette geçmektedir. Bir âyette, her peygamber gibi ona da vahyedildiğinden,[1] bir âyette de diğer peygamberler gibi doğru yolda bulunduğundan[2] bahsedilir. Sâd ve Enbiyâ sûrelerinde toplam altı âyet ile Hz. Eyyûb'un kıssası özlü şekilde anlatılır. Âyetlerde Hz. Eyyûb'un, Hz. İbrâhim'in soyundan gelen bir peygamber olduğundan ve geçirdiği zorlu imtihandan bahsedilmektedir.[3]

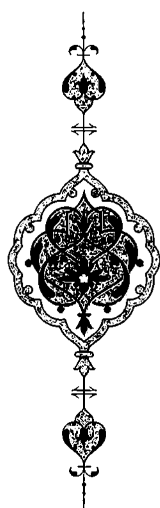
İlgili âyetlerin tefsiri amacıyla aktarılan rivayetlerde, zaman zaman onun fiziksel özelliklerine ve güzel ahlâkına dair bilgiler nakledilmekte, çok iyiliksever bir kimse olduğu anlatılmaktadır.[4] Bu anlatımlarda Hz. Eyyûb'un sınamalar karşısında sergilediği güçlü sabır ve bu konudaki örnekliği öne çıkar. Kimi âyetlerde adı geçmese de sabır söz konusu olduğunda "Eyyûb'un sabrı" tefsirlerde hatırlatılmıştır.[5] Meselâ, sabırlı ve gayretli peygamberlerin (*ülü'l-azm*) örneği verilirken Hz. Eyyûb da anılır.[6] Yine, sabır konusunun geçtiği farklı âyetlerin açıklamalarında Hz. Eyyûb'a gönderme yapılır.[7] Cennetin "sabır" kapısından ilk gireceklerin, dünya hayatında belâya uğrayanlar olduğu ve önlerinde de Hz. Eyyûb'un olacağı söylenir.[8] Dünyada sıkıntıyla karşılaşan insanlar, âhirette hesaba çekilirken yanlarında Hz. Eyyûb'un olacağı belirtilir.[9] Ayrıca, onun zorluklara göğüs gererek gösterdiği sabrına verilen ödül, Allah'ın buyruklarını yerine getirmeye özendirmek amacıyla örnek olarak gösterilir.[10]

1 Nisâ 4/163.
2 En'âm 6/84.
3 Nisâ 4/163; En'âm 6/84; Enbiyâ 21/83; Sâd 38/41; Hadîd 57/26.
4 Enbiyâ 21/83: Sa'lebî, VI, 287; Âlûsî, XVII, 80; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VII, 68; İbn Hanbel, *ez-Zühd*, s. 37-41; Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek* (1990), II, 634.
5 Enbiyâ 21/83: İbn Kesîr, IX, 462.
6 Ahkaf 46/35: Râzî, XXVIII, 35.
7 Bakara 2/177: Taberî, III, 87; Bakara 2/214: Râzî, VI, 21.
8 Bakara 2/155: Râzî, IV, 169.
9 Kehf 18/47-49: Râzî, XXI, 135-136.
10 Bakara 2/198: Râzî, V, 188.

Eyyûb kelimesinin, Arapça "Allah'a yönelmek" anlamına gelen *e-v-b* köküyle ilişkili olduğu ileri sürülmüştür.[11] Eyyûb kıssasının Kur'ân'daki anlatımında ona bir rahatsızlık (*durr*) geldiği,[12] bu sebeple şeytanın ona bir sıkıntı ve acı (*nusb ve 'azâb*) verdiği[13] belirtilir. Bu sıkıntıya rağmen o daima sabırlıdır (*sâbir*) ve yönü hep Allah'a dönüktür (*evvâb*). Nihayet Rabbinden *merhamet* niyazında bulunduğu (*nidâ*), niyazına karşılık verildiği (*icâbet*) ve Allah'ın merhametiyle (*rahmet*) söz konusu rahatsızlığının giderildiği anlatılır.

11 Enbiyâ 21/83: Kurtubî, XIV, 256.
12 Enbiyâ 21/83.
13 Sâd 38/41.

EYYÛB (as), ZORLUKLARA SABRETMENİN EN GÜZEL ÖRNEĞİYDİ

...اِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِراًۜ نِعْمَ الْعَبْدُۜ اِنَّهُٓ اَوَّابٌ ﴿٤٤﴾

"... Gerçekten biz onu sıkıntılara dayanıklı bulduk. O ne güzel bir kuldu! Yönü hep Allah'a dönüktü."

(Sâd 38/44)

Hz. Eyyûb, kitap, hikmet ve peygamberlik verilen,[1] Allah'ın elçileri arasında sabrıyla öne çıkan biridir. Çünkü o, çetin sıkıntı ve sınamalara göğüs germiş, iradesiyle direnmiştir.[2] Rivayetlerden Hz. Eyyûb'un malî, bedenî ve ailevî pek çok zorlukla sınandığını,[3] onun ise sabırla ve isyan etmeden bu durumdan kurtulmak için Rabbine yöneldiğini ve O'na yakardığını öğreniyoruz. Hz. Eyyûb Yüce Allah'ın merhametine sığınarak şöyle dua etmiştir: *"Başıma bu dert geldi. Ama sen merhametlilerin en üstünüsün."* O (as) burada, aciz konumdadır ve Allah'ın merhametini istemektedir.[4] Kulluk edenler ve gereğince düşünenler için anılacak bir örnek olarak Hz. Eyyûb'un duası, kabul edilir.[5] Sıkıntısından kurtulması için Hz. Eyyûb'a ayağını yere vurması ve çıkan sudan içip onunla yıkanması emredilir. Emredileni yapan Hz. Eyyûb, şifa

---

1 Nisâ 4/163; En'âm 6/89.
2 En'âm 6/84: Râzî, XIII, 69.
3 Sâd 38/44: Taberî, XX, 110.
4 Enbiyâ 21/83: Nesefî, II, 416; İbn Âşûr, XVII, 127.
5 Enbiyâ 21/84; Sâd 38/43.

bulur. Hz. Eyyûb (as) Yüce Allah'ın lütuf ve iyiliği ile tekrar ailesine ve onlarla birlikte bir o kadarına daha kavuşur.[6]

İlgili âyetlerde Hz. Eyyûb'un zor durumu ve sıkıntısı üç farklı kelime ile ifade edilmiştir. Bunlardan *nusb* kelimesi, meşakkat ve bedende zahmetle, *azâb* kelimesi ise çekilen acıyla, ayrıca mal ve evlât acısıyla açıklanmıştır.[7] Burada *nusb* bağlamında bahsedilen yorgunluğun bedenle, *azâb*ın da mal ve çocuklarla ilgili olduğu söylenmiştir.[8] *eḍ-Ḍurr* kelimesi de kişinin hastalık veya dermansızlık sebebiyle kötü hâlde olması anlamındadır.[9] Kelime, ilgili âyette hastalık mânasında kullanılmıştır.[10] Ayrıca bu ifade, Hz. Eyyûb'un; kendisi, malı ve ailesi ile ilgili tüm sıkıntılarına işaret etmektedir.[11]

Şeytanın yol açtığı bu sıkıntı ve acıların ne olduğu konusunda farklı açıklamalar getirilmiştir. Bu konuda şeytanın ona bazı yanlışları işletip onu zor duruma sokmasından bahsedilmektedir.[12] Yine İbn Âşûr (ö. 1973) âyeti, "Şeytan hastalıktan çektiğim zorluk ve acıyı kullanarak bana vesvese veriyor, hastalığı veren Allah'a karşı beni isyana zorluyor." şeklinde anlamanın uygun olduğunu ifade etmektedir.[13] Müfessir Kurtubî'ye (ö. 671/1273) göre kıssa hakkında bağlayıcı olan, Kur'ân'ın anlattıkları ve sahih hadislerdir. Bu tür konulardaki asılsız rivayetlere karşı dikkatli olunmalıdır.[14] Hz. Eyyûb'un bedeninde taşıdığı hastalığın ne olduğu da kesin olarak bilinmemektedir.[15] Vücudunu kurtların sardığı gibi bazı bilgiler dayanaktan yoksundur.[16]

Yüce Allah, Eyyûb'un (as) duasını kabul edip ona şöyle der: *"Ayağını yere vur, işte yıkanılacak ve içilecek serin bir su!"*[17] Hz. Eyyûb bu sudan içerek ve onunla yıkanarak tüm iç ve dış sıkıntılarından kurtulur, sağlığına kavuşur. Yüce Allah ona, hanımını ve oğlunu bağışlar, ailesi ona geri verilir.[18] Ona ayrıca sevgi ve şefkat duygusu verilmiştir.[19]

6 Enbiyâ 21/83; Sâd 38/41-43.
7 Sâd 38/41: Elmalılı, VI, 4100.
8 Sâd 38/41: İbn Kesîr, XII, 99.
9 Enbiyâ 21/83: Zemahşerî, IV, 160.
10 İbnü'l-Cevzî, *Nüzhetü'l-A'yün*, 404.
11 Enbiyâ 21/83: Kurtubî, XIV, 256.
12 Sâd 38/41: Zemahşerî, V, 272; Şevkânî (2007), IV, 500.
13 İbn Âşûr, XXIII, 270.
14 Sâd 38/41: Kurtubî, XVIII, 215.
15 Sâd 38/41: Merâgī, XXIII, 124.
16 Enbiyâ 21/83: Kurtubî, XIV, 258.
17 Sâd 38/41.
18 Enbiyâ 21/83-84: Taberî, XVI, 364.
19 Sâd 38/43: Taberî, XX, 109.

Âyet-i kerîmede *"Ayağını yere vur!"*[20] diye emredilerek, mucizede bile kulun gayret, emek ve girişiminin bulunmasının istenmesi dikkat çekicidir. Demek ki kulun, sebeplere sarılmakta kusur etmemesi, oturup sadece dua ile yetinmemesi gerekir. Duanın gereklerini ve şartlarını da yerine getirmek lâzımdır. Bu emir, Meryem kıssasındaki *"Haydi, şu hurma ağacını da kendine doğru silkele..."*[21] emrine benzer. Bu durum bize *"Güzel sözler Allah'a yükselir. Fakat bunları O'na yükseltecek olan da sâlih amellerdir."*[22] ilâhî ilkesini hatırlatır.

Cenâb-ı Hak, kıssanın sonunda şöyle buyurur: *"Gerçekten biz onu sıkıntılara dayanıklı bulduk. O ne güzel bir kuldu! Yönü hep Allah'a dönüktü."* Sıkıntılar, Hz. Eyyûb'u Allah'a itaatten alıkoymamış ve isyana sürüklememiştir. O, varlıkta da darlıkta da Allah'a itaate yönelen biridir. Daima Allah'ın rızasını aramıştır.[23] Yüce Allah Kur'ân'da *"O ne güzel bir kuldu! Yönü hep Allah'a dönüktü."* ifadesiyle iki elçisini övmüştür. Biri sabrıyla örnek olan Hz. Eyyûb, diğeri ise şükrüyle örnek olan Hz. Süleyman'dır.[24]

Hz. Eyyûb hastalığı sırasında bir nedenden ötürü hanımına kızmış ve iyileştiğinde ona yüz değnek vuracağına dair yemin etmişti. Onun söz konusu yemininin sebebi konusunda birçok anlatı bulunsa da Mâtürîdî (ö. 333/944) bu sebebi bilmemizin, kıssanın mesajını anlamamız için şart olmadığı görüşündedir.[25] Hastalığı sırasında hanımı Hz. Eyyûb'a şefkat ve sevgiyle bakmış, ona hizmette kusur etmemişti. Bu yüzden Yüce Allah onun hanımına verdiği cezayı hafifletmiştir. Ona, *"Eline bir demet bitki sapı alıp onunla vur ve böylece yeminini yerine getirmiş ol!"*[26] buyurmuştur. Hz. Eyyûb da böylece kendisine mahsus olmak üzere sembolik bir şekilde yeminini yerine getirmiştir.[27]

Kıssayı anlatan âyetler, Müminlerin Mekke'de zorluklarla mücadele ettiği dönemlerde vahyedilmiştir. Bu kıssa ile Hz. Peygamber'e ve Müminlere önceki peygamberlerin de zorluklarla karşılaştığı ve çeşitli imtihanlar geçirdiği hatırlatılmaktadır. Sâd sûresindeki Dâvûd (as), Süleyman (as) ve Eyyûb (as) hakkındaki kıssalar ile Hz. Peygamber'e âdeta şöyle denilir: "Ey Muhammed! Kavminin akılsızlığına sabret. Çünkü dünyada hiç kimsenin elindeki nimet, mal ve makam Hz. Dâvûd ve

20 Sâd 38/42.
21 Meryem 19/25.
22 Fâtır 35/10.
23 Sâd 38/44: Taberî, XX, 113; Mâtürîdî, XII, 264.
24 Sâd 38/44: Kurtubî, XVIII, 222.
25 Sâd 38/44: Mâtürîdî, XII, 263.
26 Sâd 38/44.
27 Sâd 38/44: Taberî, XX, 113.

Hz. Süleyman'dan çok olamaz. Yine hiç kimsenin başına gelen belâ, sıkıntı ve musibetler de Hz. Eyyûb'un başına gelenlerden daha fazla olamaz. Dünyada insanın önüne mutlaka kötü durumlar ve sıkıntılar çıkar. İnsanın bunlara karşı sabretmesi gerektiğini anlayabilmen için, işte bu kimselerin durumunu iyice düşün."[28]

Bir mümin için bu hayatın amacı, kulluk bilinciyle yaşamaktır. Dünya hayatı içinde insanın içtenliği, sıkıntılar ve zorluklarla sınanmaktadır. Bu zorluklar sağlığımızla, malımızla ve ailemizle olabilmektedir. Bu yolda kararlılık, disiplin ve gayret gerekmektedir. Çünkü bu sayede kullukta samimi olanlarla olmayanlar birbirinden ayrılacaklar. Cenneti hak edenlerle etmeyenlerin safları belli olacaktır. İşte bu noktada Hz. Eyyûb'un hayatı, bizlere güzel bir örnek sunmaktadır. O, yaşadığı zorluklar ve hastalıklar karşısında daima Yüce Allah'a sığınarak yalvarıp yakarmış, O'na yönelmiş ve zorluklara göğüs germiştir. Onun örnekliği önce Hz. Peygamber'e ve ashâba yön verici olmuştur. Hz. Eyyûb, kıyamete kadar da zorlu sınavlarla karşılaşan bütün Müminler için örnek olmaya devam edecektir. Onun eşi ile yaşadıkları ise vefakârlık ve zorluklara birlikte göğüs germe konusunda örnektir. Çünkü *"Allah sabredenleri sever."*[29] ve *"Sabredenlere mükâfatları hesapsız verilecektir."*[30]

28 Sâd 38/41: Râzî, XXVI, 212.
29 Âl-i İmrân 3/146.
30 Zümer 39/10.

SUAYB (AS)
VE
MEDYEN/EYKE
HALKI

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اَلَمْ يَأْتِهِمْ نَبَاُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَقَوْمِ اِبْرٰهِيمَ وَاَصْحَابِ
مَدْيَنَ وَالْمُؤْتَفِكَاتِ اَتَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلٰكِنْ
كَانُوا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٧٠﴾

"Onlara kendilerinden öncekilerin, Nûh, Âd ve Semûd toplumlarının, İbrâhim'in kavminin, Medyen halkının ve yıkılıp giden beldeler ahalisinin haberleri gelmemiş miydi? Onlara peygamberleri apaçık delillerle geldiler. Demek ki Allah onlara zulmetmiş değildi, asıl onlar kendilerine zulmetmişlerdi."

(Tevbe 9/70)

وَاِلٰى مَدْيَنَ اَخَاهُمْ شُعَيْبًاۙ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَارْجُوا الْيَوْمَ الْاٰخِرَ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْاَرْضِ مُفْسِد۪ينَ ﴿٣٦﴾ فَكَذَّبُوهُ فَاَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَاَصْبَحُوا ف۪ي دَارِهِمْ جَاثِم۪ينَۘ ﴿٣٧﴾

"Medyenlilere de kardeşleri Şuayb'ı gönderdik. 'Ey kavmim!' dedi, 'Allah'a kulluk edin, âhiret gününü ümitle bekleyin, yeryüzünde bozgunculuk yapıp karışıklık çıkarmayın!' Ama onu yalancılıkla suçladılar. Bunun üzerine kendilerini o dehşetli sarsıntı yakaladı da yurtlarında yere serildiler!"

(Ankebût 29/36-37)

كَذَّبَ اَصْحَابُ لْـَٔيْكَةِ الْمُرْسَل۪ينَۚ ﴿١٧٦﴾ اِذْ قَالَ لَهُمْ شُعَيْبٌ اَلَا تَتَّقُونَۚ ﴿١٧٧﴾ اِنّ۪ي لَكُمْ رَسُولٌ اَم۪ينٌۙ ﴿١٧٨﴾ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَط۪يعُونِۚ ﴿١٧٩﴾ وَمَٓا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍۚ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلٰى رَبِّ الْعَالَم۪ينَۜ ﴿١٨٠﴾

"Eyke halkı da peygamberleri yalancılıkla suçladı. Şuayb onlara şöyle demişti: 'Allah'a karşı gelmekten sakınmaz mısınız? Bakınız ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin. Bunun için sizden bir karşılık beklemiyorum. Benim ecrimi vermek yalnız âlemlerin Rabbine aittir.'"

(Şuarâ 26/176-180)

وَاِلٰى مَدْيَنَ اَخَاهُمْ شُعَيْباًۜ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُۜ
قَدْ جَٓاءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ فَاَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ
اَشْيَٓاءَهُمْ وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْاَرْضِ بَعْدَ اِصْلَاحِهَاۜ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ
مُؤْمِنِينَۚ ﴿٨٥﴾ وَلَا تَقْعُدُوا بِكُلِّ صِرَاطٍ تُوعِدُونَ وَتَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ
مَنْ اٰمَنَ بِهِ وَتَبْغُونَهَا عِوَجاًۚ وَاذْكُرُٓوا اِذْ كُنْتُمْ قَلِيلاً فَكَثَّرَكُمْۖ وَانْظُرُوا
كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿٨٦﴾

"Medyen'e kardeşleri Şuayb'ı (gönderdik). Dedi ki: 'Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka ilâhınız yoktur. Size Rabbinizden açık bir delil gelmiştir. Artık ölçüyü ve tartıyı tam yapın, insanların mallarına haksızlık etmeyin, düzeltilmesinden sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın. Eğer inananlar iseniz bunlar sizin için daha hayırlıdır.' İnananları tehdit ederek, Allah yolundan alıkoyarak ve bu yolu eğri büğrü göstermek maksadıyla her yolun başında oturmayın. Düşünün ki, siz az sayıdaydınız, sonra O sizi çoğalttı. Bozguncuların sonunun nasıl olduğunu da düşünün!"

(A'râf 7/85-86)

وَاِلٰى مَدْيَنَ اَخَاهُمْ شُعَيْباًۜ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُۜ
وَلَا تَنْقُصُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ اِنّ۪ٓي اَرٰيكُمْ بِخَيْرٍ وَاِنّ۪ٓي اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ
يَوْمٍ مُح۪يطٍ ﴿٨٤﴾ وَيَا قَوْمِ اَوْفُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ وَلَا تَبْخَسُوا
النَّاسَ اَشْيَٓاءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْاَرْضِ مُفْسِد۪ينَ ﴿٨٥﴾ بَقِيَّتُ اللّٰهِ خَيْرٌ
لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِن۪ينَۚ وَمَٓا اَنَا۬ عَلَيْكُمْ بِحَف۪يظٍ ﴿٨٦﴾

"Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı gönderdik. Onlara şöyle dedi: 'Ey Kavmim! Allah'a kulluk edin, O'ndan başka ilâhınız yoktur. Ölçüyü, tartıyı eksik tutmayın. Ben sizi maddî bakımdan iyi bir durumda görüyorum, ama doğrusu hakkınızda kuşatıcı bir azap gününden de korkuyorum. Ey Kavmim! Ölçüyü, tartıyı adâletle tam yapın, insanların mallarına haksızlık etmeyin, yeryüzünde bozgunculuk yaparak başkalarına zarar vermeyin. Eğer müminseniz Allah'ın bıraktığı (meşrû) kazanç sizin için daha hayırlıdır. Ben üzerinize bir bekçi değilim.'"

(Hûd 11/84-86)

Konunun Kavramsal Bağlamı

Kur'ân'da Hz. Şuayb'ın kavminden Ashâb-ı Medyen ve Ashâbü'l-Eyke şeklinde iki farklı isimle söz edilmektedir. Bu toplumlara dair anlatımlar A'râf, Tevbe, Hûd, Hicr, Hac, Şuarâ, Ankebût, Sâd ve Kāf sûrelerinde yer alır. İlgili sûrelerin bir kısmında Medyen diğer müşrik kavimlerle birlikte sadece ismen anılır. Bazı sûrelerde de kavmin yozlaşmış yapısı ve Hz. Şuayb'ın onlarla mücadelesi anlatılır. Hz. Şuayb'ın onlara yaptığı uyarı, tevhid ilkesinin yanında ticaret ahlâkıyla da ilgili olmuştur. Bu da Medyen halkının ticaretle sıkı bir ilişki içerisinde olduğunu göstermektedir. Ancak peygamberlerinin çağrısına ve uyarılarına rağmen Medyen halkının isyanı, cezalandırılmalarını kaçınılmaz kılmıştır.

Tâhâ ve Kasas sûrelerinde Hz. Mûsâ'nın Medyen'e gittiğinden söz edilmektedir.[1] O, Medyen'de babasına belli bir süre hizmet etme karşılığında bir kızla evlenir. Hz. Mûsâ'nın evlendiği kızın babası Hz. Şuayb'dır.[2] Yine Kur'ân-ı Kerîm'de[3] geçen ve tarihî kimlikleriyle alâkalı açık bilgi bulunmayan Ashâb-ı Res de bir görüşe göre Hz. Şuayb'ın halkıdır.[4]

Şuayb isminin millet, halk (*şa'b*) veya vadi, yol (*şi'b*) kelimesinin küçültme kalıbı (*ism-i tasgîr*) olduğu belirtilir. Bazılarına göre ise bu isim türemiş değildir.[5] Yine bir rivayete göre "Allahım! Beni milletim (*şa'bî*) içinde mübarek kıl!" diye dua ettiği için kendisine bu ad verilmiştir.[6] Hz. Şuayb, Allah'ın emirlerini insanlara iletirken kullandığı tatlı üslubu, etkili ve güzel hitabı sebebiyle "Peygamberler hatibi" diye nitelendirilmiştir.[7]

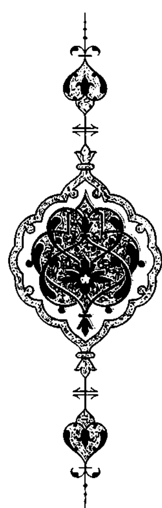
Hz. Şuayb'ın soyu konusundaki iki görüşten birine göre o, Hz. İbrâhim'in soyundan gelmektedir.[8] İkinci görüşe göre Hz. Şuayb, Hz.

1 Tâhâ 20/40; Kasas 28/22-28.
2 Kasas 28/26: Taberî, XVIII, 224.
3 Furkān 25/38; Kāf 50/12.
4 Furkān 25/38: İbn Atıyye, VI, 439; Mâverdî, IV, 145.
5 A'râf 7/85: Âlûsî, VIII,175.
6 İbn Kuteybe, *el-Maârif*, s. 41.
7 Taberî, *Târîḫ*, I, 327.
8 Taberî, *Târîḫ*, I, 325; İbn Esîr, *el-Kâmil*, I, 103.

Lût'un kızının oğlunun soyundan gelmektedir.[9] Bir başka rivayet, onun babasının adını Mîkâil olarak verir.[10] Medyen halkının da Hz. İbrâhim soyundan geldiği ifade edilmiştir.[11] Medyen, Hicaz'ın kuzeybatısında yer alan, Kızıldeniz'in doğusunda ve Akabe körfezinde kıyısı olan bir liman şehridir. Bu kelimenin Arapça olmadığı ifade edilmektedir.[12] Yine âyetlerde Hz. Şuayb'ın Eyke'ye peygamber olarak gönderildiği belirtilir.[13] Eyke, "yumuşak ağaç bitiren bataklık" veya "sık ve bol ağaçlı, ormanlık alan" anlamlarına gelir.[14] Bu nedenle Medyen ile Eyke'nin farklı iki yer ve burada yaşayanların farklı iki topluluk olduğu da ileri sürülmüştür.[15] Buna göre Hz. Şuayb hem Medyenlilere hem de Eykelilere peygamber olarak gönderilmiştir.

Kur'ân'da geçmiş inkârcı, inatçı ve zulme sapmış toplumlardan bazılarının tûfan, sel, deprem gibi felâketlerle yok edildiğini okuruz.[16] Hz. Şuayb'in kavmi de bunlardan biridir. Onları yok eden olaylar, âyetlerde "*racfe*",[17] "*sayha*",[18] "*azâbü yevmi'z-zulle*"[19] gibi farklı kelimelerle ifade edilir. "*Racfe*", şiddetli sarsıntı, deprem anlamına gelir.[20] Bu, yıkıcı bir etkiye sahip büyük bir depremdir. "Yüksek ses" anlamındaki "*sayha*" kelimesi de yer sarsıntısının şiddetli bir ses, uğultu ile meydana geldiğini ifade eder.[21] "Gölge gününün azabı" (*azâbü yevmi'z-zulle*) ise azabın öncesinde ortaya çıkan aşırı sıcak buluttur. Bu halk, serinlemek için onun gölgesine sığınmış ancak bulut yükünü onların üzerine ateş olarak bırakmıştır.[22]

9 Taberî, *Târîḫ*, I, 325; İbn Esîr, *el-Kâmil*, I, 103.
10 Taberî, *Târîḫ*, I, 325.
11 A'râf 7/85: Taberî, X, 310; Mukātil b. Süleyman, II, 48.
12 İbn Manzûr, XIII, 403.
13 Hicr 15/78; Şuarâ 26/176-179.
14 İbn Manzûr, X, 394.
15 Hicr 15/78: Taberî, XIV, 100.
16 Ankebût 29/40.
17 A'râf 7/91; Ankebût 29/37.
18 Hûd 11/94.
19 Şuarâ 26/189.
20 Râgıb el-İsfahânî, s. 189.
21 Râgıb el-İsfahânî, s. 189.
22 Şuarâ 26/189: Taberî, XVII, 637.

ŞUAYB (as), HALKINI TEVHİDE ve HAKKANİYETE ÇAĞIRMIŞTI

وَاِلٰى مَدْيَنَ اَخَاهُمْ شُعَيْبًاۙ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَارْجُوا الْيَوْمَ الْاٰخِرَ
وَلَا تَعْثَوْا فِي الْاَرْضِ مُفْسِدٖينَ ﴿٣٦﴾

“Medyenlilere de kardeşleri Şuayb’ı gönderdik. ‘Ey kavmim!’ dedi, ‘Allah’a kulluk edin, âhiret gününü ümitle bekleyin, yeryüzünde bozgunculuk yapıp karışıklık çıkarmayın!’”

(Ankebût 29/36)

Kur’ân kıssalarının çoğunda Mekkeli Müşriklerin nesilden nesile aktardıkları olaylar anlatılır. Bunlardan biri de kendi inanç, ahlâk ve ticaret anlayışları ile benzerlik gösteren Medyen halkının başına gelenlerdir. Mekkeliler Medyenlilerin bir ticaret yolu üzerinde yaşayan ve yok edilmiş bir toplum olduğunu bilmekteydiler.[1] Hz. Peygamber, Müşriklere Medyen halkının ve inkâr eden diğer halkların başına gelenleri hatırlatırdı.[2] Nitekim Hz. Şuayb da kavmine Nûh, Hûd, Sâlih ve Lût peygamberlerin kavimlerinin başlarına gelenleri hatırlatarak onlara şöyle öğüt vermişti: *“Ey kavmim! Sakın bana karşı muhalefetiniz sizi, Nûh kavminin veya Hûd kavminin yahut Sâlih kavminin başlarına gelenlerin benzeri bir musibetin başınıza gelmesine*

---

1 Hicr 15/79.
2 Tevbe 9/70; Hac 22/42-44.

sebep olacak günahlar işlemeye sürüklemesin! Lût kavminin (yaşadığı yer de) helâkı da zaten sizden uzak değildir."[3]

Yüce Allah, Medyen halkına kendi içlerinde yetişmiş, tanıyıp bildikleri Hz. Şuayb'ı elçi olarak göndermişti.[4] Hz. Şuayb onlara, *"Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin ondan başka tanrınız yoktur!"*[5] diyerek tevhidi öğütlüyordu. Her fırsatta halkını doğru üzerinde düşünmeye çağırıyor, onlara kendisinin peygamber olduğunu ve açık deliller getirdiğini belirtiyor ve şöyle diyordu:[6] *"Ey kavmim! Bir de şöyle düşünün: Ya benim, Rabbimden açık bir delilim varsa ve O bana tarafından güzel bir nasip vermişse!"*[7] *"Allah'a karşı gelmekten sakınmaz mısınız? Bakınız ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin. Bunun için sizden bir karşılık beklemiyorum. Benim ecrimi vermek yalnız âlemlerin Rabbine aittir."*[8] diye öğütler veriyordu. Bu öğütlerine *"Size yasakladığımı kendim yapmak niyetinde değilim. Ben sadece gücümün yettiği kadar ıslah etmek istiyorum. Fakat başarmam Allah'ın yardımına bağlıdır. Yalnız O'na dayanıyor ve O'na yöneliyorum."* şeklinde devam ediyordu.[9] Yaptığına karşılık bir ücret istemediğini özellikle vurguluyor,[10] *"Size yasakladığımı kendim yapmak niyetinde değilim."*[11] diyerek söyledikleriyle yaptıklarının çelişmediğine, aksine dinin buyruklarını önce kendi hayatında yaşadığına dikkat çekiyordu. Ayrıca davetinde elinden gelen bütün gayreti gösteriyor ve hedefe ulaşmasını sağlayacak bütün imkânları kullanıyordu. Ancak elde ettiği sonuç ve başarıyı asla kendisine değil, Yüce Allah'a bağlıyordu. O, mücadelesini verirken engelleme ve yıldırmalarla karşılaşıyordu. Fakat Yüce Allah'a olan derin bağlılığı sebebiyle gevşeklik göstermiyordu.[12] Bunlar, "Peygamberlerin hatibi" olarak şöhret bulan Hz. Şuayb'ın İslâm'a davetinde izlediği yollardı.

Hz. Şuayb, bütün peygamberler gibi,[13] toplumunu Yüce Allah'ın görevlendirdiği bir peygamber olduğuna inanmaya çağırıyordu. Ne var ki, onun halkı şirk batağına batmıştı. Ticarette de hile yapıyor, ölçü ve tartıda adâleti gözetmiyordu. Ayrıca yol keserek yaşadıkları topraklarda dirlik ve düzeni bozuyor, baskı ve tehdite

3 Hûd 11/89: Taberî, XII, 550-551.
4 A'râf 7/85; Hûd 11/84; Ankebût 29/36.
5 A'râf 7/85: Taberî, X, 311.
6 Hûd 11/88.
7 Hûd 11/88.
8 Şuarâ 26/177-180.
9 Hûd 11/88.
10 Şuarâ 26/180.
11 Hûd 11/84-88.
12 Hûd 11/84-88.
13 Şuarâ 26/109, 127, 145, 164; Yâsîn 36/21; Sâd 38/86; Şûrâ 42/23.

başvuruyorlardı. Hz. Şuayb ise toplumuna, Allah'ın verdiği zenginliği hatırlattı, onları hakka davet etti. Çağrısına uymayacak olurlarsa kuşatıcı bir azaba uğrayacaklarını belirterek onları uyardı.[14] Buna karşın onların çoğu inatla onu inkâr etmeyi sürdürdü.

Medyen halkı, kibirli ve küstah tavırlarla Hz. Şuayb'ı alaya alıyorlardı. Onun büyülendiğini, kendileri gibi bir insan olduğunu ve yalan söylediğini ileri sürüyor, ona meydan okuyorlardı.[15] Hz. Şuayb'a *"Sen, gerçekten büyü yapılmış birisin! Sen de sadece bizim gibi bir beşersin. Biz senin kuşkusuz yalancılardan biri olduğuna inanıyoruz."* diyorlardı.[16] İnananlara sataşıyor, onları Allah yolundan alıkoyuyorlardı. Bu da yetmezmiş gibi, Medyen toplumunun iman etmeyi kibirlerine yediremeyen ileri gelen takımı, Hz. Şuayb'ı ve Müminleri sürgüne göndermekle tehdit ediyorlardı. Böylece onları baskı ve şiddet uygulayarak kendi bâtıl dinlerini kabul etmeye zorluyorlardı.[17] Nihayet Hz. Şuayb'ı taşlayarak öldürme tehdidinde bulundular.[18]

HAK YİYEN İFLÂH OLMAZ

وَاِلٰى مَدْيَنَ اَخَاهُمْ شُعَيْبًاۜ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُۜ وَلَا
تَنْقُصُوا الْمِكْيَالَ وَالْم۪يزَانَ اِنّ۪ٓي اَرٰيكُمْ بِخَيْرٍ وَاِنّ۪ٓي اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ مُح۪يطٍ
﴿٨٤﴾ وَيَا قَوْمِ اَوْفُوا الْمِكْيَالَ وَالْم۪يزَانَ بِالْقِسْطِ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ اَشْيَٓاءَهُمْ
وَلَا تَعْثَوْا فِي الْاَرْضِ مُفْسِد۪ينَ ﴿٨٥﴾ بَقِيَّتُ اللّٰهِ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِن۪ينَۚ
وَمَٓا اَنَا۬ عَلَيْكُمْ بِحَف۪يظٍ ﴿٨٦﴾

"Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı gönderdik. Onlara şöyle dedi: 'Ey Kavmim! Allah'a kulluk edin, O'ndan başka ilâhınız yoktur. Ölçüyü, tartıyı eksik tutmayın. Ben sizi maddî bakımdan iyi bir durumda

14 Hûd 11/84, 89.
15 Şuarâ 26/185-187.
16 Şuarâ 26/185-186.
17 A'râf 7/86, 88.
18 Hûd 11/91.

görüyorum; ama doğrusu hakkınızda kuşatıcı bir azap gününden de korkuyorum. Ey Kavmim! Ölçüyü, tartıyı adâletle tam yapın, insanların mallarına haksızlık etmeyin, yeryüzünde bozgunculuk yaparak başkalarına zarar vermeyin. Eğer müminseniz Allah'ın bıraktığı (meşrû) kazanç sizin için daha hayırlıdır. Ben üzerinize bir bekçi değilim.'"

(Hûd 11/84-86)

Hz. Şuayb kavmini doğru yola çağırdığında çok az kişi onu kabul etti. Halkının çoğu, onun davetini ve peygamberliğini yalanladı. Onun büyülendiğini, akıl sağlığını yitirdiğini iddia ederek onu küçük düşürmeye çalıştılar. Aynı zamanda şöyle diyorlardı: *"Ey Şuayb! Atalarımızın taptığı şeylerden yahut mallarımız hususunda dilediğimizi yapmaktan vazgeçmemizi sana ibadetin (dinin) mi emrediyor? Aman sen ne uyumlu, ne akıllı birisin!"*[19] Medyen halkı bu itirazlarıyla, Allah'a kulluk etmenin insanları helâl haram demeden diledikleri gibi hareket etmekten alıkoyduğunun farkındaydı. Çünkü Hz. Şuayb'ın hayatında bu hassasiyeti görüyorlardı. Nitekim Kur'ân, bilinçle Allah'a yapılan duanın, ibadetin, insanı hayâsızlıktan ve kötülüklerden alıkoyduğunu açıkça ortaya koyar.[20]

Hz. Şuayb, her fırsatta onları Allah'a kulluğa davet ediyor ve yanlışlarını düzeltmeye çağırıyordu. Onlar iki büyük suç işliyorlardı. Biri Yüce Allah'a ortak koşmak, diğeri de hak hukuk gözetmeden insanların malını çalıp çırpmaktı. Yaşadıkları bu hayatı gayet normal görüyor, diledikleri gibi yaşamak istiyorlardı. Dolayısıyla hak hukuktan bahseden Şuayb Peygamber'in çağrılarından çok rahatsız oluyorlardı.[21] Hz. Şuayb onlara *"Ölçüyü tartıyı tam yapın, insanların mallarına haksızlık yapmayın, bozgunculuk yaparak yeryüzünde karışıklık çıkarmayın."*[22] diye uyarıda bulunuyordu. Âyette sadece ticarî hayatta değil, insanlar arası bütün ilişkilerde haksızlık yasaklanmaktadır.[23] Hz. Şuayb'ın kavmi bolluk ve bereket içinde yaşamalarına karşın hile yapmaktan vazgeçmiyordu. Hz. Şuayb ise onlara *"Allah'ın bıraktığı (meşrû) kazanç sizin için daha hayırlıdır..."*[24] diye öğüt veriyordu.

19 Hûd 11/87.
20 Ankebût 29/45.
21 Hûd 11/87.
22 A'râf 7/85; Şuarâ 26/181-183.
23 A'râf 7/85: Râzî, XVIII, 43; Hûd 11/85: Beyzâvî, II, 144.
24 Hûd 11/86.

Hz. Şuayb'ın kıssası, Hz. Peygamber'in halkı Kureyş'e yönelik birçok mesaj içerir. Onların ortaya koyduğu davranışların benzerini Mekkeli Müşrikler de Hz. Peygamber'e karşı sergiliyorlardı. Mekke de Medyen gibi adâletsizliklerin yapıldığı bir ticaret merkezi idi. Orada da haksızlıkların yaygın olduğu bir alışveriş hayatı vardı.[25] Bu kıssanın Kur'ân'da işlenmesi bir yandan Müşrikler için ilâhî bir uyarı, diğer yandan ise Hz. Peygamber'e bir destek mesajıydı.[26] Mekke'de de güç ve imkânları ele geçirmiş şımarık kesim sorumsuzca yaşıyordu. Toplumda zayıf ve güçsüzler eziliyor, özellikle yetimlerin ve kadınların hakları gasbediliyordu.[27] Hz. Şuayb'ın davetine engel olanlar da toplumun düzenine kastediyor, insanları hakikati aramaktan alıkoyuyorlardı. Nitekim Hz. Şuayb onları şöyle uyarıyordu: *"İnananları tehdit edip Allah yolundan alıkoyarak ve onu eğri göstermek maksadıyla her yolun başında (pusu kurup) oturmayın. Düşünün ki siz az sayıdaydınız, sonra O sizi çoğalttı. Bozguncuların sonunun nasıl olduğunu da düşünün!"*[28] Kur'ân'da, Allah'ın uyarılarına uyulmadığı zaman, âkıbetin vahim olacağına birçok vesileyle dikkat çekilmiştir.

Medyen'de toplumun halka tepeden bakan varlıklı şımarık kesimleri, Hz. Şuayb ve inananları şehirden çıkarıp sürgüne gödermeye kararlıydılar. Yahut da onları yanlış davranışlara iten kendi dinlerine döndürmek istiyorlardı. *"Ey Şuayb! Ya seni ve seninle beraber inananları kesinlikle şehrimizden çıkaracağız veya mutlaka dinimize döneceksiniz!"*[29] diyorlardı. Fakat Hz. Şuayb ve beraberindekiler onların karşısında direndiler ve Allah'ın buyruklarına uymakta asla tâviz vermediler.[30] Hz. Şuayb, biricik dayanağı olan Allah'a sığınarak Kâfirlere şöyle cevap verdi: *"Doğrusu Allah, bizi sizin (bâtıl) dininizden kurtardıktan sonra eğer ona dönersek mutlaka Allah hakkında yalan uydurmuş oluruz. Rabbimiz Allah dilemedikçe sizin dininize dönmemiz bizim için olacak şey değildir! Rabbimizin ilmi her şeyi kuşatmıştır. Biz sadece Allah'a dayanırız. Ey Rabbimiz! Kavmimizle bizim aramızda adâletli hükmünü ver. Sen hüküm verenlerin en hayırlısısın."*[31] Böylece o, kendisinin ve inananların tekrar şirke dönmesinin asla söz konusu olmayacağını net bir şekilde belirtmiş oldu.[32]

Tüm bu davet ve uyarılara rağmen iman etmeyenler için artık yapılacak bir şey kalmamıştı. Peygamberlerini yalancılıkla itham eden bu kimseler düzelmez, iflâh

25 Mutaffifîn 83/1-3.
26 Tevbe 9/70; Hac 22/42-44.
27 Fecr 89/19; En'âm 6/152; Nisâ 4/19, 127.
28 A'râf 7/86.
29 A'râf 7/88.
30 Hûd 11/89, 93.
31 A'râf 7/89.
32 A'râf 7/89: Beyzâvî, I, 558.

olmaz bir hâle gelmişti. Tıpkı kendilerinden asırlarca sonra Mekke'de Müşriklerin yapacağı[33] gibi Medyenliler de *"Eğer doğru sözlü isen, haydi üstümüze gökten azap yağdır."*[34] diyerek peygamberlerine meydan okudular. Hz. Şuayb onlara ne yapılacağını kendisinin değil, Allah'ın daha iyi bildiğini söyledi.[35] Onlara *"Ben size Rabbimizin gönderdiği gerçekleri duyurdum ve size öğüt verdim. Artık kâfir bir kavme nasıl acırım!"* dedi.[36] İnkârcıların yok edilmeleri söz konusu olunca Allah, Hz. Şuayb'ı ve iman edenleri rahmetiyle kurtardı.[37] Kâfirler ise korkunç bir gürültü ile gelen şiddetli bir sarsıntıyla oldukları yere yığılıp kaldılar. Çok acı veren bir azapla yok olup gittiler. Yurtları ise sanki orada daha önce hiç kimse yaşamamış gibi harabe bir hâlde, ıpıssız kalmıştı. Yüce Allah, kendisinden başka tanrı edinen ve hak hukuk tanımayan bu toplumun cezasını böylece vermiş oldu.[38]

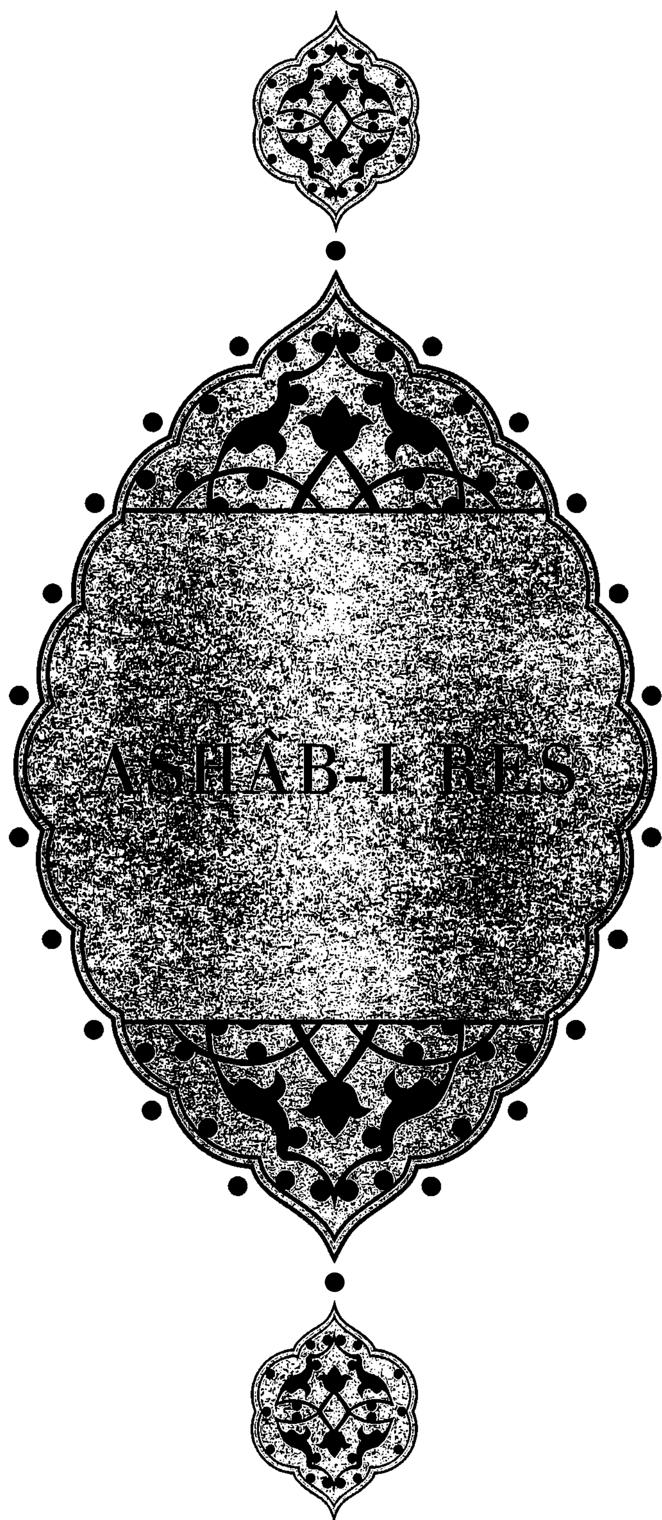
Kıssalar, Kur'ân'daki ana konulardan ve amaçlardan bağımsız değildir. Buna göre kıssalar tevhidi gündeme taşır, şirki reddeder ve müşrik toplumların davranışlarına çekidüzen vermeye çağırır. Gönderilen elçilerin uyarılarının dikkate alınmamasının; şirke, zulme ve haksızlığa devam edilmesinin kötü sonucu ise helâk edilmektir. Tüm bunlar son elçi Peygamberimiz Hz. Muhammed'in ve Müminlerin yaşadıkları benzer olumsuzluklar karşısında takınacakları tavra ışık tutar. Ayrıca onlara destek mesajları içerir. Kıssalarda anlatılanlar ile Hz. Peygamber'in mücadelesi arasında sıkı bir ilişkinin olduğu dikkatlerden kaçmamalıdır.[39]

Hz. Şuayb'ın kıssası ile Yüce Allah, tevhidin önemini bir kez daha dikkatlere sunmuştur. Çünkü tevhid, mekânları ve çağları aşan bir inançtır. Tarih boyunca gelen bütün peygamberlerin insanlara ilân ettiği mesaj Allah'tan başka hiçbir tanrı olmadığı inancıdır. Buna göre bütün varlıkların yaratıcısı, yöneticisi, yol göstericisi ve her türlü ihtiyaçlarını karşılayan Yüce Allah'tır. Dolayısıyla kulluk da sadece O'na yapılmalıdır. Aksi bir durum, Allah'a karşı işlenen büyük bir haksızlık ve günahtır. Nitekim Allah Teâlâ bütün günahları bağışlayabileceğini ifade ederken kendisine ortak koşulmasını bunun dışında tutar.[40] Bu sebeple Kur'ân'da Hz. Peygamber'in gönderildiği toplum başta olmak üzere tevhide aykırı yol tutan herkes defalarca uyarılmıştır. Peygamberlerin görevi sadece inançta tevhidi sağlamakla sınırlı da değildir.

33 Enfâl 8/32.
34 Şuarâ 26/187.
35 Şuarâ 26/188-189.
36 A'râf 7/93.
37 Hûd 11/94.
38 A'râf 7/91; Hicr 15/78-79; Şuarâ 26/189; Ankebût 29/37.
39 Mutaffifîn 83/1-6.
40 Nisâ 4/48, 116; Mâide 5/72.

Çünkü Allah'ın dini, hayatın ilâhî buyruklar çerçevesinde düzenlenmesini öngörür. Dolayısıyla peygamberler, haksızlıklara bulaşmamış ahlâklı bir toplumun inşası için gereken esasları da insanlara bildirmişlerdir. Malın korunması bunlardan birisidir. Kur'ân, ticaretin gönül rızasıyla ve harama bulaşmadan yapılması gerektiğini bu kıssa vesilesiyle bir kez daha ortaya koyar. Adâleti ve ahlâkı göz ardı eden ticarî faaliyetleri kesinlikle yasaklar. İşte Hz. Şuayb'ın kıssası adil bir düzenin hakim olduğu, ahlâklı bir toplumun oluşturulmasını öğütlemektedir. Yine bu kıssa, hak hukuk tanımayanların, ilâhî değerlere engel olanların ve bozgunculuk çıkaranların âkıbetinin kötü olacağı uyarısında bulunmaktadır.

ASHÂB-I RES

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَاَصْحَابُ الرَّسِّ وَثَمُودُ ﴿١٢﴾ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ وَاِخْوَانُ
لُوطٍ ﴿١٣﴾ وَاَصْحَابُ الْاَيْكَةِ وَقَوْمُ تُبَّعٍ كُلٌّ كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ وَع۪يدِ ﴿١٤﴾
اَفَعَي۪ينَا بِالْخَلْقِ الْاَوَّلِ بَلْ هُمْ ف۪ي لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جَد۪يدٍ ﴿١٥﴾

"Bunlardan önce Nûh kavmi, Res ve Semûd halkı yalanlamıştı. Âd, Firavun ve Lût'un kardeşleri, Eykeliler ve Tübba' kavmi de (yalanlamışlar), hepsi peygamberleri yalancılıkla suçlamışlardı; sonunda onları uyardığım şey başlarına geldi. Düşünseler ya, ilk yaratışta acze düştük mü? Buna rağmen onlar yeni bir yaratma konusunda şüphe içindeler."

(Kāf 50/12-15)

وَعَـادًا وَثَمُودَا۟ وَاَصْحَابَ الرَّسِّ وَقُرُونـًا بَيْنَ ذٰلِكَ كَثٖيرًا ﴿٣٨﴾ وَكُلًّا ضَرَبْنَا
لَهُ الْاَمْثَالَ وَكُلًّا تَبَّرْنَا تَتْبٖيرًا ﴿٣٩﴾

"Âd'ı, Semûd'u, Res halkını ve bunlar arasında daha birçok nesli de (cezalandırdık). Oysa her birine ibretli örnekler vermiştik. Nihayet hepsini kırıp geçirdik. "

(Furkān 25/38-39)

Konunun Kavramsal Bağlamı

Ashâbü'r-Res ifadesi Kur'ân-ı Kerîm'de Furkān ve Kāf sûrelerinde olmak üzere iki âyette geçer. Her iki sûre de Mekkî'dir. Kur'ân'da Ashâb-ı Res hakkındaki bilgiler çok kısıtlıdır. Âyetlerde onların kendilerine gönderilen peygamberi yalanladıkları için ceza olarak helâk edildikleri anlatılır. Ashâb-ı Res, Hz. Nûh'un kavmi, Âd ve Semûd, Firavun ve Hz. Lût'un kavmi ile beraber sayılmıştır. Bu toplumların ortak özelliği peygamberleri yalanlamaları yüzünden yok edilmeleridir. Âyetlerde azaba uğrayan bu toplumların anlatılması Mekkeli Müşriklere yönelik bir uyarıdır.

Ashâbü'r-Res bir isim tamlamasıdır. Bu ifadede geçen *ashâb* kelimesi "arkadaş", "eşlik eden", "yakın olan" gibi anlamlara gelen *sâhib* sözcüğünün çoğuludur. Bu tamlamada *ashâb* kelimesini "halk" veya "toplum" şeklinde tercüme etmek mümkündür. *R-s-s* kökünden türeyen "*res*" ise "kuyu kazmak, örtmek" gibi anlamlara gelir.[1] Arapçada "içi taşla örülmüş kuyu, maden kuyusu, çukur, hendek" anlamları *res* kelimesiyle karşılanmıştır. Bu durumda Ashâb-ı Res bir kuyunun etrafında ya da bir vadide yaşayan bir toplumun adıdır. Res'in Yemâme'de Felec denilen bir kasabanın, bir vadinin ya da bir kuyunun adı olduğuna dair kaynaklarda yer alan bilgiler, kelimenin bu anlamıyla örtüşmektedir.[2] Res'in "iz, parça ve alâmet" anlamı da vardır.[3] Bundan dolayı *bakiyye* yani kalıntı anlamına da gelir.[4] Buradan hareketle Ashâb-ı Res'in, bir kuyu etrafında yaşayan veya bir vadide kurulu şehirden geriye kalan insanlar olduğu yorumu yapılabilir. Kur'ân açısından onların nerede yaşadıkları veya kim olduklarından çok sergiledikleri tutum önemlidir.

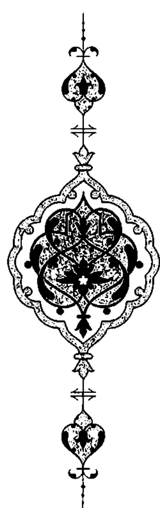

1 Cevherî, III, 934; Fîrûzâbâdî, I, 549.

2 Furkān 25/39: Taberî, XVII, 452; Mekkî b. Ebî Tâlib, *el-Hidâye*, VIII, 5222; Halîl b. Ahmed, II, 116; İbn Düreyd, I, 120; Cevherî, III, 934; Fîrûzâbâdî, I, 549.

3 Râgıb el-İsfahânî, s. 194.

4 İbn Düreyd, I, 120.

ASHÂB-I RES, ALLAH'I İNKÂR EDEN ve HUKUKU ÇİĞNEYEN BİR TOPLUMDU

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَاَصْحَابُ الرَّسِّ وَثَمُودُ ﴿١٢﴾ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ وَاِخْوَانُ لُوطٍ ﴿١٣﴾
وَاَصْحَابُ الْاَيْكَةِ وَقَوْمُ تُبَّعٍ كُلٌّ كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ وَعِيدِ ﴿١٤﴾ اَفَعَيِينَا بِالْخَلْقِ الْاَوَّلِ
بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٥﴾

"Bunlardan önce Nûh kavmi, Res ve Semûd halkı yalanlamıştı. Âd, Firavun ve Lût'un kardeşleri, Eykeliler ve Tübba' kavmi de (yalanlamışlar), hepsi peygamberleri yalancılıkla suçlamışlardı; sonunda onları uyardığım şey başlarına geldi. Düşünseler ya, ilk yaratışta acze düştük mü? Buna rağmen onlar yeni bir yaratma konusunda şüphe içindeler."

(Kāf 50/12-15)

Allah Teâlâ, insanı tarihin hiçbir döneminde rehbersiz bırakmamış, her topluma bir uyarıcı göndermiştir.[1] İman etmeleri ve sâlih amellerde bulunabilmeleri için bir çağrı ve bilgilendirme her zaman devam etmiştir. Bununla beraber çağrıya karşı çıkıp inkârı ve isyanı seçenler de hiçbir toplumda eksik olmamıştır. Bu toplumlardan biri de Ashâb-ı Res'tir.

Ashâb-ı Res'in kimliği ile ilgili kaynaklarda çok farklı rivayetler vardır. Bunlardan birine göre Ashâb-ı Res, Hz. Şuayb'ın putlara tapan halkıdır. Ashâb-ı Eyke

---

1 Fâtır 35/24; Yûnus 10/47.

(Medyenliler) ve Ashâb-ı Res iki ayrı halktır ve her ikisine de Hz. Şuayb peygamber olarak gönderilmiştir. Bunların ikisi de peygamberlerine inanmadıkları için azaba uğramışlardır.[2] Bir başka rivayete göre Ashâb-ı Res, Yâsîn sûresinde sözü edilen kişiyi öldürüp kuyuya atanlardır. Bu kişinin Habîbü'n-Neccâr olduğu bildirilir.[3] Ashâb-ı Res'in Yemâme Felec'de yaşayan, kuyulara sahip bir halk olduğu ve peygamberlerini öldürdükten sonra helâk edildikleri de söylenmiştir. Ashâb-ı Res'in Hz. Sâlih'in toplumu olan Semûd'un geriye kalanları olduğu da rivayetler arasındadır.[4] Ashâb-ı Res'in Hadur'da (Yemâme'de bir şehir) Hanzale b. Safvân'ın peygamber olarak gönderildiği halk olduğu da belirtilmiştir. Onlar da peygamberlerini yalanlamışlar ve öldürmüşler, bu nedenle yok edilmişlerdir.[5]

Müfessir Taberî (ö. 310/923) Ashâb-ı Res'in, Ashâb-ı Uhdûd olabileceğine dair bir ihtimalden söz etmiştir. Taberî, konuyla ilgili olarak Hz. Peygamber'den uzunca bir hadis nakleder. Bu hadiste kendilerine gönderilen peygamberi yalanlayıp canlı canlı kuyuya kapatan bir halktan söz edilir. Bu halkın içinde o peygambere sadece siyahî bir oduncu iman etmiştir. Bu mümin kişi, yiyecek ve içecek temin ederek bir süre zor durumdaki peygambere yardım eder. Ancak o da Allah tarafından on dört yıl süren bir uykuya yatırılır. Bu mümin uykuda iken söz konusu toplum, iman edecek ve peygamberlerini kuyudan çıkaracaklardır. Taberî, bu rivayeti aktarmakla birlikte, rivayette söz konusu edilen halkın peygamberlerine iman ettiğini göz önünde bulundurarak onların Ashâb-ı Res olamayacağı sonucuna varır.[6] Çünkü Ashâb-ı Res inkâr etmiş, peygamberlerini öldürmüş ve helâk olmuştur.

Tüm bu rivayetlerden anlaşıldığı üzere Ashâb-ı Res'in kimliğine dair net bir bilgi bulunmamaktadır.[7] Her ne kadar onların kim olduğu ve nerede yaşadığı konusunda rivayetler farklılık gösterse de peygamberlerini bir kuyuya kapatarak öldürmeleri, onların Ashâb-ı Res şeklinde isimlendirilmelerine neden olmuştur.[8] Zira onların peygamberlerini öldürüp kuyuya atan bir toplum oldukları konusunda bir görüş birliği vardır.[9]

Ashâb-ı Res'in konu edildiği Furkān sûresindeki âyetlerde Hz. Nûh'un kavmi, Âd ve Semûd; Kāf sûresinde ise bunlara ilâveten Hz. Lût'un kavmi, Firavun,

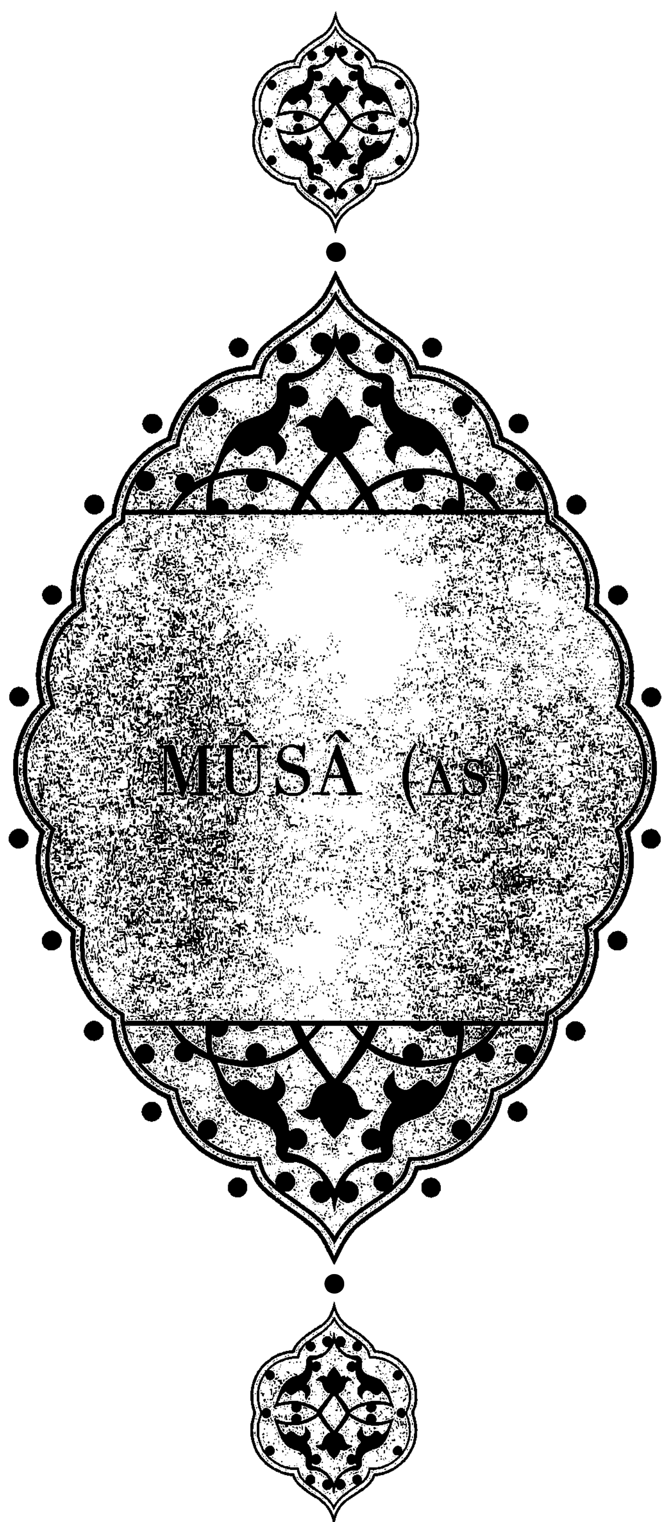
2 Kāf 50/12-14: Taberî, XXI, 415; Furkān 25/38: Mâverdî, IV, 145-146; Zemahşerî, IV, 351.
3 Furkān 25/38: Mukātil b. Süleyman, III, 235; Mâtürîdî, X, 252-253; Kurtubî, XV, 411; Râzî, XXIV, 81-83.
4 Furkān 25/38-39: Taberî, XVII, 452; Zemahşerî, IV, 351; Kāf 50/12: Mâverdî, V, 344.
5 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, II, 67.
6 Furkān 25/38-39: Taberî, XVII, 454-455; İbn Ebî Hâtim, VIII, 2690.
7 Furkān 25/38-39: İbn Âşûr, XIX, 28.
8 Furkān 25/38: Mâtürîdî, X, 252.
9 Furkān 25/38: Elmalılı, V, 3588.

Eykeliler ve Tübba' kavmi birlikte değerlendirilir. Kur'ân'da sayılan bu toplumların ortak nitelikleri Allah'a şirk koşmaları ve gönderilen peygamberleri yalanlamalarıdır.[10] Bunlar ayrıca yeniden dirilişi de inkâr etmişlerdi.[11] Bu yönleri ile onlar, Mekkeli Müşriklere benziyordu. Sanki tarihteki bir sahne, farklı aktörler tarafından başka bir coğrafyada tekrarlanıyordu. Aslında Mekke'de inen ve Ashâb-ı Res'i konu eden âyetler, daha önce yok edilen milletler üzerinden müşriklere mesaj veriyordu. Müşrikler ticaret için yaptıkları yolculuklar sırasında yok edilen bu şehirlerden geçip onların son hâllerini görüyorlardı.[12] Bu âyetlerle onlara, kendilerinden asırlarca önce aynı inkâr ve yalanlama içinde olanların âkıbeti hatırlatılıyor, uyarıda bulunuluyordu.

Arap yarımadası veya çevresinde yaşadığına dair bilgilerin bulunduğu Ashâb-ı Res, peygambere inanmayan Mekkeli Müşriklerle büyük benzerlikler taşıyordu. Bu da bize, neden Kur'ân-ı Kerîm'de onlardan söz edildiği konusunu açıklamaktadır. Buna göre peygamberleri inkâr edip onların getirdiği öğretilere bağlanmamak toplumu yokluğa sürükler. Allah'ın helâk ettiği toplumlar, manevî ve ahlâkî yönden yozlaştıkları için cezalandırılmışlardır. Bunlar, peygamberleri tarafından uyarıldıkları hâlde gerçeğin farkına varamayan, kendi elleriyle kendi sonlarını hazırlayan topluluklardır. Bu ilâhî yasa âyetlerde şöyle ifade edilir: *"Rabbin, halkı iyilik peşinde olan ülkeleri haksız yere helâk edecek değildir."* Aksine *"Bu (azap) ellerinizle yapıp ettikleriniz yüzündendir, kuşkusuz Allah kullara asla zulmedici değildir."*[13]

10 Furkān 25/3.
11 Nahl 16/113; İsrâ 17/47; Kāf 50/15.
12 Tâhâ 20/128; Secde 32/26.
13 Hûd 11/117; Enfâl 8/51.

MÛSÂ (AS)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

طٰسٓمٓ ﴿١﴾ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿٢﴾
نَتْلُوا عَلَيْكَ مِنْ نَبَإِ مُوسٰى وَفِرْعَوْنَ بِالْحَقِّ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣﴾

"Tâ-sîn-mîm. Bunlar, apaçık Kitap'ın âyetleridir.
İman eden bir topluluk için Mûsâ ile Firavun'un haberlerinin
bir kısmını gerçek şekliyle sana anlatacağız."

(Kasas 28/1-3)

وَاَوْحَيْنَٓا اِلٰٓى اُمِّ مُوسٰٓى اَنْ اَرْضِعِيهِۚ فَاِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ فَاَلْقِيهِ فِي الْيَمِّ وَلَا تَخَافِي وَلَا تَحْزَنِيۚ اِنَّا رَٓادُّوهُ اِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٧﴾

"Mûsâ'nın annesine, 'Onu emzir, başına bir şey gelmesinden endişe ettiğinde onu nehre bırak. Korkup kaygılanma. Biz onu sana geri döndüreceğiz ve onu peygamberlerden biri yapacağız.' diye vahyettik."

(Kasas 28/7)

وَلَمَّا بَلَغَ اَشُدَّهُ وَاسْتَوٰٓى اٰتَيْنَاهُ حُكْماً وَعِلْماًۜ وَكَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٤﴾

"Mûsâ yetişip olgunlaşınca, ona hikmet ve ilim verdik. İşte güzel davrananları biz böyle ödüllendiririz."

(Kasas 28/14)

قَالَ اِنّ۪ٓي اُر۪يدُ اَنْ اُنْكِحَكَ اِحْدَى ابْنَتَيَّ هَاتَيْنِ عَلٰٓى اَنْ تَأْجُرَن۪ي ثَمَانِيَ حِجَجٍۚ فَاِنْ اَتْمَمْتَ عَشْراً فَمِنْ عِنْدِكَۚ وَمَٓا اُر۪يدُ اَنْ اَشُقَّ عَلَيْكَۜ سَتَجِدُن۪ٓي اِنْ شَٓاءَ اللّٰهُ مِنَ الصَّالِح۪ينَ ﴿٢٧﴾

"Baba, 'Bana sekiz yıl çalışmana karşılık şu iki kızımdan birini seninle evlendirmek istiyorum. Eğer on yıla tamamlarsan bu da senin bileceğin bir şey; seni zorlamak istemem. İnşallah benim iyi kimselerden olduğumu göreceksin.' dedi."

(Kasas 28/27)

وَهَلْ اَتٰيكَ حَدٖيثُ مُوسٰىۢ ﴿٩﴾ اِذْ رَاٰ نَارًا فَقَالَ لِاَهْلِهِ امْكُثُوٓا اِنّٖٓي اٰنَسْتُ
نَارًا لَعَلّٖٓي اٰتٖيكُمْ مِنْهَا بِقَبَسٍ اَوْ اَجِدُ عَلَى النَّارِ هُدًى ﴿١٠﴾ فَلَمَّٓا اَتٰيهَا نُودِيَ
يَا مُوسٰى ﴿١١﴾ اِنّٖٓي اَنَا۬ رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَۚ اِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًىۜ ﴿١٢﴾

"Mûsâ ile ilgili bilgi sana erişti mi? Hani o bir ateş görmüş ve ailesine şöyle demişti: 'Siz bekleyin, (şu uzakta) bir ateş bulunduğunu farkettim; belki ondan size bir kor parçası getiririm veya ateşin başında bir kılavuz bulurum.' Onun yanına geldiğinde kendisine şöyle seslenildi: Ey Mûsâ! İyi bil ki ben, evet yalnız ben senin Rabbinim; artık pabuçlarını çıkar, çünkü şu anda kutsal vadide, Tuvâ'dasın."

(Tâhâ 20/9-12)

وَاَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحٰى ﴿١٣﴾ اِنَّنٖٓي اَنَا اللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنَا۬ فَاعْبُدْنٖيۙ
وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ لِذِكْرٖي ﴿١٤﴾

"(Ey Mûsa!) Ben seni seçtim, şimdi vahyedilecek olana kulak ver. Kuşkusuz ben, yalnız ben Allahım. Benden başka tanrı yoktur. O hâlde bana kulluk et, beni hatırında tutmak için namazı kıl."

(Tâhâ 20/13-14)

اِذْ اَوْحَيْنَٓا اِلٰٓى اُمِّكَ مَا يُوحٰىۙ ﴿٣٨﴾ اَنِ اقْذِفٖيهِ فِي التَّابُوتِ فَاقْذِفٖيهِ فِي الْيَمِّ
فَلْيُلْقِهِ الْيَمُّ بِالسَّاحِلِ يَأْخُذْهُ عَدُوٌّ لٖي وَعَدُوٌّ لَهُۜ وَاَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِنّٖيۚ
وَلِتُصْنَعَ عَلٰى عَيْنٖيۢ ﴿٣٩﴾

"Hani annene şunu vahyetmiştik: Onu sandığa koy ve ırmağa bırak; böylece ırmak onu kıyıya çıkarsın ve benim de düşmanım, onun da düşmanı olan biri onu alsın. (Ey Mûsâ!) Sevilmen için seni sevimli kıldım ki gözetimim altında büyütülüp yetiştirilesin."

(Tâhâ 20/38-39)

وَلَمَّا جَٓاءَ مُوسٰى لِم۪يقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُۙ قَالَ رَبِّ اَرِن۪ٓي اَنْظُرْ اِلَيْكَۜ قَالَ لَنْ
تَرٰين۪ي وَلٰكِنِ انْظُرْ اِلَى الْجَبَلِ فَاِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرٰين۪يۚ فَلَمَّا
تَجَلّٰى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسٰى صَعِقًاۚ فَلَمَّٓا اَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ
تُبْتُ اِلَيْكَ وَاَنَا۬ اَوَّلُ الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿١٤٣﴾

"Mûsâ, belirlediğimiz vakitte (Tûr'a) gelip de Rabbi onunla konuştuğunda o, 'Rabbim! Bana görün; sana bakayım.' dedi. Rabbi, 'Sen beni asla göremezsin. Fakat şu dağa bak; eğer o yerinde durabilirse sen de beni görebilirsin.' buyurdu. Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti; Mûsâ da bayılıp düştü. Kendine gelince dedi ki: 'Sana eksiklikleri yakıştıramam, sana tövbe ettim; ben inananların ilkiyim.'"

(A'râf 7/143)

وَاِذْ نَادٰى رَبُّكَ مُوسٰٓى اَنِ ائْتِ الْقَوْمَ الظَّالِم۪ينَۙ ﴿١٠﴾ قَوْمَ فِرْعَوْنَۜ اَلَا يَتَّقُونَ
﴿١١﴾ قَالَ رَبِّ اِنّ۪ٓي اَخَافُ اَنْ يُكَذِّبُونِۜ ﴿١٢﴾ وَيَض۪يقُ صَدْر۪ي وَلَا يَنْطَلِقُ
لِسَان۪ي فَاَرْسِلْ اِلٰى هٰرُونَ ﴿١٣﴾ وَلَهُمْ عَلَيَّ ذَنْبٌ فَاَخَافُ اَنْ يَقْتُلُونِۚ ﴿١٤﴾ قَالَ
كَلَّاۚ فَاذْهَبَا بِاٰيَاتِنَٓا اِنَّا مَعَكُمْ مُسْتَمِعُونَ ﴿١٥﴾

"Hani Rabbin Mûsâ'ya, şöyle seslenmişti: 'O zalimler topluluğuna, Firavun'un kavmine git. Onlar (zulümden) hâlâ sakınmayacaklar mı?' Mûsâ, 'Rabbim! Doğrusu beni yalancılıkla suçlamalarından korkuyorum. Göğsüm daralıyor, dilim dolaşıyor; onun için bu elçilik görevini Hârûn'a yükle. Ayrıca ben onlar nezdinde suçluyum; bu yüzden beni öldürmelerinden korkuyorum.' dedi. Allah, 'Hayır, asla böyle olmayacak!' buyurdu. 'Haydi ikiniz de mucizelerimizle gidin. Şüphesiz biz sizinle beraberiz, (her şeyi) işitmekteyiz.'"

(Şuarâ 26/10-15)

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسٰى بِاٰيَاتِنَا اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۬ئِهٖ فَظَلَمُوا بِهَاۚ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدٖينَ ﴿١٠٣﴾ وَقَالَ مُوسٰى يَا فِرْعَوْنُ اِنّٖي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمٖينَۙ ﴿١٠٤﴾

"Sonra onların ardından Mûsâ'yı mucizelerimizle Firavun ve yakın çevresine gönderdik; onlar ise mucizeleri inkâr ettiler; ama gör işte fesatçıların sonu ne oldu! Mûsâ dedi ki: 'Ey Firavun! Ben âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir elçiyim.'"

(A'râf 7/103-104)

فَدَعَا رَبَّهُٓ اَنَّ هٰٓؤُ۬لَٓاءِ قَوْمٌ مُجْرِمُونَ ﴿٢٢﴾ فَاَسْرِ بِعِبَادٖى لَيْلًا اِنَّكُمْ مُتَّبَعُونَۙ ﴿٢٣﴾ وَاتْرُكِ الْبَحْرَ رَهْوًاۜ اِنَّهُمْ جُنْدٌ مُغْرَقُونَ ﴿٢٤﴾

"Mûsâ Rabbine, 'Bunlar günahkâr bir toplumdur.' diye seslendi. (Allah da şöyle dedi:) 'O hâlde kullarımı geceleyin yola çıkar, çünkü takip edileceksiniz. (karşıya geçtiğinizde) Denizi yarılmış hâlde bırak. Çünkü onlar (arkadan gelecek ve) boğulacak bir ordudur.'"

(Duhân 44/22-24)

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوسٰى بِاٰيَاتِنَا اَنْ اَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ وَذَكِّرْهُمْ بِاَيَّامِ اللّٰهِۜ اِنَّ فٖى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٥﴾

"Andolsun, Mûsâ'yı, 'Kavmini karanlıklardan aydınlığa çıkar ve onlara Allah'ın (güzel) günlerini hatırlat!' diye mucizelerimizle göndermiştik. Bunda çok sabreden, çok şükreden herkes için alınacak ibretler vardır."

(İbrâhîm 14/5)

وَاخْتَارَ مُوسٰى قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلاً لِمِيقَاتِنَاۚ فَلَمَّٓا اَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ اَهْلَكْتَهُمْ مِنْ قَبْلُ وَاِيَّايَۜ اَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَٓاءُ مِنَّاۚ اِنْ هِيَ اِلَّا فِتْنَتُكَۜ تُضِلُّ بِهَا مَنْ تَشَٓاءُ وَتَهْد۪ي مَنْ تَشَٓاءُۜ اَنْتَ وَلِيُّنَا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَاَنْتَ خَيْرُ الْغَافِر۪ينَ ﴿١٥٥﴾

"Mûsâ tayin ettiğimiz vakit ve yerde bulunmak üzere kavminden yetmiş adam seçti. Onları o müthiş deprem yakalayınca Mûsâ dedi ki: 'Ey Rabbim! Dileseydin onları ve beni daha önce helâk ederdin. İçimizdeki beyinsizlerin işledikleri yüzünden bizi helâk edecek misin? Bu iş, senin imtihanından başka bir şey değildir; onunla dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletirsin. Sen bizim velîmizsin. Artık bizi bağışla ve bize acı! Sen bağışlayanların en iyisisin.'"

(A'râf 7/155)

وَاٰتَيْنَاهُمَا الْكِتَابَ الْمُسْتَب۪ينَۚ ﴿١١٧﴾ وَهَدَيْنَاهُمَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَق۪يمَۚ ﴿١١٨﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِمَا فِي الْاٰخِر۪ينَ ﴿١١٩﴾ سَلَامٌ عَلٰى مُوسٰى وَهٰرُونَ ﴿١٢٠﴾ اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِن۪ينَ ﴿١٢١﴾ اِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿١٢٢﴾

"Mûsâ ve Hârûn'a açık seçik anlaşılabilen kitabı verdik. Onları doğru yola ilettik. Ve onların hakkında, 'Mûsâ ve Hârûn'a selâm olsun!' ifadesini sonradan gelen nesiller arasında devam ettirdik. İşte iyileri biz böyle ödüllendiririz. Çünkü ikisi de bizim mümin kullarımızdandı."

(Sâffât 37/117-122)

Konunun Kavramsal Bağlamı

Büyük peygamberler arasında (*ülü'l-azm*) sayılan Hz. Mûsâ, Kur'ân-ı Kerîm'de kendisinden en çok bahsedilen peygamberdir. İsmi Kur'ân'da 136 kez geçmektedir. Onun hayatı ve peygamberliği daha çok sırasıyla Bakara, A'râf, Yûnus, Kehf, Tâhâ, Şuarâ, Neml, Kasas, Mü'min, Zuhruf, Duhân, Zâriyât sûrelerinde anlatılmaktadır. Yine sırasıyla Âl-i İmrân, Nisâ, Mâide, En'âm, Hûd, İbrâhîm, İsrâ, Meryem, Enbiyâ, Hac, Furkān, Ankebût, Secde, Ahzâb, Fussılet, Şûrâ, Ahkaf, Necm, Kamer, Saf, Müzzemmil, Nâziât, A'lâ, Tîn sûrelerinde ise ona gönderme yapılmaktadır. Mûsâ kıssasında Firavun'un İsrâiloğullarına yaptığı zulüm, Hz. Mûsâ'nın doğumu, sanduka içinde Nil'e atılması, Firavun'un sarayında yetişmesi, Mısır halkından birinin ölümüne sebep olması ve Mısır'ı terk edip Medyen'e gitmesi, evlenmesi, peygamber olup Firavun'u Allah'ın dinine çağırmak için Mısır'a dönmesi, Mısır'da Firavun'la olan mücadelesi, İsrâiloğullarını Mısır'dan çıkarması, vahiy alması ve İsrâiloğullarını yönetmesi anlatılmıştır.

Mekke'de inen sûrelerde anlatılanlar, çoğunlukla Hz. Mûsâ'nın Allah'a isyan eden Firavun'u vahye davetini içerir. Bu sûrelerde Hz. Mûsâ'nın İsrâiloğullarını eski inançlarını bırakıp bir olan Allah'a imana çağırması yolundaki mücadelesi de anlatılır. Hz. Mûsâ'ya, ona indirilen kitaba ve hatta onun yaşadığı coğrafyaya değinilir.[1] İlk dönemlerde inen âyetlerde Allah'a ve peygamberine isyan eden Firavun ve onun cezalandırılması işlenir.[2] İsrâiloğullarının tevhide davet edilmesi, zaman zaman dini terk edip putperestliğe yönelmesi de bu dönemde ele alınan konulardandır.[3] Kur'ân'da Firavun'un halkı ile müşrik Kureyş arasında açık bir bağ kurulmuştur. Tıpkı Firavun ve halkı sınandığı gibi şimdi de, Hz. Peygamber'in halkı Allah tarafından sınanmaktadır.[4] Bu arada Hz. Peygamber ve Kur'ân ile Hz. Mûsâ ve Tevrat arasında vurgulu bir bağ kurulmuştur. Aynı âyette Tevrat'tan "... önceleri bir rehber ve rahmet

1 A'lâ 87/14-19; Necm 53/36-38; Tîn 95/1-3.

2 Müzzemmil 73/15-16; Kamer 54/41-43.

3 A'râf 7/138-141, 148-152; Tâhâ 20/85-98.

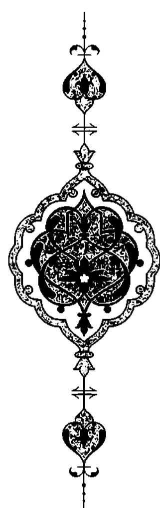
4 Duhân 44/17.

olarak Mûsâ'nın kitabı gelmişti," Kur'ân'dan ise Mûsâ'nın kitabından sonra, "müjde olarak Arap diliyle gelmiş bir kitap"[5] şeklinde bahsedilir. Bunun sebebi, Yesrib'de fazla sayıda Yahudi'nin bulunması olabilir. Meselâ, Yahudiler Kureyş aracılığı ile Hz. Muhammed'e, "Mûsâ'ya verilenin benzeri" verilmesi gerektiğini söylüyorlardı.[6]

Medenî sûrelerde ise daha çok İsrâiloğullarının Hz. Mûsâ'ya ve davetine karşı samimiyetsizlikleri anlatılır.[7] Çünkü Medine'deki İsrâiloğulları aynı içtensizliği Allah'ın son indirdiği kitaba, peygamberine ve dinine karşı göstermektedirler. Kur'ân, İsrâiloğullarının Hz. Mûsâ'ya gösterdikleri tavırları ile Müminlerin Hz. Peygamber ile olan münasebetleri arasında da bağ kurmuştur. Meselâ İsrâiloğullarının Hz. Mûsâ'ya yaptığı yanlışları Müminlerin de Hz. Muhammed'e yapmaması uyarısında bulunmuştur: *"Ey iman edenler! Mûsâ'yı incitenler gibi olmayın..."*[8]

---

5 Ahkāf 46/12-30.
6 Kasas 28/48: Taberî, XVIII, 265.
7 Bakara 2/51-74, 92, 93, 108.
8 Ahzâb 33/69.

HZ. MÛSÂ, YÜCE ALLAH'IN GÖZETİMİNDE YETİŞTİ

إِذْ أَوْحَيْنَا إِلَى أُمِّكَ مَا يُوحَى ﴿٣٨﴾ أَنِ اقْذِفِيهِ فِي التَّابُوتِ فَاقْذِفِيهِ فِي الْيَمِّ فَلْيُلْقِهِ الْيَمُّ
بِالسَّاحِلِ يَأْخُذْهُ عَدُوٌّ لِي وَعَدُوٌّ لَهُ وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِنِّي وَلِتُصْنَعَ عَلَى عَيْنِي ﴿٣٩﴾

"Hani annene şunu vahyetmiştik: Onu sandığa koy ve ırmağa bırak; böylece ırmak onu kıyıya çıkarsın ve benim de düşmanım, onun da düşmanı olan biri onu alsın. (Ey Mûsâ!) Sevilmen için seni sevimli kıldım ki gözetimim altında büyütülüp yetiştirilesin."

(Tâhâ 20/38-39)

Mısır, toprakları verimli ve bereketli bir ülkeydi. Bu topraklara birçok Firavun hükmetmişti.[1] Hz. Mûsâ döneminde yaşayan Firavun ise hiç âdil değildi. Onu destekleyen güçlü bir yönetici sınıfı (*mele'*), sermaye (*Kārûn*) ve ordu (*Hâmân*) vardı. Firavun, İsrâiloğullarını köleleştirmişti.[2] Kur'ân âyetleri onun yaptıklarını *"fesad/bozgunculuk"* olarak ifade eder: *"Kuşkusuz ülkesinde Firavun büyüklük taslamış, (ayırımcılık yaparak) halkını gruplara ayırmıştı. Gruplardan birini, erkek çocuklarını*

1 Yûnus 10/88; Şuarâ 26/57-58; Duhân 44/24-27.

2 Şuarâ 26/22: İbn Âşûr, XX, 67.

kıyımdan geçirip kızlarını sağ bırakarak güçsüz düşürmek istiyordu..."[3] Bu üstünlük duygusu yüzünden, kendini ilâh görecek kadar ileri gitmişti.[4]

İşte Hz. Mûsâ böyle bir dönemde doğmuştu. Annesi korku içindeydi, ancak ilâhî ilham ona yol gösteriyordu: *"Eğer korkuyorsan onu Nil'e bırak."*[5] O da bu ilhama uyarak, bebeği bir sandığın içinde Nil nehrine bıraktı. Yüce Allah'ın Mûsâ ve İsrâiloğulları için belirlediği gelecek adım adım gerçekleşecekti: *"Onu sandığa koy ve ırmağa bırak; böylece ırmak onu kıyıya çıkarsın ve benim de düşmanım, onun da düşmanı olan biri onu alsın. (Ey Mûsâ!) Sevilmen için seni sevimli kıldım ki, gözetimim altında büyütülüp yetiştirilesin."*[6] Onu bulduklarında, *"Firavun'un karısı, 'O, senin ve benim göz aydınlığımız, muradımız olsun! Onu öldürmeyin, bize bir faydası olur ya da onu evlât ediniriz.'"*[7] diyordu. Firavun ve ailesi farkında değildi. Yüce Allah, onu düşmanın sarayında büyütmeye karar vermişti.[8]

Sarayda bir sorun vardı: Bebek Mûsâ kimseyi emmiyordu. Saray sakinleri onu emzirecek birini aramaya başladı. Tam da bu sırada annesi tarafından bebeği takip etmekle görevlendirilen kız kardeşi atıldı ve onlara şu öneride bulundu: "... *Ona içtenlik ve şefkatle davranacak bir aile göstereyim mi?"*[9] Teklif kabul edilmiş ve bunun üzerine Mûsâ asıl yuvasına dönmüştü. Artık Mûsâ annesinin kollarındaydı. Belli ki anne çok heyecanlı idi, ancak Yüce Allah onu desteksiz bırakmıyordu: *"Eğer, onun kalbini pekiştirmemiş olsaydık neredeyse sırrı meydana çıkaracaktı."*[10] Bebeği kucağına alır almaz, onu emmeye başladı.[11] Böylece *"Mûsâ'nın annesinin kaygı ve kederi dağılsın, gam çekmesin ve Allah'ın vaadinin hak olduğunu bilsin diye onu annesine geri verdik. Fakat onların çoğu bunu bilmiyorlardı."*[12] Anne, oğul ve kız kardeş artık sarayda nimet ve emniyet içindeydi.[13]

Mûsâ büyümüş, tuttuğunu koparacak yiğitlik çağına erişmişti.[14] Üstelik güçlü bir fiziğe ve cesur bir kişiliğe sahipti. Nitekim bir gün *"Mûsâ, içinde yaşayanların farkedemeyeceği bir zamanda şehre girdi. Orada, biri kendi halkından, diğeri düşman*

3 Kasas 28/4: Taberî, XVIII, 152; İbn Ebî Hâtim, VIII, 2938.
4 Kasas 28/4: İbn Âşûr, XX, 66.
5 Tâhâ 20/39.
6 Tâhâ 20/39.
7 Kasas 28/9: Taberî, XVIII, 157; İbn Ebî Hâtim, VIII, 2942-2945.
8 Kasas 28/9: Taberî, XVIII, 157.
9 Kasas 28/12: Mukātil b. Süleyman, III, 338; Taberî, XVI, 59; İbn Ebî Hâtim, VIII, 2949.
10 Kasas 28/10.
11 Kasas 28/12: Mukātil b. Süleyman, III, 338.
12 Kasas 28/13.
13 Kasas 28/13: Taberî, XVI, 62; İbn Ebî Hâtim, VIII, 2951.
14 Kasas 28/14.

taraftan olan iki adamın birbirleriyle kavga ettiğini gördü. Kendi halkından olan kişi, düşman taraftan olana karşı ondan yardım istedi. Bunun üzerine Mûsâ ötekine bir yumruk vurup ölümüne sebep oldu; sonra şöyle dedi: Bu şeytanın işidir; o gerçekten ayartıcı ve apaçık bir düşman!"[15] Mûsâ, İsrâiloğullarından birisine yardım etmek isterken, istemediği hâlde Mısır halkından birini öldürmüştü. Derin bir pişmanlık içindeydi.[16] Mûsâ bir sınavdan geçiyordu ve Yüce Allah'ın bağışlamasına muhtaçtı. Hemen *"Rabbim! Doğrusu kendime zulmettim; beni bağışla!"* [17] diye yakardı. *"Allah da onu bağışladı. Çünkü O, gerçekten çok bağışlayıcı ve çok esirgeyicidir."*[18] Bunun ardından doğruyu gören herkes gibi hemen kendi kendine bir söz verdi: *"Rabbim! Bana lutfettiğin nimetler hakkı için suçlulara asla arka çıkmayacağım!"*[19]

Mûsâ, *"Şehirde korku içinde etrafı gözetleyerek sabahladı. Bir de ne görsün, dün kendisinden yardım isteyen adam bağırarak ondan yine yardım istiyor! Mûsâ ona, 'Açıkçası sen düpedüz serserinin birisin.' dedi."*[20] Belli ki kendi halkından olan bu adam kavgacı ve saldırgan biriydi. Bir önceki gün yaptıkları yetmezmiş gibi, şimdi de Mûsâ'yı suçluyordu. *"Mûsâ, ikisinin de düşmanı olan adamı yakalamak isteyince adam şöyle dedi: 'Ey Mûsâ! Dün birini öldürdüğün gibi, şimdi de beni mi öldürmek istiyorsun? Demek ki sen haksızlıkları düzelten biri olmak istemiyorsun da bu ülkede sadece azılı bir zorba olmak istiyorsun.'"*[21]

Mûsâ'nın bir önceki gün Mısırlı bir adamı öldürdüğü ortaya çıkmış, haber şehirde duyulmuştu. Biraz sonra Mûsâ'yı seven biri gelmiş ona şu uyarıda bulunmuştu:[22] *"İleri gelenler seni öldürmek için hakkında görüşme yapıyorlar; derhal çıkıp git…"* Mûsâ hızla oradan ayrılırken *"Ey Rabbim! Beni bu zalim kavimden kurtar."*[23] diye dua ediyordu.

Mûsâ'nın duası kabul edilmiş, çoktan yola koyulmuştu. O sadece Allah'a güveniyordu.[24] *"Medyen'e doğru yöneldiğinde, 'Umarım Rabbim beni doğru yola iletir.'"*[25] diyordu. Mûsâ sonunda Medyen'e ulaştı. *"Medyen suyuna vardığında orada hayvanlarını sulayan bir grup insanla karşılaştı. Onların biraz ötesinde de (hayvanlarının*

15 Kasas 28/15.
16 Kasas 28/15: Mukātil b. Süleyman, III, 339; Taberî, XVIII, 190; İbn Ebî Hâtim, VIII, 2954.
17 Kasas 28/16.
18 Kasas 28/16.
19 Kasas 28/17: Taberî, XVIII, 190.
20 Kasas 28/18: Mukātil b. Süleyman, III, 340; Taberî, XVIII, 197.
21 Kasas 28/19.
22 Kasas 28/20: Taberî, XVIII, 197.
23 Kasas 28/21.
24 Kasas 28/22: Taberî, XVIII, 203; İbn Ebî Hâtim, VIII, 2960.
25 Kasas 28/22: Mukātil b. Süleyman, III, 341.

suya gelmesini) engelleyen iki kadın gördü. Onlara, 'Siz neden böyle yapıyorsunuz?' diye sordu. Onlar da 'Çobanlar sulayıp çekilmeden biz (hayvanlarımızı) sulayamayız; babamız da çok yaşlıdır.' şeklinde cevap verdiler."[26] Mûsâ merhametli ve yardımsever bir yapıya sahipti. Nitekim onlara yardım edip hayvanlarını suladı. Sonra oracıktaki bir ağacın gölgesine çekilip: *"Rabbim! Bana göndereceğin her hayra muhtacım."*[27] diye dua etti. Mûsâ'nın karnı açtı ve belki aklından geçen, o kızların ona yiyecek bir şeyler vermesiydi.[28] Bir süre sonra: *"Kızlardan biri utangaç bir eda ile yürüyerek yanına geldi; 'Bizim yerimize (hayvanlarımızı) sulamanın karşılığını ödemek üzere babam seni çağırıyor.' dedi. Mûsâ, babalarının yanına gelip de ona başından geçenleri anlatınca, 'Korkma, zalimler güruhundan kurtuldun.' dedi."*[29]

Kızlar, bir erkeğin yapacağı işleri yapmaktan yorulmuşlardı. Hayvanlarına çobanlık yapacak kişi bu adamdan daha iyi olamazdı. Bu nedenle *"O iki kızdan biri, 'Babacığım, onu ücretle tut. Çünkü ücretle çalıştıracağın en iyi kimse, güçlü ve güvenilir olan bu adam olacaktır.' dedi."*[30] Ancak yaşlı adamın Mûsâ için düşündüğü daha başka bir şey vardı: Mûsâ'ya, *"Bana sekiz yıl çalışmana karşılık şu iki kızımdan birini seninle evlendirmek istiyorum. Eğer on yıla tamamlarsan bu da senin bileceğin bir şey; seni zorlamak istemem. İnşallah benim iyi kimselerden olduğumu göreceksin."*[31] dedi. Mûsâ bu teklifi kabul etti ve *"Bu seninle benim aramdadır; bu iki süreden hangisini doldurursam dolduravım, bana bir düşmanlık olmasın! Söylediklerimize Allah şahittir."*[32] diye cevap verdi. Rivayete göre yaşlı adam, kızına çobanların kullandığı bir değneği Mûsâ'ya vermesini söylemiştir. Bu değnek, daha sonra Hz. Mûsâ'nın elinde büyük bir yılana dönüşecek ve Firavun'a gösterdiği mucizelerden birine araç olacaktı.[33]

Firavun, Mısır'da saltanatını sürdürüyor, iktidarını elinden alacak bir güç de bulunmuyordu. Kendisince zulme dayalı tahtını sarsacak her türlü gücü etkisiz hâle getirmişti. Ama o, Yüce Allah'ın yeryüzünde mazlumlara iyilikte bulunma, onları güç sahibi önderler yapma istek ve iradesini düşünememişti.[34] Yine kimin aklına gelirdi ki? Bir bebek suya atılacak, başkası değil, Firavun'un bizzat kendisi alıp

26 Kasas 28/23: Mukātil b. Süleyman, III, 341; İbn Ebî Hâtim, VIII, 2962.
27 Kasas 28/24: Mukātil b. Süleyman, III, 341; Taberî, XVIII, 213-214.
28 Kasas 28/24: Mukātil b. Süleyman, III, 341; Taberî, XVIII, 217-218.
29 Kasas 28/25: Mukātil b. Süleyman, III, 341.
30 Kasas 28/26.
31 Kasas 28/27.
32 Kasas 28/28: Mukātil b. Süleyman, III, 342.
33 Kasas 28/28: Taberî, XVIII, 233-234.
34 Kasas 28/5-6.

onu sarayında yetiştirecek ve sonunda bu zorba hükümdarın korktuğu başına gelecekti. Evet Firavun, Allah Teâlâ'nın dilediğini yapan,[35] iradesini gerçekleştirmede mutlak galip olduğunu unutmuştu.[36] Mûsâ kıssası, şu ilâhî yasayı bir defa daha hatırlatmıştır: *"Onlar tuzak kurdular, Allah da tuzak kurdu, Allah tuzak kuranların en hayırlısıdır."*[37]

ALLAH, HZ. MÛSÂ'YA DOĞRUDAN HİTAP ETTİ

وَهَلْ اَتٰيكَ حَد۪يثُ مُوسٰىۢ ﴿٩﴾ اِذْ رَاٰ نَاراً فَقَالَ لِاَهْلِهِ امْكُثُٓوا اِنّ۪ٓي اٰنَسْتُ نَاراً لَعَلّ۪ٓي اٰت۪يكُمْ مِنْهَا بِقَبَسٍ اَوْ اَجِدُ عَلَى النَّارِ هُدًى ﴿١٠﴾ فَلَمَّٓا اَتٰيهَا نُودِيَ يَا مُوسٰى ﴿١١﴾ اِنّ۪ٓي اَنَا۬ رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَۚ اِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًىۜ ﴿١٢﴾

"Mûsâ ile ilgili bilgi sana erişti mi? Hani o bir ateş görmüş ve ailesine şöyle demişti: 'Siz bekleyin, (şu uzakta) bir ateş bulunduğunu farkettim; belki ondan size bir kor parçası getiririm veya ateşin başında bir kılavuz bulurum.' Onun yanına geldiğinde kendisine şöyle seslenildi: Ey Mûsâ! İyi bil ki ben, evet yalnız ben senin Rabbinim; artık pabuçlarını çıkar, çünkü şu anda kutsal vadide, Tuvâ'dasın."

(Tâhâ 20/9-12)

Hz. Mûsâ'yı kendi gözetiminde yetiştiren Yüce Allah, Hz. Muhammed'e bu âyetleri indirerek peygamberinin kendi gözetimi altında olduğunu bildiriyordu. Vahyin ilk yıllarında inen Duhâ sûresinde ifade edilen Allah'ın desteği, Hz. Mûsâ'nın kıssası ile yeniden hatırlatılıyordu: *"Rabbin seni bırakmadı ve sana darılmadı; elbette işin sonu senin için öncesinden daha hayırlı olacaktır. Rabbin sana mutlaka iyiliklerde bulunacak, sen de memnun olacaksın. O seni yetim bulup barındırmadı mı? Seni yol*

---

35 Hûd 11/107.
36 Yûsuf 12/21.
37 Âl-i İmrân 3/54.

bilmez hâlde bulup yol göstermedi mi? Ve seni yoksul bulup zengin etmedi mi?"[38] Hz. Mûsâ'nın haberlerini aktaran âyetler, böylece hem Hz. Peygamber'e hem de Müminlere güç ve cesaret veriyordu.[39] Tâhâ sûresinde Hz. Mûsâ kıssasının anlatımına Hz. Peygamber'e hitaben *"Mûsâ ile ilgili bilgi sana ulaştı mı?"*[40] şeklinde bir cümle ile başlanır. Taberî'nin (ö. 310/923) açıklamaları bizi, Hz. Peygamber'in ve Müminlerin bu âyetler indiğinde yaşamakta olduğu şartlara götürür. Taberî, Allah'ın bu âyetleri Müşriklerden gördüğü şiddet karşısında elçisini rahatlatmak için indirdiğini belirtir. Bunlarla Yüce Allah elçisini desteklemiş, elçilik görevine daha çok sarılmaya ve Allah'a kullukta güçlükleri göğüslemeye özendirmiştir. Zira ona kendisi gibi peygamber olan Hz. Mûsâ'nın Firavun'dan, halkından ve İsrâiloğullarından gördüğü sıkıntıları anlatmıştır. Ayrıca onun bir bebek, çocuk, delikanlı ve nihayet olgun bir insan olarak karşılaştığı sınama ve zorluklardan söz etmiştir.[41]

Hz. Mûsâ, kayınpederine söz verdiği süreyi tamamlamıştı. Çünkü o, sözünde duran birisiydi. Medyen'den ailesiyle birlikte Mısır'a yola çıkabilirdi artık. Yola çıktıktan bir süre sonra yolunu kaybetti.[42] Tûr tarafında bir ateş gördü. Ailesine: *"Siz bekleyin; ben bir ateş gördüm, oradan size bir haber veya ısınmanız için bir parça ateş getiririm."* dedi."[43] Âyette geçen ve ateş diye çevrilen *"nâr"* kelimesi hakikatte Yüce Allah'ın nuru olarak da yorumlanmıştır.[44] Ateşin yanına varınca, ona şöyle bir ses gelir: *"Ey Mûsâ! İyi bil ki ben, evet yalnız ben senin Rabbinim; pabuçlarını çıkar, şu anda kutsal vadide, Tuvâ'da bulunuyorsun."*[45] Allah Teâlâ'nın Hz. Mûsâ ile konuşmasının niteliği bir başka âyette şöyle anlatılır: *"Ona Tûr'un sağ tarafından seslendik ve onu fısıldaşırcasına (kendimize) yaklaştırdık."*[46] Bu ifadeler, Hz. Mûsâ'nın Allah katındaki değerine de işaret eder. O artık bir peygamberdi: *"Ey Mûsâ! Ben seni seçtim, şimdi vahyedeceklerime kulak ver. Kuşkusuz ben, yalnız ben Allahım. Benden başka tanrı yoktur. O hâlde bana kulluk et, beni hatırında tutmak için namazı kıl. Onun vaktini herkesten gizlemiş olsam da, her bir kişinin yapıp ettiğinin karşılığını görmesi için kıyamet mutlaka gelecektir. Ona inanmayan ve kendi tutkularının peşinden gidenler*

38 Duhâ 93/3-8: Taberî, XIV, 487-489.
39 Hûd 11/120.
40 Tâhâ 20/9.
41 Tâhâ 20/9: Taberî, XVI, 18.
42 Tâhâ 20/10: Taberî, XVI, 18.
43 Kasas 28/28-29: İbn Ebî Hâtim, VIII, 2971, 2973; Mukātil b. Süleyman, III, 343; Taberî, XVIII, 240; Zemahşerî, III, 55.
44 Tâhâ 20/10: Mukātil b. Süleyman, III, 22.
45 Tâhâ 20/11-12: Taberî, XVI, 18.
46 Meryem 19/52.

sakın seni ona inanmaktan alıkoymasın, sonra sen de helâk olursun!"[47] Sonra Rabbiona şöyle sordu: *"'Nedir o sağ elindeki, ey Mûsâ?' O da şöyle cevap verdi: 'O benim asâmdır, ona dayanırım, onunla koyunlarıma yaprak silkelerim, onunla başka işler de yaparım.'"*[48] Bütün peygamberlerde olduğu gibi, Hz. Mûsâ da, ilâhî mucize, delil ve âyetlerle desteklenmişti.[49] Hz. Mûsâ, Allah'tan önce şu emri aldı: *"Asânı yere bırak!"* Mûsâ Allah'ın emrini yerine getirdi. Ancak *"asâyı yılan gibi kıvrılır görünce, dönüp arkasına bakmadan kaçtı."* Asâ hızla sağa sola saldırıyor, önüne çıkanı yutuyordu.[50] Bunun üzerine Yüce Allah ona şöyle seslendi: *"Ey Mûsâ! Beri gel, korkma, çünkü sen güvendesin."*[51] Sonra Allah ondan elini koynuna sokmasını istedi. Çıkardığında, eli kar gibi beyaz ve parlaktı. Bakanın gözünü alıyordu.[52] İşte bunlar onun Firavun'a peygamberliğinin delili olarak göstereceği iki mucizeydi.

Hz. Mûsâ, Firavun'u tevhide davet emrini alınca Yüce Allah'tan cesaret ve yardım diledi. Tebliğe ruh hâlinin iyi olması, etkili söz söyleme ve kardeşi Hârûn'un desteği gibi yardımları edinerek başlamak istedi. Çünkü büyük bir görev ve sorumluluk altına girmişti: *"Rabbim! Kalbime genişlik ver. İşimi kolaylaştır. Dilimdeki düğümü çöz ki sözümü anlasınlar. Yakınlarımdan birini de bana yardımcı ver. O kardeşim Hârûn olsun. Onunla gücümü pekiştir. Onu da görevime ortak et..."*[53] Peygamberlik görevini Hz. Hârûn ile beraber yapacaktı.[54] Vakit tamamdı; Mûsâ Mısır'a gelmişti, artık Firavun'a gidip hakikati dile getirebilirlerdi. Vahiy, *"Firavun'a âyetlerimle gidin, çünkü o çok azdı, ancak beni anmakta da gevşeklik göstermeyin."*[55] diyordu. Allah'ın elçileri eninde sonunda galip gelecekti: *"Yüce Allah şöyle buyurdu: 'Seni kardeşinle destekleyeceğiz ve size öyle bir güç vereceğiz ki, bu sayede size erişemeyecekler, mucizelerimizle siz ve size uyanlar üstün geleceksiniz.'"*[56] Yine de Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn, Firavun'un kendilerine zorbalıkla karşılık vermesinden korkuyorlardı.[57] Bu nedenle Yüce Allah: *"Korkmayın, bilin ki ben sizinle beraberim; işitirim, görürüm."* [58] buyurarak onları mânen destekliyordu.

47 Tâhâ 20/13.
48 Tâhâ 20/17-18.
49 Zâriyât 51/38.
50 Kasas 28/31, 32: Mukātil b. Süleyman, III, 344; İbn Ebî Hâtim, VIII, 2975.
51 Kasas 28/31.
52 Tâhâ 20/19-23: Mukātil b. Süleyman, III, 25; Ferrâ, II, 178; Zemahşerî, III, 61.
53 Tâhâ 20/25-35.
54 İbn Ebî Hâtim, VIII, 2422.
55 Tâhâ 20/42-43.
56 Kasas 28/35.
57 Tâhâ 20/45: Ferrâ, II, 180; Taberî, XVI, 76-77; Şuarâ 26/12-14.
58 Tâhâ 20/46: Taberî, XVI, 77; Şuarâ 26/10-17.

MÛSÂ (as), BÜTÜN ZORLUKLARA RAĞMEN YOLUNDAN DÖNMEDİ

وَاِذْ نَادٰى رَبُّكَ مُوسٰٓى اَنِ ائْتِ الْقَوْمَ الظَّالِم۪ينَۙ ﴿١٠﴾ قَوْمَ فِرْعَوْنَۜ اَلَا يَتَّقُونَ ﴿١١﴾
قَالَ رَبِّ اِنّ۪ٓي اَخَافُ اَنْ يُكَذِّبُونِۜ ﴿١٢﴾ وَيَض۪يقُ صَدْر۪ي وَلَا يَنْطَلِقُ لِسَان۪ي فَاَرْسِلْ
اِلٰى هٰرُونَ ﴿١٣﴾ وَلَهُمْ عَلَيَّ ذَنْبٌ فَاَخَافُ اَنْ يَقْتُلُونِۚ ﴿١٤﴾ قَالَ كَلَّاۚ فَاذْهَبَا بِاٰيَاتِنَٓا
اِنَّا مَعَكُمْ مُسْتَمِعُونَ ﴿١٥﴾

"Hani Rabbin Mûsâ'ya, şöyle seslenmişti: 'O zalimler topluluğuna, Firavun'un kavmine git. Onlar (zulümden) hâlâ sakınmayacaklar mı?' Mûsâ, 'Rabbim! Doğrusu beni yalancılıkla suçlamalarından korkuyorum. Göğsüm daralıyor, dilim dolaşıyor; onun için bu elçilik görevini Hârûn'a yükle. Ayrıca ben onlar nezdinde suçluyum; bu yüzden beni öldürmelerinden korkuyorum.' dedi. Allah, 'Hayır, asla böyle olmayacak!' buyurdu. 'Haydi ikiniz de mucizelerimizle gidin. Şüphesiz biz sizinle beraberiz, (her şeyi) işitmekteyiz.'"

(Şuarâ 26/10-15)

Hz. Mûsâ ve Hârûn, Firavun'un sarayına varıp gerçeği haykırırlar: *"Biz Rabbinin elçileriyiz. İsrâiloğullarını serbest bırak. Onlara eziyet etme, elçi oluşumuza dair delillerimiz de var, hidayeti isteyenlere ve ona ulaşanlara selâm olsun."*[59] İnsanlara konumlarına göre hitap etmek gerekti. Bu nedenle ne kadar zalim ve katil olursa olsun, yine de Firavun'a yumuşak ve kibar hitap edilmeliydi: *"Ona söyleyeceklerinizi yumuşak bir üslupla söyleyin, ola ki aklını başına toplar veya içine bir korku düşer."*[60] Âyet onlardan Firavun'un küfrünü doğrudan yüzüne vurarak değil, sert ve kırıcı olmadan dolaylı ve gerekirse dokunaklı bir şekilde doğruya çağırmalarını istiyordu.[61] Mûsâ çağrısını şöyle dillendirdi: *"(Küfür ve isyandan) arınmayı ve Rabbinin yoluna seni iletmemi ister misin?..."*[62]

59 Tâhâ 20/47.
60 Tâhâ 20/44.
61 Nâziât 79/18-19: Ferrâ, II,180; Taberî, XVI, 75; Zemahşerî, III, 66.
62 Nâziât 79/18-19: Zemahşerî, III, 67.

Hz. Mûsâ kardeşi ile birlikte her türlü riski göze alarak Firavun ve yakın çevresini akıllarını kullanmaya ve düşünmeye davet ediyordu: *"Mûsâ ve Hârûn saraya gidip 'Biz âlemlerin Rabbinin elçileriyiz.' deyince Firavun, 'Âlemlerin Rabbi de kimdir?' diye sordu. Mûsâ, 'Eğer gerçeğe inanmaya yatkınlığınız varsa bilin ki O, göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunan her şeyin Rabbidir.' diye cevap verdi. Firavun, yanında bulunanlara, 'Ne dediğini duydunuz değil mi?' dedi. Mûsâ, 'O, sizin de Rabbiniz, geçmişteki atalarınızın da Rabbidir.' dedi. Firavun, 'Size gönderilen bu elçiniz mutlaka aklını yitirmiş.' dedi. Mûsâ devamla şunu söyledi: 'Şayet aklınızı kullanırsanız anlarsınız ki O, doğunun, batının ve bu ikisi arasında bulunanların Rabbidir.'"*[63]

Firavun ise ön yargılı, alaycı, kibirli ve küstah bir tavırla veziri Hâmân'a yüksek bir kule yapmasını, böylece, göklere çıkıp belki Mûsâ'nın ilâhını görebileceğini söylüyordu. O bunu gerçekten doğruyu aradığı için yapmıyordu. Zaten Mûsâ'ya inanmıyordu. Bu nedenle *"Ben, onun yalancı olduğuna inanıyorum."*[64] diyordu.

Hz. Mûsâ çağrısını sürdürüp şöyle dedi: *"O, sizin de Rabbiniz, geçmiş atalarınızın da Rabbidir."*[65] O'ndan başka yaratıcı, hüküm verici ve evrenin işlerini yöneten yoktur. Firavun'u çileden çıkaran da bu sözler oldu. Çünkü bu, onun sahte ve asılsız rablik davasına karşı bir itirazdı. O, küstahça sorular sormaya Hz. Mûsâ da anlamlı ve hikmetli cevaplar vermeye devam etti: *"Firavun, 'Sizin Rabbiniz de kimmiş ey Mûsâ?' dedi. Mûsâ, 'Bizim Rabbimiz her şeye özüyle ve biçimiyle varlık veren, sonra da işin yolunu yordamını gösterendir.' diye cevap verdi. Firavun 'peki' dedi, 'Gelip geçen nesillerin durumu ne olacak?' Mûsâ, 'Onlar hakkındaki bilgi Rabbimin katındaki bir kitaptadır; Rabbim ne yanılır ne de unutur.' diye karşılık verdi."*[66]

Sıra Firavun'a peygamberlik kanıtlarını göstermeye gelmişti: *"Mûsâ ona en büyük mucizeyi gösterdi. O ise hemen yalanladı ve karşı çıktı. Sonra da sırtını döndü (Mûsâ'ya karşı) çalışmaya koyuldu. Derhal adamlarını toplayıp seslendi: 'Ben sizin en Yüce Rabbinizim!' dedi."*[67] Daha önce kendilerine gelen peygamberleri inkâr edenler gibi Firavun da Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn'u sihir yapmakla,[68] aklını yitirmiş olmakla itham ediyordu.[69] *"… İman etmeyi kibirlerine yediremediler; 'Bu düpedüz bir büyü!' dediler. Mûsâ şöyle dedi: 'Size gerçek ulaştığında böyle mi söylersiniz? Bu sihir mi!*

63 Şuarâ 26/23-28.
64 Mü'min 40/36, 37; Kasas 28/38.
65 Şuarâ 26/26.
66 Tâhâ 20/49-52.
67 Nâziât 79/20-24.
68 Kasas 28/36.
69 Şuarâ 26/27.

Oysa sihirbazlar gerçek bir başarıya ulaşamaz.'"[70] Bu sözler karşısında Firavun bütün zorbalar gibi: *"Benden başkasını tanrı edinirsen, yemin ederim ki seni zindanlarda süründürürüm!"* diye tehditler savuruyordu.[71] Hz. Mûsâ, bunun üzerine onu doğru düşünmeye çağırdı: *"Sana apaçık bir şey getirmiş olsam da mı?"* gerçeği kabul etmeyeceksin diye sordu: Firavun, *"Doğru söyleyenlerden isen haydi getir onu"* diyerek karşılık verdi. *"Bunun üzerine Mûsâ asâsını atıverdi; bir de ne görsünler, asâ düpedüz bir yılan oluvermişti! Sonra elini çıkardı; o da beyaz ışık saçan bir şeye dönüşmüştü! Firavun, adamlarına şöyle dedi: 'Doğrusu bu, çok bilgili bir sihirbaz! Yaptığı sihirle sizi yurdunuzdan çıkarmak istiyor…'"*[72] Bu ifadeleriyle, Hz. Mûsa'ya peş peşe iftiralar attı, halkı ona karşı kışkırtmak için elinden geleni yaptı.

Firavun Hz. Mûsâ'nın getirdiği kanıtları dikkate almak yerine onu nankörlükle suçluyordu: *"Biz seni çocukken himayemize alıp büyütmedik mi? Hayatının nice yıllarını aramızda geçirmedin mi?"*[73] Firavun, Hz. Mûsâ'yı kendine borçlu, minnet altında bırakmak istiyordu. Bir de ona işlediği cinayeti hatırlattı: *"Sonunda yapacağını yaptın! Sen nankörün birisin."*[74] Hz. Mûsâ ise ona şu karşılığı verdi: *"O nimet diye başıma kaktığın şey (gerçekte) İsrâiloğullarını kendine kul köle etmen(in bir neticesi) dir."*[75] Hz. Mûsâ'nın ısrarlı ve kararlı duruşu karşısında Firavun zorbalığına dönmeye niyetlendi:[76] *"Onunla beraber iman edenlerin oğullarını öldürün, kadınlarını sağ bırakın…"*[77] Hatta Firavun, onu bizzat kendi eliyle öldürmeyi bile düşünmüştü: *"'Bırakın beni de şu Mûsâ'yı öldüreyim! Tanrısına yalvarsın bakalım (kurtulabilecek mi)!? Çünkü onun, dininizi değiştirmesinden yahut ülkede huzursuzluk çıkarmasından kaygı duyuyorum.' dedi."*[78] Firavun'un bu tutumu karşısında Hz. Mûsâ'nın tek sığınağı ise, Yüce Allah'tan başkası değildi: *"Hesap gününe inanmayan her kibirli kişinin şerrinden, benim ve sizin Rabbiniz olan Allah'a sığındım."*[79]

Firavun ve kurmayları, Hz. Mûsâ'ya *"Sen, 'Bizi atalarımızı üzerinde bulduğumuz yoldan çeviresin de bu yerde nüfuz ve egemenlik ikinizin olsun diye mi aramıza*

70 Yûnus 10/75-78.
71 Şuarâ 26/29.
72 Şuarâ 26/32-35.
73 Şuarâ 26/18.
74 Şuarâ 26/19-20.
75 Şuarâ 26/22.
76 Mü'min 40/25: Taberî, XX, 308.
77 Mü'min 40/25.
78 Mü'min 40/26.
79 Mü'min 40/27.

geldin? Biz ikinize de inanacak değiliz!"[80] dediler. Böylece Hz. Mûsâ'yı iktidar ve egemenlik peşinde koşmakla suçladılar. Bu da Firavun'un bir başka yöntemi idi.

Firavun ve yakın çevresi, Hz. Mûsâ ile Hz. Hârûn'u sihirbaz zannettiklerinden,[81] kendilerini Mısır'dan çıkarıp, iktidarı ellerine almalarından korkuyorlardı.[82] Mekkeli Müşrikler de benzeri durumdaydı.[83] Velîd b. Mugîre'nin *"Bu Kur'ân, şu iki şehirden büyük bir kişiye indirilseydi ya!"*[84] itirazı ile Firavun'un, Hz. Mûsâ'yı küçümseyip aşağılarken söylediği *"Ben bu değersiz, zavallı, neredeyse söylediğini anlatmaktan aciz adamdan daha iyi değil miyim?"*[85] sözü örtüşmekteydi. Müminler de Mekke'de ağır baskı, işkence ve tehditler altında çaresiz kalmış, bunalmışlardı.[86] Bu karşılaştırmayı âyetler şöyle yapar: *"Firavun'un halkına da uyarılar gelmişti. Ama onlar bütün delillerimizi yalan saydılar, biz de onları üstün ve güçlü olana yaraşır biçimde kıskıvrak yakaladık. Şimdi söyleyin bakalım (ey putperestler), sizin inkârcılarınız şu anılanlardan daha mı iyi; yoksa sizin için kitaplarda bir kurtuluş hükmü mü var?"*[87]

Firavun, çevresindeki danışmanlarına Mûsâ (as) karşısında neler yapılabileceğini sordu. Danışman güruhu hemen Firavun'a akıl vererek gerçeği kimin söylediğinin bütün halkın önünde gösterilmesini önerdiler: *"Onu ve kardeşini bir süre alıkoy ve sihirbaz toplamak üzere şehirlere (adamlar) gönder; bütün bilgili sihirbazları sana getirsinler."* Bu öneri üzerine *"Sihirbazlar belli bir günün ilân edilmiş vaktinde bir araya getirildi. Halka da 'Siz de toplantıya gelmiyor musunuz?' denildi."*[88] Belirlenen günde büyük bir kalabalık toplandı. Mısırlılar tabii ki sihirbazların galip gelmesini istiyordu.[89] Sihirbazlar ilk iş olarak Firavun'a, *"Eğer biz üstün gelirsek bize bir mükâfat var mı?"* diye sordular. Firavun, *"Evet."* diye cevap verdi.[90] Sihirbazlar ellerindeki iplerini ve değneklerini attılar ve *"Firavun'un gücüyle elbette bizler üstün geleceğiz."* dediler. *"Sonra Mûsâ da değneğini yere attı; bir de ne görsünler, onun değneği onların düzdükleri sihirlerini yutuveriyor."*[91] Çünkü onların yaptıkları göz boyama, hayal ve aldatmadan ibaretti.[92] Onlar Mısır'ın en büyük sihirbazlarıydı. Sihirle

80 Yûnus 10/78.
81 A'râf 7/109; Zuhruf 43/30.
82 A'râf 7/110.
83 Lokmân 31/21; Zuhruf 43/22-24; Tekvîr 81/22; Kasas 28/57; Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, s. 349.
84 Zuhruf 43/31.
85 Zuhruf 43/52.
86 Kalem 68/51.
87 Kamer 54/41-43.
88 Şuarâ 26/36-39.
89 Şuarâ 26/41: Taberî, XVII, 568.
90 Şuarâ 26/41.
91 Şuarâ 26/44-45.
92 Şuarâ 26/44-45: Taberî, XVII, 569.

gerçeğin arasındaki farkı da en iyi onlar biliyordu. Bu gördükleri, olsa olsa sadece Yüce Allah'ın kudret ve inâyetiyle olabilecek bir şeydi.[93] Gördükleri karşısında *"hemen secdeye kapandılar. Âlemlerin Rabbine inandık."* dediler. Sonra da kendilerini izleyen halka dönerek *"Mûsâ'nın ve Hârûn'un Rabbine iman ettik."*[94] diye haykırdılar. Bunun üzerine *"Firavun: "Benim iznimi beklemeden ona iman ediyorsunuz, öyle mi? Anlaşılan o, size sihri öğreten üstadınızmış! Ama şimdi göreceksiniz! Ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama kestireceğim, hepinizi astıracağım!"* diye tehditlerini savurdu. Sihirbazlar da onun bu sözlerine şöyle karşılık verdiler: *"Hiç sorun değil! Nasıl olsa biz Rabbimize döneceğiz. İlk iman edenler olduğumuz için Rabbimizin hatalarımızı bağışlayacağını umuyoruz."*[95]

Firavun'un baskısı ve zulmü, İsrâiloğullarını çok korkutmuştu. Bu nedenle kendi içlerinden çıkmış, kendi öz akrabalarından olan bir peygambere bile iman etmeye cesaret edemiyorlardı: *"Mûsâ'nın kavminden ancak az sayıda insan, Firavun ve adamlarının kendilerine kötülük edeceğinden korka korka Mûsâ'ya iman etti. Çünkü Firavun o topraklarda gerçekten güç ve iktidar sahibiydi, üstelik kötülükte sınır tanımaz biriydi."*[96] Ancak sihirbazların iman etmesi İsrâiloğullarının iman etmesini hızlandırmıştı. Nitekim onlardan altı yüz bin kişinin Hz. Mûsâ'ya tâbi olduğu rivayet edilir.[97]

Firavun bu olanlardan sonra da zulmünü sürdürmekte kararlıydı. Bu defa, İsrâiloğullarından Hz. Mûsâ'ya iman eden gençlerin öldürülmesini bile emretmişti. Bu tablo karşısında Hz. Mûsâ kavmine, sadece *"Allah'tan yardım istemelerini ve sabretmelerini"* tavsiye etti.[98] İman edip teslim olanların, yalnız Yüce Allah'a güvenip dayanmalarını söyledi. *"Onlar da şöyle karşılık verdiler: Yalnız Allah'a dayanıp güvendik. Ey Rabbimiz, bizi zalimler topluluğunun baskı ve şiddetine mâruz bırakma. Bizi rahmetinle o Kâfirler topluluğundan kurtar."*[99] İsrâiloğulları Hz. Mûsâ'ya başlarına gelenlerden yakındı. Ona eskiden beri işkenceye uğradıklarını söylediler ve ondan buna bir çare bulmasını istediler. Bu talep sonrasında Hz. Mûsâ *"Umulur ki Rabbiniz düşmanınızı helâk eder ve nasıl hareket edeceğinizi görmesi için onların yerine sizi yeryüzüne hâkim kılar."* diyerek Allah'tan yardım diledi..[100]

---

93 Şuarâ 26/44-45: Taberî, XVII, 569.
94 Şuarâ 26/46.
95 Şuarâ 26/49-51.
96 Yûnus 10/83.
97 A'râf 7/128: Taberî, X, 371.
98 A'râf 7/128.
99 Yûnus 10/84-86.
100 A'râf 7/129.

Hz. Mûsâ'ya sadece İsrâiloğulları değil Firavun'un amcasının oğlu olduğu söylenen bir kişi de iman etmişti. O, Hz. Mûsâ'yı kastederek: *"Adamı, 'Rabbim Allah'tır.' dediği için öldürecek misiniz?"* diyerek durumu sorgulamaya başlamıştı. "Şüphesiz Allah, *aşırı giden, yalancılık eden kimseyi doğru yola eriştirmez."*[101] sözleriyle Firavun'un şirk koşup Allah'a iftira ettiğini, haksız yere cana kıyıp aşırı gittiğini söylüyordu.[102] Bu mümin adam, sözlerinin devamında eski kavimlerin âkıbetlerini hatırlatıyordu. Mısırlıların Hz. Yûsuf'u da inkâr ettiklerini ve kendini beğenenlerin basiretlerinin kalmayacağını belirtiyordu. Kendisinin onları tevhid inancına, sonsuz nimet ve cennetlere çağırırken, onların ise insanları bilgisizce şirke ve ateşe çağırdıklarını söylüyordu.[103] Rivayete göre benzer bir olay, yüzyıllar sonra Mekke'de meydana gelmişti. Allah Resûlü Kâbe'de namaz kılarken 'Ukbe b. Ebî Muayt müşriğinin saldırısına uğramıştı. Hz. Ebû Bekir de ona engel olmaya çalışmış ve "Rabbim Allah'tır diyeni öldürür müsünüz?" demişti. [104]

Kendilerine verilen bunca öğütten sonra hâlâ söz dinlemeyen bu topluluğun cezalandırılma vakti gelmişti: *"… Firavun'a uyanları, ders alsınlar diye kuraklık yılları ve ürün kıtlığı ile cezalandırdık."* İnkârcılar bir iyilikle karşılaştıklarında bunu kendi kazanımları olduğuna, kötü bir şeyle karşılaştıklarında ise bunu Mûsâ'nın uğursuzluğuna yoruyorlardı. İnatla Hz. Mûsâ'ya iman etmeyeceklerini açıkça söylüyorlardı: *"Ne getirirsen getir, biz sana inanacak değiliz."*[105] diyorlardı. Bunun üzerine onlara seller, çekirge, haşere, kurbağa sürüleri ve Nil nehrinin kana dönüşen suyu musallat edildi.[106] Başlarına belâlar gelmeye başlayınca, Hz. Mûsâ'ya gelip *"Bu belâlardan kurtulursak, sana iman edeceğiz."* diye söz verdiler. Bir de İsrâiloğullarının Mısır'dan çıkmasına müsaade edeceklerini bildirdiler. Ancak bu sıkıntılar kalkınca sözlerini tutmadılar.[107] Bunun üzerine Yüce Allah da onları cezalandırdı.[108]

Hz. Mûsâ, Allah'tan gelen emirle korkmadan halkını bir gece yola çıkardı.[109] Firavun da ordusunu topladı ve gün doğarken onları takibe koyuldu. O hâlâ kibrini sürdürüyor, *"Bunlar pek az ve önemsiz bir topluluktur."*[110] diyordu. "İki topluluk birbirini görünce, *Mûsâ'nın yanındakiler, 'Eyvah yakalandık.' dediler. O vakit "Mûsâ,*

101 Mü'min 40/28: Taberî, XXV, 313.
102 Mü'min 40/28: Taberî, XXV, 313.
103 Mü'min 40/28-46.
104 Buhârî, "Tefsîr", 65/40; İbn Kesîr, XII, 186.
105 A'râf 7/131-132.
106 A'râf 7/131-133: İbn Ebî Hâtim, V, 1544-1550.
107 Zuhruf 43/49-50.
108 A'râf 7/131-137.
109 Duhân 44/23; Tâhâ 20/77; Şuarâ 26/52.
110 Şuarâ 26/53, 54; Taberî, XVII, 573.

'Hayır! Rabbim şüphesiz benimledir, bana yol gösterecektir.' dedi."[111] *"Nihayet, âyetlerimizi asılsız saymaları ve onlardan gafil kalmaları sebebiyle kendilerini cezalandırdık ve onları denizde boğduk."*[112] *"Onlar geride nice bahçeler, nice pınarlar bıraktılar. Nice ekinler, nice güzel konaklar! Zevk ve sefasını sürdükleri nice nimetler! İşte böyle! Onları başka bir topluma miras bıraktık."*[113] *"İsrâiloğullarını denizin öteki yakasına geçirdik. Firavun ve ordusu da haksız yere onlara saldırmak üzere peşlerine düşmüştü. Sonunda Firavun boğulmak üzereyken şöyle dedi: 'Artık inandım ki, İsrâiloğullarının iman ettiğinden başka tanrı yokmuş! Ben de artık kendini O'na teslim edenlerden biriyim.' Şimdi mi? Oysa sen, daha önce hep başkaldırmış ve bozguncular arasında yer almıştın"* denilerek onun imanı kabul edilmedi.[114] Onlar cezayı hak etmişlerdi: *"Bize karşı öfkelendirici davranışlarını sürdürünce onlara hak ettikleri cezayı verdik ve hepsini suya batırdık. Onları, sonradan gelecek inkârcılara, bir ibret ve örnek kıldık."*[115]

HZ. MÛSÂ, HALKINI EĞİTMEK İÇİN BÜYÜK BİR FEDAKÂRLIK GÖSTERDİ

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوسٰى بِاٰيَاتِنَٓا اَنْ اَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ وَذَكِّرْهُمْ بِاَيَّامِ
اللّٰهِؕ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٥﴾

"Andolsun, Mûsâ'yı, 'Kavmini karanlıklardan aydınlığa çıkar ve onlara Allah'ın (güzel) günlerini hatırlat!' diye mucizelerimizle göndermiştik. Bunda çok sabreden, çok şükreden herkes için alınacak ibretler vardır."

(İbrâhîm 14/5)

Hz. Mûsâ, İsrâiloğullarını Firavun'un zulmünden kurtardıktan sonra, sıra şimdi onların doğru yolu görmelerine gelmişti. Artık onları bu büyük sıkıntılardan

111 Şuarâ 26/61-62.
112 A'râf 7136: Mukātil b. Süleyman, III, 346.
113 Duhân 44/19-28.
114 Yûnus 10/90-92.
115 Zuhruf 43/54-56; Zâriyât 51/40; Nâziât 79/25-26; Mü'min 40/45-46.

kurtaran Allah'a kulluk etmeleri gerekiyordu. Ne var ki İsrâiloğulları denizi geçip Ken'an diyarına gelir gelmez, orada putlara tapan bir topluluk gördü. Hemen Hz. Mûsâ'ya gidip *"Ey Mûsâ, bize de böyle ilâhlar (putlar) yapsana"* şeklinde istekte bulundular. Bunun üzerine Hz. Mûsâ, onlara tepki gösterirken dilinden şu cümleler döküldü:[116] *"Sizi kendi çağınızdaki tüm toplumlardan üstün kılmışken, Allah'tan başka bir ilâh mı arıyorsunuz? Siz gerçekten çok cahilmişsiniz!"*[117] Allah'ın şu sözlerini onlara hatırlattı: *"Hani Firavun'un adamlarından sizi kurtarmıştık. Onlar sizlere işkencenin en kötüsünü yapıyorlardı; oğullarınızı öldürüyorlar, kadınlarınızı sağ bırakıyorlardı. İşte bunda Rabbinizden büyük bir imtihan vardır."*[118]

İsrâiloğulları mukaddes topraklara kavuşunca, Yüce Allah Hz. Mûsâ ile tekrar görüşmek istedi.[119] Nitekim Tûr dağına geldiğinde Hz. Mûsâ: *"'Rabbim! Bana görün; sana bakayım.' diye yalvardı. Rabbi, 'Sen beni asla göremezsin. Fakat şu dağa bak; eğer o yerinde durabilirse sen de beni görebilirsin.' buyurdu. Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti; Mûsâ da bayılıp düştü. Kendine gelince dedi ki: 'seni eksikliklerden uzak tutarım, sana tövbe ettim; ben inananların ilkiyim.'"*[120] Tûr dağında Allah Teâlâ Hz. Mûsâ'yı herkesten daha üstün tutup seçtiğini göstererek ona yazılı levhalar vereceğini bildirdi. Hz. Mûsâ'dan onlara göre hareket etmesini, kavmine de onları emretmesini ve şükredenlerden olmasını istedi.[121]

Hz. Mûsâ Tûr dağına ikinci kez çıkarken[122] kardeşi Hârûn'u yerine vekil bırakmış ve ona bazı uyarılarda bulunmuştu.[123] Ancak geride bıraktığı İsrâiloğulları tevhid inancını zedelemek üzere çoktan harekete geçmişti bile. İçlerinden Sâmirî isimli bir sahtekâr, Mısırlılardan aldıkları ziynetleri toplayarak eritip altından bir buzağı yapmış ve onları bu puta tapmaya ikna etmişti: *"Sâmirî onlara böğürebilen bir buzağı heykeli yaptı. Kendi aralarında 'İşte bu sizin de tanrınız, Mûsâ'nın da tanrısıdır, fakat o bunu unuttu.' demeye başladılar."* Hz. Hârûn onların bu haddi aşan tavırlarına karşılık onlara öğüt üstüne öğüt verdi: *"Siz bununla sınanmaktasınız; şüphesiz Rabbiniz Rahmândır. Bana uyun ve emrime itaat edin."* dediyse de onlara sözünü dinletemedi. Onlar, *"Mûsâ yanımıza dönünceye kadar ona tapmaktan asla vazgeçmeyeceğiz."*

116 A'râf 7/138: Taberî, X, 409.
117 A'râf 7/140: Taberî, X, 412-413.
118 A'râf 7/141.
119 A'râf 7/142: Taberî, X, 417.
120 A'râf 7/143.
121 A'râf 7/144-145.
122 A'râf 7/142: Mukātil b. Süleyman, I, 104; Taberî, X, 415.
123 A'râf 7/142: Mukātil b. Süleyman, I, 104; Taberî, X, 416.

dediler.[124] Hz. Hârûn'un uyarıları da fayda vermedi. Bir sınamadan geçen İsrâiloğullarını bu kez de Sâmirî yanlış bir yola sürüklemişti.[125]

Hz. Mûsâ dönüp de halkının bir olan Allah'ı unutup buzağıya taptığını görünce, öfkeden elindeki levhaları yere atmıştı.[126] Hemen Hz. Hârûn'un üzerine yürüyüp yakasına yapışmıştı. Hz. Hârûn ise bu tepkiye karşı, *"Saçımı sakalımı çekme. Emin ol ki ben senin, 'Sözüme riayet etmedin de İsrâiloğullarının arasına ayrılık soktun!' diyeceğinden endişelenmiştim"* dedi. Öfkesi dinmeyen Mûsâ bu kez Sâmirî'ye dönerek, *"Peki senin zorun neydi ey Sâmirî?"* diye çıkışmıştı. O da şöyle cevap vermişti: *"Ben onların görmediklerini gördüm, bu yüzden elçinin bastığı yerden bir avuç (toprak) aldım ve onu (ziynet eşyasının eritildiği potaya) attım. Nefsim beni böyle yapmaya itti."* Hz. Mûsâ buna karşı şöyle *dedi: "Haydi git! Artık hayatın boyunca sana düşen 'Bana dokunmak yok!'*[127] *demekten ibarettir. Ve bil ki asla kaçıp kurtulamayacağın bir hesap günü de seni beklemektedir. Şimdi şu tapıp durmakta olduğun tanrına bir bak; biz onu iyice yakacağız, sonra da un ufak edip denize savuracağız! Sizin yegâne tanrınız o Allah'tır ki O'ndan başka ilâh yoktur. O ilmiyle her şeyi kuşatmıştır."*[128] Âyette geçen *"bana dokunmak yok"* ifadesi, ceza olarak onunla hiçbir sosyal ilişkinin kurulmaması şeklinde yorumlanmıştır.[129]

İsrâiloğulları bu kadar ileri gitseler de tövbe kapısı onlara da açıktı. Hz. Mûsâ yaptıklarını hatırlatıp onları tövbeye çağırdı: *"Şüphesiz buzağıyı tanrı edinmekle kendinize zulmettiniz. Onun için tövbe edin de nefislerinizi öldürün..."*[130] Âyette geçen "tövbe ve nefislerin öldürülmesi" ile ilgili tefsir kitaplarında değişik yorumlar yapılmıştır. Benzer yorumların Tevrat'ta da geçtiği görülmektedir. Söz konusu rivayetlere göre Hz. Mûsâ onlara birbirlerini öldürerek tövbe edeceklerini söyledi. Daha sonra Yüce Allah, Hz. Mûsâ'ya; öldürülenlerin günahlarının bağışlandığını, sağ kalanların ise tövbelerinin kabul edildiğini vahyetti.[131]

Hz. Mûsâ'ya tekrar Tûr dağı yolu görünmüştü. Halkı içindeki birtakım aklı yetmezlerin buzağıya tapmasının ardından Allah'ın çağrısına uydu ve Tûr dağına gitti. Bu günahtan Allah'a tövbe etmek için İsrâiloğullarının hayırlılarından seçtiği yetmiş kişiyle belirlenen günde oraya vardı. Ne var ki, onların hayırlıları da rahat

124 Tâhâ 20/88-91; A'râf 7/148.
125 Tâhâ 20/90: Taberî, XV, 144.
126 A'râf 7/150.
127 Tâhâ 20/94-97: İbn Ebî Hâtim, VII, 2433; Taberî, XV, 149.
128 Tâhâ 20/95-98.
129 Tâhâ 20/96: Taberî, XVI, 152.
130 Bakara 2/54.
131 Bakara 2/54: İbn Ebî Hâtim, I, 110; Mukātil b. Süleyman, I, 106.

durmadı: *"Ey Mûsâ, 'biz Allah'ı açıkça görmedikçe sana iman etmeyeceğiz.'"* dediler. Bunun üzerine onları yıldırım çarptı ve öldüler.[132] Hz. Mûsâ ayağa kalktı ve ağlayarak *"Ey Rabbim! Dileseydin onları ve beni daha önce helâk ederdin. İçimizdeki beyinsizlerin işledikleri yüzünden bizi helâk edecek misin? Bu iş, senin imtihanından başka bir şey değildir; onunla dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletirsin. Sen bizim velîmizsin. Artık bizi bağışla ve bize acı! Sen bağışlayanların en iyisisin. Bize bu dünyada da âhirette de iyilik yaz! Şüphesiz biz sana yöneldik."*[133] diye dua etti. Rableri bu yakarıştan sonra onları tekrar diriltti[134] ve onlardan gönderdiği vahye uyacaklarına dair söz aldı.[135]

İsrâiloğulları sözlerinde durmuyorlardı. Allah Teâlâ onları zulüm ve esaretten kurtarmış, Hz. Mûsâ önderliğinde özgür kılmıştı. Onlara verdiği vaatleri gerçekleştirmişti, ama onlar daha Hz. Mûsâ hayattayken Allah'a verdikleri sözü çiğniyorlardı. İşte buna bir örnek daha: İsrâiloğullarından iki kardeş, amcalarının mirasına konmak için bir gece vakti onun oğlunu öldürmüşlerdi. Cinayeti, suçsuz köylülerin üzerine attılar. Köylüler bunun üzerine Hz. Mûsâ'ya başvurdular. Hz. Mûsâ da Allah'a yöneldi. Bu esnada Cebrâil geldi ve onların bir inek kesmelerini emretti. Hz. Mûsâ onlara bu emri bildirdi. Kesilen ineğin bir kemiği ile öldürülen kimseye vuracaklar, o da dirilip katilini haber verecekti. Bu kez halk, Hz. Mûsâ'ya "Biz katili bulmanı istiyoruz, sen bize inek kesin diyorsun, *'Bizimle alay mı ediyorsun?'* dediler."[136] Sürekli ineğin özelliklerini sormaya başladılar. Hz. Mûsâ sorularına sabırla cevap verdi. Ancak sorular işi daha da zorlaştırıyordu. Çünkü her soru ineğin yeni bir özelliğini öğrenmeye yönelikti. Sonunda zor da olsa istenilen ineği bulup Allah'ın emrini yerine getirdiler.[137]

Yüce Allah, İsrâiloğullarına kutsal topraklara girmelerini emretti.[138] Ancak onlar, *"Ey Mûsâ! Orada zorba bir topluluk var, onlar oradan çıkmadıkça biz oraya asla giremeyiz. Ama oradan çıkarlarsa biz hemen gireriz."*[139] diyerek işi zora koşmaya başladılar. Hz. Mûsâ ise onları yine Allah'ın emrini yerine getirmeye ve O'na güvenmeye çağırıyordu: *"Eğer müminler iseniz yalnızca Allah'a tevekkül edin."*[140] Bu çağrıya

132 Bakara 2/55.
133 A'râf 7/154-156: Taberî, X, 468.
134 Bakara 2/56: Mukātil b. Süleyman, I, 105.
135 Bakara 2/61, 93: Taberî, II, 263.
136 Bakara 2/66-74: Mukātil b. Süleyman, I, 114; İbn Ebî Hâtim, I, 136.
137 Bakara 2/71.
138 A'râf 7/161.
139 Mâide 5/22.
140 Mâide 5/23.

ve iki cesur adamın tavsiyelerine karşın *"'Onlar orada bulundukları sürece biz oraya asla girmeyeceğiz. Sen ve Rabbin gidin savaşın; biz burada oturacağız!' dediler."*[141] Bu tavırları Hz. Mûsâ'yı çok üzdü: *"'Rabbim! Ben kendimden ve kardeşimden başkasına söz geçiremiyorum. Artık bizimle bu yoldan çıkmış kavim arasında sen hükmet.' dedi."*[142] Bunun üzerine, kırk yıl Tîh çölünde kalma cezası aldılar. Yüce Allah, kutsal toprakları onlara kırk yıl haram kıldı. Kutsal topraklara giremeyecekler, çölde şaşkın şaşkın, hor, hakir ve yoksul olarak yaşayacaklardı.[143] Ancak Allah burada da onları yalnız bırakmadı ve çeşitli nimetlerle korudu.[144] *"Bulutlarla gölgelendirilip; kudret helvası ve bıldırcın eti ile beslendiler."*[145] Çölde Mûsâ'dan su istediler, Hz. Mûsâ asâsıyla taşa vurup on iki kabile için on iki ayrı pınar fışkırttı.[146] Bir müddet sonra bu kez, Hz. Mûsâ'ya tek çeşit yemek yemekten şikâyet ettiler. Allah'ın onlara has verdiği yiyeceklerden bıktıklarını, sebze meyve türü yiyecekler istediklerini bildirdiler.[147] Sonunda isyan etme, haddi aşma ve peygamberleri öldürme suçlarından dolayı gazaba uğrayıp zillet ve meskenete mahkûm edildiler.[148]

Çeşitli sıkıntılarla imtihan edilen ve zorluklara göğüs geren Hz. Mûsâ,[149] bir ara uşağıyla "iki denizin birleştiği yere" kadar bir yolculuğa çıkar ve birlikte oraya ulaşırlar. Yollarına devam ederler ancak azık olarak taşıdıkları balığı orada unuturlar. Geri döndüklerinde, balığın bir şekilde denize ulaştığını ve yüzüp gittiğini anlarlar. Tam bu sırada orada *"Kullarımızdan birine katımızdan bir rahmet vermiş ve ona nezdimizden bir ilim öğretmiştik."*[150] diye bahsedilen bilge bir kişiyle bir yolculuğa çıkarlar. Bu kişi kendisine ilim ve özel yetenekler verilmiş, merhametli ve seçkin bir kuldu. Yolculuk sırasında, Hz. Mûsâ ile onun arasında bir dizi olay geçmişti. Bu kişi Allah'ın kendisine verdiği bilgi sayesinde olayların arkasındaki ilâhî planları bilmekte ve ona göre hareket etmekteydi. Hz. Mûsâ da ilim konusunda alçakgönüllü ve çok gayretli idi. Bu sebeple yolculuk boyunca bu bilge kişiye art arda sorular yöneltti. Çünkü bu kişinin, bindikleri gemiyi delmesine, suçsuz bir çocuğu öldürmesine ve yıkılmakta olan bir duvarı onarmasına anlam verememişti. Dolayısıyla bütün bu yaptıklarına karşı çıkmış ve onları sorgulamıştı. Oysa ilk bakışta yanlış sayılacak

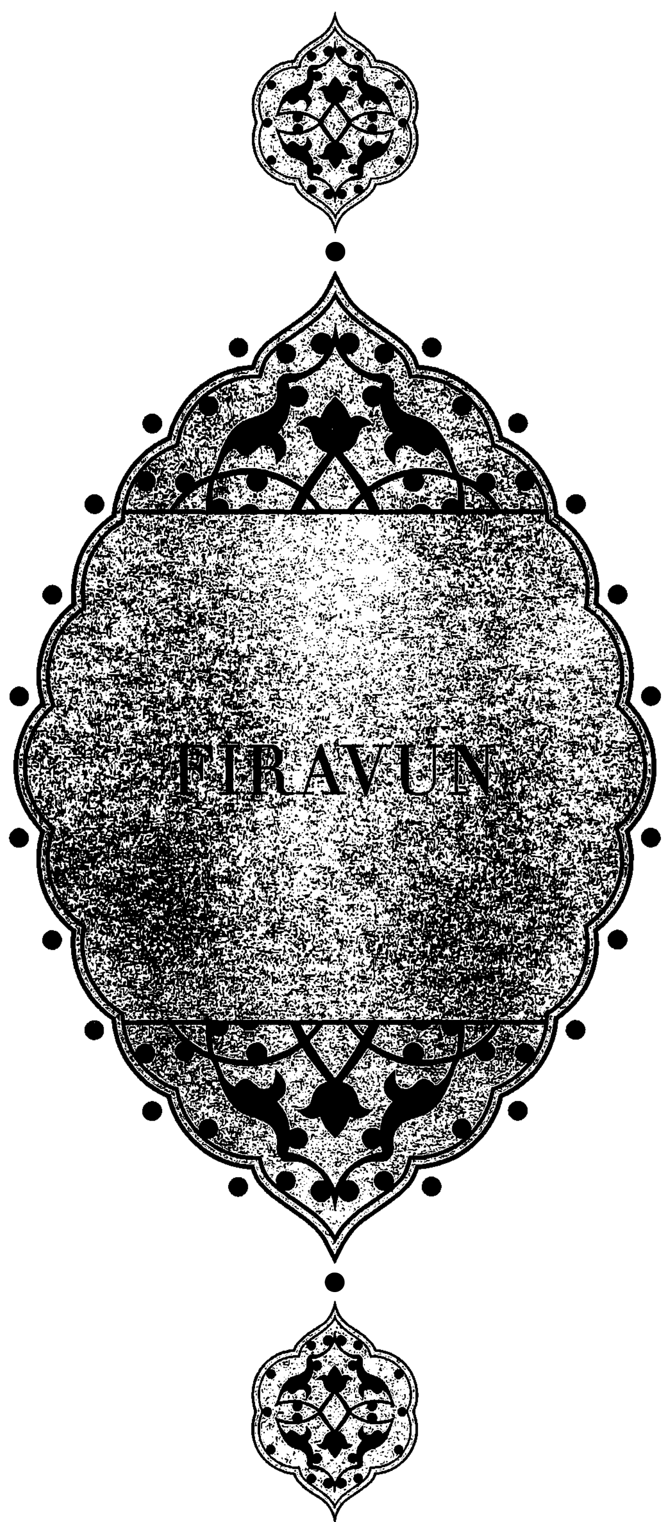
141 Mâide 5/24.
142 Mâide 5/25.
143 Mâide 5/26; A'râf 7/159, 160.
144 Bakara 2/59: Taberî, I, 708-709.
145 Bakara 2/57: Mukātil b. Süleyman, I, 108-109; Zemahşerî, I, 280; Taberî, I, 702, 704.
146 Bakara 2/61: Mukātil b. Süleyman, I, 110; Taberî, II, 6-8.
147 Bakara 2/61: Mukātil b. Süleyman, I, 111.
148 Bakara 2/61.
149 Kehf 18/60-82.
150 Kehf 18/60-65.

davranışların iç yüzü başkaydı. Bu bilge kişi, gemiyi delerek gasp edilmekten kurtarmıştı. Çünkü ileride gemileri zorla ele geçiren zorba bir kral vardı. Çocuğu öldürerek, onun, annesinin ve babasının cehenneme düşmesini engellemişti. Zira onları inkâra ve isyana sürükleme durumu vardı. Karşılarına çıkan bir duvarı onararak yetim çocukların emanetlerini koruma altına almıştı. Çünkü duvarın altında onlara ait bir define vardı.[151] O bilgili kişi de, *"... Ben bunları kendiliğimden yapmadım.*[152] *İşte, hakkında sabredemediğin şeylerin iç yüzü budur."*[153] diyerek yaptıklarının görünenin ötesindeki nedenlerini belirtmişti.

Kur'ân'da kendisinden en fazla söz edilen peygamber olan Hz. Mûsâ ve kıssasının Hz. Peygamber'in mücadelesinde bir iz düşümü vardır. Hz. Peygamber'in de çocukluğu çileli geçmişti. O da peygamberlikle görevlendirildikten sonra sihir ve yalanla suçlanmıştı. Onun da karşısında otorite ve sermayeyi temsil eden bir güç vardı. Doğrusu Mûsâ kıssası vahiy mücadelesinin doğası, insan ve toplumdan istenilenler konusunda ilk Müslümanlar için son derece eğitici idi. Aynı zamanda moral verici ve yüreklendirici idi de. Çünkü Mûsâ, karşısında güçlü bir saltanat olsa da köleleştirilmiş İsrâiloğullarını tevhide ve özgürlüğe kavuşturmuştu. Aynısı Hz. Muhammed (sas) için de olabilirdi. Nitekim Allah Teâlâ, her türlü maddî güç ve engellemelere rağmen, kendi yolunda gayret eden bütün peygamberleri sonunda muzaffer kılmıştır. Çünkü burada derin bir iman, günahlardan uzak, sabır, doğruluk ve teslimiyetle dopdolu bir hayat vardır. Yüce Yaratıcı, bu yardım ve desteğin sadece peygamberlere özgü olmadığını, gereğini yerine getiren bütün Müminlere verilen bir söz ve müjde olduğunu şöyle ilân eder: *"Allah, içinizden iman edip de dünya ve âhiret için yararlı işler yapanları kendilerinden önce geçenleri egemen kıldığı gibi onları da yeryüzünde mutlaka egemen kılacağına dair vaatte bulunmuştur..."*[154] Tevhid mücadelesi yapan, insanlığa tebliğ ve irşatta bulunan her bireyin ve toplumun bu kıssadan alacağı dersler işte bunlardır.

151 Kehf 18/65-82.
152 Kehf 18/82: Zemahşerî, II, 693.
153 Kehf 18/82.
154 Nûr 24/55.

FİRAVUN

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحٖيمِ

اِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْاَرْضِ وَجَعَلَ اَهْلَهَا شِيَعًا يَسْتَضْعِفُ طَٓائِفَةً مِنْهُمْ
يُذَبِّحُ اَبْنَٓاءَهُمْ وَيَسْتَحْيٖ نِسَٓاءَهُمْ اِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدٖينَ ﴿٤﴾

"Firavun, ülkede büyüklük taslamış, halkını da gruplara ayırmıştı. Gruplardan birini, erkek çocuklarını kıyımdan geçirip kızlarını sağ bırakarak güçsüz düşürmek istiyordu. Hiç kuşkusuz o huzur ve güveni bozanlardandı."

(Kasas 28/4)

وَاَضَلَّ فِرْعَوْنُ قَوْمَهُ وَمَا هَدٰى ﴿٧٩﴾

"Firavun kavmini saptırmış, doğru yolu göstermemişti."

(Tâhâ 20/79)

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَٓا اَيُّهَا الْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْر۪يۚ فَاَوْقِدْ ل۪ي يَا هَامَانُ عَلَى الطّ۪ينِ فَاجْعَلْ ل۪ي صَرْحاً لَعَلّ۪ٓي اَطَّلِعُ اِلٰٓى اِلٰهِ مُوسٰىۙ وَاِنّ۪ي لَاَظُنُّهُ مِنَ الْكَاذِب۪ينَ ﴿٣٨﴾ وَاسْتَكْبَرَ هُوَ وَجُنُودُهُ فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَظَنُّٓوا اَنَّهُمْ اِلَيْنَا لَا يُرْجَعُونَ ﴿٣٩﴾

"Firavun dedi ki: 'Ey ileri gelenler! Ben sizin için benden başka bir tanrı bilmiyorum. Ey Hâmân! Haydi benim için tuğla fırınını yak, bana bir kule yap. Belki oradan Mûsâ'nın tanrısını görürüm; ama kesinlikle onun bir yalancı olduğunu düşünüyorum.' dedi. Firavun ve askerleri, bize döndürülmeyecekleri kanaatine kapılarak yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar."

(Kasas 28/38-39)

وَقَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ اَتَذَرُ مُوسٰى وَقَوْمَهُ لِيُفْسِدُوا فِي الْاَرْضِ وَيَذَرَكَ وَاٰلِهَتَكَۜ قَالَ سَنُقَتِّلُ اَبْنَٓاءَهُمْ وَنَسْتَحْي۪ نِسَٓاءَهُمْۚ وَاِنَّا فَوْقَهُمْ قَاهِرُونَ ﴿١٢٧﴾

"Firavun'un kavminden ileri gelenler dediler ki; 'Seni ve tanrılarını bırakıp yeryüzünde bozgunculuk çıkarsınlar diye mi Mûsâ'yı ve kavmini serbest bırakacaksın?' Firavun, 'Biz onların oğullarını sürekli öldürüp kızlarını sağ bırakacağız. Elbette biz onları ezecek üstünlükteyiz.' dedi."

(A'râf 7/127)

وَاِذْ نَادٰى رَبُّكَ مُوسٰٓى اَنِ ائْتِ الْقَوْمَ الظَّالِم۪ينَۙ ﴿١٠﴾
قَوْمَ فِرْعَوْنَۜ اَلَا يَتَّقُونَ ﴿١١﴾

"Hani Rabbin Mûsâ'ya, şöyle seslenmişti: O zalimler topluluğuna, Firavun'un kavmine git. Onlar (zulümden) hâlâ sakınmayacaklar mı?"

(Şuarâ 26/10-11)

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوسٰى بِاٰيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُب۪ينٍۙ ﴿٩٦﴾ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۬ئِه۪
فَاتَّبَعُٓوا اَمْرَ فِرْعَوْنَۚ وَمَٓا اَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَش۪يدٍ ﴿٩٧﴾

"Gerçekten Mûsâ'yı da mucizelerimizle ve apaçık bir delille Firavun'a ve onun adamlarına gönderdik; fakat onlar (Mûsâ'ya değil) Firavun'un emrine uydular; oysa Firavun'un emri isabetli değildi."

(Hûd 11/96-97)

فَعَصٰى فِرْعَوْنُ الرَّسُولَ فَاَخَذْنَاهُ اَخْذًا وَب۪يلًا ﴿١٦﴾

"Firavun o peygambere karşı çıkmış,
biz de onu ağır bir şekilde cezalandırmıştık."

(Müzzemmil 73/16)

وَاَوْحَيْنَٓا اِلٰى مُوسٰٓى اَنْ اَلْقِ عَصَاكَۚ فَاِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَۚ ﴿١١٧﴾
فَوَقَعَ الْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَۚ ﴿١١٨﴾

"Biz de Mûsâ'ya 'asânı at!' diye vahyettik. Bir de baktılar ki bu, onların uydurduklarını yakalayıp yutuyor! Böylece gerçek ortaya çıktı ve onların yaptıklarının asılsız olduğu anlaşıldı."

(A'râf 7/117-118)

فَحَشَرَ فَنَادٰىۙ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ اَنَا رَبُّكُمُ الْاَعْلٰىۘ ﴿٢٤﴾ فَاَخَذَهُ اللّٰهُ نَكَالَ الْاٰخِرَةِ
وَالْاُولٰىۜ ﴿٢٥﴾ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِمَنْ يَخْشٰىۜ ﴿٢٦﴾

"(Firavun) derhal adamlarını toplayıp seslendi: 'Ben sizin en Yüce Rabbinizim!' dedi. Allah da ona ibretlik dünya ve âhiret cezası verdi. Elbette bunda Allah'a itaatsizlikten korkanların alacağı büyük bir ders vardır!"

(Nâziât 79/23-26)

وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلاً لِلَّذ۪ينَ اٰمَنُوا امْرَاَتَ فِرْعَوْنَۢ اِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ ل۪ي عِنْدَكَ
بَيْتاً فِي الْجَنَّةِ وَنَجِّن۪ي مِنْ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِه۪ وَنَجِّن۪ي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِم۪ينَۙ ﴿١١﴾

"Allah iman edenlere de Firavun'un karısını misal vermektedir: O, 'Rabbim! Yüce katında, cennette benim için bir ev yap; beni Firavun'dan ve yaptıklarından kurtar ve beni bu zalimler topluluğundan da selâmete çıkar!' demişti."

(Tahrîm 66/11)

وَقَالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ اِيمَانَهُٓ اَتَقْتُلُونَ رَجُلًا اَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللّٰهُ وَقَدْ جَٓاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْۜ وَاِنْ يَكُ كَاذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهُۚ وَاِنْ يَكُ صَادِقًا يُصِبْكُمْ بَعْضُ الَّذ۪ي يَعِدُكُمْۜ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْد۪ي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ ﴿٢٨﴾

"Firavun ailesinden olup imanını gizleyen bir mümin kişi şöyle dedi: 'Adamı, 'Rabbim Allah'tır.' dediği için öldürecek misiniz? Oysa o size Rabbinizden mucizeler getirmiştir. Eğer o yalancı ise yalanı kendisinedir. Eğer doğru söylüyorsa sizi tehdit ettiğinin (azabın), bir kısmı olsun gelip size çatar.' Şüphesiz Allah, haddi aşan, yalancı kimseyi doğru yola eriştirmez."

(Mü'min 40/28)

وَفِرْعَوْنَ ذِي الْاَوْتَادِۙ ﴿١٠﴾ اَلَّذ۪ينَ طَغَوْا فِي الْبِلَادِۙ ﴿١١﴾ فَاَكْثَرُوا ف۪يهَا الْفَسَادَۙ ﴿١٢﴾ فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍۙ ﴿١٣﴾

"(Görmedin mi, Rabbin) Kazıklı Firavun'a (ne yaptı?). İşte bunlar ülkelerde sınırı aşmışlardı, azgınlık etmişlerdi. Oralarda durmadan fesat çıkardılar. Bu yüzden Rabbin onların üzerine kırbaç gibi ceza yağdırdı."

(Fecr 89/10-13)

وَجَاوَزْنَا بِبَنٖٓي اِسْرَٓائٖيلَ الْبَحْرَ فَاَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدْوًاۜ حَتّٰٓى اِذَٓا اَدْرَكَهُ الْغَرَقُۙ قَالَ اٰمَنْتُ اَنَّهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا الَّذٖٓي اٰمَنَتْ بِهٖ بَنُٓوا اِسْرَٓائٖيلَ وَاَنَا۬ مِنَ الْمُسْلِمٖينَ ﴿٩٠﴾ آٰلْـٰٔنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدٖينَ ﴿٩١﴾ فَالْيَوْمَ نُنَجّٖيكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلْفَكَ اٰيَةًۜ وَاِنَّ كَثٖيرًا مِنَ النَّاسِ عَنْ اٰيَاتِنَا لَغَافِلُونَ۟ ﴿٩٢﴾

"Derken İsrâiloğullarını denizin öteki yakasına geçirdik. Firavun ve ordusu da haksız yere onlara saldırmak üzere peşlerine düşmüştü. Sonunda Firavun boğulmak üzereyken şöyle dedi: 'Şimdi inandım ki, İsrâiloğullarının iman ettiğinden başka tanrı yokmuş! Ben de artık kendini O'na teslim edenlerden biriyim.' Şimdi mi? Hâlbuki daha önce hep başkaldırmış ve bozguncular arasında yer almıştın. İşte bugün senin cesedini kurtaracağız ki, senden sonra gelenler için bir ibret olsun! Çünkü insanların pek çoğu gösterdiğimiz delillerin gerçekten bilincinde değildirler."

(Yûnus 10/90-92)

يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَاَوْرَدَهُمُ النَّارَۜ وَبِئْسَ الْوِرْدُ الْمَوْرُودُ ﴿٩٨﴾ وَاُتْبِعُوا فٖي هٰذِهٖ لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِۜ بِئْسَ الرِّفْدُ الْمَرْفُودُ ﴿٩٩﴾

"Firavun, kıyamet gününde kavminin önüne düşecek ve onları ateşe götürecektir. Gidilen o yer ne kötü! Onların burada da kıyamet gününde de lânet peşlerini bırakmadı; verilen 'ödül' ne kötü!"

(Hûd 11/98-99)

Konunun Kavramsal Bağlamı

Kur'ân-ı Kerîm'de anlatılan Firavun, Hz. Mûsâ'nın peygamberliği sırasında Mısır'ın başında olan kraldır. Hz. Mûsâ ve İsrâiloğulları kıssası, Kur'ân'da en geniş anlatılan kıssalardan biridir. Bu kıssa anlatılırken Firavun'un ismi 74 defa tekrar edilmektedir. Kur'ân'da Firavun, halkını küçümseyip zayıfları ezen, hakikate sırt çeviren bir kral olarak anılmaktadır. Gücünün büyüklüğü, "Kazıklar sahibi" (*zü'l-evtâd*)[1] unvanıyla da ifade edilmiştir. O, Hz. Mûsâ'nın, Yüce Allah'a inanması için yaptığı çağrıyı reddeden, onun karşısında büyüklük taslayan, böbürlenen (*istikbâr*),[2] en büyük ilâhın kendisi olduğunu iddia eden, toplumu fitne fesada sürükleyen (*fesâd*),[3] insanları doğru yoldan uzaklaştıran (*idlâl*),[4] azgınlık yapan (*tuğyân*),[5] aşırı giden, haddi aşan (*isrâf*),[6] hile ve tuzak (*keyd*) kuran[7] biridir. Firavun, çeşitli âyetlerde, ailesi, hanedanı (*âlü Fir'avn*),[8] ileri gelen adamları (*mele'*),[9] halkı (*kavmu Fir'avn*),[10] askerleri (*cünûdü Fir'avn*), sihirbazları (*seharatu Fir'avn*)[11] ve eşi (*imre'etu Fir'avn*)[12] ile birlikte anılmıştır. Bu anlatımlarda o, bütün adamlarıyla Yüce Allah'ın çağrısına savaş açan birisi olarak öne çıkarılır.

Firavun kelimesi, eski Mısır krallarının unvanıdır.[13] Türk hükümdarlarına *hakan* denildiği gibi, Mısır krallarına da *firavun* denilirdi.[14] *Firavun* kelimesi Arapçada "kibirli ve gururlu olmak" mânasına gelen *far'ane* veya *tefer'ane* şeklinde fiil kalıbına dönüştürülerek kullanılmıştır. Birisi,

---

1 Fecr 89/10; Sâd 38/12-13.
2 Yûnus 10/75.
3 A'râf 7/103.
4 Yûnus 10/88.
5 Tâhâ 20/24.
6 Yûnus 10/83.
7 Mü'min 40/37.
8 Bakara 2/49, 50; Âl-i İmrân 3/11; A'râf 7/130, 141.
9 A'râf 7/103, 109; Yûnus 10/75, 83, 88; Mü'minûn 23/46.
10 A'râf 7/127; Tâhâ 20/79; Şuarâ 26/11; Neml 27/12.
11 Yûnus 10/90; Tâhâ 20/58-73, 78; Kasas 28/6.
12 Tahrîm 66/11.
13 Bakara 2/49: Taberî, I, 642; İbn Atıyye, IV, 12; Lane, *An Arabic-English Lexicon*, VI, 2380.
14 Bakara 2/49: Taberî, I, 642; Bikāî, I, 355.

zulme ve kibre saplanınca, "adam firavunlaştı" (*tefer'ane'r-racülü*) denilir. Firavun kelimesinin Arapçaya, İbrânîceden veya Süryânîceden geçtiği ileri sürülmektedir.[16]

Firavun kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de sadece Hz. Mûsâ dönemindeki Mısır kralını ifade etmektedir. Meselâ, Hz. Yûsuf devrindeki kral için, Kur'ân'da, "seyyid", "azîz", "rab" ve "melik" kelimeleri kullanılmaktadır.[17] Hz. Mûsâ ve Firavun, hak ve bâtıl karşılaşmasında iki karşıt tarafı temsil eder. Buna göre, Hz. Mûsâ tevhidi, Allah'a kulluğu, hak ve adâleti, Firavun da Kārûn ve Hâmân gibi taraftarlarıyla inkârı, şirki, yanlış ve haksızlığı temsil etmektedir. Nitekim Bedir muharebesinde şirkin başındaki Ebû Cehil'in ölümü haber verildiği zaman, Hz. Peygamber (sav) onu Firavun'a benzetmiş, *"O, bu ümmetin Firavun'udur."* demişti.

---

15 Râgıb el-İsfahânî, s. 567.
16 Zemahşerî, *Esâsü'l-Belâga*, II, 19-20; A'râf 7/103: *Kur'an Yolu*, II, 564.
17 Yûsuf 12/41-43, 50.
18 İbn Hanbel, *el-Müsned*, I, 403, 444.

FİRAVUN, ALLAH'A ve MÜMİNLERE SAVAŞ AÇMIŞTI

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَٓا اَيُّهَا الْمَلَاُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْر۪يۚ فَاَوْقِدْ ل۪ي يَا هَامَانُ عَلَى الطّ۪ينِ
فَاجْعَلْ ل۪ي صَرْحاً لَعَلّ۪ٓي اَطَّلِعُ اِلٰٓى اِلٰهِ مُوسٰىۙ وَاِنّ۪ي لَاَظُنُّهُ مِنَ الْكَاذِب۪ينَ ﴿٣٨﴾ وَاسْتَكْبَرَ
هُوَ وَجُنُودُهُ فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَظَنُّٓوا اَنَّهُمْ اِلَيْنَا لَا يُرْجَعُونَ ﴿٣٩﴾

"Firavun dedi ki: 'Ey ileri gelenler! Ben sizin için benden başka bir tanrı bilmiyorum. Ey Hâmân! Haydi benim için tuğla fırınını yak, bana bir kule yap. Belki oradan Mûsâ'nın tanrısını görürüm; ama kesinlikle onun bir yalancı olduğunu düşünüyorum.' dedi. Firavun ve askerleri, bize döndürülmeyecekleri kanaatine kapılarak yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar."

(Kasas 28/38-39)

Allah Teâlâ, Mûsâ (as) ve Firavun'un haberlerini Mekke döneminde inen âyetlerde uzun bir döneme yayılacak şekilde anlatmıştır.[1] Bu kıssa ile Hz. Peygamber (sas), Hz. Mûsâ'nın yaşadıklarını hatırlayarak teselli bulurdu. Yüce Allah'ın inananlara verdiği destek Müminleri cesaretlendirirdi. Mekke'de Müslümanların, güçsüz ve sayılarının az oldukları bir dönemde inen Müzzemmil sûresindeki şu âyetler bunu gösteriyor: *"Doğrusu Firavun'a bir elçi gönderdiğimiz gibi size de hakkınızda tanık*

1 Kasas 28/3.

olacak bir peygamber gönderdik. Firavun o peygambere karşı çıkmış, biz de onu ağır bir şekilde cezalandırmıştık."[2] Yine vahyin ilk döneminde inen şu âyetler, hem Hz. Peygamber'e ve Müminlere bir destek hem de inanmayanlara bir ibret idi: *"Orduların, Firavun ve Semûd'un haberi sana ulaştı mı? Doğrusu inkârcılar bir yalanlama içindedirler. Oysa Allah onları arkalarından kuşatmıştır."*[3] Firavun'da, Allah'tan korkanlar için büyük ibretler vardır.[4] Taberî'ye (ö. 310/923) göre Cenâb-ı Hak bu sözlerle Hz. Peygamber'e şu mesajı vermiştir: "Ey Muhammed! Yüce Allah'a ve elçilerine savaş açanların haberi sana ulaştı. Önceki elçiler onların eziyet ve çirkinliklerine uğradılar ama sabrettiler. Öyle ise sen de onlar gibi sabret ve Müşriklere tebliğe devam et. Bil ki şayet seni onaylamaz, inanmazlarsa, onların sonu yok oluştur."[5] Kur'ân-ı Kerîm, Müşriklere, Firavun'u ve inkâr eden başka toplumları örnek verdikten sonra şu soruyu sorar: *"Şimdi söyleyin bakalım (ey putperestler), sizin inkârcılarınız şu anılanlardan daha mı iyi; yoksa sizin için kitaplarda bir kurtuluş hükmü mü var?"*[6] Mekke'de inen son sûrelerde bile, Firavun'un ve adamlarının ibretlik kıssası anlatılmıştır.[7] Firavun ve kavminin Hz. Mûsâ ve ona inananları ortadan kaldırmak için yaptıkları toplantılar, Kureyş'in ileri gelenlerinin, hicret öncesinde Dâru'n-Nedve'de toplanarak Hz. Peygamber (sas) için ölüm kararı vermelerini hatırlatmaktadır. Firavun'un Hz. Mûsâ ve inananlara zulmü, onların Mısır'dan hicreti ve karşılaştıkları güçlükler, Peygamberimiz Hz. Muhammed'in hayatındaki zorluklara çok benzer. Firavun deniz kıyısında onlara yetiştiği esnada, kavminin telâşına karşılık Hz. Mûsâ, *"Hayır! Eminim ki Rabbim benimledir, bana bir çıkış yolu gösterecektir."*[8] şeklinde kavmini teselli etmişti. Aynı şekilde Peygamber Efendimiz de hicret sırasında, Sevr mağarasında yakalanacaklarını düşündükleri zaman, Hz. Ebû Bekir'i *"Tasalanma! Allah bizimle beraberdir."*[9] diyerek teselli edecektir. Medine döneminde ise bu defa Firavun'un zulmü, Allah'ın onları bu zulümden kurtarışı ve bahşettiği nimetler Yahudilere hatırlatılmıştır: *"Hatırlayın ki sizi Firavun'un adamlarından kurtardık."*[10]

Kur'ân-ı Kerîm'de Firavun hakkındaki ilk tespit, onun kötülükte sınır tanımaması ve halkına tepeden bakmasıdır.[11] O, kibir ve gurura kapılmış, Yaratıcısını

2 Müzzemmil 73/15-16: Bikâî, XXI, 24.
3 Burûc 85/17-20.
Nâziât 79/25-26.
Burûc 85/17-18: Taberî, XXIV, 285.
6 Kamer 54/43.
7 Ankebût 29/39-40.
8 Şuarâ 26/62.
9 Tevbe 9/40.
10 Bakara 2/49-50.
11 Yûnus 10/83; Tâhâ 20/79.

unutmuştur.[12] Zulüm, kibir, haddini aşma ve ilâhlık taslama ile özdeşleşmiş bir kişilik,[13] Allah'a ve peygamberlerine karşı gelen Firavun gibi zorbaların temel özelliğidir.[14] O, gücüne güvenerek, kendini yeterli görmüş ve sınır tanımaz olmuştur.[15] O, halkını cehennem ateşine çağıran kötü bir önderdir.[16] Sahip olduğu gücü kaybetmesi, çıkarlarının zarara uğraması onun en büyük endişesi ve korkulu rüyası olmuştur.[17]

Kıssa, Firavun'un gördüğü bir rüya ve kâhinlerin bunu "tahtının yıkılacağı" yönünde yorumlaması ile başlar. Hz. Mûsâ'nın doğumundan önce Firavun, kâhinlerin kehaneti ve veziri Hâmân'ın telkiniyle, tahtını tehlikeye sokacağından korktuğu çocuğun doğmasına engel olmak ister. Bunun için, İsrâiloğullarının yeni doğan bütün erkek çocuklarının öldürülmesi kararını alır ve bu kararı uygular.[18] Bu sırada, annesi Hz. Mûsâ'yı gizlice ve korku içinde dünyaya getirmiştir. Onu, Allah'ın ilhamı ile bir sandık içinde Nil nehrine bırakır. Bu sandık, daha sonra Firavun'un eşi tarafından bulunacaktır.[19] Firavun'un ve yandaşlarının korktuklarını başlarına getirecek olaylar dizisi böylece başlamıştır. Onlar, Allah'ın takdirinin hiç de farkında değillerdir.[20] Yüce Allah önce çocuğun Firavun'un kendi sarayında, yanı başında büyümesini sağlamıştır.[21]

Firavun, ülkesinde kendisini her şeyin hâkimi kabul etmektedir.[22] Bu düşüncesini ve kibrini *"Ben sizin en Yüce Rabbinizim!"*;[23] *"Sizin için benden başka bir tanrı bilmiyorum."*[24] sözleriyle dile getirmektedir. Allah'a savaş açan, halkına zalimce davranan bu kral, bir süre sonra Hz. Mûsâ ve kardeşi Hz. Hârûn'u karşısında bulacaktır.[25] Onlar, Allah'ın elçisi olarak Firavun'a gelecek, onu ve çevresindekileri Yüce Allah'ı biricik Rab olarak kabul etmeye çağıracaklardır.[26] Buna karşın Firavun önce Hz. Mûsâ'nın, kendi sarayında yetiştirildiğini hatırlatarak, *"Biz seni çocukken himayemize alıp büyütmedik mi? Hayatının nice yıllarını aramızda geçirmedin mi? Sonunda*

12 Kasas 28/4: Âlûsî, XX, 42-43.
13 Tâhâ 20/77-79; İsrâ 17/103; Zuhruf 43/55-56; Bakara 2/50: Bikāî, XIV, 339.
14 Hâkka 69/9-10; Enfâl 8/52-54; Kasas 28/4; Mü'minûn 23/45-46.
15 Tâhâ 20/24: Mukātil b. Süleyman, *el-Vücûh ve'n-Neẓâ'ir*, s. 214; Alak 96/6-7.
16 Kasas 28/40-42; Hûd 11/98-99.
17 A'râf 7/127: Kurtubî, IX, 2999-3000; Elmalılı, VII, 2257.
18 Kasas 28/4: Mukātil b. Süleyman, III, 326; Taberî, XVIII, 152.
19 Kasas 28/7-8; Tâhâ 20/39: İbn Kuteybe, *Te'vîlü Müşkili'l-Ḳur'ân*, s. 79.
20 Kasas 28/8.
21 Kasas 28/9.
22 Nâziât 79/23-24: Bikāî, XXI, 233.
23 Nâziât 79/24.
24 Kasas 28/38.
25 Şuarâ 26/15-16; Zâriyât 67/38; A'râf 7/104-105; Tâhâ 20/49-52; Şuarâ 26/16-17.
26 Tâhâ 20/42-43; Yûnus 10/75.

yapacağını yaptın. Sen nankörün birisin!"[27] diyecek ve onu nankörlükle suçlayacaktır. Halkına da *"'Ey milletim! Mısır'ın mülkiyeti benim değil mi? Şu ırmaklar ayaklarımın altında akmıyor mu? Bunları görmüyor musunuz? Ayrıca ben bu değersiz, neredeyse söylediğini anlatmaktan aciz adamdan daha iyi değil miyim?'"* diyecektir.[28]

Firavun, Hz. Mûsâ'ya inanmıyor, onu küçük görüyor ve aşağılıyordu. Ondan peygamberliğine kanıt göstermesini istedi.[29] *"Eğer bir mucize getirdiysen ve gerçekten doğru söylüyorsan onu göster bakalım."*[30] dedi. Hz. Mûsâ da bunun üzerine Allah'ın izniyle ona mucizeler gösterdi; asâsını yere attığında asâ, birden yılana dönüşmüş, daha sonra elini koynuna sokup çıkardığında ise eli bembeyaz parlamıştı.[31] Ne var ki, bu mucizeler Firavun'u hiç etkilememişti. Firavun, inanmak yerine kendi ilâhlığını iddia etmekten vazgeçmiyor, halkını da ilâhlığını kabule zorluyordu: *"Hemen yalanladı ve karşı çıktı. Sonra da arkasını dönüp gitti. (Mûsâ'nın getirdiğini iptal etmek için) çalışmaya koyuldu. Derhal adamlarını toplayıp, 'Ben sizin en Yüce Rabbinizim!' diye seslendi."*[32] O ve yanındaki ileri gelen adamları Mûsâ'nın gösterdiği mucizeleri, kendi sihirbazlarının yaptığı göz boyamalar gibi gördüler. Tıpkı Kureyş'in Hz. Peygamber'e dedikleri gibi, Hz. Mûsâ'ya da sihirbaz dediler.[33] Atalarının dinini terk etmedikleri gibi suçlamalarına devam ettiler: *"Bizi atalarımızı üzerinde bulduğumuz yoldan çeviresin de bu yerde nüfuz ve egemenlik ikinizin olsun diye mi aramıza geldin?"*[34] Yine Kureyşlilerin yaptığı gibi, doğruya çağıran peygamberi aklını yitirmekle suçladılar: Meselâ Firavun, Hz. Mûsâ'yı kastederek *"Size gönderilen bu elçiniz mutlaka delidir."*[35] diyordu. *"Sizin Rabbiniz de kimmiş ey Mûsâ?"* diyerek alay etmeye devam ediyordu. Mûsâ *"Bizim Rabbimiz her şeye özüyle ve biçimiyle varlık veren, sonra da işin yolunu yordamını gösterendir."*[36] diye cevap verince de bu kez aklınca itirazını sürdürüyor: *"Peki ya ilk nesillerin (kurûnu ûlâ) durumu ne olacak?"*, "Onlar içinde Allah'a kulluk etmeyen, O'ndan başkasına tapan niceleri vardı, Allah onlara ne yapacak?"[37] diyerek alaylarına devam ediyordu. Mûsâ (as) da *"Onlar hakkındaki bilgi Rabbimin katındaki bir kitaptadır; Rabbim ne yanılır ne unutur."* diyerek,

---

27 Şuarâ 26/18-20, 54: Mâtürîdî, X, 289-290.
28 Zuhruf 43/55-56; Zuhruf 43/51: Kurtubî, XIX, 59.
29 Şuarâ 26/18-31: Bikāî, XIV, 20-21.
30 A'râf 7/106.
31 Tâhâ 20/17-22.
32 Nâziât 79/20-25.
33 A'râf 7/107-112; Tâhâ 20/56; Neml 27/13-14; Kasas 28/36.
34 Yûnus 10/78: Mâtürîdî, VII, 94.
35 Şuarâ 26/27.
36 Tâhâ 20/49-50.
37 Tâhâ 20/51: İbn Kesîr, IX, 344.

tebliğini sürdürüyor, Yüce Allah'ın onların da bütün yaptıklarını Levh-i Mahfûz'da kayıt altında tuttuğunu bildiriyordu.[38]

Hz. Mûsâ'nın gerçeğe çağrısı karşısında ne yapacağını bilemeyen ve şaşkına uğrayan Firavun, *"Bırakın beni de şu Mûsâ'yı öldüreyim! Tanrısına yalvarsın bakalım (kurtulabilecek mi)! Çünkü onun, dininizi değiştirmesinden yahut ülkede huzursuzluk çıkarmasından kaygı duyuyorum."* demeye başladı.[39] Onun bu şekilde Allah'ın elçisine eziyet etmeye ve onu öldürmeye kalkışması[40] taşkınlığının nerelere vardığını gösteriyordu. İşte tam bu noktada Firavun'a en ciddi itiraz kendi sarayından geldi. Sarayda imanını gizleyen iki inanmış kişi vardı, biri Firavun'un, adını rivayetlerden öğrendiğimiz eşi Âsiye[41] diğeri de yine Firavun ailesinden başka birisiydi.

Kur'ân-ı Kerîm'de Âsiye'den, ismi verilmeksizin "Firavun'un karısı" şeklinde bahsedilmektedir. O, Hz. Meryem ile birlikte Allah'a olan derin bağlılıkları, imandaki kararlılık ve samimiyetleri sebebiyle Müminlere örnek gösterilmiştir. Anlaşılan o da Firavun'un baskı ve eziyetinden zarar görmektedir. Nitekim âyette onun Allah'a sığındığı şöyle anlatılır: *"'Rabbim!' demişti, 'Yüce katında, cennette benim için bir ev yap; beni Firavun'dan ve yaptıklarından kurtar ve beni bu zalimler topluluğundan da selâmete çıkar!'"*[42] Onun dünyanın şatafat ve görkeminde gözü yoktu. O, hayatın geçiciliğinden âhiretin ebedî mutluluk ve nimetlerine yönelmişti.

İmanını gizleyen diğer kişi, Firavun ve taraftarlarına gerçeği anlatmaya çalışmıştı. Kur'ân, bu mümin kişinin nasihatlerini, Allah'ın dininin temel hedeflerini ortaya koyuşunu şöyle aktarmaktadır: *"Ey kavmim! Bana uyun, sizi doğru yola götüreceğim. Ey kavmim! Bu dünya hayatı bir sürelik yararlanmadan ibarettir; âhirete gelince, ebedîlik yurdu işte orasıdır. Kim bir kötülük yapmışsa sadece o kötülüğünün miktarınca ceza görecektir; kim de -erkek olsun kadın olsun- inanmış bir kişi olarak dünya ve âhirete yararlı iş yapmışsa işte böyleleri de cennete girecekler, orada kendilerine hesapsız nimetler verilecektir."*[43] Bu kişi, Firavun ve yanındakilerin huzurunda Hz. Mûsâ'yı savunma cesareti göstermiştir: *"Rabbim Allah'tır diyen ve Rabbinizden size açık delilleri getiren bir kimseyi mi öldüreceksiniz!"*[44] Hatta bu mümin kişi, Firavun ve taraftarlarına, önceki inkârcı halkların başına gelenleri de hatırlatmıştır.[45]

38 Tâhâ 20/52: İbn Kesîr, IX, 344.
39 Mü'min 40/26.
40 Mü'min 40/26-27.
41 Buhârî, "Enbiyâ", 32, 46.
42 Kasas 28/9; Tahrîm 66/11: Kurtubî, XXI, 104.
43 Mü'min 40/38-40.
44 Mü'min 40/28.
45 Mü'min 40/29-33.

Tabii ki Firavun ve hanedanı bu konuşmaları ciddiye almayacaktır.[46] Söz konusu âyeti Hz. Peygamber'e yapılan bir saldırı esnasında Hz. Ebû Bekir'in de Müşriklere hatırlattığını görüyoruz. Rivayete göre bir gün Ukbe b. Ebî Muayt, Hz. Peygamber'i Kâbe avlusunda namaz kılarken görünce ona yönelerek elbisesiyle onu boğmaya çalışmıştır. Olayı gören Hz. Ebû Bekir koşarak Hz. Peygamber'i savunmuş, Müşriklere de bu âyet-i kerîmeyi okumuştur: *"Rabbim Allah'tır diyen ve Rabbinizden size açık delilleri getiren bir kimseyi mi öldüreceksiniz!"*[47]

Kur'ân-ı Kerîm'de Firavun, Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn'a karşı çıkan ilk kişi olmakla birlikte yalnız değildi. Âyetlerde onunla birlikte hareket eden halkına, adamlarına, ordusuna ve yakın çevresine de dikkat çekilmiştir.[48] Şu âyette de yapılan zulümlerin sorumlusu Firavun olmasına rağmen, çevresinden aldığı yardıma işaret edilmiştir: *"Hatırlayın ki sizi Firavun'un adamlarından kurtardık. Onlar size işkencenin en kötüsünü revâ görüyorlar, erkek çocuklarınızı boğazlıyorlar, kızlarınızı sağ bırakıyorlardı."*[49]

Kur'ân'ın çeşitli âyetlerinde Firavun'un hânedanı, onun ileri gelen kurmayları Hâmân, Kārûn ve ordusundan söz edilmektedir. Tefsirlerde Hâmân'ın, Firavun'un veziri veya saraydaki önemli şahsiyetlerden biri olduğu belirtilir.[50] Kārûn ise, Firavun'un yanında efsanevî zenginliğinden bahsedilen birisidir.[51] Bunlar, Firavun'a her yönden uyum sağlayan ve öneriler sunan, onun emirlerini dinleyen ve yaptığı işlerde kendisine destek olan kişilerdir.[52] Bu nedenle Hz. Mûsâ'nın tebliği sadece Firavun'a değil aynı zamanda onun etrafında bulunan kişilere de yöneliktir. *"Andolsun biz Mûsâ'yı âyetlerimizle ve apaçık bir kanıtla Firavun, Hâmân ve Kārûn'a gönderdik. Fakat onlar, 'O bir yalancı, bir sihirbaz!' dediler."*[53] Onlar, bu yüzden de aynı sonu paylaşacaklardır: *"Kārûn, Firavun ve Hâmân'ın âkıbeti de aynı oldu. Gerçekte Mûsâ onlara açık seçik deliller getirmişti; ama onlar yeryüzünde büyüklük tasladılar."*[54]

Kur'ân-ı Kerîm'de zaman zaman Firavun'un yakın çevresindeki ileri gelenlerden (*mele'*) söz edilir.[55] *"Sonra onların arkasından, âyetlerimizle Mûsâ'yı Firavun'a ve yakın çevresine gönderdik."*[56] âyetinde ifade edildiği gibi, Mûsâ (as) Firavun'u ve

---

46 Mü'min 40/23-46: Mukātil b. Süleymân, *el-Vücûh ve'n-Neẓâir*, s. 173.
47 Mü'min 40/28: İbn Kesîr, XXII, 185.
48 Bakara 2/50; A'râf 7/130; Kasas 28/40.
49 Bakara 2/49; Kasas 28/4: Taberî, I, 645; Râzî, XXIV, 225.
50 Kasas 28/6, 8, 38; Ankebût 29/39.
51 Kasas 28/76-82.
52 Kasas 28/39: İbn Atıyye, VII, 434.
53 Mü'min 40/23-24.
54 Ankebût 29/39-40: Taberî, X, 363-364.
55 A'râf 7/103, 109, 127; Yûnus 10/75, 83: Râgıb el-İsfahânî, s. 719.
56 A'râf 7/103: İbn Kuteybe, *Te'vîlü Müşkili'l-Ḳur'ân*, s. 391.

onun etrafında halkalanan lüks ve ihtişamlı bir hayat yaşayan topluluğu uyarmaya gelmiştir. Bu insanlar, Mısır ülkesinin yönetiminde sözü ve yetkisi olan kişilerdi.[57] Fitne, fesat peşinde idiler. Hatta şu âyette belirtildiği gibi onlar, Hz. Mûsâ'ya karşı Firavun'u tahrik edip yönlendiriyorlardı: *"Mûsâ'yı ve kavmini bırakıyorsun ki, seni ve ilâhlarını terk edip yeryüzünde fesat mı çıkarsınlar?"*[58] Firavun, onların sözüne itibar ediyor, görüşlerini alıyordu.[59] *"Sizi yurdunuzdan çıkarmak istiyor, ne yapmamı istersiniz?"* diyerek onlara fikir danışıyordu. Onlar da Firavun'un Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn'a karşı siyasetini belirliyorlardı. Meselâ Hz. Mûsâ ve kardeşini sihirbazlarla müsabaka için bekletip şehirlere toplayıcılar yollama fikrini Firavun'a onlar vermişlerdi.[60]

Rivayetlerde Firavun'un zamanında önce Hz. Mûsâ'ya iman eden ancak daha sonra dinden dönen Bel'am b. Bâûrâ'dan bahsedilir. Âyetlerde şöyle denmektedir:[61] *"Kendisine âyetlerimizi verdiğimiz, fakat onları bir kenara atan, bu yüzden şeytanın peşine taktığı, nihayet azgınlardan olan kişinin haberini onlara anlat. Eğer biz isteseydik o kişiyi delillerimizle yüceltirdik. Fakat o dünyaya saplanıp kaldı, hevesinin peşine düştü. İşte böylesinin hâli, kovsan da bıraksan da hep dilini çıkarıp soluyan köpeğin hâline benzer. Âyetlerimizi yalanlayan topluluğun durumu işte böyledir. Şimdi sen bu kıssayı anlat, umulur ki iyice düşünürler."*[62]

Gerek Firavun'un gerekse etrafındaki ileri gelenlerin yaşayışları; bâtıl inançlarına, çıkarlarına ve arzularına göre şekillenmiştir.[63] Onların tek kaygısı, saltanatlarını kaybetmektir. İsrâiloğullarını serbest bırakmaya karşı çıkma sebeplerinin başında da yine mevki ve nüfuz endişesi gelmektedir.[64] Firavun ve yandaşları, Hz. Mûsâ'yı da iktidarı ellerinden almaya çalışan, kendilerini yurtlarından çıkarmak isteyen bir büyücü olarak değerlendirmişlerdir.[65] Bu yüzden Firavun, ilâhlık iddiasını tekrarlayıp duracaktır: *"Ben sizin için benden başka tanrı bilmiyorum."*; *"Ben sizin en Yüce Rabbinizim."*[66] Onun bu iddiası, insandaki güç tutkusunun, benlik davasının nerelere varabileceğini gösteren ibretlik bir sözdür. Firavun'un bütün amacı, idaresi altındaki insanlar üzerinde kurduğu baskıyı sürdürmektir. Hükmüne karşı çıkanları

57 A'râf 7/103: Mâtürîdî, VI, 11; İbn Kesîr, VI, 358.
58 A'râf 7/127.
59 A'râf 7/109-114, 127; Şuarâ 26/25: Taberî, I, 645; X, 365-366.
60 A'râf 7/110-111: İbn Kuteybe, *Te'vîlü Müşkili'l-Ḳur'ân*, s. 294-295.
61 A'râf 7/175: İbn Kesîr, VI, 449.
62 A'râf 7/175-176.
63 Hûd 11/96-99.
64 Yûnus 10/78.
65 A'râf 7/123; İsrâ 17/101; Şuarâ 26/34.
66 Kasas 28/38; Nâziât 79/24.

zayıf düşürmeye, onları bölmeye ve en büyük tehdit olarak gördüğü peygamberleri zindanlara atmaya çalışmıştır.[67] Firavun, İsrâiloğullarına işkence etmeye ve erkek çocuklarını öldürmeye devam etmiştir.[68] Ancak İsrâiloğulları değil, asıl kendileri yok olmuştur. Çünkü Allah Teâlâ, yasasını mazlumlardan ve ezilenlerden yana koymuştur. Diğer peygamberler gibi Hz. Mûsâ'yı da onlara yardımcı olmak için göndermiştir. *"Oysa biz o ülkede güçsüz düşürülenlere lütufta bulunmak, onları önderler yapmak, onları (ülkelerinin) vârisleri kılmak istiyorduk. Onları belli bir yere yerleştirmek, Firavun'a, Hâmân'a ve ordularına, sakındıkları şeyi onların eliyle başlarına getirip göstermek (istiyorduk)."*[69]

GERÇEK KARŞISINDA YALANIN HİÇBİR GÜCÜ YOKTUR

وَاَوْحَيْنَٓا اِلٰى مُوسٰٓى اَنْ اَلْقِ عَصَاكَۚ فَاِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَۚ ﴿١١٧﴾
فَوَقَعَ الْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَۚ ﴿١١٨﴾

"Biz de Mûsâ'ya 'Asânı at!' diye vahyettik. Bir de baktılar ki bu, onların uydurduklarını yakalayıp yutuyor! Böylece gerçek ortaya çıktı ve onların yaptıklarının asılsız olduğu anlaşıldı."

(A'râf 7/117-118)

Firavun ve Mûsâ (as) arasındaki mücadelenin en dikkat çekici sahnelerinden birisi, o dönemin etkin gücü[70] olan sihirbazlarla Hz. Mûsâ'nın karşılaşmasıydı. Firavun, çevresinin de yönlendirmesiyle böyle bir karşılaşma hazırladı. Bunun için bir zaman belirlenmiş, halk da çağırılmıştı.[71] İsrâiloğullarını yok etmeyi planlayan Firavun şehirlere haber salıp kendi taraftarlarını toplanmaya çağırdı. Böylece onlara, kendilerinin ne kadar kalabalık ve güçlü, İsrâiloğullarının ise sayıca az ve önemsiz

67 Kasas 28/4; Şuarâ 26/29.
68 İbrâhîm 14/6; Mü'min 40/25.
69 Kasas 28/5-6.
70 A'râf 7/116.
71 A'râf 7/109-124; Tâhâ 20/57-73; Şuarâ 26/39-40.

bir cemaat olduğunu göstermek istiyordu.[72] Sihirbazlar Firavun'dan ödül istedi. O da bunu kabul etti ve onlara kendine yakın kimselerden olacakları sözünü verdi.[73] Sonunda Firavun, sihirbazlarını toplayarak geldi.[74] Kararlaştırılan vakit gelmiş, halk meydanı doldurmuştu. Herkes merak içindeydi, neticede Hz. Mûsâ asâsıyla halkın önünde sihirbazları mağlûp etti. Sihirbazlar, Hz. Mûsâ'nın yaptığının bir sihir, bir göz boyama olmadığını hemen anlamışlardı. Bunun üzerine Allah'a iman ettiler ve Firavun'un tehditlerine karşı iman dolu bir gönülle şöyle dediler: *"Biz de Rabbimize dönmüş oluruz. Sen, Rabbimizin âyetleri bize geldiğinde onlara inandık diye, sırf bu yüzden bizden intikam alıyorsun. Ey Rabbimiz! Bize sabırlar ver ve Müslüman olarak canımızı al!"*;[75] *"Bize gelen bunca apaçık kanıtlara ve bizi yaratana karşı asla seni tercih edemeyiz. Artık sen neye hükmedeceksen et; ama sen ancak bu dünya hayatında hükmünü geçirebilirsin. Hatalarımızdan ve bize zorla yaptırdığın sihirden ötürü bizi bağışlaması için Rabbimize kesin olarak iman ettik. Hayırlı ve sürekli olan Allah'tır."*[76] Firavun, halkına korku salarak, onların akıllarını başından almış,[77] sihirbazlar da ona boyun eğmişlerdi. Fakat gerçeği görünce, duraksamadan imana geldiler. Firavun, o denli kibirliydi ki, sihirbazların kendisinden izinsiz iman etmelerini kabullenemedi. Önce Hz. Mûsâ'yı sihirbazlıkla suçladı.[78] İftirası etki etmeyince bu sefer şiddete yöneldi. İnananların ellerini, ayaklarını çaprazlama kesme tehdidinde bulundu:[79] *"… Ben size izin vermeden ona iman ettiniz öyle mi? Şüphe yok ki bu, halkını şehirden çıkarmak için orada kurduğunuz bir tuzaktır. Ama yakında göreceksiniz!"*; *"Mutlaka ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim, sonra da hepinizi asacağım!"*[80] Fakat savrulan bu tehditler karşısında iman edenlerin cevabı da tam bir tevekkül ve teslimiyet örneği idi. Onlar bu tavırlarıyla Allah'a bağlanmanın insanda oluşturduğu üstün güç ve cesareti gösterdiler ve şöyle cevap verdiler: *"(Eğer böyle yaparsan), biz de Rabbimize dönmüş oluruz" dediler; "Sen, Rabbimizin âyetleri bize geldiğinde onlara inandık diye, sırf bu yüzden bizden intikam alıyorsun. Ey Rabbimiz! Bize sabırlar ver ve Müslüman olarak canımızı al!"*[81]

72 Şuarâ 26/53-54: Taberî, I, 660-661.
73 A'râf 7/114.
74 A'râf 7/115-119; Şuarâ 26/41-42; Tâhâ 20/60-69; Yûnus 10/80-82: Bikâî, VIII, 24.
75 A'râf 7/125-126.
76 Tâhâ 20/72-73; ayrıca bk. Şuarâ 26/40-48.
77 Yûnus 10/83; Zuhruf 63/54.
78 Tâhâ 20/71.
79 A'râf 7/123-126; Şuarâ 26/49-51: Taberî, X, 362-364.
80 A'râf 7/123-124.
81 A'râf 7/125-126.

Firavun inkârında direniyordu. Bir keresinde de veziri Hâmân'dan bir kule yapmasını istedi. Amacı, bu kuleye çıkarak Hz. Mûsâ'nın çağırdığı ilâhı görmekti. Çelişkiye bakınız ki, hem inkâr ediyor[82] hem de 'ya gerçekse' dercesine onu görmek istiyordu! Aslında o alay etmeye ve Hz. Mûsâ'nın getirdiği Allah'ın dinine tepeden bakmaya devam ediyordu. Konu âyette şöyle anlatılır: *"Firavun, 'Ey Hâmân!' dedi, 'Bana yüksek bir kule inşa et; belki bazı yollara, göklerin yollarına ulaşırım da bu sayede Mûsâ'nın ilâhını görebilirim! Doğrusu onun bir yalancı olduğunu düşünüyorum.' İşte böylece, yaptığı çirkin iş Firavun'a güzel göründü ve doğru yolu bulması engellendi. Firavun'un tuzağı hüsrandan başka bir sonuç doğurmadı."*[83]

Hz. Mûsâ, Yüce Allah'ın İsrâiloğullarını salıvermesini istediğini Firavun'a tekrar iletti.[84] Firavun bu isteği reddettiği gibi, İsrâiloğullarına baskıyı daha da ağırlaştırdı. Çevresindeki ileri gelenler de Firavun'un, Hz. Mûsâ'yı serbest bırakmasına ısrarla karşı çıkıyordu. Çünkü onu, Firavun ve tanrılarını terk etmesi sebebiyle kargaşa çıkaran ve bozgunculuk yapan birisi olarak görüyorlardı.[85] Bu sıkıntılı dönemde Hz. Mûsâ şöyle dua ve niyazda bulundu: *"Rabbimiz! Sen Firavun'a ve adamlarına dünya hayatında ihtişam ve servet verdin; insanları senin yolundan saptırsınlar diye mi Rabbim! Rabbimiz! Artık onların servetlerini silip yok et, kalplerine sıkıntı ver; elem veren cezayı görmedikçe iman etmesinler de görsünler!"*[86]

Allah Teâlâ, Firavun ve adamlarını çeşitli musibetlerle, kıtlık ve ürün azlığıyla imtihan etti.[87] Böylece insafa gelmeleri, uyanmaları ve doğruyu görmeleri umuluyordu. Onlara tûfan, çekirge, haşerat ve kurbağa sürülerini, bir de Nil nehrinin kana dönüşen suyunu mucizevi felâketler olarak gönderdi.[88] Firavun ve taraftarları, üzerlerine bu felâketler çökünce, bu kez, bunların Allah'tan geldiğini kabul edip pazarlığa giriştiler: *"Ey Mûsâ! Sana verdiği söz hürmetine bizim için Rabbine dua et. Eğer bizden azabı kaldırırsan kesinlikle sana inanacağız ve İsrâiloğullarını seninle göndereceğiz."*;[89] *"Doğru yola döneceğiz."*[90] diyorlardı. Ama asla gerçekten inanmadılar. Uslanmıyorlar, büyüklük taslamaya, kibre ve isyana devam ediyorlardı.[91] Başlarına

82 Mü'min 40/36-37; Kasas 28/38.
83 Mü'min 40/36-37.
84 Şuarâ 26/17: Bikāî, XIV, 20.
85 A'râf 7/127: Taberî, X, 365-366.
86 Yûnus 10/88.
87 A'râf 7/130.
88 A'râf 7/133, 139; Kasas 28/32.
89 A'râf 7/134.
90 Zuhruf 43/49.
91 Neml 27/14.

gelen felâketler geçince, verdikleri sözlerinden dönüyorlardı.[92] Bu defa Hz. Mûsâ, Firavun ve kavminin helâk edilmesi için dua edecek ve duası da kabul edilecektir.[93]

Uzun süren mücadele sonunda Hz. Mûsâ ve kardeşi Hz. Hârûn, Allah'ın emriyle tekrar Firavun'a gittiler. Ondan İsrâiloğullarını salıvermesini istediler, ancak Firavun eski inadını devam ettirdi, yine izin vermedi. Bunun üzerine Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn İsrâiloğullarını gizlice şehirden çıkardı. Hile ve entrikaları sonuç vermeyen Firavun, bu kez ordusuyla onların peşlerine düştü.[94] Firavun deniz kıyısında onlara yetişmişti. İsrâiloğulları "Eyvah! Yakalandık" diye büyük bir telâşa kapılmışlardı. Hz. Mûsâ onları teselli etti. Rabbinin kesinlikle kendisiyle beraber olduğunu ve kendisine yol göstereceğini söyledi.[95] Yüce Allah'ın lütfu ile İsrâiloğulları denizin içinde açılan yoldan karşıya geçti. Firavun da ordusuyla onların peşindeydi.[96] İsrâiloğulları karşıya geçtiğinde denizde açılan yol kapanıvermişti: Böylece inananlar kurtulmuş, Firavun ve ordusu sulara kapılıp boğulmuştu. *"Biz de onu ve askerlerini alıp denizin içinde bıraktık. Bak işte, zalimlerin sonu nice oldu!"*[97]

Firavun çaresizlik içinde, *"Gerçekten İsrâiloğullarının inandığından başka tanrı olmadığına inandım, ben de Müslümanlardanım."* diyordu. Fakat boşunaydı çünkü bu, gerçek bir iman değildi.[98] Onlar, hem dünyada feci bir şekilde denizde boğulmuşlar hem de âhirette azabın en şiddetlisine çarptırılmayı hak etmiş, cehennemlik olmuşlardı.[99] Böylece Firavun ve adamlarının vaktiyle zulüm ve haksızlık üzerine kurdukları saltanat, gösteriş ve şatafat dolu hayat son bulmuştu. Her şeyi geride bırakarak yok olup gitmişlerdi.[100] Firavun'un ihtişamından geride kalan ise sadece ibretlik cesediydi: *"İşte bugün senin cesedini kurtaracağız ki, senden sonra gelenler için bir ibret olsun! Çünkü insanların pek çoğu gösterdiğimiz delillerin bilincinde değildirler."*[101] Hak hukuk tanımayan, Yüce Allah'ın âyetlerini inkâr ederek yalanlayanlar, bu davranışları sebebiyle cezalandırılmıştır.[102] Firavun ve onun gibilere Allah Teâlâ haksızlık etmemiş, aksine onlar bu cezayı hak etmişlerdir.[103] Çünkü Allah (cc),

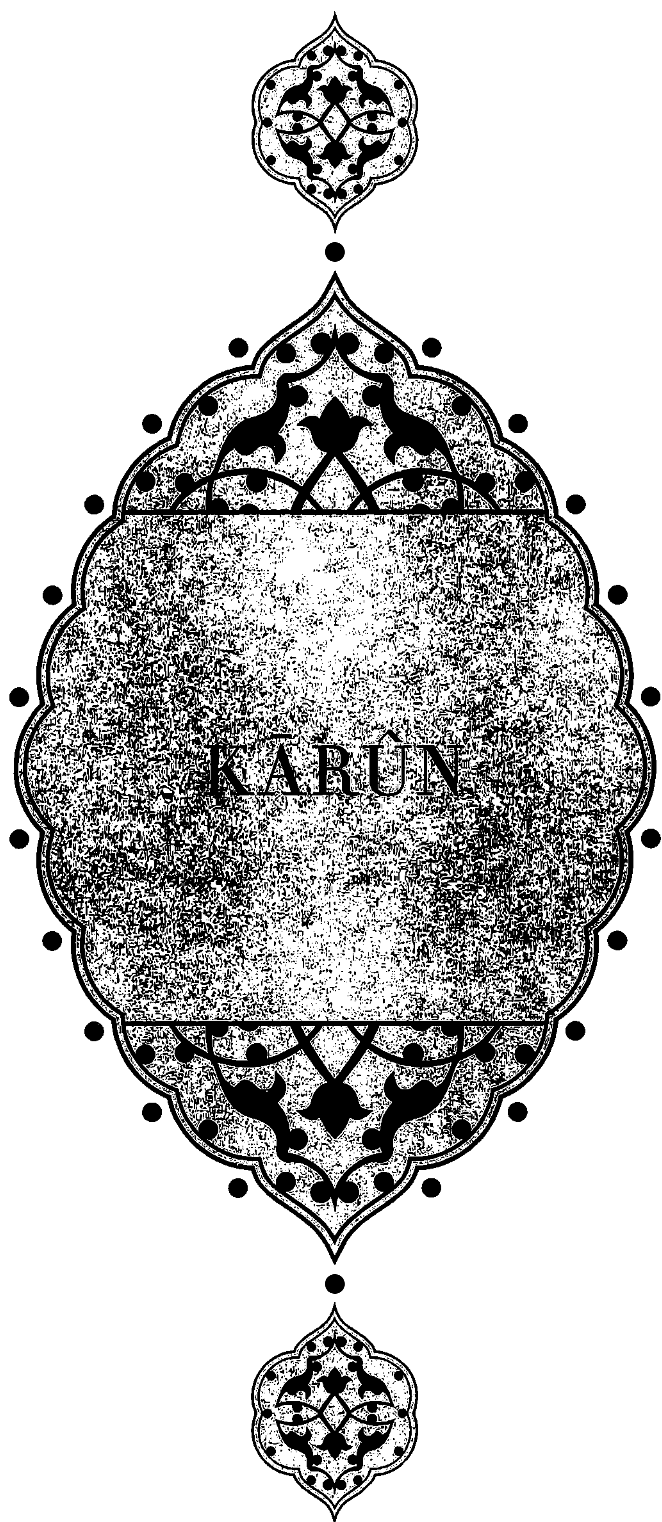
92 Zuhruf 43/48-50: İbn Kuteybe, *Te'vîlü Müşkili'l-Ḳur'ân*, s. 322.
93 Yûnus 10/88-89.
94 Şuarâ 26/52: İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I, 270.
95 Şuarâ 26/62: Taberî, I, 656.
96 A'râf 7/141; Duhân 44/30-31: Mukātil b. Süleyman, *el-Vücûh ve'n-Neẓâ'ir*, s. 63-64.
97 Kasas 28/40.
98 Şuarâ 26/52-66; Bakara 2/50; Yûnus 10/90: Taberî, I, 657.
99 Mü'min 40/46: İbn Atıyye, VII, 447.
100 A'râf 7/137; Duhân 44/25-33: Taberî, I, 663.
101 Yûnus 10/92.
102 Enfâl 8/52, 54.
103 Hûd 11/100-102.

bir topluluğa lutfettiği dini terk edip değiştirmedikçe, onlara verdiği bolluk, güç ve huzuru sebepsiz yere çekip almaz.[104]

Firavun, Kur'ân-ı Kerîm'de hak ve adâlete karşı çıkanların en başında gelen biri olarak anlatılır. Firavun, Yüce Kur'ân'ın ilk inen âyetlerinden itibaren nebevî davetin azılı düşmanı olarak takdim edilir. O, son derece kibirli, gücü ve kudretiyle şımaran, ilâhlık iddiasında bulunan ve halkı ezen, zalim bir kişidir. Bu bakımdan doğruyu, hakkı ve adâleti temsil eden Hz. Mûsâ'nın Firavun'la olan mücadelesi, Kur'ân-ı Kerîm'de en çok anlatılan kıssalardandır. Aynı zamanda Hz. Muhammed (sas) ve ashâbına eziyet eden zalim güruh ile benzerlikler dikkat çeker ve onlara bir mesaj oluşturur. Hz. Muhammed'e de benzer karakterde insanlar muhalefet etmiştir. Şirke batmış bir topluma Firavun karakterinin anlatılması, Allah Resûlü'nün (sas) ve Müminlerin gönüllerinde derin yankı uyandırmıştır. Allah'a olan bağlılıklarını arttırmış, ümitlerini tazelemiş ve cesaretlerini kuvvetlendirmiştir. Fakat bunları dikkate almayan Müşriklerin sonu, belki Firavun gibi azgın dalgalar arasında boğulmak şeklinde olmamıştır. Ancak onlar da sonunda hezimete uğramış, kibir ve zulümle yükselttikleri saltanatlarını kaybederek bu dünyadan göçüp gitmişlerdir. Bu kıssadan çıkaracağımız en önemli derslerden biri, Allah Teâlâ'nın, kendine güvenen ve bağlanan dostlarını daima koruması ve desteklemesidir. Bunlar, başlangıçta maddî yönden güçsüz ve kudret sahibi olmasalar bile, sonunda Allah onlara zafer vermiş ve onları yüceltmiştir. Tam tersine dünyevî güç ve iktidar sahibi olsalar da, hakikatin ve gerçeğin aydınlığını karartmaya kalkışanlar, sonunda hezimete uğramış, bütün güç ve saltanatlarını kaybetmişlerdir. İşte Hz. Mûsâ ve Firavun kıssası, tarih boyunca tekrarlanan bu gerçeğin açık bir örneğidir. *"Allah size yardım ederse artık sizi yenecek hiçbir kimse yoktur; eğer sizi yardımsız bırakırsa O'ndan sonra size kim yardım edebilir? Müminler yalnız Allah'a güvensinler."*[105]

104 Enfâl 8/53; Ra'd 13/11.
105 Âl-i İmrân 3/160.

KĀRÛN

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوسٰى بِاٰيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُب۪ينٍۙ ﴿٢٣﴾
اِلٰى فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَقَارُونَ فَقَالُوا سَاحِرٌ كَذَّابٌ ﴿٢٤﴾

“Andolsun biz Mûsâ’yı âyetlerimizle ve apaçık bir kanıtla Firavun, Hâmân ve Kārûn’a gönderdik; ama onlar, ‘O bir yalancı, bir sihirbaz!’ dediler.”

(Mü’min 40/23-24)

فَخَسَفْنَا بِه۪ وَبِدَارِهِ الْاَرْضَ فَمَا كَانَ لَهُ مِنْ فِئَةٍ يَنْصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللّٰهِۗ
وَمَا كَانَ مِنَ الْمُنْتَصِر۪ينَ ﴿٨١﴾

“Sonunda biz Kārûn’u ve evini barkını yerin dibine geçirdik. Artık Allah’a karşı ona yardım edecek adamları olmadığı gibi, kendi kendini kurtarabilecek durumda da değildi.”

(Kasas 28/81)

اِنَّ قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسٰى فَبَغٰى عَلَيْهِمْ وَاٰتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَٓا اِنَّ
مَفَاتِحَهُ لَتَنُٓوأُ بِالْعُصْبَةِ اُو۬لِي الْقُوَّةِ اِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ
الْفَرِحِينَ ﴿٧٦﴾ وَابْتَغِ فِيمَٓا اٰتٰيكَ اللّٰهُ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ
الدُّنْيَا وَاَحْسِنْ كَمَٓا اَحْسَنَ اللّٰهُ اِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْاَرْضِ اِنَّ اللّٰهَ لَا
يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿٧٧﴾

"Kārûn Mûsâ'nın kavmindendi. O, (gücüne dayanarak) onlara haksızlık etmekteydi. Biz ona öyle hazineler vermiştik ki sadece anahtarlarını güçlü kuvvetli bir ekip bile zor taşırdı. Halkı ona şöyle demişti: 'Sakın şımarma! Bil ki Allah şımarıkları sevmez. Allah'ın sana verdiğinden âhiret yurdunu kazanmaya bak ve dünyadan nasibini unutma! Allah sana iyilikte bulunduğu gibi, sen de insanlara iyilikte bulun. Yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışma! Şüphesiz Allah bozguncuları sevmez'."

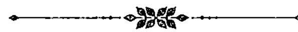
(Kasas 28/76-77)

قَالَ اِنَّمَٓا اُو۫تِيتُهُ عَلٰى عِلْمٍ عِنْدِي اَوَلَمْ يَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ قَدْ اَهْلَكَ مِنْ قَبْلِهِ
مِنَ الْقُرُونِ مَنْ هُوَ اَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً وَاَكْثَرُ جَمْعًا
وَلَا يُسْـَٔلُ عَنْ ذُنُوبِهِمُ الْمُجْرِمُونَ ﴿٧٨﴾

"Kārûn, 'Bu serveti sahip olduğum bilgi sayesinde elde ettim.' diye karşılık verdi. Bilmiyor muydu ki Allah ondan önceki kuşaklardan, ondan daha güçlü ve daha çok servet biriktirmiş kimseleri helâk etmişti. Suçluluğu kesinleşmiş olanlara artık günahları sorulmaz!"

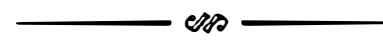
(Kasas 28/78)

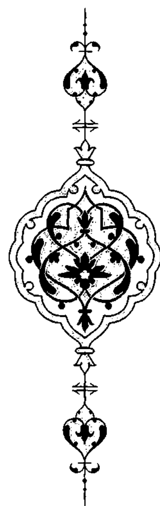

Konunun Kavramsal Bağlamı

Kur'ân-ı Kerîm'de Kārûn kıssası Kasas sûresinin 76-82. âyetleri arasında anlatılmaktadır. Burada Kārûn'un zenginliğine aldanarak âhireti unutmaması ve Allah Teâlâ'ya karşı gelmemesi gerektiği söz konusu edilir. Ankebût sûresi 39. ve Mü'min sûresi 24. âyetlerde de Firavun ve Hâmân gibi Hz. Mûsâ'ya karşı geldiği için cezalandırılanlar arasında Kārûn'un da vardır. Kārûn isminin geçtiği üç sûre de Mekke döneminin son yıllarında ve Müslümanların zor zamanlarında inmiştir. Buna göre, Kārûn örneğinin Hz. Peygamber ve etrafındaki Müslümanları fakirlikleri sebebiyle küçümseyen Mekke Müşriklerine ve onların yolundan gidenlere ibret olmak üzere anlatıldığı söylenebilir. Örneğin Mü'min sûresinde belirtildiğine göre, Hz. Mûsâ, Firavun, Hâmân ve Kārûn'a Yüce Allah'ın elçisi olarak gönderilmiş ama onlar tarafından yalanlanmıştır. Böylece Mekkeli inkârcılar, onlardan yana olanların ve Hz. Muhammed'in (sas) durumunun karşılaştırılmasına kapı aralanır. Ayrıca benzer âkıbetin Mekkelileri beklediği mesajı verilir.

Kārûn kıssası Kur'ân'da Allah, peygamber, âhiret, Mûsâ, Kārûn, Firavun, Hâmân, zenginlik/servet, iyilik etmek (*ihsân*), ilim, şımarma, kibir, sihir, inkâr, haddi aşmak ve haksızlık etmek (*bağy*), zulüm, bozgunculuk (*fesad*), günahkâr (*mücrim*), azap ve helâk gibi kavramlar etrafında örülmüştür.

KĀRÛN, MALINA GÜVENDİ ve KİBRİNE YENİK DÜŞTÜ

اِنَّ قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسٰى فَبَغٰى عَلَيْهِمْ وَاٰتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَٓا اِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُٓوأُ
بِالْعُصْبَةِ اُولِي الْقُوَّةِ اِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ ﴿٧٦﴾ وَابْتَغِ
فِيمَٓا اٰتٰيكَ اللّٰهُ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَاَحْسِنْ كَمَٓا اَحْسَنَ اللّٰهُ
اِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْاَرْضِ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿٧٧﴾

"Kārûn Mûsâ'nın kavmindendi. O, (gücüne dayanarak) onlara haksızlık etmekteydi. Biz ona öyle hazineler vermiştik ki sadece anahtarlarını güçlü kuvvetli bir ekip bile zor taşırdı. Halkı ona şöyle demişti: 'Sakın şımarma! Bil ki Allah şımarıkları sevmez. Allah'ın sana verdiğinden âhiret yurdunu kazanmaya bak ve dünyadan nasibini unutma! Allah sana iyilikte bulunduğu gibi, sen de insanlara iyilikte bulun. Yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışma! Şüphesiz Allah bozguncuları sevmez.'"

(Kasas 28/76-77)

Hz. Mûsâ'nın gönderildiği toplumda farklı tabakaların olduğu ilgili âyetlerden anlaşılmaktadır. İsrâiloğulları haksızlığa uğramış bir kitleyi oluşturuyordu.[1] Bunlar

---

1 Kasas 28/5.

köleleştirilmişti.[2] Diğer taraftan ekonomik gücü elinde bulunduran, lükse batmış insanlar da vardı. İsrâiloğullarından olsa da Kārûn bunların başını çekenlerden biri idi. Kārûn kıssasının özü şu iki âyette gayet beliğ ve veciz bir şekilde özetlenmiştir: *"Kārûn Mûsâ'nın kavmindendi. O, gücüne dayanarak onlara haksızlık etmekteydi. Biz ona öyle hazineler vermiştik ki sadece anahtarlarını güçlü kuvvetli bir ekip bile zor taşırdı. Halkı ona şöyle demişti: 'Sakın şımarma! Bil ki Allah şımarıkları sevmez. Allah'ın sana verdiğinden âhiret yurdunu kazanmaya bak ve dünyadan nasibini unutma! Allah sana ihsan ettiği gibi, sen de insanlara ihsanda bulun. Yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışma! Şüphesiz Allah bozguncuları sevmez.'"* Kārûn, Yüce Allah'ın kendisine verdiği malı infak edip ihtiyacı olanlara vermemiştir. Aksine o, zenginliğinin kendisine güç kattığını düşünerek bununla övünmüştür. Tefsir kaynaklarında Kārûn'un, Hz. Mûsâ'nın akrabalarından biri, hatta amcasının oğlu olduğu belirtilir. Hz. Mûsâ'nın kavminden olmasına karşın Firavun ve Hâmân'ın yanında olmuştur. Kārûn önceleri Hz. Mûsâ'ya iman etmiş, ona gelen vahyi de çok iyi öğrenmiştir. Ancak daha sonra Hz. Mûsâ'nın karşısında yer almış ve küfre düşmüştür.

Kārûn'un Hz. Mûsâ'nın getirdiği dine karşı çıkma noktasına nasıl geldiği hakkında farklı görüşler öne sürülmüştür. Bazı müfessirler onu mal-mülk hırsının yoldan çıkardığını aktarır.[3] Bir kısım müfessirlerin verdiği bilgiye göre de onu makam hırsı ve kıskançlık inkâra sürüklemiştir. Şöyle ki, Hz. Mûsâ'ya peygamberlik, kardeşi Hz. Hârûn'a da bir peygambere yardımcılık[4] görevi verilince, Kārûn onları kıskanmıştır. Bunun üzerine Kārûn, Hz. Mûsâ'ya, "Bütün işler sizin elinizde, bana hiçbir imkân verilmedi" demiş ve karşı çıkmıştır.[5] Bütün bu yorumların birleştiği nokta Kārûn'un hırslı ve kibirli biri olduğudur. Rivayetlere göre, Kārûn bunu giydiği gösterişli elbiselerle dış görünüşüne de yansıtmıştır.[6]

Kārûn'un Hz. Mûsâ'nın getirdiği vahye karşı çıkması âyette şöyle ifade edilmektedir: *"Andolsun biz Mûsâ'yı âyetlerimizle ve apaçık bir kanıtla Firavun, Hâmân ve Kārûn'a gönderdik; ama onlar, 'O bir yalancı, bir sihirbaz!' dediler."*[7] Bu âyet, Hz. Mûsâ'nın karşısına çıkan üç ayrı kişilikten bahsetmektedir. Bunların özellikleri kısaca şöyle açıklanabilir: Başta kendisini insanların 'En Yüce Rabbi'[8] olarak ilân eden hükümdar kimliği ile Firavun vardır. Onun danışmanı ve veziri ise Hâmân'dır. Bu

2 Şuarâ 26/22.
3 Kasas 28/76: Mukātil b. Süleyman, III, 355; Taberî, XVIII, 312; Râzî, XXV, 14; İbn Kesîr, X, 481.
4 Tâhâ 20/29-36.
5 Kasas 28/76: Zemahşerî, IV, 522; Râzî, XXV, 15; Kurtubî, XVI, 313.
6 Kasas 28/76: Taberî, XVIII, 311; İbn Ebî Hâtim, IX, 3006.
7 Mü'min 40/23-24.
8 Nâziât 79/24.

üçlünün ekonomik gücü de Kārûn'dur. Kārûn, zenginliğini sürdürmek adına halkını köleleştiren Firavun'un yanında yer almış, malını da Firavun'un zulmüne destek için kullanmıştır.[9] Kısacası Firavun, Hâmân ve Kārûn, Hz. Mûsâ'nın tevhid mesajına karşı duran bir kötülük ittifakıdır. Fakat Allah Teâlâ'nın elçisine ve vahyine savaş açmış bu azgın insanlar, daha dünyada iken cezalarını bulacaklardır.[10]

Tefsirlerde Kārûn'un serveti ve bunu nasıl kazandığı hakkında ayrıntılar içeren ve bir kısmı efsanevî nitelikte çok sayıda rivayet vardır. Kur'ân diğer kıssalarda olduğu gibi bu detaylara girmez. Çünkü onun esas amacı, tarihî bilgi vermek değil, insanların dinî ilke ve değerleri benimsemeleri ve onlara bağlanmalarıdır. Dolayısıyla Kur'ân, Kārûn'un kendi gücüne aldanarak hangi yanlışlıklara kapıldığı konusu üzerinde durur. O, dillere destan zenginliği sebebiyle kibre gömülmüş, fakirleri ve düşkünleri gözetmemiş ve haksızlıklara sapmış biridir.

Tefsirler, ilgili âyetlerde Kārûn'un zenginliğini anlatmak üzere kullanılan *mefâtîh* ve *künûz* kelimeleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Onun servetinin büyüklüğünü ve çokluğunu anlatan *künûz*, *kenz* kelimesinin çoğulu olup "hazineler" demektir. *Mefâtîh* ise *miftâh* kelimesinin çoğuludur ve "anahtarlar" anlamına gelir. *Künûz* kelimesiyle Kārûn'un yığın yığın malları, *mefâtîh* ile de bunların saklandığı hazinelerin anahtarları kastedilmiştir.[11] Rivayetlere göre hazinelerin anahtarları, bir parmak kalınlığındaki deve derisinden yapılmıştı. Kārûn yolculuğa çıkarken bu anahtarları altmış katıra yükleyerek[12] veya güçlü kuvvetli kırk kişiye taşıtarak beraberinde götürürdü.[13] Müfessir Râzî (ö. 606/1210) ise Kur'ân'da sadece anahtarların çok olduğunun belirtildiğine işaret eder ve detaya girmenin pek uygun olmadığı yorumunu yapar.[14]

Kārûn'un hazinelerinin anahtarlarını taşıyan insanlar, Kur'ân'da *'usbe* kelimesiyle ifade edilmektedir. Bu kelime on ilâ kırk kişi arasındaki topluluğu ifade eder.[15] Kur'ân'da Hz. Yûsuf'un on kardeşinden bahsedilirken de *'usbe* kelimesi kullanılmıştır.[16] Bazı müfessirler buradan hareket ederek, hazinelerin anahtarlarını taşıyanların on kişi olabileceğini söylemişlerdir.[17] Gerek ilgili âyet gerekse bunun

9 Kasas 28/76: Elmalılı, V, 3755.
10 Ankebût 29/39-40.
11 Kasas 28/76: Ebû Ubeyde, II, 110; Fîrûzâbâdî, *Tenvîrü'l-Miḳbâs*, s. 414.
12 Kasas 28/76: Taberî, XVIII, 315; Zemahşerî, IV, 523; Râzî, XXV, 15; İbn Kesîr, X, 482.
13 Kasas 28/76: Fîrûzâbâdî, *Tenvîrü'l-Miḳbâs*, s. 415.
14 Kasas 28/76: Râzî, XXV, 16.
15 Kasas 28/76: Mukātil b. Süleyman, III, 355; Ferrâ, II, 310; İbn Kuteybe, *Tefsîru Ġarîbi'l-Ḳur'ân*, s. 335.
16 Yûsuf 12/8.
17 Yûsuf 12/8: Râzî, XXV, 15.

üzerinde yapılan yorumlar, Kārûn'un zenginliğinin ne denli büyük olduğunu açıkça göstermektedir.

Kārûn kıssası hakkında tefsirlerde çokça rivayet ve bilgi vardır. Ancak bunların bir kısmı gerçek olamayacak kadar abartılıdır. Râzî, bu rivayetleri eleştirerek şu güzel ilkeyi ortaya koymuştur: "Aslında bu tür rivayetler âhâd haberlerdir ve dolayısıyla kesinlik ifade etmez. Üstelik bunlar çoğunlukla birbiriyle çelişen anlatımlardır. En iyisi, Kur'ân'da anlatıldığı kadarıyla yetinip diğer ayrıntıları, gaybı bilen (Allah'a) havâle etmektir."[18]

Dünya sevgisi ve mal sevdası Kārûn'un bütün benliğini kaplamıştı. Fakir ve düşkünlere karşı sorumlulukları olduğunu, yaptıklarından, sahip olduklarından ve harcamalarından Yüce Allah'a hesap vereceğini unutmuştu. Bu sorumlulukları kendisine hatırlatıldığında, kibirlenerek "Bu serveti sahip olduğum bilgi sayesinde ben elde ettim." diyerek cevap vermişti. İşte onun en büyük hatalarından biri bu idi. Çünkü bunların Allah'ın bir iyiliği olduğunu, bu sebeple ona hamdetmek ve şükretmek gerektiğini unutmuştu. Oysa bütün servetini de, onu kazanmasını sağlayan bilgi ve meziyeti de veren Cenâb-ı Allah'tan başkası değildi.

Kur'ân ayrıntı vermese de Kārûn'un sözünü ettiği bu "bilgi"nin ne olduğu konusunda müfessirler farklı bilgiler aktarmıştır. İbn Abbas (ö. 68/687-88), Kārûn'un servetini, kimya bilgisi sayesinde altın üreterek elde ettiğini söylemiştir.[19] Bazı müfessirler de onun ticareti çok iyi bildiğini ve bu serveti ticaret yaparak kazandığını düşünmektedirler.[20] Başka bir grup müfessir ise, Kārûn'un define bulma bilgisinden yararlanarak[21] veya Tevrat bilgisini kazanca dönüştürerek bu serveti elde ettiğini söylemişlerdir.[22]

Sahip olduğu nimet ve imkânları kendi tecrübe ve becerisine bağlamak aslında kibrine kapılan ve kendi kendini yeterli gören inkârcı insanın bir özelliğidir. Nitekim bu durum Kur'ân-ı Kerîm'in başka bir yerinde şöyle ifade edilmektedir: *"İnsana bir zarar dokunduğunda bize yalvarır; sonra ona katımızdan bir nimet verdiğimizde, 'Bunu ancak bir bilgi sayesinde elde ettim.' der."*[23] Böylesi insanlar, kendilerine sunulan nimetleri, kendi çabalarıyla elde ettiklerini sanmış, kullandıkları aklı ve becerileri Yüce Allah'ın verdiğini unutmuşlardır. Kārûn da "Şayet Allah, benim üstünlüğümü

18 Kasas 28/81: Râzî, XXV, 19.
19 Kasas 28/78: Fîrûzâbâdî, *Tenvîrü'l-Miḳbâs*, s. 415; Mâtürîdî, XI, 81; Zemahşerî, IV, 524; Kurtubî, XVI, 321.
20 Kasas 28/78: Mâtürîdî, XI, 81; Mâverdî, IV, 268; Kurtubî, XVI, 321.
21 Kasas 28/78: Âlûsî, XX, 113.
22 Kasas 28/78: Kurtubî, XVI, 321; Beyzâvî, III, 24; İbn Âşûr, XX, 181.
23 Zümer 39/49.

bilmeseydi ve benden hoşnut olmasaydı, bana bu malı vermezdi." diye düşünmüş olmalıdır.[24] Böylece kendisinin Allah Teâlâ katında da üstün olduğunu iddia etmiştir. Benzer anlayış Mekke Müşriklerinde de vardı. Nitekim onlar âhirette de ayrıcalıklı olduklarına ve azap görmeyeceklerine inanıyorlardı. Kendilerine orada mal ve evlât verileceğini iddia ediyorlardı.[25]

Kur'ân, Kārûn'un gösterişçi ve kibirli tutumu karşısında çevresindekilerin tepkilerini de aktarır. Kārûn'un servetini ve ihtişamını gören halkın tepkisi iki şekilde olmuştur. Bunlar bize dünya malı karşısında iki farklı hayat algısını anlatmaktadır. Allah katındaki sonsuz nimet ve eşsiz güzellikleri unutmayanlarla dünya ötesini görmeyen ve geçici dünya nimetlerinin cazibesine kendini kaptıranlardır. Birinci grupta olanlar hakikat bilgisine sahip olanlardır. Dolayısıyla Kārûn'un göz kamaştıran zenginlik ve ihtişamına aldanmayanlardır. Bunlar dünyanın cazibesine kapılmaz, şeref ve yüceliğin dünyanın mal ve makamında değil, Allah'a bağlanmakta olduğuna inanırlar. Nitekim bu kimseler, sahip oldukları hakikat bilgisiyle Kārûn'un davranışlarındaki yanlışlığı görüp onu şöyle uyarmışlardır: *"Sakın şımarma! Bil ki Allah şımarıkları sevmez. Allah'ın sana verdiği nimetler ile âhiret yurdunu kazanmaya bak ve dünyadan da nasibini unutma! Allah'ın sana iyilik ettiği gibi, sen de insanlara iyilikte bulun. Yurdunda bozgunculuk çıkarmaya çalışma! Şüphesiz Allah bozguncuları sevmez."*[26] Ayrıca ilim sahibi bu kişiler, Kārûn'a özenen halka da gerçek zenginliğin Cenâb-ı Hakk'ın vereceği ödül olduğunu hatırlatan nasihatlerde bulunmuşlardır: *"… Yazıklar olsun size! İman edip iyi işler yapanlar için Allah'ın mükâfatı daha üstündür. Ona da ancak sabredenler kavuşabilir."*[27]

Hayata iman ve kulluk penceresinden bakanlar, Kārûn'a şu beş uyarıyı yapmışlardır: Şımarma, âhiret yurdunu kazanmaya bak, dünyadan da nasibini unutma, iyilik yap, dirliği ve düzeni bozacak işler peşinde koşma. Onlar, Kārûn'a Allah'ın rızasını amaçlaması öğüdünü vermiştir. Nasihatteki *"Âhiret yurdunu kazanmaya bak…"* ifadesi, dünya hayatının geçiciliğini ve âhiretin kalıcılığını hatırlatmaktadır. Oysa Kārûn, dünya malına tapar hâle gelmiş, âhireti unutmuş, infaktan kaçınmıştır. Âyetin sonunda *"Yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışma! Şüphesiz Allah bozguncuları sevmez."* buyrulur. Bununla da Kārûn elindeki gücünü kullanarak yaratılıştaki düzeni bozup değiştirmeye kalkışma konusunda uyarılmıştır.

24 Kasas 28/78: Zemahşerî, IV, 524; Kurtubî, XVI, 321; İbn Kesîr, X, 484.
25 Kehf 18/36; Meryem 19/77; Sebe' 34/35-39.
26 Kasas 28/76-77.
27 Kasas 28/79-80.

İnanmış kişilerin öğüdünde yer alan *"… dünyadan nasibini unutma…"* ifadesi, dünyanın göz ardı edilmemesi gerektiğini ve dünyadayken yapılması gerekenleri yapmayı vurgular. Bu kişilerin ifadelerinden, dünya âhiret dengesinin ölçülerini de öğreniyoruz. Bu da ne dünyayı biricik gaye görmek ne de dünyadan el etek çekmektir. Aksine dünyanın imkânlarından helâl ölçüler çerçevesinde istifade etmek, ama bütün faaliyetlerde âhireti göz önünde bulundurarak ahlâkî yönden yücelmeyi hedeflemektir. İnsan malından harcama yetkisine sahiptir. Ancak bu, ona israf etme veya fakirlere yardımdan kaçınarak cimrilik etme hakkı vermez. Nitekim İsrâ sûresi 29. âyet ölçüyü şöyle belirlemiştir: *"Eli sıkı olma, ölçüsüzce eli açık da olma; sonra kınanacak, kendi kendine hayıflanacak duruma düşersin!"* Yani Yüce Yaratıcı, insanlardan, kendilerine verilen nimetlerden infak ederek yoksulların hakkı olanı vermelerini istemektedir. Onun için âyetin devamında Kārûn'a *"Allah'ın sana iyilik ettiği gibi, sen de insanlara iyilikte bulun."* diye nasihat edilmiştir. Böylece dünyalık nimetlerin Rabbimizin bir lütfu olduğu hatırlatılmış, bu iyilik karşısında, ona şükrün gereği olarak muhtaçlara infak etmesi emredilmiştir.

Kendilerinden ilim verilenler diye bahsedilenler, Allah'ın gönderdiği vahyi içeren Tevrat'ı okuyarak ondan yararlanan ve öğrendiklerini hayatında uygulayan inanmış insanlardır. Allah peygamberleri aracılığıyla insanlara kulluğun gereği olarak öğrenmeleri gereken bilgileri gönderir. Peygamberler de o bilgileri tebliğ edip açıklar ve uygulayarak insanlara öğretirler. İnsanların bir kısmı, kendilerine öğretilen doğruları bildiği hâlde uygulamazlar. Kur'ân'da onlar kitap yüklü eşeklere benzetilmektedir.[28] Bir kısmı da bu bilgilerin gereğini yerine getirirler. İşte âyette 'kendilerine ilim verilenler' diye bahsedilenler, Allah Teâlâ'nın buyruklarını yerine getiren insanlardır.

Kārûn'un göz kamaştıran zenginlik ve ihtişamına aldanmayan birinci gruptaki kimselere karşın, onun mal varlığına imrenen ve onun yerinde olmayı isteyen ikinci gruptakiler ise Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle tasvir edilir: *"Kārûn gösterişli bir şekilde kavminin karşısına çıkardı. Dünya hayatını arzulayanlar, 'Keşke Kārûn'a verilenin bir benzeri bize de verilseydi! Doğrusu o çok şanslı!' derlerdi."*[29] Âyette belirtilenleri anlatan rivayetlerden biri şöyledir: Bir gün Kārûn, en güzel elbiselerini giyip tüm süslerini takınmıştı. Kendisi gümüş eyerli beyaz bir katıra, yanında kırmızı elbiseler giymiş ve çeşitli ziynetlerle süslenmiş beyaz tenli üç yüz câriye de beyaz katırlara

28 Cum'a 62/5.
29 Kasas 28/79.

binmişti. Arkasında da dört bin binekli bulunuyordu.[30] Kārûn bu şekilde, Hz. Mûsâ ve çevresinde onun öğütlerini dinleyen insanların yanına geldi. İnsanlar Kārûn'u görünce, gösteriş ve ihtişamı karşısında büyülendiler. Hz. Mûsâ, Kārûn'a, "Sen neden böyle yapıyorsun?" diye sordu. Kārûn, "Mûsâ! Sen benden peygamberlikle üstün kılınmışsan, ben de sana dünya zenginliği ile üstün kılındım" diye cevapladı.[31] Yani Kārûn, Hz. Mûsâ'ya olan kıskançlığını, malını mülkünü gösteriş malzemesine dönüştürmek suretiyle ortaya koymaya çalışmıştı.

KĀRÛN, ÇOK GÜVENDİĞİ MALIYLA YERİN DİBİNE BATIRILDI

فَخَسَفْنَا بِهٖ وَبِدَارِهِ الْاَرْضَ فَمَا كَانَ لَهُ مِنْ فِئَةٍ يَنْصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُنْتَصِرِينَ ﴿٨١﴾

"Sonunda biz Kārûn'u ve evini barkını yerin dibine geçirdik. Artık Allah'a karşı ona yardım edecek adamları olmadığı gibi, kendi kendini kurtarabilecek durumda da değildi."

(Kasas 28/81)

Yüce Allah malının çokluğuyla övünen Kārûn'u geçmişte ondan daha zengin ve güçlü insanların helâk edildiğini hatırlatarak şöyle uyarmaktadır: *"Bilmiyor muydu ki Allah ondan önceki kuşaklardan, ondan daha güçlü ve daha çok servet biriktirmiş kimseleri helâk etmişti…"*[32] Ne yazık ki o bunun farkına varmamış ve kendini felâkete sürüklemeyi tercih etmişti. Nitekim âyette çok kısa ve kesin ifadelerle Kārûn'un yaptıklarından ötürü karşılaştığı âkıbet şöyle haber verilmiştir: *"Sonunda biz onu ve evini barkını yerin dibine geçirdik. Artık Allah'a karşı ona yardım edecek adamları olmadığı gibi, kendi kendini kurtarabilecek durumda da değildi."*[33]

30 Kasas 28/79: Mukātil b. Süleyman, III, 356; Taberî, XVIII, 329-330; Râzî, XXV, 18; Ebüssuûd Efendi, IV, 320.

31 Kasas 28/81: İbn Kesîr, X, 486.

32 Kasas 28/78.

33 Kasas 28/81.

Kārûn'un cezalandırılmasıyla ilgili olarak İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre, Hz. Mûsâ Kārûn'a malının zekâtı olarak her bin dinar için bir dinar, her bin koyun için bir koyun vermesi gerektiğini söyledi. Kārûn zekâtını hesapladı ve çıkan miktarın çok olduğunu görünce, o kadar malı zekât olarak vermek kendisine ağır geldi. Zekât vermemek için Hz. Mûsâ'ya çeşitli iftiralar atarak onu toplumunun karşısında küçük düşürmek istedi. İşte Kārûn'un onca zenginliğe rağmen zekât vermekten kaçınması, malıyla birlikte yerin dibine geçirilerek yok edilmesine sebep oldu.[34]

Kārûn'un dünyadaki cezası, tüm hazineleri ve sarayıyla birlikte toprağa gömülmesi olmuştur. Onun âhiretteki cezası ise cehennem olacaktır. Kārûn gibi zenginliği sebebiyle yoldan çıkan insanların dünyada rahat içinde yaşıyor olması, Cenâb-ı Hakk'ın onlara azap etmeyeceği anlamına gelmez. Zira Allah, inanmayanlara ve kendisine karşı gelenlere de mal-mülk vermiştir. Ancak bunun da bir sınav olduğunu,[35] dünyevîleşen ve gözü mal-mülk ve dünyaya itibardan başka bir şey görmeyen bu insanlara imrenilmemesi gerektiğini bildirmiştir.[36] İşte bu hakikat, Kārûn kıssasının sonunda açıkça ortaya konulmuştur.

Kur'ân-ı Kerîm bu kıssadan çıkarılması gereken hisseyi açık bir şekilde vermektedir: Kārûn'un zenginliğine, gösteriş ve görkemine kapılan insanlar, onun helâk edildiğini görünce, aldandıklarını ve pişmanlıklarını şöyle ifade ederler: *"… 'Yazıklar olsun bize! Demek ki Allah rızkı kullarından dilediğine bol, dilediğine de ölçülü veriyormuş. Allah bize lütufta bulunmuş olmasaydı, bizi de mutlaka yerin dibine geçirmişti. Vah ki vah! Demek inkârcılar iflâh olmazmış!' der oldular."*[37]

Kārûn kıssasını anlatan âyetlerin tamamı Mekke'de indirilmiştir. Burada vurgulanan hususlar dikkate alındığında, kıssanın Mekke'deki insanlara çok önemli mesajlar verdiği görülür. Mekke'de de Firavun gibi küfrün ileri gelenleri vardı. Hâmân gibi, yanlış yolda fikirler üretenler çoktu. İnkârı ve inkârcıları destekleyen, malında fakirin hakkını gözetmeyen, zenginliği ile kendisinde güç olduğunu sanan Kārûn benzeri kibirli insanlar da vardı. Ebû Cehil, Ebû Leheb, Velîd b. Mugîre gibi şahsiyetler benzer özellikler sergilemişti. Bu dönemde inen birçok âyet doğrudan veya dolaylı olarak, çeşitli yol ve üslupla bu insanları uyarmıştır. Yüce Allah bu kıssayı anlatmakla, öncelikle Mekke'deki benzer kişiliklere öğütler verip uyarıda bulunmuş

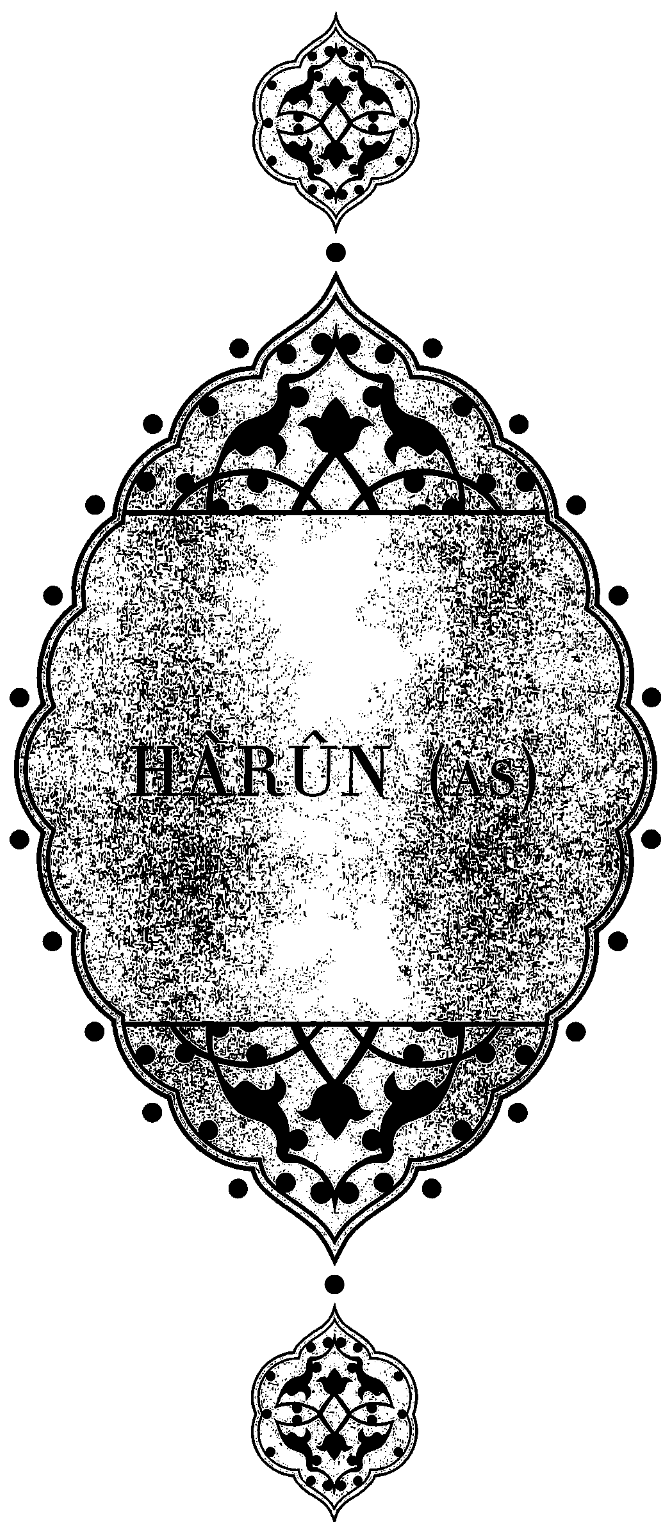
34 Kasas 28/81: İbn Ebî Hâtim, IX, 3018; Taberî, XVIII, 332; Zemahşerî, IV, 526.
35 Enfâl 8/28; Tegābün 64/15.
36 Tevbe 9/55, 85; Âl-i İmrân 3/178; Mü'minûn 23/55-56.
37 Kasas 28/82.

olmaktadır. Bu insanlar öğüt alıp hâllerini değiştirmedikleri takdirde, sonları, Allah'a karşı gelen Firavun, Hâmân ve Kārûn gibi olacaktır.

Kur'ân-ı Kerîm'de anlatıldığına göre Yüce Allah, Kārûn'a çok mal vermiş, fakat o, bu zenginlikle kibirlenmiş ve gurura kapılmıştır. Yine malıyla iyilik yapmak yerine Firavun'un yanında yer alarak kötülüklere destek sağlamıştır. O, Cenâb-ı Allah'ın verdiği bütün nimet ve imkânların bir şükür vesilesi ve imtihan olduğunu unutmuştur. O zengin olduğu için değil, gözünü bürüyen mal hırsı sebebiyle, kötülüğe alet olduğu için sınavı kaybetmiştir. Ayrıca bu kıssa, dünya malının geçiciliğini vurgular, zengin olduktan sonra, rızkı verenin Allah Teâlâ olduğunu unutarak şımaran ve kibirlenen kimseleri uyarır. Şu hâlde zenginlik, insanı doğru yoldan, ahlâkî değerlerden ayırmamalıdır. Doğru yolda olmanın gereği, malı helâl yollardan kazanmak, kul hakkı yememek, ondan muhtaçlara vermek, hayır ve infakta bulunmaktır. Diğer taraftan zenginliği ve dünya nimetlerini övünç vesilesi yapmak, onunla büyüklük taslamak Kur'ân'da kâfirlerin özelliği olarak zikredilir.[38] İşte Kārûn kıssası, mal karşısında müminin takınması gereken ahlâkî tutumu bizlere anlatmaktadır. Yine bu kıssa, gösterişe, böbürlenmeye ve bozgunculuğa yol açan bir mal varlığının, insana ne dünyada ne de âhirette bir hayır getirmeyeceğini bizlere öğretmektedir. Ancak helâl yollarla biriktirilen ve ebedî mutluluğu kazanmak için kendisinden yararlanılan bir mal da bu dünyada insanın ulaşabileceği en büyük iyiliklerdendir. Çünkü *"Mallarını Allah yolunda harcayanların örneği, her başağında yüz tanenin bulunduğu yedi adet başak çıkaran bir tohum tanesi gibidir. Allah dilediğine katlayarak verir, Allah (zât ve sıfatlarında) sınırsızdır, her şeyi bilmektedir."*[39]

38 Hadîd 34/35.
39 Bakara 2/261.

HÂRÛN (AS)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَاجْعَلْ ل۪ي وَز۪يراً مِنْ اَهْل۪ي ﴿٢٩﴾ هٰرُونَ اَخِي ﴿٣٠﴾ اُشْدُدْ بِه۪ٓ اَزْر۪ي ﴿٣١﴾
وَاَشْرِكْهُ ف۪ٓي اَمْر۪ي ﴿٣٢﴾ كَيْ نُسَبِّحَكَ كَث۪يراً ﴿٣٣﴾ وَنَذْكُرَكَ كَث۪يراً
﴿٣٤﴾ اِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَص۪يراً ﴿٣٥﴾ قَالَ قَدْ اُو۫ت۪يتَ سُؤْلَكَ يَا مُوسٰى ﴿٣٦﴾

"Yakınlarımdan birini bana yardımcı ver. Kardeşim Hârûn'u. Onunla gücümü pekiştir. Onu da görevime ortak et. Ta ki seni bol bol tesbih edelim. Ve seni çok analım. Kuşkusuz sen bizi görmektesin. Allah buyurdu: 'Ey Mûsâ! Dileğin kabul edildi.'"

(Tâhâ 20/29-36)

قَالَ رَبِّ اِنّ۪ٓي اَخَافُ اَنْ يُكَذِّبُونِۜ ﴿١٢﴾ وَيَضٖيقُ صَدْر۪ي وَلَا يَنْطَلِقُ لِسَان۪ي فَاَرْسِلْ اِلٰى هٰرُونَ ﴿١٣﴾

"Mûsâ, 'Rabbim! Doğrusu beni yalancılıkla suçlamalarından korkuyorum. Göğsüm daralıyor, dilim dolaşıyor; onun için bu elçilik görevini Hârûn'a da yükle.'"

(Şuarâ 26/12-13)

وَاَخ۪ي هٰرُونُ هُوَ اَفْصَحُ مِنّ۪ي لِسَانًا فَاَرْسِلْهُ مَعِيَ رِدْءًا يُصَدِّقُن۪يۘ اِنّ۪ٓي اَخَافُ اَنْ يُكَذِّبُونِ ﴿٣٤﴾ قَالَ سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِاَخ۪يكَ وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطَانًا فَلَا يَصِلُونَ اِلَيْكُمَا بِاٰيَاتِنَاۚ اَنْتُمَا وَمَنِ اتَّبَعَكُمَا الْغَالِبُونَ ﴿٣٥﴾

"Kardeşim Hârûn'un dili benimkinden daha düzgündür. Onu da benimle birlikte, beni doğrulayan bir yardımcı olarak gönder. Çünkü ben, onların beni yalanlamalarından korkuyorum. Allah, 'Kardeşinle seni destekleyeceğiz ve size bir iktidar vereceğiz de âyetlerimiz sayesinde size (kötü bir amaçla) ulaşamayacaklar. Siz ve size uyanlar galip gelecek olanlardır.' dedi."

(Kasas 28/34-35)

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسٰى وَهٰرُونَ الْفُرْقَانَ وَضِيَٓاءً وَذِكْرًا لِلْمُتَّق۪ينَۙ ﴿٤٨﴾ اَلَّذ۪ينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَهُمْ مِنَ السَّاعَةِ مُشْفِقُونَ ﴿٤٩﴾

"Andolsun ki, Mûsâ ve Hârûn'a, günahtan sakınan, görmedikleri hâlde Rablerinden korkan ve kıyametin kaygısını taşıyanlar için doğru ile yanlışı bir ayırma ölçütü, bir ışık, bir hatırlatıcı kaynak (kitap) verdik."

(Enbiyâ 21/48-49)

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَا مَعَهُٓ اَخَاهُ هٰرُونَ وَزٖيراًۚ ﴿٣٥﴾ فَقُلْنَا
اذْهَبَٓا اِلَى الْقَوْمِ الَّذٖينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَاۜ فَدَمَّرْنَاهُمْ تَدْمٖيراًۜ ﴿٣٦﴾

"Gerçek şu ki biz Mûsâ'ya da kitap vermiş, kardeşi Hârûn'u onun yanında yardımcı tayin etmiştik. Onlara, 'Âyetlerimizi yalan sayan topluluğun yanına gidin.' dedik. Ama sonunda o (söz dinlemeyen) topluluğu yıkıp yok ettik."

(Furkān 25/35-36)

اِذْهَبْ اَنْتَ وَاَخُوكَ بِاٰيَاتٖي وَلَا تَنِيَا فٖي ذِكْرٖيۚ ﴿٤٢﴾ اِذْهَبَٓا اِلٰى فِرْعَوْنَ اِنَّهُ
طَغٰىۚ ﴿٤٣﴾ فَقُولَا لَهُ قَوْلاً لَيِّناً لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ اَوْ يَخْشٰى ﴿٤٤﴾

"Sen ve kardeşin mucizelerimle gidin; beni anmakta gevşeklik göstermeyin. İkiniz beraber Firavun'a gidin, çünkü o sınırı çok aştı. Yine de ona söyleyeceklerinizi yumuşak bir üslupla söyleyin, ola ki aklını başına toplar veya içine bir korku düşer."

(Tâhâ 20/42-44)

وَاَوْحَيْنَٓا اِلٰى مُوسٰى وَاَخٖيهِ اَنْ تَبَوَّاٰ لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتاً وَاجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ
قِبْلَةً وَاَقٖيمُوا الصَّلٰوةَۜ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنٖينَ ﴿٨٧﴾

"Mûsâ'ya ve kardeşine şöyle vahyettik: 'Kavminiz için Mısır'da evler hazırlayın, evlerinizi ibadet yeri yapın ve namazı kılın. (Ey Mûsâ!) İnananları müjdele.'"

(Yûnus 10/87)

وَوٰعَدْنَا مُوسٰى ثَلٰثٖينَ لَيْلَةً وَاَتْمَمْنَاهَا بِعَشْرٍ فَتَمَّ مٖيقَاتُ رَبِّهٖٓ اَرْبَعٖينَ لَيْلَةًۚ وَقَالَ مُوسٰى لِاَخٖيهِ هٰرُونَ اخْلُفْنٖى فٖى قَوْمٖى وَاَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِـعْ سَبٖيلَ الْمُفْسِدٖينَ ﴿١٤٢﴾

"Mûsâ ile otuz gece (için) sözleştik ve buna on gece daha ekledik; böylece Rabbinin tayin ettiği vakit kırk geceyi buldu. Mûsâ kardeşi Hârûn'a dedi ki: 'Kavmimin içinde benim yerime geç, onları ıslah et, bozguncuların yolunu izleme.'"

(A'râf 7/142)

وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هٰرُونُ مِنْ قَبْلُ يَا قَوْمِ اِنَّمَا فُتِنْتُمْ بِهٖۚ وَاِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمٰنُ فَاتَّبِعُونٖى وَاَطٖيعُٓوا اَمْرٖى ﴿٩٠﴾ قَالُوا لَنْ نَبْرَحَ عَلَيْهِ عَاكِفٖينَ حَتّٰى يَرْجِعَ اِلَيْنَا مُوسٰى ﴿٩١﴾

"Andolsun, Hârûn onlara (İsrâiloğullarına) daha önce şöyle demişti: 'Ey kavmim! Siz bununla yalnızca imtihan edildiniz. Doğrusu sizin Rabbiniz ancak Rahmân'dır. Öyleyse bana uyun ve emrime itaat edin.' Onlar ise, 'Mûsâ bize dönünceye kadar buzağıya ibadet etmeye devam edeceğiz.' dediler."

(Tâhâ 20/90-91)

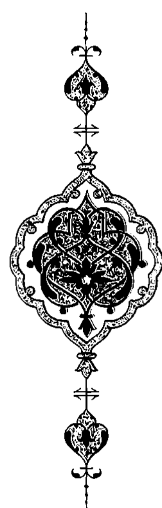
Konunun Kavramsal Bağlamı

Hz. Hârûn kıssası, Kur'ân'da geçtiği her yerde Hz. Mûsâ kıssası ile birlikte anlatılır. Çünkü Hz. Hârûn, Hz. Mûsâ'nın kardeşidir ve onun Allah'tan isteği üzerine peygamber seçilmiştir.[1] Peygamberlik görevinde ona yardımcı olmuştur.[2] Hz. Hârûn kıssasına ağırlıklı olarak Tâhâ, Şuarâ ve A'râf sûrelerinde yer verilmiştir. Ancak Nisâ, Mâide, En'âm, Yûnus, Meryem, Enbiyâ, Furkān, Kasas, Ankebût sûrelerinde de birkaç âyetle değinilmiştir. Bu kıssada âdeta Hz. Muhammed (sas) ile Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn, Kureyşliler ile de Firavun ve kavminin ileri gelenleri eşleştirilmektedir. Mekkelilerin Hz. Muhammed'e (sas) karşı yaptığı her türlü vahşetin fazlasını Firavun ve adamlarının Hz. Mûsâ ve Hârûn'a yaptıkları hatırlatılarak Müslümanlar teselli edilmiştir. Böylece, Hz. Peygamber'e sabır ve metanetle tebliğ görevini sürdürmesi telkin edilmiştir. Müslümanların imanını güçlendiren bu kıssa Müşrikler için de bir uyarı niteliğindedir.

Hz. Hârûn, peygamberlik (*risâlet*) görevini yanında yürüttüğü kardeşi Hz. Mûsâ ile pek çok Kur'ân âyetinde birlikte anılır. Çünkü o, özellikle düzgün konuşma yeteneği sebebiyle Hz. Mûsâ'nın yardımcısı (*veziri*) olmuştur. Hz. Mûsâ'ya verilen *Furkān* (hakkı bâtıldan ayıran Tevrat) aynı zamanda ona verilmiştir. Hz. Hârûn, Firavun'a karşı verdikleri mücadelede, İsrâiloğullarının Mısır'dan kurtarılıp çıkarılmasında ve devam eden süreçte Hz. Mûsâ'nın destekçisi olmuştur.

1 Şuarâ 26/13; Kasas 28/34.
2 Furkān 25/35; Meryem 19/53.

HZ. MÛSÂ'NIN BÜYÜK DESTEĞİ HÂRÛN PEYGAMBERDİ

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَا مَعَهُٓ اَخَاهُ هٰرُونَ وَزِيراًۚ ﴿٣٥﴾ فَقُلْنَا اذْهَبَٓا اِلَى
الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَاۜ فَدَمَّرْنَاهُمْ تَدْمِيراًۜ ﴿٣٦﴾

"Gerçek şu ki biz Mûsâ'ya da kitap vermiş, kardeşi Hârûn'u onun yanında yardımcı tayin etmiştik. Onlara, 'Âyetlerimizi yalan sayan topluluğun yanına gidin.' dedik. Ama sonunda o (söz dinlemeyen) topluluğu yıkıp yok ettik."

(Furkān 25/35-36)

Hz. Mûsâ'ya peygamberlik görevi verildi ve ondan, tanrılık iddiasında bulunarak halkına zorbalık yapan Firavun'a gidip tebliğde bulunması istendi.[1] Firavun gibi bir zalimi doğru yola çağırmak zordu. Bu emri alınca Hz. Mûsâ endişelenmişti. Ayrıca o, daha önce Mısır'da birini öldürmüştü ve bundan ötürü cezalandırılmaktan korkuyordu.[2] Bu görevde başarılı olmak için Hz. Mûsâ Yüce Allah'a şöyle dua etmişti: *"Rabbim! Doğrusu beni yalancılıkla suçlamalarından korkuyorum; göğsüm daralıyor, dilim dolaşıyor onun için bu elçilik görevini Hârûn'a da yükle."*[3] Kaynaklarda Hz. Mûsâ'nın dilinde bir tutukluk olduğu ve güçlü konuşma yeteneği nedeniyle

---

1 Tâhâ 20/24; Şuarâ 26/10-11.

2 Kasas 28/33.

3 Şuarâ 26/12-14.

kardeşi Hârûn'u yardımcı olarak istediği nakledilir.[4] Çünkü Hz. Hârûn daha açık ve düzgün konuşuyordu: *"Kardeşim Hârûn benden daha açık ve düzgün konuşur. Onu da beni onaylayan bir yardımcı olarak yanımda gönder…"*[5] Böylece Mûsâ'nın gücü pekiştiriliyordu. *"Yakınlarımdan birini bana yardımcı ver. Kardeşim Hârûn'u. Onunla gücümü pekiştir. Onu da görevime ortak et. Ta ki seni bol bol tesbih edelim. Ve seni çok analım."*[6] Yüce Allah rahmetinin bir sonucu olmak üzere kardeşi Hârûn'u da bir peygamber olarak onun yanına verir.[7]

Kur'ân'da Hz. Mûsâ ve kardeşi Hârûn'a günahtan sakınan (*muttakî*), görmedikleri hâlde Rablerinden korkan ve kıyamet kaygısı taşıyanlar için bir ölçüt (*furkān*), ışık (*ziya*) ve hatırlatıcı (*zikr*) olan bir kitap verildiği belirtilir.[8] İlgili âyettteki *furkān* tabiri "hakkı bâtıldan, doğruyu eğriden, iyiyi kötüden ayıran, buna dair ölçüler getiren" demektir. Müfessirlerin çoğunluğuna göre Hz. Mûsâ ve Hârûn'a verilen kitap bu özellikleri taşıyan Tevrat'tır. Taberî'ye (ö. 310/923) göre ise "ışık" ile Tevrat, "furkān" ile de Allah'ın Hz. Mûsâ ile Hz. Hârûn'u Firavun'dan ayırdığı hakikat kastedilmiştir.[9]

Hz. Mûsâ ve kardeşi Hz. Hârûn'dan, azgın ve zalim olan Firavun'a açık kanıtlarla (*sultân*) gitmeleri istenir.[10] Bunun üzerine Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn, Firavun'a giderler.[11] Hz. Mûsâ her zaman öndedir. Ancak âyete göre Hz. Mûsa ve Hz. Hârûn mucizeler konusunda da ortaktır. Bu nedenle aynı mucizelerin Hz. Hârûn tarafından da gösterildiği kaydedilmiştir.[12] Allah Teâlâ onlara Firavun'a ilâhî mesajı tebliğ ederken yumuşak bir üslup kullanmalarını emreder. Böylece onun aklını başına toplaması amaçlanmıştır.[13] Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn, Firavun'un iyice öfkelenip kendilerine zarar vermesinden endişe ediyorlardı.[14] Zira Firavun onları sürgün edebilir hatta öldürebilirdi. Yüce Allah onların bu endişelerinin gereksiz olduğunu, çünkü kendisinin onları yalnız bırakmayacağını ve gözetimi altında tutacağını bildirdi.[15] Onlar kesin delillerle gelen Allah'ın elçileriydiler.[16] Ayrıca Firavun'dan İsrâiloğullarını

4 Örneğin bk. Tâhâ 20/27: Taberî, XVI, 53-55.
5 Kasas 28/34.
6 Tâhâ 20/29-34.
7 Meryem 19/53.
8 Enbiyâ 21/48-49.
9 Enbiyâ 21/48-49: Taberî, XVI, 288.
10 Hûd 11/96; Mü'minûn 23/45.
11 Mü'minûn 23/45.
12 Mü'minûn 23/45: Râzî, XXIII, 102.
13 Tâhâ 20/44.
14 Tâhâ 20/45.
15 Tâhâ 20/46: Zemahşerî, IV, 85.
16 Tâhâ 20/46.

serbest bırakmasını ve onlara eziyet etmemesini istiyorlar;[17] aksi hâlde Yüce Allah tarafından cezalandırılacağını ona bildiriyorlardı.[18]

Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn Firavun'a gittiklerinde kendilerinden önceki ve sonraki bütün peygamberler gibi yalanlandılar. Firavun ve kavminin ileri gelenleri *"Soydaşları bize kölelik ederken bizden farklı olmayan bu iki adama mı inanacağız?"*[19] diyerek daveti reddettiler. İman etmeyi kibirlerine yediremediler. İsrâiloğulları, firavunların egemenliği altında Mısır'da yaşıyordu. Köleleri olarak gördükleri İsrâiloğullarının dinine girmenin onur kırıcı olduğunu ileri sürdüler. Allah'a isyan edenlere yaraşır bir kibir örneği sergilediler. Sonunda helâk edilenler halkasına katıldılar.[20] Bu tabloda Mekkeli putperestlere, Allah'a ve onun peygamberlerine karşı çıkmanın bedelinin ağır olacağı uyarısında bulunulmaktadır.

Firavun ve adamları kendilerine gösterilen değnek (*asâ*), bembeyaz el (*yed-i beyzâ*), tûfan, kan gibi mucizeleri[21] sihir olarak nitelendirdiler.[22] Hz. Mûsâ ise bunların gerçek kanıtlar olduğunu belirtti. Yaptıkları göz boyamadan ibaret olan sihirbazların ise başarılı olamayacaklarını ifade etti.[23] Buna karşı onlar da Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn'u yalancılıkla,[24] atalarının yolundan çevirmek, nüfuz elde etmek ve yurtlarında egemenlik kurmayı amaçlamakla itham ettiler. Asla o ikisine inanmayacaklarını söylediler.[25]

Hz. Hârûn, Firavun'un sihirbazlarıyla mücadelesinde Hz. Mûsâ'nın yanındaydı. Firavun'un adamları, *"Bunlar sizi sihirleriyle yurdunuzdan çıkarmak ve tuttuğunuz örnek yolu ortadan kaldırmak isteyen iki sihirbazdan başka bir şey değil."*[26] diyerek Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn'u suçladılar. Diğer taraftan onlar, izledikleri hayat biçiminin de örnek bir yol olduğuna inanıyorlardı.[27] İnkârcılar, Hz. Mûsâ'nın gösterdiği mucizelerin sihir olduğu konusunda ısrar ediyorlardı. Firavun'un yanındaki adamları, Mûsâ (as) ve kardeşini alıkoymasını ve sihirbaz toplamak üzere şehirlere adamlar göndermesini teklif ettiler.[28] Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn ülkenin her tarafından gelen

17 Tâhâ 20/47.
18 Tâhâ 20/48.
19 Mü'minûn 23/47.
20 Mü'minûn 23/48.
21 A'râf 7/130, 133; Yûnus 10/75: Beyzâvî, II, 111.
22 Yûnus 10/76.
23 Yûnus 10/77.
24 Mü'minûn 23/48.
25 Yûnus 10/78.
26 Tâhâ 20/63.
27 Tâhâ 20/63: Taberî, XVI, 103-104.
28 Şuarâ 26/36-37; A'râf 7/111-112.

sihirbazlarla halkın gözü önünde karşı karşıya geldi. Sihirbazlar hünerlerini göstermek için iplerini ve değneklerini attılar. Değnekler ve ipler, sanki yürüyordu. Sıra Hz. Mûsâ'ya gelmişti. O da asâsını atınca bu kez onları yutuverdi. Bunu gören sihirbazlar secdeye kapandılar. Çünkü Hz. Mûsâ'nın gösterdiği bir sihir değil, gerçeğin ta kendisiydi ve bunu anlayan sihirbazlar *"Biz Mûsâ ile Hârûn'un Rabbine iman ettik."* dediler.[29] Sihirbazlar gördükleri gerçek karşısında secde etmek durumunda kalmışlardı.[30]

Hz. Hârûn, İsrâiloğullarını eğitmek için de Hz. Mûsâ'ya yardım ediyordu. Hz. Mûsâ ile birlikte bir yandan Firavun ve adamlarıyla uğraşırken öte yandan İsrâiloğullarının Mısır'dan çıkışına yardımcı oluyordu. İkisi, onların Allah'tan gelen emirleri yaşaması için de gayret ediyorlardı. Allah'tan *"Kavminiz için Mısır'da evler hazırlayın, evlerinizi ibadet yeri yapın ve namazı kılın. İnananları müjdele."*[31] emri gelmişti. Bu emirle onlardan göçe hazırlık amacıyla muhtemelen çadır veya baraka türü meskenler edinmeleri istenmiş olmalıdır. Tevrat'ta da bu yorumu destekleyen bilgiler vardır.[32]

Hz. Mûsâ (as) Allah'tan dinin esaslarını almak için sözleşilen yere, sözleşilen vakitte (*mîkât*) gittiğinde, Hz. Hârûn halkının başına geçerek onun vekilliğini yapacaktı. Yüce Allah Hz. Mûsâ ile otuz gece için sözleşmişti. Buna daha sonra on gece daha eklendi. Bu daveti aldığında Hz. Mûsâ kardeşi Hz. Hârûn'a *"Kavmimin içinde benim yerime geç, onları ıslah et, bozguncuların yolunu izleme."*[33] şeklinde bir dizi tâlimat verdi.

Hz. Hârûn, Hz. Mûsâ'nın söylediklerini dikkate alarak halkını uyarma görevini yerine getirmişti. Ancak, Hz. Mûsâ'nın ardından halkın içinden Sâmirî adında birisi insanların zinet eşyalarını eritmiş ve böğürme sesi çıkaran bir buzağı heykeli yapmıştı. Sâmirî ve adamları İsrâiloğullarını *"Bu sizin de Mûsâ'nın da ilâhıdır; ama o unuttu."* diyerek kandırmışlardı.[34] Buradaki "ama o unuttu" anlamındaki cümlede unutulanın ne olduğu konusunda farklı yorumlar yapılmıştır. Taberî'nin kuvvetli bulduğu yoruma göre bu, Sâmirî'nin Hz. Mûsâ hakkındaki sözüdür. Sâmirî bu ifadesiyle Hz. Mûsâ'nın Tûr'da aramaya gittiği asıl tanrının işte bu buzağı olduğunu, fakat

29 Tâhâ 20/70; A'râf 7/121-122; Şuarâ 26/46-48.
30 A'râf 7/120: Zemahşerî, II, 487.
31 Yûnus 10/87.
32 Yûnus 10/87: İbn Âşûr, XI, 265-266.
33 A'râf 7/142.
34 Bakara 2/51; A'râf 7/148; Tâhâ 20/88.

Hz. Mûsâ'nın bunu unuttuğunu iddia ederek toplumu iknaya çalışmıştır.[35] Hz. Hârûn ise onlara Allah'ı hatırlatmıştır. Halka bu buzağı heykeliyle sınanmakta olduklarını, onların asıl Rabbinin ise Rahmân yani Allah olduğunu anlatmıştır. Onlardan Allah'a inanıp O'na uymalarını istemiştir.[36] Onlar ise uyarıları dikkate almadıkları gibi, Hz. Hârûn'a Mûsâ (as) yanlarına dönünceye kadar buzağıya tapmaktan vazgeçmeyeceklerini söylemişlerdir.[37]

Hz. Mûsâ, Allah ile sözleşmiş olduğu yerden döndü ve olanları gördü. O, önce halkının bu sapkınlığından dolayı yerine vekil bıraktığı Hz. Hârûn'a kızdı. Hâlbuki Hârûn (as) bunu engellemeye çalışmıştı. Hz. Mûsâ, kavmine kızgın ve üzgün bir şekilde dönerek *"'Benden sonra arkamdan ne kötü işler yapmışsınız! Rabbinizin emrini (beklemeyip) acele mi ettiniz?' dedi. (Tevrat) levhalarını yere attı ve kardeşinin başını tutup kendine doğru çekmeye başladı…"*[38] Hârûn'a da *"Onların saptıklarını gördüğünde bana uymaktan seni alıkoyan neydi? Yoksa emrime isyan mı ettin?"*[39] diyerek çıkıştı. Hz. Hârûn şöyle cevap verdi: *"Ey anamın oğlu! Sakalımı saçımı çekme. Emin ol ki ben senin, 'Sözüme riayet etmedin de İsrâiloğullarının arasına ayrılık soktun!' diyeceğinden endişelenmiştim."*[40] Hz. Mûsâ ayrılmadan önce kardeşi Hârûn'dan mutlaka halkın birliğini sağlamasını istemişti.[41] Döndüğünde ona *"Sözüme riayet etmedin"* derken kastettiği şey buydu. Hz. Hârûn kendisini savunmaya devam ederek, *"Ey anamın oğlu! Senin bu kavmin beni cidden zayıf gördüler; neredeyse beni öldüreceklerdi! Sen de şimdi düşmanları bana güldürme ve beni zalim kavimle bir tutma!" dedi.*[42] Hz. Mûsâ ve Hârûn'un ana baba bir kardeş olmalarına karşın Hz. Hârûn'un "Anamın oğlu" diye hitap etmesi onu yumuşatmak içindi.[43] Bunun üzerine Mûsâ (as) kardeşi Hz. Hârûn'un savunmasını dinledi ve onun hatasız olduğunu anladı. Öfkesinden ve sertliğinden[44] dolayı kardeşine yaptıkları[45] için Allah'a *"Rabbim! Beni ve kardeşimi bağışla! Bize acı! Sen merhametlilerin en merhametlisisin."*[46] diye yalvardı.

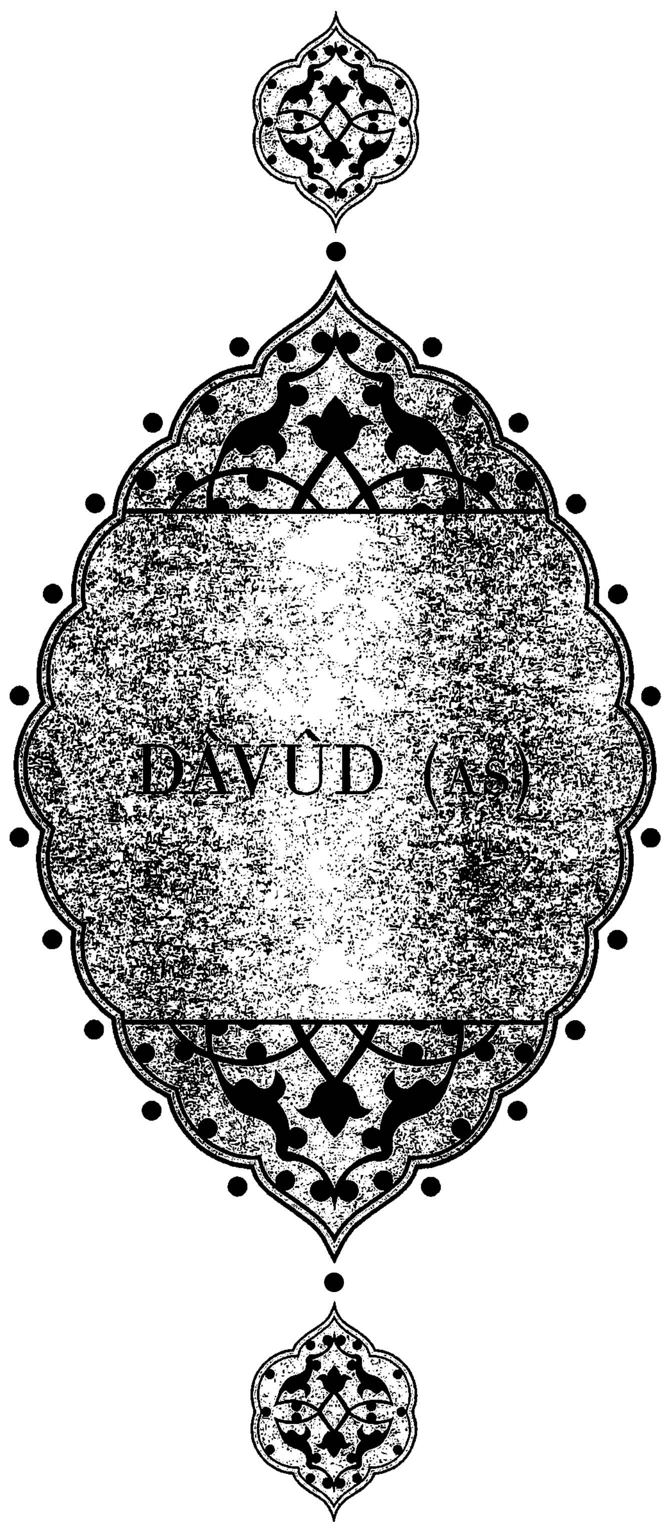
35 Tâhâ 20/88: Taberî, XVI, 141-143.
36 Tâhâ 20/90.
37 Tâhâ 20/91.
38 A'râf 7/150.
39 Tâhâ 20/92-93.
40 Tâhâ 20/94.
41 Tâhâ 20/94.
42 A'râf 7/150.
43 A'râf 7/150: Beyzâvî, I, 573.
44 A'râf 7/151: Râzî, XV, 14.
45 A'râf 7/151: Beyzâvî, I, 574.
46 A'râf 7/151.

İsrâiloğulları Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn'a sürekli olarak zorluk çıkarmışlardı. Yaptıkları hatalar onların Mısır'dan çıkıp Filistin topraklarına varmalarını geciktirmişti. Hz. Mûsâ onlara, Allah'ın sadece kendilerine verdiği nimetleri hatırlattı.[47] Allah'ın onlara vadettiği kutsal topraklara girmelerini emretti. Orada yaşayanlardan korkarak geri dönmemeleri için onları uyardı. Aksi takdirde kaybedeceklerini belirtti.[48] İsrâiloğulları ise orada zorba bir halk olduğunu ileri sürerek[49] Hz. Mûsâ'nın emrini dinlemedi. Daha da ileri giderek *"Sen ve Rabbin gidin, savaşın. Biz burada oturacağız."*[50] dediler. Kavminin bu tepkisi karşısında Hz. Mûsâ Rabbine sığındı ve şöyle yalvardı: *"'Rabbim! Ben kendimden ve kardeşimden başkasına söz geçiremiyorum. Artık bizimle bu yoldan çıkmış kavim arasında sen hükmet.' dedi."*[51] *"Bizimle yoldan çıkmış kavim arasında hükmet."* ifadesiyle Hz. Mûsâ, "İsrâiloğullarının suçundan ötürü bizi de cezalandırma." demek istiyordu.[52]

Hz. Hârûn'un adı, Hz. Mûsâ'yla birlikte ebedîleşti. Allah onlara lütufta bulunmuştu. Bu lütuflar peygamberlik ve dinî-dünyevî iyiliklerdir.[53] Firavun ve kavmi zulmetmeleri sonucunda suda boğulmuştu.[54] Ancak Allah onları ve onlara inanan halkı zulümden kurtardı ve üstün kıldı. Onlara her konuyu açıklayan bir kitap verdi.[55] Onlar doğru yola iletilmiş mümin kullardı ve onlar hakkında, "Mûsâ ve Hârûn'a selâm olsun!" sözüyle de isimlerinin ebedîleşmesi tescil edilmiş oldu. Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn'un tevhid mücadelesini anlatan kıssa, tebliğ ahlâkı açısından bize önemli bilgiler vermektedir. Hak ve hakikati anlatmak ve yaşatmak zorlukların, sıkıntıların ve engellerin olduğu bir süreçtir. Her iki peygamberin zalim Firavun ve kavmi karşısında yaşadığı olayların Kur'ân'da yer alması, hem Hz. Muhammed'e karşı çıkan Kureyş'e hem de Medine'de yaşayan Yahudilere ders vermeyi ve onları ikaz etmeyi amaçlar. Böylece Hz. Muhammed'in (sas) de önceki peygamberler gibi Allah'tan vahiy aldığı, risalet zincirinin devamı olduğu, bütün insanların ilâh olarak sadece Allah'ı bilip tanımaları ve birgün mutlaka Allah'ın huzuruna getirilip yaptıklarının hesabının sorulacağı bilinciyle hareket etmelerinin gerekliliği vurgulanmıştır.

---

47 Mâide 5/20.
48 Mâide 5/21.
49 Mâide 5/2.
50 Mâide 5/24.
51 Mâide 5/25.
52 Mâide 5/25: Râzî, XI, 205.
53 Sâffât 37/114: Beyzâvî, III, 157.
54 Sâffât 37/115: Beyzâvî, III, 157.
55 Sâffât 37/117: Beyzâvî, III, 157.

DÂVÛD (AS)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

يَا دَاوُدُ اِنَّا جَعَلْنَاكَ خَل۪يفَةً فِي الْاَرْضِ فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ
الْهَوٰى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَب۪يلِ اللّٰهِۜ اِنَّ الَّذ۪ينَ يَضِلُّونَ عَنْ سَب۪يلِ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ
شَد۪يدٌ بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ ﴿٢٦﴾

"Ey Dâvûd! Kuşkusuz biz seni yeryüzünde halife yaptık; öyleyse insanlar arasında adâletle hükmet! Nefsin isteklerine uyma! Yoksa arzuların seni Allah yolundan saptırır. Kuşkusuz, Allah yolundan sapanlara hesap verme gününü unuttuklarından ötürü şiddetli bir azap vardır."

(Sâd 38/26)

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا دَاوُ۫دَ مِنَّا فَضْلاًۜ يَا جِبَالُ اَوِّب۪ي مَعَهُ وَالطَّيْرَۚ وَاَلَنَّا لَهُ الْحَد۪يدَۙ ﴿١٠﴾
اَنِ اعْمَلْ سَابِغَاتٍ وَقَدِّرْ فِي السَّرْدِ وَاعْمَلُوا صَالِحاًۜ
اِنّ۪ي بِمَا تَعْمَلُونَ بَص۪يرٌ ﴿١١﴾

"Andolsun ki biz, Dâvûd'a tarafımızdan müstesna bir lütufta bulunduk ve 'Ey dağlar! Onunla birlikte Allah'ı tesbih edin. Ey kuşlar! Sizler de!' dedik. Ayrıca, bütün vücudu örtecek zırhlar yapsın, işçilikte de ölçüyü tuttursun diye demiri onun için yumuşattık. O hâlde iyi işler yapın! Zira ben, yaptıklarınızı görüyorum."

(Sebe' 34/10-11)

وَرَبُّكَ اَعْلَمُ بِمَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيّ۪نَ
عَلٰى بَعْضٍ وَاٰتَيْنَا دَاوُ۫دَ زَبُوراً ﴿٥٥﴾

"Göklerde ve yerde olanları en iyi bilen senin Rabbindir. Doğrusu biz peygamberlerin kimini kiminden üstün kıldık; Dâvûd'a da Zebûr'u verdik."

(İsrâ 17/55)

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا دَاوُ۫دَ وَسُلَيْمٰنَ عِلْماًۚ وَقَالَا الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذ۪ي فَضَّلَنَا عَلٰى كَث۪يرٍ مِنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿١٥﴾

"Şüphesiz biz Dâvûd'a ve Süleyman'a ilim verdik. Onlar da, 'Bizi mümin kullarının birçoğundan üstün kılan Allah'a hamdolsun!' dediler."

(Neml 27/15)

اِصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُولُونَ وَاذْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُ۫دَ ذَا الْاَيْدِۚ اِنَّهُ اَوَّابٌ ﴿١٧﴾ اِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْاِشْرَاقِۙ ﴿١٨﴾ وَالطَّيْرَ مَحْشُورَةًۜ كُلٌّ لَهُ اَوَّابٌ ﴿١٩﴾ وَشَدَدْنَا مُلْكَهُ وَاٰتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ وَفَصْلَ الْخِطَابِ ﴿٢٠﴾

"(Ey Muhammed) Sen, onların söylediklerine sabret ve güçlü kulumuz Dâvûd'u hatırla! O, daima Allah'a yönelen biriydi. Doğrusu biz, dağları onun emrine vermiştik de sabah akşam onunla birlikte Allah'ı tesbih ederlerdi. Çevresinde toplanmış kuşları da onun emrine verdik ve hepsi de Allah'a yönelirlerdi. Onun hükümdarlığını güçlendirdik, ona hikmet ve güzel konuşma yeteneği verdik."

(Sâd 38/17-20)

Konunun Kavramsal Bağlamı

Hz. Dâvûd, İsrâiloğullarına gönderilmiş ve kendisine kitap verilmiş peygamberlerden biridir. Dâvûd ismi Kur'ân'da kendi başına 11,[1] diğer peygamberlerin ismiyle birlikte de beş[2] kez olmak üzere toplam 16 âyette geçer. Bunlar içinde oğlu Hz. Süleyman ile anıldığı yerler dörttür.[3] Hz. Dâvûd'a ve yaşadıklarına çoğunlukla Sâd, Neml, İsrâ, En'âm, Sebe', Enbiyâ gibi Mekkî sûrelerde yer verilmekle birlikte; Bakara, Nisâ, Hadîd ve Mâide gibi Medenî sûrelerde de bazen doğrudan bazen de dolaylı olarak Hz. Dâvûd'dan söz edilir.

Hz. Dâvûd'a gönderilen ilâhî kitabın adı, Zebûr'dur. "Zebûr" kelimesi "kitap" anlamındadır. Arap dilinde her kitaba *zebûr* denmektedir.[4] Nitekim Allah tarafından peygamberlere gönderilen kitaplar için de genel olarak *zebûr* kelimesi kullanılmıştır.[5] Ancak, *Zebûr*, Hz. Dâvûd'a verilen ilâhî kitabın özel adı olmuştur.[6] Bu ilâhî kitabın helâl ve haramları bildiren hükümler içermediği; sadece bir hikmet, öğüt kitabı olduğu ve yaklaşık 150 sûreden meydana geldiği belirtilmiştir.[7]

Hz. Dâvûd kıssasının yer aldığı âyetlerin önemli bir kısmı, Müşriklerin Hz. Peygamber'e boykot uyguladığı Mekke döneminin sonlarında indirilmiştir. Medine döneminde inen âyetler ise, Hz. Peygamber'in Yahudilerle ilişkide olduğu; ancak ilişkilerin hiç de iyi gitmediği bir ortamda inmiştir.

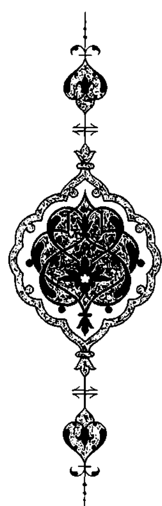
---

1 Bakara 2/251; İsrâ 17/55; Enbiyâ 21/78; Sebe' 34/10; Sâd 38/17-30.
2 Nisâ 4/163; Mâide 5/78; En'âm 6/84.
3 En'âm 6/84; Enbiyâ 21/78; Neml 27/15-16; Sâd 38/30.
4 Nisâ 4/163: Râzî, XI, 111.
5 Enbiyâ 21/105: Taberî, XVI, 431; Zemahşerî, IV, 169.
6 Nisâ 4/163: Taberî, VII, 688.
7 Nisâ 4/163: Kurtubî, VII, 223.

Hz. Dâvûd, Kur'ân'da *ilim,*[8] *hikmet*[9] ve peygamberlik (*risâlet*)[10] verilen ve daima Allah'a yönelen (*evvâb*)[11] bir elçi olarak anlatılır. Ayrıca o, ordulara komutanlık yapmış[12] ve kendisine güçlü bir hükümdarlık (*mülk*) verilmiştir.[13] Allah onu yeryüzünde *halife* kılmıştır.[14] Bu görevinin bir gereği olarak adâletli bir duruşa, insanlar arasındaki davaları çözen özel bir konuşma yeteneğine (*faslu'l-hitâb*) sahiptir.[15] Bu yetenek, Hz. Dâvûd'un karşısındakine maksadını özlü bir şekilde aktarması olarak tanımlanır.[16] Bunun yanında Yüce Allah Hz. Dâvûd'a özel zırh yapma becerisi vermiştir.[17] Kuşlarla konuşması (*mantıku't-tayr*),[18] güzel sesli olması, dağların kendisiyle beraber tesbihte bulunması,[19] Allah tarafından ona verilmiş diğer üstün özelliklerdir.

8 Neml 27/15.
9 Sâd 38/20.
10 Hadîd 57/26.
11 Sâd 38/17.
12 Bakara 2/251.
13 Bakara 2/251; Sâd 38/20.
14 Sâd 38/26.
15 Sâd 38/20.
16 Sâd 38/20: İbn Âşûr, XXIII, 229.
17 Sebe' 34/11.
18 Neml 27/16.
19 Sebe' 34/10.

DÂVÛD PEYGAMBER, ÂDİL ve BİLGE BİR HÜKÜMDARDI

يَا دَاوُ۫دُ اِنَّا جَعَلْنَاكَ خَل۪يفَةً فِي الْاَرْضِ فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوٰى
فَيُضِلَّكَ عَنْ سَب۪يلِ اللّٰهِۜ اِنَّ الَّذ۪ينَ يَضِلُّونَ عَنْ سَب۪يلِ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَد۪يدٌ بِمَا نَسُوا
يَوْمَ الْحِسَابِ ﴿٢٦﴾

"Ey Dâvûd! Kuşkusuz biz seni yeryüzünde halife yaptık; öyleyse insanlar arasında adâletle hükmet! Nefsin isteklerine uyma! Yoksa arzuların seni Allah yolundan saptırır. Kuşkusuz, Allah yolundan sapanlara hesap verme gününü unuttuklarından ötürü şiddetli bir azap vardır."

(Sâd 38/26)

Hz. Dâvûd ile ilgili inmiş olan ilk âyet, Peygamber Efendimize hitap eder: *"Sen, onların söylediklerine sabret ve güçlü kulumuz Dâvûd'u hatırla! Yönü hep Allah'a dönüktü."*[1] Âyet-i kerîmede Yüce Allah, Hz. Peygamber'in karşılaştığı zorluklar karşısında, Hz. Dâvûd'un yaşadıklarını ve tavrını örnek göstererek onu teselli etmiş, ona güç vermiştir. Zira bu âyetlerin indiği dönemde Resûl-i Ekrem (sas), Mekke'de onu inkâr eden putperestlerin kötü tavırlarıyla karşı karşıyaydı.[2] Bu durum, onu oldukça

---

1 Sâd 38/17.

2 Sâd 38/17: İbn Âşûr, XXIII, 226.

üzüyor ve o, Allah'a yakarışta bulunuyordu. Şu var ki; Hz. Peygamber'den önce gelen peygamberler de tıpkı onun gibi meşakkatlerle karşılaşmışlardı.[3] Zikredilen âyetlerle Hz. Peygamber'e (sas) teselli yanında, yaşadığı zorlukların sonunda Hz. Dâvûd gibi zafer kazanacağı ve birçok nimete erişeceği müjdesi verilmiştir.[4]

Sâd sûresi 17. âyetteki, *"O, daima Allah'a yönelen biriydi (evvâb)"* ifadesi, Hz. Dâvûd'un Allah'a olan itaat ve bağlılığının üst düzeyde olduğunu anlatmaktadır.[5] Nitekim Peygamberimizin, *"Allah katında namazın en sevimlisi Dâvûd'un namazı; orucun en sevimlisi de Dâvûd'un orucudur."*[6] demesi, Hz. Dâvûd'un bu özelliğini ortaya koymaktadır.[7]

Mekke döneminde Müşriklerin İslâm'a karşı duruşları farklı şekillerde gerçekleşiyordu. Yine bir keresinde, Müşrikler Hz. Peygamber'e sorular sorarak onu zor duruma düşürmek istemişlerdi. Onlar, Hz. Peygamber'le münakaşaya girmeden önce Yahudilerden bilgi alıyorlardı. Yahudiler Müşriklere son peygamberin Hz. Mûsâ, son ilâhî kitabın da Tevrat olduğunu söylerlerdi. Müşrikler de edindikleri bu bilgiyle Peygamberimize ve vahye karşı çıkmaya çalışırlardı. Ancak Allah Resûlü'ne indirilen bir âyette, Hz. Dâvûd'a verilen "Zebûr" kitabı gündeme getirilerek Yahudilerin ve Müşriklerin yanlışları düzeltilmiş ve onlara şöyle cevap verilmiştir: *"Göklerde ve yerde olanları en iyi bilen senin Rabbindir. Andolsun ki biz, peygamberlerin kimini kiminden üstün kıldık; nitekim Dâvûd'a da Zebûr'u verdik."*[8]

Hz. Dâvûd'a Allah'ın bahşettiği üstün vasıflardan bir diğeri Kur'ân'da şöyle belirtilir: *"Doğrusu biz, dağları onun emrine vermiştik de, her sabah ve her akşam onunla birlikte Allah'ı tesbih ederlerdi. Çevresinde toplanmış kuşları da onun emrine verdik ve hepsi de O'na yönelirlerdi."*[9] *"... Kuşları ve tesbih eden dağları da Dâvûd'un buyruğu altına soktuk. Bunları yapan bizdik."*[10] Hz. Dâvûd, ibadet ve ihlâsıyla Allah'ı sürekli zikreden bir kul idi; Allah Teâlâ, dağları ve kuşları Hz. Dâvûd'un emrine vermişti. Öyle ki o, Allah'ı tesbih ettiğinde dağlar ve kuşlar da onunla beraber Allah'ı anmaktaydı. Bu, aslında Rabbinin Hz. Dâvûd'a verdiği mucizelerden de biriydi.[11]

---

3 Sâd 38/17: Taberî, XX, 40.
4 Sâd 38/17: Âlûsî, XXIII, 173.
5 Sâd 38/17: Taberî, XX, 43.
6 Sâd 38/17: İbn Kesîr, XII, 78; Buhârî, "Teheccüd", 7.
7 Sâd 38/17: İbn Kesîr, XII, 78.
8 İsrâ 17/55: Râzî, XX, 232; Nisâ 4/163.
9 Sâd 38/18-19.
10 Enbiyâ 21/79.
11 Sâd 38/18-19: Taberî, XX, 43.

"Kuşları ve tesbih eden dağları da Dâvûd'un emrine verdik!"[12] ifadesi, dağların ve kuşların, Hz. Dâvûd tesbihe başlayınca kendisine katıldıkları şeklinde tefsir edilir.[13] Daha sonra Hz. Peygamber (sas), Hz. Dâvûd'un sabah akşam Allah'ı anmasını örnek alacaktır. Resûl-i Ekrem, Mekke'nin fethinde amcası Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hânî'nin evinde kuşluk (*duhâ*) vaktinde sekiz rekât namaz kılmıştır. Bu durumu küçük yaştayken gören İbn Abbas (ö. 68/687-88), bu namazın Hz. Dâvûd'un sabahleyin Allah'ı zikredip ibadet ettiği zamana karşılık geldiğini belirtmiştir.[14]

Kur'ân, Hz. Dâvûd'a hikmet ve hükümdarlık verildiğini belirtir. Zira *"Onun hükümdarlığını güçlendirdik, ona hikmet ve güzel konuşma yeteneği verdik."*[15] âyetinde, Hz. Dâvûd'un, döneminin en kudretli kişilerinden birisi olduğuna işaret edilir. Hatta Hz. Dâvûd'u bir görüşe göre yaklaşık dört bin, başka bir görüşe göre ise otuz üç bin kişinin koruduğu aktarılır.[16] Ona "hikmet verilmesi" konusunda da bazı görüşler dile getirilmiştir. *Hikmet*, Allah'ın Hz. Dâvûd'a verdiği akıllı, zeki, anlayışlı ve âdil olma özelliğidir.[17] Ayrıca, *hikmet* "peygamberlik" anlamına da gelmektedir.[18] Âyetin son kısmında ifade edilen ve Hz. Dâvûd'a verilen "konuşma yeteneği" (*faslu'l-hitâb*) ise yargılama esnasında adâletle hüküm verebilme özelliği olarak anlaşılmıştır.[19] Hatta bu ifade, yönetimde, yargıda, hükümet işlerinde ve istişarelerde yaptığı konuşmalarda onun doğru ve adâletli oluşu şeklinde de tefsir edilmiştir.[20]

Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Dâvûd'un başka yeteneklerinden de söz eder. Meselâ; *"Ayrıca, bütün vücudu örtecek zırhlar yapsın, işçilikte de ölçüyü tuttursun diye demiri onun için yumuşattık. O hâlde iyi işler yapın! Zira ben, yaptıklarınızı görüyorum."*;[21] *"Ona (Dâvûd'a) sizin için zırh yapmayı öğrettik ki savaş darbelerinden sizi korusun. Artık şükredecek misiniz?"*[22] ifadeleri, Hz. Dâvûd'a zırh yapma sanatının öğretildiğini ve demiri mum gibi yumuşatıp işleyerek zırh yaptığını bildirmektedir. Âyetteki *"İyi işler yapın!"* ifadesi, onun bu zanaattaki tekniğinin gelişmişliğine; çivi kullanmadan, askeri güzelce koruyabilen zırh yapabildiğine yorumlanmıştır.[23] Hz. Dâvûd'un

12 Enbiyâ 21/79.
13 Enbiyâ 21/79: Taberî, XVI, 328.
14 Sâd 38/18-19: Taberî, XX, 44.
15 Sâd 38/20.
16 Sâd 38/20: İbn Kesîr, XII, 80; Râzî, XXVI, 187.
17 Sâd 38/20: Taberî, XX, 44; İbn Kesîr, XII, 80.
18 Sâd 38/20: Taberî, XX, 48.
19 Sâd 38/20: Taberî, XX, 49; İbn Kesîr, XII, 81.
20 Sâd 38/20: Zemahşerî, V, 251.
21 Sebe' 34/10-11: Râzî, XXV, 246; Enbiyâ 21/80.
22 Enbiyâ 21/80.
23 Sebe' 34/10-11: Râzî, XXV, 247.

böyle bir mesleğe sahip olması saygınlığını daha da arttırmıştır. Zira bu özellik, başkalarına hiçbir şekilde ihtiyaç duymayan Hz. Dâvûd'un mütevazılığını ortaya koymaktadır.[24]

Kur'ân'da, Hz. Dâvûd'un peygamberlik ve hükümdarlık sürecindeki olayları daha ayrıntılı olarak Medine döneminde anlatılmıştır. Bu dönemin başlarında inen âyetlerde, İsrâiloğullarının kendi içindeki vefasızlıkları, hatta ihanetleri ve Allah'ın dinine olan samimiyetsizlikleri işlenir. Hz. Dâvûd'la ilgili bir hadise, Bedir Savaşı günlerine denk gelen bir sırada indirilen âyetlerde anlatılmıştır. Hz. Dâvûd peygamber olmadan önce bir komutandır ve Câlût'u bir savaşta öldürecektir. Şöyle ki; İsrâiloğullarının peygamberlerinden olan Samuel, Tâlût'u Allah yolunda savaşması için kral olarak tayin etmiştir. Tâlût, düşmanı olan Câlût ile savaşmak için seferdedir ve nehirden geçilecektir. Asker susamıştır, ancak Tâlût askerlerini su içmemeleri için uyarır; zira su içerlerse iyi savaşamayacaklardır. Ancak askerlerin çoğu su içer. Tâlût az sayıdaki inanmış askeriyle Câlût ile karşı karşıyadır. Konu âyetlerde şöyle anlatılır: *"Tâlût askerleriyle birlikte ayrılıp sefere çıkınca, 'Allah muhakkak sizi bir nehirle imtihan edecek; kim ondan içerse benden değildir, -eliyle bir avuç alan müstesna- ondan tatmayan da bendendir.' dedi. İçlerinden pek azı dışındakiler ondan içtiler. Kendisi ve onunla beraber inananlar nehri geçince 'Bugün Câlût'a ve askerlerine karşı bizim gücümüz yok.' dediler. Allah'a kavuşacaklarını umanlar ise, 'Nice az birlik vardır ki, Allah'ın izniyle sayıca çok birliği yenmişlerdir, Allah sabredenlerle beraberdir.' dediler. Câlût ve askerlerinin karşısına çıkınca da 'Rabbimiz! Bizi sabırla donat, bize sebat ver ve inkârcı topluluğa karşı bize yardım et!' diye niyazda bulundular."*[25] Savaşması için babası tarafından gönderilen Hz. Dâvûd da Tâlût'un ordusundadır. Câlût, savaş esnasında Tâlût'tan, karşısına dövüşmesi için birini ister. Bunun üzerine Hz. Dâvûd öne atılır ve Câlût'la dövüşmek ister. Tâlût ilk anda Hz. Dâvûd'un bu isteğine olumlu bakmaz, ancak daha sonrasında ona izin verir. Câlût'un karşısına çıkan Hz. Dâvûd, savaş meydanında onu öldürür.[26] Bu durum âyette şöyle bildirilmiştir: *"Sonunda Allah'ın izniyle onları yendiler, Dâvûd da Câlût'u öldürdü ve Allah ona hükümranlık ve hikmet verdi, ona dilediği şeyleri öğretti."*[27] Bu kahramanlığı sonucunda Allah, Hz. Dâvûd'a krallık ve peygamberlik verecektir.[28] Hz. Dâvûd, Tâlût'un ölümünden sonra İsrâiloğullarının hükümdarı olmuştur.[29]

24 Sebe' 34/10-11: Kurtubî, XVII, 264.
25 Bakara 2/249-250.
26 Bakara 2/249-251.
27 Bakara 2/251: Taberî, IV, 498-506.
28 Bakara 2/251: Taberî, IV, 514; Kurtubî, IV, 249.
29 Bakara 2/251: Taberî, IV, 498-506; Kurtubî, IV, 247-251.

Vahyin nüzûlünün son dönemlerinde Medine'de inen Mâide sûresinde, Hz. Dâvûd'un ve Hz. Îsâ'nın İsrâiloğullarından inkâr edenlere lânet ettiği anlatılır: *"İsrâiloğullarından kâfir olanlar, Dâvûd ve Meryem oğlu Îsâ diliyle lânetlenmişlerdir. Çünkü onlar isyan etmişlerdi ve sınırı aşıyorlardı."*[30] Bu bağlamda, İsrâiloğullarına gönderilen diğer peygamberler de onların işledikleri isyan ve taşkınlıklar nedeniyle aynı lâneti yapmışlardır.[31] Hz. Dâvûd'un onlara olan lâneti, cumartesi günü yasağını çiğnemeleri yüzünden olmuştur ve nitekim sonunda da maymuna çevrilmekle cezalandırılmışlardır.[32] Medine döneminde de aynı şekilde bu topluluk Müslümanlarla yaptıkları bütün anlaşmaları çiğnemişler, Müşriklerle gizli-açık iş birliği yapmışlar ve sonunda Medine'den çıkarılmışlardır.

Peygamberlik sürecinde Dâvûd (as) birtakım imtihanlara tâbi tutulmuştur. Bu imtihanlarla hem onun Yüce Allah katındaki değeri yükselmiş hem de Müminlere imtihan hassasiyeti konusunda örnek olmuştur. Bunlardan bir tanesi şöyledir: Hz. Dâvûd zor bir dava ile karşı karşıyadır ve ondan âdil bir karar vermesi beklenmektedir. O, ansızın davacı iki kişiyi karşısında bulmuş, insanî bir tepki vererek bir tedirginlik yaşamıştır. Kur'ân bu sahneyi şöyle aktarmaktadır: *"Davacıların hikâyesi sana ulaştı mı? Bu adamlar mâbedin duvarına tırmanıp Dâvûd'un yanına girmişlerdi. Dâvûd onları görünce telâşlanmıştı. 'Korkma.' dediler, 'Birimizin diğerini haksızlık etmekle suçladığı iki davacıyız biz. Aramızda âdil bir hüküm ver; doğruluktan sapma, bize de doğru yolu göster.'"* [33] Hz. Dâvûd önce korkup telâşlanmış ve bir sınamayla karşı karşıya olduğunu düşünmüştür: Âyetler şöyle devam ediyor: *"'Şu adam benim kardeşim. Onun doksan dokuz koyunu, benim ise bir tek koyunum var. Buna rağmen 'Onu da bana ver.' dedi ve bu tartışmada bana baskın çıktı.' Dâvûd şöyle dedi: 'Senin koyununu kendi koyunlarına katmak istemekle doğrusu sana karşı haksızlık etmiştir. Zaten aralarında ortaklık ilişkileri bulunanların çoğu birbirine haksızlık ederler; yalnız iman edip dünya ve âhiret için yararlı işler yapmakta olanlar böyle değildir; ama onlar da o kadar az ki!' Dâvûd kendisini (bununla) sınadığımızı düşündü. Bunun üzerine Rabbinden kendisini bağışlamasını dileyerek secdeye kapandı ve bütünüyle O'na yöneldi. Sonra bu tutumundan dolayı onu bağışladık. Kuşkusuz yanımızda onun yüksek bir makamı, güzel bir geleceği vardır."*[34]

---

30 Mâide 5/78.
31 Mâide 5/78: Taberî, VIII, 586.
32 Mâide 5/78: Kurtubî, VIII, 104; Râzî, XII, 68.
33 Sâd 38/21-22.
34 Sâd 38/23-25.

Bir rivayete göre Hz. Dâvûd, yanına gelen iki kişiyi, kendisini öldürmeye gelen düşmanları olarak düşünmüş; ancak onların asıl amaçlarını anlayınca pişman olmuş ve Allah'tan af dilemiştir. Onun Allah'tan af dileyişinin başka bir nedeni olarak da şöyle denilmiştir: Hz. Dâvûd, iki davacıdan sadece birini dinlemiş ve çabucak karar vermişti. Bu da onun yanlış bir karar vermesine yol açmıştı. İşte Hz. Dâvûd, bu kusurundan ötürü hemen Rabbinden bağışlanma talep etmişti.[35] Nitekim kıssadan önceki âyetlerde Hz. Dâvûd için, *"O, daima Allah'a yönelen biriydi"* (*evvâb*)[36] nitelemesi yapılmıştır. İşte bu sınav sonunda, onun Allah'a tevbe edişi, âdeta onun bu özelliğini örneklendirmekte ve açıklamaktadır.

Dâvûd Peygamber'in imtihan edilmesinin ardından Yüce Allah'ın ona bahşettiklerini ve buna karşılık yüklendiği sorumlulukları Kur'ân şöyle bildirmektedir: *"Ey Dâvûd! Biz seni yeryüzünde halife yaptık; onun için insanlar arasında adâletle hükmet; nefsin isteklerine uyma, sonra seni Allah yolundan saptırır. Kuşkusuz, Allah yolundan sapanlara, hesap verme gününü unutmaları yüzünden çok ağır bir azap vardır."*[37] Âyet-i kerîmede ona, sen bir peygambersin, aynı zamanda bir kralsın ve böylece peygamberliğinin yanında Rabbin tarafından "halife" seçildin denilmektedir.[38] O hâlde, Hz. Dâvûd, nefsinin kışkırtmalarına uymadan, hesap gününü unutmadan adâletle karar vermeli ve Allah'ın sözünden çıkmamalıdır. Yoksa iki davacının olayında olduğu gibi yanlışa düşer ve böylece sınavı kaybedebilir.[39]

Hz. Dâvûd'a verilen nimetler bunlarla sınırlı değildir. Yüce Allah, ona kendisi gibi Allah'a en güzel şekilde kulluk eden bir oğul vermiştir: *"Biz Dâvûd'a Süleyman'ı armağan ettik. O ne iyi kuldu! Yönü hep Allah'a dönüktü."*[40] Bu oğul, peygamber ve hükümdar olan Hz. Süleyman'dır: *"Şüphesiz biz Dâvûd'a ve Süleyman'a da bir ilim verdik. 'Bizi mümin kullarının birçoğundan üstün kılan Allah'a hamdolsun!' dediler. Süleyman Dâvûd'un yerine geçti. Dedi ki: 'Ey insanlar! Bize kuş dili öğretildi ve bize her şeyden gerektiği kadar verildi. Doğrusu bu apaçık bir lütuftur.'"*[41] Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman, üstün güce ve pek çok özel niteliklere sahip idiler.[42] Bazı âlimler, iki peygamberin sahip oldukları ilmi, onların olayları kavrayış yeteneği olarak açıklamışlardır. Bu ise onların din, yönetim ve diğer alanlarda yetkin olmaları anlamına

35 Sâd 38/23-25: Râzî, XXVI, 193-195.
36 Sâd 38/17.
37 Sâd 38/26.
38 Sâd 38/26: Taberî, XX, 77.
39 Sâd 38/26: Kurtubî, XVIII, 185.
40 Sâd 38/30.
41 Neml 27/15-16.
42 Neml 27/15-16: Taberî, XVIII, 24.

gelmektedir.[43] Bunun yanında âyette "ilim" ifadesinin zikredilmiş olması, ilmin değerine bir vurgudur. Zira Yüce Allah'ın, ilim verdiği kimseye büyük bir üstünlük vermiş olduğu belirtilmiştir.[44] Hz. Süleyman neredeyse her bakımdan Hz. Dâvûd'a vâris olmuştur.[45] Nitekim *"Süleyman Dâvûd'un yerine geçti."*[46] ifadesi; Hz. Süleyman'ın makam, bilgi, hikmet, peygamberlik ve hükümdarlık konularında babası Hz. Dâvûd'un yerine geçtiğini bildirmektedir.[47]

Kur'ân, Hz. Dâvûd'un, Hz. Süleyman ile birlikte başka bir davadaki kararlarını şöyle aktarır: *"Dâvûd'u ve Süleyman'ı da an. Bir zamanlar, (zarar görmüş) bir ekin konusunda hüküm veriyorlardı. Bir topluluğun koyun sürüsü, geceleyin başıboş bir vaziyette bu ekinin içine dağılıp ziyan vermişti. Biz de onların hükmüne tanık idik. Süleyman'ın dava konusunu iyi anlamasını sağladık. Her birine de hükmetme yeteneği ve ilim verdik. Kuşları ve tesbih eden dağları da Dâvûd'un buyruğu altına soktuk. Bunları yapan bizdik."*[48] Bu olayı kaynaklar şöyle açıklar: Bir koyun sürüsü geceleyin başka birinin tarlasına girer ve ekinini tahrip eder. Tarlanın ve ekinin sahibi, zararın telâfisi için mahkemeye başvurur. Bu davaya bakan Hz. Dâvûd ile oğlu Hz. Süleyman, farklı hükümler verirler. Hz. Dâvûd, tahrip edilen ekinin değerinin koyunların kıymetine denk olduğu kanaatine varır ve koyunların tazminat olarak ekin sahibine verilmesine hükmeder. Hz. Süleyman ise bu cezayı ağır bulur ve farklı bir yol izlenmesini teklif eder. Ona göre, tarladaki zarar koyunlardan elde edilecek gelirle ödenebilecek kadardır. Bu yüzden şöyle bir hüküm verilmelidir: Tarla koyun sahiplerine verilmeli; onlar da, tarla ziyandan önceki durumuna gelinceye kadar tarlanın bakımını üstlenmelidirler. Koyunlar da tarla sahibine verilmeli, o da tarlası ziyandan önceki hâline gelinceye kadar bu koyunların sütünden, yününden ve kuzularından yararlanmalıdır. Hz. Dâvûd, oğlunun bu çözümünü beğenir ve bunun üzerine kendi görüşünden vazgeçer.[49] Buna göre Hz. Süleyman, mülk üzerinden değil de mülkle sağlanan ürünler üzerinden bir karar vermiştir. Çünkü ona göre koyunlar, tarlaya değil; tarladaki ürüne, ekine zarar vermişlerdir. Ayrıca bu kararla birlikte mülkün bir elde toplanmasının önüne geçilmiş, bunun yanında ülkedeki insan gücü üretimde kullanılmış ve hem tarlanın hem de koyunların üretimi devam ettirilmiştir.

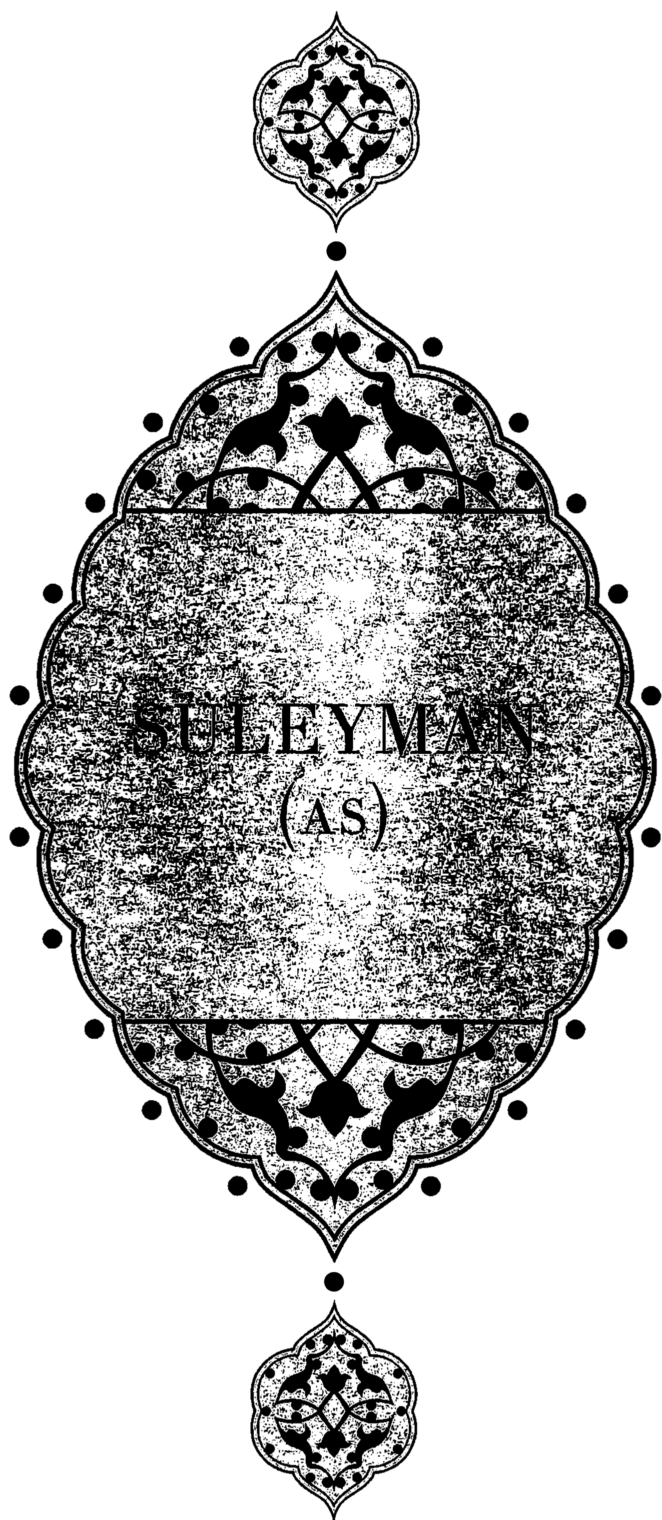
43 Neml 27/15-16: Kurtubî, XVI, 112.
44 Neml 27/15-16: Kurtubî, XVI, 112.
45 Neml 27/15-16: Taberî, XVIII, 24.
46 Neml 27/16.
47 Neml 27/16: Taberî, XVIII, 24; Kurtubî, XVI, 113.
48 Enbiyâ 21/78-79.
49 Enbiyâ 21/78-79: Râzî, XXII, 195.

Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman, sahip oldukları nimetlerin Allah tarafından kendilerine lutfedildiğini hiçbir zaman unutmamış ve Allah'ı her daim yüceltip övmüşlerdir: *"'Bizi mümin kullarının birçoğundan üstün kılan Allah'a hamdolsun!' demişlerdir."*[50] Başka bir âyette ise Allah, Hz. Dâvûd ve ailesinden verdiği nimetler nedeniyle şükürde bulunmasını şöyle istemiştir: *"Ey Dâvûd ailesi! Şükür için çaba gösterin. Kullarım arasında hakkıyla şükredenler pek azdır."*[51] Bazı müfessirler, *"şükredenler azdır"* ifadesinin, "insanlar arasında, şükretmekten aciz olduğunu anlayan kişi çok azdır" anlamına geldiğini belirtmişlerdir.[52] Ayrıca, âyette kastedilen kişinin Hz. Dâvûd olduğu da şu şekilde anlatılır: Hz. Dâvûd *"Rabbim! Sana şükretmemi sağlayan ilham ve güç senin nimetlerin olduğuna göre, ben senin nimetlerine şükretmeye nasıl güç yetirebilirim?"* demiş; bunun üzerine Allah Teâlâ da şöyle buyurmuştur: *"Ey Dâvûd! İşte, şimdi beni hakkıyla tanımış oldun!"*[53]

Hz. Dâvûd, Kur'ân'ın takdim ettiği örnek şahsiyetlerden biridir. Yüce Allah, Hz. Dâvûd'dan Allah'a kulluktan ayrılmayan, daima O'na yönelen, O'nu yücelten ve bütün halkını Allah'a kulluğa yönelten bir hükümdar olarak bahseder. Ayrıca onun yönetimdeki adâlet ve tevazudaki üstünlüğünü; savaşma, konuşma, demiri işleme ve ondan zırh yapma becerisini anlatır. Kur'ân, Hz. Dâvûd'un kıssasını anlatmakla; adâlet ve iyiliği hâkim kılmanın tevhidin önceliği olduğunu bildirmiş olmaktadır.

50 Neml 27/15: Taberî, XVIII, 24.
51 Sebe' 34/13.
52 Sebe' 34/13: Zemahşerî, V, 112.
53 Sebe' 34/13: İbn Atıyye, VII, 168.

SÜLEYMAN
(AS)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَوَهَبْنَا لِدَاوُدَ سُلَيْمٰنَۜ نِعْمَ الْعَبْدُۜ اِنَّهُٓ اَوَّابٌۜ ﴿٣٠﴾

"Biz Dâvûd'a, Süleyman'ı verdik.
O, ne iyi kuldu! Yönü hep Allah'a dönüktü."

(Sâd 38/30)

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا دَاوُدَ وَسُلَيْمٰنَ عِلْمًاۚ وَقَالَا الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذ۪ي فَضَّلَنَا عَلٰى كَث۪يرٍ
مِنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿١٥﴾

"Şüphesiz biz Dâvûd'a ve Süleyman'a bir ilim verdik. 'Bizi mümin kullarından birçoğuna üstün kılan Allah'a hamdolsun.' dediler."

(Neml 27/15)

وَوَرِثَ سُلَيْمٰنُ دَاوُ۫دَ وَقَالَ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ عُلِّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ وَاُو۫تٖينَا مِنْ
كُلِّ شَيْءٍۜ اِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبٖينُ ﴿١٦﴾

"Süleyman Dâvûd'un yerine geçti. Dedi ki:
Ey insanlar! Bize kuş dili öğretildi ve bize her şeyden gerektiği
kadar verildi. Doğrusu bu apaçık bir lütuftur."

(Neml 27/16)

فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمٰنَۚ وَكُلًّا اٰتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًاۘ وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُ۫دَ الْجِبَالَ
يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَۜ وَكُنَّا فَاعِلٖينَ ﴿٧٩﴾

"Süleyman'ın dava konusunu iyi anlamasını sağladık. Her birine de hükmetme yeteneği ve ilim verdik. Dâvûd ile birlikte, Allah'ı teşbih etmeleri için dağları ve kuşları onun emrine verdik. Bunları yapan bizdik."

(Enbiyâ 21/79)

وَلِسُلَيْمٰنَ الرّٖيحَ عَاصِفَةً تَجْرٖي بِاَمْرِهٖٓ اِلَى الْاَرْضِ الَّتٖي بَارَكْنَا فٖيهَاۜ وَكُنَّا
بِكُلِّ شَيْءٍ عَالِمٖينَ ﴿٨١﴾

"Süleyman'ın (hizmetine de) güçlü esen rüzgârı (verdik). Rüzgâr, onun emriyle içinde bereketler yarattığımız beldeye doğru esip giderdi. Her şeyi hakkıyla bilen, biziz."

(Enbiyâ 21/81)

وَحُشِرَ لِسُلَيْمٰنَ جُنُودُهُ مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿١٧﴾

"Bir zaman cinlerden, insanlardan ve kuşlardan oluşan orduları Süleyman'ın emrinde toplanmış, birlikte sevk ve idare ediliyordu."

(Neml 27/17)

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِاَحَدٍ مِنْ بَعْدِي اِنَّكَ اَنْتَ الْوَهَّابُ ﴿٣٥﴾ فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِاَمْرِهِ رُخَاءً حَيْثُ اَصَابَ ﴿٣٦﴾ وَالشَّيَاطِينَ كُلَّ بَنَّاءٍ وَغَوَّاصٍ ﴿٣٧﴾ وَاٰخَرِينَ مُقَرَّنِينَ فِي الْاَصْفَادِ ﴿٣٨﴾

"'Rabbim!' dedi, 'Beni bağışla; benden sonra hiç kimsenin ulaşamayacağı bir hükümranlık ver bana. Lütfu sınırsız olan yalnız sensin.' Bunun üzerine, emriyle dilediği yöne doğru tatlı tatlı esen rüzgârı, bina kuran ve dalgıçlık yapan bütün şeytanları ve zincirlerle bağlanmış diğer yaratıkları onun buyruğuna verdik."

(Sâd 38/35-38)

فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِنْ قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ اَوْزِعْنِي اَنْ اَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي اَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلٰى وَالِدَيَّ وَاَنْ اَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضٰيهُ وَاَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ ﴿١٩﴾

"Onun bu sözünden dolayı Süleyman neşeyle gülümsedi ve 'Ey Rabbim!' dedi, 'Gerek bana gerekse anne babama verdiğin nimete şükretmeye ve hoşnut olacağın iyi işler yapmaya beni muvaffak kıl. Rahmetinle beni iyi kullarının arasına kat!'"

(Neml 27/19)

قَالَ الَّذ۪ي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ اَنَا اٰت۪يكَ بِه۪ قَبْلَ اَنْ يَرْتَدَّ اِلَيْكَ
طَرْفُكَۜ فَلَمَّا رَاٰهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ قَالَ هٰذَا مِنْ فَضْلِ رَبّ۪يۜ لِيَبْلُوَن۪ٓي
ءَاَشْكُرُ اَمْ اَكْفُرُۜ وَمَنْ شَكَرَ فَاِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِه۪ۚ وَمَنْ كَفَرَ
فَاِنَّ رَبّ۪ي غَنِيٌّ كَر۪يمٌ ﴿٤٠﴾

“(Bu konuya dair) kitaptan bir bilgisi olan ise, ‘Ben onu (tahtı) sen göz açıp kapayıncaya kadar getiririm.’ diye cevap verdi. Süleyman, tahtı yanı başına yerleşmiş olarak görünce şöyle dedi: ‘Bu, şükür mü yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni sınayan Rabbimin bir lütfudur. Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur, nankörlük edene gelince, o bilsin ki Rabbimin hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, sınırsız cömerttir.’”

(Neml 27/40)

فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلٰى مَوْتِه۪ٓ اِلَّا دَٓابَّةُ الْاَرْضِ تَأْكُلُ
مِنْسَاَتَهُۚ فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ الْجِنُّ اَنْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا لَبِثُوا
فِي الْعَذَابِ الْمُه۪ينِ ﴿١٤﴾

“Ölümüne hükmettiğimiz zaman, (Süleyman’ın) ölümünü onlara sadece asâsını yemekte olan bir ağaç kurdu gösterdi. Süleyman’ın cesedi devrilip yere yıkılınca cinler anladılar ki, eğer kendileri gaybı bilmiş olsalardı, aşağılayıcı azap içinde kalmazlardı.”

(Sebe’ 34/14)

Konunun Kavramsal Bağlamı

Süleyman (as), İsrâiloğullarına gönderilmiş peygamberlerden biridir. Kur'ân-ı Kerîm'de o, aynı zamanda başka kimseye verilmemiş bir bilgi ve hükümranlığın sahibi olarak tanıtılır. Hz. Dâvûd'un oğludur. Hz. Süleyman'ın adının geçtiği âyet sayısı on yedidir. Kur'ân'da Hz. Süleyman'ın zenginlik ve mal ile sınandığı belirtilir. Âyetlerde onun dünyada görünen, görünmeyen birçok şeye hükümdar olmasından, mucizelerinden ve Sebe kraliçesi ve halkıyla olan ilişkilerinden bahsedilir. Hz. Süleyman'dan bahseden âyetlerin büyük çoğunluğu Mekke'de inmiştir. Medine'de inen âyetlerde ise sadece onun ismine gönderme yapılmıştır.

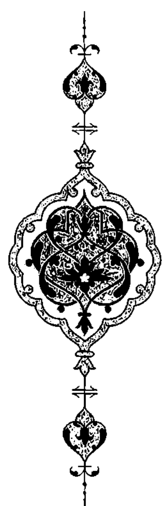
Hz. Süleyman kıssasının en uzun anlatıldığı yer Neml sûresidir. Bu nedenle sûrenin diğer bir isminin Süleyman olduğu belirtilmiştir.[1] Hz. Süleyman'a dair Kur'ân'daki anlatımlar kronolojik olarak Sâd, Enbiyâ, Neml, Sebe' ve Bakara sûrelerinde yer almaktadır. Sâd sûresinde onun başka hiç kimseye nasip olmayacak bir hükümranlık istemesi anlatılır. Bu, onun peygamberlik ve hükümdarlık öncesi hayatına ilişkindir. Enbiyâ sûresinde Hz. Süleyman'ın babası ile aynı davada farklı hüküm verdiği anlatılır. Babasıyla birlikte ona da ilim, hikmet, anlayış ve kavrayış (*fehm*) bahşedildiğinin belirtilmesi, rüzgârın onun emrine verilmesi, şeytanların onun için çalışmaları onun peygamberliği döneminde gerçekleştiğini gösterir. Hz. Süleyman'ın ölümü ise Sebe' sûresinde anlatılmıştır. Süleyman'ın (as) hükümranlığı hakkında şeytanların uydurmalarını konu edinen Bakara sûresi 102. âyet ise onun vefatından sonraki bir döneme ilişkindir. Âyetin tefsirinde yer verilen nakiller, böyle bir sonuca işaret etmektedir.

Hz. Süleyman, babası Hz. Dâvûd'a *vâris* olmuştur. Kendisine *ilim, zenginlik* ve *saltanat* verilmiştir. O, davalarda isabetli *hüküm*ler vermiştir. Onun yönetim işlerini danıştığı, görüştüğü, tartıştığı bir danışman kurulu (*mele'*) vardı. Bunlarla devlet işlerini *istişare* ederdi. İnsanlardan, cinlerden ve kuşlardan *düzenli orduları* vardı. *Rüzgâr* ve *cin şeytanları* emrindeydi ve

1 Âlûsî, XIX, 154.

kuş dilini bilmekteydi. Karıncaların ne konuştuğunu anlar, ibibik (*hüdhüd*) kuşuna posta görevi yaptırır ve onunla konuşurdu. Allah yolunda cihad için atlar (*es-sâfinâtül-cıyâd*) beslerdi. Cinlere kaleler (*mehârîb*), heykeller (*temâsîl*), büyük havuzlar (*cifân ke'l-cevâb*) ve kazanlar (*kudur râsiyât*) yaptırmıştı. Sebe melikesini kendine teslim olmaya çağırmış, henüz o gelmeden tahtını (*'arş*), *kitabı bilen kişi* vasıtasıyla getirtmişti. Hz. Süleyman'ın *sihir yaptığı* iddiası, Yahudilerin uydurmasıdır. Süleyman (as) Allah tarafından imtihan edilmiş, ayakta olduğu hâlde bir ceset hâline getirilmiştir. Öldüğü ise ancak dayandığı asâsını ağaç kurdunun (*dâbbetü'l-arz*) yemesi ve asânın onu artık taşıyamaması sonucunda yere düşmesiyle anlaşılmıştır.

HZ. SÜLEYMAN ZENGİN, GÜÇLÜ ve MUTTAKİ BİR KULDU

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ﴿٣٥﴾ فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهِ رُخَاءً حَيْثُ أَصَابَ ﴿٣٦﴾ وَالشَّيَاطِينَ كُلَّ بَنَّاءٍ وَغَوَّاصٍ ﴿٣٧﴾ وَآخَرِينَ مُقَرَّنِينَ فِي الْأَصْفَادِ ﴿٣٨﴾

"'Rabbim!' dedi, 'Beni bağışla; benden sonra hiç kimsenin ulaşamayacağı bir hükümranlık ver bana. Lütfu sınırsız olan yalnız sensin.' Bunun üzerine, emriyle dilediği yöne doğru tatlı tatlı esen rüzgârı, bina kuran ve dalgıçlık yapan bütün şeytanları ve zincirlerle bağlanmış diğer yaratıkları onun buyruğuna verdik."

(Sâd 38/35-38)

Hz. Süleyman, Dâvûd Peygamber'in oğludur. Bu durum âyette *"Biz Dâvûd'a, Süleyman'ı verdik."* denilerek açıkça ifade edilmiştir. Babası Dâvûd Peygamber'in vefatından sonra Süleyman (as) İsrail'in kralı olmuştur.[1] Aynı âyette adı geçen iki peygamberden *"Ne güzel kuldur!"* ifadesiyle kastedilen kişinin Süleyman (as) olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü âyette *"Ne güzel kuldur!"* ifadesine lafız olarak daha yakın

1 Bakara 2/102: İbn Âşûr, I, 630.

olan isim, Süleyman'dır. Ayrıca âyetin devamındaki *"Yönü hep Allah'a dönüktü."* (*ev-vâb*) sözüyle kastedilenin de Hz. Süleyman olduğu kabul edilir.[2]

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Dâvûd'a ve Hz. Süleyman'a Allah katından ilim verildiği ve bu iki peygamberin diğer Müminlere üstün kılındığı dile getirilmiştir: *"Şüphesiz biz Dâvûd'a ve Süleyman'a da bir ilim verdik..."*[3] Âyette içeriği belirtilmeyen *ilim* kelimesinin Enbiyâ sûresi 79. âyette açıklandığı yorumu yapılmıştır: *"Süleyman'ın dava konusunu iyi anlamasını sağladık. Her birine de hükmetme yeteneği ve ilim verdik. Dâvûd ile birlikte, Allah'ı tesbih etmeleri için dağları ve kuşları onun emrine verdik. Bunları yapan bizdik."* Buna göre bu ilmin, "anlama, kavrama" (*fehm*), "yargılama bilgisi" (*hüküm*), "Allah'ı bilmek" (*mârifet*) olduğu belirtilmiştir.[4] Süleyman (as) babası gibi *hâkim* bir peygamberdi. Söz gelimi Enbiyâ sûresinde baba ve oğulun birlikte yaptıkları bir yargılamadan bahsedilir.[5] Bu olayı kaynaklar şöyle açıklar: Bir koyun sürüsü geceleyin başka birinin tarlasına girmiş ve ekini yemiştir. Tarlanın sahibi, zararının karşılanması için olayı dava etmişti. Hz. Dâvûd ile oğlu Hz. Süleyman, aynı davada farklı sonuca varacaklardır. Hz. Dâvûd, tahrip edilen ekinin değerini dikkate alarak koyunların tazminat olarak tarla sahibine verilmesi kararına varır. Hz. Süleyman ise babasından ayrı bir karar verir ve tarladaki ürüne gelen zararın koyunlardan elde edilecek gelirle ödenmesi gerektiğini belirtir. Buna göre tarla, sürü sahibine verilmeli ve o da ekin zarar görmeden önceki hâline gelinceye kadar tarlayı işlemelidir. Tarla sahibi de bu süre içinde koyunların sütünden, yününden ve kuzularından yararlanacaktır. Hz. Dâvûd, oğlunun bu kararı üzerine kendi görüşünden vazgeçer.[6] Bu kararıyla Hz. Süleyman, ülkedeki insan gücünün üretimi sürdürmesini sağlamıştır. Bu bilge ve âdil yargılamanın temelinde de bilgi ve kavrayış yatmaktadır. Nitekim ona verilen onca nimet ve üstünlük arasında *ilim* en başta belirtilir.[7] Onun emrine dağlar, kuşlar ve rüzgâr verilmiştir.[8] Burada Peygamberimize ve ashâbına bir uyarı, Müşriklerin Hz. Peygamber'in risâletine karşı çıkmalarına da bir cevap söz konusudur. Zira Hz. Muhammed'e (sas) verilen vahiy, ilk değildir. Ondan önce bu bilgi, diğer peygamberlere olduğu gibi Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman'a da verilmiştir.

---

2 Sâd 38/30: Râzî, XXVI, 203.
3 Neml 27/15-16; ayrıca bk. Enbiyâ 21/79.
4 Neml 27/15: Ebû Hayyân, VII, 57.
5 Enbiyâ 21/78-82.
6 Enbiyâ 21/78-79: Râzî, XXII, 195.
7 Enbiyâ 21/78: Râzî, XXII, 195.
8 Enbiyâ 21/78: Râzî, XXII, 195.

Yüce Allah, Hz. Süleyman'a büyük lütuflarda bulunmuştur. Ona lutfedilen özelliklerden biri de onun cin, insan ve kuşlardan oluşan ordularının (*cünûd*) olmasıdır. Âyet-i kerîmede şöyle buyrulur: *"Cinlerden, insanlardan ve kuşlardan oluşan orduları Süleyman'ın emrinde toplanmış, birlikte sevk ve idare ediliyordu."*[9]

Kur'ân'da Hz. Süleyman'ın emrinde çalışan, hizmet eden şeytanlardan söz edilmektedir. Kur'ân Allah'ın izniyle, onun emri altına giren bir cin ordusu olduğunu bildirir.[10] Şeytanlar Süleyman (as) için denizlere dalıyorlar, oralardan mücevherler çıkarıyorlar, hatta şehir ve köşkler inşa ediyorlardı.[11] Yine Kur'ân'da bir kısım cinlerin Hz. Süleyman'ın emrinde bazı büyük işler yaptıklarından da söz edilmektedir: *"... Cinlerden de Rabbinin izniyle onun maiyetinde çalışanlar vardı. Onlardan kim buyruğumuzdan sapsa, ona yakıcı ateşin azabını tattırırdık. Onlar Süleyman'a, isteğine göre yüksek ve görkemli binalar, heykeller, havuz gibi lengerler, yerinden kalkmaz kazanlar imal ederlerdi..."*[12] Söz konusu cinlerin bildiği zanaatları Râzî (ö. 606/1210), hamam, kireç ocağı, değirmen, cam ve sabun yapmaları biçiminde yorumlamıştır.[13] Hz. Dâvûd'a demiri ve bakırı işleme kabiliyeti ve gücü verilmiş[14] ve bunlardan zırh yapma sanatı öğretilmiştir. Kelime anlamı yüksek yer[15] olan *mihrâb* (ç. *mehârîb*) kelimesi ile Hz. Süleyman'ın kale,[16] mescit ve köşk[17] gibi binalar yaptığı anlatılır. Heykeller (*temâsîl*) ise, "melek, peygamber ve iyi insanların suretleri" olarak açıklanmıştır. Bunların mâbetlerde bakır, pirinç, cam ve mermerden yapıldığı söylenmiştir. Hz. Süleyman'ın heykel yapılmasına nasıl izin verdiği sorusuna Zemahşerî (ö. 538/1144), "Bu, şeriatların birbirlerinden farklı olduğu konulardandır..." cevabını vermiştir, ardından tâbiûn müfessirlerinden Ebü'l-Âliye'den (ö. 90/709) bu işin o zaman henüz haram kılınmadığı şeklinde bir rivayet aktarmıştır.[18] Endülüslü müfessir Kurtubî (ö. 671/1273) ise o zamanda heykel yapmanın dinen yasak olmadığını; ancak Hz. Muhammed'in (sas) gönderildiği şeriatta bunun yasaklandığını belirtmiştir.[19]

9 Neml 27/17.
10 Sebe' 34/12.
11 Enbiyâ 21/82; Sâd 38/37.
12 Sebe' 34/12-13.
13 Enbiyâ 21/81: Râzî, XXII, 202.
14 Sebe' 34/12.
15 Sebe' 34/13: Kurtubî, XVII, 269.
16 Sebe' 34/13: İbn Âşûr, XXII, 160.
17 Örneğin bk. Sebe' 34/13: Mâtürîdî, XI, 411; Sebe' 34/13: Nesefî, III, 56.
18 Sebe' 34/13: Zemahşerî, V, 111-112.
19 Sebe' 34/13: Kurtubî, XVII, 271.

Hz. Süleyman'ın mucize olarak emrine verilen bir varlık da rüzgârdır.[20] Nitekim Allah Teâlâ, *"Süleyman'ın emrine sabahleyin bir aylık, akşamleyin bir aylık yol almakta olan rüzgârı verdik."* buyurmaktadır. İlgili âyetlerde rüzgârın niteliğine, gittiği yere ve süresine işaret edilmiştir. Rüzgârın Hz. Süleyman'ın emrine verilmesi, savaş veya ticaret için "gemileri yürütecek rüzgârlar yaratmak" olarak yorumlanmıştır.[21] Bu, Hz. Süleyman'a verilen "ilk nimet", cinlerin onun emrine verilmesi ise ikinci nimet olarak değerlendirilmiştir.[22]

Hz. Süleyman'ın Allah'ın katında ayrı bir değeri olduğunu gösteren diğer bir âyette şöyle buyrulmuştur: *"Nihayet Karınca Vadisi'ne geldiklerinde, bir karınca şöyle dedi: 'Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin; aman, Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesin!"* Onun bu sözünden dolayı Süleyman (as) neşeyle gülümsedi ve *"'Ey Rabbim!' dedi. Gerek bana gerekse anne babama verdiğin nimete şükretmeye ve hoşnut olacağın iyi işler yapmaya beni muvaffak kıl. Rahmetinle beni iyi kullarının arasına kat!"*[23] Neml sûresi 18. âyette geçen "bilmeden, farkında olmadan" ifadesinden yola çıkılarak, Hz. Süleyman'ın bütün mahlûkata 'adâlet' ile yaklaştığı yorumu yapılmıştır.[24] Yine burada karıncanın dilinden Süleyman ve ordusunun mümin, adâletli, şefkatli ve merhametli kimseler olduğu; küçücük bir karıncayı bile bilerek ezmeyecek, onun hukukunu koruyacak seviyede ince ruhlu ve faziletli kişiler oldukları anlatılır.

Hz. Süleyman'a kuş dilinin (*mantıku't-tayr*) öğretilmesi ona özel olarak verilen nimetlerden bir diğeridir. Kuşların çeşitli durumlarda çıkardığı sesler (dil) olarak açıklanmıştır. Meselâ horozun yem aramak için eşinmesi ve yemi bulduğu zaman belli bir ses çıkararak tavukları çağırması da bir dil demektir.[25] Kuşların kendi aralarında iletişim için kullandıkları bu dil Hz. Süleyman'a öğretilmişti. Onun *"Ey insanlar! Bize, kuş dili öğretildi, bize birçok şey verildi. Şüphesiz bu apaçık ikramdır."*[26] şeklindeki sözü, kendisine verilen ilim ve hükümranlığa karşılık onun şükranla dolu olduğunu ifade eder.[27]

Hz. Süleyman'ın ordusunda birçok kuştan yararlanılmaktaydı. Posta güvercini, şahin, su kaynağını bilen *ibibik/hüdhüd*, bunlardan birkaçıdır. Bir keresinde *"Süleyman kuşları gözden geçirdi ve 'Hüdhüdü niçin göremiyorum; yoksa kayıplara*

20 Enbiyâ 21/81; Sebe' 34/12; Sâd 38/36.
21 Sebe' 34/12: İbn Âşûr, XXII, 271.
22 Enbiyâ 21/78: Râzî, XXII, 201.
23 Neml 27/18-19.
24 Neml 27/19: İbn Âşûr, XIX, 243.
25 Neml 27/16: Zemahşerî, III, 140; Râzî, XXVI, 186; Elmalılı, V, 3665.
26 Neml 27/16.
27 Neml 27/16: İbn Âşûr, XIX, 236-238.

mı karıştı?' diye sordu."[28] Ancak hüdhüd kuşunun görevini yerine getirmemesi bir cezayı gerektiriyordu.[29] Bu durum âyetlerde şu şekilde yer almaktadır: *"(Süleyman dedi ki:) 'Ya bana açık bir gerekçe getirir veya onu şiddetle cezalandırırım ya da onu boğazlarım!' Çok geçmeden hüdhüd gelip dedi ki: 'Ben, senin bilmediğin bir şeyi öğrendim. Sebe halkından sana kesin bir bilgi getirdim.'"*[30] Hüdhüd kuşu bu ifadeleriyle, bir sonraki âyette anlatıldığı üzere, gittiği ülkede yöneticilik yapan bir kadından bahsediyordu: *"Onları bir kadın hükümdarın yönettiğini gördüm; kendisine her imkân verilmiş; bir de muhteşem tahtı var."*

Hz. Süleyman'ın bu dikkati ve hiddeti, ülkesini nasıl bir titizlikle idare ettiğini, halkı üzerinde titrediğini ve onların tüm işlerinden kendini sorumlu sayarak her biriyle en güzel şekilde ilgilendiğini gösterir. Öyle ki, en küçük bir kuşun bir an bile olsa gözden uzak olması ona gizli kalmamaktadır. Buna göre halkın mesuliyetini omuzlanan devlet adamlarının, yönetimleri altında bulunan kişilerin durumlarını iyice araştırmaları, dertleriyle yakından ilgilenmeleri ve onları gereği gibi korumaları en önemli görevlerinden biridir.

Hüdhüdün haber getirdiği o kadının babası, Yemen ülkesinin kralıydı. Sebe melikesi ve halkı, güneşe tapıyorlardı.[31] Akıllı bir kadın olan melike, istişareye değer veren iyi bir yöneticiydi. Yönetim merkezi, Yemen'de büyük bir şehir olan Me'rib idi.[32] Hüdhüdün Hz. Süleyman'a getirdiği haberlerden biri de, Sebe melikesinin büyük bir tahtının olduğuydu. Bu, çok değerli bir tahttı.

Hz. Süleyman, kendi zamanının önemli yöneticilerinden olan Sebe melikesi ile diplomatik bir ilişki kurmak istiyordu. Bunu da hüdhüd ile gönderdiği mektupla başlattı.[33] Neml sûresinde bu mektuptan bahsedilmektedir. Sebe melikesi, hüdhüd kuşunun kendisine getirdiği mektubu, kıymetli, şerefli (*kerîm*) olarak nitelendirmiştir.[34] Bu ifadeyle kastedilen görüşleri "içeriğinin güzelliği", "saygın oluşu", "değerli bir hükümdardan gelmiş olması" ve "mektubun mühürlü olması" şeklinde özetlemek mümkündür."[35]

28 Neml 27/20.
29 Neml 27/21: İbn Âşûr, XIX, 246.
30 Neml 27/21-22.
31 Neml 27/23: İbn Âşûr, XIX, 254.
32 Neml 27/23: İbn Âşûr, XIX, 252.
33 Neml 27/28: İbn Âşûr, XIX, 257.
34 Neml 27/29.
35 Neml 27/29: Râzî, XXIV, 194.

Tefsirlerde ayrıca, söz konusu mektubun *bismillâhirrahmânirrahîm* cümlesiyle başlamış olması üzerinde durulur.[36] Âyet şöyledir: *"Şüphesiz o mektup, Süleyman'dandır ve şüphesiz bismillâhirrahmânirrahîm diye başlamaktadır."*[37] Hz. Süleyman bu mektupla Sebe kraliçesinin kendisine boyun eğmesini istemektedir.[38] Sebe kraliçesi, "Bana değerli bir mektup bırakıldı" sözleriyle danışmanlarıyla bu mektuba nasıl karşılık verileceği konusunu tartışmıştır. İlk anda, Hz. Süleyman'a boyun eğmek yerine hediyeler göndermeye karar verirler. Olayın detayı âyet-i kerîmelerde şöyle anlatılır: *"Kraliçe şöyle dedi: 'Efendiler! İçinde bulunduğum durum hakkında bana görüşünüzü açıklayın. Sizin görüşünüzü almadan asla bir işe kesin karar vermem.' Şu cevabı verdiler: 'Biz güçlüyüz, zorlu savaşçılarız, yine de yetki senindir; artık ne buyuracağını sen düşün.' Kraliçe şöyle dedi: 'Krallar bir ülkeye girdiler mi, oranın altını üstüne getirirler ve halkının ulularını aşağılanmış duruma düşürürler. Bunlar da öyle yapacaklardır. Ben bunlara bir hediye göndereceğim, sonra bakacağım elçiler ne ile dönecekler?'"*[39]

Sebe kraliçesinin elçileri Hz. Süleyman'a geldiğinde o, davasının dünya menfaati elde etmek olmadığını, asıl gayesinin Allah'ın dinini yüceltmek olduğunu gösterir bir şekilde şöyle dedi: *"Siz bana mal yardımı mı yapıyorsunuz? Allah'ın bana verdiği size verdiğinden daha değerlidir. Hayır, hayır! Bu hediyenizle ancak sizin gibiler sevinir. (Ey elçi!) Onlara dön; iyi bilsinler ki asla karşı koyamayacakları ordularla üzerlerine gelir, muhakkak surette onları yenilmiş ve küçük düşürülmüş olarak oradan çıkarırız!"*[40] Bunun üzerine Hz. Süleyman yanındaki danışmanlarına dönerek: *"Onun tahtını bana hanginiz getirebilir?"*[41] diye sordu. Cinlerin en güçlüsü olan *ifrît*, Hz. Süleyman'ın getirilmesini istediği tahtı, *"Ben onu sana sen yerinden kalkmadan getiririm."*[42] dedi. "Kitaptan bir bilgisi olan kişi" ise *"Ben onu sen göz açıp kapayıncaya kadar getiririm."*[43] şeklinde çok açık ve net bir cevap verdi. Olayın devamı âyet-i kerîmede dikkat çekici bir şekilde şöyle aktarılır: *"Süleyman, tahtı yanı başına yerleşmiş olarak görünce şöyle dedi: 'Bu, şükür mü yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni sınayan Rabbimin bir lütfudur. Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur, nankörlük edene gelince, o bilsin ki Rabbimin hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, sınırsız cömerttir.'"*[44]

36 Neml 27/29: İbn Âşûr, XIX, 258-259.
37 Neml 27/30.
38 Neml 27/29: İbn Âşûr, XIX, 260.
39 Neml 27/32-35.
40 Neml 27/36-37.
41 Neml 27/38.
42 Neml 27/39.
43 Neml 27/40.
44 Neml 27/40.

Hz. Süleyman'ın bu kıymetli tahtı getirtmekle neyi hedeflediği konusunda tefsirlerde bazı değerlendirmeler yapılmıştır. Bu değerlendirmelerden birine göre Süleyman (as) bununla Sebe melikesine hem Allah Teâlâ'nın eşsiz gücünü hem de kendi peygamberliğini ispat etmeyi amaçlamıştır.[45] Nitekim Neml sûresi 26. âyette *"Allah kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayandır. Büyük Arş'ın Rabbidir."* buyurulmuştur. Böylece esas büyük tahtın sahibinin Allah olduğu belirtilmiştir. Sebe kraliçesi tahtının ise ne kadar ihtişamlı olursa olsun, onun Allah'a kulluk etmekten uzaklaşmasına değmeyeceğine işaret edilmiştir.[46] Hz. Süleyman kıssasının Neml sûresindeki bölümü, Sebe kraliçesinin âlemlerin Rabbi olan Allah'a iman ettiğini ilân etmesiyle sona ermiştir.[47]

Birçok peygamber gibi Hz. Süleyman da bir kısım yollarla sınavlara tâbi tutulmuştur. Meselâ atlara olan sevgisinin, rivayete göre onu namazdan alıkoyması onun için bir sınama olmuştur. Hz. Süleyman'ın bir rivayete göre yirmi, bir başka rivayete göre yirmi bin civarında atı vardı. İlgili âyetlerde bu husus şöyle anlatılır: *"Dâvûd'a Süleyman'ı armağan ettik. O ne iyi kuldu! Yönü hep Allah'a dönüktü. Bir gün akşama doğru alımlı, soylu koşu atları önüne getirildiğinde, 'Ben malı (atları), Rabbimi hatırlattığı için sevdim.' dedi…"*[48] Âyet, aynı zamanda Hz. Süleyman'ın atlara olan bu derin sevgisinin Allah'ı anmaktan ve O'nun cihad emrini yerine getirebilmek düşüncesinden kaynaklandığına da işaret etmektedir. Zira âyette geçen "Rabbimi hatırlattığı için... (*'an zikri rabbî*)" ifadesini Râzî, "Ben atları Allah'ın cihadla ilgili emrini yerine getirmek ve O'nun dinini güçlendirmek için en önemli araçlardan biri olmalarından ötürü seviyorum" şeklinde yorumlamıştır.[49] Nitekim âyette de belirtildiği üzere Hz. Süleyman atlara çok ihtimam gösterir, onların koşuşlarını seyreder, geri getirildiklerinde de onların bacaklarını ve boyunlarını sıvazlardı. *"… Gözden kaybolup gittikleri zaman, 'Onları bana geri getirin.' dedi. (Atlar gelince de) bacaklarını ve boyunlarını okşamaya (meshan) başladı."*[50] Âyette kullanılan ve sıvazlamak anlamı verilen *meseha* fiilinin kesmek anlamından yola çıkarak, Hz. Süleyman'ın atların ayaklarını ve boyunlarını kestiği yorumu da yapılmıştır. Ancak bu yorum, İslâm'ın temel ilkeleri dolayısıyla kabul görmemiştir. Öncelikle bir peygamberin hayvanlara eziyet etmesi ve sebepsiz yere kendi malını yok etmesi düşünülemez. Hz. Süleyman'ın onlara

45 Neml 27/38: Râzî, XXIV, 197.
46 Neml 27/23: İbn Âşûr, XIX, 253.
47 Neml 27/44.
48 Sâd 38/30-32: İbn Kesîr, XII, 87-88.
49 Sâd 38/32: Râzî, XXVI, 204-206.
50 Sâd 38/33.

bakması nedeniyle ibadetten geri kalmış olduğu kabul edilse bile bu, atlara yüklenebilecek bir suç değildir.[51]

Süleyman (as), her ne kadar atları ve dünya malını Allah'ı zikir ve O'nun dinini yüceltmek için sevdiğini söylese de, bir peygamber olarak dünyayı sevdiğini dile getirmesi Allah'a olan sevgisinin sınanmasına sebep olmuştur. Yüce Allah onu canıyla ve malıyla da sınamıştır. Bir anda onun bütün kudretini ve malını elinden almış; hiçbir şeyi kalmamıştır. Bu hususta âyette *"And olsun Süleyman'ı sınadık. Tahtının üstüne bir ceset bıraktık, sonra (bize) yöneldi."* buyrulmaktadır. Bu sınama, hükümranlığının bir keresinde Hz. Süleyman'ın elinden alınması olarak açıklanmıştır.[52] Buna göre Süleyman (as) tahtında âdeta bir ceset hâline gelmiş, zayıf düşmüş ve bununla sınanmıştır.

Hz. Süleyman ile ilgili konulardan biri de büyüdür. Bu konu sadece Bakara sûresi 102. âyette geçmektedir. Âyetin amacı, Süleyman Peygamber'in sahip olduğu güç ve iktidarı, büyü yoluyla elde ettiği şeklindeki düşünceyi ortadan kaldırmak ve onu böyle bir iftiradan kurtarmaktır. Âyetin iniş sebebi şöyle açıklanır: Şeytanlar kulak hırsızlığı yapıyorlar, bunu da büyü yapmak için kullanıyorlardı. Cenâb-ı Allah bunu Hz. Süleyman'a bildirdi. O da onların bunu yapmasına engel oldu. Cinler artık tahta yaklaşamıyorlardı. İnsanlar, Süleyman (as) öldükten sonra şöyle dediler: "Süleyman'ın, şeytanları ve rüzgârı emri altına aldığı bilgi, tahtının altındadır." Onu oradan çıkardılar ve "O, peygamber değil, bir büyücüydü." dediler. Allah bu âyeti indirerek Hz. Süleyman'ın böyle bir şeyden uzak olduğunu vurgulamıştır.[53]

Kur'ân-ı Kerîm'de Süleyman Peygamber'in yaptığı ve bize de örnek olarak sunulan üç duası bulunmaktadır. Neml sûresinde geçen ilk duayı, babası Dâvûd ile birlikte Allah'ın onlara ilim vermesinden dolayı yapmışlardır: *"... 'Bizi mümin kullarının birçoğundan üstün kılan Allah'a hamdolsun!' dediler."*[54] İkincisi, onun Karınca Vadisi'nde yaptığı duadır: *"'Ey Rabbim!' dedi. Gerek bana gerekse anne babama verdiğin nimete şükretmeye ve hoşnut olacağın iyi işler yapmaya beni muvaffak kıl. Rahmetinle beni iyi kullarının arasına kat!"*[55] Son dua ise Sâd sûresinde geçmektedir: *"'Rabbim!' dedi. Beni bağışla; benden sonra hiç kimsenin ulaşamayacağı bir hükümranlık ver bana. Lütfu sınırsız olan yalnız sensin."*[56] Son duada Hz. Süleyman önce

51 Sâd 38/33: Taberî, XX, 87.
52 Sâd 38/34: İbn Kesîr, XII, 90.
53 Bakara 2/102: Mâverdî, I, 164.
54 Neml 27/15.
55 Neml 27/19.
56 Sâd 38/35.

bağışlanmayı, ardından kendisinden başka hiç kimseye nasip olmayacak bir hükümranlığı istemiştir.

Hz. Süleyman, Kur'ân'da ölümü anlatılan bir peygamberdir: *"Süleyman'ın ölümüne hükmettiğimizde, öldüğünü ancak asâsını kemiren ağaç kurdu sayesinde anlamışlardı."*[57] Bu âyette anlatıldığına göre o, asâsına dayanırken ölmüş, ancak hiç kimse onun öldüğünü fark etmemiştir. Ağaç kurdu asâyı içinden kemirmiş ve sonunda asâ kırılmıştı. Bunun üzerine Süleyman Peygamber yere düşmüş, onun öldüğü ancak o zaman anlaşılmıştı. Bu asâyı yiyen canlı, Kur'ân'da *dâbbetü'l-arz* olarak geçmektedir. Bu kelime, "ağaç kurdu" olarak açıklanmıştır.[58] Hz. Süleyman'ın dayandığı asâyı ağaç kurdunun yemesi neticesinde o yere düşünce, insanlar onun ne zaman öldüğünü anlamak istediler. Bunun için ağaç kurdunun bir günde ne kadar ağaç yediğini belirlediler. Rivayete göre, onun bir yıl önce öldüğünü buldular.[59] Yine rivayetlere göre o öldüğünde elli üç yaşındaydı. Babasının ardından hükümdarlığa geldiğinde, yaşı on üç idi. Tahta geçtikten dört yıl sonra Beytülmakdis'in yapımına başlamıştı.[60] Süleyman Peygamber'in bu şekilde vefat etmesinin ardındaki en büyük neden, cinlerin her şeyi bildiği şeklindeki inancın yok edilmesidir. Her şeyi bildiği sanılan cinler, eğer böyle bir özelliğe sahip olsalardı, Hz. Süleyman'ın öleceğini önceden veya öldüğü an bilmeleri gerekirdi. Oysa onlar da bunu, o yere düştüğünde ve aradan bir yıl geçtikten sonra anlayabilmişlerdi. Dolayısıyla gayb bilgisi, Allah'a aittir ve onu bilmek O'nun iznine bağlıdır. O'nun dışındakiler, bu tür bilgiye, ancak O bildirdiğinde sahip olabilirler. Bunun yanında âyette ister peygamber isterse bilgi, güç ve imkâna sahip bir kimse olsun sonuçta her insanın mutlaka ölümü tadacağı gerçeği vurgulanmıştır.[61]

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Süleyman'ı anlatan âyetler, Müşrikler tarafından hayatın Mekke'de Müslümanlara dar edildiği dönemlere rastlamaktadır. Bu dönemlerde, Resûl-i Ekrem'e ve Müminlere, Hz. Süleyman gibi, hem peygamber hem kral bir şahsiyetin anlatılması büyük bir manevî destek sağlamış olmalıdır. Hz. Süleyman, Allah'ın izni ve desteğiyle bilgiye, büyük bir güce, zenginliğe, insanlar, cinler ve hayvanlardan oluşan büyük ordulara hükmeden ve bu güçle cihad eden bir peygamberdir. Müfessir Taberî (ö. 310/923), Hz. Süleyman'ın cihadı seven bir peygamber olduğunu ve Allah'tan başkasına tapan bir halkın varlığını öğrendiğinde hemen

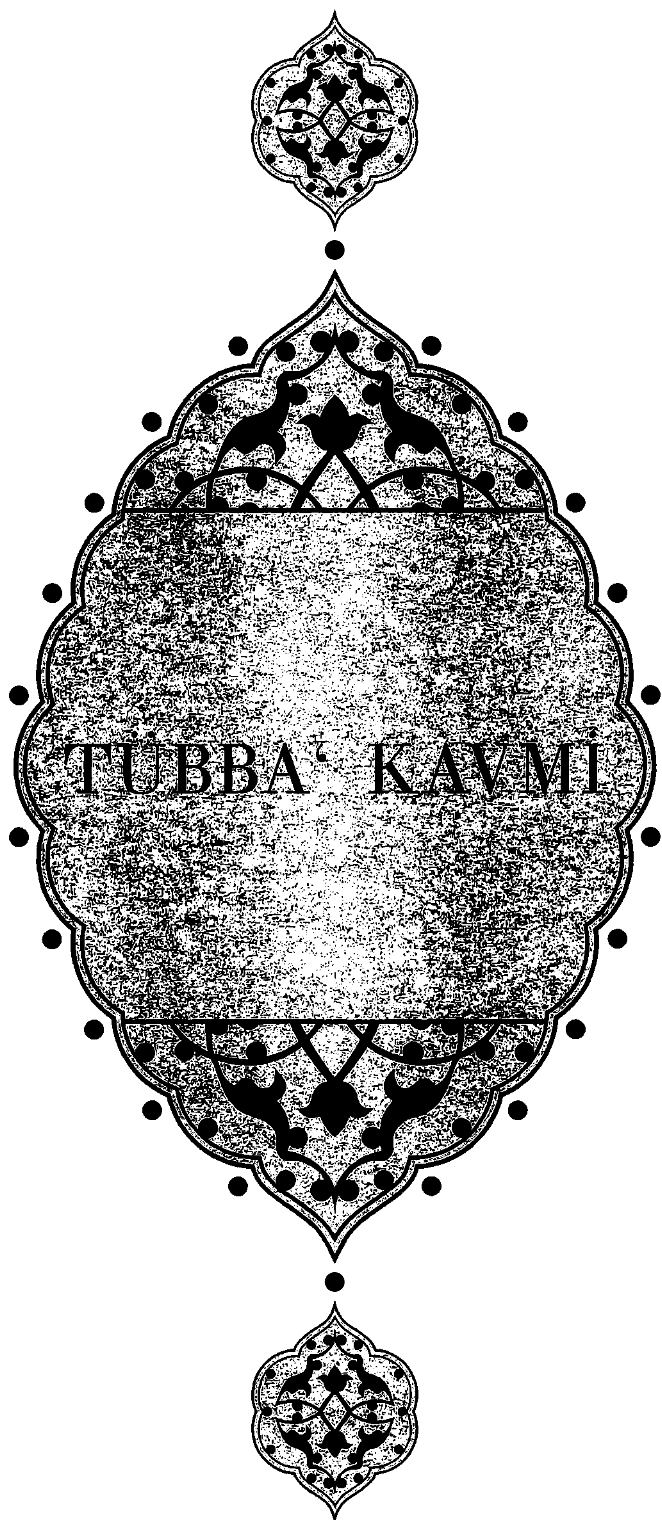
57 Sebe' 34/14.
58 Sebe' 34/14: Ebû Hayyân, VII, 256.
59 Sebe' 34/14: Ebû Hayyân, VII, 256.
60 Sebe' 34/14: Âlûsî, XXII, 124.
61 Sebe' 34/14: Âlûsî, XXII, 124.

bu halka karşı cihada giriştiğini anlatır.[62] Hâlâ, Müşriklerin çoğunlukta olduğu bir toplumda ve onların baskısı altında yaşayan Müminler için bu haberler, büyük bir teselli ve moral olmuştur. Diğer taraftan, bu dönemde Mekke'de silahlı mücadeleye izin verilmemişti. Ancak yaklaşan hicretle birlikte, İslâm'ın Hz. Muhammed (sas) öncesi tarihinden bu kesitin anlatılması, bir gün cihad izninin çıkacağını ima eder gibidir. Hz. Süleyman'ın Sebe halkı üzerine yaptığı sefer, Müminlerin de Hz. Peygamber (sas) önderliğinde bir gün benzer seferleri Kâfirlere karşı yapabileceklerini akıllara getirmiş olmalıdır. Hz. Süleyman'ın hâkimiyetini ve hüküm vermedeki gücünü anlatan âyetler, hicret öncesine kadar inmeye devam etmiştir.[63]

Sonuç olarak Hz. Süleyman, peygamberler tarihinde farklı bir yerde durmaktadır. Babası Hz. Dâvûd gibi onun da hükümdar, kral peygamber olması, onun özelliklerinden biridir. Kur'ân-ı Kerîm, saltanatını sürdürmesi ve işlerinde kullanması için Hz. Süleyman'a ilmin, bilginin ve çeşitli imkânların sunulduğunu; rüzgâr, cinler ve şeytanlar gibi bazı varlıkların onun emrine verildiğini; kuş ve karınca örneği üzerinden onun hayvanların dilinden anladığını bildirmiştir. Hz. Süleyman, dünya saltanatı ve zenginliğine rağmen daima Allah'a yönelen *ni'me'l-'abd* yani güzel bir kul olarak örnek gösterilmiştir. Hz. Süleyman'ın kıssası, bize, peygamberliğin sadece Allah'a ve onun dinine davetle sınırlı olmadığını, bazı peygamberlerin insanlara dünya işlerinde de önderlik ettiğini, onları yönettiğini göstermiştir.

62 Neml 27/24: Taberî, XVIII, 39.
63 Enbiyâ 21/78-82.

TÜBBA' KAVMİ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ وَاِخْوَانُ لُوطٍۙ ﴿١٣﴾ وَاَصْحَابُ الْاَيْكَةِ وَقَوْمُ تُبَّعٍۜ
كُلٌّ كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ وَع۪يدِ ﴿١٤﴾ اَفَعَي۪ينَا بِالْخَلْقِ الْاَوَّلِۜ بَلْ هُمْ ف۪ي لَبْسٍ
مِنْ خَلْقٍ جَد۪يدٍ ﴿١٥﴾

"Âd, Firavun ve Lût'un kardeşleri, Eykeliler ve Tübba' kavmi de (yalanlamışlar), hepsi peygamberleri yalancılıkla suçlamışlardı; sonunda onları uyardığım şey başlarına geldi. Düşünseler ya, ilk yaratışta acze düştük mü? Buna rağmen onlar yeni bir yaratma konusunda şüphe içindeler."

(Kāf 50/13-15)

إِنَّ هٰٓؤُلَٓاءِ لَيَقُولُونَۙ ﴿٣٤﴾ إِنْ هِيَ إِلَّا مَوْتَتُنَا الْأُولٰى وَمَا نَحْنُ بِمُنْشَرِينَ
﴿٣٥﴾ فَأْتُوا بِاٰبَٓائِنَٓا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣٦﴾ أَهُمْ خَيْرٌ أَمْ قَوْمُ تُبَّعٍۙ وَالَّذِينَ
مِنْ قَبْلِهِمْۜ أَهْلَكْنَاهُمْۘ إِنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٣٧﴾

"Onlar, kesin bir dil ile şunu söylüyorlar: 'Biz bir kere öldük mü iş biter, artık dirilmemiz mümkün değil. Doğru söylüyorsanız (ölmüş) babalarımızı geri getirin!' Bunlar mı güçlü, Tübba` kavmi ve ondan öncekiler mi? Onların tamamını helâk ettik; çünkü onlar günaha gömülmüşlerdi."

(Duhân 44/34-37)

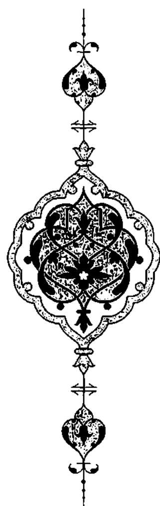

Konunun Kavramsal Bağlamı

Tübba' Halkı (*Kavmu Tübba'*) ifadesi, Kur'ân'da Duhân ve Kāf sûrelerinde geçer. İlgili âyetlerde Tübba' halkı, helâk edilen Nûh halkı, Ashâb-ı Res, Semûd halkı, Âd halkı, Firavunun taraftarları, Lût'un kardeşleri ve Eykeliler ile birlikte anlatılır. Bu toplumların ortak özellikleri peygamberlerini yalanlamaları ve âhireti inkâr etmeleridir. Allah'ın azap uyarısını dinlemeyen bu toplumlar sonunda helâk edilmiştir. Tübba' kavminin Mekke'de inen âyetlerde anlatılması, aynı davranışları gösteren Mekkeli Müşriklerin ders almaları içindir. Davranışlarını değiştirmedikleri takdirde sonlarının Tübba' kavmi gibi olacağı, onlar gibi azap görüp helâk olacakları müşriklere hatırlatılmıştır. Böylece inkârda önceki toplumları takip eden Müşrikler uyarılmış ve ibret almaları hedeflenmiştir.

Kavmu Tübba' (Tübba' Halkı) ifadesi, *tübba'* ve *kavim* kelimelerinden oluşan isim tamlamasıdır. *Kavim* "kadın ve erkeklerden oluşan topluluk" anlamına gelir.[1] *Tübba'* kelimesi ise "bağlı ve tâbi olmak, takip etmek ve peşi sıra gitmek" anlamlarına gelen *te-bi-'a* fiil kökünden türemiştir. Bu kökten türeyen kelimelerde "bağlı olmak" anlamı bulunmaktadır.[2] Yöneticiye bağlı olan halk için kullanılan *tebaa* kelimesi bunlardan biridir. Bununla birlikte Tübba' Yemen krallarına verilen bir unvandır; özel isim değildir. Nitekim Mısır kralına Firavun, Rum kralına Kayser, İran kralına Kisrâ denir. Çoğulu *tebâbi'a*dır.[3] Yemen'de ölen herhangi bir kralın yerine o kralın yolunu sürdüren takipçi bir kralın geçmesi ve halkın yeni krala tâbi olması nedeniyle eski Yemen krallarına Tübba' denmiştir.[4] Tübba' unvanının Sihr ve Hadramevt bölgelerini elinde bulunduran krallar için de kullanıldığı söylenmektedir.[5] Kısacası Kur'ân'da *Kavmu Tübba'* ifadesi ile Yemen (Himyer) kralları tarafından yönetilen halklar kastedilmektedir.

1 Halîl b. Ahmed, III, 444; Ezherî, IX, 356.
2 Bakara 2/166.
3 Cevherî, III, 1190; İbn Kesîr, XII, 347.
4 Ebû Ubeyde, II, 209; Râgıb el-İsfahânî, s. 72.
5 Fîrûzâbâdî, s. 706; Cevâd Ali, *el-Mufaṣṣal fî Târîḫi'l-'Arab*, II, 513.

TÜBBA‘ HALKI, İNKÂRI YÜZÜNDEN HELÂK EDİLDİ

إِنَّ هٰٓؤُلَٓاءِ لَيَقُولُونَ ﴿٣٤﴾ إِنْ هِيَ إِلَّا مَوْتَتُنَا الْأُولٰى وَمَا نَحْنُ بِمُنْشَرِينَ ﴿٣٥﴾
فَأْتُوا بِاٰبَٓائِنَٓا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣٦﴾ أَهُمْ خَيْرٌ أَمْ قَوْمُ تُبَّعٍ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ أَهْلَكْنَاهُمْ
إِنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٣٧﴾

“Onlar, kesin bir dil ile şunu söylüyorlar: ‘Biz bir kere öldük mü iş biter, artık dirilmemiz mümkün değil. Doğru söylüyorsanız (ölmüş) babalarımızı geri getirin!’ Bunlar mı güçlü, Tübba‵ kavmi ve ondan öncekiler mi? Onların tamamını helâk ettik; çünkü onlar günaha gömülmüşlerdi.”

(Duhân 44/34-37)

Mekkeliler ve Yemenliler arasında başta ticaret olmak üzere çeşitli ilişkiler vardı. Birbirlerinin inançlarını ve tarihlerini bilirlerdi. Arabistan civarında yaşamış olan ve başlarına korkunç olayların geldiği toplumların hikâyeleri, Araplar arasında dilden dile dolaşırdı. Araplar, afete uğrayan ve yok olan toplumların kalıntılarının olduğu yerlerde dolaşmaktan bile hoşlanmazlardı. Helâk olan bu toplumlardan biri de Yemen civarında yaşayan ve güçlü bir devlet yapısına sahip olan Tübba‵ halkıydı. Yöneticilerine bağlılıklarıyla bilinen bu halk, peygamberleri yalancılıkla itham etmişti. Ayrıca öldükten sonra dirilmeye de inanmıyorlardı. Ancak güçleri, kendilerini

Allah'ın azabından kurtaramadı. Müşriklerin, yakından tanıdıkları bu güçlü devletin yok olmasından ibret almaları gerekirdi. Çünkü düşünceleri ve inançları birbirine benziyordu. Dolayısıyla Tübba' halkının başına gelenlerden ders çıkararak Peygamberimizin buyruklarına bağlanmaları ve âhirete inanmaları beklenirdi. Kendilerinden daha güçlü olan Tübba' halkı bile yok olduğuna göre onları kim koruyabilecekti ki? Ancak Müşriklerin bir kısmı, aralarında benzerlik bulunan Tübba' halkının başına gelenlerden ders almadılar. Kureyş kabilesinin önde gelenlerinden ve öldükten sonra dirileceğine inanmayan Ebû Cehil, Hz. Muhammed'e (sas) gelerek şöyle dedi: *"Eğer gerçekten doğru söylüyorsan ölen atalarımızdan iki kişiyi dirilt! Diriltmeni istediğimiz kişilerden biri, doğruluğu ile tanınan Kusay b. Kilâb olsun. Öldükten sonra başına neler geldiğini ona sorarız."* Ebû Cehil'in bu sözü üzerine *"Onlar, kesin bir dil ile şunu söylüyorlar: 'Biz bir kere öldük mü iş biter, artık dirilmemiz mümkün değil. Doğru söylüyorsanız (ölmüş) babalarımızı geri getirin!' Bunlar mı güçlü, Tübba' kavmi ve ondan öncekiler mi? Onların tamamını helâk ettik; çünkü onlar günaha gömülmüşlerdi."*[1] âyeti indi. Böylece güçlü devlet otoritesiyle tanınan Yemenlilerin başına gelenlerin kendileri için yeteri kadar ders çıkarılacak nitelikte olduğu ifade edilmiş oldu.[2]

Kur'ân-ı Kerîm'de helâk olduğu anlatılan Tübba' unvanının sahibi hükümdar ve onun halkı hakkında açık bir bilgi yoktur. Ağırlıklı olarak Tübba'ın Es'ad Ebû Kerib[3] olduğu kabul edilir.[4] Hz. Peygamber (sas) Tübba' hakkında; *"Tübba' nebi miydi değil miydi bilmiyorum."*[5] buyurur. Yine Hz. Peygamber'in: *"Tübba'a sövmeyin. Çünkü o Müslüman olmuştu."*[6] dediği nakledilir. Tefsirlerde Tübba' hakkında yer alan rivayetlerden onun mümin biri olduğu bilgisi ağırlık kazanır. Hz. Âişe'den ve İbn Abbas'tan (ö. 68/687-88) da Tübba'ın mümin biri olduğunu belirten rivayetler bulunmaktadır.[7] Katâde'den (ö. 117/735) gelen bir rivayette Tübba'ın yazı yazarken "Allah'ın ismi ile" başladığı belirtilir.[8] Kâbe'ye ilk örtü giydiren de Tübba'dır.[9] Kaynaklar onun Yemen'den Medine'ye geldiğini ve Yahudilerden öğrendiği âhir zaman peygamberine inandığını aktarır. Tübba' Mekke'ye de gelir ve önce Kâbe'yi yıkmak ister. Ancak iki haham ona, Kâbe'nin Hz. İbrâhim tarafından yapıldığını ve son peygamberin gelmesiyle onun kazanacağı şan ve şerefi anlatırlar. Es'ad Ebû Kerib de

1 Duhân 44/34-36.
2 Duhân 44/37: Mâverdî, V, 256.
3 Hz. Peygamber'den 700 yıl önce yaşadığı düşünülmektedir. İbn Kuteybe, *el-Maârif*, s. 60.
4 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 122.
5 İbn Kesîr, XII, 346-348; Hâkim en-Nisâbûrî, *el-Müstedrek* (1986), I, 36; Ebû Dâvûd, "Sünne", 14.
6 Duhân 44/37: Taberî, XXI, 50; İbn Kesîr, XII, 349; İbn Hanbel, *el-Müsned*, IX, 383.
7 Duhân 44/37: Taberî, XXI, 49-50; İbn İshak, *es-Sîre*, s. 32-33.
8 Kâf 50/13-15: Mâverdî, V, 345; Duhân 44/37: Zemahşerî, V, 474.
9 Duhân 44/37: Taberî, XXI, 50; Cevâd Ali, *el-Mufaṣṣal fî Târîḫi'l-'Arab*, II, 514.

Kâbe'yi tavaf eder ve ilk olarak Kâbe'ye Yemen kumaşından yapılan bir örtüyü o giydirir. Tübba` hahamlardan Yahudiliği öğrenip onların dinine girer. Yemen'e dönünce halkını bu dine çağırır. Ancak onlar bu çağrıyı kabul etmezler.[10] Bu rivayetler Tübba`ın İslâm'dan önce, Allah'a ve O'nun gönderdiği peygamberlere inancı olan bir mümin olduğunu göstermektedir.

Tübba`ın halkı, İbn Kesîr'e (ö. 774/1373) göre Sebe' sûresinde anlatılan Sebeliler'dir. Kureyşli Müşrikler Adnân'ın, Sebeliler ise Kahtân'ın soyundan gelen Araplar'dır.[11] İbn Kesîr'in ifadelerine göre, Tübba` kavmi ile Sebeliler arasında bir bağ olduğu anlaşılmaktadır. Bu bilgiler ışığında Tübba` kavminin Es'ad Ebû Kerib'in halkı olması mümkün görünmektedir. Kur'ân'da verilen bilgiye göre bu toplum helâk edilmiştir. Zaten âyette Tübba`ın kendisi değil kavmi yerilmektedir.[12] Âyetlerde Tübba`ın helâkinden söz edilmez.

Kur'ân'da inanç esasları bir bütün olarak değerlendirilir. Allah'ı ve âhireti inkâr, aynı zamanda peygamberleri de inkârdır. Peygamberleri yalanlamak, onlarla gönderilen tüm gerçekleri yalanlamak demektir. Kur'ân'da böyle bir günaha batan Mekke'deki Müşriklere, sonlarının Tübba` kavmi ve benzerlerinin sonu gibi olacağı bildirilmiştir. Ayrıca, her iki toplumun da Yüce Allah'ın gücü karşısında, güç ve kuvvetlerinin bir anlamı yoktur. Çünkü Tübba`, Kureyş'ten daha güçlüydü, ama onların dünyadaki güçleri de sonucu değiştirememiş ve inkâr ettikleri için helâk olup gitmişlerdir.[13] Kureyşli Müşrikler de tıpkı onlar gibi inkâr etmişlerdi. Tübba` toplumu kendilerine gelen azabı engelleyemedikleri gibi, Allah'ı, Peygamberi'ni ve yeniden dirilmeyi inkâr eden Kureyşli Müşriklerin de böyle bir azaba engel olamayacakları çok açıktır.

İnsanları yaratan, öldükten sonra yeniden diriltecek ve yaptıklarından hesaba çekecek gerçek güç ve kuvvet sahibi sadece Allah'tır. Allah'ı inkâr eden ve peygamberleri yalancılıkla itham eden birçok toplum, helâk olmuştur. Tübba` tarafından yönetilen insanlar da güçlü olduklarını ve güçlerinin kendilerine diledikleri her şeye inanma hakkı verdiğini düşündüler. Yaptıklarından dolayı hesaba çekileceğini düşünmeyen bir toplumda haksızlıkları engellemek mümkün olmaz. Oysa toplumları ayakta tutan temel değer, güç ve kuvvet değil doğru inançtır.

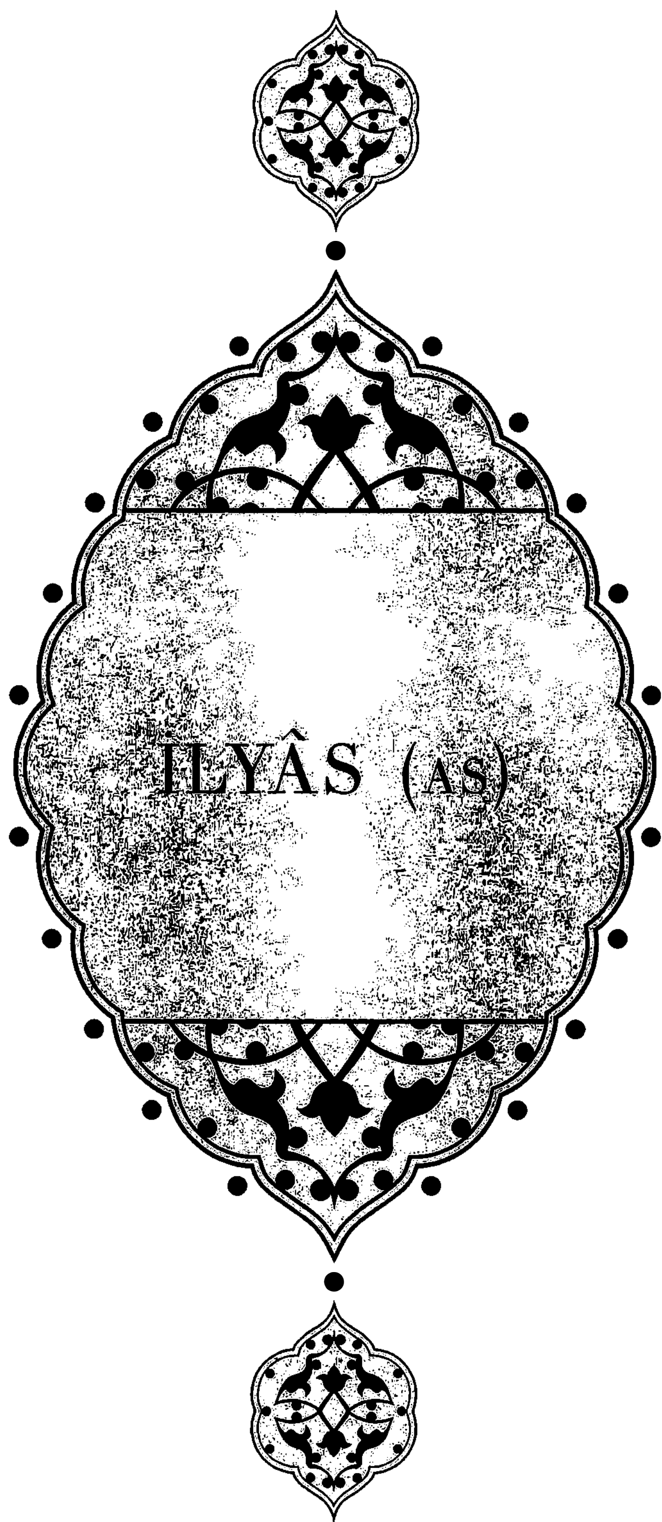
---

10 Duhân 44/37: İbn Kesîr, XII, 346-349; İbn İshak, *es-Sîre*, s. 29-33.

11 Duhân 44/37: İbn Kesîr, XII, 346.

12 Duhân 44/37: Abdürrezzâk b. Hemmâm, II, 208.

13 Duhân 44/37: Mâtürîdî, XIII, 307.

İLYÂS (AS)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَاِنَّ اِلْيَاسَ لَمِنَ الْمُرْسَل۪ينَۜ ﴿١٢٣﴾

"Kuşkusuz İlyâs da elçilerimizden biriydi."

(Sâffât 37/123)

اِذْ قَالَ لِقَوْمِهٖٓ اَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٢٤﴾ اَتَدْعُونَ بَعْلًا وَتَذَرُونَ اَحْسَنَ الْخَالِقِينَۙ
﴿١٢٥﴾ اَللّٰهَ رَبَّكُمْ وَرَبَّ اٰبَٓائِكُمُ الْاَوَّلِينَ ﴿١٢٦﴾

"Kavmine, '(Şirk ve günahtan) sakınmayacak mısınız?' dedi.";
"En güzel yaratanı, sizin de geçmişteki atalarınızın da
Rabbi olan Allah'ı bırakıp Ba'l'e mi taparsınız?"

(Sâffât 37/124-126)

وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْاٰخِرِينَ ﴿١٢٩﴾ سَلَامٌ عَلٰٓى اِلْ يَاسِينَ ﴿١٣٠﴾

"Onun hakkında, 'İlyâs'a selâm olsun!' ifadesini sonradan gelen nesiller arasında devam ettirdik."

(Sâffât 37/129-130)

وَزَكَرِيَّا وَيَحْيٰى وَعِيسٰى وَاِلْيَاسَۜ كُلٌّ مِنَ الصَّالِحِينَۙ ﴿٨٥﴾

"Zekeriyyâ, Yahyâ, Îsâ ve İlyâs'ı da (doğru yola iletmiştik).
Hepsi de iyi ve hayırlı kullardan idi."

(En'âm 6/85)

Konunun Kavramsal Bağlamı

İlyâs (as) kıssası, Kur'ân'da En'âm ve Sâffât sûrelerinde yer alır. Her iki sûre de Mekke'de nâzil olmuştur. Kıssanın amacı Hz. İlyâs gibi putperestlikle mücadele eden, tevhide çağrı yapan Hz. Peygamber'i teselli etmek, onu desteklemek ve Müşrikleri uyarmaktır. Çünkü kıssaya göre, Hz. İlyâs'ın halkı, onun çağrısına direndiği için azabı hak etmiştir. Hz. Muhammed'in çağrısını reddeden Mekkeli Müşrikler de onlar gibi azaba çarptırılacaklardır. Yine, *"İlyâs'a selâm olsun."* ifadesiyle Müşriklerin ret cevabı karşısında Hz. Muhammed desteklenmektedir.

İlyâs Peygamber'in ismi, Kur'ân-ı Kerîm'de iki defa *İlyâs*, bir defa da *İlyâsîn* şeklinde üç yerde geçmektedir.[1] Arap dil bilimcilerine göre, kelimenin aslı Süryânîce veya İbrânîce'dir.[2] Araplar ona İlyâs, İsrâilliler ise İlyâ (Eli) derler.[3] Araplar, yer yer yabancı isimlerin sonuna *nûn* veya *lâm* harfi eklerlerdi. *Mîkâl* ismini *Mîkâîl* yahut *Mîkâîn* olarak söyledikleri gibi; *İlyâs*'ı da *İlyâsîn* şeklinde söylerlerdi.[4] Diğer taraftan kelimenin Arapça asıllı olduğunu da ileri sürenler olmuştur.[5]

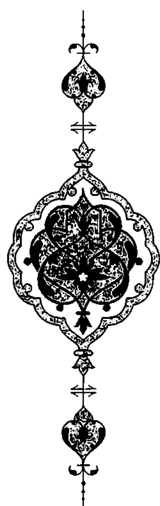
Kur'ân'da İlyâs ismi ve kıssası, sâlih kullar (*sâlihîn*), gönderilen peygamberler (*mürselîn*), ihlâslı insanlar (*muhlisîn*), iyilik yapanlar (*muhsinîn*), iman edenlerle (*mü'minîn*) birlikte geçer. Aynı şekilde İlyâs ismi bir yanda tevhid, selâm, kitap, hüküm, doğru yola iletme (*hidâyet*), peygamberlik (*nübüvvet*), üstün kılma (*tafdîl*), seçme (*ictibâ*), Allah'tan sakınma (*ittikâ*), yalanlama (*tekzîb*); bir yanda da put (*Ba'l*), Allah'a ortak koşma (*şirk*) kelime ve kavram ağı örgüsü içerisinde anlatılmıştır.[6] Hz. İlyâs, En'âm sûresinde Nûh, İbrâhim, İshâk, Ya'kûb, Dâvûd, Süleyman gibi Allah tarafından seçilen ve aynı soydan gelen peygamberler arasında zikredilmiştir.[7] Sâffât sûresinde de Hz. İlyâs; Hz. Nûh, Hz. İbrâhim, Hz.

1 En'âm 6/85; Sâffât 37/123, 130.
2 Sâffât 37/123: Zemahşerî, V, 229.
3 En'âm 6/85: İbn Âşûr, VII, 340-341.
4 Sâffât 37/123: Taberî, XIX, 619-620; Zemahşerî, V, 229.
5 Sâffât 37/123: Taberî, XIX, 619.
6 En'âm 6/83-87; Sâffât 37/123-132.
7 En'âm 6/83-87.

Mûsâ, Hz. Hârûn gibi putperestlikle mücadele eden peygamberler arasında anılmıştır.[8] Kısacası, Kur'ân'da Hz. İlyâs kıssasının ana temasını, Ba'l putuna tapan halkının tevhide çağırılması, buna karşılık onların bu çağrıyı yalanlaması ve azabı hak etmesi oluşturmaktadır.[9]

8 Sâffât 37/75-132.
9 Sâffât 37/123-132.

HZ. İLYÂS, PUTPEREST OLAN KAVMİNE TEVHİD İNANCINI GETİRDİ

إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ اَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٢٤﴾ اَتَدْعُونَ بَعْلًا وَتَذَرُونَ اَحْسَنَ الْخَالِقِينَ ﴿١٢٥﴾
اَللّٰهَ رَبَّكُمْ وَرَبَّ اٰبَائِكُمُ الْاَوَّلِينَ ﴿١٢٦﴾

"Kavmine, '(Şirk ve günahtan) sakınmayacak mısınız?' dedi."; "En güzel yaratanı, sizin de geçmişteki atalarınızın da Rabbi olan Allah'ı bırakıp Ba'l'e mi taparsınız?"

(Sâffât 37/124-126)

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. İlyâs, Allah'ın dünyada hidayet, peygamberlik, ilim ve hikmetle; âhirette de cennetle ödüllendirdiği, şirkten uzak, tevhide inanan, sâlih ameller işleyen mümin ve hayırlı kulları arasında sayılmıştır. Kur'ân'da her peygamber farklı özellikleriyle anılır. Dâvûd ve Süleyman peygamberler mucize, saltanat ve zenginlik, Eyyûb Peygamber zor imtihanlara karşı sabrı ile anılırken, Hz. Yûsuf imtihan, iktidar ve güç, Hz. Mûsâ ile Hz. Hârûn mucize ve pek çok kuvvetli delil ile birlikte zikredilmişlerdir. Hz. İlyâs ise Hz. Zekeriyyâ, Hz. Yahyâ ve Hz. Îsâ ile beraber anılmıştır. Bu peygamberler züht yaşamında ve güzel ahlâka öncülükte ortak özelliklere sahip olmalarından ötürü âyetlerde yan yana yer almışlardır[1] Böylece,

1 En'âm 6/85, 177: Ebû Hayyân, IV, 177.

Hz. İlyâs da kendisinden sonra gelen insanlar arasında hayırla, güzellikle ve büyük övgü ile anılan peygamberler arasında zikredilmiştir.[2]

Hz. İlyâs, diğer peygamberler gibi Allah Teâlâ'nın kendisini seçtiği ve doğru yolu gösterdiği kulları arasında anılır. Tıpkı Hz. İbrâhim, Hz. Yûsuf, Hz. Mûsâ, Hz. Hârûn ve Hz. Muhammed (sas) gibi onun peygamberlik hayatı da, halkının putperest inançlarıyla mücadele etmekle geçmiştir. İlyâs (as) döneminde İsrâiloğullarının Ba'l adlı puta taptıkları Kur'ân'da açık bir şekilde ifade edilmiştir. Ba'l, Arap dilinde "kadının kocası" anlamındadır.[3] Bu kelimenin Yemen'de "rab ve ilâh" mânasında bilinen bir kelime olduğu yanında, Şam'da Ba'lebek halkının taptığı bir putun ismi yahut kendisine tapınılan ve tanrıça kabul edilen bir kadının ismi olduğu da ifade edilmiştir.[4] Hz. İlyâs'ın, halkını tevhide davetine ilişkin Kur'ân'da detaylı bilgilere yer verilmemektedir. Bununla beraber tefsir ve tarih kitaplarında nakledilen haberlere göre Hezekiel Peygamber vefat edince, İsrâiloğulları arasında sorunlar baş göstermiş ve Allah'a verdikleri sözü unutup putlara tapmaya başlamışlardır.[5] Kral Ahâb (Ahav) döneminde İsrâilliler Kenânîlerin putu Ba'l'e tapınca, Yüce Allah, Hz. İlyâs'ı peygamber olarak göndermiştir.[6] O da halkını Ba'l putuna tapmaktan vazgeçmeye, kendilerinin ve atalarının Yaratıcısı ve Rabbi olan Allah'a kulluğa davet etmiştir.

Hz. İlyâs'ın tarihî şahsiyeti ve kimliği konusunda kaynaklarda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Meselâ Taberî (ö. 310/923), Hz. İlyâs'ı, İdrîs'in oğlu Hz. Nûh'a dayandıran görüşün daha doğru olduğunu zikreder.[7] Yine onun gösterdiği mucizelerle ilgili çeşitli bilgiler verilir. Onun fizikî özellikleri, İsrâiloğullarının putperestliği ile mücadelesi, fakir dul kadının un ve yağını arttırması, bu kadının ölmüş oğlunu diriltmesi gibi mucizeleri, tefsirlerde onun hakkında yer verilen haberler arasındadır.[8] Benzer şekilde Hz. İlyâs, darlık ve sıkıntı anlarında insanların yardımına koştuğuna inanılan Hızır ile ilişkilendirilmiştir.[9]

---

2 Sâffât 37/129-130.

3 Halîl b. Ahmed, I, 151; Sâffât 37/125-126: Taberî, XIX, 614; Mâtürîdî, XII, 181-182.

4 Sâffât 37/125-126: Taberî, XIX, 612-614; Zemahşerî, V, 228-229; A. J. Wensinck, "İlyâs", *İA*, V/II, 976.

5 Sâffât 37/129-130: Taberî, XIX, 614-617; Taberî, *Târîḫ*, I, 461-463.

6 En'âm 6/85: İbn Âşûr, VII, 342.

7 En'âm 6/85: Taberî, IX, 383.

8 Sâffât 37/129-130: Taberî, XIX, 614-617; Taberî, *Târîḫ*, I, 461-463; En'âm 6/85: İbn Âşûr, VII, 342; En'âm 6/85: Ebû Hayyân, IV, 177; Abdullah Aydemir, "İlyas (a.s) Hakkında Bir Araştırma", s. 35-37; ayrıca bk. Eski Ahid, I. Krallar: 17/1-24; 18/1-49; 19/1-18; II. Krallar: 2/1-18.

9 En'âm 6/85: Ebû Hayyân, IV, 177; Aydemir, "İlyas (a.s) Hakkında Bir Araştırma", s. 34-35.

Yine tefsirlerimiz Hz. İlyâs'ın şu duasına da yer vermişlerdir: "Maşaallah, maşaallah hayrı Allah'tan başka kimse getirmez. Maşaallah, maşaallah, Allah'tan başka kimse kötülüğü bertaraf edemez. Maşaallah, maşaallah, her ne nimet varsa, Allah'tandır. Maşaallah, maşaallah Allah'a tevekkül ettim, Allah bana yeter, O ne güzel vekildir." (*tevekkeltü alallah hasbiyallahu ve ni'me'l-vekil*).[10]

Sonuç olarak Yüce Allah, Hz. İlyâs'tan İsrâiloğulları arasında Allah'ın birliğine inanan, mümin bir kul, güzel işler yapan hayırlı bir insan, halkını Ba'l putuna tapmaktan vazgeçirmeye çalışan bir peygamber olarak söz etmiştir. Bu özellikleriyle sonraki nesillerin hâfızalarında hayırla, güzellikle, övgüyle hatırlanmıştır. Kur'ân'da da mücadelesiyle Sevgili Peygamberimize ve ona inananlara örnek ve destek olması için anlatılmaktadır.

10 Sâffât 37/23: Kurtubî, XVIII, 85.

ZULKIFL (AS)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحٖيمِ

وَاذْكُرْ اِسْمٰعٖيلَ وَالْيَسَعَ وَذَا الْكِفْلِۜ وَكُلٌّ مِنَ الْاَخْيَارِۜ ﴿٤٨﴾

"İsmâil'i, Elyesa'ı ve Zülkifl'i de an. Hepsi de iyi ve hayırlı kimselerdir."

(Sâd 38/48)

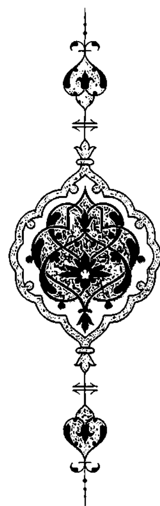
وَاِسْمٰعٖيلَ وَاِدْرٖيسَ وَذَا الْكِفْلِۜ كُلٌّ مِنَ الصَّابِرٖينَۚ ﴿٨٥﴾

وَاَدْخَلْنَاهُمْ فٖي رَحْمَتِنَاۜ اِنَّهُمْ مِنَ الصَّالِحٖينَ ﴿٨٦﴾

"İsmâil'i, İdrîs'i ve Zülkifl'i de hatırla. Hepsi de sabreden kimselerdendi. Onları rahmetimizle kuşattık. Onlar hakikaten iyi ve hayırlı kimselerdi."

(Enbiyâ 21/85-86)

Konunun Kavramsal Bağlamı

Zülkifl ismi, Kur'ân'da doğrudan iki defa geçer. Bir âyette de Zülkifl'e sadece atıf vardır. Enbiyâ sûresinde İsmâil (as) ve İdris (as) ile Sâd sûresinde ise İsmâil (as) ve Elyesa' (as) ile birlikte zikredilmiştir. Her iki sûre de Mekke'de inmiştir.[1] Bu iki sûrede, aralarında Hz. Zülkifl'in de bulunduğu tüm peygamberlerin Yüce Allah'ın birliğini, eşsiz ve ortaksız olduğunu tebliğ ettikleri bildirilmiştir. Onlar, hayırlı işler yapan, ilâhî rahmete erişen, güçlüklere karşı sabırlı, sâlih ve ihlâslı kullar olarak anlatılmıştır. Böylelikle Müşriklerin, Hz. Peygamber'in Mekke'de tebliğ ettiği tevhid dinine kulak vermeleri ve inkâr eden geçmiş toplulukların başlarına gelenlerden ibret almaları istenmiştir. Diğer yandan bu peygamberlerin Allah'a boyun eğme ve risâleti tebliğ etme uğrunda çektikleri sıkıntılar ve bu sıkıntılara karşı gösterdikleri sabır hatırlatılmıştır. Bu vesileyle Hz. Peygamber'in sabırlı olması,[2] onların Rablerine ve insanlara karşı sergiledikleri güzel davranışlarını örnek alması ve onları hayırla yâd etmesi emredilmiştir.[3] Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için çok güzel bir sonuç ve varış yeri bulunduğu[4] belirtilerek aynı zamanda Hz. Peygamber teselli edilmiştir.

Sözlükte "sahip, mâlik" anlamındaki *zû* ile "nasip, kısmet; eş, benzer; kefâlet" gibi anlamlara gelen *kifl* kelimesinden oluşan Zülkifl "nasipli ve kısmetli" veya "kefâlet sahibi" anlamına gelmektedir.[5] Müfessirler, Zülkifl isminin, onun isimlerinden biri olabileceği gibi ona verilmiş bir sıfat veya lakap olabileceğini de ifade etmişlerdir.[6] Rivayetlerde onun peygamber veya sâlih bir kul, bir kral olduğu insanların davalarına baktığı ve onların hâlleriyle ilgilendiği anlatılır. Ayrıca çok sabırlı olduğu, peygamberlik, ibadet ve Yüce Allah'ın buyruklarına uyma gibi üstün özelliklerle donatıldığı belirtilir. Bu özelliklerinden ötürü böyle nitelendiği ifade edilmiştir. Bu nedenle birisi lakap ve sıfat, diğeri isim olan çift

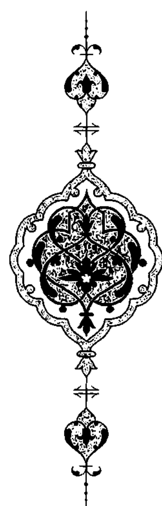
1 Enbiyâ 21/85-86; Sâd 38/48.
2 Sâd 38/48-49: Mukātil b. Süleyman, III, 649-650; Taberî, XX, 120; Mâtürîdî, XII, 266.
3 Sâd 38/48: Mâtürîdî, XII, 266.
4 Sâd 38/49.
5 Halîl b. Ahmed, IV, 40; İbn Fâris, V, 187-188; Cevherî, IV, 1810-1811.
6 Enbiyâ 21/85: Mâtürîdî, IX, 313.

isimli peygamberler arasında yer aldığı ileri sürülmüştür. Dâvûd'a *Zü'l-Eyd,*[7] büyük bir kral veya peygambere *Zü'l-Karneyn,*[8] Yûnus'a *Zû'n-Nûn,* Ya'kūb'a *İsrâîl,* Îsâ'ya *Mesîh* ve Hz. Muhammed'e *Ahmed* denildiği gibi ona da *Zülkifl* denilmiştir.[9]

Zülkifl ismi, dar çerçevede sabırlı (*sâbir*), erdemli (*sâlih*) ve seçilmiş hayırlı insan (*ahyâr*), rahmet, hatırlatma ve öğüt (*zikr*) kavram grubu içerisinde yer alır. Daha geniş yelpazede ise yukarıda isimleri zikredilen peygamberler arasında geçer. Bu peygamberler, kendilerine nübüvvet, hikmet ve ilim verilen kimselerdir. Onlar hayra koşan, ümit ve korku içinde Yüce Allah'a yalvaran, ihlâs ve huşû içerisinde vazifelerini yerine getirenlerdir. Bu sebeple Allah onların dualarına icabet edip sıkıntılarını gidermiştir.

7 Sâd 38/17.
8 Kehf 18/83-98.
9 Enbiyâ 21/85: Taberî, XVI, 368; Sâd 38/48: Mâtürîdî, XII, 267; Enbiyâ 21/85: Râzî, XXII, 211.

ZÜLKİFL (as), SABIRLI ve SÂLİH BİR KULDU

وَإِسْمٰعِيلَ وَإِدْرِيسَ وَذَا الْكِفْلِ كُلٌّ مِنَ الصَّابِرِينَ ﴿٨٥﴾
وَأَدْخَلْنَاهُمْ فِي رَحْمَتِنَا إِنَّهُمْ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٨٦﴾

"İsmâil'i, İdrîs'i ve Zülkifl'i de hatırla.
Hepsi de sabreden kimselerdendi. Onları rahmetimizle kuşattık.
Onlar hakikaten iyi ve hayırlı kimselerdi."
(Enbiyâ 21/85-86)

Zülkifl, Kur'ân'da kendisinden övgüyle bahsedilen seçkin bir kimsedir. Kaynaklarda onun ismi gibi tarihî şahsiyeti konusunda da farklı görüşler ileri sürülmüştür. Ancak bu bilgilerden hareketle onun tarihî ve dinî kimliği hakkında kesin bir şey söylemek oldukça zordur. Tefsirlerden, Yahudilerin Zülkifl'i Hezekiel'le özdeşleştirdiklerini öğreniyoruz.[1] İlk müfessirlerden Mukātil b. Süleymân (ö. 150/767) da İsrâiloğulları peygamberlerinden Hezekiel'in Zülkifl olduğunu ifade eder.[2]

Zülkifl'in bir peygamber mi, yoksa sadece sâlih bir insan mı olduğu konusunda da farklı görüşler vardır.[3] Mücâhid (ö. 103/701), Muhammed b. Kays ve Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den (ö. 42/662-63) gelen rivayetlerde onun peygamber değil, bir

1 Enbiyâ 21/85: Âlûsî, XVII, 82.
2 Bakara 2/243: Mukātil b. Süleyman, I, 202.
3 Enbiyâ 21/85: Mâtürîdî, IX, 313.

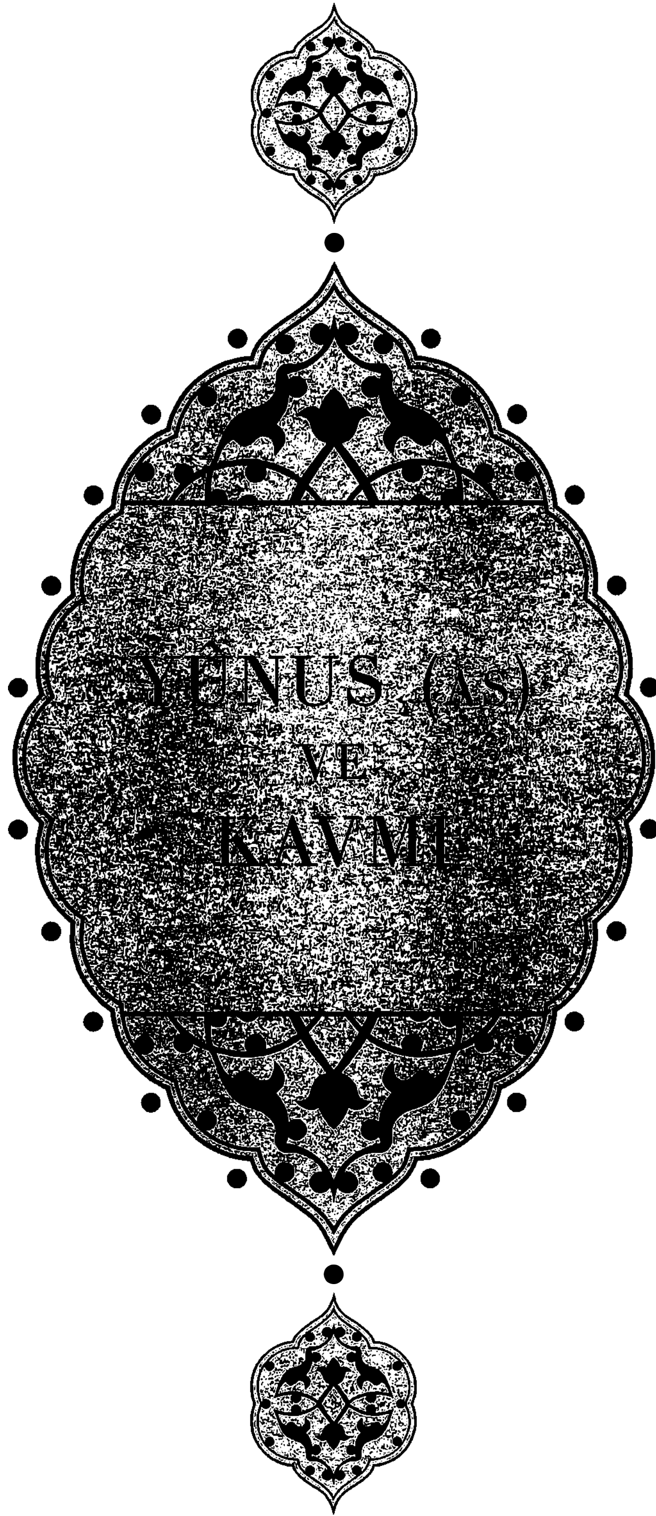
peygamberin halka yönelik işlerini yürütmeyi üstlenen, onlar arasında adaletle karar veren sâlih bir insan veya sâlih bir kral ve kul olduğu ifade edilmiştir.[4] Kurtubî (ö. 671/1273), cumhurun onun peygamber olmadığı görüşünde birleştiğini belirtir. Buna karşılık Hasan-ı Basrî (ö. 110/728), Râzî (ö. 606/1210) ve âlimlerin önemli bir kısmı, onun peygamber olduğu kanaatini ileri sürmüşlerdir.[5]

Yüce Allah, Kur'ân'da Hz. Zülkifl'i belâ ve imtihanlara, emredildiği şeyleri yerine getirmeye ve hayırları yapmaya karşı sabırlı olan kulları (*sâbirîn*) arasında zikretmiştir.[6] Onun sabrı, takvası ve ahlâkıyla ilgili tefsirlerde yer alan haberlerin özü şöyledir: O gündüz oruç tutan, geceyi ibadetle geçiren ve insanlara öfkelenmeyen bir gençtir. İsrâiloğullarından bir peygamber kral olan Elyesa', risâlet ve krallık işlerinde kendisine bir vekil tayin etmek ister. Elyesa' Allah'tan ülkesini gece sabaha kadar ibadet eden, gündüz oruç tutan ve öfkeye kapılmayan birine bırakması için emir almıştır. Bunun üzerine Zülkifl, ısrarla bu işi kendisinin yapabileceğini ifade ederek, vefatının ardından onun yerine geçer. İsrâiloğulları arasında Allah Teâlâ'nın indirdiği buyrukları uygular. O, insanların ihtiyacını giderirken ve işlerini yürütürken öfkesine kapılmaz, sabrından asla taviz vermez. Üstlendiği krallık işini hakkıyla yerine getirir. İşte bundan ötürü ona Zülkifl ismi verilmiştir.[7] Hz. Zülkifl'in, Kur'ân'da belirtilen özelliklerinden bir diğeri de tüm iyi ve güzel işleri yapan sâlihlerden (*sâlihîn*)[8] olmasıdır. O, izlenmesi ve insanlara Allah'ın emirlerini aktarması için seçilmiş ve hayırlı (*ahyâr*) insanlardandır. Yüce Allah onu, kendisine boyun eğen, emrettiklerini yapan, rahmetine yani cennetine ve risâletine mazhar olmuş iyi insanlar arasında anmıştır.

Sonuç olarak Allah Teâlâ, Hz. Zülkifl'den insanlara iyi davranan, hayırlı ve sâlih bir kul olarak bahsetmiştir. Hz. Zülkifl, insanların eziyetlerine karşı sabırlı olmasını bilen seçkin bir peygamberdir. Bu itibarla Kur'ân'da kendisinden övgüyle bahsedilmiştir. O, güzel bir son ile müjdelenen, kendisinden sonra gelenlere ibret ve öğüt timsali olan peygamberler arasında yerini almıştır. Böylece o, güzel ahlâkından ve sâlih amelinden dolayı kıyamete kadar insanların dilinde hayırla yâd edilecektir.

4 Enbiyâ 21/85: Taberî, XVI, 371.
5 Enbiyâ 21/85: Kurtubî, XIV, 266; Râzî, XXII, 211.
6 Enbiyâ 21/85: Mâtürîdî, IX, 313.
7 Enbiyâ 21/85: Taberî, XVI, 368-373.
8 Enbiyâ 21/86: Mâtürîdî, IX, 313.

YÛNUS (AS)
VE
KAVMİ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَاِنَّ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَل۪ينَۜ ﴿١٣٩﴾

"Kuşkusuz Yûnus gönderilen peygamberlerdendi."

(Sâffât 37/139)

فَاجْتَبٰيهُ رَبُّهُ فَجَعَلَهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٥٠﴾

"Rabbi onu (Yûnus'u) seçip hayırlı kullarından eyledi."

(Kalem 68/50)

اِنَّٓا اَوْحَيْنَٓا اِلَيْكَ كَمَٓا اَوْحَيْنَٓا اِلٰى نُوحٍ وَالنَّبِيّٖنَ مِنْ بَعْدِهٖۚ وَاَوْحَيْنَٓا اِلٰٓى اِبْرٰهٖيمَ وَاِسْمٰعٖيلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْاَسْبَاطِ وَعٖيسٰى وَاَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهٰرُونَ وَسُلَيْمٰنَۚ وَاٰتَيْنَا دَاوُ۫دَ زَبُوراًۚ ﴿١٦٣﴾

"Biz Nûh'a ve ondan sonra gelen peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik. Ve İbrâhim'e, İsmâil'e, İshak'a, Ya'kūb'a, torunlara, Îsâ'ya, Eyyûb'a, Yûnus'a, Hârûn'a ve Süleyman'a vahyettik. Dâvûd'a da Zebûr'u verdik."

(Nisâ 4/163)

وَاِسْمٰعٖيلَ وَالْيَسَعَ وَيُونُسَ وَلُوطاًۜ وَكُلاًّ فَضَّلْنَا عَلَى الْعَالَمٖينَۙ ﴿٨٦﴾

"İsmâil, Elyesa', Yûnus ve Lût'u da (hidayete erdirdik). Hepsini âlemlere üstün kıldık."

(En'âm 6/86)

وَذَا النُّونِ اِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ اَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادٰى فِي الظُّلُمَاتِ
اَنْ لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ سُبْحَانَكَ اِنّ۪ي كُنْتُ مِنَ الظَّالِم۪ينَ ﴿٨٧﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ
وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ وَكَذٰلِكَ نُنْجِي الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿٨٨﴾

"Zünnûn'u da (Yûnus) an! Hani öfkeli bir hâlde geçip gitmiş, bizim kendisini sıkıştırmayacağımızı ve cezalandırmayacağımızı zannetmişti. Sonunda karanlıklar içinde, 'Senden başka hiçbir ilâh yoktur. Sana hiçbir eksikliği yakıştıramam... Gerçekten ben kötü işler yapmışım!' diyerek yalvarıp yakardı. Bunun üzerine duasını kabul ettik ve onu sıkıntıdan kurtardık. İşte biz Müminleri böyle kurtarırız."

(Enbiyâ 21/87-88)

اِذْ اَبَقَ اِلَى الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ ﴿١٤٠﴾ فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَض۪ينَ ﴿١٤١﴾
فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ وَهُوَ مُل۪يمٌ ﴿١٤٢﴾ فَلَوْلَٓا اَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّح۪ينَ ﴿١٤٣﴾
لَلَبِثَ ف۪ي بَطْنِه۪ٓ اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٤٤﴾ فَنَبَذْنَاهُ بِالْعَرَٓاءِ وَهُوَ سَق۪يمٌ ﴿١٤٥﴾

"Vaktiyle Yûnus, yüklü bir gemiyle ülkesinden kaçmıştı. Kura çekildi ve kaybedenlerden oldu. Kendisini balık ağzına aldı. Doğrusu o (bundan önce) kınanacak bir iş yapmıştı. Eğer o, Allah'ı tesbih edip O'nu yüceltenlerden olmasaydı insanların diriltileceği kıyamet gününe kadar balığın karnında kalacaktı. Derken sağlığı bozulmuş olarak onun ıssız bir kıyıya bırakılmasını sağladık."

(Sâffât 37/140-145)

فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِۢ اِذْ نَادٰى وَهُوَ مَكْظُومٌۜ ﴿٤٨﴾

"(Ey Peygamber!) Sen Rabbinin hükmüne sabret; şu balığın yoldaşı (Yûnus Peygamber) gibi olma. Hani o, (balığın karnında) kederli bir şekilde (Rabbine) yalvarıp yakarmıştı."

(Kalem 68/48)

وَاَرْسَلْنَاهُ اِلٰى مِائَةِ اَلْفٍ اَوْ يَزِيدُونَۚ ﴿١٤٧﴾
فَاٰمَنُوا فَمَتَّعْنَاهُمْ اِلٰى حِينٍۜ ﴿١٤٨﴾

"Bir defa daha onu yüz bin ya da daha fazla kişiye elçi olarak gönderdik. Bu defa onlar (Hz. Yûnus'un kavmi) iman ettiler, biz de kendilerini belirli bir vakte kadar nimetlerimizle yaşattık."

(Sâffât 37/147-148)

فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ اٰمَنَتْ فَنَفَعَهَٓا اِيمَانُهَٓا اِلَّا قَوْمَ يُونُسَۜ لَمَّٓا اٰمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ اِلٰى حِينٍ ﴿٩٨﴾

"Keşke (o helâk edilen beldelerden) bir belde halkı iman etseydi de imanı kendisine yarar sağlasaydı! Ama Yûnus'un kavmi hariç. Onlar iman edince dünya hayatındaki zillet azabını üstlerinden kaldırmış ve kendilerine belirli bir süreye kadar yaşama imkân vermiştik."

(Yûnus 10/98)

Konunun Kavramsal Bağlamı

Hz. Yûnus, Kur'ân'da toplam altı farklı sûrede zikredilir. Kur'ân'ın onuncu sûresine onun ismi verilmiştir, ancak Hz. Yûnus ve kıssasına bu sûrede sadece bir âyette yer verilir. Ayrıca Nisâ, En'âm, Sâffât sûrelerinde Hz. Yûnus'tan bahsedilir. Enbiyâ sûresinde balık sahibi, balıklı (*Zünnûn*), Kalem sûresinde ise balığın arkadaşı, yoldaşı (*Sâhibü'l-hût*) lakaplarıyla anılır. Kıssa daha detaylı bir şekilde Sâffât sûresinde geçer. Nisâ sûresi dışındaki âyetler Mekke döneminde inmiştir.

Hz. Yûnus'un, MÖ VIII. asırlarda yaşadığı tahmin edilmektedir. O, İsrâiloğulları peygamberlerinden biridir.[1] Irak bölgesinde dönemin merkezî yerlerinden biri olan Ninova şehrindendir. Hz. Yûnus, peygamberlik görevini büyük ölçüde Ninova ve çevresinde yapmıştır.[2] Bir rivayete göre otuz yaşında iken vahiy alan Hz. Yûnus, kavmini otuz üç yıl Allah'ın gönderdiği dine davet etmiştir.[3] Hz. Yûnus, uzun yıllar boyunca halkını uyarmış ancak, insanlar kendisine inanmamıştır. Bunun üzerine Hz. Yûnus, öfkeye kapılmış ve halkını terk etmiştir.[4] Tövbesinin kabul edilmesinden sonra Hz. Yûnus, tekrar toplumuna peygamber olarak gönderilmiştir.[5] Bu defa halkı ona iman etmiş ve azaptan kurtulmuştur.[6] Bu yönüyle Hz. Yûnus'un toplumu, diğer toplumlardan ayrılır. Çünkü onlardan farklı olarak bu kavim, çok geç olmadan iman etme erdemini göstermiş ve helâk olmaktan kurtulmuştur. Kur'ân bu kıssayla, Mekke'de Peygamberimizin muhatabı olan Müşriklere, başlarına azap gelmeden, Hz. Peygamber (sas) karşısında mağlup olup bozguna uğramadan İslâm'a gelmeleri çağrısını yapmıştır.

Yûnus kelimesinin Arapça asıllı olmadığı ve bu dile İbrânîceden girdiği belirtilir.[7] Kur'ân'da Hz. Yûnus'u işaret eden "balık sahibi, balıklı" (*Zünnûn*)

1 Nisâ 4/163: İbn Âşûr, VI, 34.
2 Sâffât 37/98: Mukātil b. Süleyman, II, 250; İbn Esîr, *el-Kâmil*, I, 278.
3 İbn Esîr, *el-Kâmil*, I, 278.
4 Enbiyâ 21/87.
5 Sâffât 37/147.
6 Yûnus 10/98; Sâffât 37/148.
7 Sâffât 37/139-144: Kurtubî, XVIII, 94.

ve "balığın arkadaşı" (*Sâhibu'l-hût*) şeklinde tabirler vardır.[8] Bu ifadeler balık, büyük balık mânasına gelen *nûn* ve *hût* kelimelerinden oluşmuştur.[9] Hz. Yûnus, büyük bir balık tarafından yutulduğu ve mûcizevî şekilde bir süre onun karnında kaldığı için bu lakaplarla anılmıştır.[10] Onun balığın karnından kurtuluş sebebi, Allah'ın şanını yüceltip O'nu tesbih etmesidir (*tesbîh*).[11]

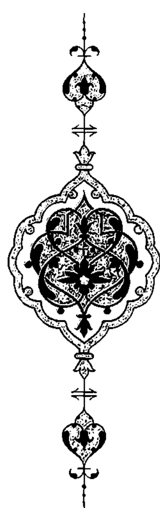

8 Enbiyâ 21/87; Kalem 68/48.

9 Enbiyâ 21/87: Nesefî, II, 417; İbn Düreyd, s. 387; Râgıb el-İsfahânî, s. 134, 510.

10 Enbiyâ 21/87: Nesefî, II, 417; Râgıb el-İsfahânî, s. 510.

11 Sâffât 37/143.

İSLÂM'I TEBLİĞ, SABIR ve KARARLILIK İSTER

فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِ اِذْ نَادٰى وَهُوَ مَكْظُومٌ ﴿٤٨﴾

"(Ey Peygamber!) Sen Rabbinin hükmüne sabret; şu balığın yoldaşı (Yûnus Peygamber) gibi olma. Hani o, (balığın karnında) kederli bir şekilde (Rabbine) yalvarıp yakarmıştı."

(Kalem 68/48)

Hz. Yûnus, tevhid inancını ve ilâhî buyrukları insanlara anlatmak için gönderilen peygamberlerden biridir. Nitekim şu âyette Hz. Yûnus'un peygamberler zincirindeki yerine işaret edilmektedir:[1] *"Biz Nûh'a ve ondan sonra gelen peygamberlere vahyettiğimiz gibi (Ey Muhammed) sana da vahyettik. Ve İbrâhim'e, İsmâil'e, İshak'a, Ya'kūb'a, torunlarına, Îsâ'ya, Eyyûb'a, Yûnus'a, Hârûn'a ve Süleyman'a vahyettik. Dâvûd'a da Zebûr'u verdik."*[2] Yûnus Peygamber, Yüce Allah'ın seçkin ve sâlih kullarından biriydi. Hayırlı bir insan olmanın bütün özelliklerini üzerinde taşırdı.[3] Diğer peygamberler gibi o da yaşadığı asrın insanlarına üstün kılınmıştı.[4] Nitekim Allah Resûlü (sas) onu şu takdir ifadesiyle anmıştır: *"Allah'ın hiçbir kulu şöyle dememeli: 'Ben Yûnus b. Mettâ'dan daha hayırlıyım.'"*[5]

---

1 En'âm 6/86; Nisâ 4/163.
2 Nisâ 4/163.
3 Kalem 68/50: Nesefî, III, 526.
4 En'âm 6/86.
5 Buhârî, "Kitâbü'l-Enbiyâ"', 36; Sâffât 37/139: İbn Kesîr, XII, 56.

Kaynaklarda belirtildiğine göre, Hz. Yûnus'un halkı İsrâiloğullarından bir topluluktu.[6] Yüce Allah dininden ayrılmış bu topluma Hz. Yûnus'u peygamber olarak göndermişti. O da onlara şirkten sakınmaları uyarısını yaptı. Uzun yıllar onları imana ve sadece Allah'a kul olmaya çağırdı. Ancak halkı bu uyarıları dikkate almadı. Halkının bu tutumuna kızan Hz. Yûnus da onları terk edip şehirden uzaklaştı.[7] Hâlbuki Hz. Yûnus, bunu yapmak için Allah Teâlâ'dan ne bir emir ne de bir izin almıştı.[8] Dolayısıyla o, öfkesine yenilmiş ve yerine getirmesi gereken peygamberlik görevini tam olarak yapmamıştı.[9] Konu âyette şu şekilde dile getirilir: *"Hani öfkeli bir hâlde geçip gitmiş, bizim kendisini sıkıştırmayacağımızı ve cezalandırmayacağımızı zannetmişti."*[10] *"O yüklü bir gemiyle ülkesinden kaçmıştı."*,[11] ama bu yaptığının elbette bir sonucu olacaktı. Rivayete göre, Filistin bölgesinde yer alan Yafa limanına vardı. Oradan Kuzey Afrika'da bulunan Tarşiş'e gitmek üzere gemiye bindi.[12] Ancak deniz oldukça dalgalıydı. Yüklü gemi her taraftan kocaman dalgalarla dövülmeye başlamıştı. Gemi batma tehlikesi ile karşı karşıyaydı. Bütün yolcular korku ve panik içindeydi. Gemiyi kurtarmak için yükün hafifletilmesi gerekiyordu. Hatta gerekirse yolculardan da vazgeçilebilirdi. Böyle durumlarda kura çekilir ve kime çıkarsa o denize bırakılırdı. Kura, yolculardan biri olan Hz. Yûnus'a çıktı.[13] Sonra dalgalar arasından büyük bir balık onu yuttu.[14] Bu sırada o tam bir pişmanlık içindeydi; kendisini ayıplıyor ve kınıyordu. Bu duygular içerisinde kıvrandı; yaptığı yanlışı derinden hissetti. Yapılacak tek şey Allah'a dönmek ve O'na sığınmaktı. İçten ve samimi bir tövbe ile Yüce Allah'a yalvarmaya başladı. Sonuçta o, bu zor durumdan şu dua ile mûcizevî bir şekilde kurtuldu: *"(Ya Rabbi) senden başka hiçbir ilâh yoktur. Sana hiçbir eksikliği yakıştıramam. Gerçekten ben haksızlık etmişim!"* (*Lâ ilâhe illâ ente sübhâneke innî küntü minezzâlimîn*).[15] Bu yakarışı o kadar içten ve samimi idi ki, sözleri arşa ulaşmış ve melekler tarafından duyulmuştu.[16] Ama *"Eğer o, tesbih edip Allah'ın şanını yüceltenlerden olmasaydı, insanların diriltileceği kıyamet gününe kadar balığın karnında kalacaktı."*[17] Allah Resûlü (sas), ashâbına da öğrettiği bu güzel dua hakkında şöyle

6 Sâffât 37/139: İbn Âşûr, XXIII, 172.
7 Enbiyâ 21/87.
8 Sâffât 37/140: Kurtubî, XVIII, 94.
9 Enbiyâ 21/87-88: Râzî, XXII, 22, 213-214; Kurtubî, XIV, 266-267; Ebû Hayyân, VI, 311.
10 Enbiyâ 21/87.
11 Sâffât 37/139.
12 Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, II, 22.
13 Sâffât 37/139-144: İbn Âşûr, XXIII, 173.
14 Sâffât 37/141: İbn Âşûr, XXIII, 176.
15 Enbiyâ 21/87-88.
16 Enbiyâ 21/87-88: Taberî, XVI, 385; İbn Kesîr, IX, 436.
17 Enbiyâ 21/87-88; Sâffât 37/143-144.

buyurmuştur: *"Herhangi bir Müslüman, bir konuda Yûnus'un bu duasıyla Yüce Allah'a yalvarırsa, duası mutlaka kabul edilir."*[18]

Allah Teâlâ Hz. Yûnus'un bu içten yakarışlarına karşılık verdi; *"Bunun üzerine biz (Yûnus'un) duasını kabul ettik ve onu sıkıntıdan kurtardık."*[19] buyurdu. Hz. Yûnus Rabbinin yardımı ile ıssız bir kıyıya ulaştı, ama sağlığı bozulmuştu.[20] O, yeni doğmuş bir bebek misali, oldukça yorgun ve bitkin bir durumdaydı.[21] Çünkü vücudu iyice hırpalanmış ve yıpranmıştı. Yüce Allah burada üstüne gölge yapması için kabak türünden bir bitki bitirdi.[22] Zamanla Hz. Yûnus eski hâline kavuştu ve tekrar toplumuna döndü.

Hz. Yûnus'un peygamberlik öyküsünün bu kısmı, öncelikle Peygamberimize önemli bir mesaj olmuştur. Bu âyetleri aldığı dönemde Allah Resûlü (sas), Mekke'de Müşriklerin şiddetli baskısı ile karşı karşıyadır. Kur'ân, ona Hz. Yûnus'un kıssası üzerinden birkaç kez hatırlatmada bulunmaktadır. Böylece Yüce Allah, Hz. Yûnus gibi peygamberlik görevini ihmal etmemesini ona öğütlemektedir. Bu uyarıların ilki muhtemelen risâletin daha erken bir döneminde gelmiştir ve Hz. Peygamber'e *"Sen Rabbinin hükmüne sabret, balığın yoldaşı (Yûnus peygamber) gibi olma!"*[23] denmiştir. Böylece Cenâb-ı Hak, Peygamberi'nden, Müşriklerden gördüğü eziyetlere göğüs gerip sabretmesini istemektedir. Çünkü o, Allah Teâlâ'nın dinini insanlığa öğretme şerefine ermiştir. Dolayısıyla Allah'ın emirlerini yerine getirmesi ve bunları tebliğ etmekten geri durmaması gerekmektedir. Son Peygamber (sas), Müşriklerin Allah'ın vahyini yalanlamaları sebebiyle duyduğu acıya ve onların eziyetlerine sabretmelidir. Yûnus Peygamber'in yaptığı gibi tebliği bırakmamalıdır. Aksi takdirde onun gibi kınanacak bir hâle gelir. Hatta Yüce Allah, Yûnus Peygamber'i balığın karnına hapsettiği gibi kendisini de cezalandırabilir.[24] Dolayısıyla Hz. Yûnus'un zannettiği gibi kendisinin de cezalandırılmayacağı düşüncesine kapılmamalıdır.[25]

18 Enbiyâ 21/87-88: İbn Kesîr, IX, 438; Tirmizî, "Da'avât", 81.
19 Enbiyâ 21/88.
20 Sâffât 37/145.
21 Sâffât 37/142: Kurtubî, XVIII, 101.
22 Sâffât 37/146.
23 Kalem 68/48: Mukātil b. Süleyman, IV, 412; Taberî, XXIII, 199-200; İbn Kesîr, XIV, 101; Râzî, XXX, 98-99.
24 Sâffât 37/142-143.
25 Enbiyâ 21/87-88.

İNSANLARIN DOĞRUYU GÖRMESİNDEN ÜMİT KESİLMEMELİDİR

وَاَرْسَلْنَاهُ اِلٰى مِائَةِ اَلْفٍ اَوْ يَز۪يدُونَۚ ﴿١٤٧﴾ فَاٰمَنُوا فَمَتَّعْنَاهُمْ اِلٰى ح۪ينٍۜ ﴿١٤٨﴾

"Bir defa daha onu yüz bin ya da daha fazla kişiye elçi olarak gönderdik. Bu defa onlar (Hz. Yûnus'un kavmi) iman ettiler, biz de kendilerini belirli bir vakte kadar nimetlerimizle yaşattık."

(Sâffât 37/147-148)

Tövbesi kabul edilen ve balığın karnından kurtulan Hz. Yûnus, nüfusu yüz bin dolayında olan halkına yeniden gönderildi. Peygamber gönderilen birçok halk gibi bunlar ilâhî çağrıya daha önce kulak vermemişlerdi.[26] Rivayetlere göre, aslında bu inkârları sebebiyle cezayı çoktan hak etmişlerdi. Bunun da farkında idiler. Çünkü peygamberlerinin kendilerini terk etmesini buna bir işaret olarak algıladılar. Sonunda Allah'a içtenlikle dönmeye karar verdiler. Kur'ân onların bu durumunu şöyle anlatır: *"Keşke (o helâk edilen beldelerden) bir belde halkı iman edip de imanı kendisine yarar sağlasaydı! Ama Yûnus'un kavmi hariç. Nitekim onlar iman edince dünya hayatındaki zillet azabını üstlerinden kaldırmış ve kendilerine belirli bir süreye kadar yaşama imkânı vermiştik."*[27] Hz. Yûnus onlara yeniden geldiğinde peygamberliğini kabul ettiler. *"Bir defa daha onu yüz bin ya da daha fazla kişiye elçi olarak gönderdik. Bu defa onlar iman ettiler, biz de kendilerini belirli bir vakte kadar nimetlerimizle yaşattık."*[28] Yaptıklarından tövbe ettiler ve azaptan kurtulmak için Allah Teâlâ'ya duada bulundular. Yüce Allah da iman ve tövbelerini kabul buyurdu ve onları cezalandırmadı.[29] Bu durum, iman etmedikleri için cezalandırılan toplumlardan farklı idi. Çünkü inkârda inat eden her toplum, sonunda kaçınılmaz olarak helâk edilmiştir. Azap ile yüz yüze geldiklerinde, o toplumların son anda yaptıkları tövbe de kabul edilmemiştir. Meselâ Hz. Yûnus'un kavminin azaptan kurtulmasından bahseden âyetlerden hemen önce Firavun'un karşılaştığı son anlatılır. İnkâr eden Firavun'un son anda

---

26 Sâffât 37/148.
27 Yûnus 10/98.
28 Sâffât 37/147-148.
29 Yûnus 10/98: Taberî, XII, 291; Râzî, XVII, 172; Kurtubî, XI, 55; İbn Kesîr, VII, 403.

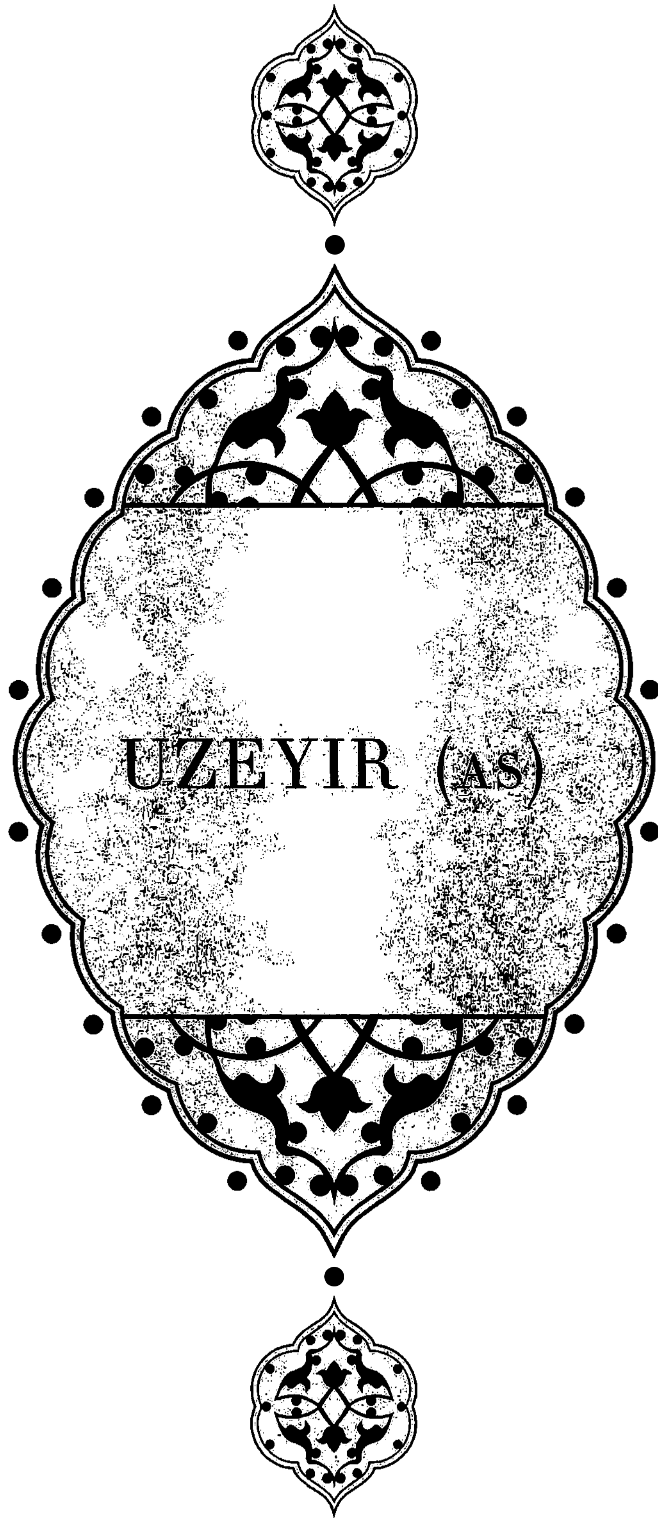
imana gelmesi onu boğulmaktan kurtarmamıştır.[30] İşte Hz. Yûnus'un halkı bunlar arasında bir istisna olmuştur.

Hz. Yûnus'un kıssasının bu kısmı Mekkeli Müşriklere bir çağrıda bulunmuştur. Onlar da Hz. Yûnus'un halkı gibi çok geç olmadan tövbe edip Yüce Allah'a dönebilirlerdi, hâlâ vakit vardı. Bunu yaptıklarında Firavun gibi helâk olmak yerine Hz. Yûnus'un halkı gibi azaptan ve yok edilmekten kurtulabilirlerdi.

Hz. Yûnus bir peygamber olarak gönderildiği toplumun inatçı inkârına kızdı ve onları terk etti. Oysa bir peygamberin bu durum karşısında sabırla görevini sürdürmesi gerekiyordu. Tabii o, bu yaptığından ötürü Allah tarafından cezalandırıldı; derin bir pişmanlıkla tevbe etti ve affedildi. Onun bu kıssası, Peygamberimiz için ibret yüklü bir örnek olmuştu. Resûlullah (sas), yılmadan, Müşriklerin bütün baskılarına direnerek Allah'ın dinini anlattı ve İslâm daveti zafere erişti. Böylece o, kararlılığıyla da kendisinden sonra gelenlere örnek oldu. İslâm davetçileri Allah yolunda sabırlı ve azimli olmanın gerekliliğini de ondan öğrendiler. Sonuçta birçok musibetleri ve engelleri aştılar. Çünkü Cenâb-ı Hak öyle vaat etmektedir: *"Elbette biz, hem dünya hayatında hem de şahitlerin hazır bulunacağı günde elçilerimize ve inanmış kişilere yardım ederiz."*[31]

30 Yûnus 10/90-92.
31 Mü'min 40/51.

UZEYIR (AS)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللّٰهِ وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَس۪يحُ ابْنُ اللّٰهِ ذٰلِكَ قَوْلُهُمْ
بِاَفْوَاهِهِمْ يُضَاهِؤُنَ قَوْلَ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ قَاتَلَهُمُ اللّٰهُ اَنّٰى يُؤْفَكُونَ ﴿٣٠﴾

"Yahudiler, 'Üzeyir Allah'ın oğludur.' dediler, Hıristiyanlar da 'Mesîh (Îsâ) Allah'ın oğludur.' dediler. Bunlar, daha önceki inkârcıların söylediklerine benzer biçimde ağızlarından çıkan sözlerdir. Allah onları kahretsin! (Gerçeklerden) nasıl da yüz çeviriyorlar!"

(Tevbe 9/30)

اِتَّخَذُٓوا اَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ اَرْبَاباً مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَالْمَس۪يحَ ابْنَ مَرْيَمَۚ وَمَٓا اُمِرُٓوا اِلَّا لِيَعْبُدُٓوا اِلٰهاً وَاحِداًۚ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۜ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٣١﴾

"Allah'ı bırakıp da din âlimlerini, rahiplerini, özellikle Meryem oğlu Mesîh'i rab edindiler. Oysa tek bir Tanrı'ya kulluk etmekle emrolunmuşlardı. O'ndan başka tanrı yoktur; O yüceler yücesidir, onların yakıştırdıkları eş ve ortaklardan bütünüyle uzaktır."

(Tevbe 9/31)

اَوْ كَالَّذ۪ي مَرَّ عَلٰى قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلٰى عُرُوشِهَاۚ قَالَ اَنّٰى يُحْي۪ هٰذِهِ اللّٰهُ بَعْدَ مَوْتِهَاۚ فَاَمَاتَهُ اللّٰهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُۜ قَالَ كَمْ لَبِثْتَۜ قَالَ لَبِثْتُ يَوْماً اَوْ بَعْضَ يَوْمٍۜ قَالَ بَلْ لَبِثْتَ مِائَةَ عَامٍ فَانْظُرْ اِلٰى طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْۚ وَانْظُرْ اِلٰى حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ اٰيَةً لِلنَّاسِ وَانْظُرْ اِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنْشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْماًۜ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُۙ قَالَ اَعْلَمُ اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿٢٥٩﴾

"Yahut evlerinin duvarları çatıları üzerine yıkılmış, ıssız bir kasabaya uğrayan kimsenin durumu gibi. Bu kişinin, 'Allah, bütün bunları öldükten sonra nasıl diriltecek?' demesi üzerine Allah onu yüz yıl ölü olarak tuttu, sonra diriltti. 'Ne kadar kaldın?' diye sordu. 'Bir gün veya günün bir kısmı kadar kaldım.' dedi. Allah 'Hayır, yüz yıl kaldın. Anlamak için yiyeceğine içeceğine bak, henüz değişmemiş; eşeğine bak, -seni insanlara bir işaret kılmamız için- ve kemiklere bak, onları nasıl düzeltiyor ve üzerini etle kaplıyoruz.' buyurdu. Artık o adam için durum açıkça ortaya çıkınca, 'Biliyorum ki Allah kesinlikle her şeye kâdirdir.' dedi."

(Bakara 2/259)

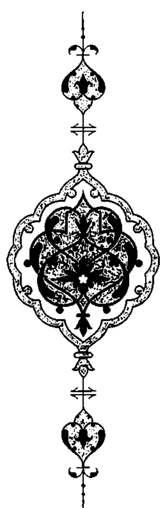
Konunun Kavramsal Bağlamı

Üzeyir (as) Kur'ân-ı Kerîm'de ismen Tevbe sûresi 30. âyette sadece bir defa zikredilmektedir. Bakara sûresi 259. âyette de isim verilmeksizin bahsedilen kişinin Üzeyir (as) olduğu nakledilmiştir. Kur'ân'da onun kimliğine ve peygamber olup olmadığına dair bir açıklama bulunmaz. Adının geçtiği âyette de Yahudilerce Hz. Üzeyir'in "Allah'ın oğlu" olarak nitelendirilmesine şiddetle karşı çıkılmaktadır. Bu nitelemeyi yapanlara beddua ve lânet edilmektedir. Bir sonraki âyette ise yalnız Allah'a kulluk etmeleri emredilmiş olmasına karşın, Ehl-i kitap'ın Yüce Allah'tan başkalarını rab edinmeleri kınanmaktadır.

Kaynakların çoğunluğuna göre "Üzeyir" kelimesi Arapça kökenli değildir. Buna karşılık Azer veya Azrâil gibi İbrânîce asıllı olup zaman içinde Arapçalaşmıştır.[1] Hz. Üzeyir'in söz konusu edildiği âyetin konusu tevhid inancının çiğnenmesidir. Önce, Üzeyir'in Yüce Allah'ın oğlu olduğunu iddia eden Yahudiler, sonra da Meryem oğlu Îsâ'nın Allah Teâlâ'nın oğlu olduğunu söyleyen Hıristiyanlar benzer sözleri söylemişlerdir. Bu sözler açıkça Allah'ın tek ve biricik olmasına gölge düşüren şirk sözleridir. Ehl-i kitap, sadece Yüce Allah'a kulluk etme yerine hahamlarını ve rahiplerini rab kabul etme yanlışlığına düşmüştür.

1 İbn Düreyd, s. 705; Cevherî, II, 744; Zemahşerî, III, 33.

YAHUDİLER, "ÜZEYİR ALLAH'IN OĞLUDUR." DEDİLER

وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللّٰهِ وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللّٰهِۜ ذٰلِكَ قَوْلُهُمْ بِاَفْوَاهِهِمْۚ يُضَاهِؤُ۫نَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُۜ قَاتَلَهُمُ اللّٰهُۚ اَنّٰى يُؤْفَكُونَ ﴿٣٠﴾

"Yahudiler, 'Üzeyir Allah'ın oğludur.' dediler, Hıristiyanlar da 'Mesîh (Îsâ) Allah'ın oğludur.' dediler. Bunlar, daha önceki inkârcıların söylediklerine benzer biçimde ağızlarından çıkan sözlerdir. Allah onları kahretsin! (Gerçeklerden) nasıl da yüz çeviriyorlar!"

(Tevbe 9/30)

Kur'ân-ı Kerîm, Yüce Allah'a has özelliklerden herhangi birinin, O'nun dışında başka bir varlığa lâyık görülmesini kesinlikle şirk olarak tanımlar. Peygamberler, tarih boyunca tevhid inancını yerleştirmeye çalışıp şirkle mücadele etmişlerdir. Aynı şekilde Kur'ân, Yahudilerin Hz. Üzeyir'in Allah'ın oğlu olduğu şeklindeki asılsız söylemlerini vurgulu bir ifade ile reddeder. Kaynaklar, Yahudiler arasından, "Üzeyir, Allah'ın oğludur" diyenlerin kimliği hakkında bize bazı bilgiler vermektedir. Kimi rivayetlere göre Medine'de Finhas adlı bir Yahudi bu sözü söylemiştir. Bu kişi aynı zamanda "Allah fakirdir, biz ise zenginiz." diyerek Kur'ân'ın bir başka ağır eleştirisiyle karşılaşmış olan Yahudi'dir.[1] Başka bir rivayete göre ise bu söz, Medineli üç,

1 Âl-i İmrân 3/181: Taberî, VI, 278; XI, 408-409; İbn Ebî Hâtim, III, 829; İbn Kesîr, III, 282-283.

dört veya beş kişilik bir grup Yahudi tarafından söylenmiştir. Bunlar Resûlullah'a (sas) gelerek, ona karşı olduklarını şöyle ifade etmişlerdir: "Bizim kıblemizi terk ettin. Üzeyir Allah'ın oğludur da demiyorsun. Böyle iken sana nasıl uyalım." Bunun üzerine, Hz. Üzeyir'den söz eden âyet inmiştir.[2] Âyetin inmesine neden olan bu rivayetlerden anlıyoruz ki, en azından Hicaz'daki Yahudilerin bir kısmı, Üzeyir'e atfettikleri değeri bu şekilde ifade etmişlerdir. Kur'ân da söz konusu Yahudileri kastederek, onlara ağır bir eleştiri getirmiştir.[3]

Hz. Üzeyir'in Yahudiler arasındaki değeri neydi ve neden Yahudiler, onu şirke varan bir konuma oturtuyorlardı. Tefsirlerdeki rivayetler bize bunun nedeni hakkında bazı önemli ipuçları vermektedir. Rivayete göre, Yahudiler, ellerindeki Tevrat'a göre hayat sürmekteydiler. Zamanla Yahudiler, Tevrat'ı yitirdiler ve doğru olmayan işler yapmaya başladılar. Ahit Sandığı da (*Tabut*) onların elindeydi. Cenâb-ı Hak onların Tevrat'ı yitirdiğini ve kendi arzularına göre işler yaptıklarını görünce Ahit Sandığı'nı ellerinden aldı. Tevrat'ı onlara unutturdu. Onlara bir de hastalık verdi. Bu olanlardan sonra, kendi âlimlerinden biri olan Üzeyir (as), Allah Teâlâ'ya dua etti ve Allah'tan unuttukları Tevrat'ın geri verilmesini istedi. Üzeyir (as) dua edip namaz kılıyordu. Yine böyle bir esnada unutulan Tevrat'ı Yüce Allah ona tekrar hatırlattı. Üzeyir bunu halka bildirdi ve kitabı insanlara öğretmeye başladı. Kaybolan Ahit Sandığı tekrar onlara verildi. Yahudi bilginleri Hz. Üzeyir'in öğrettikleri ile sandıktaki Tevrat'ı karşılaştırdıklarında ikisinin arasında fark olmadığını gördüler. Sonunda bu olanları, "Üzeyir Allah'ın oğlu olduğu için Tevrat ona yeniden verildi" diye açıkladılar.[4]

Kaynaklarımızda bulunan benzer bir rivayet, Hz. Üzeyir'in Benî İsrâil arasındaki konumu hakkında olduğu kadar, İsrâiloğullarının ve Tevrat'ın tarihi hakkında başka bilgiler de verir. Bu uzun rivayette aktarılanlara göre, Amâlika halkı İsrâiloğullarına saldırdı ve onları yendi. Tevrat'ı da alıp götürdüler. İsrâiloğullarının kalan âlimleri, Tevrat'tan ellerinde bulunanları bir dağa gömdü. Bu sırada, Üzeyir (as) da dağ başlarında Cenâb-ı Hakk'a ibadet eden bir çocuk idi. Sadece bayramlarda dağdan inerdi. Bir gün "Rabbim İsrâiloğullarını âlimsiz bıraktın." diyerek ağlıyor, dua ediyordu. Yine bir seferinde Üzeyir (as) bayram için şehre indiğinde, bir mezar başında ağlayan bir kadına rastladı. Kadın ona, sonraki gün sabahleyin söylediği nehre gitmesini ve orada yıkandıktan sonra iki rekât namaz kılmasını söyledi. Sonra ona yaşlı bir adamın yaklaşacağını ve onun kendisine vereceğini almasını söyledi. Üzeyir

2 Tevbe 9/30: Taberî, XI, 409; İbn Ebî Hâtim, VI, 1781; Zemahşerî, III, 33; Râzî, XVI, 35.
3 Tevbe 9/30: Âlûsî, X, 83.
4 Tevbe 9/30: Taberî, XI, 409-410; İbn Ebî Hâtim, VI, 1781; Râzî, XVI, 35; Âlûsî, X, 80-81.

(as) kadının söylediğini yaptı ve orada yaşlı adamla karşılaştı. Adam ondan ağzını açmasını istedi ve ağzına büyük bir kor bıraktı. Böylece Üzeyir (as), İsrâiloğulları arasında Tevrat'ı en iyi bilen kişi oluvermişti. İsrâiloğullarına "Size Tevrat'ı yeniden getirdim" dedi ve ona inanmak istemeyen İsrâiloğulları karşısında her bir parmağına bir kalem bağlayarak bütün Tevrat'ı yazdı. Sonra, oraya gelen âlimlere bu durum anlatıldı. Onlar, gömdükleri Tevrat'ı çıkardılar, Üzeyir'in yazdığı ile karşılaştırdılar ve aynı olduğunu gördüler. Bunun üzerine Hz. Üzeyir'e, "Sen Allah'ın oğlu olmasan Allah bu bilgiyi sana vermezdi." dediler.[5]

Görüldüğü gibi iki rivayet de kaybolan Tevrat'ın Üzeyir (as) tarafından olağanüstü bir şekilde yeniden elde edilmesine işaret etmektedir. Anlaşılan odur ki, Yahudiler, Hz. Üzeyir'in Tevrat'a yaptığı hizmeti nedeniyle ona büyük bir sevgi duymuş, onda aşırı bir üstünlük ve değer görmüşlerdir. Bu sevgilerini de şirke kadar giden kelimelerle ifade etmişlerdir.

Kur'ân-ı Kerîm'de yine Ehl-i kitap tarafından sarf edilen bir ifadenin bir başka örneği zikredilir. Yahudi ve Hıristiyanlar, kendilerinin Yüce Allah tarafından kayırıldıklarına inanıyorlardı. O'nun yanında ayrıcalıklı bir yere sahip olduklarını iddia etmek için de benzer kelimeler kullanmışlardı. Kur'ân bunu şöyle aktarmıştır: *"Yahudiler ve Hıristiyanlar 'Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz.' dediler."* Kur'ân da, *"Öyleyse günahlarınızdan dolayı size niçin azap ediyor? Doğrusu siz de O'nun yarattığı insanlardansınız."*[6] şeklindeki cevabıyla böyle bir ayrıcalığın bulunmadığını ifade etmiştir. İşte Yahudiler, Hz. Üzeyir'e verdikleri bu aşırı değeri de onun, Allah Teâlâ'nın oğlu olduğu şeklinde dile getirmişlerdi. Bu yüzden, Hz. Peygamber'e gelen Yahudiler Hz. Üzeyir'i böyle tanımlamışlardı.

Yahudiler, Hıristiyanlar gibi teslis inancına sahip olmadılar. Âyette de belirtildiği gibi Hıristiyanlar, teslis inancının bir unsuru olarak Meryem oğlu Îsâ'nın tanrı olduğunu söylediler. Nitekim bunu, Kur'ân birçok kere reddetmiştir. Bu, tevhid inancı açısından affedilmez bir suç olan şirktir[7] ve Yüce Allah'a karşı yapılmış büyük bir iftiradır.[8] Ancak, Yahudiler de Üzeyir'in (as) Tevrat'a yaptığı hizmeti, gereğinden çok yüceltmişlerdir. Böylece, Hıristiyanlardan önce Allah'a iftira anlamına gelen böyle bir ifadeyi kullanmışlardır.[9]

5 Tevbe 9/30: Taberî, XI, 410-411; İbn Ebî Hâtim, VI, 1781-1782; İbn Kesîr, VII, 178.
6 Mâide 5/18.
7 Nisâ 4/48.
8 Lokmân 31/13.
9 Tevbe 9/30.

Kur'ân aynı bağlamda, tevhid inancını bozan ve Allah'ın kulluk edilmesi gereken yegâne rab oluşuyla çelişen başka bir tutumu daha reddeder.[10] O da Yahudilerle Hıristiyanların, âlimlerine, rahiplerine ilgi ve sevgiyi aşırı bir noktaya götürmeleri nedeniyle şirke düşmeleridir.[11] Nitekim âyette bu durum şöyle anlatılır: *"Allah'ı bırakıp da din âlimlerini, râhiplerini, özellikle Meryem oğlu Mesîh'i rab edindiler. Oysa tek bir Tanrı'ya kulluk etmekle emrolunmuşlardı. O'ndan başka tanrı yoktur; O yüceler yücesidir, onların yakıştırdıkları eş ve ortaklardan bütünüyle uzaktır."* Kaynaklar bu âyeti, haham ve rahiplerin Yüce Allah'ın koyduğu emirleri yasağa, yasakları da emre çevirerek dini bozmaları olarak açıklar. Onlar, Yüce Allah'ın emirlerine değil, onların söylediklerine uyuyor, bu insanları önder kabul ediyorlardı.[12]

Kur'ân-ı Kerîm'de, Yahudilerin kendi tarihleri içerisinde putları Allah'a ortak koşma eğilimlerine de dikkat çekilmiştir. Onlar Hz. Mûsâ'nın yokluğunda buzağı şeklinde bir put yapıp ona tapmışlardı.[13] Yine Kur'ân, onların Hz. Üzeyir'de ilâhlık görmesiyle Hıristiyanların Hz. Îsâ'da ilâhlık görmeleri arasında bir ilişki kurar. Taberî (ö. 310/923), *"daha önceki inkârcıların söylediklerine benzer biçimde ağızlarından çıkan sözlerdir."*[14] ifadesini açıklarken, bu "önceki inkârcıların" şirke düşen Yahudiler olduğu görüşünü aktarır. Hıristiyanlar da bu iddialarıyla, Üzeyir'de ilâhlık gören Yahudilere benzemişlerdir. Taberî, İbn Abbas'tan (ö. 68/687-88) onların puta tapan Müşrikler olduğu rivayetini de aktarmıştır. Bunlar: "Lât, Uzza ve Menat Allah'ın kızlarıdır" ve "Melekler Allah'ın kızlarıdır." diyen müşrik Araplardır.[15]

Üzeyir ismiyle, *"evlerinin duvarları çatıları üzerine çökmüş (alt üst olmuş) bir kasabaya uğrayıp; 'Ölümünden sonra Allah bunları nasıl diriltir acaba!' diye soran kişiyi"* anlatan âyetin tefsirinde de karşılaşıyoruz. Tefsirlere göre, Cenâb-ı Hak Hz. Üzeyir'i, yüz yıl ölü bıraktıktan sonra, yaratma kudretinin bir göstergesi olarak yeniden diriltmiştir.[16] Rivayete göre Babil Kralı Buhtunnasr, günah, kötülük ve bozgunculukta ileri giden İsrâiloğullarını yener ve birçoğunu esir alır. Hz. Üzeyir de bu esirler arasındadır. Daha sonra Allah Teâlâ, bir şekilde Üzeyir'i onların ellerinden kurtarır. Üzeyir (as), azığını almış, merkebine binmiş giderken evleri yıkılmış, harabe hâline gelmiş, oturanlardan kimse kalmamış bir yerleşim yerinin kalıntılarına

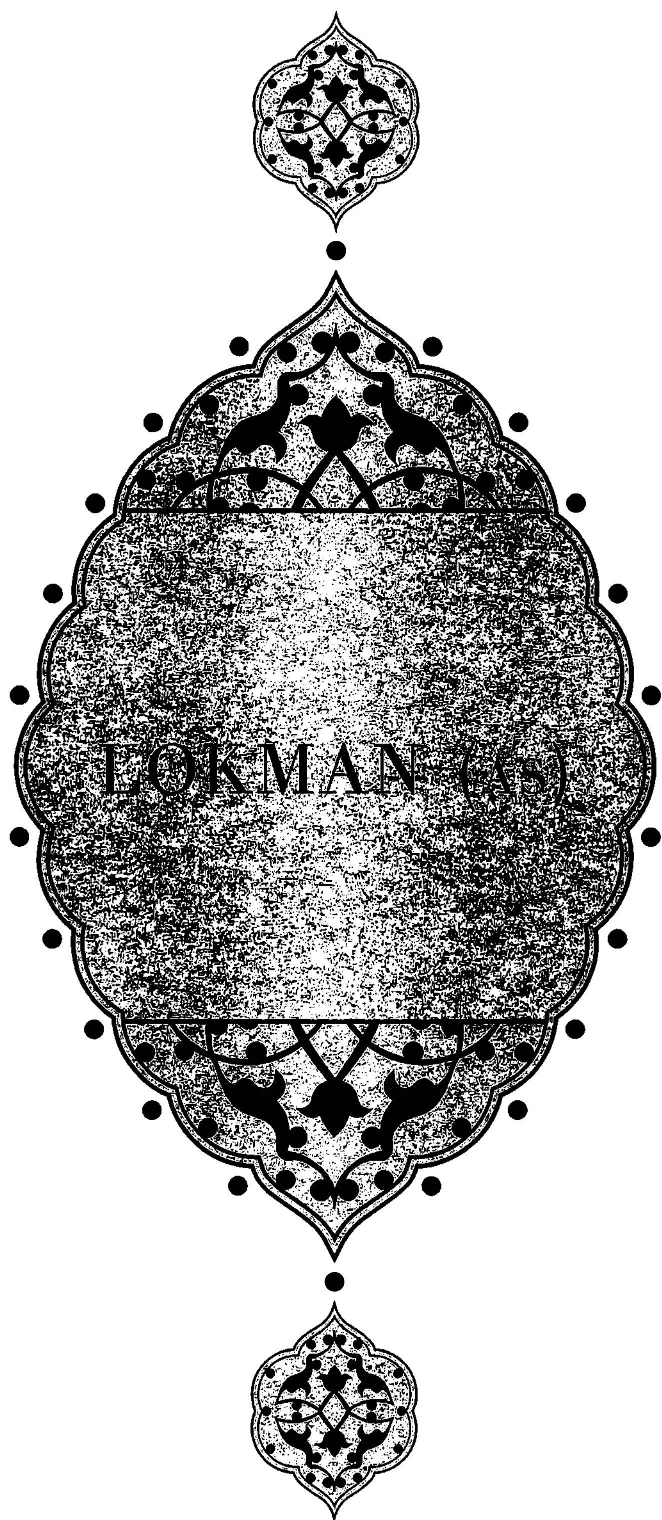
10 Tevbe 9/31.
11 Mâide 5/17, 72-73; Zuhruf 43/64-65.
12 Tevbe 9/31: Taberî, XI, 417; Zemahşerî, III, 34-35; İbn Kesîr, VII, 179.
13 Bakara 2/51, 54, 92; A'râf 7/148.
14 Tevbe 9/30.
15 Tevbe 9/30: Taberî, XI, 414.
16 Bakara 2/259: Mukātil b. Süleyman, I, 217-218; Taberî, IV, 578-579; İbn Ebî Hâtim, II, 500; Zemahşerî, I, 490.

rastlar. Buranın Beyt-i Makdis olduğu da söylenir. Orada kendi kendine, "Allah, böyle yıkılmış, harap olmuş bir beldeyi yeniden nasıl diriltir, eski görkemli hâline nasıl getirir" der. O sırada uykusu gelir, yatar. Allah onu öldürmüştür. Yüz sene oracıkta öylece ölü olarak kalır, sonra yeniden diriltir. Yiyecekleri hiç bozulmamış, ancak merkebi çürümüş ve sadece kemikleri kalmıştır. O harap olmuş kasaba da imar edilmiştir. Uyandığı ilk anda bir gün veya daha az bir süre uyuduğunu sanır. Yiyeceklerine bakınca gerçekten böyle olduğunu düşünür. Fakat merkebine bakınca o zaman gerçeği anlar. Allah Teâlâ, Üzeyir'in gözü önünde merkebini yeniden diriltir. Böylece Cenâb-ı Hakk'ın yaratma gücüne, Allah'ın her şeye güç yetirdiğine gözleriyle tanık olur.[17] Bu rivayetler de, Üzeyir'in (as) İsrâiloğulları arasında önemli bir şahsiyet olarak kabul edildiğini göstermektedir.

Toplumların gerek kendi tarihlerinde önemli gördükleri ve gerekse önder kabul ettikleri şahsiyetleri yüceltme eğilimleri, onları Allah'a ortak koşmaya kadar götürmüştür. Üzeyir (as) bağlamında inen âyetler, bize bunun güzel bir örneğini vermektedir. O, İsrâiloğulları arasında yüceltilen bir şahsiyetti. Aynı şekilde Hz. Îsâ'nın benzer bir şekilde yüceltilmesi şirkle sonuçlanmıştır. Yine Rabbimizin emirlerini bozan, tersine çeviren din adamlarının izlenmesi de benzer bir sonuç doğurmuştur. Müşriklerdeki puta tapıcılık aslında, önemli görülen ve değer verilen şahsiyetlerin Cenâb-ı Hakk'a denk ve ortak olarak kabul edilmesinin bir sonucudur. Bu örnekler bize, toplumlarda aşırı giden yüceltmelerin şirke götüren bir sonuç doğurduğunu ortaya koymaktadır. Öte yandan Ehl-i kitap'ın kendi peygamberleri hakkındaki yanlış inanç ve tutumlarının tevhid inancını temelinden sarstığını göstermektedir.

17 Bakara 2/259: Taberî, IV, 584-588.

LOKMAN (AS)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا لُقْمٰنَ الْحِكْمَةَ اَنِ اشْكُرْ لِلّٰهِۜ وَمَنْ يَشْكُرْ فَاِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِه۪ۚ
وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ حَم۪يدٌ ﴿١٢﴾

"Andolsun ki vaktiyle Lokman'a şu hikmeti vermiştik: 'Allah'a şükret, O'na şükreden kendi iyiliği için şükretmiş olur; nankörlük eden de bilmelidir ki Allah'ın hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, O her türlü övgüye lâyıktır.'"

(Lokmân 31/12)

وَاِذْ قَالَ لُقْمٰنُ لِابْنِه۪ وَهُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللّٰهِۜ
اِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظ۪يمٌ ﴿١٣﴾

"Lokman oğluna öğüt verirken ona şöyle dedi: 'Sevgili oğlum! Allah'a ortak koşma; çünkü O'na ortak koşmak kesinlikle çok büyük bir haksızlıktır.'"

(Lokmân 31/13)

يَا بُنَيَّ اِنَّهَٓا اِنْ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فٖي صَخْرَةٍ اَوْ فِي السَّمٰوَاتِ
اَوْ فِي الْاَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللّٰهُۜ اِنَّ اللّٰهَ لَطٖيفٌ خَبٖيرٌ ﴿١٦﴾

"Lokman, 'Sevgili oğlum!' (dedi), 'Yaptığın iş bir hardal tanesi ağırlığında bile olsa, bir kayanın içinde saklansa veya göklerde yahut yerin dibinde bulunsa yine de Allah onu açığa çıkarır. Kuşkusuz Allah her şeyi bütün gizlilikleriyle bilir, O her şeyden haberdardır.'"

(Lokmân 31/16)

يَا بُنَيَّ اَقِمِ الصَّلٰوةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاصْبِرْ عَلٰى مَٓا
اَصَابَكَۜ اِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْاُمُورِۚ ﴿١٧﴾

"Yavrucuğum, namazını özenle kıl, iyi olanı emret, kötü olana karşı koy, başına gelene sabret. İşte bunlar, kararlılık gerektiren işlerdendir."

(Lokmân 31/17)

وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْاَرْضِ مَرَحاًۜ
اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍۚ ﴿١٨﴾

"Gurura kapılarak insanlara burun kıvırma,
ortalıkta çalım satarak yürüme; unutma ki Allah gurura
kapılıp kendini beğenen hiç kimseyi sevmez."

(Lokmân 31/18)

وَاقْصِدْ فٖي مَشْيِكَ وَاغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَۜ
اِنَّ اَنْكَرَ الْاَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمٖيرِࣖ ﴿١٩﴾

"Yürüyüşünde ölçülü ol, sesini yükseltme;
çünkü seslerin en çirkini eşeklerin sesidir."

(Lokmân 31/19)

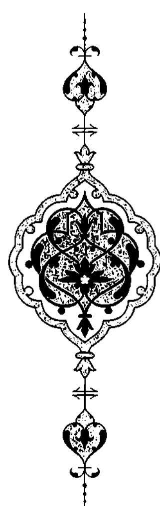
Konunun Kavramsal Bağlamı

Lokman ismi, 34 âyetlik Mekkî bir sûreye ad olmuştur. Sûrede Hz. Lokman'ın ismi iki kez anılır. Hz. Lokman'dan aktarılan hikmetli sözlere ise 12-13 ve 16-19. âyetler arasında toplam altı âyette yer verilir. Sûrede Hz. Lokman'ın oğluna inanç, ibadet ve ahlâka dair verdiği nasihatleri dikkat çekmektedir. Bu nasihatlerin arasında ana-babaya iyi davranmak da bulunur.

Lokmân sûresi bağlamında zikredilen *hikmet*, "doğru söz söyleme gücü, anlayış derinliği, doğruluk, ilim ve akılla doğruyu bulmak" gibi mânalara gelir.[1] Hikmet, "ilim-amel uygunluğu" şeklinde de,[2] "sözde ve işte doğruluk" şeklinde de anlaşılır.[3] Lokman (as) oğluna yaptığı nasihatlerine Allah'a imanın hakikatini anlatarak başlar. Buna göre gerçek iman Allah'ı birlemek ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmamaktır. Aksi ise "zulüm" olarak tanımlanır. Lokman (as), Allah'a herhangi bir varlığı denk tutmanın en büyük haksızlık olduğunu dile getirir. Daha sonra bir baba şefkati ile oğluna sorumluluk bilincini aşılar. İnsanın sergilediği hiçbir davranışın Allah'a gizli kalmayacağını anlatır. Yaptığı bütün işleri Yüce Allah'ın mutlaka bildiğini ve hesap soracağını öğretir. Namazı hakkını vererek kılmanın, iyiliği emretmenin ve kötülükten sakındırmanın önemli bir kulluk görevi olduğunu hatırlatır. İnsanları küçümsemekten, yürüyüş ve konuşmada kibir alâmeti taşıyacak tavırlar sergilemekten sakındırır. Bu tür davranışların Allah'ın hoşlanmadığı ve iman sahibine yakışmayan hareketler olduğunu vurgular.

1 Râgıb el-İsfahânî, s. 127.
2 Bakara 2/269: Zemahşerî, I, 500.
3 Bakara 2/269: Taberî, V, 12.

BABADAN OĞULA EN GÜZEL ÖĞÜTLER

وَاِذْ قَالَ لُقْمٰنُ لِابْنِه۪ وَهُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللّٰهِۜ اِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظ۪يمٌ ﴿١٣﴾

"Lokman oğluna öğüt verirken ona şöyle dedi: 'Sevgili oğlum! Allah'a ortak koşma; çünkü O'na ortak koşmak kesinlikle çok büyük bir haksızlıktır.'"

(Lokmân 31/13)

Kur'ân-ı Kerîm'de adı hikmetle birlikte anılan Lokman (as), sâlih bir kişidir.[1] Hz. Lokman'a peygamber olmadığı hâlde dinde anlayış sahibi olma, akıllı, hikmetli ve doğru söz söyleyebilme gücü verilmiştir. Bedensel özellikleri hakkında siyah tenli, kalın dudaklı ve geniş ayaklı olduğuna dair rivayetler vardır.[2] Tefsirlerde Lokman'ın Habeşli veya Nûbeli (Sudanlı) üç hayırlı köleden biri olduğu belirtilir.[3] Onun hakkında marangoz,[4] terzi,[5] çoban[6] veya İsrâiloğullarında kadı[7] olduğuna dair farklı bilgiler de verilir. Hz. İbrâhim ve Hz. Eyyûb'la akrabalığına değinilir. Bilgeliğinin Hz. Dâvûd'a ulaştığına dair rivayetler bulunur.[8]

---

1 Lokmân 31/12: Taberî, I, 546; İbn Ebî Hâtim, IX, 3097; İbn Kesîr, XI, 50.
2 Lokmân 31/12: Taberî, XVIII, 547; İbn Ebî Hâtim, IX, 3097.
3 Lokmân 31/12: Taberî, XVIII, 547-448.
4 Lokmân 31/12: Taberî, XVIII, 547; Zemahşerî, V, 10.
5 Lokmân 31/12: Zemahşerî, V, 10; Kurtubî, XVI, 469.
6 Lokmân 31/12: Taberî, XVIII, 548; Zemahşerî, V, 10.
7 Lokmân 31/12: Taberî, XVIII, 547; İbn Ebî Hâtim, IX, 3097.
8 Lokmân 31/12: Zemahşerî, V, 10; Kurtubî, XVI, 468.

Lokman (as), Peygamberimizin toplumunda bilgeliği ve hikmetli sözleriyle tanınıyor ve anılıyordu. Onun adını taşıyan bu sûre de Kureyşlilerin Lokman ve oğlu hakkındaki soruları üzerine inmiştir.[9] Lokmân sûresinde ve özellikle Lokman kıssasında işlenen konular Mekke'ye ve oradaki Müşriklere yöneltilen tevhid mesajına işaret etmektedir. Kıssa bağlamında dile getirilen olumsuz tutum ve tavırlar, Kur'ân'ın ilk muhatapları olan Mekke toplumunda yaygın olarak görülen davranışlardır. Onlar Allah'a şirk koşmakta ve âhirette hesaba çekilmeyi inkâr etmekteydiler. Ayrıca kendilerinden olmayan insanları küçük görmekteydiler. Köleleri ve köle iken sonradan özgürlüğüne kavuşanları kaba davranışlarla aşağılamaktaydılar. Hz. Lokman, Mekke'de olsaydı Kureyş tarafından aşağılanıp değersiz görülecek nitelikte biriydi. Çünkü hem siyah tenli hem de köleydi. Ancak Kur'ân-ı Kerîm onu, Mümin, erdemli ve örnek gösterilen bir kul olarak sunmuştur. Allah Teâlâ'nın sevgili ve bilge kulu Lokman'ın Kur'ân tarafından örnek gösterilmesi, muhataplarına şunu öğretiyordu: İnsana değer katan ve onu yükselten, derisinin rengi değildir. Belli bir toplumsal statüye sahip olması da değildir. Ona değer katan, bir olan Allah'a ve hesap gününe iman ederek erdemli ve ahlâklı olmaktır.

Hz. Lokman'ın tefsirlerde aktarılan bilgelik hikâyelerinden birisi şöyledir: "Efendisi, Habeşli bir köle olan Lokman'a bir koyun kesmesini emreder. Sonra da onun en güzel iki parçasını getirmesini ister. O da dediğini yaparak, koyunun dilini ve kalbini getirir. Efendisi 'Bu ikisinden daha güzeli yok mudur?' diye sorunca 'Hayır.' der. Sonra bir koyun daha kesmesini ve onun en kötü iki parçasını getirmesini ister. Yine dilini ve kalbini getirir. Neden böyle yaptığını sorunca 'Güzel olduğu zaman bu ikisinden daha iyisi yoktur. Kötü olduğu zaman da onlardan daha kötüsü yoktur.' cevabını verir.[10]" Hz. Lokman'ın, hikmet dolu bir başka öğüdü de şöyle aktarılmıştır: "Pek çok sâlih insana hizmet ettim. Onlardan şu sekiz erdemi öğrenip seçtim. Dikkatli olur da bu sekiz erdeme sahip olursan kurtulursun: Namazda iken kalbini, insanların arasında iken dilini, sofrada elini, başkasının evinde iken de gözünü sakın. Diğer dört erdemin de ikisi daima hatırlanması, ikisi ise unutulması gereken şeylerdir: Her zaman Yüce Allah'ı ve ölümü hatırla ve hiç unutma! Başkasına yaptığın iyiliklerle, başkalarının sana yaptığı kötülükleri ise hemen unut!"[11]

Hz. Lokman'ın hikmete nasıl sahip olduğu ile ilgili çeşitli rivayetler vardır. Bunlardan birine göre, bu konuda sorulan soruya, Lokman (as) şöyle cevap

9 Lokmân 31/4: Âlûsî, XXI, 65.
10 Lokmân 31/12: Taberî, XVIII, 548; Zemahşerî, V, 10; Kurtubî, XVI, 469; İbn Kesîr, XI, 50.
11 Lokmân 31/12: Bursevî, VII, 73.

vermiştir: "Doğru söz söylemek ve beni ilgilendirmeyen şeyler hakkında konuşmamak."[12] Benzer bir rivayette ise Lokman'ın hikmete ulaşma nedenleri şu şekilde sıralanmıştır: "Allah'ın takdiri, emaneti yerine getirmek, doğru söz söylemek, kendisini ilgilendirmeyen şeyden uzak durmak."[13]

Allah, öncelikle Hz. Lokman'a verdiği bilgelik için şükretmesini emretmiştir. Çünkü asıl hikmet ve gerçek bilgi Allah'a kulluk ve O'na şükretmektir.[14] Allah'a şükreden ve O'nun birliğine iman eden, iyi biridir. Kim Allah'ın verdiği nimetlere şükrederse, kendi için şükretmiş olur.[15] Çünkü Allah onun şükrüne karşılık sevap verir. Kim de Allah'ın nimetine nankörlük ederse kötülük etmiş olur. Yüce Allah yarattıklarının ibadetine de şükrüne de muhtaç değildir. İnsanın şükrü, Allah'ın gücünü ve yetkisini arttırmaz. Nankörlüğü de zenginliğinden bir şey eksiltmez.[16]

Lokman (as) Allah'ın ona verdiği bilgeliği, oğluna öğüt olarak aktarmıştır. Ona en başta, Allah'a herhangi bir varlığı ortak kabul etmemesini öğütler: *"Sevgili oğlum! Allah'a ortak koşma; çünkü O'na ortak koşmak kesinlikle çok büyük bir haksızlıktır."*[17] der. Allah'a ortak koşmanın zulüm olduğunu ifade eder. Zulüm bir şeyi yerinden başka bir yere koymak, Allah'ın hakkını, Allah'tan başkasına vermektir.[18] Nimet verenle nimete muhtaç olanı bir tutmak da zulümdür.[19] Hz. Peygamber (sas) de zulüm kelimesinin Kur'ân'daki anlamını açıklamak için Lokman'ın bu sözünü aktaran âyeti okumuştur.[20]

Hz. Lokman'ın oğluna verdiği öğütlerinin arasına anne baba ve çocuk ilişkileriyle ilgili iki âyet girer. Bunlar ana-babaya itaat ile Allah'a imanın değerini karşılaştırır. Birinci âyet anne babaya sevgi, saygı ve itaatin Allah'ın emri olduğunu belirtir: *"Biz insana anne babasıyla ilgili öğütler verdik. Annesi, güçten kuvvetten düşerek onu karnında taşımıştır; çocuğun sütten kesilmesi iki yıl içinde olur. Bunun için (ey insan), hem bana hem anne babana minnet duymalısın; sonunda dönüş yalnız banadır."*[21] Sonraki âyet ise anne babaya itaat ile Allah'ın birliği arasında bir tercih söz konusu olduğunda ne yapılması gerektiğini öğretir: *"Eğer anne baban, hakkında bilgin*

12 Lokmân 31/12: Taberî, XVIII, 548; Zemahşerî, V, 10; İbn Kesîr, XI, 50.
13 Lokmân 31/12: İbn Kesîr, XI, 51.
14 Lokmân 31/12: Zemahşerî, V, 11.
15 Lokmân 31/12: Mukâtil b. Süleyman, III, 434.
16 Lokmân 31/12: Taberî, XVIII, 549.
17 Lokmân 31/12.
18 Lokmân 31/13: Elmalılı VI, 3844.
19 Lokmân 31/13: Zemahşerî, V, 11.
20 Lokmân 31/13: Kurtubî, XVI, 471; İbn Kesîr, XI, 53; Buhârî, "Îmân", 22; Müslim, "Îmân", 242 [197].
21 Lokmân 31/14.

olmayan bir şeyi bana ortak koşman için seni zorlarlarsa bu durumda onlara uyma ama yine de onlara dünyada iyi davran; yüzünü ve özünü bana çevirenlerin yolunu izle; dönüşünüz yalnız banadır, O zaman yapıp ettiklerinizin sonucunu size bildireceğim."[22] Ana-baba, çocuklarını Allah'a isyana ya da itaatsizliğe zorlayamaz. Allah din hakkında inananların yoluna uymayı emreder. İmanın ve küfrün karşılığını ancak Allah verir.[23] Bir yoruma göre bu iki âyet, Lokman'ın sözleridir. Farklı bir yoruma göre ise bunlar Allah'ın buyruğu olup, onun öğütleri arasına sokulmuş açıklamalardır. Bununla ana-babaya saygının önemi ve sınırı belirlenmiştir.[24] Böylece Allah Teâlâ, Hz. Lokman'ın oğluna "Allah'a ortak koşma!" öğüdüne "Sana Allah'a ortak koşmayı ana-baban bile emretse bu konuda onlara da itaat etme!" şeklinde açıklık getirmiştir.[25] Rivayete göre, bu âyetler ilk Müslüman sahâbîlerden Sa'd b. Ebî Vakkâs hakkında inmiştir. Sa'd (ra) İslâm'a girince, putperest olan annesi, oğlu dininden dönünceye kadar bir şey yiyip içmeyeceğine yemin etmişti. Bayılıncaya kadar da sözünden dönmedi. Sonra oğulları gelerek ona su verdiler. Ayılınca Sa'd'a beddua etti. Bunun üzerine yukarıdaki iki âyet indi.[26]

Lokman (as) oğluna verdiği nasihatleri Allah'ın her şeyi kuşatan ilmini ve hesabı hatırlatarak sürdürür: *"Lokman, 'Sevgili oğlum (dedi), yaptığın iş bir hardal tanesi ağırlığında bile olsa, bir kayanın içinde saklansa veya göklerde yahut yerin dibinde bulunsa yine de Allah onu açığa çıkarır. Kuşkusuz Allah her şeyi bütün gizlilikleriyle bilir, O her şeyden haberdardır."*[27] Hz. Lokman'ın bu sözleri, oğlu En'am'ın "Hiç kimsenin görmediği bir yerde yaptığım bir kötülüğü Allah nasıl görür?" şeklindeki sorusunun cevabıdır.[28] Buna göre Allah Teâlâ en küçük şeyleri en gizli mekânlarda olsalar da bilir.[29] Simsiyah gecede bir karıncanın ayak izi dahi O'na gizli kalmaz.[30] İnsanın iyi ve kötü yaptığı her iş, Allah'ın bilgisi dahilindedir. Yapılan iyilik ve kötülük her nerede ise Allah onu bulunduğu yerden çıkarır.[31] Bu isterse zerre miktarı olsun... Hesap günü onun karşılığını verir. Bu durum *"Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu (karşılığını) görür. Kim de zerre miktarı şer işlemişse onu (karşılığını) görür."*[32]

---

22 Lokmân 31/15.
23 Lokmân 31/15: Zemahşerî, V, 11.
24 Lokmân 31/14-15: *Kur'an Yolu*, IV, 337.
25 Lokmân 31/15: Taberî, XVIII, 554.
26 Lokmân 31/15: Taberî, XVIII, 552.
27 Lokmân 31/16.
28 Lokmân 31/16: Mukātil b. Süleyman, III, 435.
29 Lokmân 31/16: Zemahşerî, V, 13.
30 Lokmân 31/16: İbn Kesîr, XI, 55.
31 Lokmân 31/16: Taberî, XVIII, 556-557.
32 Zilzâl 99/7-8.

âyetinde de dile getirilmiştir. Âyetler Mekke döneminde yerleşik tanrı tasavvurunun yanlışlarını ortaya koymaktadır. Mekke Müşrikleri gökleri ve yeri yaratan bir Allah'ın varlığını kabul etmekteydiler. Bununla birlikte onun ulaşılamaz olduğuna inanırlardı. Taptıkları putları Allah'a ulaştıracak vesileler kabul ederlerdi. Onların bu yanlış inanışlarını düzeltmek üzere Allah, kullarının yaptığı her şeyi gördüğünü ve her şeyden haberdar olduğunu bildirmiştir.

Hz. Lokman'ın oğluna Allah'ın birliğini bildirdikten sonraki ilk öğüdü namaz kılmak, iyiliği emredip kötülüğü yasaklamak ve başa gelene sabretmektir: *"Yavrucuğum, namazını özenle kıl, iyi olanı emret, kötü olana karşı koy, başına gelene sabret. İşte bunlar, kararlılık gerektiren işlerdendir."*[33] Görüldüğü üzere namaz, önemi nedeniyle bu öğütler içerisinde ilk sırada zikredilmiştir.[34] Yine âyet namaz ibadetinin geçmiş ümmetlerde de bulunduğuna işaret etmektedir. Bunun yanı sıra Mekke toplumuna, Allah'ı ne şekilde anmaları gerektiğini göstermektedir. Âyette kişinin toplumuna karşı yerine getirmesi gereken bir görevden söz edilir. İyiliği emredip kötülükten sakındırma (*emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münker*) şeklinde dile getirilen bu görev şöyle açıklanmıştır: *"İnsanlara Allah'a itaati ve O'nun emirlerine uymayı emret! Onları Allah'a karşı gelmekten, yasakladıklarını yapmaktan sakındır! Bu konuda insanların sana yaptıkları eziyetlere sabret! Onların sana yaptıkları yüzünden iyiliği emredip, kötülüğü yasaklamaktan vazgeçme!"*[35] Âyette geçen "başa gelen zorluk" ifadesi ile genelde insanın başına gelen her türlü zorluk anlaşılabilir. Özelde ise iyiliği emredip kötülükten vazgeçirmeye çalışma (*emr-i bi'l-ma'rûf nehy-i ani'l-münker*) konusunda insanlardan gelen eziyetlere işaret edilmiş olabilir.[36] Buradaki sorumluluk kişinin gücüne ve gayretine göredir.

Lokman (as) öğüdüne devam ederek oğluna kötü huyları yasaklamış ve sahip olması gereken güzel davranışları göstermiştir: *"Gurura kapılarak insanlara burun kıvırma, ortalıkta çalım satarak yürüme; unutma ki Allah gurura kapılıp kendini beğenen hiç kimseyi sevmez."*[37] *"Yürüyüşünde ölçülü ol, sesini yükseltme; çünkü seslerin en çirkini eşeklerin sesidir."*[38] Âyette geçen *"Gurura kapılarak insanlara burun kıvırma"* ifadesi "Seninle konuşandan onu küçümseyerek yüzünü çevirme! Allah'ın kullarını küçük görme, kibirli olma!" şeklinde açıklanmıştır.[39] Bunun fakirlerden yüz

33 Lokmân 31/17.
34 Lokmân 31/17: Zemahşerî, V, 16.
35 Lokmân 31/17: Taberî, XVIII, 558.
36 Lokmân 31/17: Zemahşerî, V, 14.
37 Lokmân 31/18.
38 Lokmân 31/19.
39 Lokmân 31/18: Taberî, XVIII, 559-560; İbn Kesîr, XI, 56.

çevirmek anlamına geldiği de söylenmiştir.[40] "Yüz çevirme" ifadesi âyette insanlara karşı büyüklenmek, kendini beğenerek başkalarını kendinden aşağı görmek anlamında kullanılmaktadır.[41] Başkalarından yüz çevirmek onlarla konuşmamak ve selâmı kesmek anlamına da gelir.[42] Cenâb-ı Hak övüneni, kibirleneni sevmez.[43] Âyetin indiği dönemde Mekke toplumunda zengin ve güçlüler hâkim konumdaydı. Fakir, kimsesiz ve zayıfların mağduriyeti üzerine kurulu toplumsal bir yapı söz konusuydu. Müşrikler mal, evlât çokluğu vb. niteliklerle birlikte sesi en yüksek olanı da güçlü kabul ederlerdi. Sesi çıkamayan kimsesizler ise aşağılanırdı.

Lokman (as) oğluna, *"Yürüyüşünde tabii ol. Sesini alçalt. Çünkü seslerin en çirkini herhâlde eşeklerin sesidir!"* öğüdünde bulunur. Bir önceki *"Küçümseyerek surat asıp insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme! Çünkü Allah hiçbir kibirleneni, övüngeni sevmez."* mealindeki âyeti de dikkate aldığımızda onun öğüdünde oğlunu, kişinin yürüyüşünde ve ses tonuna, konuşma biçiminde ortaya çıkan kibre karşı uyardığını daha iyi anlıyoruz. Bu yüzden kişi yürüyüşte, dengeli, vakarlı ve ölçülü olmalıdır.[44] Kur'ân-ı Kerîm'in başka âyetleri de bu âyetin anlamını desteklemektedir: *"Rahmânın has kulları yeryüzünde tevazu ve vakarla yürürler."*[45] *"Yeryüzünde böbürlenerek dolaşma! Ne yeri yarabilir ne de dağlarla boy ölçüşebilirsin."*[46] Dolayısıyla bu âyetler birlikte düşünüldüğünde burada, insanın kibirlenmesi ve başkalarını küçük görmesi kastedilmekte ve beden diline, tutum ve davranışlarına karşı kişi uyarılmaktır. Böylece Yüce Allah, insanları, küçümseyici bir tavırla diğer insanların yüzlerine bağırmaktan sakındırmaktadır. Başkalarıyla konuşurken ses tonunu ayarlamanın edebini öğretmektedir.[47]

Rabbimiz, tevhidi anlatırken, imanlı ve bilge bir kişi olan Hz. Lokman'ı örnek vermiştir. Bununla birlikte onun hayatı ve kimliği hakkında bilgi verilmemiş, oğluna verdiği öğütler peşpeşe sıralanmıştır. Hz. Lokman'ın öğütleri kulluğun temel esasları olan iman, sâlih amel ve güzel ahlâk çerçevesindedir. Lokman (as), Kur'ân'ın indiği dönemde Arap yarımadasında hikmetli vecizeleri ile tanınmaktaydı. Onun hikmeti kabul görüyor, söylediği sözlere saygı duyuluyordu. Bu sebeple Müşrikler bir kez de Hz. Lokman'ın oğluna verdiği öğütler üzerinden uyarılmıştır. Dinin

40 Lokmân 31/18: Mukātil b. Süleyman, III, 435.
41 Lokmân 31/18: Kurtubî, XVI, 481.
42 Lokmân 31/18: Kurtubî, XVI, 481.
43 Lokmân 31/18: Taberî, XVIII, 562.
44 Lokmân 31/19: İbn Kesîr, XI, 58.
45 Furkān 25/63.
46 İsrâ 17/37.
47 Lokmân 31/19: Kurtubî, XVI, 484.

sahibi olan Allah, şirki her dönem yasaklamıştır. Namaz bütün ümmetlerde Allah'ı anmanın gereğidir. İnsanın başkalarına kibir, aşağılama ve kaba tavırlar sergilemesi kınanmıştır. Bilhassa konuşma âdâbına vurgu yapılarak, rahatsız edici ses tonuna dikkat çekilmiştir. Hz. Lokman'ın hikmet dolu öğütleriyle gerçek üstünlüğe iman, güzel ahlâk ve erdem ile sahip olunduğu gösterilmiştir.

ZULKARNEYN (AS)

بسم الله الرحمن الرحيم

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنْ ذِى الْقَرْنَيْنِۜ قُلْ سَاَتْلُوا عَلَيْكُمْ مِنْهُ ذِكْراًۜ ﴿٨٣﴾

"Sana Zülkarneyn hakkında soru soruyorlar.
De ki: 'Size onunla ilgili bir parça okuyacağım.'"
(Kehf 18/83)

إِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِي الْاَرْضِ وَاٰتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَباًۙ ﴿٨٤﴾

"Gerçekten biz onu yeryüzünde iktidar sahibi kıldık, ona (muhtaç olduğu) her şey için bir yol öğrettik."

(Kehf 18/84)

حَتّٰٓى اِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ وَوَجَدَ عِنْدَهَا
قَوْماً قُلْنَا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ اِمَّٓا اَنْ تُعَذِّبَ وَاِمَّٓا اَنْ تَتَّخِذَ فِيهِمْ حُسْناً ﴿٨٦﴾

"Nihayet güneşin battığı yere varınca, onu kara bir balçıkta batar (gibi) buldu. Orada bir kavme rastladı. Bunun üzerine biz, 'Ey Zülkarneyn! Onları ya cezalandıracak veya haklarında iyi davranma yolunu seçeceksin.' dedik."

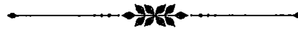
(Kehf 18/86)

قَالَ اَمَّا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُ ثُمَّ يُرَدُّ اِلٰى رَبِّهِ فَيُعَذِّبُهُ عَذَاباً نُكْراً ﴿٨٧﴾

"O, şöyle dedi: 'Haksızlık edeni cezalandıracağız; sonra o, Rabbine gönderilecek; Allah da ona korkunç bir azap uygulayacak.'"

(Kehf 18/87)

وَاَمَّا مَنْ اٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحاً فَلَهُ جَزَٓاءًۨ الْحُسْنٰىۚ
وَسَنَقُولُ لَهُ مِنْ اَمْرِنَا يُسْراًۜ ﴿٨٨﴾

"İman edip iyi şeyler yapan kimseye gelince, onun için de en güzel karşılık vardır. Ve ona buyruğumuzdan kolay olanı söyleriz."

(Kehf 18/88)

حَتّٰٓى اِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَطْلُعُ عَلٰى قَوْمٍ لَمْ نَجْعَلْ لَهُمْ
مِنْ دُونِهَا سِتْراًۙ ﴿٩٠﴾

"Nihayet güneşin doğduğu yere ulaşınca, onu öyle bir kavim üzerine doğar buldu ki, onlar için güneşe karşı bir örtü yapmamıştık."

(Kehf 18/90)

حَتّٰٓى اِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ وَجَدَ مِنْ دُونِهِمَا قَوْماًۙ
لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلاً ﴿٩٣﴾

"Nihayet iki dağ arasına ulaştığında bunların ötesinde nerede ise hiçbir sözü anlamayan bir kavim buldu."

(Kehf 18/93)

قَالُوا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ اِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِي الْاَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجاً عَلٰٓى اَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا ﴿٩٤﴾

"Dediler ki: 'Ey Zülkarneyn! Bu memlekette Ye'cûc ve Me'cûc bozgunculuk yapmaktadırlar. Bizimle onlar arasında bir sed yapman için sana bir bedel ödesek kabul eder misin?'"

(Kehf 18/94)

قَالَ مَا مَكَّنّ۪ي ف۪يهِ رَبّ۪ي خَيْرٌ فَاَع۪ينُون۪ي بِقُوَّةٍ اَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْماً ﴿٩٥﴾

"Zülkarneyn şöyle cevap verdi: 'Rabbimin beni içinde bulundurduğu nimet ve kudret sizinkinden üstündür. Siz bana kuvvetinizle destek olun da, sizinle onlar arasına aşılmaz bir engel yapayım.'"

(Kehf 18/95)

قَالَ هٰذَا رَحْمَةٌ مِنْ رَبّ۪يۚ فَاِذَا جَٓاءَ وَعْدُ رَبّ۪ي جَعَلَهُ دَكَّٓاءَۚ وَكَانَ وَعْدُ رَبّ۪ي حَقّاًۜ ﴿٩٨﴾

"Zülkarneyn: Bu, Rabbimden bir rahmettir. Fakat Rabbimin vaadi gelince, O, bunu (seddi) yerle bir eder. Rabbimin vaadi haktır, dedi."

(Kehf 18/98)

Konunun Kavramsal Bağlamı

Zülkarneyn (as), Kur'ân-ı Kerîm'de kendisine güç ve büyük imkânların verildiği sâlih bir kul ve büyük bir hükümdar olarak tanıtılır. Zülkarneyn kıssası Kehf sûresinin 83-101. âyetlerinde anlatılmaktadır. *Zülkarneyn* kelimesi, üç âyette geçmektedir.[1] Kur'ân-ı Kerîm, Zülkarneyn'in kimliği, nesebi, yaşadığı yer ve zamanla ilgili hiçbir açıklamada bulunmasa da bu konularda birçok farklı görüş ileri sürülmüştür.[2]

Kehf sûresi ibret dolu ve gizemli üç kıssayı içerir. Bunlar, Ashâb-ı kehf, Hz. Mûsâ ile bilge kul (Hızır) ve Zülkarneyn kıssalarıdır. Anlatıldığına göre, Müşrikler, Nadr b. Hâris ile Utbe b. Mu'ayt'ı Yahudilere göndermiş ve onlardan Peygamberimizin peygamberliğini sınamak için sorabilecekleri üç sorunun ne olabileceğini öğrenmek istemişlerdi. Yahudiler, onların Hz. Peygamber'e, "Çok eski dönemlerde yaşayan ve ilginç hikâyeleri olan bir grup genci, yeryüzünün doğu ve batısına seyahat eden adamı ve ruhun ne olduğunu" sormalarını istediler. Sonra bu kişiler gelip, Hz. Peygamber'e bu soruları yönelttiler. Rivayete göre, Hz. Peygamber (sas), bu sorulara bir müddet sonra cevap verme hususunda "inşallah" demediği için günlerce vahiy bekledi. Cevap gecikince Müşrikler bu kez dedikoduya başladılar. Sonunda soruları cevaplayan âyetler indirildi ve Müşrikler bekledikleri cevapları almış oldular.[3] Dolayısıyla Zülkarneyn kıssasının Kur'ân'da yer almasının Müşriklerin sorularıyla ilgili olduğu açıktır. Nitekim kıssanın *"Sana Zülkarneyn hakkında soru soruyorlar..."* şeklindeki başlangıç âyeti de bunu göstermektedir.[4] Zülkarneyn'in gittiği yerler ve karşılaştığı topluluklar hakkındaki bilgilere Allah Teâlâ'nın ayrıntısıyla sahip olduğu şu âyetle vurgulanmıştır: *"İşte böyle oldu! Biz onunla ilgili her şeyi ayrıntısıyla biliyorduk."*[5]

---

1 Kehf 18/83, 86, 94.

2 İbn İshak, *es-Sîre*, I, 185; İbn Asâkir, *Târîḫ*, XVII, 361; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, II, 550.

3 Kehf 18/1-2; Taberî, XV, 143-144; İbn Âşûr, XV, 242-244.

4 Kehf 18/83.

5 Kehf 18/91.

Zü'l-Karneyn kelimesinin başındaki *zû* ön eki "sahip olmak" anlamına gelir. *Karn* (ikil: *karneyn*) kelimesi, "boynuz, kâkül (perçem), şakak, aynı dönemde yaşayan nesil ve akran"[6] gibi anlamlara gelir. Genelde Rûmlara ait coğrafyada, saç örgüsü yapmak için saçlar uzatılırdı.[7] İşte iki şakağından sarkan iki örgü saçının olması nedeniyle Zülkarneyn'e bu ad verildiği söylenir.[8]

Kaynaklarda Zülkarneyn'in tarihî şahsiyetlerden birçoğu olabileceği söylenmiştir. Bu şahsiyetlerden birisi de Makedonya Kralı Büyük İskender'dir.[9] Fakat Kur'ân âyetleri ışığında düşündüğümüz zaman onun, kendisine ilim, hikmet ve adalet verilen Müslüman bir hükümdar olduğunu söylemek daha uygun görünmektedir.[10] Âlimlerin çoğu da doğal olarak bunu söylemiştir.[11] Kur'ân-ı Kerîm'in, Zülkarneyn'in kimliğini açıkça belirtmemesi onun şahıslar ve mekânlarla ilgili tavrına uygundur. Kur'ân şahıslar ve mekânların detaylarına girmek yerine onlar üzerinden mesaj vermek ister. Burada önemli olan Kur'ân kıssalarının asıl hedefini gözden kaçırmamaktır. Zira Kur'ân'ın amacı, zaman, mekân ve kişilerin ötesinde, kıssalardan ibret alınması suretiyle sağlam bir tevhid inancı yerleştirmektir.

6 Ezherî, IX, 86-95.
7 Cevherî, IV, 2179-2180.
8 Cevherî, IV, 2180.
9 Kehf 18/83-84: İbn Kesîr, IX, 182-183.
10 Kehf 18/83-101.
11 Taberî, XV, 370; Râzî, XI, 165; Kurtubî, XIII, 365.

ZÜLKARNEYN (as), SÂLİH BİR KUL ve HAKKIN PEŞİNDE BİR KRALDI

إِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِي الْأَرْضِ وَآتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا ﴿٨٤﴾

"Gerçekten biz onu yeryüzünde iktidar sahibi kıldık, ona (muhtaç olduğu) her şey için bir yol öğrettik."

(Kehf 18/84)

Kur'ân-ı Kerîm, Zülkarneyn'i Allah'ın iktidar ve bilgi verdiği bir kul olarak tanıtır: *"Gerçekten biz onu yeryüzünde iktidar sahibi kıldık, ona (muhtaç olduğu) her şey için bir yol öğrettik."* Âyete göre onun yeryüzünde güç ve iktidar (*temkîn*) sahibi kılınması, maddî ve manevî kuvvetlerle donatılması anlamına gelmektedir.[1] Yine ona "amaç ve arzuya ulaştıran bilgi" (*sebeb*) de verilmiştir.[2]

Kur'ân'a göre, Zülkarneyn Allah Teâlâ'nın verdiği güç, hikmet ve büyük imkânlarla, kendi yaşadığı yere göre yeryüzünün doğu ve batısına seferler düzenlemiştir. Kıssada, Zülkarneyn hükümranlığı sırasında güneşin doğduğu yere veya yöne (*matlia'ş-şems*)[3] ve güneşin battığı yere veya yöne (*mağribe'ş-şems*)[4] yaptığı seferlerinde varılabilecek en son noktalara ulaşmıştır. Kur'ân bu seferlerin zamanı

1 Kehf 18/84: Elmalılı, V, 3282.
2 Kehf 18/84: Taberî, XV, 371; Râzî, XXI, 166; Kurtubî, XII, 368.
3 Kehf 18/90.
4 Kehf 18/86.

ve yeri konusunda bilgi vermez. Ancak rivayetlerde batı için Ege Denizi veya Atlas Okyanusu, doğu için de Hint Okyanusu gibi isimler geçmektedir.

Yüce Kitabımız, Zülkarneyn'in batıya yaptığı seferi şöyle anlatır: *"O da bir yol tutup gitti. Nihayet güneşin battığı yere varınca, onu siyah bir balçıkta batar buldu…"* Âyetteki "bir yol tuttu" ifadesinin ardından gelen, "güneşin battığı yer" ifadesiyle onun sefer yönü kastedilmiştir. Burada Zülkarneyn'in batıda gidebileceği en son noktaya varması ifade edilmiştir.[5] Âyette geçen "kara balçık" (*aynin hamietin*) ifadesi tefsirlerde "siyah balçıklı, sıcak göze" şeklinde de açıklanmıştır.[6] Zülkarneyn'in güneşi kara balçıkta batıyor hâlde görmesi muhtemelen çıplak gözle bakanın, güneşin battığı noktada siyah balçıklı bir göze veya sıcak suyun buharlaşarak puslanmasına benzer bir görüntüyü tasvir etmektedir.[7] Bu da onun deniz ufkunun ötesindeki güneşin batışını izlediği şeklinde yorumlanmaktadır.[8]

Zülkarneyn'in batı yönündeki seferinde sahilde karşılaştığı halk, Allah'a inanmadığı gibi bozguncu ve zalim bir halk olarak anlaşılmaktadır. Allah Teâlâ ona, bu halka ne yapacağı konusunda iki seçenek sundu: *"Orada bir kavme rastladı. Bunun üzerine biz, 'Ey Zülkarneyn! Onları ya cezalandıracak veya haklarında iyi davranma yolunu seçeceksin.' dedik."*[9] Bu âyetteki cezalandırmanın gerekçesi, bazı müfessirler tarafından "Allah'a inanmama" olarak açıklanmıştır.[10] Devam eden âyette onlardan "zulmedenler" şeklinde bahsedilmesi, onların Allah'a inanmamanın yanında, haksızlık yapan bir toplum olduklarını da gösterir.[11] Zülkarneyn *"… şöyle dedi: 'Haksızlık edeni (zaleme) cezalandıracağız; sonra o, Rabbine gönderilecek; Allah da ona korkunç bir azap uygulayacak."* Âyete göre ayrıca Allah onlara âhirette azap edecektir. İbn Kesîr (ö. 774/1373) bu âyetin öldükten sonra dirilmenin ve Allah'a karşı suç işleyenlerin âhirette ceza göreceğinin ayrı bir delili olduğunu belirtmektedir.[12] Bu halktan inanan ve sâlih amel işleyenler ise farklı bir karşılık göreceklerdir: *"İman edip iyi şeyler yapan kimseye gelince onun için de güzel karşılık vardır. Ve ona işimizden kolay olanı buyuracağız."* Onların alacağı güzel karşılık cennet olacaktır. Burada "işimizden kolay olanı" ifadesini, Taberî (ö. 301/923), Mücâhid'in (ö. 103/721) "marûf (iyi) iş" açıklamasına dayandırarak, dünyada onları Allah'a yaklaştıracak bilgileri öğretmek

5 Kehf 18/85-86: Râzî, XI, 164; İbn Kesîr, IX, 185.
6 Kehf 18/86: İbn Kesîr, IX, 185-188.
7 Kehf 18/86: Râzî, XXI, 167-168; Elmalılı, V, 3283-3284.
8 Kehf 18/86: Ebû Hayyân, VI, 151.
9 Kehf 18/86: Taberî, XV, 379; Nesefî, II, 318-319; Ebû Hayyân, VI, 152.
10 Kehf 18/86: Taberî, XV, 379.
11 Kehf 18/86: İbn Âşûr, XVI, 26.
12 Kehf 18/87: İbn Kesîr, IX, 188.

ve onlara yumuşak söz söylemek gibi iyi işler olarak yorumlamıştır.[13] Böylece âyette hak yolda olup hayırlı ve güzel işler ortaya koyanın, sonunun güzel, işinin de kolay olacağı öğretilmektedir. Bu anlama ışık tutacak şekilde âyetlerde şöyle buyrulur: *"Artık kim cömert davranır, günah işlemekten sakınırsa, bunların güzel karşılığına da inanırsa, Biz onu işin kolayına yönlendiririz."*[14]

Kur'ân, Zülkarneyn'in doğu seferini ise şöyle anlatır: *"Sonra yine bir yol tutup gitti. Nihayet güneşin doğduğu yere ulaşınca, onu öyle bir kavim üstüne doğar buldu ki, onlar için güneşe karşı bir örtü yapmamıştık."* Müfessirler, Zülkarneyn'in doğu seferi sırasında karşılaştığı insanların medeniyetten uzak olduğu yorumunu yaparlar. Öyle ki, onların güneşe ve yağmura karşı korunaklı elbiseleri ve barınabilecek evleri bulunmamaktaydı. Güneş çıktığında batana dek mağaraları içinde kalıyorlar veya denize giriyorlardı. Ayrıca burası hiç dağ olmayan düzlük bir yerdi.[15]

Zülkarneyn üçüncü kez sefere çıkar. Kur'ân bu kez seferin yönünü belirtmez. Müfessirlere göre Zülkarneyn'in üçüncü seferi büyük olasılıkla güneyden kuzeye doğru olmuştur. Âyette bu son sefer, *"Sonra yine bir yol tuttu. Nihayet iki dağın arasına ulaştığında bunların ötesinde nerede ise hiçbir sözü anlamayan bir kavim buldu."* şeklinde anlatılmaktadır. *"Neredeyse sözü anlamayan bir kavim buldu."* ibaresi farklı şekillerde anlaşılabilir. Buna göre, "başkalarına kendilerini anlatamıyorlar" yahut "başkalarının konuşmasını anlamıyorlar" şeklinde yorumlanabilir. Ancak kendisine büyük yetenekler verilmiş olan Zülkarneyn, onlarla bir anlaşma yolu buldu. Bu halk Zülkarneyn'den ülkede insanları öldürerek dirliği ve düzeni bozan Ye'cüc ve Me'cüc adındaki topluluğa karşı kendilerini korumasını istediler: *"Dediler ki: 'Ey Zülkarneyn! Bu memlekette Ye'cûc ve Me'cûc bozgunculuk yapmaktadırlar. Bizimle onlar arasında bir sed yapmak için sana bedel ödesek kabul eder misin?"* Kıssaya göre, seddin yapılması ve Ye'cüc ve Me'cüc'den korunmalarına karşılık halkın bir bedel ödeme tekliflerini Zülkarneyn kabul etmemiştir. Zülkarneyn'in bu teklife verdiği cevap, Rabbinin ona verdiklerini unutmayan ve Rabbi için gayret gösteren inanmış bir hükümdarın cevabıdır: *"Rabbimin beni içinde bulundurduğu nimet ve kudret sizinkinden üstündür. Siz bana kuvvetinizle destek olun da sizinle onlar arasına aşılmaz bir engel yapayım."* Zülkarneyn'in bu tavrı, Allah'ın kendisine verdiği nimetlerin şükrünü eda etmesiyle ilgilidir. O, muhtaç kimselere yardım

13 Kehf 18/88: İbn Kesîr, IX, 188.
14 Leyl 92/5-7.
15 Kehf 18/89-90: Taberî, XV, 381-383; İbn Kesîr, IX, 189; *Kur'an Yolu*, III, 578.

ederken onlardan bir karşılık beklememiştir. Böylece zenginliğine zenginlik katmak yerine, onu insanlara faydalı olacak bir yönde kullanmıştır.[16]

Zülkarneyn kendisinden koruma isteyen halkın da yardımıyla Ye'cûc ve Me'cûc'e karşı bir engel yaptı.[17] Seddin yapılışını ve özelliklerini Kur'ân-ı Kerîm şöyle anlatır: *"'Bana, demir kütleleri getirin.' Nihayet (vadiyi demirle doldurup) iki dağın arasını aynı seviyeye getirince, 'Ateşi körükleyin!' dedi. Artık onu kor hâline getirdiği vakit, 'Getirin bana, üzerine bir miktar erimiş bakır dökeyim.' dedi. Artık onu ne aşabildiler ne de delebildiler."* Âyetlerden anlaşıldığı kadarıyla Zülkarneyn'in yaptığı engel çok sağlam olmuştur. Âyetteki *züber*, (*zübre*) "büyük parçalar" anlamına gelmektedir. Bu büyük demir kütleleri üst üste yığıldıktan sonra yüksek ateşte ısıtılıp eritilmiştir. Ardından başka bir yerde eritilen bakır katılmak suretiyle çok sağlam bir karışım elde edilmiştir. Bu karışımdan yapılan engel (sed, duvar), Ye'cûc ve Me'cûc'e geçit vermemiştir.[18] Nitekim Yüce Allah, Ye'cûc ve Me'cûc'ün seddin üzerine çıkamadıklarını ve onu delip geçmeye de güç yetiremediklerini haber vermektedir.[19] Böylece onlar engelin arkasında tutulmuşlardır. Âyette bunun Allah Teâlâ'nın bir rahmeti olduğu belirtilir. Müfessirler âyetteki *"... Fakat Rabbimin vaadi gelince O, bunu yerle bir eder..."* ifadesini, O'nun vaadi gelince bu seddin eski seviyesinde yerle bir ve dümdüz olması şeklinde yorumlarlar.[20] Buradaki vaat bir sonraki âyetle beraber düşünüldüğünde bunun kıyametle birlikte gerçekleşeceği akla gelmektedir.

Zülkarneyn'in inşa ettiği seddin nerede bulunduğuna dair Kur'ân'da bir bilgi yoktur. Ancak bu konuya dair tefsirlerde çeşitli görüşler vardır. Seddin bulunduğu bölge için Ermenistan, Azerbaycan veya genel olarak Kafkasya bölgesi gibi yerlerin adı verilir. Müfessir Zemahşerî (ö. 583/1144) ve Ebüssuûd'a (ö. 982/1574) göre burası iki dağ arası olup Türk yurdunun sona erdiği bölgedir.[21]

Âyette geçen Ye'cûc ve Me'cûc'ün kimler oldukları ve nerede ne zaman yaşadıkları hakkında bilgi verilmez. Ancak yine tefsirlerde bu zalim, söz anlamayan ve bozguncu kavmin, doğuda yerleşik olan Hz. Nûh'un oğlu Yâfes'in soyundan iki kabile olduğuna dair bilgiler vardır. Bunların, yeryüzünde fesat çıkaran, kalabalık bir

16 Kehf 18/94-95: Elmalılı, V, 3288-3289.
17 Kehf 18/92-93: Taberî, XV, 387-388; Zemahşerî (1997), II, 696; Elmalılı, V, 3287.
18 Kehf 18/96: Elmalılı, V, 3289-3291.
19 Kehf 18/96-97: Nesefî, II, 320; Kurtubî, XIII, 388-389.
20 Kehf 18/98: Ebû Hayyân, VI, 152; Kurtubî, XIII, 390; İbn Kesîr, IX, 195.
21 Kehf 18/93, 96: Zemahşerî, II, 696; Ebüssuûd Efendi, III, 552.

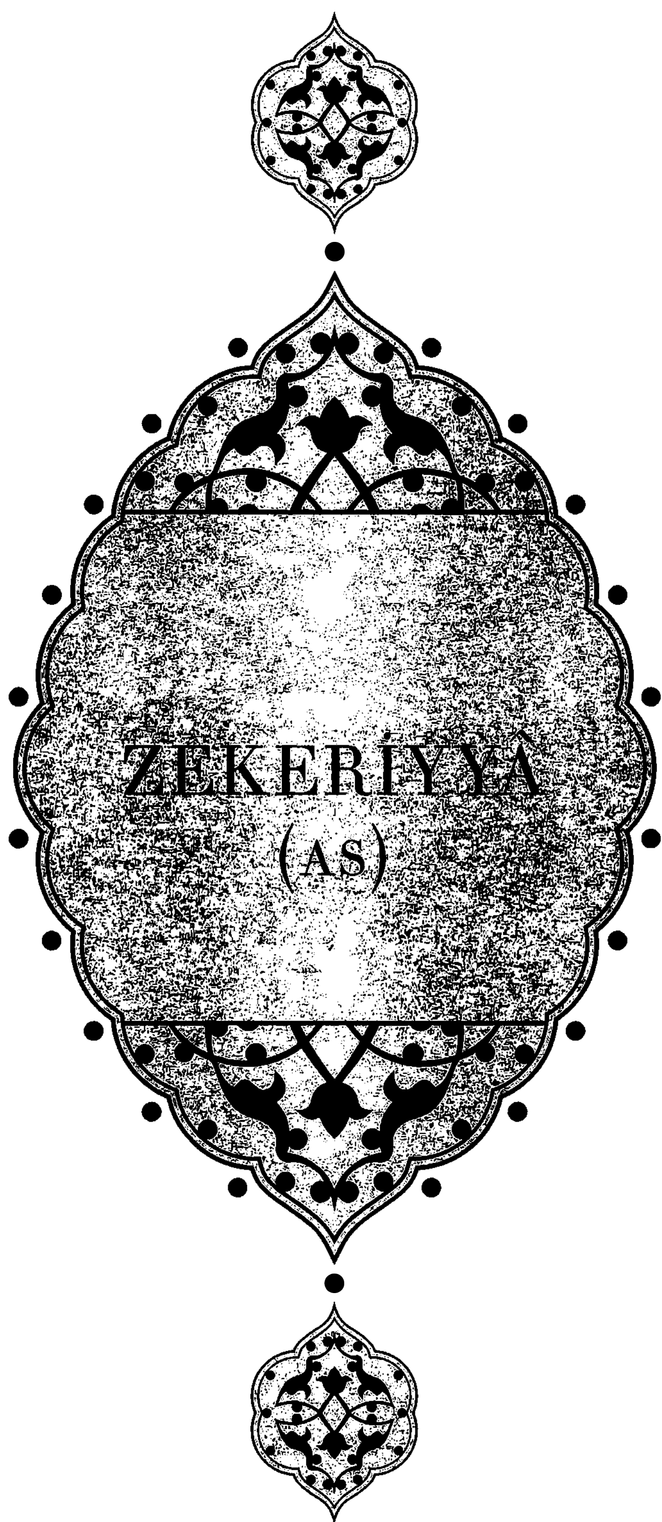
kitle oldukları ileri sürülmüştür.[22] Ancak İbn Kesîr, bu rivayetlerin sağlam dayanaklarının bulunmadığını söyler.[23]

Devam eden âyetler, imansız zalimlerin kıyamet hayatını anlatır. Âyetlerin ilki şöyledir: *"O gün (kıyamet günü) biz onları, birbirine çarparak çalkalanır bir hâlde bırakmışızdır, sûra da üfürülmüş, böylece onları bütünüyle bir araya getirmişizdir."*[24] Bazı müfessirler bu âyeti engelin yıkılışıyla ilişkilendirmişlerdir. Meselâ İbn Kesîr'e göre Zülkarneyn seddi yerle bir olunca Ye'cûc ve Me'cûc dağların arkasından çıkıp insanların arasına dalacaktır. Süddî (ö. 127/745) de bu bağlamda *"o gün biz onları çalkalanır hâlde bırakmışızdır"* ifadesini, Ye'cûc ve Me'cûc'ün insanlar arasına çıktığı gün şeklinde yorumlar. Nitekim bu husus Enbiyâ sûresinde: *"Nihayet Ye'cûc ve Me'cûc (sedleri açıldığı) ve onlar her tepeden akın ettiği zaman"*[25] şeklinde geçmektedir. Fakat açıktır ki bu ve devamındaki âyetlerde küfür ve zulme dalmış insanların akıbetiyle ilgili mesaj verilmektedir. Burada dünyada Allah'ı hatırlamayıp vahye kulak vermeyen inkârcıların, inançları ve yaptıkları nedeniyle cehennemle karşı karşıya kalacakları, yaptıklarının yanlarına kâr kalmayacağı haber verilmektedir: *"Ve (dünyada iken) gözleri beni hatırlatacak delillere kapalı bulunan, vahye kulak vermeye de tahammül edemez olan kâfirleri o gün cehennemle yüz yüze getirmişizdir."*[26] *"O inkârcılar, beni bırakıp kullarımı yardımcı edineceklerini mi sandılar? Biz cehennemi inkârcılar için bir konak olarak hazırladık!"*[27]

Allah Teâlâ, insanlık için peygamberlerinden güzel örnekler sunduğu gibi, sâlih amel sahibi, karşılaştığı her durumda hakkın peşinde olan kullarını da zikretmektedir. Bu kıssada da Zülkarneyn isimli bir hükümdar örneğinden bahsedilmektedir. O, batıya ve doğuya yaptığı seferlerde, Allah'ın birliğine ve O'nun koyduğu kurallara karşı olanlarla mücadele etmiştir. Zulmün ve haksızlığın ortadan kalkması için çalışmış; hikmet ve adaletle hükmetmiştir. Zülkarneyn, Allah'ın ona verdiği nimetlerin farkında olarak yaşamış bir hükümdardır. O, kuzeye yaptığı seferinde bölge halkının teklifi üzerine dirliği, düzeni bozan ve insanların hukukunu çiğneyen Ye'cûc ve Me'cûc adlı bir kavmi durdurmak için bir engel inşa etmiştir. Zülkarneyn kıssasıyla Kur'ân'da, Allah'ın güç ve iktidar verdiği bir kimsenin nasıl davranması gerektiği anlatılır. Buna göre o, tevhid inancına sahip, dosdoğru yolu izleyen ve kendisine verilen gücü Allah yolunda sarf eden bir kimsedir.

---

22 Kehf 18/93: Ebû Hayyân, VI, 154; Elmalılı, V, 3288.
23 Kehf 18/94: İbn Kesîr, IX, 191.
24 Kehf 18/99.
25 Enbiyâ 21/96.
26 Kehf 18/100-101.
27 Kehf 18/102.

ZEKERİYYA
(AS)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

ذِكْرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكَرِيَّاۚ ﴿٢﴾

"Bu, Rabbinin Zekeriyyâ kuluna olan merhametinin anılmasıdır."

(Meryem 19/2)

وَزَكَرِيَّٓا اِذْ نَادٰى رَبَّهُ رَبِّ لَا تَذَرْنٖى فَرْدًا وَاَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثٖينَۚ ﴿٨٩﴾
فَاسْتَجَبْنَا لَهُۙ وَوَهَبْنَا لَهُ يَحْيٰى وَاَصْلَحْنَا لَهُ زَوْجَهُۜ اِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ
فِى الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًاۜ وَكَانُوا لَنَا خَاشِعٖينَ ﴿٩٠﴾

"Zekeriyyâ'yı da hatırla. Hani o, Rabbine, 'Rabbim! Beni tek başıma bırakma. Sen vârislerin en hayırlısısın.' (her şey sonunda senindir) diye dua etmişti. Biz de onun duasını kabul ettik ve kendisine Yahyâ'yı bağışladık. Eşini de kendisi için (doğurmaya) elverişli kıldık. Onlar gerçekten hayır işlerinde yarışırlar, (rahmetimizi) umarak ve (azabımızdan) korkarak bize dua ederlerdi. Onlar bize derin saygı duyan kimselerdi."

(Enbiyâ 21/89-90)

هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُۚ قَالَ رَبِّ هَبْ لٖى مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةًۚ
اِنَّكَ سَمٖيعُ الدُّعَٓاءِ ﴿٣٨﴾

"Orada Zekeriyyâ Rabbine dua etti: 'Rabbim! Bana katından hayırlı bir nesil bahşet. Şüphesiz sen duayı hakkıyla işitensin.' dedi."

(Âl-i İmrân 3/38)

قَالَ رَبِّ اِنّٖى وَهَنَ الْعَظْمُ مِنّٖى وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا
وَلَمْ اَكُنْ بِدُعَٓائِكَ رَبِّ شَقِيًّا ﴿٤﴾

"O (Zekeriyyâ) şöyle demişti: 'Rabbim! Şüphesiz kemiklerim gevşedi. Saçım sakalım ağardı. Sana yaptığım dualarda (karşılıksız bırakılarak) hiç mahrum olmadım.'"

(Meryem 19/4)

وَاِنّ۪ي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَٓاء۪ي وَكَانَتِ امْرَاَت۪ي عَاقِرًا فَهَبْ ل۪ي مِنْ لَدُنْكَ
وَلِيًّاۙ ﴿٥﴾ يَرِثُن۪ي وَيَرِثُ مِنْ اٰلِ يَعْقُوبَۗ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا ﴿٦﴾

"(Zekeriyyâ şöyle demişti): 'Gerçek şu ki ben, benden sonra gelecek akrabalarım(ın isyankâr olmaların)dan korkuyorum. Karım ise kısırdır. Bana kendi tarafından; bana ve Ya'kūb hânedanına vâris olacak bir çocuk bağışla ve onu rızana lâyık bir kimse kıl.'"

(Meryem 19/5-6)

فَخَرَجَ عَلٰى قَوْمِه۪ مِنَ الْمِحْرَابِ فَاَوْحٰٓى اِلَيْهِمْ اَنْ سَبِّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ﴿١١﴾

"Bunun üzerine Zekeriyyâ, mâbedden kavminin karşısına çıkarak onlara, özel bir işaret diliyle, 'Sabah akşam Allah'ı tenzih edin.' dedi."

(Meryem 19/11)

وَزَكَرِيَّا وَيَحْيٰى وَع۪يسٰى وَاِلْيَاسَۜ كُلٌّ مِنَ الصَّالِح۪ينَۙ ﴿٨٥﴾

"Zekeriyyâ, Yahyâ, Îsâ ve İlyas'ı da (doğru yola erdirmiştik). Bunların hepsi sâlih kimselerden idi."

(En'âm 6/85)

Konunun Kavramsal Bağlamı

Zekeriyyâ (as), Hz. Ya'kūb'un soyundan gelen ve İsrâiloğullarına gönderilen bir peygamberdir.[1] Zekeriyyâ ismi Kur'ân-ı Kerîm'in dört sûresinde toplam yedi kez geçmektedir.[2] Mekkî sûrelerden Meryem, En'âm ve Enbiyâ'da, Medenî sûrelerden ise Âl-i İmrân'da Hz. Zekeriyyâ'dan (as) bahsedilmektedir. Mekkî âyetlerde Hz. Zekeriyyâ'nın (as) peygamberlik zincirinin bir halkası olmasına ve kendisinin ileri yaşlarında bir oğulla müjdelenmesine değinilmektedir. Medenî âyetlerde ise Hz. Meryem'in bakımını ve terbiyesini üstlenmesi vurgulanmaktadır. Ayrıca Zekeriyyâ (as), Hz. Peygamber'in bildirdiğine göre marangozluk yaparak geçimini sağlamıştır.[3]

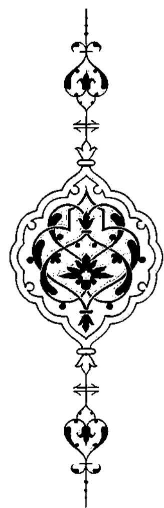
Hz. Zekeriyyâ kıssası Kur'ân'da sabah akşam Allah'ı *hamd* ile *tesbih*, *namaz*, umarak ve korkarak gizlice *duâ*, *sabır*, *teslimiyet*, *huşû*, hayırlı amellerde yarışmak, *sâlih* bir kul olmak, çocuk sevgisi, Allah'ın kudret ve merhameti konuları çerçevesinde ele alınmaktadır.

1 Meryem 19/5-6: Zemahşerî, IV, 7.

2 Âl-i İmrân 3/37, 38; En'âm 6/85; Meryem 19/2, 7; Enbiyâ 21/89.

3 Meryem 19/1-6: İbn Kesîr, IX, 213; Müslim, "Fezâ'il", 169.

HZ. ZEKERİYYÂ, ALLAH'A HAYIRLI BİR NESİL İÇİN YAKARMIŞTI

وَزَكَرِيَّٓا اِذْ نَادٰى رَبَّهُ رَبِّ لَا تَذَرْن۪ي فَرْدًا وَاَنْتَ خَيْرُ الْوَارِث۪ينَۚ ﴿٨٩﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهُۘ
وَوَهَبْنَا لَهُ يَحْيٰى وَاَصْلَحْنَا لَهُ زَوْجَهُۜ اِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا
وَرَهَبًاۜ وَكَانُوا لَنَا خَاشِع۪ينَ ﴿٩٠﴾

"Zekeriyyâ'yı da hatırla. Hani o, Rabbine, 'Rabbim! Beni tek başıma bırakma. Sen vârislerin en hayırlısısın.' (her şey sonunda senindir) diye dua etmişti. Biz de onun duasını kabul ettik ve kendisine Yahyâ'yı bağışladık. Eşini de kendisi için (doğurmaya) elverişli kıldık. Onlar gerçekten hayır işlerinde yarışırlar, (rahmetimizi) umarak ve (azabımızdan) korkarak bize dua ederlerdi. Onlar bize derin saygı duyan kimselerdi."

(Enbiyâ 21/89-90)

Hz. Zekeriyyâ, Yüce Allah'ın merhamet gösterdiği ve kendisine kitap, hikmet ve peygamberlik verdiği güzel kullarından birisidir. Kur'ân'da onun kıssası, yaşlılık döneminde Allah Teâlâ'dan sâlih bir evlât istemesi ve Allah'ın da onu Yahyâ (as) ile müjdelemesi etrafında işlenir. Buna göre Hz. Zekeriyyâ kendisinin ve hanımının oldukça yaşlı olduğu bir dönemde çocuk sahibi olmak ister. Zira kendisinden sonra yerine geçecek bir vârisi yoktur. Cenâb-ı Hak'tan kendisini böyle yalnız

bırakmamasını ve Ya'kūb ailesine vâris olacak birini bahşetmesini istiyordu. Zekeriyyâ (as), bunun için gösterişten uzak, insanlara duyurmadan, için için Rabbine dua ediyordu. Her durumda Yüce Allah'a sığınıyor ve O'na tevekkül ederek, *"Sen vârislerin en hayırlısısın (Her şey sonunda senindir)."* diyordu.[1] O, dua ederken bir yandan da hem kendi yaşlılığını hem de karısının kısırlığını dile getiriyordu. Zekeriyyâ (as), işte böyle bir durumda iken tüm hâlini Allah Teâlâ'ya arz ediyor ve O'na çokça yalvarıyordu. Şüphesiz Allah (cc), sakınan kalpleri bilir ve kısık sesle de olsa yapılan duaları işitirdi.[2] Rabbine şimdiye kadar yaptığı dualarının hiçbirinin geri çevrilmediğini ifade ederek bu duasının da kabulünü umuyordu: *"… Rabbim! Şüphesiz kemiklerim gevşedi. Saçım sakalım ağardı. Sana yaptığım dualarda (karşılıksız bırakılarak) hiç mahrum olmadım."*[3] Onun en büyük korkusu ise, ölümünden sonra İsrâiloğullarının kötülerinden olan yakınlarının Allah'ın dinini değiştirmeleri ve toplumu iyi yönetememeleri idi.[4] Bu yüzden Hz. Zekeriyyâ, *"Rabbim! Bana katından temiz bir nesil bahşet."*[5] diyordu. Onun bulunduğu ortamda insanlar, ibadethâneden uzaklaşmamış olsalar da ibadetin ruhunu kaybetmişlerdi. *"Gerçek şu ki ben, benden sonra gelecek akrabalarım(ın isyankâr olmaların)dan korkuyorum. Karım ise kısırdır. Bana kendi tarafından; bana ve Ya'kūb hânedanına mirasçı olacak bir oğul bağışla ve onu hoşnutluğuna ulaşmış bir kimse kıl!"*[6] Âyet-i kerîmedeki *"veliyyen"* kelimesi kıssanın akışına uygun olarak Hz. Zekeriyyâ'nın Yüce Allah'tan bir çocuk istediği şeklinde yorumlanır. Hasan-ı Basrî'ye (ö. 110/728) göre bu çocuk, Ya'kūb (as) soyunun peygamberliğine ve bilgisine mirasçı olacaktır.[7] Zekeriyyâ'nın (as), *"onu, rızana lâyık bir kimse kıl!"*[8] demesi hem Allah'ın hem de insanların din, ahlâk ve yaratılış bakımından memnun olacağı bir çocuk sahibi olmak istediğini ifade eder.[9]

Cenâb-ı Hak, kulu ve peygamberi olan Hz. Zekeriyyâ'nın içten duasını geri çevirmez: *"Biz onun da duasını kabul ettik ve ona Yahyâ'yı verdik; eşini de bunun için elverişli kıldık…"*[10] Melekler Hz. Zekeriyyâ'ya, Yahyâ adında bir çocuğunun olacağı müjdesini getirir: *"O mâbedde namaz kılarken melekler ona şöyle seslendiler: 'Allah'ın bir kelimesini tasdik edici, efendi, iffetli ve sâlih kullardan bir peygamber*

---

1 Enbiyâ 21/89: Zemahşerî, IV, 162.
2 Meryem 19/3: Taberî, XV, 453; Zemahşerî, IV, 5.
3 Meryem 19/4.
4 Meryem 19/5-6: Zemahşerî, IV, 590.
5 Âl-i İmrân 3/38.
6 Meryem 19/5-6.
7 Meryem 19/6: Taberî, XV, 459.
8 Meryem 19/6.
9 Meryem 19/6: Taberî, XV, 461.
10 Enbiyâ 21/90.

olarak Yahyâ'yı Allah sana müjdeliyor.'"[11] Böylece doğacak çocuğun ismi de Allah tarafından konulmuş olur. Öyle ki bu isim ondan önce hiç kimseye verilmemiştir: *"Allah buyurdu ki: 'Ey Zekeriyyâ! Biz sana Yahyâ adında bir oğul müjdeliyoruz. Bu adı daha önce kimseye vermedik.'"*[12] Bir insanın adını Allah'ın koyması, onun ne kadar değerli olduğunu gösterir. Bu açıdan bakıldığında hem Zekeriyyâ (as) hem de oğlu Yahyâ (as) büyük bir nimete kavuşmuşlardır. Dualarının kabulüne dair müjde gelince Zekeriyyâ (as) ve eşi, ileri yaşta çocuk sahibi olmalarının nasıl gerçekleşeceği konusunda hayretler içinde kalırlar.[13] *"Zekeriyyâ ise şöyle dedi: 'Rabbim! Bana ihtiyarlık gelip çattığı, üstelik karım da kısır olduğu hâlde benim nasıl oğlum olabilir?' Buyurdu ki: 'İşte böyle; Allah dilediğini yapar.'"*[14] Oysa Zekeriyyâ'nın (as), oğlunun doğumunun nasıl olacağını kavraması için kendisinin yok iken nasıl yaratıldığı üzerinde düşünmesi yeterlidir. *"'Orası öyle.' dedi ve buyurdu ki Rabbin: 'O bana kolaydır; daha önce, sen hiçbir şey değilken seni de yaratmıştım.'"*[15] Zira Allah için hiçbir yaratma zor değildir.

Müjdeyi alan Zekeriyyâ (as), çocuğu olacağına dair Rabbinden bir işaret ister.[16] Yüce Allah, onun bu isteğini de kabul eder. Çocuğunun olacağının alâmeti ise sağlıklı olmasına karşın üç gün üç gece insanlarla konuşamamasıdır.[17] Ancak Hz. Zekeriyyâ, insanlarla konuşamama engeline rağmen Rabbini çokça anmakla ve sabah akşam tesbih etmekle emrolunmuştur."[18] Hz. Zekeriyyâ'nın dilinin, Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkonmadığını düşünen müfessir Mukātil b. Süleymân'ın (ö. 150/767) yorumu da bu yöndedir.[19] Zekeriyyâ (as), mâbedde gündüz görevli olduğu için gelenlere işaret yoluyla *"sabah akşam"* Allah'ı tesbih etmelerini emretmektedir: *"Bunun üzerine Zekeriyyâ, mâbedden kavminin karşısına çıkarak onlara, özel bir işaret diliyle, 'Sabah akşam Allah'ı tesbih edin.' dedi."*[20] Âyet-i kerîmedeki *"tesbih"*, Katâde'ye (ö. 117/735) göre namazdır.[21] Zekeriyyâ (as), ibadet edebiliyor ve Allah'ı anabiliyor ama insanlarla konuşmak istediğinde konuşamıyordu.[22] Zemahşerî (ö. 538/1144) de Hz. Zekeriyyâ'nın konuşamamasını, insanî ilişkileriyle sınırlı görür ve

11 Âl-i İmrân 3/39.
12 Meryem 19/7.
13 Meryem 19/8.
14 Âl-i İmrân 3/40.
15 Meryem 19/9.
16 Meryem 19/10.
17 Âl-i İmrân 3/41; Meryem 19/10.
18 Âl-i İmrân 3/41.
19 Mukātil b. Süleyman, I, 275.
20 Meryem 19/11.
21 Meryem 19/11: Taberî, XV, 473.
22 Meryem 19/10: Taberî, XV, 469.

bu nedenle ona, *"Rabbini çok an, O'nun yüceliğini dile getir."*[23] denildiğini belirtir. Ona göre Hz. Zekeriyyâ'nın insanlarla konuşamamasının hikmeti, o süreçte dilini Allah Teâlâ'yı anmaktan başka şeylerle meşgul etmemesi içindir.[24]

Kur'ân'da Hz. Zekeriyyâ kıssasının bir yönünü de onun, Hz. Meryem ile ilgili üstlendiği sorumluluk oluşturur. Buna göre Hz. Zekeriyyâ, annesi Hanne tarafından Yüce Allah'a kulluğa adanan ve Rabbimizin seçkin kullarından biri olan Hz. Meryem'in gözetimi ve yetiştirilmesinden sorumlu kılınmıştır.[25] Hz. Meryem mâbede adandığı zaman Yahudi din adamları, babası İmrân'ın kendi efendileri olduğunu söyleyerek onun bakımını üstlenmek istediler. Bu göreve teyzesinin eşi Hz. Zekeriyyâ da talip olunca aralarında anlaşmazlık çıktı. Bunun üzerine Hz. Meryem'i kimin koruma altına alacağına dair kura çektiler. Kura sonunda Hz. Meryem'in gözetimi ve yetiştirilmesi aralarında en üstün olan Hz. Zekeriyyâ'ya düştü.[26]

Zekeriyyâ (as) ve ailesi kendilerini Allah'a kulluğa adamış seçkin kimselerdi. Hem kendisi hem de hanımı her zaman hayırlı ve güzel işler içindeydiler. Enbiyâ sûresinde yer alan bir âyet onların bu hâlini şöyle ifade etmektedir: *"... Onlar, hayır işlerinde koşuşurlar, umarak ve korkarak bize yalvarırlardı; onlar, bize karşı derin saygı içindeydiler."*[27] Âyetin de bildirdiği gibi Zekeriyyâ (as), eşi ve oğulları Yahyâ (as) hayatları boyunca Cenâb-ı Hakk'a itaatte ve O'na yaklaştıracak işler yapmada yarıştılar. Allah Teâlâ'nın rahmetini, merhametini, ikramını isteyip, O'nun azabı ve cezalandırmasından korktular. Asla büyüklenmedikleri gibi Yüce Allah'a ibadet ve duadan da geri durmadılar. Onları hiçbir şey hayır işlerinden alıkoymadı. Zira onlar her hâl ve şartta ilâhî öfke, yardımsız bırakılma ve ayakların kayması tehlikesine karşı bir korku ve endişe içindeydiler.[28]

Zekeriyyâ (as) kıssasının Sevgili Peygamberimizin hayatı ve o dönemde yaşanan olaylarla sıkı bir ilişkisi vardır. İsrâiloğullarına peygamber olarak gönderilen hem Zekeriyyâ (as) hem de oğlu Yahyâ (as) Yahudiler tarafından yalanlanmışlardı. Bununla yetinmeyen İsrâiloğulları her iki peygamberi de şehit etmişlerdi.[29] Nitekim Kur'ân'ın nüzul döneminde yaşayan Yahudiler de Hz. Peygamber (sas) için benzer suikast planları yapmışlardır.[30] Cenâb-ı Hak ise atalarının hatalarını tekrar

23 Âl-i İmrân 3/41.
24 Âl-i İmrân 3/41: Zemahşerî, I, 556.
25 Âl-i İmrân 3/37.
26 Âl-i İmrân 3/44: Taberî, V, 403-405; Ömer Faruk Harman, "Meryem", *DİA*, XXIX, 242.
27 Enbiyâ 21/90.
28 Enbiyâ 21/90: Taberî, XVI, 389, 390; Mâtürîdî, IX, 319; Bikāî, XII, 470.
29 Bakara 2/61: Zemahşerî, I, 276; Elmalılı, I, 370.
30 Âl-i İmrân 3/21: Râzî, VII, 232; *Kur'an Yolu*, I, 526-527.

etmemeleri konusunda onları uyarmaktadır. Öte yandan, *"Allah'ın indirdiğine iman edin."* denilince Yahudiler, *"Biz sadece bize indirilene inanırız."* derlerdi. Yüce Allah ise Hz. Zekeriyyâ ve Hz. Yahyâ gibi peygamberlerin şehit edilmelerine işaret ederek, *"Şayet siz gerçekten inanıyor idiyseniz daha önce Allah'ın peygamberlerini neden öldürüyordunuz?"*[31] buyurmuştur.

Hz. Zekeriyyâ ve Hz. Meryem kıssaları, aynı zamanda inkârcılara Hz. Muhammed'in (sas) peygamberliğinin bir delili olarak sunulmuştur. Çünkü Hz. Muhammed (sas), ne bu olayların gerçekleştiğini görmüş ne de onları herhangi bir kaynaktan öğrenmiştir. Onun bu konudaki tüm bilgisi vahiyden kaynaklanmaktadır: *"Bunlar sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Meryem'i kim himayesine alıp koruyacak diye kalemlerini (kura için) atarlarken sen yanlarında değildin. (Bu konuda) tartışırlarken de yanlarında değildin."*[32] Yüce Allah Peygamberimize vahyederek bu olayların nasıl gerçekleştiğini bildirmiştir. Bu da onun peygamber oluşu için kesin bir delil niteliğindedir.

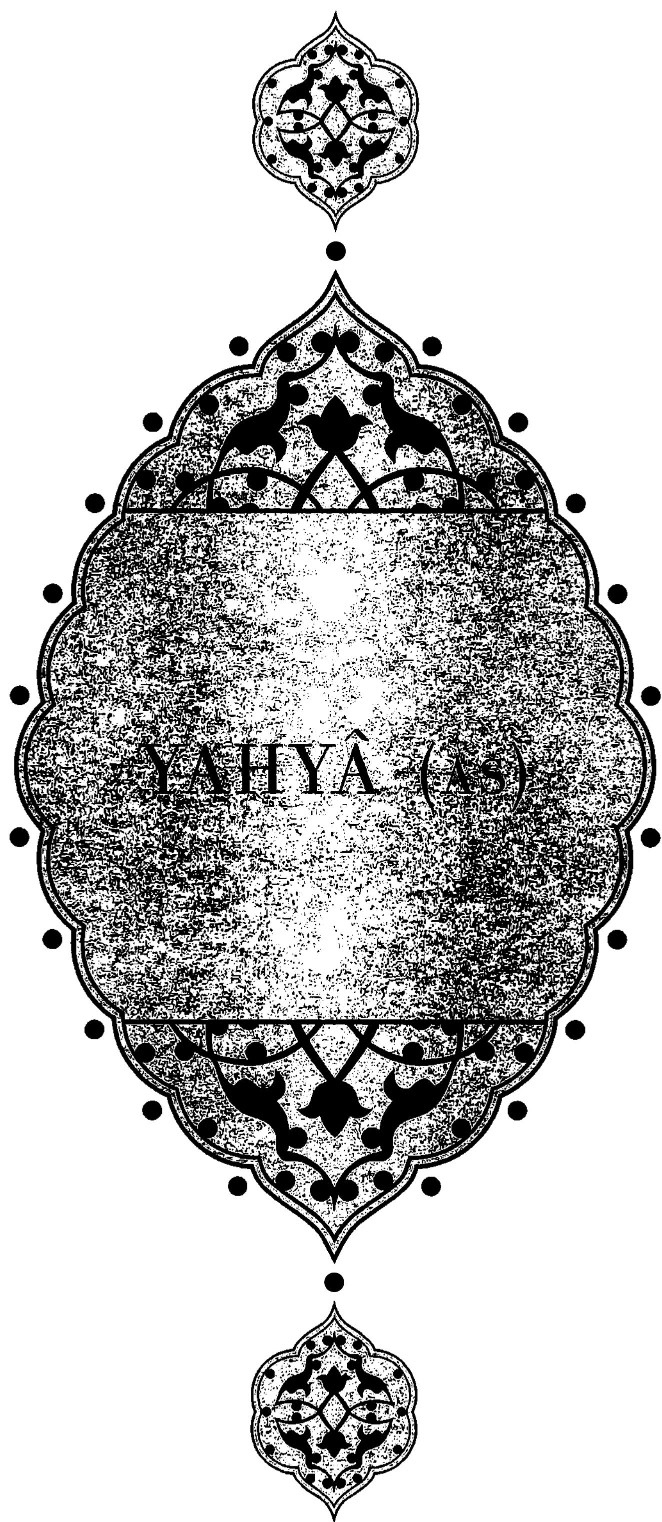
Zekeriyyâ (as) kıssası Kur'ân-ı Kerîm'de, özellikle Mekke'de zor günler geçiren Hz. Peygamber'e (sas) destek vermek amacıyla anlatılmıştır. Zira Kureyşli Müşrikler Son Peygamber'e inanmıyor ve onu yalnız bırakıyorlardı. Kur'ân-ı Kerîm ise önceki peygamberlerin risâletini ve onların Yüce Allah'ın dinine olan bağlılığını hatırlatarak ona destek oluyordu.[33] Müşrikler inanmasa da Allah Teâlâ'nın dinine inanmış nice seçkin ve büyük insan vardı: *"Onlar kendilerine kitap, hikmet ve peygamberlik verdiğimiz kimselerdir. Eğer şunlar (inanmayanlar) bunları tanımayıp inkâr ederlerse, biz onları inkâr etmeyecek olan bir kavmi, onlara vekil kılmışızdır."*[34] Bu yüzden Resûlullah (sas), halkı onun yanında durmasa bile hiçbir şekilde endişeye ve ümitsizliğe kapılmamalıydı. Ondan beklenen diğer peygamberler gibi sadece Allah'ın emirlerine boyun eğmekti: *"İşte bunlar, Yüce Allah'ın kendilerine nimetler verdiği peygamberlerden, Âdem'in ve Nûh ile beraber (gemiye) bindirdiklerimizin soyundan, İbrâhim'in, Ya'kūb'un ve doğru yola iletip seçtiklerimizin soyundan kendilerine nimet verdiğimiz nebîlerdir. Kendilerine Rahmân'ın âyetleri okunduğu zaman ağlayarak secdeye kapanırlardı."*[35]

Hz. Zekeriyyâ'nın hayatı, Peygamberimizle beraber kıyamete kadar bütün müslümanlar için çok güzel mesajlar içermektedir. Örneğin Hz. Zekeriyyâ, Yüce

31 Bakara 2/91.
32 Âl-i İmrân 3/44.
33 En'âm 6/84-90: Taberî, IX, 393.
34 En'âm 6/89.
35 Meryem 19/58.

Allah'tan hiçbir zaman ümidin kesilmemesi ve sadece O'na dua edilmesi konusunda güzel bir örnektir. Allah, ondaki bu içten yakarışa karşılık vermiş; Hz. Zekeriyyâ'nın yaşlılığına ve hanımının kısırlığına rağmen, onlara tertemiz bir çocuk bahşetmiştir. Cenâb-ı Hak, normal şartlar altında imkânsız gibi gözükse de Hz. Zekeriyyâ'nın duasını kabul etmiştir. Zekeriyyâ (as) ailesi ve evlâtlarıyla birlikte derin bir saygı içinde Allah'a kulluk edip hep hayırlı ameller işleme bakımından insanlığa örnek bir nesil olmuştur.

YAHYÂ (AS)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اِذْ نَادٰى رَبَّهُ نِدَٓاءً خَفِيًّا ﴿٣﴾ قَالَ رَبِّ اِنّ۪ي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنّ۪ي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ
شَيْبًا وَلَمْ اَكُنْ بِدُعَٓائِكَ رَبِّ شَقِيًّا ﴿٤﴾ وَاِنّ۪ي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَٓاء۪ي
وَكَانَتِ امْرَاَت۪ي عَاقِرًا فَهَبْ ل۪ي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّاۙ ﴿٥﴾ يَرِثُن۪ي وَيَرِثُ مِنْ اٰلِ
يَعْقُوبَۗ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا ﴿٦﴾

"Hani o (Zekeriyyâ), alçak sesle Rabbine yalvarmıştı. 'Rabbim!' demişti, 'Benim kemiklerim zayıfladı, saçlarım ağardı. Rabbim! Ben sana ettiğim dualarda hiç eli boş dönmedim. Doğrusu ben, arkamdan iş başına geçecek olan yakınlarım (ın isyankâr olmaların) dan endişe ediyorum; karım da kısırdır. Tarafından bana yerimi alacak bir halef ver; o, Ya'kūb hânedanına da vâris olsun; Rabbim, onu rızana erdir!'"

(Meryem 19/3-6)

يَا زَكَرِيَّٓا اِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍۨ اسْمُهُ يَحْيٰىۙ لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا ﴿٧﴾

"Allah buyurdu ki: 'Ey Zekeriyyâ! Biz sana Yahyâ adında bir oğul müjdeliyoruz. Bu adı daha önce kimseye vermedik.'"

(Meryem 19/7)

قَالَ رَبِّ اَنّٰى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَكَانَتِ امْرَاَتِي عَاقِرًا وَقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا ﴿٨﴾

"Zekeriyyâ, 'Rabbim!' dedi. 'Karım kısır olduğu, ben de ihtiyarlığın son sınırına vardığım hâlde, benim nasıl oğlum olabilir?'"

(Meryem 19/8)

قَالَ كَذٰلِكَۚ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَقَدْ خَلَقْتُكَ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ تَكُ شَيْـًٔا ﴿٩﴾

"'Orası öyle.' dedi ve buyurdu ki Rabbin: 'O bana kolaydır; daha önce, sen hiçbir şey değilken seni de yaratmıştım.'"

(Meryem 19/9)

هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُۚ قَالَ رَبِّ هَبْ لٖي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةًۚ
اِنَّكَ سَمٖيعُ الدُّعَٓاءِ ﴿٣٨﴾

"Orada Zekeriyyâ Rabbine dua edip dedi ki: 'Rabbim! Bana tarafından temiz bir nesil ihsan eyle! Kuşkusuz sen duayı işitmektesin.'"

(Âl-i İmrân 3/38)

فَنَادَتْهُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَهُوَ قَٓائِمٌ يُصَلّٖي فِي الْمِحْرَابِۙ اَنَّ اللّٰهَ يُبَشِّرُكَ بِيَحْيٰى مُصَدِّقًا
بِكَلِمَةٍ مِنَ اللّٰهِ وَسَيِّدًا وَحَصُورًا وَنَبِيًّا مِنَ الصَّالِحٖينَ ﴿٣٩﴾

"O mâbedde durmuş namaz kılarken melekler ona şöyle seslendiler: 'Allah'ın bir kelimesini tasdik edici, efendi, iffetli ve sâlih kullardan bir peygamber olarak Yahyâ'yı Allah sana müjdeliyor.'"

(Âl-i İmrân 3/39)

فَاسْتَجَبْنَا لَهُۘ وَوَهَبْنَا لَهُ يَحْيٰى وَاَصْلَحْنَا لَهُ زَوْجَهُۜ اِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ
فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًاۜ وَكَانُوا لَنَا خَاشِعٖينَ ﴿٩٠﴾

"Biz onun da duasını kabul ettik ve ona Yahyâ'yı verdik; eşini de bunun için elverişli kıldık. Onlar, hayır işlerinde koşuşurlar, umarak ve korkarak bize yalvarırlardı; onlar, bize karşı derin saygı içindeydiler."

(Enbiyâ 21/90)

يَا يَحْيٰى خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍۜ وَاٰتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّاۙ ﴿١٢﴾ وَحَنَانًا مِنْ لَدُنَّا وَزَكٰوةًۜ وَكَانَ تَقِيًّاۙ ﴿١٣﴾ وَبَرًّا بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُنْ جَبَّارًا عَصِيًّا ﴿١٤﴾

"'Ey Yahyâ! Kitaba var gücünle sarıl!' dedik ve ona henüz çocukken hikmeti verdik. Ayrıca katımızdan ona şefkat ve ruh temizliği de (verdik). O, kötülükten çok sakınan biriydi. Anne babasına çok iyi davranırdı; zorba ve âsi değildi."

(Meryem 19/12-14)

وَزَكَرِيَّا وَيَحْيٰى وَعِيسٰى وَاِلْيَاسَۜ كُلٌّ مِنَ الصَّالِح۪ينَۙ ﴿٨٥﴾

"Zekeriyyâ'yı, Yahyâ'yı, Îsâ'yı, İlyâs'ı doğru yola erdirmiştik. Bunların hepsi sâlih kimselerden idi."

(En'âm 6/85)

وَسَلَامٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا ﴿١٥﴾

"Doğduğu gün, öleceği gün ve yeniden hayata döndürüleceği gün ona (Yahyâ'ya) selâm olsun."

(Meryem 19/15)

Konunun Kavramsal Bağlamı

Yahyâ (as) Kur'ân-ı Kerîm'de babası Zekeriyyâ (as) ile birlikte anlatılmıştır. Onun kıssası, çoğunlukla Mekke'de Meryem ve Enbiyâ sûrelerinde yer almıştır. Kıssanın âyetlerde anlatılışı Habeşistan'a hicret sürecine rastlar. Necran Hıristiyanları ile Medine'de yapılan tartışmalar sırasında da Hz. Yahyâ'dan söz eden âyetler inmiştir. Bu süreçte Âl-i İmrân sûresinde, İmrân ailesinin kıssası ile bağlantılı olarak zikredilmiştir. Yahyâ (as) Kur'ân'da muhtelif sûrelerde yirmiye yakın âyette açık ve kapalı olarak üstün nitelikleriyle tanıtılmıştır. Allah Teâlâ daha önce benzeri görülmemiş tarzda onun ismini bizzat kendisi koymuştur. Daha çocuk iken ona hikmet vermiş ve halk üzerinde etkili olma gücü nasip etmiştir.

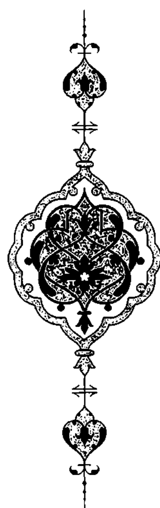
İmrân'ın eşi Hanne ile Hz. Zekeriyyâ'nın eşi İşa' kardeştir. Çocuk sahibi olmak konusunda bu iki kardeş aynı kaderi paylaşmışlardır. Zekeriyyâ (as) ve eşi yaşlanmış; çocukları olacak güçten yoksun kalmışlardır. Yine de Hz. Zekeriyyâ Allah'tan, kendisinden sonra ona vâris olacak bir oğul vermesini istemiştir.[1] Zekeriyyâ (as) ve eşi, artık normal koşullarda çocuk sahibi olmayı düşünemedikleri bir zamanda Yahyâ (as) ile müjdelenmişlerdir. Bu bakımdan, Yahyâ ismi gelişigüzel konmuş değildir. Yahyâ "yaşatır" ve "yaşar" anlamlarıyla örtüşür.[2] Her şeyden önce o, kısır bir annenin rahminde hayat bularak doğmuştur. Yahyâ (as) Allah'ın, kalbini iman ile ihya ettiği bir peygamberdir. O, şehâdet şerbeti ile de ölümsüzlüğü yakalamıştır.[3]

Yahyâ (as) kıssası, Kur'ân'da Hz. Zekeriyyâ, Hz. Meryem, *kitap* (Tevrat), *hüküm, hikmet, nübüvvet, hanân* (şefkat, merhamet), *zekât* (kalp temizliği), *takvâ, seyyid* (öncü, önder), *hasûr* (nefsine hâkim), ana babaya iyilik (*berr*), *mâbed, tesbih, namaz, dua,* Allah'ın dualara *icabeti,* kullarına olan *şefkat* ve *merhameti* gibi şahıs, konu ve kavramlar bağlamında ele

1 Meryem 19/5-6: Taberî, XV, 457; Zemahşerî, IV, 6-7.
2 Meryem 19/7: Zemahşerî, IV, 7.
3 Meryem 19/7: Mukātil b. Süleyman, II, 261; Taberî, XV, 461; Râzî, XXI, 187-188; Ebüssuûd Efendi, III, 569.

alınmaktadır. Ayrıca bu konu Yüce Allah'ın yaratma, öldürme ve tekrar diriltme kudreti, vahiy, kitap, peygamberlik, iyi kullara Allah'ın sahip çıkması ile de ilgilidir.

YAHYÂ (as), BABASININ KABUL OLAN DUASIYDI

هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُ قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ ﴿٣٨﴾

"Orada Zekeriyyâ Rabbine dua edip dedi ki: 'Rabbim! Bana tarafından temiz bir nesil ihsan eyle! Kuşkusuz sen duayı işitmektesin.'"

(Âl-i İmrân 3/38)

Zekeriyyâ (as) içtenlikle dua etmişti. Atası İbrâhim (as) gibi kendisine Allah'tan hayırlı bir soy istemişti.[1] Zekeriyyâ (as) akrabası olan Hz. Meryem'in yanında, kışın yaz meyveleri yazın da kış meyveleri görmüştü. Bu olağanüstü hâli görünce içinde güçlü bir şekilde evlât arzusu belirmişti. Sonra kendisinin ve hanımının durumunu dillendirerek gizli bir sesle niyazda bulunmuş; *"Rabbim! Bana tarafından temiz bir nesil ihsan eyle!"* diye dua etmişti.[2] Âdeta "Rabbim! Sırf kudretinin bir hediyesi olarak bu çocuğu yaratmanı niyaz ediyorum." anlamına gelen bir talepte bulunmuştu. Her türlü riyadan uzak, samimi ve içten[3] bir sesle yalvarmıştı: *"Rabbim!" demişti, "Benim kemiklerim zayıfladı, saçlarım ağardı. Rabbim! Ben sana ettiğim dualarda hiç eli boş dönmedim. Doğrusu ben, arkamdan iş başına geçecek olan yakınlarımdan*

---

1 Sâffât 37/100.
2 Âl-i İmrân 3/38: Râzî, VIII, 35-36.
3 Meryem 19/3: Mâtürîdî, IX, 116.

endişe ediyorum; karım da kısırdır. Tarafından bana yerimi alacak bir evlât ver; o, Ya'kūb hânedanına da mirasçı olsun; Rabbim, onu rızana erdir!"[4]

Hz. Zekeriyyâ, akrabalarından kendisine vâris olabilecek hiç kimsenin bulunmadığını düşünüyordu. *"Rabbim! Sen vârislerin en hayırlısısın (Her şey sonunda senindir), yine de sen beni yalnız (çocuksuz) bırakma!"*[5] diyordu. Bu şekilde kendisine ve Ya'kūb hânedanına, Rabbinin hoşnutluğuna ulaşmış bir mirasçı istiyordu. Bilgisi, peygamber oluşu ve güzel ahlâkıyla tertemiz bir oğul vermesi için Allah'a yalvarıyordu. Ya'kūb hânedanı ile kastettiği, Hz. İshâk'ın oğlu Hz. Ya'kūb'un hânedanıydı. Hz. Meryem'in annesi ile Hz. Yahyâ'nın annesi, Hz. Süleyman'ın soyundandı. Hz. Zekeriyyâ ise Hz. Mûsâ'nın kardeşi Hz. Hârûn'un soyundandı. Beyt-i Makdis'in bakım ve hizmeti Hârûn ailesine ait idi. Hz. Meryem'in babası İmrân da dahil, Tevrat bilgisinde derinleşen âlim, âbid ve zâhid zatlar da Hârûn ailesine mensuptu.[6] Dolayısıyla Zekeriyyâ (as) baba tarafından ilme, dayıları tarafından da mülke mirasçı olabilecek bir çocuk talep etmişti.[7]

Hz. Zekeriyyâ'nın duası kabul edilmişti: *"Biz onun da duasını kabul ettik ve ona Yahyâ'yı verdik; eşini de bunun için elverişli kıldık…"*[8] Yüce Allah'ın *"Onun duasını kabul ettik."* ifadesinde, Hz. Zekeriyyâ'yı yüceltme söz konusudur. Allah'ın onun duasını kabul etmesi, tabii ki ona bir ödüldür. Hiçbir duası reddedilmeyen Zekeriyyâ (as), bir peygamber zekâsıyla bu isteğinin de geri çevrilmemesini umuyordu. Ancak, hanımının çocuk doğuramayacak yaşta oluşu onu düşündürüyordu.[9] Bu talebini arz ettiğinde kendisinin yüz yirmi,[10] eşinin de doksan sekiz yaşlarında oldukları rivayet edilir.[11]

Hz. Zekeriyyâ'nın dualarının kabulüne dair müjdeler peş peşe geliyordu. Oğlu henüz doğmadan adı konuluyordu. Sahip olacağı üstün niteliklerine işaretle şöyle deniyordu: *"Allah buyurdu ki: "Ey Zekeriyyâ! Biz sana Yahyâ adında bir oğul müjdeliyoruz. Bu adı daha önce kimseye vermedik."*[12] *"O mâbedde durmuş namaz kılarken melekler ona şöyle seslendiler: "Allah'ın bir kelimesini tasdik edici, efendi, iffetli ve sâlih kullardan bir peygamber olarak Yahyâ'yı Allah sana* müjdeliyor."[13] Hz. Zekeriyyâ,

4 Meryem 19/4-6.
5 Enbiyâ 21/89.
6 Meryem 19/6: Râzî, XXI, 458-459; Âlûsî, XVI, 62; İbn Âşûr, XVI, 68.
7 Meryem 19/6: Zemahşerî, IV, 7; Râzî, XXI, 185.
8 Enbiyâ 21/90.
9 Meryem 19/4: Râzî, XXI, 183.
10 Âl-i İmrân 3/40: Râzî, VIII, 43.
11 Meryem 19/8: Âlûsî, XVI, 66.
12 Meryem 19/7.
13 Âl-i İmrân 3/39.

kendisine bildirilen bu müjdeli haberlerin doğruluğundan elbette kuşku duymuyordu. Ancak kendisini şöyle demekten de alıkoyamıyordu: *"... Rabbim! Bana ihtiyarlık gelip çattığı, üstelik karım da kısır olduğu hâlde benim nasıl oğlum olabilir?"*[14] Allah'ın yaratıcı kudreti tabii ki bu engelleri ortadan kaldıracak güçtedir: *"Buyurdu ki: 'İşte böyle; Allah dilediğini yapar'*[15]; *'... ve buyurdu ki Rabbin: 'O bana kolaydır; daha önce, sen hiçbir şey değilken seni de yaratmıştım.'"*[16] Hz. Zekeriyyâ büyük bir ayrıcalıkla karşılaşmaktaydı. Daha önce duyulmamış bir isimle, "Yahyâ" diye adlandırılan bir peygamberin babası olma nimetine kavuşmuştu. Yahyâ (as) ayrıca, Hz. Îsâ'yı ilk tasdik eden, efendi, nefsine hâkim ve sâlihlerden bir peygamber olacaktı.[17]

HZ. YAHYÂ, ÜSTÜN NİTELİKLERLE DONATILMIŞTI

يَا يَحْيٰى خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍۜ وَاٰتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّاۙ ﴿١٢﴾ وَحَنَانًا مِنْ لَدُنَّا وَزَكٰوةًۜ وَكَانَ
تَقِيًّاۙ ﴿١٣﴾ وَبَرًّا بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُنْ جَبَّارًا عَصِيًّا ﴿١٤﴾

"'Ey Yahyâ! Kitaba var gücünle sarıl!' dedik ve ona henüz çocukken hikmeti verdik. Ayrıca katımızdan ona şefkat ve ruh temizliği de (verdik). O, kötülükten çok sakınan biriydi. Anne babasına çok iyi davranırdı; zorba ve âsi değildi."

(Meryem 19/12-14)

Yahyâ (as) Cenâb-ı Hakk'ın *"Ey Yahyâ! Kitaba var gücünle sarıl!"* hitabına muhatap olmuştur. Bu kitabın Tevrat olduğu konusunda şüphe yoktur. Çünkü Hz. Yahyâ'ya kitap verilmemiştir. O, teyzesinin oğlu Hz. Îsâ'dan altı ay büyüktür. İncil de henüz ortada değildir. "Kitaba sımsıkı sarılması" onu öğrenip uygulaması, bu konuda azim ve sebat göstermesi demektir. Onun emirlerini yerine getirmede ve

14 Meryem 19/8: Taberî, XV, 464; Mâtürîdî, IX, 120.
15 Al-i İmrân 3/40.
16 Meryem 19/9.
17 Âl-i İmrân 3/39.

yasaklarından kaçınmada ciddiyet göstermesidir.[18] *"... Ona henüz çocukken hikmeti verdik."* âyetindeki, "hikmet", Tevrat'ı anlamak ve dinde derinleşmek mânalarına gelir. "Hikmet"in, akıl ve nübüvvet anlamlarına geldiği de söylenmiştir. Allah, o daha bir çocukken onun aklını olgunluğa eriştirmiş ve ona vahyetmiştir. Henüz çok küçükken "Yahyâ! Haydi oyun oynayalım" diyen çocukların çağrısını, "Biz oyun için yaratılmadık ki!" cevabını verebilecek düzeyde bir olgunlukla reddetmiştir.[19]

Hz. Yahyâ'nın özelliklerinden birisi, *"musaddık"* oluşudur. *Musaddık* "Allah'tan gelen kelimeyi doğrulayan" demektir. Bu kelime, Hz. Îsâ'dır. Hz. Îsâ'ya "Allah'ın kelimesi" (*Kelimetullâh*) denmesi, onun Allah Teâlâ'nın "Ol!" emri ile babasız olarak dünyaya gelmiş olmasındandır.[20] Bundan dolayı Hz. Yahyâ, Hz. Îsâ'yı kabul ve tasdik edenlerin ilki olarak bilinir.

Hz. Yahyâ, Kur'ân-ı Kerîm'de, *seyyid* yani öncü, önder olarak anılmıştır. "Seyyid", ilim, ağır başlılık, cömertlik, iffet, zühd ve takvâ gibi üstün vasıfları kapsayan bir kelimedir.[21] Yahyâ (as); ilim, ağır başlılık, ibadet ve takvâ konularında inananların öncüsüdür. Öfkesine yenilmeyen ve dinî konularda kendisine başvurulan bir bilgindir. Sözü dinlenir bir önderdir. Ayrıca onun bir özelliği de nefsine hâkim olmasıdır (*hasûr*). Nefsini dizginleyip, ibadete hasretme iradesine sahip olmuştur. Küçük büyük, hiçbir günah işlememiş; hatta aklından dahi geçirmemiştir.[22] Kur'ân'da Yahyâ'ya (as) kalp temizliği ve yumuşaklığı verildiği anlatılmıştır. Ayrıca onun Allah'tan sakınan; annesine ve babasına karşı iyi davranan bir kişi olduğu belirtilmiştir.[23] O, ruh temizliğine ve kalp yumuşaklığına sahiptir. Allah ona kullarına karşı şefkatli davranma erdemini bahşetmiştir. İnsanlara karşı iyi niyetli ve güzel muamele etme duygusunu (*hanân*) vermiştir. Allah'a isyandan ve günahlardan uzak olma hissini ihsan etmiştir.[24] O, isyanı, kabalığı bilmeyen; anne babasına iyi davranan, kötü vasıflardan uzak, tertemiz bir fıtrata sahip olmuştur. Zekeriyyâ (as), Îsâ (as) ve İlyâs (as) gibi tertemiz peygamberler soyundan gelen ve sâlihlik payesine sahip bir nebîdir. Hz. Yahyâ, Allah'ın övgüsüne mazhar olmuştur. Doğduğu gün, öleceği gün ve yeniden hayata döndürüleceği gün Allah'ın yardım ve desteğinin onunla beraber

---

18 Meryem 19/12: Taberî, XV, 474; Mâtürîdî, IX, 122; İbn Atıyye, VI, 13; Râzî, XXI, 191; İbn Âşûr, XVI, 75.
19 Meryem 19/12: Taberî, XV, 474; Zemahşerî, IV, 10; Râzî, XXI, 192; İbn Âşûr, XVI, 76.
20 Al-i İmrân 3/45: *Kur'an Yolu*, I, 573.
21 Al-i İmrân 3/39: Râzî, VIII, 39-40.
22 Al-i İmrân 3/39: Zemahşerî, IV, 555; Râzî, VIII, 40.
23 Meryem 19/12-15.
24 Meryem 19/13: Râzî, XXI, 193.

olacağı bildirilmiştir.[25] Yahyâ'nın ölümü, öldürülüşü, sebepleri ve zamanı hakkında Kur'ân-ı Kerîm'de açık bir bilgi yoktur.

Yahyâ (as) Allah'a derin saygıda bulunan Hz. Zekeriyyâ'nın ailesine Cenâb-ı Hakk'ın bir hediyesidir. Dua mahsulü iki teyze çocuğundan birisi Hz. Meryem, diğeri de Hz. Yahyâ'dır. Hz. Zekeriyyâ hayır işlerinde yarışan, rahmetini umarak ve azabından korkarak Allah'a dua eden bir peygamberdi. Yüce Allah onun içtenlikle yaptığı duasını kabul etmiştir. Ona Hz. Yahyâ gibi hayırlı bir evlât bahşetmiştir. Hz. Yahyâ'nın dünyaya geliş hikâyesi, Yüce Yaratıcı'nın, her koşulda yaratma kudretine sahip olduğunu hatırlatmaktadır. Bu yaratılışıyla Yahyâ (as), âdeta Hz. Îsâ'nın yaratılışının işareti ve habercisi gibidir. O, aynı zamanda Hz. Îsâ'ya ilk inanan kişidir. Bu kıssa Allah Teâlâ'nın kulunun duasına her durumda icabet edebileceğini göstermektedir. Bir yandan da her durumda yaratma kudretine sahip olduğunu kanıtlamaktadır. Ölümden sonraki dirilişin gerçekleşeceğine de işaret etmektedir. Hz. Yahyâ ilâhî buyruklara bağlılığı, hikmet sahibi oluşu, efendiliği, ana babasına karşı son derece şefkatli, merhametli ve iyilik yapan biri oluşu, insanlara olan yumuşak davranışı, nefsin olumsuz arzularını engelleyişi, takvâsı, kalp temizliği gibi üstün vasıflarıyla genç-ihtiyar bütün insanlara örnek gösterilmiştir.

25 Meryem 19/15: İbn Âşûr, XVI, 78.

HZ. MERYEM

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

إِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰٓى اٰدَمَ وَنُوحًا وَاٰلَ اِبْرٰه۪يمَ وَاٰلَ عِمْرٰنَ عَلَى الْعَالَم۪ينَۙ ﴿٣٣﴾ ذُرِّيَّةً
بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍۜ وَاللّٰهُ سَم۪يعٌ عَل۪يمٌۚ ﴿٣٤﴾

"Allah, birbirinden gelme nesiller olarak
Âdem'i, Nûh'u, İbrâhim ailesini ve İmrân ailesini seçip
âlemlere (bütün yaratılmışlara) üstün kıldı.
Allah işiten ve bilendir."

(Âl-i İmrân 3/33-34)

وَاِذْ قَالَتِ الْمَلٰٓئِكَةُ يَا مَرْيَمُ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰيكِ وَطَهَّرَكِ
وَاصْطَفٰيكِ عَلٰى نِسَٓاءِ الْعَالَم۪ينَ ﴿٤٢﴾

"Melekler şöyle demişti: 'Ey Meryem! Allah seni seçti, seni tertemiz kıldı ve seni âlemlerdeki kadınlara üstün eyledi.'"

(Âl-i İmrân 3/42)

وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرٰنَ الَّت۪ٓي اَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا ف۪يهِ مِنْ رُوحِنَا وَصَدَّقَتْ
بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُتُبِه۪ وَكَانَتْ مِنَ الْقَانِت۪ينَ ﴿١٢﴾

"(Allah) İmrân kızı Meryem'i de (misal vermiştir): O iffetini çok iyi korumuştu, biz de ona ruhumuzdan üfledik. O, Rabbinin sözlerini ve kitaplarını hep tasdik etti ve o içtenlikle itaat edenlerden oldu."

(Tahrîm 66/12)

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَۢ اِذِ انْتَبَذَتْ مِنْ اَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّاۙ ﴿١٦﴾
فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا فَاَرْسَلْنَٓا اِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا
﴿١٧﴾ قَالَتْ اِنّ۪ٓي اَعُوذُ بِالرَّحْمٰنِ مِنْكَ اِنْ كُنْتَ تَقِيًّا ﴿١٨﴾

"Kitap'ta Meryem'i de okuyup an. Hani o, evinden ayrılarak doğu tarafında bir yere çekilmişti. Onlarla kendi arasına bir perde çekmişti. Derken, ona ruhumuzu gönderdik; ruh ona tam bir insan şeklinde göründü. Meryem, 'Ben, senden, çok esirgeyici olan Rahmân'a sığınırım! Eğer Allah'tan sakınan bir kimse isen (bana dokunma).' dedi."

(Meryem 19/16-18)

اِذْ قَالَتِ الْمَلٰٓئِكَةُ يَا مَرْيَمُ اِنَّ اللّٰهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِنْهُۗ اِسْمُهُ الْمَسٖيحُ عٖيسَى
ابْنُ مَرْيَمَ وَجٖيهًا فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبٖينَۙ ﴿٤٥﴾

"Melekler demişti ki: 'Ey Meryem! Allah seni kendisinden bir kelime ile müjdeliyor. Adı Meryem oğlu Îsâ Mesîh'tir, dünyada da âhirette de itibarlı ve (Allah'a) yakın kılınanlardandır.'"

(Âl-i İmrân 3/45)

قَالَتْ اَنّٰى يَكُونُ لٖي غُلَامٌ وَلَمْ يَمْسَسْنٖي بَشَرٌ وَلَمْ اَكُ بَغِيًّا ﴿٢٠﴾

"Meryem, 'Ben iffetsiz olmadığım ve bana bir erkek eli bile değmediği hâlde nasıl çocuğum olur?' dedi."

(Meryem 19/20)

وَالَّتٖٓي اَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فٖيهَا مِنْ رُوحِنَا وَجَعَلْنَاهَا
وَابْنَهَٓا اٰيَةً لِلْعَالَمٖينَ ﴿٩١﴾

"İffetini korumuş olan (kadını da an)! Ona ruhumuzdan üfledik, onu ve oğlunu cümle âlem için bir işaret kıldık."

(Enbiyâ 21/91)

وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَاُمَّهُٓ اٰيَةً وَاٰوَيْنَاهُمَٓا اِلٰى رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ ﴿٥٠﴾

“Meryem oğlu ile annesini de bir âyet yaptık; ikisini de kalmaya elverişli, kaynak suyu bulunan yüksekçe bir yere yerleştirdik.”

(Mü’minûn 23/50)

مَا الْمَس۪يحُ ابْنُ مَرْيَمَ اِلَّا رَسُولٌۚ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُۜ وَاُمُّهُ صِدّ۪يقَةٌۜ
كَانَا يَأْكُلَانِ الطَّعَامَۜ اُنْظُرْ كَيْفَ نُبَيِّنُ لَهُمُ الْاٰيَاتِ ثُمَّ انْظُرْ
اَنّٰى يُؤْفَكُونَ ﴿٧٥﴾

“Meryem oğlu Mesîh sadece bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Onun annesi dürüst ve inançlı bir kadındır. İkisi de yiyip içen birer insandı. Bak, âyetleri onlara nasıl açıklıyoruz, sonra bak nasıl saptırılıyorlar!”

(Mâide 5/75)

Konunun Kavramsal Bağlamı

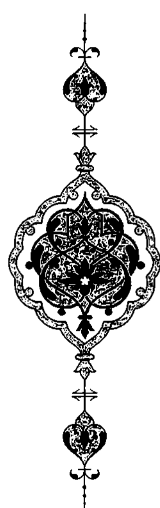
Meryem kıssasına Kur'ân-ı Kerîm'de Âl-i İmrân, Mâide, Meryem, Enbiyâ, Mü'minûn ve Tahrîm sûrelerinde yer verilir. İlgili âyetlerde Hz. Meryem'in adı 34 yerde geçmektedir: Meryem ismi doğrudan kendisine işaretle on kez[1] ve bir kez "İmrân kızı Meryem"[2] şeklinde; 23 yerde de oğlu Îsâ dolayısıyla "Meryem oğlu Îsâ",[3] "Meryem oğlu Mesîh"[4] ve "Meryem oğlu Îsâ Mesîh"[5] ifadeleriyle yer almaktadır. Kıssa ayrıntılı bir şekilde Meryem ve Âl-i İmrân sûrelerinde anlatılır. Âl-i İmrân sûresinde Hz. Meryem'in doğumu, yetişmesi ve ailesi hakkında bilgi verilir. Meryem sûresinde ise oğlu Hz. Îsâ'ya hamile kalması ve onu dünyaya getirmesi anlatılır. Bu sûrelerin Hz. Îsâ ve annesi Hz. Meryem'den söz eden âyetleri, Hıristiyan topluluklarla yakın temas kurulduğu dönemlerde inmiştir. Meryem sûresinin Habeşistan'a peygamberliğin beş ve altıncı yılında yapılan göçlerden önce veya bu sırada indiği anlaşılmaktadır. Sûrede İslâm'ın Hz. Meryem'e bakışı ilk kez ayrıntılı olarak belirtilir. Yine Hicret'in dokuzuncu yılında güneydeki Necran'dan Hıristiyan kalabalık bir heyet Medine'ye gelmişti. Âl-i İmrân sûresindeki ilgili âyetlerin de bu temas sırasında inmiş olduğu kuvvetli bir bilgidir. Bu sırada Hıristiyan din bilginleriyle Hz. Îsâ'nın durumu ve Hz. Meryem konularında yoğun tartışmalar olmuştur. Âyetler, Hz. Meryem ve oğlu Hz. Îsâ hakkındaki gerçek bilgileri ortaya koymuştur.

Hz. Meryem Kur'ân'da İmrân ailesinin kızı ve Hz Îsâ'nın annesi olarak geçer. Hem kendi doğumu hem de oğlu Hz. Îsâ'nın mûcizevî doğumu ile gündeme gelir. Kur'ân, Meryem'in Allah katındaki eşsiz konumunu en güzel şekilde ifade eder. Âyetlerde ve hadislerde Hz. Meryem, bedenî temizliği ve ruhî saflığı ile övülmüştür. Meryem (as), Kur'ân'da adı zikredilen tek kadındır. Mü'minûn sûresinin 50. âyetinde de Meryem ve oğlu Îsâ'nın Allah'ın kudretine bir alâmet (*âyet*) kılındığı belirtilir.

1 Âli-İmrân 3/36-37, 42, 43, 44, 45; Meryem 19/16, 27; Nisâ 4/156, 171.
2 Tahrîm 66/12.
3 Meryem 19/34.
4 Mâide 5/17, 72, 75.
5 Âl-i İmrân 3/45.

Meryem (as) kıssası Kur'ân'da İmrân ailesi (*Âl-i 'İmrân*), şeytandan Allah'a sığınmak (*i'âze/isti'âze*), Yüce Allah'a yakarmak (*dua*) ve yapılan duanın kabulü, Allah'ın kulların arasından seçimde bulunması (*ıstıfâ*) ve onları temiz kılması (*tathîr*), bu kulların iffetlerini koruması, Allah'a boyun eğip itaat etmek (*kunût),* O'na saygı ile secde ve rükû etmek, Allah Teâlâ'nın seçkin kullarına nimetlerinin müjdelerini vermesi (*tebşîr*), Allah'ın âyetleri ve O'nun merhameti, *Zekeriyyâ* (as), *Yahyâ* (as), *Rûh* (Cibrîl), *Îsâ* (as) gibi şahıs, konu ve kavramlar ele alınmaktadır.

HZ. MERYEM, SEÇKİN BİR AİLENİN NADİDE KIZIYDI

وَاِذْ قَالَتِ الْمَلٰٓئِكَةُ يَا مَرْيَمُ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰيكِ وَطَهَّرَكِ
وَاصْطَفٰيكِ عَلٰى نِسَٓاءِ الْعَالَمٖينَ ﴿٤٢﴾

"Melekler şöyle demişti: 'Ey Meryem! Allah seni seçti, seni tertemiz kıldı ve seni âlemlerdeki kadınlara üstün eyledi.'"

(Âl-i İmrân 3/42)

Kur'ân-ı Kerîm'de, Hz. Âdem'in ve Hz. Nûh'un yanı sıra İbrâhim (as) ve İmrân ailelerinin seçkinliği Âl-i İmrân sûresi 33. âyette şöyle belirtilmektedir: *"Allah, birbirinden gelme nesiller olarak Âdem'i, Nûh'u, İbrâhim ailesini ve İmrân ailesini seçip âlemlere (bütün insanlara) üstün kıldı. Allah işiten ve bilendir."*[1] Âyette belirtilen "İmrân ailesi" ile kastedilenin Hz. Meryem'in babası İmrân ve İmrân'ın karısı Hanne binti Fâkûz olduğu bilinmektedir.[2] İmrân'ın soyu Hz. Dâvûd'a kadar dayanmaktadır. Aslında tüm peygamberlerin âyette belirtilen Âdem (as), Nûh (as), İbrâhim (as) ve İmrân ailelerinin neslinden geldiği de kaydedilmiştir. Âyetlerde Hz. Meryem'in "Hârûn'un kız kardeşi"[3] diye anılması da tefsirlere göre soyunun Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn'a dayandığına işaret eder. Bu aynı zamanda Hz. Meryem'in söz konusu diğer

---

1 Âl-i İmrân 3/33.

2 Âl-i İmrân 3/35: Taberî, V, 332.

3 Meryem 19/28.

aileler gibi, seçkin bir aileden geldiğini gösterir.[4] Sûrenin 34. âyetinde geçen "birbirinden gelme bir nesil olarak" ifadesi bir önceki âyette adı geçen bu kişilerin hem soy bakımından hem de iman, ihlâs, takvâ bakımından "aynı aileden" oldukları şeklinde yorumlanmıştır. Çünkü onlar, Allah'a itaat ve teslimiyet bakımından birbirlerine benzemekteydiler.[5] Bu isimlerin başka bir ortak noktası da onların hepsinin çocuklarıyla sınanmış olmalarıdır denebilir. Hz. Âdem, oğlunun isyanı, Hz. Nûh da oğlunun inkârı yüzünden sıkıntı yaşamışlardı. İbrâhim (as) ve İmrân ailesi ise çocuklarını Allah'a bağışlayarak sınav vermişlerdi.

Hz. Meryem'in babası İmrân, dönemin İsrâiloğulları toplumunun önde gelenlerindendi. İmrân, Kudüs'teki Beyt-i Makdis'in saygın isimlerinden kendini ilme, ibadete ve mâbed hizmetine vermiş biriydi. İmrân, kızı Meryem'in doğumundan bir süre önce vefat etmişti.[6] Âyetlerde Hz. Meryem'in, "İmrân kızı Meryem"[7] ifadeleriyle babasına nispet edilmesi, onun beşer olma vasfını göz ardı edip kendisini ilâhlaştıranlara bir cevap mahiyetindedir. Nitekim Kur'ân, hem Hz. Meryem'in hem de oğlu Îsâ'nın (as) "yiyip içen birer beşer" yani kul olduklarına dikkat çeker.[8]

Kur'ân'da, Hz. Meryem'in annesi Hanne, ismiyle değil "İmrân'ın karısı"[9] şeklinde zikredilmektedir. Hanne'nin Hz. Meryem'i Rabbine adayışına yer verdiği duası şöyledir: *"Bir zamanlar İmrân'ın karısı şöyle demişti: 'Rabbim! Karnımdakini kayıtsız şartsız sana adadım, benden kabul buyur; kuşkusuz sensin her şeyi işiten, her şeyi bilen.'"*[10] Doğacak çocuğun Hanne'nin sahip olacağı biricik evlâdı olduğu düşünülürse, onun Rabbine ne kadar kıymetli bir adakta bulunduğu daha iyi anlaşılır. Hz. Meryem'in annesi bununla da yetinmemiş, adağının kabulü için Rabbine bütün samimiyetiyle dua etmiştir. Allah için verilen ne olursa olsun, ancak Allah katında kabul edildiğinde gerçek değerine ulaşır. İşte Kur'ân'ın İmrân'ın karısı Hanne'nin duasının kabulüne vurgu yapması bunu göstermektedir. Böylece Hanne, Allah'a bağlılıkta inananlar için bir örneklik oluşturmuştur.

Kur'ân, Meryem doğduğunda annesinin yaşadığı şaşkınlığı anlatır. Anlaşıldığına göre o, mâbedin hizmetleri için adadığı çocuğun erkek olacağı yönünde bir beklenti içindedir. Nitekim kızı olduğunda bir an için onun mâbede bir erkek

---

4 Âl-i İmrân 3/33: Zemahşerî, I, 548.
5 Âl-i İmrân 3/34: Taberî, V, 330.
6 Âl-i İmrân 3/35: Taberî, V, 332; Begavî, I, 431.
7 Tahrîm 66/12.
8 Mâide 5/75.
9 Âl-i İmrân 3/35.
10 Âl-i İmrân 3/35.

çocuğu gibi hizmet edemeyeceği endişesine kapılır. Büyük bir teslimiyetle Allah'a yönelerek yavrusu için dua eder: *"Onu doğurunca dedi ki: 'Rabbim! Onu kız doğurdum. -Oysa Allah onun ne doğurduğunu daha iyi bilmektedir- erkek de kız gibi değildir. Ben onun adını Meryem koydum ve işte ben onu ve soyunu kovulmuş şeytana karşı senin korumana bırakıyorum.'"*[11]

Annesinin Hz. Meryem'e seçtiği isim, onun adağında ne kadar içten ve kararlı olduğunu gösterir. Çünkü "Meryem" Allah'a kulluğu ifade eden bir isimdir. Hanne yavrusunun, bu adın gerektirdiği güzel vasıflarla bezenerek Allah'a yakın olmasını istemişti. Daha sonra da *"Kovulmuş şeytana karşı onu ve soyunu"* koruması için Yüce Allah'a dua etmişti.[12] Böylece adağının gerçekleşmesi yolunda ilk adımı atmış oldu. Nitekim adağı da gerçekleşmişti. *"Bunun üzerine Rabbi onu güzel bir şekilde kabul buyurdu ve onu güzel bir şekilde yetiştirdi. Zekeriyyâ'yı da onun bakımı ile görevlendirdi."*[13] Rabbi Meryem'i öylesine güzel kabul etti ki, onu Hz. Zekeriyyâ'nın gözetiminde nadide bir çiçek gibi yetiştirdi. Tertemiz yaratılmış, Rabbine adanmış Meryem, kıymetine kıymet katacak müjdelerden habersizdi henüz.[14] O, Rabbi tarafından bütün kadınlardan üstün bir konuma yükseltilmişti. Annesi onu önce mâbede götürdü ve Hârûn (as) neslinden olan din adamlarına teslim etti. İmrân ailesinin geldiği Masanoğulları, İsrâiloğullarının önderi, âlimleri ve idarecileriydi. İmrân da Tevrat yazan âlimlerin imamıydı. Bu sebeple her biri Meryem'i almak için birbirleriyle yarıştılar. İçlerinden Zekeriyyâ (as) onlara, "Ben onu alıp büyütmeye sizden daha lâyığım. Eşim onun teyzesidir." dedi. Aralarında tartışma çıkınca da kura çekmeye karar verdiler ve "Kimin kalemi suyun üstüne çıkarsa o kazanır." diye Tevrat yazdıkları kalemlerini nehre attılar. Üç defasında da Hz. Zekeriyyâ'nın kalemi suyun üstüne çıktı, diğerlerinin kalemleri ise battı.[15] Neticede Meryem'in bakımını Zekeriyyâ (as) üstlendi ve böylece Meryem, bir peygamber hânesinde büyümeye başladı.

Zekeriyyâ Peygamber kendisine emanet edilen çiçeği elinden geldiğince koruyup gözetse de onu asıl koruyup gözeten biri vardı: Rahmân olan Allah. Rabbinin yardımları Zekeriyyâ Peygamber'i bile şaşkına çeviriyordu. Hz. Zekeriyyâ, mâbedde onun bulunduğu bölmeye her girişinde yanında bir yiyecek bulur ve *"'Ey Meryem bu sana nereden geldi?' diye sorar, o da 'Allah tarafından. Kuşkusuz Allah dilediğine*

11 Âl-i İmrân 3/36: Zemahşerî, I, 551; İbn Âşûr, III, 234.
12 Âl-i İmrân 3/36: Zemahşerî, I, 551.
13 Âl-i İmrân 3/37.
14 Âl-i İmrân 3/35-37, 42-45; Meryem 19/16-27.
15 Âl-i İmrân 3/37: Taberî, V, 349.

sayısız rızık verir.'"[16] cevabını verirdi. Rivayet edildiğine göre Allah Hz. Meryem'i yazın kış, kışın yaz meyveleri ile rızıklandırırdı.[17] O da bunların dilediğine hesapsız rızık veren Allah katından olduğunu bilir, yalnızca Rabbine kulluk ederdi. Kendini Allah'a adamış olan Hz. Meryem'e verilen rızıklar, yiyecek içecekle de sınırlı değildi. Hidayet ve hikmetin yanı sıra evlâdı Îsâ da bu rızıklar arasındaydı.

Meryem'in (as) değerli olduğunu Allah Teâlâ, *"… Ey Meryem! Allah seni seçti, seni tertemiz kıldı ve seni âlemlerdeki kadınlara üstün eyledi."*[18] âyetiyle beyan eder. Ayrıca Âl-i İmrân 36. âyetteki *"Oysa erkek, kız gibi değildir."* cümlesi, Zemahşerî'ye (ö. 538/1144) göre açıklayıcı bir ifadedir ve Meryem'in yüksek konumunu belirtir. Bu ifade Hanne'nin oğlan çocuğu beklentisini kastederek, Allah'ın ona verdiği bu kızın, onun doğurmayı beklediği oğlan çocuğu gibi olmayacağı anlamını taşır.[19]. Peygamberimiz de *"Kendi döneminin en hayırlı kadını Meryem'dir."* sözleriyle onun değerini belirtmiştir.[20] Ayrıca Tahrîm sûresi 11 ve 12. âyetlerinde Meryem (as), Firavun'un eşiyle beraber mümin kadınlara örnek gösterilir. Hz. Meryem'i böylesine farklı kılan şeyin ne olduğu âyette şöyle açıklanır: *"İffetini korudu, Rabbinin sözlerini ve kitaplarını tasdik etti, O'na itaat etti."* Hz. Meryem'in hayatı, gece gündüz ibadetle geçer.[21] Aslında bütün bunlar zor bir imtihanın habercisidir, iffetiyle bilinen kadının, artık iffetiyle imtihan oluşu başlayacaktır.

Hz. Meryem ve onun iffeti,[22] Hz. Îsâ'nın ona müjdelenmesi ile birlikte anlatılır.[23] Kur'ân, onun sonradan yaşayacağı bu hadiseye zihinleri hazırlamak üzere, iffetine, ibadete düşkünlüğüne, seçkinliğine çokça vurgu yapmıştır. Hz. Meryem, her bakımdan temizliğin, Allah'a teslimiyetin ve dünya hayatındaki sınamalara karşı sabrın en çarpıcı örneğini vermiştir. Enbiyâ sûresi 91. âyetinde *"İffetini korumuş olan (kadını da an)! Ona ruhumuzdan üfledik; onu ve oğlunu cümle âlem için bir işaret kıldık."* denilmek sûretiyle iffeti bilhassa belirtilmektedir. Aynı şekilde Tahrîm sûresi 12. âyetinde *"iffetini korumuş olan, İmrân kızı Meryem"*, Allah tarafından güzel bir örnek olarak gösterilmiştir. Kur'ân ifadelerine bakıldığında İsrâiloğulları Hz. Meryem'in hiç evlenmeksizin Hz. Îsâ'yı doğurmasına bakıp onu suçlamışlardır.[24] Diğer taraftan

---

16 Âl-i İmrân 3/37.
17 Âl-i İmrân 3/37: Taberî, V, 353-356.
18 Âl-i İmrân 3/42.
19 Âl-i İmrân 3/36: Zemahşerî, I, 551.
20 Âl-i İmrân 3/42: Taberî, V, 393; Buhârî, "Menâḳıbü'l-Enṣâr", 20.
21 Âl-i İmrân 3/43.
22 Enbiyâ 21/91; Tahrîm 66/12.
23 Âl-i İmrân 3/45.
24 Âl-i İmrân 3/46: Taberî, V, 412.

âyette Yahudilerin Hz. Meryem'e *"Hârûn'un kız kardeşi"*[25] olarak hitap etmeleri Hz. Meryem'in aslında kavminin gözünde de saygın olduğunu gösterir. Bu hitap onun Hz. Mûsâ'nın kardeşi Hz. Hârûn'un soyundan geldiğini kabul etmeleri anlamına gelir. Ne var ki Yahudiler Hz. Meryem'e iftira atmaktan da geri durmamışlardır. Kur'ân Hz. Meryem'in Hz. Îsâ'yı babasız doğurması konusundaki iftiraları yüzünden Yahudileri şiddetle eleştirmiştir.[26]

HZ. MERYEM, BİR PEYGAMBER ANNESİYDİ

إِذْ قَالَتِ الْمَلٰٓئِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللّٰهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِنْهُ اسْمُهُ الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ
وَجِيهًا فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِينَۙ ﴿٤٥﴾

"Melekler demişti ki: 'Ey Meryem! Allah seni kendisinden bir kelime ile müjdeliyor. Adı Meryem oğlu Îsâ Mesîh'tir, dünyada da âhirette de itibarlı ve (Allah'a) yakın kılınanlardandır.'"

(Âl-i İmrân 3/45)

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Îsâ'nın doğuşu Allah'ın yüce kudretinin bir göstergesi olarak anlatılır. Hz. Meryem'e tek bir erkeğin eli bile değmemiştir, ancak o dünyaya bir oğlan çocuğu getirmiştir. Hz. Îsâ ile müjdelendiğinde Meryem (as) şaşkınlığını şöyle dile getirir: *"Rabbim! Bana bir erkek eli değmediği hâlde nasıl çocuğum olur!"* Âyette de belirtildiği gibi bu olay her şeyden önce Allah'ın eşsiz kudretini ortaya koymaktadır: *"…İşte öyle, Allah dilediğini yaratır, bir işin olmasını istedi mi ona sadece 'Ol!' der, o da oluverir."*[27] O, bir şeyin olmasını istediğinde, onu istediği şekilde gerçekleştirebilir. Bunun için Allah'ın bir sözü yeter. Tıpkı ilk insanı yaratması gibi istediğinde babası olmadan bir çocuğun doğmasını da sağlayabilir.[28]

25 Meryem 19/28.
26 Nisâ 4/156: Taberî, VII, 649.
27 Âl-i İmrân 3/47.
28 Âl-i İmrân 3/59.

Meryem sûresi 16-22. âyetleri de iffetli ve bâkire Meryem'in (as) Îsâ'ya hamile kalışını anlatır. Bu olay, Allah'ın kudretinin sınırı olmadığına, O'nun dilediğinde olmazları olduracağına delildir. Nitekim Allah Hz. Âdem'i babası ve annesi olmaksızın topraktan yaratmış, Hz. Îsâ'yı ise babası olmaksızın sadece bir dişiden, anneden yaratmıştır. Bütün bu yaratma şekilleri Yüce Allah'ın yaratma gücünü göstermektedir.[29]

Hz. Îsâ'nın dünyaya geliş süreci Kur'ân'da Hz. Meryem'in hamile kalışından itibaren anlatılır. Çünkü bu olay, Allah'ın insanlar tarafından bilinen, gözlenen her zamanki yaratma biçiminden farklıdır. Hz. Meryem ibadet etmek için mâbedin doğusuna düşen tarafta bir perde veya duvar arkasında uzlete çekilmiştir. *"… Derken, ona ruhumuzu gönderdik, ruh ona tam bir insan şeklinde göründü."*[30] Korkuyla ürperen Meryem'in endişesi yüzüne yansır. *"Ben, senden, çok esirgeyici olan Rahmân'a sığınırım! Eğer Allah'tan sakınan bir kimse isen (bana dokunma)!"* der. Oysa insan görünümünde Hz. Meryem'e gözüken, Allah'ın görevlendirdiği melek Cebrâil'dir.[31] Aralarında geçen diyalog âyetlerde şöyle dile getirilmiştir: Melek, *"Ben ancak sana tertemiz bir erkek çocuk bağışlamak için Rabbin tarafından gönderilmiş bir elçiyim."* dedi. Meryem (as), *"Ben iffetsiz olmadığım ve bana bir erkek eli bile değmediği hâlde nasıl çocuğum olur?"* dedi. Melek cevap verdi: *"Orası öyle, ancak Rabbin buyurdu ki: O bana kolaydır. Biz, onu insanlara bir delil ve kendimizden bir rahmet kılacağız. Bu, kararlaştırılmış bir iştir."*[32] Hz. Meryem hamile kalınca mâbedden ayrıldı. İnsanların kötü sözlerinden ve ayıplamalarından kaçmak için hamileliğini gizledi ve yaşadığı yerden uzak, *Beytüllahim/Bethlehem* isminde bir yere gitti.[33]

Beklenen zaman geldiğinde doğum sancısı iyice şiddetlenmişti. Hz. Meryem kuru bir hurma ağacına dayanmış, başına gelenin toplumda nasıl bir tepki doğuracağını düşünerek şöyle diyordu: *"Keşke bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim!"*[34] O bir yandan doğacak çocukla ilgili ortalıkta dolaşacak çirkin sözlerden ve iftiralardan çekinirken bir yandan da doğum sancısı ile kıvranıyordu. İnsanların kendisine inanmayacaklarını düşünüyordu.[35] Daha önce toplumun içinde takvâ sahibi, ibadet ehli, iffetli bir hanım iken şimdi kötü birisi durumuna düşecekti. Birden *"Tasalanma!"* diye bir ses duydu: *"Rabbin senin alt tarafında bir su kaynağı*

29 Meryem 19/20: İbn Kesîr, IX, 228.
30 Meryem 19/17.
31 Meryem 19/17: Zemahşerî, IV, 11; İbn Âşûr, XVI, 80.
32 Meryem 19/19-21.
33 Meryem 19/23: İbn Kesîr, IX, 231.
34 Meryem 19/23.
35 Meryem 19/22-23: İbn Kesîr, IX, 229-231.

yaratmıştır."[36] Yanı başında berrak bir su akmaya başlamıştı. Dahası hurma kütüğü mucize eseri yeşermiş ve meyve vermişti. O ses konuşmaya devam ediyordu: *"(Şu) hurma ağacını da kendine doğru silkele ki, üzerine taze, olgun hurma dökülsün. Ye, iç. Gözün aydın olsun."*[37] Bu olanlar Hz. Meryem'in acısını bir nebze de olsa dindirdi. Hayretler içindeydi, ama hâlâ endişeliydi: İnsanların yüzüne nasıl bakacaktı? Onlara ne diyecekti? Bu sorunun çözümünü de ona yine Rabbi gösterdi. Allah, ona karşılaştığı insanlarla konuşmamasını tembihledi ve şöyle dedi: *"İnsanlardan birini görürsen, de ki: 'Ben, çok esirgeyici olan Rahmân'a adakta bulundum; artık bugün hiçbir insanla konuşmayacağım.'"*[38]

Hz. Meryem'i kucağında bir bebekle görenlerin yüzlerinde beliren şaşkınlığı tasavvur etmek zor olmasa gerektir. Bâkire, mâbedin hizmetine adanmış, özünü ibadete vermiş, seçkin ve bilinen bir ailenin kızı ve kucağında dünyaya yeni getirdiği bir bebek! Olacak şey değildi. *"Ey Meryem! Gerçekten sen çirkin bir şey yaptın!"* diyerek onu ayıpladılar ve sözlerine şöyle devam ettiler: *"Ey Hârûn'un kız kardeşi! Baban kötü bir adam, annen de iffetsiz değildi."*[39] Hz. Hârûn, Hz. Mûsâ'nın kardeşiydi ve o da kardeşi gibi seçkin bir peygamberdi. İsrâiloğullarının ibadet işlerini üstlenmiş ve ardından bu görevi onun soyundan gelenler yürütmüştü. İşte Hz. Meryem de Hârûn soyundan gelen İmrân'ın kızıydı. Kendisine bu gerçeği hatırlatanlar, onun ailesinin saygınlığına gölge düşürecek bir davranışta bulunduğuna işaret ediyordu. İlâhî uyarı gereği Meryem (as) susacaktı. Susacaktı ki hakikatin çığlığı olan Hz. Îsâ onlara bir cevap olabilsin. Öyle de yaptı. *"(Meryem) çocuğu işaret etti. 'Beşikteki çocukla nasıl konuşuruz?' dediler. (Çocuk) 'Ben, Allah'ın kuluyum. O, bana kitabı verdi ve beni peygamber yaptı.' dedi. 'Nerede olursam olayım, O beni mübarek kıldı, yaşadığım sürece de bana namazı ve zekâtı emretti. Beni anneme saygılı kıldı, zorba ve bedbaht yapmadı. Doğduğum gün, öleceğim gün ve diri olarak kabirden kaldırılacağım gün selâm üzerimedir.' İşte, Meryem oğlu Îsâ budur, hakkında şüphe ettikleri hak söz. Çocuk edinmek, Allah'a yakışmaz. O bundan münezzehtir. Bir işe hükmettiğinde ona sadece 'Ol' der, o da olur. Kuşkusuz Allah, benim de Rabbim sizin de Rabbinizdir. Öyle ise O'na kulluk ediniz. İşte doğru yol budur."*[40]

Hz. Îsâ'nın Hz. Meryem'den babasız dünyaya gelmesi ona ve annesine Hıristiyanlar tarafından ilâhlık atfedilmesine gerekçe olarak görülmüştür. Hz Îsâ'ya "tanrı"

---

36 Meryem 19/24.
37 Meryem 19/25-26.
38 Meryem 19/26.
39 Meryem 19/27-28.
40 Meryem 19/29-36.

ya da "tanrının oğlu" sıfatları yakıştırılmış, Hz. Meryem de "tanrı doğuran" sıfatı ile betimlenmiştir. Ancak Allah onların bu tutumlarının yanlış olduğunu ve Meryem oğlu Îsâ'nın kesinlikle bir tanrı olmadığını açıklamıştır. Bu tür iddialarda bulunmayı ise "küfre girmek" olarak tanımlamıştır.[41]

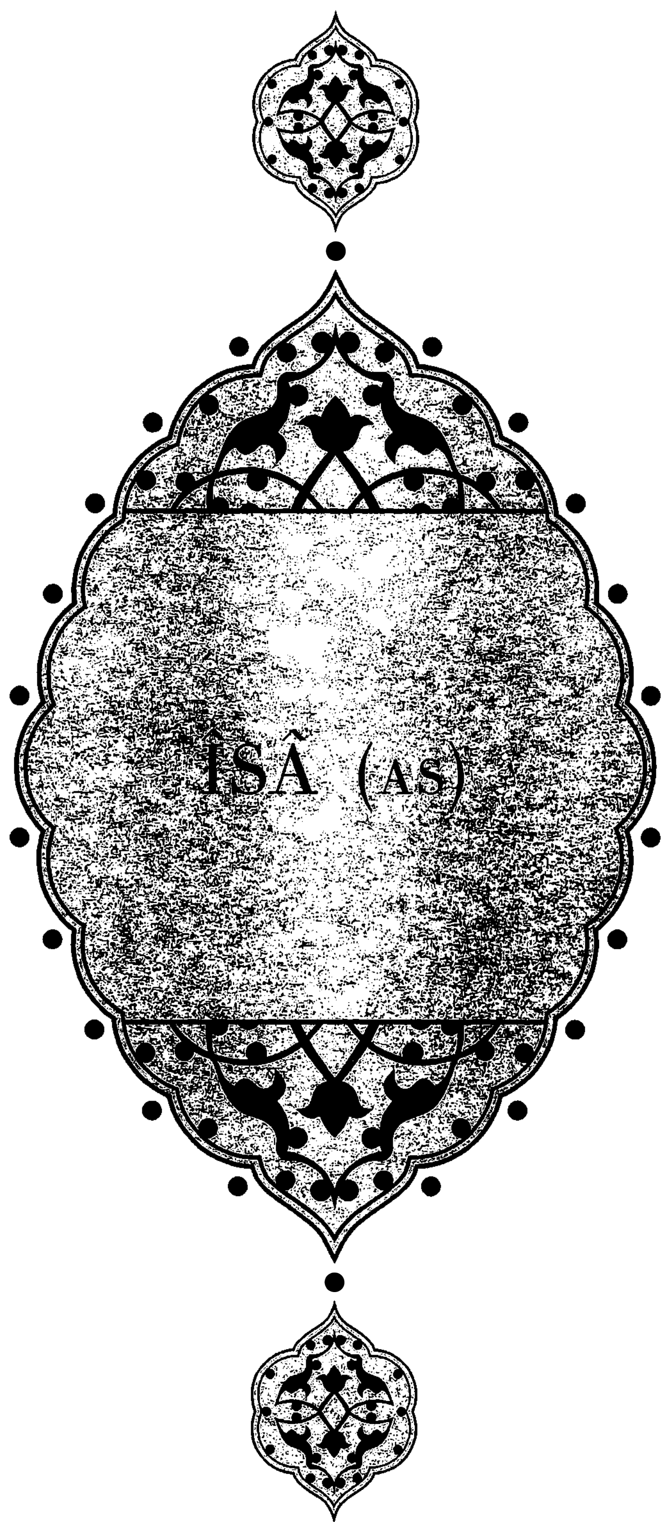
Kur'ân, Hz. Îsâ ve Hz. Meryem hakkındaki ilâhlık iddiasının tamamen asılsız olduğunu ortaya koymuştur. Hz. Meryem sadece bir insandır ve Hz. Îsâ da bu beşerin oğludur. Bu husus âyetlerde şu şekilde ifade edilmektedir: *"Meryem oğlu Mesîh ancak bir resûldür. Ondan önce de birçok resûl gelip geçmiştir. Anası da dosdoğru bir kadındır. Her ikisi de yemek yerlerdi. Bak onların delillerini nasıl açıklıyoruz, bak hakikatten nasıl yüz çeviriyorlar."*[42]

Kur'ân'da Hz. Meryem'in isminin "Meryem oğlu Îsâ"[43] şeklinde geçmesi, ikisinin de sadece insan olduklarına dikkat çekmektedir. Hıristiyanlar Hz. Îsâ'yı "Allah'ın oğlu" kabul ederken Allah'ın Kur'ân'da onu "Meryem oğlu Îsâ" olarak ifade etmesi, ikisinin de beşer olarak yaratıldığını vurgular. Bu, Yaradan'ın hiçbir şekilde evlât edinmeyeceğinin ifadesidir. Âyetlerde Meryem isminin çok sık geçmesinin temel hikmeti de budur. Kur'ân'daki "Meryem oğlu Îsâ" vurgusu "Tanrının oğlu Îsâ" şeklindeki Hıristiyan inancının açık reddidir. Zira Kur'ân'da Hz. Îsâ dışında kimse anne veya babasına nisbeten bu kadar çok anılmamıştır. "Tanrı oğlu Îsâ" değil "Meryem oğlu Îsâ" hakikati kalıp olarak vurgulanmış ve böylece tevhid inancı pekiştirilmiştir.

Hz. Meryem Kur'ân'ın bizlere sunduğu örnek insanlardan biridir. O iffetin, her bakımdan temizliğin ve Allah'a teslimiyetin en çarpıcı örneği olmuştur. Kur'ân âyetleri hem Hıristiyanlara hem de Yahudilere karşı Hz. Meryem'in gerçek kimliğini ortaya koyar. Böylece Hz. Meryem ve oğlu Hz. Îsâ'ya insanüstü özellikler yakıştıran Hz. Îsâ'nın takipçilerini uyarır. Meryem (as) ve oğlu Îsâ (as) tevhidin timsali olurlar.

41 Mâide 5/17, 72, 75, 116.
42 Mâide 5/75.
43 Bakara 2/87, 253; Nisâ 4/157, 171; Mâide 5/17, 46, 72, 75, 78, 112; Meryem 19/34.

ÎSÂ (AS)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اِنَّ مَثَلَ ع۪يسٰى عِنْدَ اللّٰهِ كَمَثَلِ اٰدَمَۜ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ
ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٥٩﴾

"Allah nezdinde Îsâ'nın durumu Âdem'in durumu gibidir. Onu topraktan var etti, sonra ona 'Ol!' dedi ve oluverdi."

(Âl-i İmrân 3/59)

إِذْ قَالَتِ الْمَلٰٓئِكَةُ يَا مَرْيَمُ اِنَّ اللّٰهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِنْهُۙ اِسْمُهُ الْمَس۪يحُ ع۪يسَى
ابْنُ مَرْيَمَ وَج۪يهاً فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّب۪ينَۙ ﴿٤٥﴾

"Melekler demişti ki: 'Ey Meryem! Allah seni kendisinden bir kelime (bir emir ile yaratılacak çocuk) ile müjdeliyor. Adı Meryem oğlu Îsâ Mesîh'tir, dünyada da âhirette de itibarlı ve (Allah'a) yakın kılınanlardandır.'"

(Âl-i İmrân 3/45)

فَاَشَارَتْ اِلَيْهِۜ قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا ﴿٢٩﴾ قَالَ اِنّ۪ي عَبْدُ اللّٰهِۜ
اٰتٰنِيَ الْكِتَابَ وَجَعَلَن۪ي نَبِيًّاۙ ﴿٣٠﴾ وَجَعَلَن۪ي مُبَارَكاً اَيْنَ مَا كُنْتُۖ وَاَوْصَان۪ي
بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ مَا دُمْتُ حَيًّاۖ ﴿٣١﴾ وَبَرّاً بِوَالِدَت۪يۘ وَلَمْ يَجْعَلْن۪ي جَبَّاراً شَقِيًّا
﴿٣٢﴾ وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ اَمُوتُ وَيَوْمَ اُبْعَثُ حَيًّا ﴿٣٣﴾

"Bunun üzerine Meryem çocuğu işaret etti. 'Beşikteki bir çocukla nasıl konuşuruz?' dediler. Cevabı çocuk verdi: 'Ben Allah'ın kuluyum; O, bana kitap verdi ve beni peygamber yaptı. Nerede olursam olayım, O beni kutlu ve bereketli kıldı; yaşadığım sürece bana namazı, zekâtı ve anneme saygılı olmayı emretti; beni zorba ve isyankâr yapmadı. Doğduğum gün, öleceğim gün ve yeniden hayata döndürüleceğim gün esenlik benimle olacaktır.'"

(Meryem 19/29-33)

اِنْ هُوَ اِلَّا عَبْدٌ اَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنَاهُ مَثَلاً لِبَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪لَۜ ﴿٥٩﴾

"Îsâ, kendisine lütuflarda bulunduğumuz ve İsrâiloğullarına ilâhî kudretin örneği kıldığımız bir kuldur ancak."

(Zuhruf 43/59)

يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا ف۪ي د۪ينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللّٰهِ اِلَّا الْحَقَّۜ اِنَّمَا الْمَس۪يحُ ع۪يسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللّٰهِ وَكَلِمَتُهُۚ اَلْقٰيهَٓا اِلٰى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُۘ فَاٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِه۪ۚ وَلَا تَقُولُوا ثَلٰثَةٌۜ اِنْتَهُوا خَيْراً لَكُمْۜ اِنَّمَا اللّٰهُ اِلٰهٌ وَاحِدٌۜ سُبْحَانَهُٓ اَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌۢ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِۜ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَك۪يلاً ﴿١٧١﴾

"Ey Ehl-i kitap! Dininizde aşırı gitmeyin ve Allah hakkında, gerçek olandan başkasını söylemeyin. Meryem oğlu Îsâ Mesîh ancak Allah'ın elçisidir, Allah'ın Meryem'e ulaştırdığı (emriyle onda var ettiği) kelimesidir ve O'ndan bir ruhtur. Şu hâlde Allah'a ve peygamberlerine iman edin, 'Allah üçtür.' demeyin, bundan vazgeçin; hakkınızda hayırlı olan budur. Allah ancak bir tek ilâhtır. O, çocuğu olmaktan uzaktır, göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Güvenmek ve dayanmak için Allah yeter."

(Nisâ 4/171)

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَقَفَّيْنَا مِنْ بَعْدِه۪ بِالرُّسُلِ وَاٰتَيْنَا ع۪يسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَاَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِۜ اَفَكُلَّمَا جَٓاءَكُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوٰٓى اَنْفُسُكُمُ اسْتَكْبَرْتُمْ فَفَر۪يقاً كَذَّبْتُمْۘ وَفَر۪يقاً تَقْتُلُونَ ﴿٨٧﴾

"Andolsun biz Mûsâ'ya kitabı verdik. Ondan sonra da ardarda peygamberler gönderdik. Meryem Oğlu Îsâ'ya da deliller verdik ve onu Rûhulkudüs (Cebrâil) ile destekledik. Ama ne zaman size bir peygamber, nefislerinizin hoşlanmadığı bir şey getirdiyse büyüklenirdiniz, kimini yalanladınız, kimini de öldürdünüz, doğru değil mi?"

(Bakara 2/87)

قَالَتْ اَنّٰى يَكُونُ ل۪ي غُلَامٌ وَلَمْ يَمْسَسْن۪ي بَشَرٌ وَلَمْ اَكُ بَغِيًّا ﴿٢٠﴾ قَالَ كَذٰلِكِۚ
قَالَ رَبُّكِ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌۚ وَلِنَجْعَلَهُٓ اٰيَةً لِلنَّاسِ وَرَحْمَةً مِنَّاۚ
وَكَانَ اَمْراً مَقْضِيًّا ﴿٢١﴾

"Meryem, 'Bana hiçbir insan dokunmadığı ve iffetsiz bir kadın olmadığım hâlde, benim nasıl çocuğum olabilir?' dedi. Melek cevap verdi: 'Orası öyle, ancak Rabbin buyurdu ki: O bana kolaydır. Biz, onu (Îsâ'yı) insanlara bir delil ve kendimizden bir rahmet kılacağız. Bu, kararlaştırılmış bir iştir.'"

(Meryem 19/21)

وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَاُمَّهُٓ اٰيَةً وَاٰوَيْنَاهُمَٓا اِلٰى رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَع۪ينٍ ﴿٥٠﴾

"Meryem oğlunu ve annesini de bir mûcize yaptık; ikisini de kalmaya elverişli, kaynak suyu bulunan yüksekçe bir yere yerleştirdik."

(Mü'minûn 23/50)

وَاِذْ قَالَ ع۪يسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪يلَ اِنّ۪ي رَسُولُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ مُصَدِّقاً لِمَا
بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرٰيةِ وَمُبَشِّراً بِرَسُولٍ يَأْت۪ي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُٓ اَحْمَدُۜ فَلَمَّا
جَٓاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هٰذَا سِحْرٌ مُب۪ينٌ ﴿٦﴾

"Meryem oğlu Îsâ da şöyle demişti: 'Ey İsrâiloğulları! Bilin ki benden önceki Tevrat'ı doğrulamak ve benden sonra gelecek Ahmed isimli elçiyi müjdelemek üzere size Allah tarafından gönderilmiş elçiyim.' Ama o (Ahmed) kendilerine apaçık kanıtlarla gelince, 'Bu (kanıtlar) besbelli bir büyü!' dediler."

(Saf 61/6)

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا كُونُٓوا اَنْصَارَ اللّٰهِ كَمَا قَالَ ع۪يسَى ابْنُ مَرْيَمَ لِلْحَوَارِيّ۪نَ
مَنْ اَنْصَار۪ٓي اِلَى اللّٰهِۜ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ اَنْصَارُ اللّٰهِ فَاٰمَنَتْ طَٓائِفَةٌ
مِنْ بَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪يلَ وَكَفَرَتْ طَٓائِفَةٌ فَاَيَّدْنَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا عَلٰى عَدُوِّهِمْ
فَاَصْبَحُوا ظَاهِر۪ينَ ﴿١٤﴾

"Ey iman edenler! Allah'ın yardımcıları olun. Nitekim Meryem oğlu Îsâ da havârilerine, 'Allah'a giden yolda bana yardımcı olacaklar kimlerdir?' diye sorduğunda havâriler, 'Allah'ın yardımcıları biziz.' demişlerdi. Sonra İsrâiloğullarından bir kısmı iman etmiş, diğer bir kısmı da inkâra sapmıştı. Biz inananları düşmanlarına karşı destekledik, böylece üstün geldiler."

(Saf 61/14)

اِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا ع۪يسٰٓى اِنّ۪ي مُتَوَفّ۪يكَ وَرَافِعُكَ اِلَيَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا
وَجَاعِلُ الَّذ۪ينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذ۪ينَ كَفَرُٓوا اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِۚ ثُمَّ اِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ
فَاَحْكُمُ بَيْنَكُمْ ف۪يمَا كُنْتُمْ ف۪يهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٥٥﴾

"Allah buyurmuştu ki: 'Ey Îsâ! Ben seni vefat ettireceğim, seni nezdime yükselteceğim, seni o inkârcılardan arındıracağım ve sana tâbi olanları kıyamet gününe kadar inkâr edenlerden üstün kılacağım. Sonra dönüşünüz bana olacak. İşte, ayrılığa düşüp durduğunuz hususlarda aranızda hükmü o zaman ben vereceğim.'"

(Âl-i İmrân 3/55)

مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ اِلَّا رَسُولٌۚ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُۜ وَاُمُّهُ صِدّ۪يقَةٌۜ كَانَا
يَأْكُلَانِ الطَّعَامَۜ اُنْظُرْ كَيْفَ نُبَيِّنُ لَهُمُ الْاٰيَاتِ ثُمَّ انْظُرْ اَنّٰى يُؤْفَكُونَ ﴿٧٥﴾

"Meryem oğlu Mesîh sadece bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Annesi dürüst ve inançlı bir kadındır. İkisi de yiyip içen birer insandı. Bak, âyetleri onlara nasıl açıklıyoruz, sonra bak nasıl saptırılıyorlar."

(Mâide 5/75)

اِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ يَا ع۪يسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَط۪يعُ رَبُّكَ اَنْ يُنَزِّلَ عَلَيْنَا
مَٓائِدَةً مِنَ السَّمَٓاءِۜ قَالَ اتَّقُوا اللّٰهَ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِن۪ينَ ﴿١١٢﴾ قَالُوا نُر۪يدُ اَنْ
نَأْكُلَ مِنْهَا وَتَطْمَئِنَّ قُلُوبُنَا وَنَعْلَمَ اَنْ قَدْ صَدَقْتَنَا وَنَكُونَ عَلَيْهَا مِنَ
الشَّاهِد۪ينَ ﴿١١٣﴾ قَالَ ع۪يسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللّٰهُمَّ رَبَّنَٓا اَنْزِلْ عَلَيْنَا مَٓائِدَةً مِنَ
السَّمَٓاءِ تَكُونُ لَنَا ع۪يداً لِاَوَّلِنَا وَاٰخِرِنَا وَاٰيَةً مِنْكَۚ وَارْزُقْنَا وَاَنْتَ خَيْرُ
الرَّازِق۪ينَ ﴿١١٤﴾ قَالَ اللّٰهُ اِنّ۪ي مُنَزِّلُهَا عَلَيْكُمْۚ فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدُ مِنْكُمْ فَاِنّ۪ٓي اُعَذِّبُهُ
عَذَاباً لَٓا اُعَذِّبُهُٓ اَحَداً مِنَ الْعَالَم۪ينَ ﴿١١٥﴾

"Havâriler, 'Ey Meryem oğlu Îsâ! Rabbin bize gökten bir sofra indirebilir mi?' diye sormuşlardı. O şöyle cevap verdi: 'Eğer iman etmiş kimseler iseniz Allah'a saygılı olun.' Onlar, 'İstiyoruz ki ondan yiyelim, kalplerimiz güvenle dolsun, bize doğru söylediğini bilelim ve buna tanık olalım.' dediler. Meryem oğlu Îsâ şöyle yalvardı: 'Allahım! Ey Rabbimiz! Bize gökten öyle bir sofra indir ki, ilk gelenimizden son gelenimize kadar bizler için bir bayram ziyafeti ve senden bir işaret olsun. Bizi rızıklandır, sen rızık verenlerin en hayırlısısın.' Allah da şöyle buyurdu: 'Onu size mutlaka indireceğim; fakat bundan sonra içinizden kim inkâr ederse, varlıklar âleminde hiç kimseye etmediğim azabı ona edeceğim.'"

(Mâide 5/112-115)

Konunun Kavramsal Bağlamı

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Îsâ, "Meryem oğlu Îsâ" veya "Îsâ Mesîh" adlarıyla anılmaktadır. İsmi Kur'ân'da *ûlû'l-'azm* peygamberler arasında geçer ve kendisinden söz alınan elçilerdendir.[1] Hz. Meryem'den mûcizevî bir şekilde babasız doğmuştur. İsrâiloğullarına gönderilmiştir ve Hz. Muhammed'den (sas) önceki son elçidir. Hz. Mûsâ'ya inen Tevrat'ın takipçisi ve uygulayıcısıdır. Kendisine İncil vahyedilmiştir. Ancak yeni bir inanç ve şeriat getirmemiştir.

Hz. Îsâ, Kur'ân'da 15 sûrede, 93 âyette ismi veya sıfatlarıyla geçmektedir. Yirmi beş defa "Îsâ", on altı defa "Meryem'in oğlu Îsâ" *(Îsâ ibn Meryem),* yedi defa da "Meryem'in oğlu" (İbn Meryem) şeklinde zikredilmektedir. Âyetlerin bir kısmında Hz. Îsâ'dan "Meryem oğlu Mesîh"[2] ve "Meryem oğlu Îsâ Mesîh"[3] şeklinde tanımlamalar ile sadece *el-Mesîh*[4] sıfatıyla da bahsedilir. Hz. Îsâ'ya dair anlatımların Kur'ân'daki yoğunluğuna bakıldığında Âl-i İmrân, Nisâ, Mâide ve Meryem sûreleri dikkat çekmektedir. Hz. Îsâ'nın mûcizevî olarak babasız yaratılışından hareketle Hıristiyanlar onu Allah'ın oğlu şeklinde betimlemişlerdir. Kur'ân bunun yanlışlığını sıklıkla ve kesin bir dille belirtir. Hz. Îsâ'nın dışında hiçbir peygamberden "anne oğul veya baba oğul" nisbetiyle betimleme yapılmamasının nedeni de Hıristiyanlık'taki bu "Allah'ın oğlu" yakıştırmasını baştan reddetmektir.

Îsâ kelimesinin "beyaz renkte olmak" anlamında *'ayes* kökünden geldiği nakledilmektedir. Ten rengi beyaz olduğu için Hz. Îsâ'nın bu adı aldığı ileri sürülmüştür. Kelimenin "yönetmek, idare etmek" anlamındaki *'avs* kökünden türediğini söyleyenler de vardır. Buna göre Hz. Îsâ kendini Allah'ın buyruklarına uyduğu, kalbini sevgiyle beslediği ve ümmetini Allah'a davet ile yetiştirdiği için kendisine bu isim verilmiştir.[5]

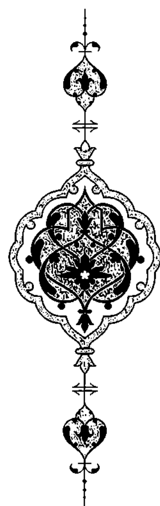
1 Ahzâb 33/7.
2 Mâide 5/17 (2 defa), 72, 75; Tevbe 9/31.
3 Âl-i İmrân 3/45; Nisâ 4/157, 171.
4 Nisâ 4/172; Mâide 5/72; Tevbe 9/30.
5 Râgıb el-İsfahânî, s. 353; Hasan Mustafevî, *et-Tahkîk*, VIII, 330.

Hz. Îsâ'dan bahsedilirken kullanılan unvanların başında *Mesîh* kelimesi gelir. Arapça ve İbrânîce dillerinde *me-se-ha* kelimesi, "sıvazlamak, elini sürmek" anlamına gelir. Hz. Îsâ'ya *Mesîh* isminin verilmesi Allah'ın onu günahlardan temizleyip arındırması sebebiyledir. Buna göre *mesîh*, günahlardan temizlenmiş demektir. Mücâhid (ö. 103/721) ve onun gibi düşünenlere göre *mesîh*, sıddîk (doğru sözlü, dürüst) gibi bir unvandır.[6] Zemahşerî'ye (ö. 538/1144) göre ise kelime, Meryem sûresi 31. âyetinde ifade edilen kutlu ve bereketli (*mübârek*) kelimesi ile eş anlamlıdır.[7]

Hz. Îsâ'dan bahseden ve nüzûl sırasıyla gelen ilk âyetler, Meryem sûresinde yer alır. Îsâ'nın (as) babasız olarak mûcizevî doğumu anlatılır. Âl-i İmrân sûresinde ise annesi Meryem'in (as) öyküsü ve İmrân ailesi anlatılır. Ayrıca Hz. Îsâ'nın doğumuna yer verildiği gibi, vefatına ve gökyüzüne yükseltilmesine (*ref'*) de yer verilir. Nisâ sûresinde Yahudilerin Hz. Îsâ'yı öldüremedikleri ve çarmıha germedikleri açıkça ifade edildikten sonra gökyüzüne yükseltildiği ifade edilir. Mâide sûresinde ise havârilerin Hz. Îsâ'dan gökten bir sofra (*mâide*) istemesi üzerine kendilerine mûcize olarak mükellef bir sofra indirilmesi anlatılır. Hıristiyanlık'ta bu sofra, Hz. Îsâ'nın çarmıha gerilmeden önceki "son akşam yemeği" olarak anılmaktadır.

Kur'ân, Îsâ (as) kıssasında Âl-i İmrân, Hz. Zekeriyyâ, Hz. Meryem, Hz. Yahyâ'dan da söz eder. Onu Hz. Meryem'e müjdeleyen Cebrâil'dir. Hz. Îsâ, Hz. Meryem'in rahmine üflenmiştir (*nefh*). Ondan *rûhullah, kelimetullâh* kelimeleriyle söz edilir. O bir beşerdir ve Yüce Allah'ın elçilerindendir (*resûl*). İtibarlı (*vecîh*) ve Allah'a yakın bir kuldur (*muharreb, 'abd).* Allah'ın dinine ve peygamberi Hz. Îsâ'ya destek olanlar vardır (*havâriyyûn, ensârullâh*). Hz. Îsâ'ya inandığını iddia eden Hıristiyanlar (*nasârâ*), ona Allah'ın oğlu (*ibnullah*) yakıştırmasında bulunmuş, şirke girmişler ve doğruyu inkâr etmişlerdir (*küfür*). Yahudiler ise onu öldürdüklerini iddia etmişlerdir (*katl*). Oysa onlar onu öldürmemiş, çarmıha da germemişlerdir (*salb*). Allah Teâlâ onu kurtarıp kendi katına yükseltmiştir (*ref'*).

6 Nisâ 4/171: Taberî, VII, 701-702; Râgıb el-İsfahânî, s. 467-468.
7 Âl-i İmrân 3/45: Zemahşerî, I, 558.

Hz. Meryem'in babası İmrân ve annesi Hanne, saygın ve her türlü kötülükten arınmış (*ıstafâ*) bir aileydi.[1] Hanne doğacak olan çocuğunu Allah'a adadı[2] ve doğan bu kıza Meryem adını verdi.[3] Meryem büyüdüğünde, Cebrâil[4] ona gelerek şu müjdeyi verdi: *"Meryem! Allah seni kendisinden bir kelime ile (bir emirle yaratılacak çocuk) ile müjdeliyor ki, adı Meryem oğlu Îsâ Mesîh'tir. Dünyada da âhirette de itibarlı ve (Allah'a) çok yakın kılınanlardandır. O, hem beşikte iken hem de yetişkin hâlinde insanlarla konuşacak ve sâlihlerden olacaktır."*[5] Bu nasıl olabilirdi? Hz. Meryem, mâbede adanmış ve ibadetle meşgul genç bir kızdı. Hiç evlenmemişti. Çevresinde namusunu titizlikle koruyan biri olarak bilinirdi. Bütün bunlara rağmen bir oğlu mu olacaktı? Donup kaldı Meryem! *"Rabbim! Bana bir erkek eli değmediği hâlde nasıl çocuğum olur?"*[6] diyebildi. Tabii ki *"Allah dilediğini yaratır. O bir şeyin olmasını istedi mi ona sadece 'Ol!' der, o da oluverir."*[7] İnsan şeklinde gelen mukaddes meleğin (*Rûhulkudüs*) söylediklerini duyunca çok endişelendi. Zaman geçtikçe endişesi daha da arttı. Bu mucize bebeğin doğum zamanı geldiğinde ise Hz. Meryem'i çok daha karmaşık duygular, düşünceler sardı. Babasız bir çocuğu insanlara nasıl açıklayacaktı? Çok utanıyordu. İnsanlardan uzaklaşmalıydı.[8] Doğum sancıları başladığında bir hurma ağacının altına sığınarak oğlunu dünyaya getirdi. "Keşke bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim." diye düşünüyordu. O an "Üzülme!" diye bir teselli sesi duydu. Bu ses ondan, hemen yanı başında akan sudan içmesini

---

1 Âl-i İmrân 3/33-34.
2 Âl-i İmrân 3/35.
3 Âl-i İmrân 3/36.
4 Meryem 19/17; Bakara 2/86: Mukātil b. Süleyman, I, 121.
5 Âli İmrân 3/45-46.
6 Âl-i İmrân 3/47.
7 Âl-i İmrân 3/47.
8 Meryem 19/16-23: Zemahşerî, IV, 13; Râzî, XXI, 203.

ve yaslandığı hurma ağacını silkelemesini de istiyordu.[9] Böylece dökülen taze ve olgun hurmalardan yiyebilecekti. Bunlar ona Rabbinin bir ikramıydı. Meryem'in küçüklükten bu yana gördüğü ikramlar, Îsâ'nın (as) doğumuyla devam ediyordu. Yüce Allah, Hz. Meryem'i hiç beklemediği yer ve zamanlarda büyük nimetlerle ödüllendirmiş, babası olmayan bu erkek çocuğunu halka nasıl açıklayacağını da ona yine O öğretmişti: *"Ye iç, gözün aydın olsun! İnsanlardan birini görürsen de ki: 'Ben Rahmân'a adakta bulundum; artık bugün hiçbir insanla konuşmayacağım.'"*[10] Hz. Meryem, kucağında yeni doğmuş bebeğiyle halkın karşısına çıktı. *"Meryem! Sen çirkin bir şey yaptın!"* dedi birisi.[11] Bir diğeri Hz. Meryem'e soyunun temizliğini ve anne babasının şerefini hatırlattı, "Hiç sana yakışmadı." der gibi. Hz. Meryem sessizce bekledi. Kucağındaki çocuğa işaret etmekle yetindi.[12] Çocuk dile gelip şöyle dedi: *"...Ben, Allah'ın kuluyum. O, bana kitabı verdi ve beni peygamber yaptı. Nerede olursam olayım, O beni kutlu ve bereketli kıldı; yaşadığım sürece bana namazı, zekâtı ve anneme saygılı olmayı emretti; beni zorba ve isyankâr yapmadı. Doğduğum gün, öleceğim gün ve yeniden hayata döndürüleceğim gün esenlik benimle olacaktır."*[13]

HZ. ÎSÂ, ALLAH'IN KULU ve ELÇİSİDİR

قَالَ اِنّ۪ي عَبْدُ اللّٰهِۜ اٰتٰنِيَ الْكِتَابَ وَجَعَلَن۪ي نَبِياًّۙ ﴿٣٠﴾ وَجَعَلَن۪ي مُبَارَكاً اَيْنَ مَا كُنْتُۖ وَاَوْصَان۪ي
بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ مَا دُمْتُ حَياًّۖ ﴿٣١﴾ وَبَراًّ بِوَالِدَت۪يۘ وَلَمْ يَجْعَلْن۪ي جَبَّاراً شَقِياًّ ﴿٣٢﴾

"Cevabı çocuk verdi: 'Ben Allah'ın kuluyum; O, bana kitap verdi ve beni peygamber yaptı. Nerede olursam olayım, O beni kutlu ve bereketli kıldı; yaşadığım sürece bana namazı, zekâtı ve anneme saygılı olmayı emretti; beni zorba ve isyankâr yapmadı.'"

(Meryem 19/30-32)

9 Meryem 19/24-25.
10 Meryem 19/26.
11 Meryem 19/27.
12 Meryem 19/29.
13 Meryem 19/30-34.

Hz. Îsâ, Nûh (as), İbrâhim (as), Mûsâ (as), Zekeriyyâ (as), Yahyâ (as), İlyâs (as) ve Hz. Muhammed (sas) gibi Allah'ın seçip görevlendirdiği elçilerden biridir.[14] Hz. Îsâ'nın yaratılışı, Allah'ın eşsiz gücünü ve bir insanı babasız yaratabileceğini gösteren bir kanıttır (*âyet*).[15] Hz. Îsâ ve annesi Hz. Meryem, herkes için ibret alınabilecek bir ders ve Allah'ın sonsuz kudretine bir işarettir: *"İffetini korumuş olan (Meryem'i) de an! Ona ruhumuzdan üfledik, onu ve oğlunu cümle âlem için bir işaret kıldık."*[16]

Hz. Îsâ'nın anne rahmine düşmesi ve doğumu, Mekke'de inen Meryem sûresinde ayrıntılı şekilde anlatılmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm, olayın mekânı ve zamanı ile ilgili çok fazla ayrıntıya yer vermemekte, ana mesajı ön plana çıkarmaktadır. Ancak tefsir kaynaklarımız, Hz. Meryem'in Îsâ'ya kaç yaşında ve ne şekilde hamile kaldığına dair pek çok detaya yer vermektedir. Ayrıca hamilelik sürecinde Hz. Meryem'in uzak bir yere çekilişinin sebebi hakkında da pek çok görüşe yer verilmiştir. Bunlar arasında Hz. Zekeriyyâ'dan utanması ve çocuğuna zarar verilmesinden korkması gibi ihtimaller üzerinde durulmuştur.[17] Ayrıca Hz. Meryem'in uzaklaştığı mekânın neresi olduğu da tartışma konusu edilmiş, kimi rivayetlerde kavminden uzak bir bölgeden bahsedilirken kimisinde ise bu mekânın yaşadığı evin ya da mihrabın en uzak köşesi olduğu söylenmiştir.[18]

Mekke'de Müşrikler, Hıristiyanların bir kısım inançlarından haberdardılar. Müslümanları zor durumda bırakmak için bunları gündeme getirmekten çekinmiyorlardı. Bunlardan biri de Hıristiyanların Hz. Îsâ'yı tanrı olarak kabul etmeleriydi. Resûlullah (sas) bir gün Kureyş Müşrikleriyle girdiği bir tartışmada *"Şüphe yok ki siz ve Allah'tan başka taptığınız tanrılar cehennem yakıtısınız, hepiniz oraya gideceksiniz."*[19] âyetini okudu. Konuyu çarpıtmak isteyen Müşrikler, lafı Hz. Îsâ'ya getirerek "Peki (Hıristiyanların taptığı) Meryem'in oğlu da mı cehenneme girecek?" diye sordular. Kendilerince bir açık bulduklarını düşünerek gürültü kopardılar.[20] Peygamberimiz, onun Allah'ın kulu ve elçisi olduğunu söyleyince de "Tıpkı Hıristiyanlar Meryem oğlu Îsâ'yı rab edindiği gibi bu da bizden kendisini rab edinmemizi istiyor." diyerek bağırıp çağırdılar. Bu olay üzerine Hz. Îsâ'nın gerçek kimliğini vurgulayan Zuhruf sûresinin şu âyetleri inmiştir: *"Meryem oğlu (Îsâ) bir örnek olarak anlatılınca*

14 En'âm 6/85; Şûrâ 42/13.
15 Mü'minûn 23/50: Mukātil b. Süleyman, III, 158.
16 Enbiyâ 21/91; Tahrîm 66/12.
17 Meryem 19/16-25: Râzî, XXI, 203.
18 Meryem 19/16-25: Taberî, XV, 491-492; Râzî, XXI, 203.
19 Enbiyâ 21/98.
20 Zuhruf 43/57: Taberî, XX, 621.

senin kavmin bundan dolayı hemen yaygarayı basıyor."[21] Müşrikler, sırf Hz. Peygamber'e karşı çıkmış olmak için *"Bizim tanrılarımız mı iyi, yoksa (Îsâ)* mı?" karşılaştırması bile yaptılar.[22] Tartışmayı "Tanrılarımızı terk mi edeceğiz? Yoksa onu mu tanrı edineceğiz?" gibi sorgulamalarla sürdürüp, "Sen Allah'tan başkasını tanrı edinen herkesin cehenneme gideceğini söylüyorsun. Tanrılarımızın, Allah'tan başka tapılan Îsâ, Üzeyir ve melekler olmasına razıyız." deme noktasına kadar taşıdılar.[23] Zuhruf sûresinin daha sonraki âyetleri, Hz. Îsâ'nın gerçek kimliğini vurgulayarak devam etmektedir: *"Îsâ, kendisine lütuflarda bulunduğumuz ve İsrâiloğullarına ilâhî kudretin örneği kıldığımız bir kuldur ancak. İsteseydik sizin yerinize, yeryüzünde egemen olacak melekler yaratırdık. Bilin ki o (Îsâ), kıyamete ait bir bilgidir. Sakın ondan şüphe etmeyin ve bana tâbi olun. Bu, doğru yoldur. Şeytan sakın sizi doğru yoldan engellemesin. O sizin apaçık düşmanınızdır. Îsâ, sağlam kanıtlarla geldiğinde şöyle dedi: 'Size hikmeti getirdim ve anlaşmazlığa düştüğünüz bazı konuları açıklamaya geldim. Öyleyse Allah'a itaatsizlikten sakının ve bana uyun! Kuşkusuz Allah, benim de Rabbimdir, sizin de Rabbinizdir. O'na kulluk edin; işte bu, dosdoğru yoldur.'"*[24]

Medine'de indirilen ve Hz. Îsâ'dan bahseden âyetler, daha çok şehirde yaşayan Yahudileri muhatap almış ve tüm peygamberlerin birliğini vurgulamıştır. Çünkü Yahudiler, Hz. Mûsâ'dan sonra peygamber gelmediğini iddia ediyorlardı. Peygamber olduğunu söyleyenleri de yalancılıkla suçluyorlardı. Üstelik onlar, bazı peygamberleri öldürmüşlerdi.[25] Hz. Îsâ'nın peygamberliğini de kabul etmediler. Oysa inananlardan beklenen *"… Mûsâ ve Îsâ'ya verilenlere ve bütün peygamberlere Rableri tarafından gönderilenlere, aralarında ayırım gözetmeksizin"* inanmalarıydı.[26] Üstelik Allah, Hz. Îsâ'ya mûcizeler vermiş ve onu *Rûhulkudüs* (Cebrâil) ile desteklemişti. Buna rağmen, İsrâiloğulları Hz. Îsâ'nın peygamberliği konusunda ihtilafa düştü. Bir kısmı ona inanırken bir kısmı da onu inkâr etti.[27]

Müslümanlarla Hıristiyanlar arasındaki en önemli gündem, Hz. Îsâ'nın tanrının oğlu değil *peygamber* ve diğer insanlar gibi bir *beşer* olması olmuştur. Bu mesele, Habeşli Hıristiyanlardan Yemenli Hıristiyanlara kadar bölgedeki tüm Hıristiyanların dikkatini çekmişti. Necran, Hıristiyanların Güney Arabistan'daki önemli merkezlerinden biriydi. Müslümanların Hıristiyan toplumla en önemli

---

21 Zuhruf 43/57.
22 Zuhruf 43/58.
23 Zuhruf 43/58: Taberî, XX, 622-624.
24 Zuhruf 43/57-63.
25 Bakara 2/87: Taberî, II, 226.
26 Bakara 2/136.
27 Bakara 2/253.

karşılaşmalarından birisi, Necranlı bir grup Hıristiyan din adamının Medine'yi ziyareti ile gerçekleşmişti. Bu sırada yapılan dinî tartışmalar ve karşılıklı lânetleşmeler (*mübâhele*) âyetlere şöyle yansımıştır: *"Sana gelen bu bilgiden sonra her kim bu konuda seninle tartışmaya kalkışırsa, de ki: 'Gelin, çocuklarımızı ve çocuklarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendimizi ve kendinizi çağıralım, sonra da Allah'ın lâneti yalancıların üzerine olsun diye dua edelim.'"*[28] Kur'ân, Hz. Îsâ'nın, Allah'ın elçisi olarak O'nun dinine, O'na teslim olmaya ve İslâm'a çağırdığını belirtir. Yoksa Hıristiyan Necran heyetinin iddia ettiği gibi o, Hıristiyanlığa çağırmamıştır.[29] Bu tartışma sırasında Hz. Îsâ'nın gerçek kimliğini açıklayan âyetler inmiştir. Âyetlere göre Hz. Îsâ, meleklerin Hz. Meryem'e müjdelediği *kelime*sidir. Yüce Allah'ın "Ol!" buyruğuyla, O'nun dilediği şekilde doğmuştur. Onun adı Meryem oğlu Îsâ'dır. O *mesîh*tir ve dünyada olduğu gibi kıyamet günü de Allah Teâlâ onu yakınında tutacaktır. O, sâlih bir kuldur ve *"... beşikte iken ve yetişkinlik hâlinde insanlara..."*[30] konuşmuştur. Bu âyet, tek başına, Necran heyetinin Hz. Îsâ'nın ilâh olduğu iddialarını reddeder. Çünkü Hz. Îsâ da diğer insanlar gibi küçük olarak doğmuş, zaman içinde büyümüş, farklı hâllerden, durumlardan geçmiş ve olgunluk yaşına erişmiştir.[31] Allah yine ona kendi dilemesiyle, *"... yazmayı, hikmeti, Tevrat'ı, İncil'i öğretecektir."*[32] O yine Allah'ın izni ve dilemesiyle insanlara mûcizeler gösterecektir. O, halkına *"... Size çamurdan bir kuş sureti yapar, ona üflerim ve Allah'ın izni ile derhâl kuş oluverir. Yine Allah'*ın izni*yle körü ve cüzzamlıyı iyileştirir, ölüleri diriltirim. Ayrıca evlerinizde ne yiyip ne biriktirdiğinizi size haber veririm..."*[33] demiştir. Hz. Îsâ bunların hepsini "Allah'ın izni" ile yapardı. Cüzzamlılar ve doğuştan körler, onun eliyle şifa bulurdu.[34] O, Allah'ın elçisi olarak mûcize göstermişti.[35] Tevrat'ı doğrulamış, İsrâiloğullarına yasak kılınan bazı şeyleri helâl kılmış, Allah'a kulluğa ve Allah'ın azabından sakınmaya çağırmıştı. Âl-i İmrân sûresinde dile getirilen bu hakikatler, Necran heyetinin Hz. Îsâ hakkındaki yanlış inançlarını reddetmiştir. Âyetler onun bir insan olduğunu, sadece diğer peygamberlerin mûcizeleri gibi birtakım mûcizelerinin bulunduğunu ortaya koymaktadır.[36] Necran Hıristiyanları, Hz. Îsâ'nın babasız yaratılmış olabileceğini bir türlü kabullenemediler. Hz. Îsâ'nın ölüleri diriltebilmesi ve doğuştan körleri

28 Âl-i İmrân 3/61.
29 Âl-i İmrân 3/52: Taberî, V, 442.
30 Âl-i İmrân 3/45.
31 Âl-i İmrân 3/46-51: Taberî, V, 435.
32 Âl-i İmrân 3/48: Taberî, V, 416.
33 Âl-i İmrân 3/49.
34 Âl-i İmrân 3/49: Mukâtil b. Süleyman, I, 277; Taberî, V, 424; Mâide 5/46.
35 Âl-i İmrân 3/49: Taberî, V, 430.
36 Âl-i İmrân 3/49: Taberî, V, 424.

iyileştirebilmesi gibi mûcizelerini, onun tanrının oğlu olabileceğine delil getirmeye kalktılar. Hz. Peygamber'e "Îsâ'nın babasız yaratıldığını söylüyorsun. Peki, bu kadar üstün özellikleri olup da babasız yaratılan başka bir insan var mıdır ki?" dediler. Hz. Âdem'in, hem annesiz hem de babasız yaratıldığını hatırlayarak, Hz. Îsâ'nın da bu şekilde yaratılmış olabileceğini düşünemediler. Bunun üzerine *"Allah nezdinde Îsâ'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir. Allah onu topraktan yarattı. Sonra ona 'Ol!' dedi ve oluverdi"*[37] âyeti nâzil oldu.

HZ. ÎSÂ ve ANNESİ, ALLAH'IN ÂYETLERİNDENDİR

قَالَتْ اَنّٰى يَكُونُ لٖى غُلَامٌ وَلَمْ يَمْسَسْنٖى بَشَرٌ وَلَمْ اَكُ بَغِيًّا ﴿٢٠﴾ قَالَ كَذٰلِكِۚ قَالَ رَبُّكِ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌۚ وَلِنَجْعَلَهُٓ اٰيَةً لِلنَّاسِ وَرَحْمَةً مِنَّاۚ وَكَانَ اَمْرًا مَقْضِيًّا ﴿٢١﴾

"Meryem, 'Bana hiçbir insan dokunmadığı ve iffetsiz bir kadın olmadığım hâlde, benim nasıl çocuğum olabilir?' dedi. Melek cevap verdi: 'Orası öyle; ancak Rabbin buyurdu ki: O bana kolaydır. Biz, onu (Îsâ'yı) insanlara bir delil ve kendimizden bir rahmet kılacağız. Bu, kararlaştırılmış bir iştir.'"

(Meryem 19/21)

Kur'ân-ı Kerîm, Medine döneminde Yahudilerin Hz. Meryem ve Hz. Îsâ hakkındaki yalanlarını ve iftiralarını düzeltmeye devam etti. Onlar Hz. Meryem'e iftira atıyorlardı.[38] Üstelik Hz. Îsâ'yı öldürdüklerini iddia ediyorlardı. Oysa gerçek onların söylediği gibi değildi: *"Hâlbuki onu ne öldürdüler ne de çarmıha gerdiler, (başkası ona benzer kılındığı için) şüphe içine düşürüldüler. O'nun hakkında ihtilafa düşenler, bu konuda tam bir kararsızlık içindedirler. Bu hususta zanna uyma dışında hiçbir bilgileri yoktur ve kesin olarak onu öldürmemişlerdir. Bilakis Allah onu kendine*

37 Âl-i İmrân 3/59: Mukātil b. Süleyman, I, 280-281; Taberî, V, 459.
38 Nisâ 4/157-158: Mukātil b. Süleyman, I, 420.

kaldırmıştır. Allah, izzet ve hikmet sahibidir."[39] Kur'ân, Hicaz'daki Yahudilere yaptığı bu eleştiriyi önünde sonunda Yahudilerin ona inanacağı hükmüyle devam ettirir: *"Ehl-i kitap'tan her biri, ölümünden önce ona muhakkak iman edecektir. Kıyamet gününde de o, onlara şahit olacaktır."*[40]

Hz. Îsâ, Allah'ın emirlerini İsrâiloğullarına ulaştırmakla görevlendirilen bir elçidir. Ancak Hıristiyanlar, Hz. Îsâ'dan sonra yoldan çıktılar ve şirke düştüler. Hz. Îsâ'yı tanrılaştırdılar. "Baba - oğul - kutsal ruh" adını verdikleri üç parçalı bir ilâh inancı (*teslis*) türettiler. Bundan dolayı kâfir oldular.[41] Necran Hıristiyanları da Medine'ye geldiklerinde bu inancı savunuyorlardı. Oysa *"Meryem oğlu Mesîh sadece bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Annesi dürüst ve inançlı bir kadındır. İkisi de yiyip içen birer insandı. Bak, âyetleri onlara nasıl açıklıyoruz, sonra bak nasıl saptırılıyorlar!"*[42] Onlar da her insan gibi yiyip içerek bedenlerini beslerlerdi. Öyleyse *"Andolsun ki 'Allah, üç unsurdan biridir.' diyenler de kâfir olmuşlardır. Hâlbuki bir tek Tanrı'nın dışında hiçbir tanrı yoktur. Şayet bu dediklerinden vazgeçmezlerse, böylece kâfir olanlar elem verici bir azaba çarptırılacaklardır."*[43]

Hıristiyanlar, Hz. Îsâ hakkındaki "Allah'ın kelimesi" ve "O'ndan bir ruh" ifadelerini anlamadılar. Hz. Îsâ, Allah'ın melekleri ile Hz. Meryem'e ulaştırdığı sözü ve müjdesi anlamında *"kelimesi"*dir. Allah'ın *"Ol!"* sözüyle oluvermiştir. Yine Cebrâil (as) ile Meryem'e ulaştırdığı bir nefes ve can anlamında *"O'ndan bir ruh"*tur. Hz. Îsâ, tanrının bir parçası değildir. Bu hususta Allah, Necran Hıristiyanlarını uyararak şöyle buyurmuştur:[44] *"Ey Kitap ehli! Dininizde aşırıya gitmeyin ve Allah hakkında gerçek olandan başkasını söylemeyin. Meryem oğlu Îsâ Mesîh, ancak Allah'ın elçisidir. Allah'ın Meryem'e ulaştırdığı kelimesidir ve O'ndan bir ruhtur. Öyleyse Allah'a ve peygamberlerine iman edin, 'Üçtür.' demeyin. Bundan vazgeçin. Hakkınızda hayırlı olan budur. Allah ancak bir tek ilâhtır. O,* çocuğu olmaktan *uzaktır.* Göklerde *ve yerde ne varsa hepsi O'nundur.* Güvenmek ve dayanmak için Allah yeter.*"*[45]

Tıpkı diğer peygamberler gibi Hz. Îsâ da kendisinden önceki peygamberlerin yolunu sürdüreceğine dair Allah'a söz vermiş ve sözüne sadık kalmıştır.[46] O, *"kendinden önce gelen Tevrat'ı doğrulayan, … sakınanlara bir hidayet ve öğüt olmak*

39 Nisâ 4/157-158: Mukātil b. Süleyman, I, 420; Taberî, VII, 649.
40 Nisâ 4/159.
41 Mâide 5/7-74.
42 Mâide 5/75: Mukātil b. Süleyman, I, 494-495.
43 Mâide 5/73.
44 Nisâ 4/171: Mukātil b. Süleyman, I, 424.
45 Nisâ 4/171.
46 Ahzâb 33/7: Taberî, XIX, 23.

üzere İncil'i" Allah'tan getiren bir elçidir.[47] O, aynı zamanda kendinden sonra gelecek peygamberi tanıtarak insanların doğru yoldan çıkmasını önlemeye çalışmıştır: *"Meryem oğlu Îsâ da şöyle demişti: 'Ey İsrâiloğulları! Bilin ki benden önceki Tevrat'*ı doğrulamak ve benden sonra gelecek Ahmed isimli elçiyi müjdelemek üzere size Allah tarafından gönderilmiş elçiyim.*' Ama o (Ahmed) kendilerine apaçık kanıtlarla gelince, 'Bu (kanıtlar) besbelli bir büyü!' dediler."*[48]

Allah'a çocuk isnadı, Hz. Meryem'e de ilâhlık yakıştırması şirk ve küfürdür. Her şeyi yaratan, her şeye kâdir olan ve her şeyin sahibi olan Allah'tır. Nitekim ne Mesîh ne de melekler O'na kul olmaktan çekinmezler.[49] *"'Allah, Meryem oğlu Mesîh'in kendisidir.' diyenler hiç şüphesiz hakikati inkâr etmiş olurlar. De ki: 'Eğer Allah, Meryem oğlu Mesîh'i, annesini ve yeryüzünde bulunanların tamamını helâk etmek isterse, kim Allah'ın gücüne karşı durabilir!' Göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin hükümranlığı Allah'a aittir. O dilediğini yaratır. Allah her şeye kâdirdir."*[50] Zaten Hz. Îsâ görevini yaparken insanları kendisine tapmaya değil Yüce Allah'a kul olmaya çağırmış ve şöyle demiştir: *"Ey İsrâiloğulları! Benim de Rabbim sizin de Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin."*[51] Zaten ona düşen, bundan başka bir şey de değildi: *"Allah'ın kendisine kitap, hüküm ve peygamberlik vermesinden sonra hiçbir insanın kalkıp insanlara 'Allah'ı bırakıp bana kul olun.' demesi düşünülemez. Aksine 'Okuyup öğretmekte olduğunuz kitap gereğince Rabbin hâlis kulları olun!' der. Ve o peygamberin size melekleri ve peygamberleri rab edinmenizi emretmesi de (düşünülemez). Müslüman olmanızdan sonra size inkârcılığı emreder mi hiç?"*[52] Tüm bu uyarılara rağmen, İsrâiloğullarından kâfir olanlar, Hz. Îsâ tarafından lânetlenmiştir. Onlar, canlarını yakacak bir azaba uğrayacaklardır.[53]

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Îsâ'yı mücadelesinde yalnız bırakmayan ve davasına en büyük desteği veren *havâriler* de ele alınır. Hz. Îsâ, İsrâiloğullarının kendisini inkâr etmeleri karşısında *"… 'Allah'a giden yolda bana yardımcı olacaklar kimlerdir?' diye sordu. Havâriler: 'Allah (yolunun) yardımcıları biziz! Allah'a inandık, şahit ol ki bizler Müslümanlarız.'* cevabını verdiler.*"* Sonra Allah'a yalvararak *"Rabbimiz! İndirdiğine inandık ve Peygamber'e tâbi olduk. Artık bizi şahitlerle beraber yaz."* dediler.[54]

47 Mâide 5/46.
48 Saf 61/6.
49 Nisâ 4/172.
50 Mâide 5/17.
51 Mâide 5/72.
52 Âl-i İmrân 3/79-80.
53 Mâide 5/73; Mâide 5/78; Mâide 5/111: Mukâtil b. Süleyman, I, 517.
54 Âl-i İmrân 3/52-53.

Havâriler Hz. Îsâ'nın çevresinde bulunan, seçkin on iki kişidir.[55] Havâri kelimesinin türediği *haver* kökü Arapçada "bembeyaz" anlamına gelmektedir.[56] Havârilerin beyaz elbise giymelerinden ya da kumaş beyazlatıcısı olmalarından bu ismi aldıkları söylenir.[57] Hz. Îsâ ve havârileri arasındaki iman ve destek ilişkisi, Peygamberimiz ile Medineli ensar arasındaki iman ve destek ilişkisine çok benzemektedir. Hz. Îsâ "Allah yolunda yardımcım kim?" deyince havârileri ona "Biziz!" demişlerdi. Tıpkı daha sonra Hz. Peygamber (sas), Akabe gecesi ensardan yetmiş iki kişi ile aynı şekilde *"Rabbimin risâletini tebliğ edinceye kadar kim beni koruyacak?"* dedikten sonra Allah'ın, Medineli Evs ve Hazrec kabilelerinden bazı kimseleri kendisine yardımcı (*ensar*) olarak göndermesi gibi. Zira Kureyşliler, tıpkı hak uğrunda mücadele eden Hz. Îsâ'yı engelleyen İsrâiloğulları gibi Resûlullah'ı engellemeye çalışıyorken ensar ise ona biat edip maddî ve manevî bütün imkânlarıyla onu destekledi. Medine'ye hicret edince de Allah'a verdikleri sözü yerine getirip onu korudular. Bu sebeple yardımcılar yani "ensar" olarak anıldılar.[58]

Kur'ân'da havârilerin, Hz. Îsâ'nın yüceliğini görmek için son bir mûcize istediklerine yer verilir. Bu mûcize, sofradır ve Mâide sûresi bu isimle anılmıştır. Sûrede zikredilen sofra kıssasında[59] anlatıldığına göre havâriler Hz. Îsâ'ya, *"Rabbin bize gökten donatılmış bir sofra indirebilir mi?"* dediler. Taberî'ye (ö. 310/923) göre bu soru aslında Hz. Îsâ'nın elçi olarak doğruluğunu sorgulayan bir sorudur. Çünkü havâriler de hâlâ onun peygamberliğini yürekten kabul etmemişlerdir. Bu soru ona göre, Müşriklerin Allah Resûlü'nden (sas) Safâ tepesini altına çevirmesini yahut Mekke'de nehirler fışkırtmasını istemelerine benzer. Tabii ki, Yüce Allah gökten sofra indirebilecek kudrettedir. Bu yüzden Hz. Îsâ onların bu isteklerinin ardından hemen *"İman etmiş kimseler iseniz Allah'tan korkun…"* diye karşılık verir. Bunu söylemekle Hz. Îsâ, onları gerçekten iman etmeye ve Allah Teâlâ'dan korkmaya çağırmaktadır.[60] Sonra Hz. Îsâ, Cenâb-ı Hakk'a şöyle yalvarır: *"Bize gökten öyle bir sofra indir ki, ilk gelenimizden son gelenimize kadar bizler için bir bayram ziyafeti ve senden bir işaret olsun. Bizi rızıklandır, sen rızık verenlerin en hayırlısısın."*[61] Sofranın indiği gün bundan böyle, O'nun büyüklüğünü anmak, dua edip namaz kılmak için bir bayram günü olacaktır. Rabbinin indireceği bu sofra aynı zamanda O'nun birliği ve Hz. Îsâ'nın peygam-

---

55 Âl-i İmrân 3/52-53: Taberî, V, 442.
56 Âl-i İmrân 3/52: Taberî, V, 442.
57 İbn Kuteybe, *Ġarîbü'l-Ḳur'ân*, s. 464; Âl-i İmrân 3/52: Taberî, V, 442.
58 Saf 61/14: Taberî, XXII, 620; Tevbe 9/100, 117.
59 Mâide 5/111-115.
60 Mâide 5/112: Taberî, IX, 118-120.
61 Mâide 5/113.

berliği için bir kanıttır.[62] Yüce Allah bu sofrayı indireceğini söyler. Ancak bir de şartı vardır: *"...Bundan sonra içinizden kim inkâr ederse, varlıklar âleminde hiç kimseye etmediğim azabı ona edeceğim."*[63]

Hz. Îsâ, Allah'ın dinine daveti sırasında, peygamberliğinin delili olacak başka kanıtlar da getirmiştir. Nitekim Cenâb-ı Hak, bütün peygamberleri topladığı hesap gününde Hz. Îsâ'ya verdiği nimetleri sayacak ve şöyle diyecektir: *"Ey Meryem oğlu Îsâ! Sana ve annene lütfettiğim nimetleri hatırla! Seni Rûhulkudüs'le (Cebrâil) desteklemiştim de hem beşikte iken hem de yetişkin hâlinde insanlarla konuşuyordun. Sana yazmayı, hikmeti, Tevrat ve İncil'i öğretmiştim. Benim iznimle çamurdan kuş biçiminde bir şey yapıp ona üflüyordun ve benim iznimle derhâl kuş oluyordu. Benim iznimle körü ve cüzzamlıyı iyileştiriyordun. Yine benim iznimle ölüleri diriltiyordun. Onlara açık kanıtlar getirdiğin zaman buna karşı içlerinden inkâr edenler 'Bu düpedüz bir büyü!' dediklerinde İsrâiloğullarının sana zarar vermelerini önlemiştim."*[64]

Allah'ın vahyini insanlığa ulaştıran resûllerin çoğu gibi, Hz Îsâ da büyücü ve sihirbaz ithamıyla karşılaşmıştır.[65] Hâlbuki o, Allah'ın elçisidir. Gösterdikleri ise mûcizedir, sihir değil! Sihir ithamında bulunanların bu tavrında kıskançlık yatmaktadır.[66] Mekkeli Müşrikler de benzer kıskançlığı Peygamber Efendimize göstermişler ve aynı ithamlarda bulunmuşlardır. Bu âyet, indiği ortamda Hz. Peygamber'i (sas) teselli etmektedir.[67] "Bu ancak büyük bir sihir olabilir." ifadesi ve yaklaşımı aslında mûcizeler karşısında inkârcıların çaresizliğini göstermektedir.

Kur'ân, Hz. Îsâ'nın mücadelesine katılanları ve getirdiği hak dine inananları övmüştür. Hz. Îsâ'nın yolundan ayrılanları da eleştirmiştir. Kerim Kitabımız Hz. Îsâ'nın getirdiği İncil'e uyanları ve uymayanları şöyle tanımlar: *"...Arkalarından Meryem oğlu Îsâ'yı da gönderdik, ona İncil'i verdik, ona uyanların kalplerine şefkat ve merhamet yerleştirdik. Kendilerinin icat ettikleri ruhbanlığa gelince, biz onlara bunu emretmemiştik; (onlar bunu) sırf Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için yapmışlardı, ama buna hakkıyla riayet etmediler. Biz de içlerinden iman edenlere mükâfatlarını verdik, ama çokları yoldan çıkmışlardır."*[68] Kur'ân vahyin son dönemlerine kadar bu eleştirisini sürdürmüştür. Vahyin son demlerinde inen Tevbe sûresinde hem Ya-

62 Mâide 5/114: Taberî, IX, 124.
63 Mâide 5/115: Taberî, IX, 131-132.
64 Mâide 5/110.
65 Mâide 5/110.
66 Mâide 5/110: Râzî, XII, 135-136.
67 Mâide 5/110.
68 Hadîd 57/27.

hudiler hem de Hz. Îsâ'ya uyduğunu iddia eden Hıristiyanlar hakkında şu ifadeler kullanılmıştır: *"Yahudiler 'Üzeyir Allah'ın oğludur.' dediler, Hıristiyanlar da 'Mesîh (Îsâ) Allah'ın oğludur.' dediler. Bunlar, daha önceki inkârcıların söylediklerine benzer biçimde ağızlarından çıkan sözlerdir. Allah onları kahretsin! (Gerçeklerden) nasıl da yüz çeviriyorlar! Allah'ı bırakıp da din âlimlerini, rahiplerini, özellikle Meryem oğlu Mesîh'i rab edindiler. Oysa tek bir Tanrı'ya kulluk etmekle emrolunmuşlardı. O'ndan başka tanrı yoktur, O yüceler yücesidir, onların yakıştırdıkları eş ve ortaklardan bütünüyle uzaktır."*[69]

Hz. Îsâ'nın peygamberliğini kabul etmeyen Yahudiler, Hz. Îsâ'yı öldürmek istediler. Yüce Allah, onların hazırladıkları planları bozdu ve amaçlarına ulaşmalarına izin vermedi. Onu öldürdüklerini zannettiler, ama öldüremediler. Hıristiyanlar, Hz. Îsâ'nın çarmıha gerildiğini kabul ettiler, ancak o çarmıha da gerilmedi. Kur'ân'ın bu konudaki açıklamaları şöyledir: *"Hâlbuki onu ne öldürdüler ne de çarmıha gerdiler, (başkası ona benzer kılındığı için) şüphe içine düşürüldüler. O'nun hakkında ihtilafa düşenler, bu konuda tam bir kararsızlık içindedirler. Bu hususta zanna uyma dışında hiçbir bilgileri yoktur ve kesin olarak onu öldürmemişlerdir. Bilakis Allah onu kendine yükseltmiştir. Allah, izzet ve hikmet sahibidir."*[70] Allah Teâlâ Hz. Îsâ'yı, kendine yükselterek Kâfirlerden arındırmıştır. Ona inanan Müminleri de Kâfirlerden üstün tutmuştur: *"Allah buyurmuştu ki: 'Ey Îsâ! Ben seni vefat ettireceğim, seni katıma yükselteceğim, seni o inkârcılardan arındıracağım ve sana tâbi olanları kıyamet gününe kadar inkâr edenlerden üstün kılacağım. Sonra dönüşünüz bana olacak. İşte, ayrılığa düşüp durduğunuz hususlarda aranızda hükmü o zaman ben vereceğim. İnkâr edenleri dünyada da âhirette de şiddetli bir azaba çarptıracağım, onların hiç yardımcıları da olmayacak. İman edip dünya ve âhirete faydalı işler yapanlara gelince, Allah onlara mükâfatlarını eksiksiz verecektir. Allah zalimleri sevmez."*[71]

Kur'ân-ı Kerîm'de bir kısım âyetler Hz. Îsâ'nın kıyametten önce tekrar dünyaya ineceğine işaret ettiği şeklinde yorumlanmıştır. Bu âyetlerden biri şudur: *"Ehl-i kitap'tan her biri, ölümünden önce ona muhakkak iman edecektir. Kıyamet gününde de o, onlara şahit olacaktır."*[72] Müfessir Taberî bu âyeti şöyle yorumlamaktadır: "Hz. Îsâ kıyametten önce tekrar inecek ve Ehl-i kitap, Hz. Îsâ'nın ölümünden önce ona mutlaka inanacaktır. Bu âyet gösteriyor ki, o zaman bütün dinler tek bir din,

69 Tevbe 9/30-31.
70 Nisâ 4/157-158: Mukātil b. Süleyman, I, 420; Taberî, VII, 649.
71 Âl-i İmrân 3/55-57.
72 Nisâ 4/159.

Hz. İbrâhim'in dini olan tevhid dini İslâm olacaktır."[73] İbn Kesîr (ö. 774/1373) de Taberî'nin tercih ettiği bu görüşün en sahih görüş olduğunu, âyetlerin bağlamının bunu desteklediğini belirtir.[74]

Kur'ân'da, Hz. Îsâ'nın kıyamet günü Cenâb-ı Hak tarafından hesaba çekileceği bir hesap günü sahnesinden bahsedilir. Burada sergilenen delillerle, Hıristiyanların Hz. Îsâ'ya yükledikleri ilâhlık iddiası, onun kendi ağzından bir kez daha reddedilir. *"Allah 'Ey Meryem oğlu Îsâ! İnsanlara sen mi Allah'ın dışında beni ve annemi birer tanrı kabul edin.' dedin? buyurduğu zaman o şu cevabı verir: 'Hâşâ! Seni tenzih ederim. Hakkım olmayan şeyi söylemek bana yakışmaz.'"*[75] Bu âyetlerde ayrıca bir beşer olarak Hz. Îsâ'nın bilgisinin Allah'ın bilgisi karşısındaki sınırları da vurgulanmıştır. Hz. Îsâ sadece onların arasında olduğu sürece ne yaptıklarını bilebilir. Onların arasından ayrıldığında onların yaptıklarını bilemeyecektir. Ayrıca Yüce Allah onun içinde olanı bilebilirken, o bir beşer olarak O'nda olanı bilemez. Ve o şöyle der: *"Hem ben söyleseydim şüphesiz sen onu bilirdin. Sen benim içimdekini bilirsin, ama ben senin zâtında olanı bilmem. Gizlilikleri tam olarak bilen yalnız sensin! Ben onlara ancak senin bana emrettiklerini söyledim; 'Benim de Rabbim sizin de Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin.' dedim. İçlerinde bulunduğum sürece onların yaptıklarına tanık idim. Fakat sen beni vefat ettirdikten sonra onların hâlini bilip gören sadece sensin. Sen her şeye şahitsin."*[76] Hz. Îsâ sözlerini Allah Teâlâ'nın eşsiz kudretini vurgulayarak bitirir. Allah, O'na karşı suç işleyen kullarını hesap gününde isterse cezalandırır isterse onları bağışlar ve buna kimse karışamaz, engel olamaz: *"Şayet onlara azap edersen, şüphesiz onlar senin kullarındır. Eğer onları affedersen, hiç kuşku yok sen hem izzet hem hikmet sahibisin."*[77] Bu ifadeler yine Hz. Îsâ'nın Allah'ın kulu olduğuna işaret eder. Nitekim o da bir kul olarak bu hesaba müdahale edemez.

Kur'ân-ı Kerîm'de *Meryem oğlu Îsâ* veya *Îsâ Mesîh* adlarıyla anılan Hz. Îsâ, *ûlû'l-'azm* peygamberlerden biridir. Hz. Meryem'den mûcizevî olarak babasız doğmuştur. Allah'ın mukaddes kıldığı bir ruh (*rûhullah*) ve Allah'ın kelimesidir (*kelimetün minellah*). Kendisine İncil vahyedilmiş ve o Cebrâil (Rûhulkudüs) ile desteklenmiştir. İsrâiloğullarına gönderilmiş ve Hz. Mûsâ'ya inen Tevrat'ın takipçisi ve uygulayıcısı olmuştur. Kur'ân'da Hz. Îsâ'nın beşikte konuşması, kendisine ve havârilerine gökten sofra indirilmesi, doğuştan körleri ve cüzzamlıları iyileştirmesi,

---

73 Nisâ 4/159: Taberî, VII, 664.

74 Nisâ 4/159: Buhârî, "Büyû'", 102; "Enbiyâ", 49; Müslim, "Îmân", 242; İbn Kesîr, IV, 344-346.

75 Mâide 5/116-117.

76 Mâide 5/116-117: Taberî, IX, 133.

77 Mâide 5/118: Taberî, IX, 139..

çamurdan yaptığı kuşun canlanması ve ölüleri diriltmesi gibi çeşitli mûcizelerinden söz edilir. Hz. Îsâ'nın hayatının sonu da mûcizevîdir. Kendisini öldürmek isteyenlere fırsat verilmemiş ve o, gökyüzüne çekilmiştir ki buna *ref'* denilmektedir. [78]

Tevhid inancını ve Tevrat'a uymayı emreden Hz. Îsâ'ya rağmen, onun ardından gelen insanlar şirke ve aşırılığa düşmüşlerdir. Hz. Îsâ'yı tanrının oğlu olarak görmüşler ve kendisine ulûhiyet nispet etmişlerdir. Tevhidden ayrılıp teslis inancına sapmışlardır. Hıristiyanlık'taki teslis inancı Hz. Îsâ'dan sonra ortaya çıkmış bir sapmadır. Kur'ân bunların hepsini reddeder. Hz. Îsâ'ya tâbi olduklarını söyleyenleri de doğruyu söylemeye (*hak*) çağırır. Hz. Îsâ'nın ikram görmüş bir kul ve mûcizeler verilmiş bir peygamber olmasından ötesinin yanlışlığını vurgular.

78 Âl-i İmrân 3/49; Mâide 5/110.

ASHÂB-I
KARYE

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا اَصْحَابَ الْقَرْيَةِۢ اِذْ جَٓاءَهَا الْمُرْسَلُونَۚ ﴿١٣﴾

"Onlara mâlûm şehir halkını örnek göster.
Oraya elçiler gelmişti."
(Yâsîn 36/13)

اِذْ اَرْسَلْنَٓا اِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُٓوا اِنَّٓا اِلَيْكُمْ
مُرْسَلُونَ ﴿١٤﴾ قَالُوا مَٓا اَنْتُمْ اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَاۙ وَمَٓا اَنْزَلَ الرَّحْمٰنُ مِنْ شَيْءٍۙ اِنْ
اَنْتُمْ اِلَّا تَكْذِبُونَ ﴿١٥﴾ قَالُوا رَبُّنَا يَعْلَمُ اِنَّٓا اِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُونَ ﴿١٦﴾ وَمَا عَلَيْنَٓا
اِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٧﴾

"Biz kendilerine iki kişi göndermiştik ama ikisini de yalancılıkla itham ettiler. Bunun üzerine bir üçüncüyle destekledik. Onlar 'Biz size gönderilmiş elçileriz.' dediler. Diğerleri ise şöyle karşılık verdiler: 'Siz de ancak bizler gibi insanlarsınız. Hem Rahmân (olan Allah) herhangi bir şey indirmiş değil, siz sadece yalan söylüyorsunuz!' 'Rabbimiz biliyor ki' dediler, 'Biz gerçekten size gönderilmiş elçileriz. Bize düşen, açıkça tebliğ etmekten ibarettir.'"

(Yâsîn 36/14-17)

قَالُٓوا اِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْۚ لَئِنْ لَمْ تَنْتَهُوا لَنَرْجُمَنَّكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُمْ مِنَّا عَذَابٌ اَلِيمٌ
﴿١٨﴾ قَالُوا طَٓائِرُكُمْ مَعَكُمْۜ اَئِنْ ذُكِّرْتُمْۜ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ مُسْرِفُونَ ﴿١٩﴾

"(İnkârcılar) şu karşılığı verdiler: 'Doğrusu sizin yüzünüzden üzerimize uğursuzluk geldi. Eğer vazgeçmezseniz, biliniz ki sizi taşlayacağız ve tarafımızdan size acı veren bir işkence yapılacaktır.' Onlar da dediler ki: 'Uğursuzluğunuz kendinizdendir. Size öğüt verildi diye öyle mi? Hayır! Siz sınırı aşmış bir topluluksunuz.'"

(Yâsîn 36/18-19)

وَجَٓاءَ مِنْ اَقْصَا الْمَد۪ينَةِ رَجُلٌ يَسْعٰى قَالَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَل۪ينَۙ ﴿٢٠﴾
اِتَّبِعُوا مَنْ لَا يَسْـَٔلُكُمْ اَجْراً وَهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٢١﴾ وَمَا لِيَ لَٓا اَعْبُدُ الَّذ۪ي
فَطَرَن۪ي وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٢﴾ ءَاَتَّخِذُ مِنْ دُونِه۪ٓ اٰلِهَةً اِنْ يُرِدْنِ الرَّحْمٰنُ بِضُرٍّ لَا
تُغْنِ عَنّ۪ي شَفَاعَتُهُمْ شَيْـٔاً وَلَا يُنْقِذُونِۚ ﴿٢٣﴾ اِنّ۪ٓي اِذاً لَف۪ي ضَلَالٍ مُب۪ينٍ ﴿٢٤﴾
اِنّ۪ٓي اٰمَنْتُ بِرَبِّكُمْ فَاسْمَعُونِۜ ﴿٢٥﴾

"O sırada şehrin öbür ucundan bir adam koşarak geldi, şöyle dedi: 'Ey kavmim! Bu elçilere uyun. Sizden bir ücret istemeyen o kimselere tâbi olun, onlar doğru yoldadırlar. Hem ne diye beni yaratan ve sizin de dönüp kendisine varacağınız Allah'a kulluk etmeyeyim ki? Hiç O'ndan başka tanrılar edinir miyim? Eğer Rahmân bana bir zarar vermek isterse onların şefaati bana hiçbir yarar sağlamaz ve onlar beni kurtaramazlar. İşte o takdirde (başka bir tanrı edinirsem) ben apaçık bir sapkınlık içine düşmüş olurum. İşte ben Rabbinize iman etmiş bulunuyorum, bana kulak verin.'"

(Yâsîn 36/20-25)

قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَۜ قَالَ يَا لَيْتَ قَوْم۪ي يَعْلَمُونَۙ ﴿٢٦﴾ بِمَا غَفَرَ ل۪ي رَبّ۪ي وَجَعَلَن۪ي
مِنَ الْمُكْرَم۪ينَ ﴿٢٧﴾

"Ona, 'Cennete gir!' denildi. 'Rabbimin beni bağışladığını ve güzel biçimde ağırlananlardan eylediğini keşke kavmim bilseydi!' dedi."

(Yâsîn 36/26-27)

وَمَٓا اَنْزَلْنَا عَلٰى قَوْمِهٖ مِنْ بَعْدِهٖ مِنْ جُنْدٍ مِنَ السَّمَٓاءِ وَمَا كُنَّا مُنْزِلٖينَ ﴿٢٨﴾
اِنْ كَانَتْ اِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَاِذَا هُمْ خَامِدُونَ ﴿٢٩﴾

"Ondan sonra onun kavmi üzerine gökten bir ordu indirmedik, indirmeyiz de. (Cezaları) korkunç bir sesten ibaretti, sönüp gidiverdiler."

(Yâsîn 36/28-29)

يَا حَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِۚ مَا يَأْتٖيهِمْ مِنْ رَسُولٍ اِلَّا كَانُوا بِهٖ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٣٠﴾ اَلَمْ
يَرَوْا كَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ اَنَّهُمْ اِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿٣١﴾ وَاِنْ كُلٌّ
لَمَّا جَمٖيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿٣٢﴾

"O kullara yazıklar olsun! Kendilerine bir peygamber gelmeye görsün, onu mutlaka alaya alırlardı. Kendilerinden önce nice nesilleri helâk ettiğimizi ve onların artık kendilerine dönüp gelmediğini görmezler mi! Elbette onların hepsi toplanıp huzurumuza getirilecek."

(Yâsîn 36/30-32)

Konunun Kavramsal Bağlamı

Ashâb-ı Karye kıssası Kur'ân-ı Kerîm'de bir kez geçer. Bu kıssa başlangıç ve sonuç kısımları ile birlikte Yâsîn sûresinin 13-29. âyetleri arasında yer alır. Kıssada Yüce Allah'ın, halkı putlara tapan bir şehre iki elçi gönderdiği, ancak elçilerin şehir halkı tarafından reddedildiği anlatılır. Daha sonra şehrin uzak bir köşesinden elçileri destekleyen birisi çıkagelir. Bu şehir halkı inkârları nedeniyle sonunda helâk edilir. Böylece Hz. Peygamber ve onu kabul etmeyen Mekke'deki Kureyş'in durumu, Ashâb-ı Karye kıssası ile bir nevi örneklendirilir.

Ashâb-ı Karye terkibindeki *karye* kelimesi "köy, kasaba ve şehir gibi insanların bir arada yaşadıkları yerleşim merkezi" anlamındadır.[1] Kur'ân'da tekil ve çoğul şekilleriyle 56 yerde geçer. Bazı âyetlerde Mekke[2] ve Kudüs[3] gibi şehirler için de kullanılmıştır. Çoğu âyette ise bu kelime ile hangi şehrin kastedildiği belirtilmemiştir. Ashâb-ı Karye kıssasında da bu kelime ile kastedilen yerin neresi olduğu belli değildir. Bu çerçevede Yâsîn sûresinde geçen Ashâb-ı Karye, Allah Teâlâ tarafından gönderilen elçilerin muhatap kitlesi olan, elçilere inanmayıp helâk edilmiş olan insanlar topluluğunu ifade eder. Ancak tefsir kaynaklarında, kıssada söz konusu edilen yerleşim yerinin (*karye*) Antakya olduğu rivayetlerine yer verilmiştir.[4] Buraya gönderilen elçiler (*mürselûn*) ise tâbiûn müfessirlerinden Katâde'ye (ö. 117/735) göre Hz. Îsâ tarafından tebliğ için Antakya'ya gönderilen kişilerdir. Hz. Îsâ önce iki elçi göndermiş, onlar yalanlanınca destek olarak üçüncü bir elçi göndermiştir.[5] İbn Abbas, Kâ'b el-Ahbâr (ö. 32/652-53) ve Vehb b. Münebbih'e (ö. 114/732) göre ise söz konusu şehir yine Antakya olmakla birlikte, oraya gönderilenler Sâdık, Sadûk ve Şelûm adlı üç peygamberdir.[6] Kıssada şehrin uzak bölgesinden

1 İbn Fâris, V, 78.
2 En'âm 6/92; Zuhruf 43/31; Muhammed 47/13.
3 Bakara 2/58; A'râf 7/161.
4 Yâsîn 36/13-14: Taberî, XIX, 413; İbn Kesîr, XI, 351-352.
5 Yâsîn 36/13-14: Taberî, XIX, 413; İbn Kesîr, XI, 352.
6 Yâsîn 36/13-14: Taberî, XIX, 414; İbn Kesîr, XI, 351.

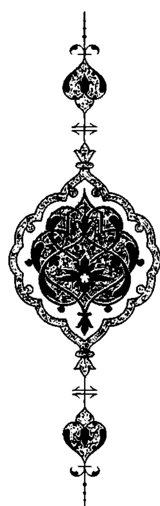
koşarak geldiği belirtilen kişinin (*racul*) adı ise İbn Abbas'tan (ö. 68/687-88) nakledilen bilgiye göre Habîb b. Mürâ,[7] diğer adıyla Habîb en-Neccâr'dır.[8]

Ashâb-ı Karye kıssası, her ne kadar belirli bir tarihî sahneyi anlatıyor gibi gözükse de aslında bütün olarak peygamberler tarihinin ve özelde de Hz. Peygamber'in Mekke dönemindeki risâlet sürecinde yaşananların bir resmini sunmaktadır. Yüce Allah, insanlara olan merhametinin bir sonucu olarak, onlara hakikati anlatacak ve uyaracak elçiler (*mürselûn*) göndermiştir. Ancak insanlar, elçilerin kendileri gibi birer insan (*beşer*) olduğunu söylemiş, onları inkâr etmişler ve yalan söylemekle suçlamışlardır. Buna karşılık elçiler, kendilerinin ilâhî hakikatleri duyurmaktan başka bir sorumluluklarının olmadığını söylemişlerdir. Buna rağmen taşlanma, işkence görme gibi tehditlere maruz kalmışlardır. Ancak bu tehditler ve fiilî eziyetler karşısında onlar, her zaman sabrı tercih etmişlerdir. Onlara ilk inananlarsa o şehrin dışlanmış ve ezilmiş kişileri arasından çıkmıştır. İnkârcıların eziyetine ilk maruz kalmış olanlar da bu insanlar olmuşlardır. Kimileri de şehit edilmiştir.

Kur'ân, Ashâb-ı Karye kıssasını diğer kıssalarda da olduğu gibi risâlet, tevhid, âhiret, iman, inkâr, alay, tehdit, helâk gibi konu ve kavramlar çerçevesinde ele almaktadır.

7 Yâsîn 36/20: Taberî, XIX, 419-421; İbn Kesîr, XI, 352.
8 Yâsîn 36/20: İbn Ebî Hâtim, X, 3192; İbn Kesîr, XI, 352.

ELÇİLERİ ALAYA ALAN ŞIMARIK BİR ŞEHİR HALKI

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا اَصْحَابَ الْقَرْيَةِۢ اِذْ جَٓاءَهَا الْمُرْسَلُونَۚ ﴿١٣﴾ اِذْ اَرْسَلْنَٓا اِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ
فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُٓوا اِنَّٓا اِلَيْكُمْ مُرْسَلُونَ ﴿١٤﴾ قَالُوا مَٓا اَنْتُمْ اِلَّا بَشَرٌ
مِثْلُنَاۙ وَمَٓا اَنْزَلَ الرَّحْمٰنُ مِنْ شَيْءٍۙ اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا تَكْذِبُونَ ﴿١٥﴾

"Onlara mâlûm şehir halkını örnek göster. Oraya elçiler gelmişti. Biz kendilerine iki kişi göndermiştik ama ikisini de yalancılıkla itham ettiler. Bunun üzerine bir üçüncüyle destekledik. Onlar 'Biz size gönderilmiş elçileriz.' dediler. Diğerleri ise şöyle karşılık verdiler: 'Siz de ancak bizler gibi insanlarsınız. Hem Rahmân (olan Allah) herhangi bir şey indirmiş değil, siz sadece yalan söylüyorsunuz!'"

(Yâsîn 36/13-15)

Yüce Allah'ın insanlara uyarıcı ve müjdeci olmak üzere gönderdiği elçilere karşı gelenlerin görünürdeki gerekçesi, o elçilerin birer insan olmalarıdır. Bu bağlamda Hz. Nûh'a,[1] Hz. Sâlih'e,[2] Hz. Şuayb'a,[3] Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn'a,[4] Hz. Muhammed'e

---

1 Hûd 11/27; Mü'minûn 23/24.

2 Şuarâ 26/154; Kamer 54/24.

3 Şuarâ 26/186.

4 Mü'minûn 23/47.

(sas),[5] kısacası bütün peygamberlere[6] insan oldukları bahanesiyle karşı çıkılmıştır: *"Kendilerine kurtuluş rehberi (vahiy) geldiğinde insanların inanmalarını, ancak 'Allah, peygamber olarak bir beşeri mi gönderdi?' şeklindeki itirazları engellemiştir."*[7] Bu tepki karşısında bütün peygamberler gibi[8] Hz. Muhammed'in (sas) de cevabı aynı olmuştur: *"De ki: 'Ben, yalnızca sizin gibi bir insanım. Şu var ki bana, ilâhınızın tek bir ilâh olduğu vahyolunuyor…'"*[9] İşte, Ashâb-ı Karye kıssasında bahsi geçen şehir halkı da kendilerine gönderilen elçilere aynı tepkiyi vermiştir. Bu da kıssanın ana temalarından birini oluşturmaktadır. Kıssada yer alan sahneler, tam da Mekke Müşriklerinin yaptıklarıyla örtüşmektedir.

Yâsîn sûresinin 1-12. âyetlerinde ilk önce Peygamberimizin, Cenâb-ı Hak tarafından gönderilen dosdoğru yolun temsilcilerinden biri olduğu belirtilir. Sonra, onu kabul etmeyen Müşriklerin inatçılıkları dile getirilir. İlâhî uyarının sadece öğüde kulak verenlere ve Yüce Allah'tan saygıyla korkanlara tesir edeceği vurgulanır. Yapılan her işin Allah Teâlâ tarafından kayda geçirildiği ifadesiyle bu kısım sona erer. Ardından, Hz. Peygamber (sas) ve onun muhataplarının durumu, Ashâb-ı Karye kıssası ile örneklendirilir.[10] Kıssanın ana teması şöyledir: Yüce Allah, ismi zikredilmeyen bir şehre iki elçi göndermiştir. Şehir halkının elçilere karşı çıkmasının ardından Cenâb-ı Hak üçüncü bir elçi göndermiştir. Elçilere, *"Siz de ancak bizler gibi insanlarsınız."*[11] şeklinde tavır konulmuş, onlar da *"Rabbimiz biliyor ki, biz gerçekten size gönderilmiş elçileriz. Bize düşen, açıkça tebliğden ibarettir."* diyerek karşılık vermişlerdir. Şehir halkı ise elçilere *"Sizin yüzünüzden üzerimize uğursuzluk geldi."* diyerek, yaptıklarına bir son vermemeleri durumunda kendilerini taşlayarak işkence etmekle tehdit etmişlerdir. Bu sırada şehrin öbür ucundan bir adam koşarak gelmiş ve elçilere destek vermiştir. Bu adam, Yüce Allah'a kulluk etmenin gerektiğini söylemiştir. Sıkıntılar karşısında insanı koruma ve kurtarma gücüne sahip olmayan bâtıl ilâhlara kulluk etmenin anlamsızlığını dile getirmiştir. Bu kişi konuşmasının sonunda Allah Teâlâ'ya iman ettiğini de açıkça söylemiştir. Kıssada belirtilmese de bu beyanının ardından öldürüldüğü anlaşılan o adama *"Cennete gir!"* denilmiştir. Kıssanın sahneleri, o adamın *"Keşke kavmim, Rabbimin beni bağışladığını ve beni saygın kişiler arasına kattığını bilseydi."* sözüyle tamamlanmıştır. Bu sahnelerin ardından o şehrin

5 En'âm 6/91; Enbiyâ 21/3; Müddessir 74/25.
6 İbrâhîm 14/10; İsrâ 17/94; Mü'minûn 23/33; Tegābün 64/6.
7 İsrâ 17/94.
8 İbrâhîm 14/11.
9 Kehf 18/110; Fussılet 41/6.
10 Yâsîn 36/13-29.
11 Yâsîn 36/15: Taberî, XIX, 415.

helâk edildiği belirtilmiştir. Ardından *"O kullara yazıklar olsun! Kendilerine bir peygamber gelmeye görsün, onu mutlaka alaya alırlardı."* hatırlatması yapılmıştır. Son olarak da bu ve benzeri kıssaların sunuluş amacı özetlenir mahiyette, *"Kendilerinden önce nice nesilleri helâk ettiğimizi görmüyorlar mı?"* denilerek âyetlerin muhatabı olan Müşrikler düşünmeye davet edilmiştir.[12] Herkesin hesap vermek üzere Yüce Allah'ın huzurunda toplanacağı vurgusuyla da kıssa sonlandırılmıştır.

Şehir halkı, kendilerine gönderilen elçileri reddetmekle kalmamıştır. Aynı zamanda Rahmân olan Allah'ın herhangi bir şey indirmediğini ve elçilerin yalan söylediklerini iddia etmişlerdir. Kur'ân-ı Kerîm, aynı tavrın diğer peygamberlere[13] ve bizzat Resûl-i Ekrem'e (sas) karşı da sergilendiğini haber vermektedir: *"Şimdi bunlar da kendilerine aralarından bir uyarıcı gelmesine şaşıyorlar ve bu inkârcılar şöyle diyorlar: 'Bu adam bir sihirbazdır, tam bir yalancıdır. Tanrıları tek tanrıya mı indiriyor? Bu gerçekten şaşılacak bir şey!'"*[14] Âyette kastedilenler, Peygamberimizin tebliği karşısında tıpkı öncekilerin gösterdiği tavrı gösteren Kureyş Müşrikleridir.[15]

Halkın tepkisi karşısında elçiler sükûnetlerini korumuşlardır. Yüce Allah'ın şehre gönderdiği üç uyarıcı elçinin sıradan insanlar değil, melek olması gerektiğini söyleyenlere[16] karşı onlar, *"Rabbimiz biliyor ki, biz gerçekten size gönderilmiş elçileriz. Bize düşen, açıkça tebliğden ibarettir."*[17] demişlerdir. Fakat şehir halkının tepkisi öfkeye dönüşmüş, elçilerin kendilerine uğursuzluk getirdiğini dile getirerek onları şöyle tehdit etmişlerdir: *"… Eğer vazgeçmezseniz, biliniz ki sizi taşlayacağız ve tarafımızdan size acı veren bir işkence yapılacaktır."*[18] Buna karşılık elçilerin cevabı sadece *"… Size öğüt verildi diye öyle mi? Hayır! Siz sınırı aşmış bir topluluksunuz."*[19] şeklinde olmuş, muhataplarının *"haddini aşmış bir toplum"*[20] olduğunu kendilerine hatırlatmakla yetinmişlerdir.

Şehir halkı ciddi bir temele dayanmak yerine elçilerine "alay etmeyi" tercih etmiştir. İşte bu nedenle, onların âkıbeti güçlü bir ses ile helâk edilmeleri ve sönüp gitmeleri olmuştur. Böylece onlar kendilerine yazık etmişlerdir: *"O kullara yazıklar*

12 Yâsîn 36/31: Taberî, XIX, 430.
13 Mü'min 40/24; Kamer 54/25.
14 Sâd 38/4-5.
15 Sâd 38/4-5: Taberî, XX, 17.
16 Yâsîn 36/15: Taberî, XIX, 415.
17 Yâsîn 36/16-17.
18 Yâsîn 36/18: Taberî, XIX, 416.
19 Yâsîn 36/19.
20 Yâsîn 36/19.

olsun! Kendilerine bir peygamber gelmeye görsün, onu mutlaka alaya alırlardı."[21] Kur'ân-ı Kerîm'in beyanından anlıyoruz ki, Hz. Muhammed'le (sas) ve ona inananlarla da hep alay edilmiştir: *"Onlar ne zaman seni görseler, 'Bu mu Allah'ın resûl olarak gönderdiği adam!' diyerek mutlaka seninle alay ederler."*[22] *"Allah'ın yanında başka bir tanrı daha edinen o alaycılara karşı biz senin yanındayız. Onlar ileride anlayacaklar!"*[23] *"Münafıklar iman edenlerle karşılaştıklarında 'İnandık.' derler. Şeytanlarıyla başbaşa kaldıklarında ise, 'Biz sizinleyiz. Biz yalnızca alay etmekteyiz.' derler."*[24]

HER ELÇİNİN DESTEKÇİLERİ OLMUŞTUR

وَجَٓاءَ مِنْ اَقْصَا الْمَدٖينَةِ رَجُلٌ يَسْعٰى قَالَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلٖينَ ﴿٢٠﴾ اِتَّبِعُوا مَنْ لَا
يَسْـَٔلُكُمْ اَجْرًا وَهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٢١﴾ وَمَا لِيَ لَٓا اَعْبُدُ الَّذٖى فَطَرَنٖى وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٢﴾

"O sırada şehrin öbür ucundan bir adam koşarak geldi, şöyle dedi: 'Ey kavmim! Bu elçilere uyun. Sizden bir ücret istemeyen o kimselere tâbi olun, onlar doğru yoldadırlar. Hem ne diye beni yaratan ve sizin de dönüp kendisine varacağınız Allah'a kulluk etmeyeyim ki?'"

(Yâsîn 36/20-22)

Ashâb-ı Karye kıssasının neredeyse yarısında şehrin uzak bölgesinden koşup gelen inanmış bir adamı görmekteyiz. Bu kişinin en önemli vasfı, kimsenin inanmadığı bir ortamda cesur bir tavır göstererek elçilere desteğini açıklamasıdır. Ayrıca bu kişi kavminin inkârını eleştirerek onları doğru yola davet etmiştir. Yüce Allah'a kul olmanın gerekliliğini ve bâtıl tanrıları ilâh edinmenin anlamsızlığını aklî gerekçelere dayandırarak halka şöyle seslenmiştir: *"Hem ne diye beni yaratan ve sizin de dönüp kendisine varacağınız Allah'a kulluk etmeyeyim ki? Hiç O'ndan başka tanrılar edinir miyim! Eğer Rahmân (olan Allah) bana bir zarar vermek isterse onların şefaati bana hiçbir yarar sağlamaz ve onlar beni kurtaramazlar. İşte o takdirde (başka bir*

21 Yâsîn 36/30.
22 Furkān 25/41.
23 Hicr 15/95.
24 Bakara 2/14.

tanrı edinirsem) ben apaçık bir sapkınlık içine düşmüş olurum. İşte ben Rabbinize iman etmiş bulunuyorum, bana kulak verin."[25]

Ölümü göze alarak elçilere destek veren bu adam, tarih boyunca Allah Teâlâ'nın elçilerine zor zamanlarda yardım edip arka çıkmış insanları akla getirmektedir. Bu insanlar, elçilerin davet ettiği hakikati savunanları temsil ederler. Bu durumun bir örneğini Hz. Mûsâ kıssasında da görmekteyiz. Hz. Mûsâ'yı öldürmeye kalkışan Firavun karşısında, o ana kadar imanını gizli tutmuş, Firavun'un ailesinden bir adam hemen ileri atılarak şöyle demiştir: *"… Adamı, 'Rabbim Allah'tır.' dediği için öldürecek misiniz?..."* [26] Ashâb-ı Karye kıssasında yer alan bu kişi, Hz. Peygamber'in risâletinin özellikle ilk yıllarında, her türlü sıkıntıyı göze alarak iman etmiş ve imanında sebat etmiş sahâbeyi de temsil etmektedir.

İnkâr eden şehir halkı ise elçilere karşı çıkmaları ve iman eden kişiyi şehit etmeleri üzerine Yüce Allah'ın gazabına uğramışlar ve helâk edilmişlerdir. Bu durum, inkârcı birçok toplumun da hazin sonu olmuştur. Cenâb-ı Hakk'ın bir toplumu helâk etmesi için gökten bir ordu indirmesine gerek yoktur. Güçlü bir ses, bir gürültü, bir rüzgâr, şiddetli yağmur vs. onların yeryüzünden silinip gitmeleri için yeterli olmuştur. Onların bu durumunun sebebi ise bizzat kendileridir. Çünkü tüm inkârcı toplumlarda olduğu gibi, onlar da Yüce Allah'ın elçilerini alaya alıp inatla reddetmişlerdir.

Kur'ân kıssalarının ortak noktası olan risâlet, tevhid, âhiret, iman, inkâr konuları, Ashâb-ı Karye kıssasının da ana konularını oluşturmaktadır. Kıssadaki olayların geçtiği mekân, zaman ve şahıslar, temel mesajın sunumu açısından önem arz etmediği için bunlar belirtilmemiştir. Böylece, tüm zamanlarda karşılaşılabilecek benzer durumlara örneklik teşkil etmesi açısından genel ve evrensel bir sunum tarzı ortaya konmuştur. Öte yandan Allah'ın bütün elçileri, onları inkâr eden muhatapları tarafından alay konusu edilmişlerdir. Onların bu alaycı ve meydan okuyucu tutumlarının neticesi ise çoğu kez toplu helâk ile sonuçlanmıştır. Bu noktada yok olmuş, yeryüzünden silinip gitmiş toplumların geriye bıraktıkları izler, üzerinde düşünülüp ibret alınması gereken birer ilâhî işaret olarak değerlendirilmelidir. Bütün bu anlatılanlardan alınması gereken ders ise helâk edilmiş toplumlar ve onların helâk edilme sebepleri üzerinde düşünmek, benzer âkıbete uğramamak için aynı yanlışları yapmamaktır: *"Kendilerinden önce nice nesilleri helâk ettiğimizi ve*

25 Yâsîn 36/22-25: Taberî, XIX, 413-421; İbn Kesîr, XI, 352-358.

26 Mü'min 40/28: Taberî, XX, 311 vd.

onların artık kendilerine dönüp gelmediğini görmezler mi?"[27] Kıssanın muhatapla-ra verdiği diğer bir ders de şudur: Her koşulda, hak ve hakikati desteklemek, Allah yolunda mağdur ve mazlumlara arka çıkmak, Yüce Allah'ın samimi ve erdem sahibi kullarının bir görevidir. Allah'ın bu kulları, sonunda yaptıklarıyla ebedî kurtuluşa ereceklerdir.

27 Yâsîn 36/31.

ASHÂB-I KEHF

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اَمْ حَسِبْتَ اَنَّ اَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّق۪يمِ كَانُوا مِنْ اٰيَاتِنَا عَجَبًا ﴿٩﴾

"Yoksa sen, bizim âyetlerimizden olan Ashâb-ı Kehf
ve Rakīmi mi şaşırtıcı buldun?"

(Kehf 18/9)

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَاَهُمْ بِالْحَقِّۜ اِنَّهُمْ فِتْيَةٌ
اٰمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَزِدْنَاهُمْ هُدًىۗ ﴿١٣﴾

“Biz sana onların başından geçenleri gerçeğe uygun olarak anlatıyoruz. Hakikaten onlar Rablerine inanmış gençlerdi; biz de onların doğru yolda yürüyüşlerine katkıda bulunduk.”

(Kehf 18/13)

وَرَبَطْنَا عَلٰى قُلُوبِهِمْ اِذْ قَامُوا فَقَالُوا رَبُّنَا رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ لَنْ نَدْعُوَا
مِنْ دُونِه۪ٓ اِلٰهاً لَقَدْ قُلْنَٓا اِذاً شَطَطاً ﴿١٤﴾ هٰٓؤُلَٓاءِ قَوْمُنَا اتَّخَذُوا مِنْ دُونِه۪ٓ اٰلِهَةًۜ
لَوْلَا يَأْتُونَ عَلَيْهِمْ بِسُلْطَانٍ بَيِّنٍۜ فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِباًۜ ﴿١٥﴾

“(Haksızların karşısında) ayağa kalkıp şöyle derken onların yüreklerini güçlendirdik: ‘Bizim Rabbimiz, göklerin ve yerin Rabbidir; O’ndan başkasına asla tanrı deyip yakarmayız. Yoksa kesinlikle yanlış bir şey dillendirmiş oluruz. Şu bizim kavmimiz Allah’tan başka tanrılar edindiler. Onların tanrı olduğuna dair açık bir delil getirseler ya! Allah hakkında yalan uydurandan daha zalim kim olabilir!’”

(Kehf 18/14-15)

اِذْ اَوَى الْفِتْيَةُ اِلَى الْكَهْفِ فَقَالُوا رَبَّنَٓا اٰتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً
وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ اَمْرِنَا رَشَداً ﴿١٠﴾

“O gençler mağaraya sığınmışlar ve
‘Rabbimiz! Bize katından rahmet gönder ve bize içinde
bulunduğumuz durumdan bir çıkış yolu göster!’ demişlerdi.”

(Kehf 18/10)

فَضَرَبْنَا عَلٰٓى اٰذَانِهِمْ فِى الْكَهْفِ سِن۪ينَ عَدَداًۙ ﴿١١﴾

"Bunun üzerine biz de onları o mağarada
yıllarca derin bir uykuya daldırdık."

(Kehf 18/11)

وَلَبِثُوا ف۪ى كَهْفِهِمْ ثَلٰثَ مِائَةٍ سِن۪ينَ وَازْدَادُوا تِسْعاً ﴿٢٥﴾

"Onlar mağaralarında üç yüzyıl kaldılar,
buna dokuz yıl da ilâve ettiler."

(Kehf 18/25)

وَتَرَى الشَّمْسَ اِذَا طَلَعَتْ تَزَاوَرُ عَنْ كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَم۪ينِ وَاِذَا غَرَبَتْ تَقْرِضُهُمْ ذَاتَ الشِّمَالِ وَهُمْ ف۪ى فَجْوَةٍ مِنْهُۜ ذٰلِكَ مِنْ اٰيَاتِ اللّٰهِۜ مَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِۚ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِياًّ مُرْشِداً ﴿١٧﴾

"(Mağaraya sığındılar. Orada baksan) güneşin, doğduğu zaman mağaralarının sağına vurduğunu, batarken de onlara dokunmadan sol taraftan geçip gittiğini görürsün. Onlar ise mağaranın ortasındalar. İşte bu, Allah'ın âyetlerindendir. Allah kime hidayet ederse işte o doğruyu bulmuştur; kimi de hidayetten mahrum ederse artık onu doğruya yöneltecek bir rehber bulamazsın."

(Kehf 18/17)

وَكَذٰلِكَ بَعَثْنَاهُمْ لِيَتَسَٓاءَلُوا بَيْنَهُمْۜ قَالَ قَٓائِلٌ مِنْهُمْ كَمْ لَبِثْتُمْۜ قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا
اَوْ بَعْضَ يَوْمٍۜ قَالُوا رَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِمَا لَبِثْتُمْۜ فَابْعَثُوٓا اَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هٰذِهٓ
اِلَى الْمَدٖينَةِ فَلْيَنْظُرْ اَيُّهَٓا اَزْكٰى طَعَامًا فَلْيَأْتِكُمْ بِرِزْقٍ مِنْهُ وَلْيَتَلَطَّفْ وَلَا
يُشْعِرَنَّ بِكُمْ اَحَدًا ﴿١٩﴾

“İşte böyle uyuttuğumuz gibi onları uyandırdık da birbirlerine sormaya başladılar; içlerinden biri, ‘Ne kadar kaldınız?’ dedi. (Diğerleri) ‘Bir gün ya da günün bir parçası kadar kaldık.’ dediler ve eklediler, ‘Kaldığınız müddeti Rabbiniz daha iyi bilir. Şimdi siz içinizden birini şu gümüş paranızla şehre gönderin de baksın, hangisinin yiyeceği daha temiz ise size ondan erzak getirsin, ayrıca çok dikkatli davransın da sakın varlığınızı kimseye sezdirmesin.’”

(Kehf 18/19)

وَكَذٰلِكَ اَعْثَرْنَا عَلَيْهِمْ لِيَعْلَمُٓوا اَنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَاَنَّ السَّاعَةَ لَا رَيْبَ فٖيهَاۚ
اِذْ يَتَنَازَعُونَ بَيْنَهُمْ اَمْرَهُمْ فَقَالُوا ابْنُوا عَلَيْهِمْ بُنْيَانًاۜ رَبُّهُمْ اَعْلَمُ بِهِمْۜ قَالَ
الَّذٖينَ غَلَبُوا عَلٰٓى اَمْرِهِمْ لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِمْ مَسْجِدًا ﴿٢١﴾

“Böylece (kıssayı anlatarak insanları) onlardan haberdar ettik ki, Allah’ın vaadinin hak olduğunu ve kıyametin şüphe götürmez olduğunu bilsinler. Bir zaman insanlar aralarında Ashâb-ı Kehf’in durumunu tartışıyorlardı. Dediler ki: ‘Üzerlerine bir bina yapın. Rableri onları daha iyi bilir.’ Onların yöneticileri ise ‘Bizler, kesinlikle onların yanı başına bir mâbed yapacağız.’ dediler.”

(Kehf 18/21)

سَيَقُولُونَ ثَلٰثَةٌ رَابِعُهُمْ كَلْبُهُمْۚ وَيَقُولُونَ خَمْسَةٌ سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ رَجْماً بِالْغَيْبِۚ وَيَقُولُونَ سَبْعَةٌ وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْۜ قُلْ رَبّ۪ٓي اَعْلَمُ بِعِدَّتِهِمْ مَا يَعْلَمُهُمْ اِلَّا قَل۪يلٌۜ فَلَا تُمَارِ ف۪يهِمْ اِلَّا مِرَٓاءً ظَاهِراًۖ وَلَا تَسْتَفْتِ ف۪يهِمْ مِنْهُمْ اَحَداً ﴿٢٢﴾

"(Sonra gelenler) bilmedikleri konuda karanlığa taş atar gibi tahminler yürüterek, 'Onlar üç kişidir, dördüncüleri de köpekleridir.' diyecekler. 'Beş kişidir, altıncıları köpekleridir.' diyecekler. 'Onlar yedi kişidir, sekizincisi köpekleridir.' diyecekler. De ki: 'Onların sayısını Rabbim daha iyi bilir. Onlar hakkında bilgisi olan çok azdır. Artık onlar hakkında gerçeği açıklama dışında tartışmaya girme ve kimseden de onlarla ilgili bilgi isteme!'"

(Kehf 18/22)

وَلَا تَقُولَنَّ لِشَا۪يْءٍ اِنّ۪ي فَاعِلٌ ذٰلِكَ غَداًۙ ﴿٢٣﴾ اِلَّٓا اَنْ يَشَٓاءَ اللّٰهُۘ وَاذْكُرْ رَبَّكَ اِذَا نَس۪يتَ وَقُلْ عَسٰٓى اَنْ يَهْدِيَنِ رَبّ۪ي لِاَقْرَبَ مِنْ هٰذَا رَشَداً ﴿٢٤﴾

"'Allah izin verirse' demeden hiçbir şey için, 'Şu işi yarın yapacağım.' deme! Unuttuğun takdirde Rabbini an ve 'Umarım Rabbim bana, doğruya bundan daha yakın yolu gösterir.' de."

(Kehf 18/23-24)

Konunun Kavramsal Bağlamı

Kur'ân-ı Kerîm'de "Ashâb-ı Kehf" ifadesi, bir grup gence verilen isimdir. Bu gençlerin başından geçen bazı olayların anlatıldığı kıssa, Kehf sûresinin 9-26. âyetlerinde yer almaktadır. Onlar, imanları ile hayatları arasında bir tercih yapmak zorunda kalmış ve imanlarını seçmişlerdir. Âyetlerde kıssanın geçtiği yer ve zaman hakkında bilgi bulunmaz. Ancak bu konu hakkında aktarılan bazı rivayetler vardır.

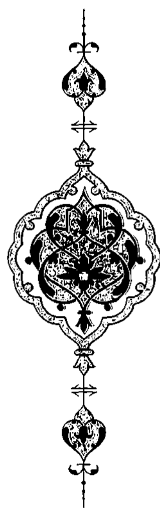
Ashâb-ı Kehf'in Hz. Îsâ'dan önce mi yoksa sonra mı yaşadığı tam olarak bilinmemektedir. Ancak onların, putlara tapan Kral Dakyânûs (Decius) döneminde yaşadığı, ilgili âyetlerin tefsirinde geçmektedir.[1] Kıssanın geçtiği coğrafî mekân ile ilgili olarak da çeşitli rivayetler vardır. Kaynaklarda Efsüs veya Ebsüs (Efes) ve Tarsus gibi şehir isimleri öne çıkmaktadır.[2] İslâm dünyasında da Hıristiyan âleminde de birden fazla noktanın Ashâb-ı Kehf'in yaşadığı yer olarak kabul edilmesi, onların yaşadığı tecrübenin geniş kitlelere mal olduğunu göstermektedir. Fakat âyetteki tasvirlerden onun kuzey, kuzeybatı yönüne baktığı anlaşılmaktadır. Çünkü âyette sabah güneşinin mağaranın sağ tarafından doğduğu ve batarken de sol tarafından teğet geçtiği ifade edilmektedir.[3]

Ashâb-ı Kehf tamlaması "ashâb" ve "kehf" kelimelerinden oluşmaktadır. *Ashâb*, arkadaş anlamındaki "sâhib" kelimesinin çoğuludur ve "arkadaşlar, dostlar" demektir.[4] *Kehf* ise dağda bulunan geniş mağara anlamındadır.[5] Buna göre *Ashâb-ı Kehf* tamlaması "mağara dostları, arkadaşları" anlamına gelmektedir.

Kur'ân, Ashâb-ı Kehf kıssasını *tevhid, şirk, iman, küfür, âyet* (mûcize), *dua, ba's* (yeniden diriliş), *âhiret, nisyân* (unutmak), *zikir* (anmak), *rüşd/reşâd* (doğru yolu bulmak) gibi konu ve kavramlar çerçevesinde anlatmaktadır.

---

1 Kehf 18/10: Taberî, XV, 163; İbn Kesîr, IX, 110; Zemahşerî, III, 574.
2 Kehf 18/22: Zemahşerî, III, 575; İbn Âşûr, XV, 261-264.
3 Kehf 18/17: İbn Kesîr, IX, 113.
4 Halîl b. Ahmed, II, 379.
5 Ezherî, VI, 28.

Ashâb-ı Kehf kıssasını içeren Kehf sûresi, Müşrikler tarafından Peygamberimize sorulan sorulara cevap olarak indirilmiştir. Müşrikler, yaptıkları zulüm ve işkencelere karşın Müslümanların giderek çoğalması karşısında endişelenmiş ve çaresiz kalmışlardı. Bu çaresizlikle Medine'deki Yahudilere başvuruyorlardı. Bunun amacı, Resûlullah'ın (sas) peygamberliğini sorgulamaktı. Nadr b. Hâris ve Ukbe b. Ebî Muayt'ı Yahudilere göndermişler, Hz. Peygamber'in daveti ve bazı sözleri hakkında Yahudi âlimlere bilgi vermişlerdi. Yahudi âlimler onlara, geçmiş zamanlarda mağaraya sığınmış gençleri, yeryüzünün doğusunu ve batısını dolaşmış adamı ve ruhun ne olduğunu Resûlullah'a sormalarını söylemişlerdi. Söz konusu soruların ikisine cevap olarak Kehf sûresi indirilmiştir.[1] Ancak rivayete göre, cevap niteliğindeki bu âyetler hemen sorunun ardından değil bir süre sonra nâzil olmuştur. Zira Hz. Peygamber (sas), "Allah izin verirse" demeden, "Yarın size cevap vereceğim." demişti.[2] Bununla birlikte bu rivayeti hem râvileri açısından hem de içeriği bakımından sorunlu bulanlar da vardır.[3] Bu süre sonunda vahyedilen âyetler hem Peygamberimize hem de tüm Müminlere bir uyarı ve bir tavsiye niteliğindedir: *"Allah izin verirse demeden hiçbir şey için 'Şu işi yarın yapacağım.' deme! Unuttuğun takdirde Rabbini an ve 'Umarım Rabbim bana, doğruya bundan daha yakın yolu gösterir.' de!"*[4] Zira bir şeyin meydana gelmesi için sadece insanın iradesi yeterli değildir, Allah'ın da onun olmasını dilemesi gerekir. Bu yol gösterme ve uyarılar sebebiyle gelecekte bir işi yapmaya niyet ederken onu Allah'ın iradesine bağlamak yani "Allah izin verirse" demek gerekir.[5]

---

1 Kehf 18/1: Taberî, XV, 143-144.
2 Kehf 18/23-24: Taberî, XV, 224; İbn Kesîr, IX, 122-123.
3 Elmalılı, V, 3217-3221.
4 Kehf 18/23-24.
5 Kehf 18/23-24: Elmalılı, V, 3242-3243; *Kur'an Yolu*, III, 548.

İNANÇLARI UĞRUNDA FEDAKÂRLIK YAPAN GENÇLERİ ALLAH KORUMUŞTUR

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَاَهُمْ بِالْحَقِّۜ اِنَّهُمْ فِتْيَةٌ اٰمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَزِدْنَاهُمْ هُدًىۗ ﴿١٣﴾

"Biz sana onların başından geçenleri gerçeğe uygun olarak anlatıyoruz. Hakikaten onlar Rablerine inanmış gençlerdi, biz de onların doğru yolda yürüyüşlerine katkıda bulunduk."
(Kehf 18/13)

Kehf sûresine adını veren kıssada bahsi geçen gençler, Rablerine yürekten inanıp güvenen birkaç yiğittir. Onların yaşadığı yerin kralı ise halkını putlara tapmaları için zorlamaktadır. Onun bu baskıları sonunda toplum putperest olmuştur. Rablerine gönülden bağlanmış bu gençlerin ise buna boyun eğmeye hiç niyetleri yoktur. Onlar şöyle demektedirler: *"Bizim Rabbimiz, göklerin ve yerin Rabbidir, O'ndan başkasına asla ilâh deyip yakarmayız. Yoksa kesinlikle yanlış bir şey dillendirmiş oluruz. Şu bizim kavmimiz, Allah'tan başka ilâhlar edindiler. Onların ilâh olduğuna dair açık bir delil getirselerdi ya! Allah hakkında yalan uydurandan daha zalim kim olabilir?!"*[6] Bu cümleler, gençlerin tevhid inancına ne denli içtenlikle ve bilinçle bağlandıklarının göstergesidir.

Gençlerin imanlarına adanmışlıkları, Allah'a ortak koşmayarak krala karşı koymaları, onun ve müşrik halkın öfkesini daha da arttırır, artık delikanlıları ölümle tehdit etmektedirler. Önlerinde ölmek ya da inkâr etmekten başka seçenek kalmayan gençler,[7] imanlarını koruyabilmek için kraldan ve müşrik toplumdan kaçarlar.[8] Şehrin soylu ailelerinden olan bu gençler,[9] sadece yaşadıkları şehri değil, rahatlarını ve geleceklerini de geride bırakmışlardır. Davalarında samimi oldukları için Allah da onların iman ve teslimiyetlerini güçlendirmiş, kalplerine sabır, sebat ve cesaret vermiştir.[10] Yakalanmaları hâlinde öldürüleceklerini veya dinlerini değiştirmeye zorlanacaklarını bildikleri için içlerinden birinin önerisi ile bir mağaraya sığınırlar:[11]

---

6 Kehf 18/14-15: Zemahşerî, III, 569; İbn Âşûr, XV, 272.
7 Kehf 18/10: Taberî, XV, 163-164.
8 Kehf 18/21: Zemahşerî, III, 574; İbn Kesîr, IX, 107.
9 Kehf 18/10: Taberî, XV, 164-165.
10 Kehf 18/13-14: Mâtürîdî, IX, 36; Zemahşerî, III, 569.
11 Kehf 18/16.

"Mademki siz onlardan ve Allah'ın dışında tapmakta oldukları varlıklardan uzaklaştınız, o hâlde mağaraya sığının ki, Rabbiniz size rahmetini yaysın, işinizde sizin için fayda ve kolaylık sağlasın."[12] Artık onlar mağarada imanları ve Rableri ile baş başadırlar. Orada *"Rabbimiz! Bize katından rahmet gönder ve bize içinde bulunduğumuz durumdan bir çıkış yolu göster!"* diyerek içinde bulundukları zor durumdan kendilerini kurtarması için Allah'a dua ederler.[13]

Bu gençler, Yüce Allah tarafından mağarada yıllarca mûcizevî bir şekilde uyutulurlar.[14] Onların mağaradaki uyku hâlleri oldukça ilginçtir: Güneş, doğarken de batarken de onları rahatsız etmez. Zira sabah güneşi, sağ taraftan doğmakta ve batıncaya kadar güneş ışınları mağaranın içine düşmemektedir. Akşam güneşi, çok kısa bir süre mağaranın kapısından içeri vurmakta, fakat onlar mağaranın ortasında oldukları için bundan etkilenmemektedirler.[15] Bu gençler, hiçbir şey yiyip içmemelerine rağmen uzun yıllar yaşamlarını korurlar.[16] Uyku esnasında sağa ve sola dönmeleri sağlanarak çürümekten de korunmuşlardır.[17] Ayrıca Allah Teâlâ, onları dışarıdan gelebilecek müdahalelere karşı da korumuştur. Köpekleri de mağarayı korurcasına mağaranın girişinde ön ayaklarını uzatmış yatmaktaydı. Nitekim mağaranın ağzını bu hâliyle gören, korkudan hemen oradan uzaklaşırdı.[18] Bütün bunlardan, uzun sürecek uykularında gençlerin zarar görmemeleri için gerekli koşulların hazırlanmış olduğu anlaşılmaktadır. İşte bu durum Allah'ın inanan kullarını nasıl koruduğunun açık göstergelerindendir. Onlar, şirk ve zulüm ortamından uzakta tutulmuşlardır. Onlara zulmedenlerin tamamının ortadan kaldırılmasından sonra Cenâb-ı Hak tarafından tekrar uyandırılırlar.[19]

Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan diğer bütün kıssalar gibi Ashâb-ı Kehf kıssası da bir amaca yönelik olarak anlatılmıştır.[20] Yüce Allah, bu gençler gibi hidayeti isteyenlerin ve bu uğurda vatanlarını, mevki ve makamlarını terk edenlerin hidayetlerini arttırır. Çıktıkları bu kutlu yolda onlara yardımcı olur. Peygamberlerin tevhid davetini kabul eden Müminlere, tarihin pek çok döneminde Müşriklerce eziyet edildiği bilinmektedir. Bu bakımdan Ashâb-ı Kehf'in kıssasının vahyedildiği dönem de dikkate

12 Kehf 18/16.
13 Kehf 18/10.
14 Kehf 18/11.
15 Kehf 18/17.
16 Kehf 18/19-20: Râzî, XXI, 103.
17 Kehf 18/18: Mukātil b. Süleyman, II, 584; Taberî, XV, 191.
18 Kehf 18/18: Taberî, XV, 194; İbn Kesîr, IX, 117.
19 Kehf 18/16.
20 Kehf 18/13.

değerdir. Nitekim Kehf sûresi Mekke döneminin sonlarına doğru indirildiği sırada Kureyşli Müşrikler, İslâm davetini engellemek için Hz. Peygamber'e ve Müminlere her türlü zulmü, baskı ve işkenceyi reva görmüşlerdi. İşte Müslümanlar böyle zor bir durumdayken Ashâb-ı Kehf kıssası indirilmiştir. Bu süreci yaşayan Müminlere, her şeye rağmen imanlarında kararlı olup direnmeleri gerektiği, tıpkı Ashâb-ı Kehf'te olduğu gibi[21] Allah'ın kendilerini koruyacağı ve asla yardımsız bırakmayacağı mesajı verilmiştir. Böylece Resûlullah'ın ashâbı teselli edilmiş ve onlara bu baskılar altında bile imanlarını koruyabilecekleri hatırlatılmıştır. İman etmeyerek şirk bataklığında kalmak isteyenler ise dalâlette bırakılır. Ve böylelerine yardım edip yol gösterecek kimse de bulunmaz.[22]

KİŞİNİN BİLMEDİĞİNİ TARTIŞMASI BOŞ BİR İŞTİR

سَيَقُولُونَ ثَلٰثَةٌ رَابِعُهُمْ كَلْبُهُمْۚ وَيَقُولُونَ خَمْسَةٌ سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ رَجْماً بِالْغَيْبِۚ وَيَقُولُونَ
سَبْعَةٌ وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْۜ قُلْ رَبّ۪ٓي اَعْلَمُ بِعِدَّتِهِمْ مَا يَعْلَمُهُمْ اِلَّا قَلٖيلٌۜ فَلَا تُمَارِ فٖيهِمْ اِلَّا مِرَٓاءً
ظَاهِراًۖ وَلَا تَسْتَفْتِ فٖيهِمْ مِنْهُمْ اَحَداً ﴿٢٢﴾

"(Sonra gelenler) bilmedikleri konuda karanlığa taş atar gibi tahminler yürüterek, 'Onlar üç kişidir, dördüncüleri de köpekleridir.' diyecekler. 'Beş kişidir, altıncıları köpekleridir.' diyecekler. 'Onlar yedi kişidir, sekizincisi köpekleridir.' diyecekler. De ki: 'Onların sayısını Rabbim daha iyi bilir. Onlar hakkında bilgisi olan çok azdır. Artık onlar hakkında gerçeği açıklama dışında tartışmaya girme ve kimseden de onlarla ilgili bilgi isteme!'"

(Kehf 18/22)

21 İbn Âşûr, XV, 245.

22 Kehf 18/17-18: Zemahşerî, III, 571.

Ashâb-ı Kehf, mağaraya sığınmalarına sebep olan koşullar tamamen değiştikten sonra uykuya nasıl daldırıldıysa öylece uyandırılır. Böylece Yüce Allah'ın eşsiz kudretinin büyüklüğü bir kez daha gözler önüne serilmiş olur.[23] Uyanan gençler mağarada ne kadar kaldıkları konusunda kendi aralarında konuşmaya başlarlar. Ne olup bittiğini anlayabilmiş değillerdir, her zamanki gibi bir uykuya daldıklarını düşünmektedirler: *"Bir gün ya da günün bir parçası kadar kaldık."* derler. Bu konuda tahminde bulunarak ya da tartışarak bir sonuca varamayacaklarını anlayınca *"Kaldığımız müddeti Rabbimiz daha iyi bilir."*[24] fikrinde karar kılarlar.

Ashâb-ı Kehf'in mağarada 300 veya 309 yıl uyuduğu görüşü daha çok kabul görmüştür.[25] Aslında Kur'ân açısından gençlerin mağarada ne kadar süre uyutulduklarının veya bu gençlerin sayısının ne kadar olduğunun tartışılması gereksizdir. Çünkü gayba ait bu konuları en iyi bilen Allah'tır. Kesinliği bilinmeyen konular hakkında "En iyi Rabbimiz bilir." diyerek bilgiyi Allah'a havale etmek, imanın gereğidir.[26] Gençler de "Birimiz şehre gidelim." diyerek ne kadar kaldıklarını tartışmak yerine, acıkan karınlarını doyurmak üzere harekete geçmişlerdir.[27] Bu yaklaşım, insanların, kendisine faydası olmayacak veya sonuca ulaştırmayacak tartışmaları bırakmalarını, bunun yerine kendilerini ilgilendiren daha önemli konulara, işlere eğilmelerini öğütler.[28]

Gençler, bir arkadaşlarını ellerindeki gümüş para ile şehre gönderir. Şehre gönderdikleri arkadaşlarına özellikle temiz ve helâl yiyecek alması konusunda uyarıda bulunurlar. Ayrıca onun çok dikkatli davranması gerekmektedir. Aksi takdirde halkın kendilerini taşlayarak linç etmesinden ya da zorla kendi dinlerine döndürmesinden korkmaktadırlar.[29] Gençlerin bu özenleri, bir yandan mağaraya sığınmadan önce içinde bulundukları durumun zorluğunu, diğer yandan da onların Allah'a gerçek bir tevekkül içinde olduklarını göstermektedir.[30]

Halk, alışveriş için şehre geri dönen gencin elindeki eski para sebebiyle uzun yıllar boyunca mağarada uyutulan delikanlılardan haberdar olur. Böylece Allah'ın vaadinin hak olduğu ve kıyametin gerçekleşmesinde hiçbir şüphe olmadığı bir örnek olay üzerinden insanlara kesin olarak bildirilmiş olur. Burada Allah'ın

23 Kehf 18/19: Taberî, XV, 195; Zemahşerî, III, 572.
24 Kehf 18/19.
25 Kefh 18/25: Taberî, XV, 229-230.
26 Kehf 18/19: İbn Âşûr, XV, 284.
27 Kehf 18/19: Ebû Hayyân, VI, 107; Kurtubî, XIII, 236.
28 Kehf 18/19: Zemahşerî, III, 572; İbn Kesîr, IX, 117-118; İbn Âşûr, XV, 284.
29 Kehf 18/20.
30 Kehf 18/19: Zemahşerî, III, 573; Beyzâvî, II, 333.

vaadinden maksat yeniden diriliştir. Çünkü onların uykudaki hâli ve sonra uykudan uyandırılma hâlleri, tıpkı öldükten sonra tekrar diriltilenlerin hâli gibidir.[31] Ashâb-ı Kehf kıssası, ölümden sonra dirilmenin canlı bir tasviridir.

Sûrede kimlikleri açığa çıktıktan sonra gençlerin ne yaptıklarına dair bilgi bulunmamaktadır. Ashâb-ı Kehf kıssası, onların davasına ve hatırasına saygı duyanların, sonraki nesillerin de onlardan haberdar olması için geliştirdikleri düşüncelerden ve kaç kişi olduklarına dair tartışmalardan bahisle sona ermektedir. İnancı uğruna her türlü fedakârlığı göze alan insanlar, elbette tarihin her döneminde hayırla anılmayı hak ederler. Olaya tanık olanlar da onların anısına mağaranın bulunduğu yere bir bina yapmak isteği duyarlar. Sonunda yöneticiler oraya bir "mescid yapma" kararı aldılar.[32]

Sonradan gelen nesillerin üzerinde tartışmaya girdikleri bir başka konu, onların kaç kişi olduklarıdır. Âyette bu tartışma şöyle anlatılır: *"(Sonra gelenler) bilmedikleri konuda karanlığa taş atar gibi tahminler yürüterek, 'Onlar üç kişidir, dördüncüleri de köpekleridir.' diyecekler. 'Beş kişidir, altıncıları köpekleridir.' diyecekler. 'Onlar yedi kişidir, sekizincisi köpekleridir.' diyecekler."* Âyetin devamında ise Allah *"De ki: 'Onların sayısını Rabbim daha iyi bilir. Onlar hakkında bilgisi olan çok azdır. Artık onlar hakkında gerçeği açıklama dışında tartışmaya girme ve kimseden de onlarla ilgili bilgi isteme!'"* buyurarak bu tartışmaya noktayı koymuştur.[33] Onların bu türlü ifadeleri ister tahmin olsun isterse de bir hakikati beyan etsin, neticede gaybı en iyi bilen Allah'tır. O sebeple Yüce Allah onların bu tartışmasını "karanlığa taş atma" olarak nitelendirmiştir. Zira bu, Allah bildirmeden kesin olarak bilinebilecek bir konu değildir. Kıssanın genelinden anlaşıldığı kadarıyla Allah bu konuda teferruata değil, kıssanın mesajına odaklanılmasını istemektedir. Âyetteki şu ifadeler de gençlerin sayısının değil ne yaptıklarının önemli olduğunu ifade eder niteliktedir: *"De ki: 'Onların sayısını Rabbim daha iyi bilir. Onlar hakkında bilgisi olan çok azdır.'"* Âyetin sonundaki uyarı ise Peygamberimize ve onun şahsında tüm insanlara yöneliktir: *"Artık onlar hakkında gerçeği açıklama dışında tartışmaya girme ve kimseden de onlarla ilgili bilgi isteme!"*[34] Dolayısıyla bu gibi hususlarda vahiy yolu ile aktarılan bilgilerle yetinip bütün gayretin mesajın özünü kavramaya harcanması esastır.

İman-küfür mücadelesi öteden beri var olmuştur. İnananlar, her devirde zulme uğramalarına rağmen bâtıl, hakka asla üstün gelememiştir. İnsan şirk başta olmak

31 Kehf 18/21: Zemahşerî, III, 574.
32 Kehf 18/21: Mâtürîdî, IX, 36.
33 Kehf 18/22.
34 Kehf 18/22: Mukâtil b. Süleyman, II, 581.

üzere, bulunduğu kötü ortamlardan uzaklaşabilecek yetenektedir. Allah Teâlâ kendi yolunda dosdoğru yürüyen kullarını asla yalnız bırakmamaktadır. Allah'ın bu lütfuna erişmek için de hem fiili hem de sözlü dua gerekir. Ayrıca Allah'ın mutlak kudretine, adaletine ve merhametine sığınarak ve önlemler alarak hakkıyla tevekkül edilmelidir. Vahye iman edip gönülden bağlanan bir kimse, bu vahiyde kesin olarak bildirilmeyen veya bilindiği zaman kişiye fayda sağlamayacak hususların peşine düşmemelidir. Aksi hâlde vahiy yoluyla verilmek istenen ders göz ardı edilmiş yahut yeterince kavranamamış olacaktır. Unutulmamalıdır ki her insan günün birinde hesap vermek üzere Allah'ın huzuruna çıkarılacak ve orada hayatındaki her detaydan hesaba çekilecektir. Ashâb-ı Kehf olarak tanıtılan ve kendilerinden övgüyle bahsedilen gençlerin kıssası, başkalarının hayat tecrübelerinden ders çıkarmayı bilenlere bütün bu hakikatleri hatırlatmaktadır. Onlar, imanları ile hayatları arasında bir tercih yapmak zorunda kalmış ve imanlarını seçmişlerdir. Onların bu seçimleri, tüm Müslümanlara örnek olacak şekilde Kur'ân'da ebedîleştirilmiştir.

ASHÂB-I UHDÛD

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

قُتِلَ اَصْحَابُ الْاُخْدُودِۙ ﴿٤﴾ اَلنَّارِ ذَاتِ الْوَقُودِۙ ﴿٥﴾

"O çukurları, alev alev yanan ateş çukurlarını hazırlayanlar mahvolmuşlardır!"

(Burûc 85/4)

اِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ ﴿٦﴾ وَهُمْ عَلٰى مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ ﴿٧﴾

"Hani o sırada ateşin başında oturmuşlar,
inananlara yaptıklarını seyrediyorlardı."
(Burûc 85/6-7)

وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ اِلَّٓا اَنْ يُؤْمِنُوا بِاللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ﴿٨﴾
اَلَّذٖى لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهٖيدٌ ﴿٩﴾

"Aziz, övgüye lâyık, göklerin ve yerin mâliki olan Allah'a inandıkları için, yalnızca bunun için Müminlerden öç aldılar. Allah her şeye şahittir."
(Burûc 85/8-9)

اِنَّ الَّذٖينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنٖينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ
وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرٖيقِ ﴿١٠﴾

"Mümin erkeklere ve mümin kadınlara işkence edip de sonra tövbe etmeyenler var ya, işte onları cehennem azabı, yakıcı azap beklemektedir."
(Burûc 85/10)

اِنَّ الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرٖى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ
ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْكَبٖيرُ ﴿١١﴾

"İman edip iyi, dünya ve âhiret için yararlı işler yapanlara gelince onlar için altından ırmaklar akan cennetler vardır. İşte büyük kurtuluş budur."
(Burûc 85/11)

Konunun Kavramsal Bağlamı

Ashâb-ı Uhdûd konusunu anlatan âyetler, tamamının Mekkî olduğu bilinen Burûc sûresinde yer almaktadır. Burûc sûresi Mekkeli Müşriklerin, İslâm'ı kabul eden ilk Müslümanlara şiddetli işkenceler uyguladıkları bir dönemde inmiştir. Sûrede, Ashâb-ı Uhdûd'un inançlı insanlara uyguladığı zulümden, onların bu zulümlere sabır ve dirençle karşılık vermesinden bahsedilmektedir. Sûre Müşriklerin ezâ ve cefalarına karşı Müminleri dirençli kılmak ve öncekilerin başlarına gelenleri onlara hatırlatmak için inmiştir.[1] Yüce Allah, sûrenin ilerleyen âyetlerinde, inançları uğruna fedakârlık gösteren Müminlerin sabır ve kararlılığını karşılıksız bırakmayacağını, onları cennet bahçelerinde ağırlayacağını belirtmiştir. Allah'ın Müminlere bu şekilde karşılık verecek olması, hem onların sabır ve dirençlerini arttırmakta hem de onlar için bir teselli olmaktadır.

Ashâb-ı Uhdûd'un işkencelerine maruz kalanlar, Allah'ın varlığı ve birliği inancı etrafında toplanan bir gruptur. Bunlar, tevhid inancını hayatın en önemli ilkesi olarak benimsemişler ve canları pahasına bundan taviz vermemişlerdir. Ateşlerde diri diri yanmayı göze almış bu insanlar sabır, tahammül, kararlılık ve dayanışmanın unutulmaz bir örneğini sergilemiştir.

Uhdûd kelimesi *hadd* kelimesinin çoğuludur. *Hadd*, "saban izi; yanak, yüzdeki çizgi, vücutta kalan kamçı izi; hendek ya da uzun ve derin hendek, kanal" gibi anlamlara gelmektedir.[2] *Ashâb-ı Uhdûd* tamlaması ise hendekleri kazan kişiler anlamındadır. İnançlı insanların işkence gördüğü hendekleri kazanlar *Ashâb-ı Uhdûd* şeklinde isimlendirilmişlerdir. Âyette çukur kazarak inananlara işkence edenlere beddua edilmektedir.

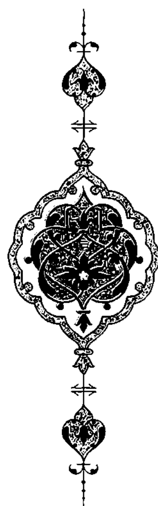
1 Burûc 85/4: Beyzâvî, III, 518.
2 İbn Manzûr, III, 160-161; Râgıb el-İsfahânî, s. 143.

Nitekim tefsir kaynaklarına göre de Ashâb-ı Uhdûd, İslâmiyet'ten önce Müminleri inançlarından vazgeçirmek amacıyla çukurlar kazarak iman edenleri oraya atanlardır.[3]

Kur'ân, Ashâb-ı Uhdûd kıssasını Allah'a ve âhirete iman, inkâr, rahmet, lânet, zulüm, fitne, cennet, cehennem gibi konu ve kavramlar çerçevesinde anlatmaktadır.

3 Burûc 85/4: Taberî, XXIV, 270-271; İbn Kesîr, XXIV, 305; Hâzin (2004), IV, 411; Zemahşerî, VI, 348; Râzî, XXXI, 117.

MÜMİNLERE EZİYET EDENLER CEZASIZ KALMAZ

إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ
وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ ﴿١٠﴾

"Mümin erkeklere ve mümin kadınlara işkence edip de sonra tövbe etmeyenler var ya, işte onları cehennem azabı, yakıcı azap beklemektedir."

(Burûc 85/10)

Burûc sûresinde ana konu, herhangi bir suç işlemedikleri hâlde Ashâb-ı Uhdûd'un zulmüne uğrayan, ateş dolu hendeklere atılarak yakılan bir grup inançlı insanla ilgilidir. Mekke döneminin ortalarında, Müşriklerin Müminlere yönelik şiddeti gittikçe artmıştı. Kaynaklara göre Müslümanlardan biri olan Habbâb b. Eret de en ağır işkencelere maruz kalmış, gördüğü işkencelerin izlerini yıllarca sırtında taşımıştı. İşkenceler dayanılmaz boyutlara varınca Habbâb, Peygamberimizin yanına giderek ona "Bizim için yardım dilemeyecek, dua etmeyecek misin?" diye sormuştu. Resûlullah (sas) Habbâb'a geçmiş ümmetler içinde daha ağır işkencelere uğradıkları hâlde dinlerinden dönmeyen Müminlerden söz ederek şöyle buyurmuştu: *"Sizden önceki ümmetler içinde bir adam için yerde bir kuyu kazılır, adam oraya atılır, bir testere getirilip başına konulur ve ikiye biçilirdi de bu onu dininden döndüremezdi. Yine demir taraklarla bir adamın etleri kemiklerinden ve kaslarından sıyrılırdı, bu*

işkenceler de onu dininden çeviremezdi. Vallahi, Allah Teâlâ İslâm'ı mutlaka tamamlayacaktır. Hatta sizden biri süvari olarak San'a'dan Hadramevt'e kadar yolculuk yapacak da Allah'tan ve sürüsünü kurda kaptırmaktan başka bir şeyden korkmayacaktır, fakat siz acele ediyorsunuz."[1]

Tefsir kaynaklarında Ashâb-ı Uhdûd'un kimliğine dair birçok rivayet bulunmaktadır. Söz konusu rivayetlere göre Ashâb-ı Uhdûd'un Habeşli bir topluluk, Necranlılar, İsrâiloğulları, Nabatlılar, Yemenliler, Konstantiniyye'de yaşayan Hıristiyanlar olma ihtimali bulunmaktadır. İlgili rivayetlerden en kuvvetli olduğu öne sürülen bir rivayet ise şöyledir: Yahudi bir hükümdar olan Zûnüvâs, Necran'ı ele geçirerek buradaki Hıristiyanların zorla Yahudiliğe geçmesini istemiş, buna karşı çıkanları ateş çukurlarına atarak yaktırmıştı.[2] İşte sûrede söz konusu edilen Ashâb-ı Uhdûd bu hükümdar ve adamlarıdır. Kaffâl'in (ö. 365/976) konuyla ilgili yaklaşımı ise sûrede bu kıssanın anlatılma amacına yöneliktir. Ona göre, Ashâb-ı Uhdûd ile ilgili anlatımların hiçbiri kesin doğru kabul edilebilecek nitelikte değildir. Ancak, bu rivayetlerin ortak noktası ve ana teması kâfir bir kralın, inanan insanları ateş dolu çukurlara atarak onları yakmasıdır. Kureyşlilerin de bu olayı bildiklerini düşünen Kaffâl'e göre Allah, Hz. Muhammed (sas) ve arkadaşlarına bu olayı hatırlatmış, Kureyşlilerin eziyet ve işkencelerine karşı sabır göstermelerini istemiştir.[3]

Kur'ân'da benzeri birçok Mekkî sûre gibi Burûc sûresi de yemin ile başlamıştır. *"Burçlarla dolu göğe"*,[4] *"vaat edilmiş güne"*[5] ve *"tanıklık eden ve edilene"*[6] yemin edilerek inançlı insanları ateş çukurlarına atıp onları zevkle seyreden zalimler kınanmış ve onların âhirette hak ettikleri ağır cezaya çarptırılacakları belirtilmiştir.

Burûc sûresinin üçüncü âyetinde yer alan *"Tanıklık edene ve edilene andolsun ki"* ifadesinin müfessirler tarafından farklı şekillerde anlaşıldığı ve bu konuda onu aşan görüşün dile getirildiği görülmektedir. Tanıklık eden (*şâhid*) için Allah, melekler veya Hz. Muhammed (sas); tanıklık edilen (*meşhûd*) için de tüm insanlar, varlıklar, tevhid inancı veya Hz. Peygamber'in ümmeti anlamları verilmiştir.[7] Bu görüşlerden her biri doğru olabilir. Zira Allah *"şâhid"* ile *"meşhûd"*a yemin etmiş ancak bunların neler ya da kimler olduğunu belirtmemiştir. Bununla beraber şâhid ile

---

1 Bakara 2/214: İbn Kesîr, II, 281-282; Buhârî, "Menâķıb", 25; Ebû Dâvûd, "Cihâd", 97.
2 Burûc 85/4: Taberî, XXIV, 272; Zemahşerî, VI, 348.
3 Burûc 85/4: Râzî, XXXI, 117.
4 Burûc 85/1.
5 Burûc 85/2.
6 Burûc 85/3.
7 Burûc 85/3: Beyzâvî, II, 594.

Allah'ın, meşhûd ile insanlar ve diğer yaratılmışların kastedildiği şeklindeki görüşün daha çok dikkate alındığı söylenebilir. Zira Allah Teâlâ bu sûrenin dokuzuncu âyetinde *"Allah her şeye şahittir."* buyurmuştur. Bu yeminle Allah'ın her şeyi gördüğü ve bildiği haber verilmekle, Müminlere işkence edenler uyarılırken işkenceye uğrayan Müminler teselli edilmiştir.

Dördüncü âyette inançlı insanlara bilerek zulmeden Ashâb-ı Uhdûd kötülenmiştir. Bunların Allah tarafından lânetlenip, kahra uğrayarak mahvolduları bildirilmiştir. Burada üzerinde durulması gereken nokta, bunların zalim insanlar olmaları gerçeğidir. Sonraki âyetler, inançlı insanların içine atıldıkları çukurlardan söz eder. Âyette belirtildiğine göre bahse konu hendekler ateş doludur ve bu ateş olabildiğince alevlenip harlanmıştır. Müminler oraya atılıp yakılmışlardır. Üstelik bu zalimler, Müminlere zulmetmekle kalmayarak, işledikleri zulmü seyretmeye koyulmuşlardır: *"Hani o sırada ateşin etrafında oturmuşlar, inananlara yaptıklarını seyrediyorlardı."*[8] Bunlar, bütün ateş çukurlarının etrafında oturmuşlar ve yanarak can vermekte olan insanları seyre dalmışlardı. O kadar katı yürekliydiler ki, inançlı insanları hem ateşlerde yakıyor hem de bu acıklı durum karşısında oturup onları zevkle seyrediyorlardı.[9] Bu durum, zulmün en üst derecelerinden biri olsa gerektir. Zalimlerin, imanlarına engel olamadıkları mazlumlara yönelik katı tutumları, onların hınç, kin, nefret ve öfkelerinde aşırılıklarını göstermektedir.

Âyetlere göre Ashâb-ı Uhdûd'un Müminlere işkence etmesinin tek nedeni, onların herhangi bir şeyi ortak koşmaksızın sadece Allah'a inanmalarıdır: *"Aziz, övgüye lâyık, göklerin ve yerin mâliki olan Allah'a inandıkları için, yalnızca bunun için Müminlerden öç aldılar. Allah her şeye şahittir."*[10] Allah'a imanın işkenceyle karşılanması, tarihin birçok kesitinde görülmüş bir durumdur. Bu durum bir hayli düşündürücüdür ve hiçbir şekilde mazur görülemez. Ancak bu, şu gerçeği de gözler önüne sermektedir. Demek ki imanlarından dolayı işkenceye uğrayanlar, hakkıyla ve lâyıkıyla iman etmişler, imanlarına hiçbir şüphe ve tereddüt karıştırmamışlardır. İmanları, yaşamlarında belirgin hatlarla kendini göstermiş ve diğerlerinden bariz bir şekilde ayırt edilmelerini sağlamıştır. Bu nedenle zalimler onları dinlerinden vazgeçirmeye çalışmışlar, bunu başaramayınca da işkenceye başvurmuşlardır. Tıpkı Mekkeli zalimlerin Yâsir, Sümeyye, Ammâr, Bilâl, Habbâb (ra) gibi nice Müslümana işkence ettikleri gibi.

---

8 Burûc 85/6-7.

9 Burûc 85/6-7: Elmalılı, VIII, 5692.

10 Burûc 85/8-9.

Sûrenin *"Aziz, övgüye lâyık, göklerin ve yerin mâliki, her şeye şahit olan Allah"* mealindeki 9 ve 10. âyetlerine göre, yerlerde ve göklerde ne varsa hepsi Allah'a aittir. Allah bütün varlığın sahibi, yöneticisi ve idarecisidir. Yine bu âyetler, varlığa bu denli egemen olan Cenâb-ı Hakk'ın, olup biten her şeyin farkında olduğunu, her şeyi gördüğünü haber vermektedir. Bu kesin gerçek, Allah'ın mazlumların intikamını alacağını ve zalimlerin yaptıklarının yanlarına kâr kalmayacağını ifade etmektedir. Zira her şeyi görme kudretine sahip olan Allah, elbette zalimlerin inançlı insanlara uyguladığı zulmü de görmektedir: *"Mümin erkeklere ve mümin kadınlara işkence edip de sonra tövbe etmeyenler var ya! İşte onları cehennem azabı, yakıcı azap beklemektedir."*[11] Bu âyet âdeta Ashâb-ı Uhdûd ile ilgili temanın final cümlesi gibidir. Buna göre, Müminlere ısrarla işkence ettikleri hâlde tövbeye yanaşmayanlar kesin olarak cehennemde yakıcı bir azapla cezalandırılacaklardır. Ashâb-ı Uhdûd ile ilgili bu tehdit, sadece o zamanda yaşayan Mekkeli Müşriklere değil, kıyamete kadar bütün zalimlere yöneliktir. Âyetlerin yaptığı teselliler ve verdiği müjdeler de kıyamete kadar tüm Müminler içindir: *"İman edip iyi, dünya ve âhiret için yararlı işler yapanlara gelince onlar için altından ırmaklar akan cennetler vardır. İşte büyük kurtuluş budur. Şüphesiz Rabbinin yakalaması pek müthiştir. Kuşku yok ki başta yaratan da sonra tekrar yaratacak olan da O'dur. Çok bağışlayan, sevgisi geniş, arşın sahibi, şanı yüce ve dilediğini yapan yalnız O'dur..."*[12]

Kur'ân'ın, tarihin herhangi bir kesitinde inançlarına bağlı olarak yaşamış ve bunun bedelini yakılmakla ödemiş bazı insanları örnek vermiş olması son derece anlamlıdır. Bu bağlamda Ashâb-ı Uhdûd kıssasından birçok önemli ders çıkarılabilir. Ashâb-ı Uhdûd, sadece inançlarından dolayı bazı insanlara zulmetmiş, onları diri diri yakmıştır. Bu nedenle Allah'ın azabına ve lânetine uğramıştır. Buna göre inançlı insanlara zulmedenler asla cezasız kalmayacak, tıpkı öncekiler gibi Allah'ın lânetine ve azabına uğrayacaklardır. Onların bu zulümlerine katlanarak imanlarından taviz vermeyen Müminler ise büyük nimetlere erişeceklerdir. İstediği her şeyi yapan Yüce Allah, vadettiği bu sonuçları gerçekleştirmeye elbette kâdirdir. İlâhî adaletin bir tecellisi olarak bu gerçeğin farkına varmak, inançlı insanların maneviyatını daha da güçlendireceği gibi gönüllerinde inanca kapı aralayan zalimlerin de zulümlerinden vazgeçmelerine vesile olacaktır.

11 Burûc 85/10.
12 Burûc 85/11-15.

